

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING
DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDER-
▣ LANDSCHE ARCHITECTEN ▣

41^E JAARGANG
1920

'S-GRAVENHAGE
▣ MOUTON & Co. ▣

REGISTER.

	Blz.
Aarhus. Het Stadion te — door J. P. M.	159
Afdeeling Gebouwen van den Dienst van Publieke Werken te Amsterdam. Werk van de —	1
Afgekeurd door de Schoonheids-commissie	119
Afgekeurd door de Schoonheids-commissie	172
Afgekeurd door de Schoonheids-commissie, door A. J. KROPHOLLER	146
Algemeene Beschouwingen, door J. P. M.	275, 289
Alkmaar. De Karenhuizen te — door B. BIJVOET en J. DUIKER	151
Almelo. Het Sportpark te —	5, 10
Amsterdam. Gemeentelijke Woningbouw door JAN GRATAMA	19
Amsterdam. Het Doopsgezinde Weeshuis „de Oranje-Appel” door E. VAN HOUTEN	173
Amsterdam. Verkeersverbeteringen Om- trek Spui te —	202
Amsterdam. De Restauratie van de Oude Kerk te — door ADR. MOEN	143
Architecten en Beeldhouwers	38
Arbeiders-Coöperaties door Ir. J. B. VAN LOGHEM	189
Arbeiders-Coöperaties door B. A. VERHEY	215
Arbeiders-Coöperaties	243
Badhuis aan de Andreas Bonastraat	1
BERG. PL. V. D. Overdrevén eischen in de Bouwverordeningen	40
BERLAGE. H. P. De Historische ontwik- keling der ruimte Fragment. uit „Schoon- heid en Samenleving”	11
BIE LEUVELING TJEENK. Ir. J. DE. De Oudheidkundige Bond en de Architecten	180
Boekwerken en tijdschriften in dezen jaar- gang aangekondigd of besproken. Schoonheid in samenleving door H. P. Berlage	16
Het Pantheon der Menschheid door H. P. Berlage	17
Houtverbindingen en Steenverbanden door J. H. P. G. de Rouw	50
R. C. Mauve. Draagkracht en Inhoud van houten bintlagen	60
W. E. Roelofs Jr. De praktijk van het schilderen	61
Ir. P. Landberg. IJzer en staal	61
Tijdschrift voor Volkshuisvesting aflevering 1	61
Tijdschrift voor Volkshuisvesting aflevering 2	88
Tijdschrift voor Volkshuisvesting aflevering 4	130
De rol van de Mystiek in de Beel- dende Kunsten, door Dr. Naber	88
Landmeten en Waterpassen door L. Zwiers	88
Volkswoningbouw. Album uitgege- ven door de Vereeniging Haagsche Kunstkring	129
H. J. v. d. Veen. IJzerconstructies 4de druk	129
Les Anciennes Constructions Rurales en Belgique	141
J. Godefroy. Geschiedenis der Bouw- kunst	150
Berliner Architecturwelt Jaargang XXI Heft 11 en 12	188
Technische Meetinstrumenten en hun gebruik door F. Wind	194
Het Stadswoonhuis in Nederland gedurende de laatste 25 jaren door J. W. H. Leliman, 4de aflevering	194
Tuinstiteden en Volkshuisvesting in Nederland en Buitenland door G. Feenstra	238
Wegenbouw door B. J. Kerkhof	238
The practical book of Interior De- coration door Harold Donaldson Eberlein. Abbot Mc. Clure en Edward Stratton Holloway	256
Where the great city stands, a study in the new civics by C. R. Asbee	262
Naturbauweisen van Alfons Anker	267
Nederlandsche Ambachts en Kunst- nijverheid Jaarboek 1920	287
Bouw-Beeldkunst in gevaar. De moderne— door WILLEM C. BROUWER	186
Bouwen van Woningen in Gewapend Beton door J. J. P. OUD	89—131
Bouwraad. De — Een Oase in de Stads- woestijn	171
Brief uit Düsseldorf door ADR. MOEN	42
BRINCKMAN, Prof. E. Over het Gebouw voor de Handel-Maatschappij	261
BROUWER. W. C. Over bouwbeeldkunst en nog wat	51
Burcht tot Raadhuis. Van — door J. P. M.	145
BIJVOET B. en J. DUIKER. De Karenhui- zen te Alkmaar	151
	III

	Blz.		Blz.
Commissies van Advies inzake Woningbouw door J. P. M.	192	GRATAMA. JAN. Gemeentelijke Woningbouw Transvaalbuurt Amsterdam . . .	19
Conflict met de Haagsche Schoonheids-Commissie. Een — door X	224	Haagsche Monumentenverordening. De —	185
Correspondentie in verband met de opdracht voor een Kerk te Eygelshoven . . .	36	Haagsche Raad en de Schoonheids-Commissie. De — door J. P. M.	236
Delft. Schoonheids-Commissie te — door J. P. M.	157	Heemschut Conferentie. Derde —	81
Denemarken. Uit — door D. F. S.	226	Hilversum. M. U. L. O. en Handelsdag-school te — door J. P. M.	115
DOESBURG. THEO V. Is een Universeel Beeldingsbegrip thans mogelijk?	230	Historische Ontwikkeling der ruimte. De — Fragment uit „Schoonheid in Samenleving” door H. P. BERLAGE	11
DOESBURG. THEO V. De Taak der Nieuwe Architectuur	278, 281	Holle Baksteenvormen door IR. V. JOCKIN	161
Doetinchemsche IJzergieterij door A. H. WEGERIFF. GZN.	149	Honorarium Regeling voor Uitbreidingsplannen	151
Drinkfontein. Muntplein te Amsterdam . . .	5	Honorariumtabellen voor Stadsuitbreidingsplannen	107
Duitschland. Uit — door J. P. M.	184	HOUTEN. E. VAN Het Doopsgezinde Weeshuis „De Oranje-Appel” te Amsterdam . . .	173
Examen. De Resultaten van het laatst gehouden examen voor Bouwkundig Opzichter in 1920 door J. P. M.	270	Huizen van Beton door J. P. M.	99
Een mooi plan	26	HUSZAR. V. Over de Organisatie in de Ambachts-Kunst	182
Eeckman. Nico, door W. DE JONG	55	Hygiene. Tentoonstelling te 's-Gravenhage De — door M. TH. E.	217
Eerecode van de Nederlandsche Kring van Beeldhouwers	181	Indrukken uit het Noorden III Woningbouw, door J. B.	7
Eer aan een dooden en een levenden Architect door J. P. M.	246	Indrukken uit Londen door D. F. S.	56, 63
Engelsche opvattingen omtrent volkshuisvesting	95	Ingezonden, door de Schoonheids-Commissie te Amsterdam	149, 166
Eygelshoven. Correspondentie in verband met de opdracht voor een kerk te —	36	Inter- Allied Housing and Town Planning Congress, Londen 1920 door H. V. D. KLOOT MEYBURG 163, 167 en 174	163, 167 en 174
Gebouw „Noordzee” te Rotterdam door ALB. OTTEN	83	Intergeallieerd Woningcongres te Londen door J. P. M.	101
Gebouw van de Ned. Handelmaatschappij te 's-Gravenhage. Het — door J. P. M.	247	Jaarverslag 1919 Kunstnijverheidsschool „Quellinus”	206
Gebouw van de Deventer Glasmaatschappij te 's-Gravenhage door J. P. M.	273	JOCKIN IR. V. Holle Baksteenvormen	161
Gebouw van de Firma Hagen te 's-Gravenhage door A. J. KROPHOLLER	253	JONG W. DE. Nico Eeckman.	55
Gemeentelijke Woningbouw Transvaalbuurt Amsterdam door JAN GRATAMA.	19	Karenhuizen. De, te Alkmaar door BIJVOET EN DUIKER	145
Gevaar voor moderne bouwkunst. Een — door J. P. M.	255	Kerkje voor de Apostolische Gemeente te Scheemda door J. P. M.	265
GIMBERG. J. De Wijnhuistoren te Zutphen door brand vernield	36	LOGHEM IR. J. B. Arbeiders-Coöperaties Landhuis te Bentveld. Architecten Pauw en v. Hardeveld	189, 277
Goedkope Woningen van Eigenbouwers. Goedkoop Bouwen door Productie-Coöperaties	263, 266	MACDONALD. P. J. WILLEKES. Het Woning Normalisatierapport	53
GRANPRÉ MOLIÈRE IR. M. J. Jac. van Straaten	260		

	Blz.		Blz.
MEISCHKE J. C. Schetsen	207	lustrum van Architectura et Amicitia	67
Mestrovic. Ivan — door D. F. S.	41	De Uitslag van de Prijsvraag Groot-Parijs	118
MEYBURG. H. V. D. KLOOT. Inter- Allied Housing and Town Planning Congress Londen 1920.	163, 167 en 174	Prijsvraag voor het ontwerpen van een transformatorenstation uitgeschreven door de Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst in Groningen. Aankondiging	149
MEYBURG H. V. D. KLOOT. Rapport betreffende de examens voor het eindexamen van de Afdeeling Bouwkunde van de Middelbaar Technische School te Leeuwarden	42	Postzegelprijsvraag. De —	225
MOEN. Adr. Brief uit Düsseldorf	40	Rapport betreffende den Bouwstand der Gemeente „Utrecht”	86
Nederlandsche Legatiehotels	40	Rapport betreffende de examens voor het eindexamen van de afdeeling Bouwkunde van de Middelbaar Technische School te Leeuwarden door H. V. D. KLOOT MEYBURG	105
Normalisatie in den Woningbouw	43	Reclame, door de J.	59
Oase in de stadswaestijn. Een — door den Bouwraad te Utrecht.	271	Reisschets van den Heer J. P. L. HENDRIKS	257
Olbrich. Joseph M. door J. P. M.	213	Rotterdam. Het Nieuwe Raadhuis van — door J. P. M.	285
Omslag van het Bouwk. Weekblad. De —	268	Rotterdam. Volkswoningbouw te — in den Polder „Spangen”. Architect M. BRINKMAN	45
Organisatie in de Ambachtskunst. Over de — door V. HUSZAR	182	Rotterdam. Gemeentelijke Volkswoningen. Polder „Spangen” — door J. J. P. OUD.	219
OTTEN. ALB. Het gebouw „Noordzee” te Rotterdam.	83	Schetswedstrijden door J. P. M.	288
oud. J. J. P. Het Bouwen van woningen in Gewapend Beton.	89, 131	Schetsen door J. C. MEISCHKE.	207
oud. J. J. P. Gemeentelijke Volkswoningen Polder „Spangen”, Rotterdam. Oudheidkundige Bond en de Architecten. De — door IR. J. DE BIE LEUVELING	180	Scheveningen. Tentoonstelling. Wegencongres door E.	227
TJEENK.	180	School voor Buitengewoon Onderwijs aan de Haarlemmer Houttuinen te Amsterdam	4
Over bouwbeeldkunst en nog wat door WILLEM C. BROUWER	51	Schoonheidscommissie. De — te Delft door J. P. M.	159
Overdrevens eischen in de Bouwverordening door PL. V. D. BERG.	40	Serie-Topograaf. De —	103
Personalia.		Sportpark te Almelo. Het —	5, 10
W. de Jong †	72	Stads-Uitbreidingsplannen Honorariumtabellen voor.	107
Jac. van Straaten †	252	Stockholms Raadhuis door J. B.	27
Jac. van Straaten † door Ir. M. J. Granpré Molière	260	Tentoonstelling te Londen door S.	31
Platte Dak. Het —	194	Tentoonstelling Wegencongres te Scheveningen door E.	227
Prijsvragen.		Teekeningen en Schetsen van den Heer HERMAN DE VRIES (Prix de Rome), in de Rijks-Academie door J. P. M.	223
Antwoorden op de gestelde vragen met betrekking tot de Prijsvraag van een Gemeentehuis te Sliedrecht	17	Utrecht. Rapport betreffende den Bouwstand der Gemeente —	86
Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam. Jury-rapport over de Prijsvragen uitgeschreven in 1919.	24, 32		
Prijsvraag voor een Gemeentehuis te Sliedrecht. Ingekomen Ontwerpen	62		
Bekroningen	68		
Jury-rapport.	73		
Prijsvraag ter gelegenheid van het 13e	V		

Blz.		Blz.	
	Verantwoordelijkheid van den Architect door H. G. J.	210	
	Verhey IR. B. A. Arbeiders Coöperaties.	215	
	Verkeersverbeteringen Omtrek Spui te Amsterdam	202, 205	
	Volkswoningbouw te Rotterdam in den Polder „Spangen” Architect M. BRINKMAN	45	
	Volkswoningbouw aan den Spaarndammerdijk door L. ZWIERS	248	
	Waarom niet bij ons door K.	232	
	Wat niet is, door B. N. A.	239	
	Wat was is en zou kunnen zijn door J. B.	121, 125	
	Wat zou kunnen zijn door J. B.	195	
	WEGERIFF GZN. A. H. Doetinchemsche IJzergieterij	147	
	Woonhuizen aan de Viottastraat en in het Willemspark te Amsterdam door G. J. RUTGERS	233	
	Woningnormalisatie-rapport. Het — door P. J. WILLEKES MACDONALD	53	
	Woningbouw in Noorwegen door CHRISTIAAN GIERLOFF	69	
	Woningonderzoek. Winterswijk 1920.	258	
	Wonen en bouwen na den grooten Oorlog door A. H. WEGERIFF	137	
	Wijnhuistoren te Zutphen. De —	34	
	Wijnhuistoren te Zutphen door brand vernield. De — door J. GRIMBERG	36	
	ZEEMAN. IR. BEB. De taak van de vrouw in de Architectuur.	203	
	ZWIERS. L. Volkswoningbouw aan den Spaarndammerdijk.	248	
	ILLUSTRATIES IN DEN TEKST.		
	Badhuis aan de Andreas-Bonnstraat.	1, 2	
	School voor Buitengewoon Onderwijs aan de Haarlemmer Houttuinen	3, 4, 5	
	Drinkfontein Muntplein.	6	
	Modelboerderij voor Westergötland, gezien uit het Z.O.	7	
	Gevels Modelboerderij voor Westergötland	8	
	Totaalplan Modelboerderij voor Westergötland	9	
	Schetsen van Dr. H. P. Berlage. 11, 12, 13 14 en 15		
	Gemeentelijke Woningbouw Transvaalbuurt Amsterdam	19, 20, 21, 22, 23	
	Raadhuis te Stockholm. R. Östberg Architect.	27, 28, 29, 30, 31 en 34	
	De Wijnhuistoren te Zutphen	35	
	Herinnering door Ivan Mestrovic	41	
	Volkswoningbouw te Rotterdam in den Polder „Spangen” Architect M. Brinckman	45, 46, 47, 48 en 49	
	Landhuis te Eersel Nico Eekman Architect	55, 62	
	Ontwerp van H. L. Massey. Ideal Workers Home. Ontwerp van H. Z. Massey	56	
	Idem. Ontwerp van Capt. A. C. Martin.	58	
	Labour-Saving-Home. Ontwerp van C. J. Kay	59 en 60	
	Well-Hall Eltham Kent	63, 64	
	Mevaal. Christiania. Woningen gebouwd door de Architecten Harold Hals en Adolf Jensen	69 en 71	
	Prijsvraag Raadhuis te Sliedrecht. Eerste Prijs, Ontwerpers Ir. G. Friedhoff, Ir. J. H. Plantenga	73, 74, 75	
	Tweede Prijs Prijsvraag Raadhuis Sliedrecht.	76, 82	
	Derde Prijs Prijsvraag Raadhuis Sliedrecht	77	
	Gebouw „Noordzee”. Architect W. Kromhout Gzn.	83, 84 en 85	
	Schnelbau „Kossel” uitgevoerde Woningkolonie „Fönkenau” (bij Bremen)	89, 90	
	Gedeeltelijk Verkavelingsplan der „Arbeiterkolonie” Langenhorn. Vooraanzicht van een Woning	91, 92	
	Bungaloon. Ontwerp van M. A. R. Adams	99	
	Arbeiderswoningen te Mortlake. Ontwerp van M. A. R. Adams.	100	
	Vogelvlucht van Venetië	103	
	Honorariumtabel voor stadsuitbreidingsplannen.	107	
	M. U. L. O. en Handelsdagschool te Hilversum	115, 116, 117	
	Kerkbouw St. Rita te Amsterdam. A. J. Kropholler, Architect 119, 120, 121, 146, 147, 148		
	Volkswoningbouw. Architect Raven, 126, 127, 128, 129		
	Afbeelding uit Volkswoningbouw. Eerste Rotterdamsche Tuindorp	130	
	„Dorlonco” Dubbel Huis Type B. 131, 132, 133, 134		
	„Dorlonco” Dubbel Huis Type A.	135	
	Cement Gun van de Ingersohl Rand Co. 136		
	Bevestiging van Hy-Rib tegen stijlen van geperst staal (Kahn Ressed Steel Construction)	136	

Blz.		Blz.	
	Illustratie uit: Les anciennes constructions Rurales en Belgique	142-143	
	Het Kasteel thans Raadhuis te Helmond	145	
	Aanbouw Doetinchemsche IJzergieterij A. H. Wegeriff Gzn., Architect	149, 150	
	Karenhuizen te Alkmaar, Architecten Bijvoet en Dinker	151, 152, 153, 154	
	Stadion te Aarhus, A. Hoeg-Hansen, Architect	159, 160, 151, 162	
	Weeshuis „De Oranje-Appel”.	173	
	Ontwerp van Woningen, ingericht voor Arbeidsbesparing	198, 199	
	Ravenna. S. Apollinare. schets — van J. P. L. Hendriks	207	
	Ponte Vecchio, Florence, Schets — van J. P. L. Hendriks	208	
	San Marco, Venetië, Schets van J. P. L. Hendriks	209	
	Ingang Hochzeitsturm te Darmstadt, Architect Jos. M. Olbrich	214	
	Villa „Feinhals” te Keulen, Architect Jos. M. Olbrich	215	
	Groote Hal in het Station te Bazel, ontwerp van Jos. M. Olbrich.	216	
	Gemeentelijke Volkswoningen Polder „Spangen” Rotterdam. Architect J. J. P. Oud	219, 220, 221	
	Kerkje te Garmerwolde, Schets door H. de Vries	223	
	Fragment Kon. Paleis op den Dam te Amsterdam, opmeting door H. de Vries	224	
	Postkantoor te Aalborg, H. Kampmann, Architect	226	
	Kachelofen-zentralheizung.	232	
	Bebouwing J. J. Viottastraat G. J. Rutgers Architect	233, 234, 235	
	Woonhuizen in het Willemspark Architect G. J. Rutgers	236, 237	
	Onuitgevoerd plan voor een complex middenstandswoningen Begane grond	239, 240, 241, 242	
	Ontwerp voor 72 woningen en 3 winkelwoningen. Architect L. Zwiërs aan den Spaarndammerdijk te Amsterdam	248, 249 250	
	Gebouw Firma Hagen te 's Gravenhage A. J. Kropholler Architect.	253, 254, 255	
	Dom te Borgo San Donnio	257	
	Kerkje te Scheemda. Ontwerp J. H. P. G. de Rouw.	265, 266, 268	
	Gebouw Deventer. Glasmaatschappij te 's Gravenhage, Architecten J. D. Postma en B. Hoogstraten.	273, 274, 275	
	Landhuis te Bentveld. Architecten Pauw en v. Hardeveld	277, 278, 279	
	Ingang voor een Kerkhof	288	
	Aigues-Mortes. Stadsmuur tegen de Lagunen, Illustratie uit Stadtbaukunst van Prof. Dr. A. E. Brinckman	291	

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet / 12.50
Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIEN:
v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Grootte
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. = 3 JAN. 1920. = No. 1. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. —
BOUWKUNDIG GEDEELTE, Werk van de afdeling „gebouwen” van den dienst van publieke werken
Amsterdam, door HFF. — Het Sportpark te Almelo.

VOORWOORD BIJ DEN NIEUWEN JAARGANG.

De Redactie heeft met dit eerste nummer van den nieuwen jaargang gevolg kunnen geven aan haar wensch het uiterlijk van het Bouwkundig Weekblad te verbeteren.

Zij heeft deze verbetering trachten te bereiken in de eerste plaats door het gebruik van een ongebroken drukspiegel, waardoor beter dan met de tot nog toe gebruikelijke dubbele kolommen, een goede bladverdeeling kan worden bereikt. Voorts vond zij het noodig, den gelen omslag met de advertenties, met dank voor de haast ontelbare jaren trouwen dienst, zijn otium cum dignitate te gunnen. Binnen enkele weken zal de nieuwe omslag, waarvan de voorpagina verlucht zal zijn naar het ontwerp van den heer M. Granpré Molière, gereed zijn.

De Redactie vond de firma Mouton, die het Bouwkundig Weekblad voor den B. N. A. drukt en uitgeeft, bereid aan hare wenschen tegemoet te komen voor de uiterlijke verfraaiing van het blad, ondanks de daaraan verbonden moeilijkheden en kosten in den tegenwoordigen tijd.

Met de verbetering van het uiterlijk van het blad alléén, kunnen echter de wenschen van de Redactie niet ten volle bevredigd wezen.

Het is feitelijk nog slechts een verbetering buiten de kern om.

De kern van het weekblad moet zijn de weerspiegeling van alles wat in de bouwkunst en in het leven en werken harer beoefenaars omgaat. Zij is niet de uiting van enkele tijdelijk daarvoor aangewezen vakgenooten, die dan hun gedachten kunnen uitdrukken. Daarom moet de kern van het Weekblad samengebracht worden door medewerking van allen, die bij de bouwkunst en haar beoefening betrokken zijn.

Een beroep op deze medewerking is meermalen gedaan, het is echter noodig het hier nog eens te herhalen, en dringend te herhalen. En de Redactie vleit zich met de hoop, dat haar verzoek weerklank moge vinden, nu met de verbetering van den vorm ook de inhoud van het blad naar evenredigheid dient te worden opgevoerd.

De Commissie van Redactie,

M. TH. ELOUT.

M. GRANPRÉ MOLIERE.

A. R. HULSHOFF.

JOH. D. LOOYEN.

D. F. SLOTHOUWER.

J. P. MIERAS, *Secretaris-Redacteur.*

EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER EN VOOR BOUWKUNDIG TEEKENAAR AF TE NEMEN IN 1920 EN INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST, BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Op den 23sten Februari 1920 en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het Diploma Bouwkundig Opzichter, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij ministeriële beschikking.

Op den 22en Maart 1920 en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het Diploma van Bouwkundig Teekenaar, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij ministeriële beschikking.

Het examen voor Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) zal in 1920 niet worden afgenomen.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen vóór 17 Januari 1920 aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam, alwaar zij ook vóór dien datum moeten inzenden:

1e. de geboortacte of bewijs van ouderdom;
2e. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, geen afschriften, zie art. 15 en 16, of 14 van de respectieve programma's.

Teekeningen, werkstukken of diploma's Ambachtsscholen worden niet verlangd.

3e. het verschuldigde bedrag van f 25.— voor een, of f 50.— voor beide examens. Alleen wanneer de candidaat niet kan worden toegelaten wordt dit bedrag teruggezonden.

4e. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad, en kan, in dit geval inzending van de in sub 1 en 2 genoemde stukken achterwege blijven.

(Wanneer dit bij de aangifte niet wordt vermeld, gevan, bij latere mededeeling, de bij vorige examens behaalde waardecijfers voor „goed“ geen vrijstelling).

De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o. a. de data waarop, en de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt, terwijl ongeveer veertien dagen later de behaalde punten zoowel van het schriftelijk als het mondeling gedeelte aan alle candidaten worden gezonden.

De officieele programma's van eischen zijn kosteloos verkrijgbaar aan het bureau van den B. N. A. Marnixstraat 402 Amsterdam. Zij gelden voor de examens af te nemen in 1920, behoudens de volgende veranderingen, waarvan men goede nota gelieve te nemen.

1e. Aan de bestaande bepalingen omtrent vrijstelling van vakken bij het examen Bouwk. Op-

zichter en Bouwk. Teekenaar (zie toelichting b in de respectieve programma's) wordt toegevoegd de bepaling dat hij, die het desbetreffende examen voor de tweede of derde maal doet, vrijstelling heeft van elk vak waarvoor hij bij het laatst afgelegd examen het waardecijfer voor goed vastgesteld heeft behaald.

2e. In afwijking van art. 16 van het officieele programma van eischen geldt voor het examen voor Bouwk. Opzichter af te nemen in 1920 uitsluitend de volgende bepaling: „De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren dat hij gedurende minstens anderhalf jaar met vrucht op bouwwerken practisch (als timmerman, onderbaas of opzichter) werkzaam is geweest.”

3e. Betreffende bekwaamheid in een der voornaamste bouwambachten (art. 15 van het programma van eischen voor het examen van Bouwk. Opzichter) wordt er aan herinnerd, dat voor het examen af te nemen in 1920 van kracht is de bepaling: Uitsluitend bekwaamheid in het timmerwerk wordt vereischt, waarvan getuigschriften zijn over te leggen, gewaarmerkt door leermeester of patroon.

4e. In afwijking van art. 14 van het officieele Programma van Eischen geldt voor het examen voor Bouwkundig Teekenaar, af te nemen in 1920, uitsluitend de volgende bepalingen: „De candidaat moet de schriftelijke bewijzen overleggen, dat hij gedurende minstens één jaar op een bouwwerk en anderhalf jaar op een of meer tekenbureaux werkzaam is geweest.

5e. In 1920 worden niet meer toegelaten, zij die reeds drie keer aan hetzelfde examen hebben deelgenomen.

Voor zoover de voorraad strekt zijn aan het bureau van den B. N. A. bovengenoemd, verkrijgbaar de examenvraagstukken van de laatste jaren, tegen betaling van f 1.50 per jaargang, welk bedrag vooruit per postwissel moet worden overgemaakt.

De Directeur van den B. N. A.
J. P. MIERAS.

NIEUW RAADHUIS TE ALMELO.

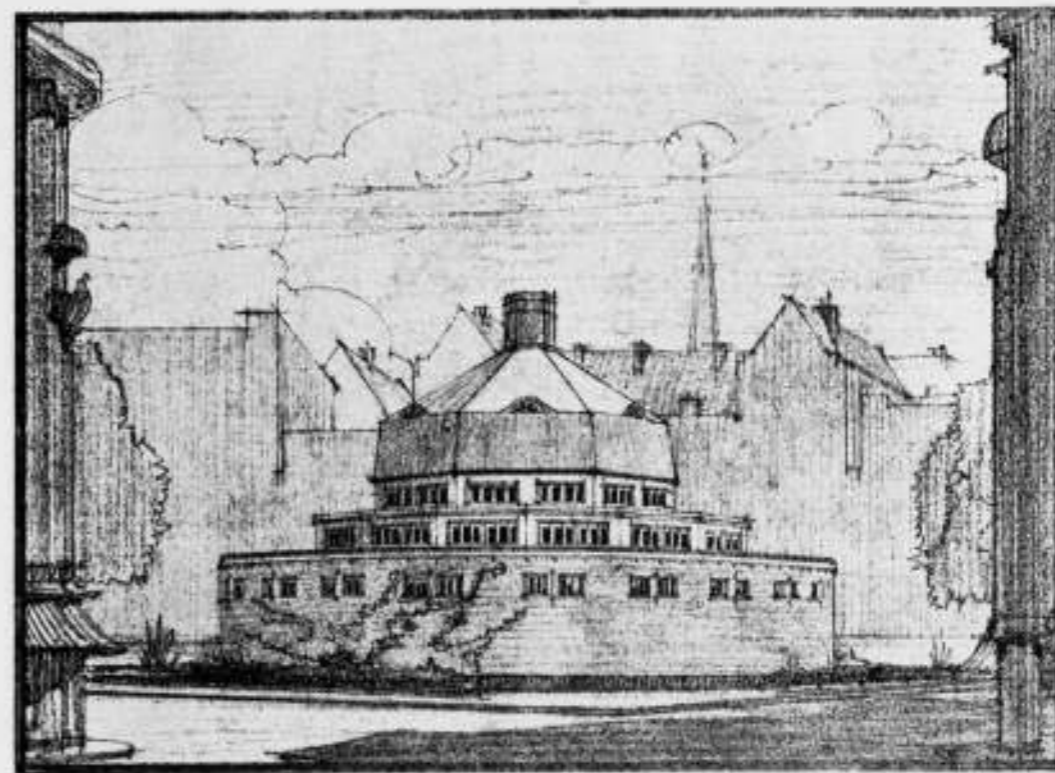
Burgemeester en Wethouders van Almelo hebben het maken van plannen voor een nieuw Gemeentehuis aldaar opgedragen aan den heer K. P. C. de Bazel, architect te Bussum.

HERSTELLING VAN DE KATHEDRAAL TE REIMS.

De bisschop van Reims heeft medegedeeld dat de kathedraal van Reims hersteld zal worden. De tijd voor de restauratie wordt geschat op vijftig jaar.

PROF. EMANUEL VON SEIDL.

Op 63-jarigen leeftijd is overleden de bekende Duitsche architect Prof. Emanuel von Seidl te München. Hij vertegenwoordigde de nieuwe Duitsche barok in talrijke groote woon- en landhuizen.

BADHUIS AAN DE ANDREAS-BONN-STAAT.

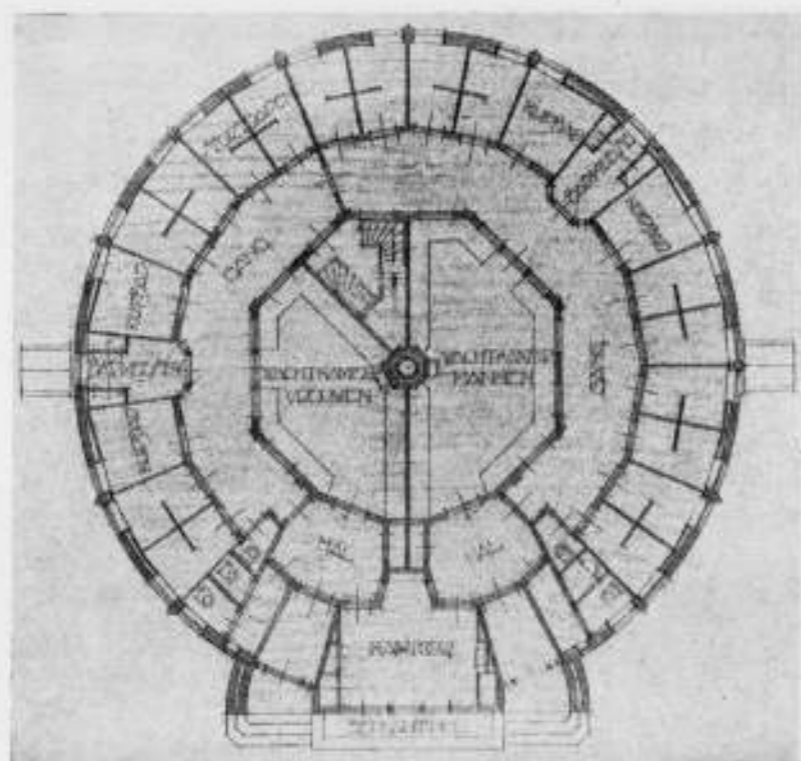
WERK VAN DE AFDEELING „GEBOUWEN” VANDEN DIENST VAN PUBLIEKE WERKEN. AMSTERDAM.

BADHUIS AAN DE ANDREAS BONN-STAAT.

De Gemeente Amsterdam subsidieert verschillende volksbadhuizen en heeft in eigendom enkele schoolkinderbaden en 2 volksbadhuizen officieel gemeente-badhuizen genoemd. De laatste jaren is geen uitbreiding gegeven aan deze gemeente-badhuizen, wel zijn er plannen gemaakt voor den bouw van 2 dergelijke inrichtingen. De 2 bestaande badhuizen bieden badgelegenheden op begane grond (vrouwen) en 1e verdieping (mannen).

Dit systeem gaf den Dienst, die deze badhuizen exploiteert, aanleiding tot klachten; de moeilijke controle door den badmeester was een der voornaamste klachten. De wensch bij de oprichting van nieuwe badhuizen was deze slechts uit een begane grond verdieping te doen bestaan. Hiertegen kan geen bezwaar ingebracht worden, mits deze lage gebouwen niet opgericht gaan worden in de in Amsterdam meestal hooge bouwblokken. De consequentie hiervan was, dat gezocht moest worden naar terreinen, waarop een geheel vrijliggend badhuis opgericht kon worden. Met enig zoeken zijn deze plaatsen nog wel te vinden en vooral indien de wensch vooruit bekend is, in welke buurten gemeente-badhuizen moeten komen, is bij het ontwerpen van partiële bebouwingsplannen, met bevrediging van dezen wensch zeer goed rekening te houden.

Behalve voor het hierbij met teekeningen toegelicht badhuis Andr. Bonn-straat, zijn er thans reeds voor drie andere geheel vrij-liggende badhuizen goede situaties gevonden.

BADHUIS AAN DE ANDREAS-BONNSTR.AAT.

In een project als het hierbij toegelichte is het zeer moeilijk een badmeesterswoning in het gebouw op te nemen; in 't algemeen worden deze badhuizen echter gebouwd in de onmiddellijke nabijheid van vereenigings-bouw. In deze gevallen is natuurlijk de beste en verreweg de goedkoopste oplossing één der woningen — zoo dicht mogelijk bij het badhuis gelegen — voor den badmeester te reserveeren.

In het badhuis Andr. Bonn-straat, dat over enkele weken besteed zal worden, heeft elke cel haar afzonderlijke ventilatie, direct met de buitenlucht en ook op de gang, die met de buitenlucht gemeenschap kan hebben. Een ander badhuis, dat over eenige maanden besteed zal worden, heeft cellen zonder plafonds; hier zijn dus de cellen of boxen in een hal gebouwd en is dus daar het vraagstuk deze hal te ventileeren zonder tocht in de cellen te verwekken. Over eenigen tijd zal dus beoordeeld kunnen worden, welk systeem het best voldoet voor de gemeente-badhuizen en zal dan hierop verder gewerkt kunnen worden.

Van het badhuis Andr. Bonn-straat valt nog het volgende te vermelden:

De kelder voor de verwarmings- en warmwater-installatie bevindt zich onder de wachtkamers; vanuit den kelder zijn er 2 directe uitgangen naar buiten voor kolenvervoer en ventilatie. Vanuit de gang, die om de wachtkamers loopt, is zoowel de kelder als de zolder, waarop de reservoirs geplaatst zijn, te bereiken.

In het kantoor is door één persoon de kaartenverkoop zoowel voor mannen- als voor vrouwen-afdeeling te regelen. De bezoekers kunnen vanuit de hallen slechts naar de wachtkamers gaan, vandaar naar de cellen, die de badmeester of badvrouw aanwijst en kunnen later, zonder in de wachtkamer terug te komen, direct door de hallen het gebouw verlaten. Badmeester en badvrouw overzien vanuit hun loge hun geheele afdeeling. Mocht blijken, dat het op verschillende tijdstippen wenschelijk is een der afdeelingen grooter te maken ten koste van de andere, dan is dit door bijplaatsing

SCHOOL VOOR BUITENGEWOON ONDERWIJS AAN DE HAARLEMME HOUTTUINEN.

van een pui in de cirkelvormige gang zeer eenvoudig te bereiken. De W.C.-groepen zijn zoowel vanuit de wachtkamers als vanuit de badafdeelingen te gebruiken. Zoowel cellen, als gangen, hallen en wachtkamers hebben directe communicatie met de buitenlucht. De wanden tusschen de cellen zijn van badcelsteenen, de buitenmuren bekleed met halve badcelsteenen; de betonvloeren zijn met granito bekleed; de schotten in de douche-kamer zijn van gepolijst kunstgraniet.

Het badhuis wordt gebouwd op een driehoekig pleintje gelegen naast den hoofdverkeersweg (Andr. Bonnstraat); de diameter is 19 Meter.

SCHOOL VOOR BUITENGEWOON ONDERWIJS AAN DE HAARLEMMEER HOUTTUINEN.

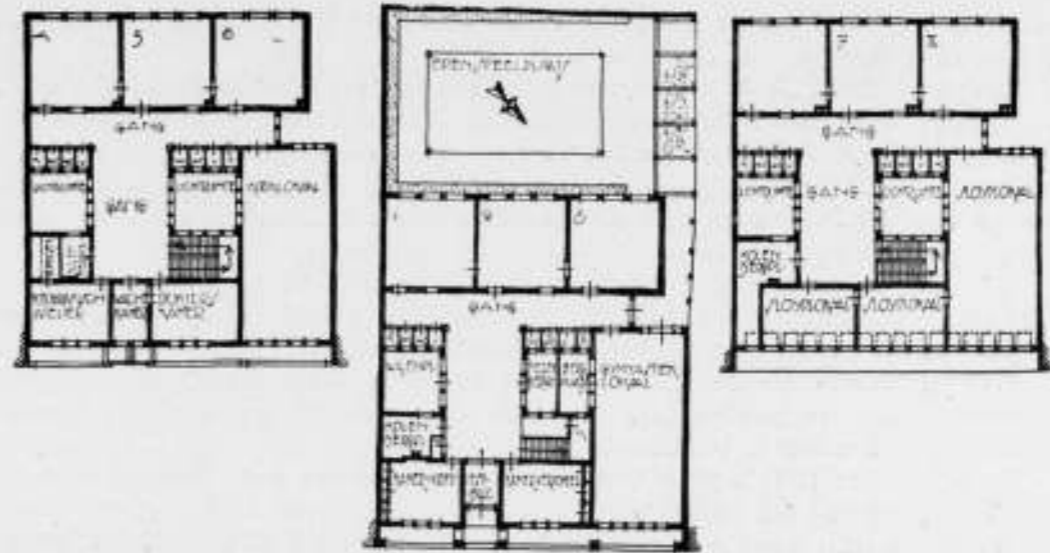
SCHOOL VOOR BUITENGEW. ONDERWIJS AAN DE HAARL. HOUTTUINEN.

Deze school — hierbij door plattegronden en foto's toegelicht — is door de gemeente Amsterdam gebouwd en door haar in gebruik gegeven aan de „Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen“.

De school is zoowel voor jongens als meisjes bestemd. De klassen zijn voor een klein aantal kinderen (meestal = 16), die elk hun eigen bank hebben. Behalve gewoon lager onderwijs worden kook- en sloyd-lessen gegeven voor meisjes en jongens. Verder bezitten dergelijke scholen nog een dokterskamer annex wachtkamer en een fotografisch atelier met donkere kamer.

De school is gebouwd in een zeer smalle straat; de gevel is even teruggelegen om meer licht in de vertrekken aan den voorgevel te ontvangen; daarmede kan tevens een goede oplossing gegeven worden aan den ingang, die altijd bij scholen (naar buiten draaiende buitendeuren, die slechts over eigen terrein mogen draaien) eenige moeilijkheid veroorzaakt.

De 2 ruime lichtschachten maken de verlichting van gangen, trappenhuis, gymnastieklokaal, kooklokaal, groot sloydlokaal, kolenbergplaatsen en W.C.'s zeer goed. Aan den wensch van directe communicatie van gymnastieklokaal met speelplaats kon zelfs hier op dit smalle terrein voldaan worden. De lage ramen op de 2e verdieping geven slechts licht op de voorste werkbanken van de sloydzalen, de daarachter staande werkbanken ontvangen licht door sheds.

SCHOOL VOOR BUITENGEWOON ONDERWIJS AAN DE HAARLEMMEER HOUTTUINEN.

De steenkolen worden geheschen naar de 2e verdieping voorgevel links (op de foto is de schaduw van den hijschhaak met bevestiging te zien); vanuit deze kolenbergplaatsen worden de kolen door stookkokers gebracht naar de bergplaatsen op 1e verdieping en beganen grond.

DRINKFONTEIN MUNTPLEIN.

Tot voor ongeveer een jaar bevond zich midden op het Muntplein (toen Sophia-plein) een gegoten-ijzeren drinkfontein, zooals er nog verschillende in de stad te vinden zijn.

Door veranderingen, die aangebracht moesten worden in de ligging der tramrails en daardoor verandering van de geheele middenschijf, was voor deze drinkfontein midden op het plein geen plaats meer te vinden. Daar het zeer gewenscht bleek een drinkfontein op het Muntplein te behouden en ook langs de wanden van het plein geen geschikte plaats was te vinden, werd dezerzijds voorgesteld een fontein (een z.g.n. hupfontein) te bouwen aan of in den Munttoren.

Ontwerp en uitvoering van de fontein (zie foto) zijn van de hand van den beeldhouwer Hildo Krop.

HFF.

HET SPORTPARK TE ALMELO.

In de Woensdaguitgave van het Twentsch Zondagsblad van 17 December 1919, is een beschrijving opgenomen van de plannen voor het nieuwe Sportpark te Almelo, van de hand van den Directeur van Gemeentewerken aldaar, den heer G. C. Kools. Een tweetal afbeeldingen, een situatietekening en de voorgevel van de zweminrichting, verduidelijken de uitvoerige beschrijving. Het plan omvat een vrij volledige inrichting voor lichamelijke opvoeding in de nabijheid van de stad, waarbij aan alle sportrichtingen en -behoeften is gedacht en tegemoetgekomen.

Het is een belangrijk project, welks uitvoering Almelo alle eer zou aandoen, ware het niet, dat de kwaliteit van de ontworpen gebouwen in aesthetisch opzicht zóó beneden alle kritiek is, dat hiertegen zeer ernstig dient geprotesteerd te worden.

Couranten-teekeningen flatteren doorgaans niet, men dient een en ander altijd wat hooger aan te slaan. Maar zelfs de beste teekening redt den gevel van de ontworpen

zweminrichting niet van de banaliteit en de slechtheid, die de kenmerken zijn van bouwkunst in marsepein of crème de beurre.

Het is noodzakelijk de autoriteiten te wijzen op deze minderwaardigheid en op het gebrek aan esthetische bevoegdheid van den Directeur van Gemeentewerken, in het genoemde artikel meer dan één keer als de ontwerper van dit plan genoemd.

Het blijkt dat de mogelijkheid bestaat, dat het Rijk een subsidie zal verlenen ten bedrage van 40 pCt. van de exploitatiekosten, wanneer de instelling o.m. geen spelen, uitvoeringen en dergelijke toelaat Zondags vóór 1 uur n.m.

Zou het niet mogelijk zijn, dat de Regeering aan het toekennen van subsidie aan dergelijke ondernemingen ook de voorwaarde verbond dat bij het oprichten van gebouwen aan eenige welstandseischen moet worden voldaan?

Was het Gemeentebestuur van Almelo, dat dezer dagen een onzer beste architecten het vervaardigen van plannen voor een nieuw Gemeentehuis opdroeg, niet bevoegd Almelo voor dit onheil te behoeden?

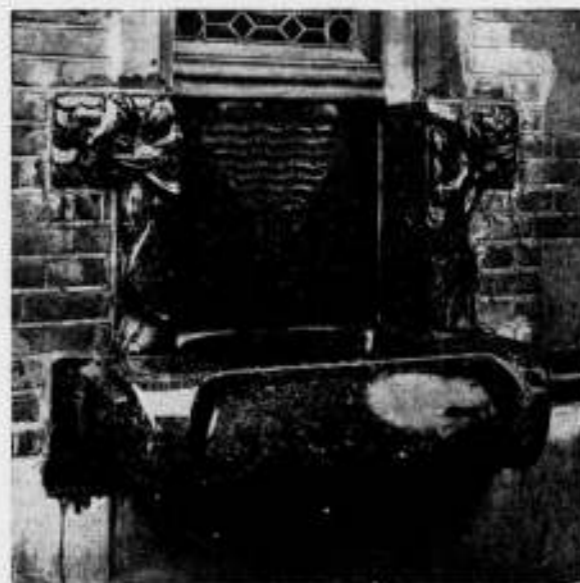
Er is nog een tweede punt, wat hier zoo onaangenaam treft. Namelijk de wijze van beschrijving van het onderhavige project in het genoemde blad.

We lezen: „Het front van het bad zien we op tekening II. Eenvoud is het kenmerk van den bouwstijl, hierbij toegepast, en toch mogen wij ongetwijfeld de architectuur als een mooi werkstuk loven. Hierbij geen luxe, maar een kloek bouwwerk, dat in de juiste verhouding staat tot zijn doel”.

Door deze ophemeling van minderwaardig werk worden de argelooze lezers van het Twentsche Zondagsblad over de bouwkunst ingelicht. Welk motief de schrijver van het artikel daarvoor heeft — laat ons hopen dat hij er een heeft — doet er niet toe, maar het is in het belang der bouwkunst, dat dergelijke beschrijvingen, zooveel mogelijk worden geweerd. Van een journalist voor buitenlandsche overzichten zal toch ook in de provinciale pers eenige bevoegdheid geëischt worden. Waarom wordt deze eisch niet gesteld als het gaat om de beschrijving van een bouwplan of een bouwwerk?

Is hiervoor Vereeniging „de Nederlandsche Pers” niet te vinden? Wellicht kan overleg van het Bestuur van den B.N.A., met deze Vereeniging hierin wat verbetering brengen.

DRINKFONTEIN MUNTPLEIN.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPÉ, MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1-6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentie bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 10 JAN. 1920. - No. 2. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Indrukken uit het Noorden, III. Woningbouw, door J. S. — Prijsvragen betrekking hebbende op Ambachts- en Nijverheidskunst, door M. — Het Sportpark te Almelo.

DE RECHTSPOSITIE VAN DEN ARCHITECT. Over het rapport, inzake bovenstaand onderwerp, opgenomen in het Bouwk. Weekblad No. 50 jaargang 1919, geeft Mr. A. J. M. Hendrix in „De Aanneemer” kritische beschouwingen. Deze zullen voor de leden van den B. N. A. bij de beoordeeling van de regelen der rechtspositie van belang zijn, redenen waarom wij meenen er hier de aandacht op te moeten vestigen. Mr. Hendrix vangt zijn beschouwingen aan in No. 52 van den vorigen jaargang.

STATUTENWIJZIGING. De statutenwijziging betreffende art. 9 § 21, sub e is aangenomen op de op 29 December gehouden buitengewone ledenvergadering. Art. 9 § 21, sub e luidt thans: de Commissie van Geschillen tusschen architecten en hunne werkgevers.

GESCHILLENCOMMISSIE. De meening heeft zich post gevat dat de Geschillen-Commissie, genoemd in art. 16 e.v. van de Honorariumregelen, uitsluitend zou kunnen optreden in gevallen van geschil over het honorarium. Art. 16 bepaalt echter dat nimmer een der partijen over eenig tusschen hen, naar aanleiding van de aan den architect gegeven opdracht, gerezen geschil, de tusschenkomst van den gewonen rechter zal mogen invoeren, maar zich zullen hebben te onderwerpen aan het scheidsgerecht. Het geschil behoeft dus niet alleen betrekking te hebben op het honorarium, maar alle geschillen, ook over technische kwesties, gerezen tusschen den opdrachtgever en den architect, kunnen aan het scheidsgerecht worden onderworpen.

PRIJSVRAGEN BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP 1919. Bij de prijsvragen van Bouwkunst en Vriendschap 1919 zijn bekroond:

Ontwerp voor een studentenwoonhuis: 1e prijs, zilveren medaille en f 100.— motto „Onder Ons” H. M. Lockhorst, Rotterdam; 2e prijs, bronzen medaille en f 50.— motto „Onder Ons” I. Wim Ladage, Amsterdam; 3e prijs niet toegekend. Ontwerp voor een stadstuin: 1e prijs, bronzen medaille en f 20.— motto „Tjaarda” J. de Haan, 's-Gravenhage; 2e prijs, getuigschrift en f 10.— motto „Clematis” H. B. van Broekhuysen, Arnhem; 3e prijs, eervolle vermelding motto „Hein” G. van der Gaart, Utrecht. Ontwerp voor een glas-in-lood raam: 1e prijs niet toegekend; 2e prijs, getuigschrift en f 20.— motto „Kniertje” J. H. Schaap, Delft; 3e prijs, getuigschrift en f 10.— motto „Onrust” P. Th. Pijper, Rotterdam; eervolle vermelding motto „Gri” J. Coors, Rotterdam.

HOLLE BOUWSTEENEN. Holle bouwstenen komen in den tegenwoordigen tijd vrij sterk naar voren, daar ze als groote voordeelen lichtheid, sterk isoleerend vermogen en goedkoop bouwwerk meebrengen. Ze bestaan in verschillende soorten, waarvan die met eenige kanalen in de lengterichting ook hier te lande gemaakt en gebruikt worden sinds langen tijd. Deze soort wordt gemaakt door in den mond van de strangpers der steenfabriek, een paar vaste kernen aan te brengen. Een veel mooier soort is de „Balgsteen”, die eenige jaren geleden in Duitsland is gevonden. Deze wordt verkregen door beweeglijke kernen te plaatsen in den mond van de pers. Deze kernen blijven er bijv. in, tot de steen een vijftal cm. is gevormd, worden teruggetrokken, zoodat een massieve steen gevormd wordt om dan weer in den mond geduwd te worden, zoodat weer een hol stuk ontstaat enz. Deze Balgstenen zijn dus aan alle kanten volkomen gesloten en net eender te werken als gewone baksteen; ze isoleeren echter veel beter tegen warmte en koude. Een nieuw soort is een steen van m-vormige doorsnede, die natuurlijk even gemakkelijk te maken is als de gewone profielsteen; deze soort is ook zeer geschikt voor het maken van holle muren en kan ook in combinatie met andere steenen gebruikt worden; ze schijnen ook speciaal te voldoen bij het bouwen van sterk isoleerende muren en zijn daarom dikwijls voorzien van ribbels aan den vlakken kant, met de bedoeling er andere iso-

leerende materialen gemakkelijk tegen aan te kunnen bevestigen. Het is ook mogelijk dien m-vorm zoo te kiezen, dat de steenen ten opzichte van elkaar kunnen verspringen en dan telkens kleine cellen afsluiten, waardoor de circulatie van lucht sterk belemmerd en het isoleerend vermogen dus bevorderd wordt. Het maken van dergelijke modellen wordt ook voor ons land van belang geacht, daar de lichtere steen, die toch zeer sterk kan zijn, veel lichteren onderbouw en lagere kosten met zich meebrengt.

(Kl.)

DE WEDEROPBOUW VAN YPEREN.

De Burgemeester van Yperen, de heer Colaert, heeft aan een vertegenwoordiger der pers iets medegedeeld over de quaestie betreffende den wederopbouw van Yperen. Hij zeide dat in deze quaestie in hoofdzaak geluisterd moet worden naar de zienswijze van de inwoners der stad zelf, daar zij er, bij het herstellen van hun vernielden haard, het meest belang bij hebben. Het puin van Yperen laten zooals het is, en eraan een nieuwe stad opbouwen, is werkelijk een utopie. En dit uit verschillende oogpunten. De stad werd opgericht op een kunstmatig aangelegde hoogte. Bij gravingen, die plaats hadden tot het uitvoeren van openbare werken, werden verschillende ondergrondse bestratingen ontdekt. De onderste laag bestond uit een houten bestrating, waarboven een laag steenen gevonden werd. Op deze steenenlaag werd de huidige bestrating gelegd. Een groot deel van Yperen bestaat nog onder den grond of aan de oppervlakte. De waterleiding, komende van de vijvers van Dikbusch en Zillebeke, het Ypersche riolennet, zooals er geen tweede te vinden is in gansch Vlaanderen, de elektrische verlichting, de bestrating, de fondeeringen van de gebouwen, geweldige kelders, die aan de beschietingen weerstand hebben geboden, dit alles bleef nagenoeg ongedeerd.

Al dit nog bestaande zouden wij dus onaangeroerd moeten laten en elders gaan opbouwen. Waar zou de nieuwe stad opgericht worden vroeg de heer Colaert. Het grondgebied van Yperen was haast gansch bebouwd. Zoo gauw wij den voet buiten de stad zetten, bevinden wij ons op het grondgebied van de meest nabijgelegen gemeenten. Ik ben overtuigd, dat deze weigeren zullen zich te laten inlijven of opslorpen door ons. Tevens, wat was het lot van steden, die, zooals de onze, door den oorlog vernield werden, en op een andere plaats weder opgebouwd worden? Hebben zij hun vroegere weelde hervonnen na den wederopbouw. Neen, het lot, dat hun beschoren was, was altijd een langzaam doodgaan.

(Hbd)

WIJZIGING VAN DE WONINGWET.

Naar het Vad. meldt, heeft de regeering haar ontwerpen ter wijziging van de Woningwet terug en is binnen zeer kort hun indicie bij de Tweede Kamer te verwachten.

De wijziging van de Noodwoningwet zal voornamelijk bestaan in een aanvulling waardoor zonder voorafgaande verklaring, onteigening kan plaats hebben van leegstaande of verwaarloosde woningen. Men heeft hier vooral het oog op groote perceelen, die feitelijk voor den enkeling niet meer te betalen zijn. Van die paleizen wil men flats of verdiepingswoningen maken en deze op die wijze ten nutte van het algemeen belang gebruiken.

Men zal de waarde vaststellen naar de werkelijke waarde. Is het b.v. noodig een huis te verkoopen wegens sterfgeval, faillissement of andere force majeure dan vertegenwoordigt de verkoopprijs van het oogenblik de werkelijke waarde, maar voor tweede of derde hand, dus voor den kettinghandel is er niets te halen, want wat er op die wijze op een huis is gezet, wordt er eenvoudig voor het bepalen der werkelijke waarde weer afgetrokken.

Dan geeft de wijziging de gelegenheid voor een versnelde inbezitting. Deze kan geschieden bij Kon. besluit met zoowel versnelde voor- als na-procedure.

Verder komt er een verbod, om een woning aan haar bestemming te onttrekken of af te breken zonder toestemming van B. en W. Het kan b.v. noodig zijn, dat een fabriek of werkplaats deze uithreiding noodig heeft. Goed, maar daarvoor kan geen woonhuis worden gebruikt, alvorens de belanghebbende elders een gelijke woonruimte neerzet.

(N. R. Ct.)

VERWOESTINGEN OP DE STEENFABRIEKEN EN DE WONINGBOUW.

Door het verloren gaan van groote partijen steenen op verschillende steenfabrieken tengevolge van den hoogen waterstand, heeft de Nederlandsche bouwsteen-voorraad een geweldigen kaauf gekregen, waardoor de woningbouw naar alle waarschijnlijkheid in onrustbarende mate zal worden vertraagd. De „Bredasche Ct.“ meldt, in verband hiermede, dat haar uit de beste bron bekend is, dat kort geleden Belgische steenfabrikanten en grootondernemers getracht hebben, de handelsrelaties met de Belgische steenfabrieken, die vroeger zeer levendig waren, te hernieuwen, door o.m. voor de moderniseering dezer fabrieken Hollandsch kapitaal te krijgen. Hoever die onderhandelingen op het oogenblik staan, weet het blad niet, wel, dat de Belgische fabrieken (en meer speciaal de bakkerijen aan de Rupel te Boom, Contich, enz.) een productie kunnen ontwikkelen, welke niet alleen kan voorzien in de Belgische behoefte, maar voor een groot deel ook in de onze. Wanneer deze fabrieken in moderne bedrijven worden omgezet, kunnen sommige bedrijven zelfs 80 miljoen en meer steenen per jaar produceeren.

Voorals dus op dit gebied zou een spoedige hervatting van den handel tusschen België en Nederland voor ons van groote betekenis zijn, meent het blad.

(Hbd)

MODELHOEGERDIJ VOOR WESTERGÖTLAND, GEZIEN UIT HET Z.O.

INDRUKKEN UIT HET NOORDEN. - III - WONINGBOUW.

Onder de Noordelijke landen is het vooral Denemarken, dat bekend is door zijn korte, practische wetten en verordeningen. In Zweden is dat niet in die mate het geval, ook daar hoort men nog al eens klagen over paperasserie. Hier staat tegenover, dat door maatregelen, die uit het publiek voortkomen, vaak met groote vastheid op een gesteld doel wordt aangestuurd. Typisch voor Zweden is ook, dat aan dergelijke bewegingen gewoonlijk de naam van een enkeling verbonden wordt; men denke slechts aan Ling, den vader van de Zweedsche gymnastiek, of aan den schepper van het Noorsche Museum, den rusteloozen ijveraar Dr. Haselius. Het zijn baanbrekers geweest voor instellingen van welhaast internationale betekenis. Wat nu den woningbouw betreft, is er ook iets dergelijks gebeurd, zij het ook op meer bescheiden schaal, trouwens in Zweden voelt men meer collectief voor een ideaal, wat natuurlijk ook mee helpt het te verwerkelijken.

Het zwaartepunt van het woningvraagstuk lag in Zweden 25 jaar geleden anders dan het nu ligt. Door massa-emigratie naar Noord-Amerika werd Zweden met ontvolking bedreigd. In een menschenleeftijd bedroeg die emigratie dan ook meer dan een miljoen, of rond een vijfde gedeelte van de tegenwoordige bevolking. Het was hier, dat Dr. Molin den grooten stoot gaf, om dit kwaad tegen te gaan. Geboortig uit een district, dat het ergste bezocht was door emigratie, maakte die ontvolking in zijn jeugd al een diepen indruk op hem. Het is hier niet de plaats, om uit te weiden over de organisatie-moeilijkheden, die daarvoor in een groot land als Zweden te overwinnen waren; kort en goed, een vereeniging — National föreningen mot emigrationen — werd opgericht, die naast maatregelen, direct gericht op het tegengaan van emigratie, natuurlijk ook zorgen moest, dat de menschen, die op die manier in het land gehouden werden, gehuisvest konden worden ook. Dit werd niet ten halve gedaan, en in den loop van de jaren ontstonden de practisch ingerichte bureaux, waarbij het goed zal zijn, even stil te staan, omdat er daarmee werk verricht wordt, dat ook van belang geacht kan worden buiten de grenzen van Zweden.

In Zweden nu, kan elke arbeider, die al of niet zijn beroep maakt van het boerenbedrijf, bouwvoorschot van den Staat krijgen tot een bedrag van hoogstens 12000 Kr. De bouw van zoo'n woning wordt dan ook in beginsel geheel aan den toekomstigen eigenaar overgelaten, die niet zelden eigen bouwmeester, timmerman en metselaar is tegelijkertijd. Gevolg was, dat het land overstromd dreigde te worden met gebouwtjes in den bekenden villastijl, met een maximum opschik, voor een minimum materiaal-

Ritning till Byggnader för småbruk om cirka fem hektar.

GEVELS MODELBOERDERIJ VOOR WESTERGÖTLAND.

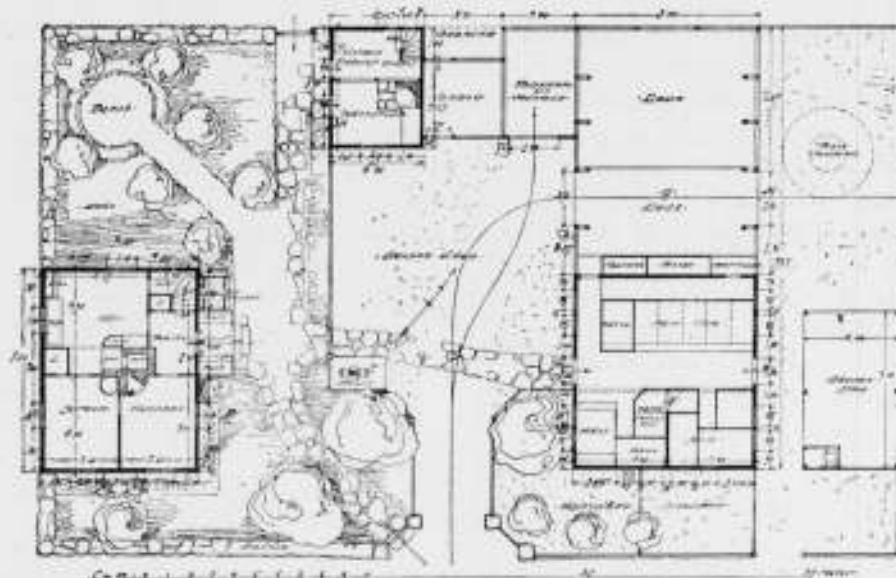
kosten, de afdekking rood geverfd in pannenimitatie. Door de ijverige bemoeiingen van de „Föreningen mot emigrationen” werd daar paal en perk aan gesteld.

Het voorop gezette beginsel van den Staat, in elk geval te laten bouwen, hoe dan ook, maakte het paedagogische werk van de bouwbureaux niet makkelijker. Zooals de zaken nu staan, dient de toekomstige leentrekker bij zoo'n bureau zijn ontwerp in, en het blijkt dan al spoedig, dat het in geen enkel opzicht bruikbaar is.

Het is dan zaak, dit den leentrekker duidelijk te maken. Hiervoor nu zijn ruime zalen ingericht met modellen van woningen op kleine schaal, waar aangetoond kan worden, hoe met gebruikmaking van de door den leentrekker gestelde eischen, iets goeds te maken is, dat rekening houdt met de bijzondere historisch-ontwikkelde bouweigenaardigheden van elke streek. Die modellen hebben voor den leek iets vertrouwenwekkends, vergeleken met teekeningen, die nooit heelemaal begrepen worden: ze zijn trouwens hier zóó ingericht, dat ze geheel uit elkaar genomen kunnen worden om een goed denkbeeld te geven van het interieur. Het is frappant, aldus mijn begeleider, Arch. Larson, hoe makkelijk de menschen op die manier tot het inzicht te brengen zijn, wat voor hun speciaal geval de beste manier van bouwen is. Gewoonlijk komt het er dan ook op neer, dat de leentrekker zich neerlegt bij de voorstellen van het bureau, en dit de plannen maakt, die dan geheel door den leentrekker gevolgd worden. Op mijn vraag, of de architecten daar in het algemeen vrede mee hadden, kreeg ik ten antwoord, dat er voor dergelijke bouwwerken toch nooit sprake was van een architect, en zij er zich dus moeilijk door gedupeerd kunnen achten. Er is zelfs groote medewerking van die zijde, de modellen zijn dan ook uitgevoerd naar de ontwerpen van vooraanstaande architecten, als Ragnar Ostberg (Arch. Nieuwe stad-huis in Stockholm) en John Akerlund. Voor het luttele bedrag van 0,60 Kr. zijn die ontwerpen zelf te verkrijgen, waarbij een volledig stel details, een staat van alle benodigde materialen en de afdruk van een perspectievische aquarel. De hier afgedrukte afbeeldingen geven van een dergelijk ontwerp de hoofdzaken weer, met het model dat er bij hoort. Bij het bouwen wordt zeer voorzichtig te werk gegaan, alleen het direct noodige wordt uitgevoerd, doch zóó, dat het makkelijk is om aan te bouwen, wanneer het gezin grooter wordt, of het bedrijf in omvang toeneemt.

Een bouwwerk, als hier afgebeeld, is gedacht om uitgevoerd te worden in vijf achtereenvolgende perioden.

In Zweden, waar zooveel door woningbouwverenigingen gebouwd wordt, was toch ook een in practischen en aesthetischen zin doorgevoerd streven als dit, voor dien onbekend. De manier, waarop de organisatie tot stand kwam, was evenwel zóó, dat ze spoedig de publieke belangstelling had; en nu gaat er geen week voorbij, of de bladen publiceeren het een of het andere project vrijwel volledig. De afdrucken in een gewoon dagblad zijn nu op zichzelf wel niet zoo erg fraai, maar pleiten toch voor de algemene belangstelling.

TOTAAL PLAN MODELBOERDERIJ VOOR WESTERGÖTLAND.

Zooals opgemerkt, liggen de accenten van het woningvraagstuk nu anders dan 25 jaar geleden, doch dank zij den pioniersarbeid van Dr. Molin, kan zelfs het meest afgelegen gedeelte van het land thans goed verzorgde woningen krijgen.

J. B.

PRIJSVRAGEN BETREKKING HEBBENDE OP AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSKUNST.

Het bestuur van de V.A.N.K. (Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst) schrijft ons dat het meent, gegronde aanmerkingen te moeten maken op de regeling van de prijsvraag, uitgeschreven door het tijdschrift „Klei”, voor het ontwerp ten behoeve van de voorpagina van den omslag van dit blad. Zoo wordt bijv. het auteursrecht van het eerstbekroonde ontwerp zonder eenig voorbehoud afgestaan; het bedrag dat zal worden uitbetaald, indien het in de tweede of derde plaats bekroonde ontwerp zal worden uitgevoerd, wordt niet genoemd, terwijl de in dit onderhavige geval toch zeker nuttelooze bepaling wordt gemaakt, dat de uitschrijver eigenaar wordt van de in tweede of derde plaats bekroonde ontwerpen, ook zoo zij niet worden uitgevoerd. Van publicatie van het jury-rapport wordt bij deze prijsvraag niet gesproken.

Voorts betreft het Bestuur van de V.A.N.K. de beperking der uitvoering uitsluitend door middel van cliché-techniek.

Wat lag het z.i. bij deze prijsvraag voor de hand, de andere graphische vakken te bevorderen!

Tot zoover het schrijven van het Bestuur van de V.A.N.K.

Dergelijke prijsvragen vallen niet onder de Algemeene Regelen, die uitsluitend voor bouwkundige prijsvragen gelden, en behoeven derhalve niet de goedkeuring van de P.P.C. Niettemin is het gebleken, dat de Commissie zich bij het vaststellen van den omvang van haar taak niet al te zeer aan de letter houdt, maar ook bij prijsvragen, wier algemeene regeling overeenkomt met die van bouwkundige prijsvragen,

voorlichting omtrent die regeling verschaft. Hierin kan echter een gevaar schuilen. Een niet bouwkundige prijsvraag kan finesses hebben, die in de regeling der bouwkundige prijsvragen niet geheel en al tot hun recht kunnen komen. Het zal daarom aanbeveling verdienen zich in gevallen van prijsvragen op het gebied van ambachts- en nijverheidskunst te wenden tot het Bestuur van de vereeniging de V.A.N.K., die de belangen van deze takken van kleinkunst voorstaat. En het is vooral voor hen, die worden aangezocht mede te werken in een dergelijke prijsvraag, hetzij als Jurylid, hetzij op andere wijze, van belang zich met de bovengenoemde vereeniging in verbinding te stellen.

Dat zal kunnen voorkomen, dat zij zich te goeder trouw inlaten met prijsvragen, op wier regeling het Bestuur van de V.A.N.K. bemerkings als bovenstaand meent te moeten maken.

M.

HET SPORTPARK TE ALMELO.

Het Twentsche Zondagsblad heeft ons stukje over het Sportpark te Almelo opgenomen en de Redactie heeft er eenige aantekeningen bij geschreven. Voor curiositeit nemen we deze hier even over.

Bij de mededeeling dat het noodzakelijk is de autoriteiten te wijzen op de minderwaardigheid van het ontwerp, schrijft de Redactie van het Twentsche Zondagsblad: „Wij gunnen de redactie van het B. W. graag het recht op kritiek op het werk van den heer Kools, maar zeggen er bij, dat journalistiek fatsoen meebrengt, een kritiek als hierboven uitgeoefend, ook te motiveeren. Dikke woorden gebruiken, soot, maar dan ook een behoorlijke entourage daarvan!”

Waar in het B. W. wordt gevraagd, of het niet mogelijk is, dat de regering aan het toekennen van subsidie aan dergelijke ondernemingen, ook de voorwaarde verbond, te voldoen aan eenige welstandseischen, maakt de Redactie de volgende noot:

„Ongetwijfeld ware de heer Kools bereid aan zulke welstandseischen te voldoen. Maar wie zal dat betalen?” Dat wij in de veronderstelling verkeeren, dat ook in de provinciale pers van een journalist voor buitenlandsche overzichten eenige bevoegdheid wordt geëischt, vindt het Twentsche Zondagsblad een kwestie van smaak! Daarover valt nu eenmaal niet te twisten, luidt het. „Vooraf niet met de heeren van den Bond van Ned. Architecten etc., wier belang in een andere richting gaat dan dat van ons, Almeloërs, die meer gediend zijn met een eenvoudig bouwwerk „dat in de juiste verhouding staat tot zijn doel”, dan met een pompeus bedenkfel van architecten, niet bereikbaar voor onze Almeloërsche portemonnaies.

Wij zouden, met ons lekenoog ziende naar ontwerpen in de architectuur, heilichennis plegen? Och kom! Gelukkig, dat de ware kunstenaar niet zoo benauwd is voor lekenbeoordeeling. Echte kunst verdraagt dat stootje zonder schade. Alleen de kunstsoort van het slag, als waarvan hier den lezer in het B. W. een staaltje wordt gegeven, is wat wankel.

Er moet wat meer fundament onder zoo'n kritiek, om een stevig bouwsel te krijgen.

De beschrijving van het Sportpark in ons blad was niet van de hand van den heer Kools, maar was van ons. Wellicht is het niet ondienstig hieraan toe te voegen dat we door den heer K. zelfs niet zijn geïnspireerd.”

We zullen hier niet verder op ingaan. Zijn achteraf blij dat het niet op ruzie is uitgelopen. Dat het maar een kwestie van smaak is. Ruzie van de... Almeloërs... met de heeren van den Bond van Ned. Architecten, etc.!

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ, MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 17 JAN. 1920. - No. 3. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. De historische ontwikkeling der ruimte, door H. P. Berlage. — Ontvangen Boekwerken, door S. — Prijsvragen.

AAN DE LEDEN EN ASPIRANTLEDEN VAN DEN B.N.A.

Naar aanleiding van advertenties in de dagbladen, waar bij de vermelding van bouwondernemingen, enz. de namen van architecten opvallend naar voren worden gebracht, brengt het Bestuur in herinnering dat de Eerecode (5e al.) van den B. N. A. zulks niet toelaat, reden waarom het bij overtreding van de desbetreffende bepaling gebruik zal maken van artikel 2 par. 8 sub 1 van het Huishoudelijk Reglement.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B. N. A. zal worden gehouden op *Zaterdag 21 Februari te Rotterdam.*

De agenda zal nader worden bekend gemaakt. Een uitvoerige beschrijvingsbrief zal den leden worden toegezonden.

DECLARATIES 1919.

De leden van den B. N. A. die iets te vorderen hebben van den B. N. A. in verband met in 1919 voor den Bond gemaakte onkosten, worden dringend verzocht, hunne declaraties ten spoedigste op te zenden aan den Penningmeester Jan van der Valk, Tuinstraat 112, Tilburg.

DE MINISTER VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL

heeft ingesteld eene Commissie, welke een onderzoek zal hebben in te stellen naar de hoedanigheden van de gewapend-beton-construc-ties welke hier te lande in den loop der jaren zijn gemaakt; en heeft benoemd tot lid, tevens voorzitter dezer Commissie, den heer Dr. C. Lely, Oud-Minister van Waterstaat, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te 's-Gravenhage, en tot leden de heeren: J. A. Bakker, buitengewoon hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft; A. A. Boon, hoofdingenieur van de Amsterdamsche fabriek van Cementijzerwerken „Wittenburg” te Amsterdam; M. Brink-

man, architect te Rotterdam; P. A. M. Hackstrob, reserve-luitenant-kolonel der Genie te Amsterdam; G. W. van Heukelom, hoofdingenieur, Chef van Dienst van Weg en Werken der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht; J. Kooper, hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat te Groningen; J. Lely, Directeur van Gemeentewerken, te 's-Gravenhage; A. R. van Loon, hoofdingenieur-directeur van den Rijkswaterstaat te Haarlem; Albert H. van Rood, architect te 's-Gravenhage; J. Z. Stuten, gepensionneerd generaal-majoor der Genie, te 's-Gravenhage; H. Th. Teeuwisse, Rijksbouwmeester in het eerste district, te 's-Gravenhage; W. J. Wisselink, Directeur van de N. V. Gewapend Betonbouw „De Konder”, te Amsterdam.

MONUMENTENZORG.

Benoemd zijn tot berichtgevers voor de afd. B. der Rijkscommissie voor Monumentenzorg dr. J. S. van Veen, Arnhem; jhr. mr. A. H. Martens van Sevenhoven, Arnhem; P. M. van Walcheren, Heelsum; G. Beernink, Nijkerk; A. J. C. Vitringa, Harderwijk; F. A. Hofer, Hattem; jhr. W. Bas Backer, Apeldoorn; H. W. Heuvel, Borculo; jhr. G. A. van Nispen, Winterswijk; dr. W. L. Bouwmeester, Doetinchem; J. H. van Lexan, Frieswijk, Doesburg; H. Hencke, 's-Heerenberg; mr. J. G. C. Joosting, Groningen; S. P. Rietema, Uithuizermeeden; mr. H. J. Schönfeld, Winschoten; J. Vin-huyzen, Middelstum; dr. H. Stoel, Sellinger; jhr. mr. A. W. van Holthe tot Echten, D. D. Havermans, jhr. mr. B. M. de Jonge van Elemeet, allen Assen; J. Snijders de Vogel, Emmen; R. Houwinck, Meppel; F. Lieffinck, te De Punt; dr. A. E. van Giffen, Haren. (St.-Cl.)

UIT „DE BOUWERELD” VAN 7 JAN. 1920.

De Redactie van „de Bouwereld” beschouwt het jaar „1919”. Zij wijdt een enkel woord aan de tot standkoming van centraliseerende bureaux.

Zij schrijft: „De architect zal daarbij niet meer de leidende, doch eene auxiliaire kracht worden; een teekenaar of ontwerper, die zijn vak niet meer in den vollen omgang beoefent, doch zich meer in het bijzonder bepaalt tot den artistiekeu kant.

Aan de zuivere waardeering der bouwkunst en hare beoefenaren zal het o.i. niet ten goede komen indien de laatste zich te veel uitsluitend gaan

gevoelen als kunstenaars wier denkbeelden door anderen verwezenlijkt worden. Wij achten de nu reeds te algemeene gewoonte om een gebouw te beoordeelen op grond van een zijner factoren — het uiterlijk — onder negatie van de praktische en technische hoedanigheden van indeeling, van economischen opzet, die toch alle factoren van groote beteekenis behooren te zijn voor de waardeering van den architect, zeer noodlottig. Het stelt als het ware eene belooning op oppervlakkigheid, op werken voor den voorbijganger.

Dat samenwerkende architecten zelf zulke bureaux sichten, met name in den woningbouw de uitvoering op zich nemen, die de zwakke prentjes- en doorgaans tegelijk praatjes-makende broeders de uitoefening van het beroep mogelijk kunnen maken, is o.i. aan ernstige bedenking onderhevig.

In ieder geval lijkt het ons veel bedenkelijker dan de z.g. openbare adviesbureaux waartegen de B. N. A. zich kantte, omdat zij de *aesthetisch* zwakkeren behulpzaam zijn. Edoch, is het niet merkwaardig dat architecten, die zich in het openbaar tegen die laatsbedoelde bureaux verzetten wel anonym — in het verborgen dus — voor „kollega's" tegen betaling ontwerpen maken? Feltelijk treden zij aldus precies op als die gewraakte adviesbureaux met „slechts" dit kleine verschil dat zij — de motie van hun bond negeerend? — hun eigen zak spekken?

Dit laatste is alles wel voorzichtig gezegd, en in zeer vage termen gekleed. En hoewel een goed verstaander maar een half woord noodig heeft, zou een duidelijker toelichting van de merkwaardigheid niet onwenselijk zijn. Vooral voor een zaak als de instelling van centrale bureaux voor de uitvoering, waarbij zoovele belangen gemoeld zullen zijn.

HET HANDTEEKENEN OP DE H.B.S. 5 j. c.
„De Bouwwereld" heeft vernomen dat de Vereniging van Directeuren van 5 j. H. B. S. voorgesteld heeft om het handteekenen te laten vervallen als leervak in de 5e klasse der H. B. S. en ook als examenvak.

Ze schrijft: „Het zou o.i. zeer te betreuren zijn indien aan dat voorstel gevolg werd gegeven. Immers het handteekenen is op de H. B. S. vrijwel de eenige gelegenheid om de leerlingen eenig begrip voor kunst en schoonheid in de beeldende kunsten in te brengen en hun gevoel voor vorm en kleur te versterken. Wel verre van die gelegenheid te beperken, diende zij aanmerkelijk te worden uitgebreid. De scherping van het voorstellingsvermogen en de handigheid om indrukken weer te geven en blijvend in zich op te nemen, die worden ontwikkeld door het handteekenen — zoo dit op een goede opwekkende wijze wordt gegeven en zich niet bepaald tot saai, geestdoodende oefeningen — kan vooral beteekenis hebben voor de waardeering der bouwkunst.

Het ligt dan ook mede op den weg der architecten om zich te verzetten tegen het streven der directeuren."

INTERGEALLIEERD WONINGBOUWCONGRES TE LONDEN.

Wij hebben al eens gemeld, dat er in Juni te Londen een intergeallieerd woningbouwcongres zal worden gehouden — waaraan, men lette niet al te zeer op den naam, ook onzijdige landen zullen deelnemen — onder voorzitterschap van Lloyd George. Nadat de inheemsche en buitenslandsche bouwwijzen en materialen besproken zijn, zullen de deelnemers aan het congres een vijfdaagsche rondreis maken om de bestaande Britsche bouwwijzen te bezichtigen, die velerlei zijn.

De vakvereniging der bouwvakarbeiders te Manchester heeft den bouw ondernomen van 2000 werkmanswoningen. Deze proef van het gilde heeft veel belangstelling gewekt, ook in de kringen van de rijks- en plaatselijke overheden. De andere vakverenigingen steunen het plan met veel warmte. Indien de onvermijdelijke moeilijkheden kunnen worden overwonnen, belooft deze nieuwe wijze van werken bespoediging en besparing te brengen, doordat de tegengestelde belangen van kapitaal en arbeid er niet bij in botsing zullen komen. N. R. C.

REGELING ARCHITECTENHONORARIUM VOOR VOLKSWONINGBOUW.

De Commissie voor het Honorarium voor Volkswoningbouw ontving van het Bestuur van den Nationalen Woningraad het volgende schrijven, waarvan de inhoud reeds is gepubliceerd in het jongste nummer van „Woningbouw".

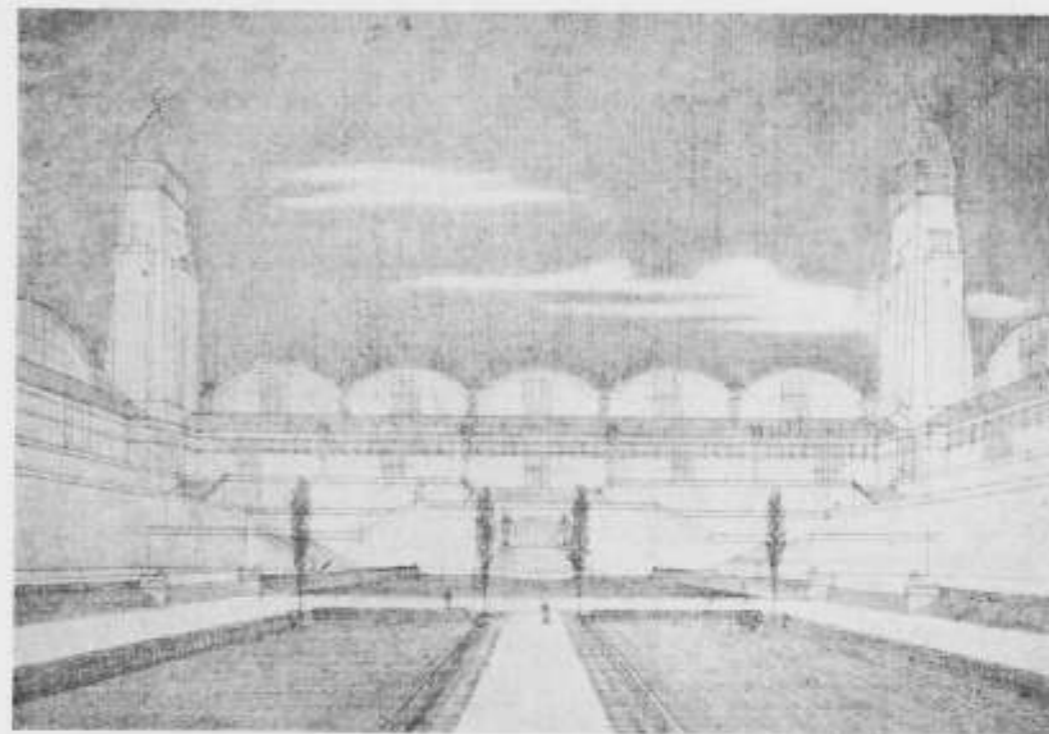
In aansluiting op den 10en December 1919 gehouden bespreking over de regeling van de architectenhonoraria, kan ik U mededeelen dat het Bestuur van den Nationalen Woningraad besloten heeft de bouwverenigingen te adviseeren om zooveel mogelijk alsnog het verhoogde honorarium (de verhooging van 25% tot 45%, bedoeld in ons vorig schrijven) uit te keeren over alle werken, waarvan en voor zoover de definitieve bestektekeningen op of na 1 Maart 1919 zijn ingediend bij de besturen van de bouwverenigingen.

Het bestuur meende, dat bij deze regeling alle werkzaamheden, verricht in het jaar 1919, onder het verhoogde honorarium zouden vallen, voor zoover er geen overwegende bezwaren zullen blijken te bestaan, om dit alsnog uit te keeren.

De Commissie heeft dit schrijven op haar laatste vergadering behandeld. Zij is van meening dat het voorgestelde advies door den B. N. A. niet kan worden aanvaard, doch dat de door de architecten voorgestelde regeling, om de bepaling geldend te verklaren voor alle betalingen na 1 Januari 1919, ongewijzigd dient te worden gehandhaafd.

De Commissie heeft het Bestuur van den B.N.A. van haar standpunt in kennis gesteld en zal met het Bestuur ten spoedigste in overleg treden om deze zaak af te wikkelen.

Mede in verband hiermede zal op 27 Januari a.s. een buitengewone Bestuursvergadering worden gehouden.

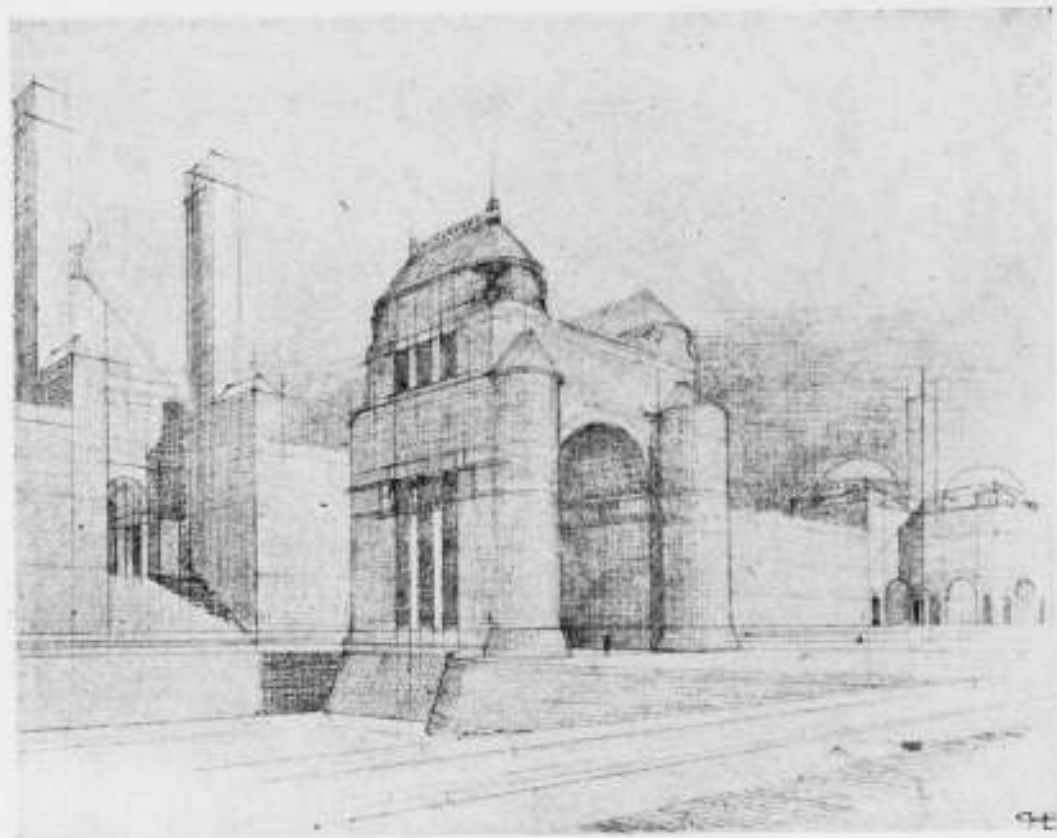

DE HISTORISCHE ONTWIKKELING DER RUIMTE.

FRAGMENT UIT „SCHOONHEID IN SAMENLEVING"
DOOR H. P. BERLAGE.

„Over de ontwikkeling der moderne ruimte moet een korte beschouwing volgen. Van een dergelijke ontwikkeling kon eerst sprake zijn bij de toepassing op groote schaal van het ijzer, mogelijk geworden door de enorme ontwikkeling der industrie. Want alleen met dit materiaal kon de voor moderne doeleinden vereischte overspanning worden bereikt. Daarom zijn de industriële ruimten ook eigenlijk de eenige ruimten uit de 19de eeuw, welke voor de ontwikkeling der bouwkunst van belang zijn.

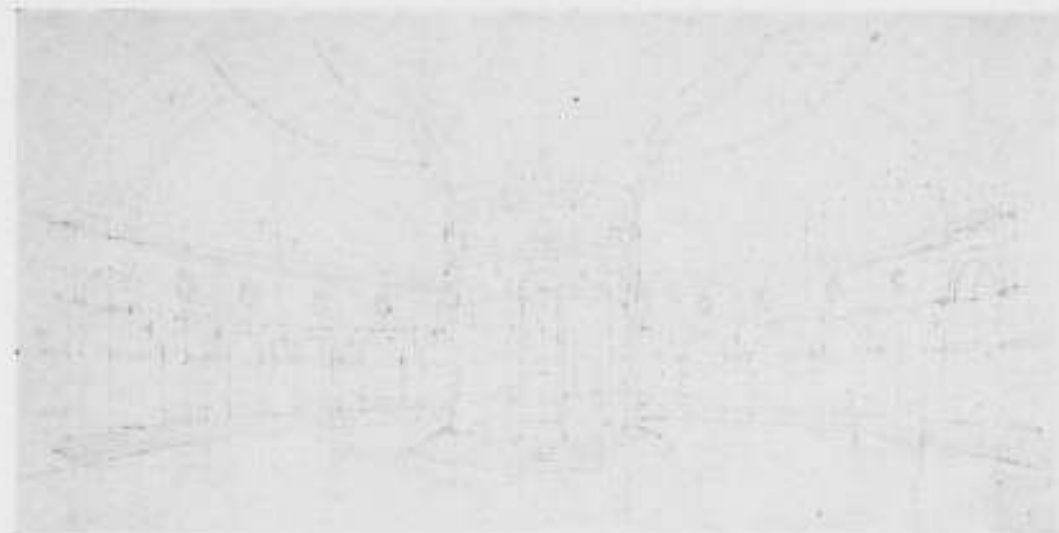
Ieder schrijver over de geschiedenis der bouwkunst is, wanneer hij deze geschiedbeschrijving naar den kunstvorm opvat, met die 19de eeuw eenigszins verlegen, omdat hij dan den gebruikelijken grondslag voor de ontwikkeling van een bepaald stijklundig begrip mist. Hij moet zich wel beperken tot de beschrijving zonder meer der verschillende belangrijke gebouwen uit dat tijdvak, omdat deze alleen in een vroegeren stijl werden gebouwd, als individuele vertolking van verschillende bouwmeesters. Die verlegenheid zou echter verdwijnen wanneer hij uitging van het ijzer als het nieuwe bouw materiaal, juist omdat het daardoor mogelijk werd een nieuw constructiestelsel te ontwikkelen. En een nieuw constructiestelsel beteekent immers een nieuwe opening van het begrip, van het nuttigheidsgebouw zonder meer, waaruit zich dan de bouwkunstige idee kan ontwikkelen. Nu is het waar, dat het ijzer de geschiktheid tot een praktische wandconstructie mist, en eigenlijk alleen bruikbaar bleek voor een staafvormig organisme. Zoo kreeg het zijn reputatie door de ingenieurs, die er hun spoorwegbruggen en stationoverkappingen mee construeerden. En deze categorie van constructeurs werd niet tot de kunstenaars gerekend. Want niettegenstaande het ijzer

door sommige bouwmeesters voor overdekkingen van groote ruimten werd toegepast, werd het materiaal toch nooit „populair”. Het miste volgens het algemeen geldende bouwkunstige begrip, door zijn staafvormig karakter, massa en daardoor monumentaliteit.

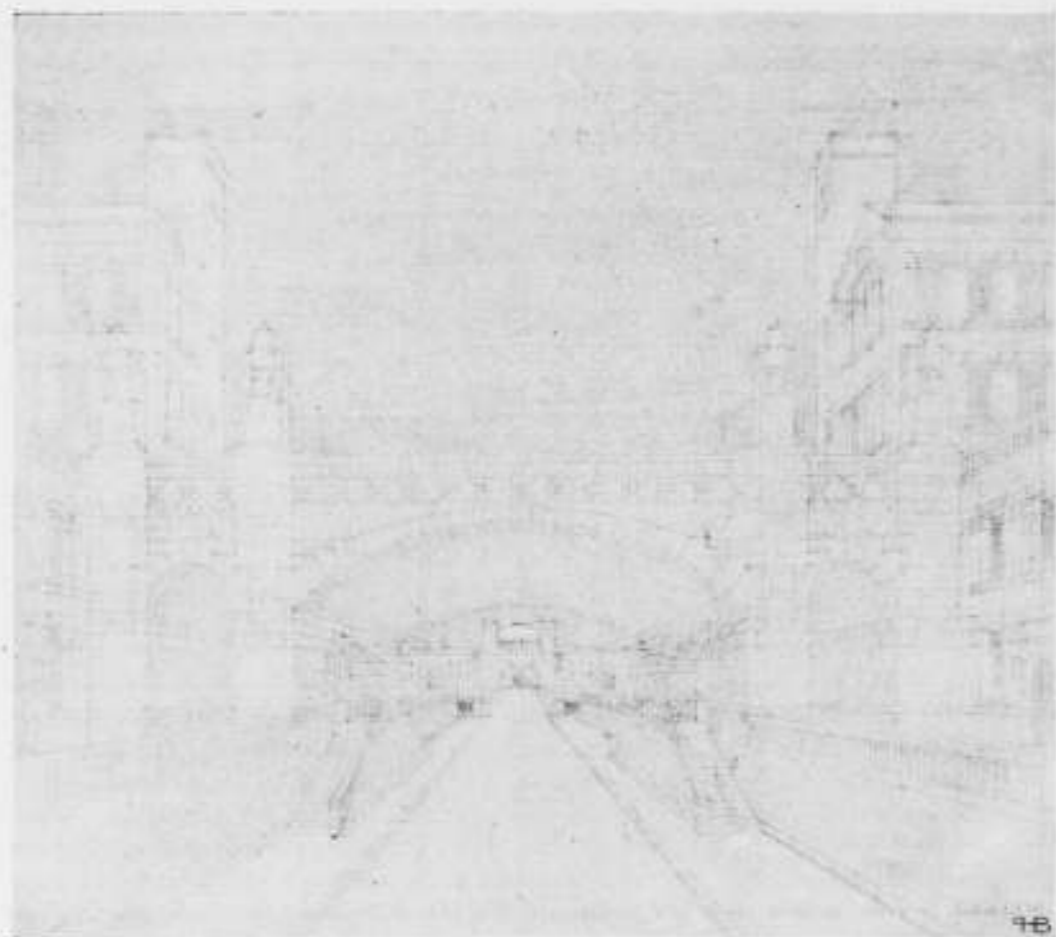
Het ijzer was dus wel bij uitstek geschikt tot het construeeren van een nuttigheidsgebouw zonder meer, maar voor een werk van monumentale bouwkunst werd het voor ontoelaatbaar gehouden.

Hier ligt nu, krachtens de gegeven beschouwingen, juist het conflict betreffende de kunstzinnige waardeering der bouwwerken van den nieuwen tijd. Want wanneer de bouwkunstige geschiedenis werkelijk naar de ontwikkeling der ruimte werd geschreven, dan zouden bijv. het Kristallen Paleis te Londen en de Machinehal te Parijs beide als monumenten in dien ontwikkelingsgang worden genoemd. Nu worden zij genegeerd, omdat zij niet anders dan als nuttigheidsgebouwen zonder meer worden beschouwd. En toch zouden deze gebouwen waardeering verdienen, omdat het nuttigheidsbouwwerk zonder meer een grooter indruk vermag te verwekken, wanneer bij de constructeurs wel degelijk de bedoeling voorzat er een kunstwerk van te maken. Want behalve den indruk welken die ruimten reeds door hun afmetingen verwekken, zou dan bovendien naar een kunstvorm worden gestreefd, door het zoeken naar de samenstemming hunner verhoudingen. En nu kan het ons onverschillig zijn dat een ingenieur deze bouwwerken heeft gebouwd, omdat zij daarom alleen toch niet minderwaardig aan schoonheid behoeven te zijn. Men beoordeelt het werk en niet den schepper. Maar hoe dit zij, door de mogelijkheid hunner ruimteontwikkeling, door middel van een ijzerconstructie, passen het Kristallen Paleis en de Machinehal en alle soortgelijke bouwwerken, vooropgesteld dat zij bedoelde kunstwerken zijn, wel

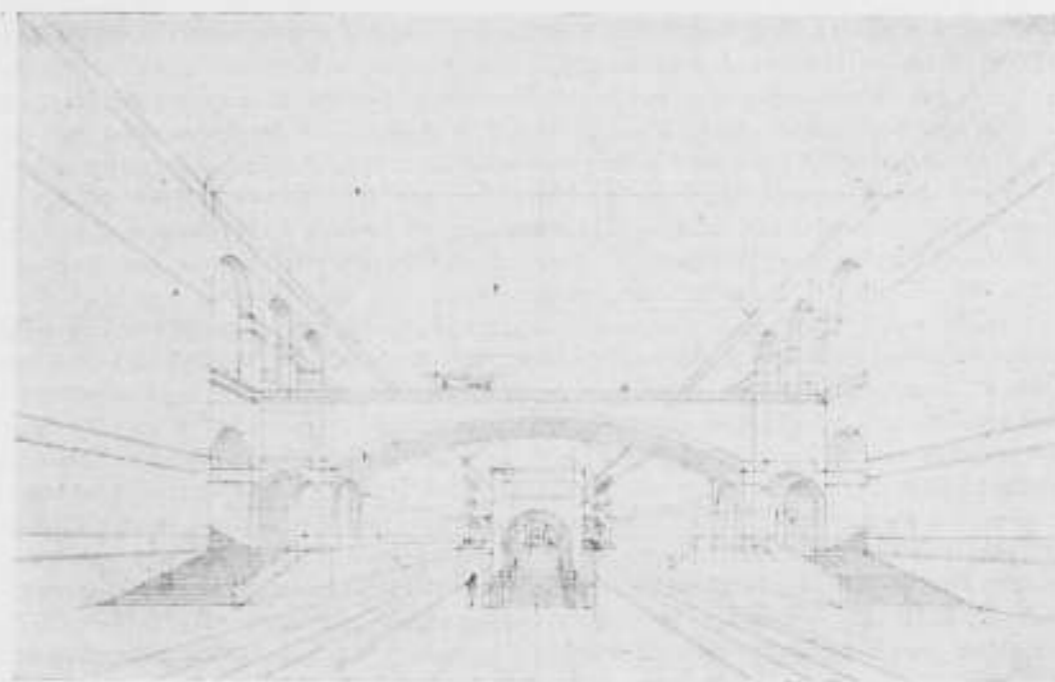
degelijk in den ontwikkelingsgang der bouwgeschiedenis. Want in de inleiding werd immers reeds betoogd hoezeer de ontwikkeling der industrie ook de schoonheidswaardeering van dezen tijd heeft beïnvloed en gewijzigd. Daardoor werden bouwwerken, welke vroeger stonden buiten de eigenlijke schoonheidssfeer der bouwkunst, binnen deze sfeer getrokken. De ontwikkeling van het begrip der ruimte, en de ontwikkeling der ruimte als openbaring der bouwkunstige idee, zal het volledig inzicht brengen, zooals bij het kunstwerk in het algemeen, dat ook in de bouwkunst alle werken, behalve het nuttigheidsbouwwerk zonder meer, kunstwerken zijn. „De verleden tijd veroorlooft slechts een aanvoelen, de tegenwoordige tijd verlangt een medevoelen”.

En nu de kunstvorm der „ijzeren ruimte”. Zoo ergens, dan past zeker voor dezen kunstvorm de uiterste beperking. Men is zelfs geneigd het „naakte traliwerk”, het constructieve organisme zonder meer, de voorkeur te geven boven welke versiering ook. Dit komt misschien daarvandaan dat het traliwerk, door zijn eigenaardig en ingewikkeld lijnenspel, op zichzelf reeds een zekere verwarring veroorzaakt, zoodat een kunstvorm van eenig belang zeker ten nadeele van het organisch zoowel als van het versierend begrip moet uitvallen. Het is eigenaardig dat dit inzicht eerst in den laatsten tijd doordringt, zoodat eerst de latere ijzerconstructies in een uiterst beperkten kunstvorm werden gehouden. Dit ligt echter niet alleen in de lijn der kunstontwikkeling, maar „in het algemeen komt bij elke ontwikkeling het beginsel, het alles begrijpelijk makende, de synthese aan het eind”. Daarom vindt ook de voor een bepaald constructiestelsel passende kunstvorm, dat is het bijzondere, eerst later zijn toepassing, en wordt bij een nieuw constructiestelsel aanvankelijk met een vroegeren kunstvorm begonnen. Dat was altijd zoo en wordt opnieuw door de ontwikkeling der moderne bouwkunst bevestigd. In eersten aanleg wordt het nuttigheidsgebouw zonder meer gebouwd, terwijl dan, bij een eventueele versiering, die kunstvorm wordt gebruikt welke paste bij andere materialen en andere doeleinden. Bovendien is de drang daartoe, vooral in dezen tijd, te verklaren uit de verkeerde zucht ook steeds een kunstvorm te willen gebruiken. Maar juist omdat die drang in eersten aanleg bij den bouwmeester en niet bij den ingenieur bestaat, zijn ook aanvankelijk de eigenlijke ingenieurswerken beter dan die der bouwkunst. Een machinehal, uitgevoerd in een zuiver nuttige ijzerconstructie, is beter dan een machinehal met ijzeren zuilen in den kunstvorm van een of andere „orde”, zooals aanvankelijk regel was.

Dit nog even als herhaalde aanwijzing, dat de kunstvorm in eersten aanleg geen verband houdt met het bouwkunstig organisme, dat niet deze van de ruimte een kunstwerk maakt. Want bij een zelfde constructiestelsel wisselen immers de kunstvormen. De eigenlijke constructie van den Griekschen tempel bleef dezelfde bij verandering van de zuilenorde; het middeleeuwsche gewelfstelsel en de vlakke zoldering behielden hetzelfde organisme bij toepassing van de kunstvormen der Renaissance; en ten slotte bewijst de Renaissance der Italianen dat het geheele constructiestelsel van den klassieken architraafbouw gehandhaafd kon blijven toen een geheel nieuwe kunstvorm ontstond. Het moderne constructiestelsel vond eindelijk nog een nieuwe mogelijkheid van verruiming, door de uitvinding van het gewapend beton, een verruiming in den werkelijken zin, omdat dit materiaal een dubbele mogelijkheid biedt.

Het kan voor architraafbouw op ver uiteenliggende steunpunten worden toegepast, met een daarbij passende ruimteoverdekking, door middel van een enkele vlakke plaat; en het kan bovendien worden gebruikt voor welfbouw en dan over ruimten van groote uitgestrektheid. En ten slotte heeft het als materiaal tegenover het ijzer ook nog het groote kunstzinnige voordeel massaal te zijn, in zijn verschijning als steen aan te doen. Het spreekt haast vanzelf dat het ook weer de ingenieurs waren, die met de toepassing van dit materiaal zijn begonnen; dat dus opnieuw de ontwikkeling der industrie de ontwikkeling der bouwkunst zou beïnvloeden. Markthallen, loodsen, pakhuizen enzovoort zijn de nuttigheidsgebouwen zonder meer welke werden gebouwd,

met aanvankelijk alweer geen ander resultaat dan opnieuw het begrip der ruimte in eersten aanleg te openbaren. Daarop volgde een meer kunstbewuste toepassing, maar nu ook door bouwmeesters, bij den bouw van fabrieken, silo's en dergelijke bouwwerken, welke alleen door de samenstemmende ontwikkeling hunner ruimten en de samenstemming der verschijnende bouwmassa's reeds in staat bleken een machtige schoonheidsontroering te wekken. Daarenboven hebben deze bouwmassa's het groote voordeel dat hun uiterlijke verschijning ook weer samenvalt met de verschijning der eigenlijke ruimte-omsluiting, waardoor de bouwkunstige idee zich nu opnieuw in haar idealiteit kan openbaren. En eindelijk werd hier en daar reeds een aanvang gemaakt met den eigenlijken kunstvorm, dus met den bizonderen vorm welke voor het materiaal past, uit welke gezamenlijke poging dan eindelijk het bouwkundige kunstwerk in het nieuwe materiaal zal worden geboren.

Wanneer dus de geschiedenis der bouwkunst van den modernen tijd, in aansluiting aan den historischen, als ruimteontwikkeling wordt behandeld, dan mogen de werken welke gewoonlijk niet tot de bouwkunst worden gerekend, daaraan niet ontbreken. Integendeel: zonder de nuttigheidsgebouwen van ijzer en gewapend beton kan de moderne bouwkunst niet worden verklaard en gewaardeerd. Dat inzicht heeft bovendien een andere waarde. Het heft in zekeren zin een onbillijkheid op, een onbillijke beoordeeling betreffende de ontwikkeling der bouwkunst in de te dien opzichte zoo zeer gesmade 19e eeuw. En bovendien brengt dat inzicht de noodzakelijke verruiming in de waardeering der bouwkunst door de bouwmeesters, juist omdat het begrip der bouwkunst in het algemeen wordt verruimd. Want de stijlkundige verwarring welke in eersten aanleg heerscht bij de bouwmeesters, en daardoor in tweeden aanleg bij de beschouwers, gaat in beginsel niet om het begrip in het algemeen, maar uitsluitend om den kunstvorm, de verbijzondering.

En daar het inzicht betreffende dat begrip was vertroebeld, werd het bizondere in den kunstvorm versubjectiveerd. De bouwkunstige ontwikkeling was daardoor ontaard in een strijd om de voorkeur van vroegere stijlen, verpersoonlijkt in verschillende bouwmeesters van min of meer talent.

Deze kunstontanding had echter een diepere oorzaak, een oorzaak van maatschappelijke aard, en is te vinden in de algemeene geestelijke verwording van dezen tijd, de volslagen ontreding van het begrip betreffende eenheid in geestesrichting, een parodie op een samenleving. Want al kan de ontwikkeling der bouwkunst van den laatsten tijd inderdaad wijzen op een ruimer inzicht betreffende het begrip van haar wezen, en daardoor wat haar werken betreft op een grooten vooruitgang; al kan de bouwkunst nu reeds een nieuwe ruimteschepping toonen, ontwikkeld in den geest dezer beschouwing, toch ontbreekt nog aan al die werken die diepere geestesinhoud, welke de werken der historische stijlen kenmerkt.

Reeds werd aangeduid dat, wanneer de openbaring eener kunstidee bovendien is de openbaring eener godsdienstige idee, de schoonheid der bouwkunst „het verhevene" benadert, „datgene waarbij al het andere klein is"; terwijl bij het ontbreken dier idee de schoonheid aan dat verhevene niet toekomt.

Daartoe wordt vereischt dat ook de kunstvorm zich verwerkelijkt krachtens één zelfde begrip; dat ook de factor welke het bouwwerk tot een kunstwerk maakt tot een algemeenschap zij geworden. Want in dit geval is de kunst niet afhankelijk van de grilligheid der subjectiviteit, en daardoor van de voortdurende veranderlijkheid van persoonlijk inzicht. De kunst krijgt alleen door de eenheid in de openbaring der idee, welke eenheid juist een waarborg is voor de openbaring der ware persoonlijkheid, die eenwigheidswaarde, welke ook als zoodanig een hoogere schoonheid waarborgt: „want niet het bijzondere, maar het algemeene is het eeuwige".

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

SCHOONHEID IN SAMENLEVING, door H. P. Berlage. Met teekeningen van den schrijver. Rotterdam MCMXIX. W. L. & J. Brusse's Uitgevers-Mij. Prijs f 4.90.

Waarom werkt een alliteratie suggestief? Het is een feit dat deze titel dadelijk uw aandacht gespannen houdt. En deze blijft gespannen, ook wanneer ge bij het openslaan van dit boek eenigszins verbaasd mocht zijn over de door den schrijver geteekende hoofden, waarmede de verschillende hoofdstukken bekroond zijn. Zij vormen stellig typografisch een schoon geheel met de verdere bladzijde, maar hunne beteekenis met de veelal onbegrijpelijke systeemlijnen is vaak moeielijk te vatten.

Toch is er een innig verband tusschen deze teekeningen en het boek zelf, men voelt er als het ware dezelfde atmosfeer in. Want deze systeemlijnen hebben niet de pretentie van de eenig juiste systeemlijnen te willen zijn; zij willen alleen manifesteren de stellige zekerheid dat er een systeem moet zijn. En evenzoo wijst dit boek niet een afgebakenden weg hoe wij weer tot Schoonheid moeten komen, maar doet het alleen voelen de noodzakelijkheid daarvan en de stellige zekerheid, dat wij weer daarheen moeten.

Evenals de systeemlijnen heen en weer bliksemen door de teekeningen, zoo flitsen talrijke schoone gedachten door dit boek. Of eigenlijk zou men niet moeten spreken van een boek, maar van een studie; het is niet een compositie, het zijn meer losse gedachten van een sterk levenden en steeds zoekenden geest. En de waarheid blijft beter hier en daar hangen als er wat onbestemde beweging is, dan dat men wil trachten haar vast te leggen.

Dit heele boek is doortrild van de verlangens en vertwijfelingen van een zuiver mensch, die hongert en dorst naar de schoonheid, terwijl hij lijdt onder de geestelijke machteloosheid van deze tijden. En vooral van den tijd, die achter ons ligt:

„Want die tijd heeft ook de schoonheid vermoord, omdat ook de schoonheid afhankelijk was van het geld. Die tijd heeft gemaakt, dat onze steden en dorpen werden

vernield, onze landschappen geschonden; die tijd heeft gemaakt, dat onze woningen werden tot ruimten van rommelige leelijkheid en onze openbare gebouwen tot ruimten van verkillende nuchterheid. Die tijd heeft heel de verschijning der aesthetische idee tot ongenietbaarheid vermaterialiseerd.

Daarom gaan wij levenden van thans nu dien tijd haten met al den haat, welke in ons is".

De wanhoop over wat was en de hoop in wat komen zal zijn de sterke zijden van dit boek. En tegenover het tragische van een levensavond in deze donkere tijden staat hier het heroische streven om klaarheid te willen brengen in deze duisternis. Deze man zwijgt niet, zooals zoovelen van zijn tijd, hij denkt en streeft. Niet voor zich alleen, maar voor ons jongeren. En daarom aanvaardden wij dit boek met blijdschap.

Ook al is het af en toe moeielijk precies den weg te vinden, dien het tracht te wijzen. En in de uitspraak, die in het derde hoofdstuk wordt aangehaald: dat: „Hoe kunstlooser een tijdperk, des te meer, daarentegen hoe kunstzinniger, des te minder over kunst wordt gesproken" kan een verklaring gevonden worden voor het langdurig gepraat der eerste hoofdstukken, die zeker niet de sterkste uit het boek zijn.

Het meest levend, het meest direct aansprekend, zijn de beide laatste hoofdstukken over De bouwkunst als maatschappelijke kunst en Het pantheon der menschheid. Daarin wordt de zenuw van onze samenleving of liever van ons gebrek aan samenleving aangeraakt. Daarin voelt men als een groote lijn door alles heen, dat er geen groote bouwkunst kan zijn zonder een cultuur en dat deze cultuur er niet kan zijn zonder een godsdienst. Die zeker niet de godsdienst is van nu. De schrijver zoekt naar een algemeene godsdienstige idee, in den zin van: De mensch is den mensch een God. En in een nieuwen vorm: „in een vorm, welke zal zijn een synthese van Hellenisme en Christendom".

En het is wel daarom, dat het gebouw der geheele menschheid met een Grieksch woord het Pantheon genoemd werd. Waarvoor Henriette Roland Holst haar schoone verzen schreef, die ook in dit boek zijn opgenomen.

HET PANTHEON DER MENSCHHEID. H. P. Berlage. Tweede druk.

Bij denzelfden uitgever verscheen juist ook in deze dagen een nieuwe druk van dit bekende boekje, waarin de teekeningen zijn gereproduceerd, hetgeen in het boven besproken boek niet gebeurd is. S.

PRIJSVRAGEN.

ANTWOORDEN OP DE GESTELDE VRAGEN MET BETREKKING TOT DE PRIJSVRAAG VOOR EEN GEMEENTEHUIS TE SLIEDRECHT.

1. De hoofd- of voorgevel, waarin de hoofdingang moet geplaatst worden moet naar den Sliedrechtschen dijk gericht zijn. De achtergevel komt dus aan de Havenstraat.

2. De fietsenbergruimte is bedoeld voor het personeel in het algemeen en voor het publiek en moet van de Havenstraat toegankelijk zijn.

3. Het Dr. Langeveldplein en de aangrenzende straten zijn geheel aangelegd en bestraat, en bevinden zich alle op 4 M. boven A.P. Het plein wordt niet omheind en ook niet beplant. De mogelijkheid dat het plein als markt gebruikt worde, is niet uitgesloten. Het Gemeentehuis blijft geheel vrij staan op het plein dus met de 4 gevels in het zicht.

4. De op de situatietekening aangegeven ruimte is niet in het minst bindend. De bedoeling was alleen om aan te geven waar het Raadhuis komen moet. Zooals in het programma staat is bebouwing in de breedte gewenscht om het plein aan de Zuidzijde zooveel mogelijk af te sluiten. Inzenders zijn echter geheel vrij het gebouw

in plan te ontwerpen zooals zij wenschen. Een situatietekening op kleine schaal is wel gewenscht.

5. Alle in het programma genoemde lokalen moeten in het Raadhuis ondergebracht worden op de aangegeven verdieping en oppervlakte.

6. De wachtkamers zijn voor het publiek zonder speciale bestemming voor een of anderen tak van dienst.

7. De bode (conciërge) woning moet in verbinding staan met het Raadhuis, de politie echter niet.

8. De publieke tribune mag langs den trap voor de politie bereikbaar zijn. Ook door een afzonderlijken trap die in het Raadhuis begint. De tribune moet zoodanig ingericht zijn dat zij, met de gegeven oppervlakte ruimte biedt voor zooveel mogelijk publiek.

9. Er mag in een telefooncel voorzien worden. Is echter niet vereischt.

10. Bodewoning en politie mogen lager van verdieping zijn dan het overige voor zoover dit in de architectuur te verwerken is.

11. De zolderslaapvertrekken moeten minstens 2.60 M. hoog zijn.

12. Hoe de afdekking ook zij, er moet een zolderverdieping gemaakt worden. Bij vlakke afdekking moet de vrije hoogte minstens 2.60 M. bedragen. Brandvrij riet is niet toegelaten.

13. Fundeeringen: het oorspronkelijke terrein lag ongeveer 1 M. boven A. P. Daar is zand opgespoten tot 4 M. boven A. P. Alle bestaande gebouwen zijn op betonplaten gefundeerd.

14. Inzenders zijn geheel vrij in de keuze der aan te wenden materialen. Alleen moet rekening gehouden worden met het beschikbare bedrag.

15. De kosten van centrale verwarming en honorarium architect zijn niet in het bedrag begrepen.

16. De brandvrije vertrekken moeten natuurlijk door brandvrije deuren afgesloten worden en mogen niet met de buitenlucht in verbinding staan.

17. Met „controleur” wordt bedoeld de controleur van Gemeentefinanciën en Belastingen.

18. Directe verbinding tusschen lokalen is alleen verplicht waar het in het programma aangegeven is.

19. In de Havenstraat is een rioleering waarvan de bovenkant 2.60 M. boven A.P. ligt.

20. De W. C. met urinoir in den kelder is bestemd voor het personeel, dat daar moet werken.

21. Het karakter der locale bebouwing is niet te beschrijven. Een bezoek ter plaatse is daarom zeer gewenscht.

22. Alle gevraagde teekeningen moeten ingeleverd worden en uitgevoerd zooals het programma aangeeft. Daarvan mag niet afgeweken worden. Aan Architecten die nu reeds overladen zijn met werk staat het vrij zich te onthouden van deelneming. De prijzen zijn van dien aard dat onzes inziens niet te veel geveerd wordt.

23. De hoofdtrap hoeft niet noodzakelijk aan den hoofdingang gekoppeld te worden. Hij mag ook in de nabijheid aangebracht worden.

24. De archiefkamer moet bereikbaar zijn door een keldertrap in het hoofdgebouw.

25. Het is wel wenschelijk dat de Raadzaal ook als feestzaal dienst kunne doen.

26. Vestiaire en W. C. bij de Raadzaal zijn bestemd voor de Raadsleden. Vestiaire moet tevens garderobe zijn.

27. Er moet een afzonderlijke ingang zijn zoowel voor de politie als voor den bode (dus twee).

28. Er moeten in totaal 4 arrestantencellen zijn.

Namens de Jury,
G. C. GUERMONPREZ.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER, Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars. voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 24 JAN. 1920. - No. 4.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Gemeentelijke Woningbouw. Trans-
vaalbuurt Amsterdam. — Vereeniging Bouw-
kunst en Vriendschap te Rotterdam. Juryrapport.
— Een mooi plan.

AAN DE LEDEN EN ASPIRANTLEDEN VAN
DEN B.N.A.

Naar aanleiding van advertenties in de dag-
bladen, waar bij de vermeiding van bouwonder-
nemingen, enz. de namen van architecten op-
vallend naar voren worden gebracht, brengt het
Bestuur in herinnering dat de Eerecode (5e al.)
van den B. N. A. zulks niet toelaat, reden waarom
het bij overtreding van de desbetreffende be-
paling gebruik zal maken van artikel 2 par. 8
sub 1 van het Huishoudelijk Reglement.

PROVINCIALE BOUWBUREAUX.

Ter uitvoering van de opdracht der jaarver-
gadering van den Nationalen Woningraad aan
het bestuur om alle stappen te doen die tot
oprichting van zulke bureaux kunnen leiden, heeft
het bestuur zich, nadat de brochure van Mr. D.
Hudig was verschenen, tot de Regeering gewend
met een verzoek om subsidie voor dit doel. Tevens
is een commissie ingesteld om het bestuur van
voorzichting te dienen bij de voorbereiding der
organisatie. In deze commissie hebben zitting
genomen de heeren K. P. C. de Bazel, J. Gratama,
N. J. H. van Hasselt, Th. Limperg Jr., P. Vorkink en
L. van der Wal, onder voorzitterschap van den
Heer D. Hudig. Het rapport dezer commissie is
in den loop dezer maand bij het bestuur inge-
komen. Op grond daarvan is het bestuur opnieuw
in overleg getreden met de Regeering.
(Woningbouw).

HERZIENING HONORARIUM TABEL.

De Commissie tot Herziening van de Honora-
rium Tabel (de gewone tabel, dus niet die voor
den Volkswoningbouw) heeft hare werkzaamheid
aangevangen. Tot Voorzitter is gekozen de heer
Jan Gratama, tot Secretaris de heer W. Knuttel.
De Commissie zal het zeer op prijs stellen in-
dien architecten bezwaren tegen of opmerkingen
over punten van de bestaande tabel aan haar
kenbaar wil maken.

Zij verzoekt hun daartoe zich schriftelijk te
wenden tot den Voorzitter der Commissie, Vos-
siusstraat 5, Amsterdam. Wenscht iemand liever
de Commissie mondeling zijn bezwaren of op-
merkingen mede te deelen, dan zal de Commissie
gaarne trachten dit onderhoud te doen plaats
hebben.

Ten einde de herziening niet te zeer te doen
vertragen, zal de Commissie gaarne tot uiterlijk
7 Februari a.s. de eventueele bezwaren of op-
merkingen vernemen. (Woningbouw).

TENTOONSTELLING VAN ARBEIDERSWO-
NINGEN.

Het Bestuur van den Nationalen Woningraad
is voornemens — en aan de voorbereiding
daartoe is reeds gewerkt — om in het jaar
1921 een tentoonstelling te houden van ge-
bouwde arbeiderswoningen. Op een daartoe ge-
schikt terrein in een centraal gelegen plaats
van het land zal een honderdtal woningen ge-
bouwd worden door de beste architecten, waar-
toe een prijsvraag zal worden uitgeschreven.
De helft hiervan zal een beeld geven van het
beste wat er op dit gebied in den lande ge-
praesteerd wordt, de andere helft zal bestaan
uit woningen, voorzien van de meest moderne
installaties, als centrale verwarming, warm water-
leiding, enz., hetgeen na afloop van de tentoon-
stelling weer verwijderd zal kunnen worden.
Het geheele complex zal dan in gebruik genomen
worden. (Woningbouw).

COMMISSIE TOT SAMENSTELLING VAN
EEN ARCHITECTENLIJST.

Deze Commissie van den N. W. R. die door bijzon-
dere omstandigheden een jaar lang niet werkzaam
heeft kunnen zijn, heeft thans haar werkzaamheden
weer opgevat, zoodat eerlang een nieuwe lijst
tegenwoordig gezien kan worden. De commissie
bestaat thans uit de volgende architecten: de
heeren K. P. C. de Bazel te Bussem, G. C. Bremer
te Wassenaar, M. de Klerk te Amsterdam, W.
Kromhout te Rotterdam en P. Vorkink te Am-
sterdam. (Woningbouw).

ADRES AAN DEN RAAD VAN HAARLEM.

Het Bestuur heeft het volgende adres aan den
Raad van Haarlem gezonden:

„Het Bestuur van de Maatschappij tot bevoor-

dering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A., met belangstelling vernomen hebbende de aanhangig zijnde plannen, welke beoogen de schoonheid van Haarlem in de toekomst zooveel mogelijk te waarborgen, door het opnemen van een welstandsbeplanning in de bouwverordening, neemt bevelid de vrijheid Uwen Raad als zijn meening te kennen te geven, dat een dergelijke welstandsbeplanning eerst doeltreffend resultaat zal geven, wanneer de beoordeeling van alle ontwerpen in handen wordt gesteld van een deskundige commissie van architecten en niet wordt opgedragen aan een persoon die reeds spoedig, behalve met de omvangrijkheid van de taak, zal te kampen hebben met gebrek aan vertrouwen tegenover de vele bouwers, die uit den aard van hun bedrijf tegenover elke beperking, die hun wordt opgelegd, vijandig zullen staan.

Ten slotte neemt het Bestuur de vrijheid U kennis te geven dat de B.N.A. in vereeniging met het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam bereid is, eenige zijner leden als lid voor de bovengenoemde commissie aan Uwen Raad voor te dragen.

w. g. PAUL J. DE JONGH, waarb. Voorzitter.
w. g. D. F. SLOTHOUWER, Secretaris.

VERKOOP VAN HET GEBOUW VAN DEN B. N. A.

Naar aanleiding van de door de ledenvergadering gegeven machtiging om het gebouw van den B. N. A. in openbare veiling te brengen en eventueel te verkoopen, op de basis van het taxatierapport, heeft het Bestuur de voorbereiding tot dezen verkoop getroffen. Hij zal thans plaats hebben op Maandag 26 Januari 1920, des avonds na zes uur, in het veilinggebouw „Frascati“ te Amsterdam, ten overstaan van Notaris K. W. J. K. van Beverwijk.

MISBRUIKEN BIJ AANBESTEDINGEN.

Onder dezen titel zijn in „Gewapend Beton“ en in andere tijdschriften enkele stukken voorgekomen, die de algemeene belangstelling, niet het minst van de zijde der aannemers, hebben gewekt. Met instemming is van deze zijde het voorstel van den heer Statema, vermeld in „De Aannemer“ van 21 October jl. begroet. Dit voorstel omvat het plan, om in den vervolge van elk werk, dat eenen aannemer gegund wordt, een zeker percentage aan de N.A.B. af te staan, welke bond, uit de ingekomen bedragen de andere inschrijvers schadeloos stelt.

Het wil mij voorkomen, dat men bij de toepassing van dit voorstel uit sociaal-economisch oogpunt beschouwd, een fout begaat, aangezien hierdoor de bouwheer verplicht zoude zijn voor het maken van de benoedigde uittrekstaten behalve den architect ook de inschrijvers te honoreeren. Hierdoor wordt tijd zoowel als geld verspild, hetgeen in den tegenwoordigen tijd zeer zeker afkeurenswaardig geacht kan worden.

Waar op den architect, wil hij op dezen naam ten minste ten volle aanspraak kunnen maken de plicht rust, om, alvorens tot aanbesteding over te gaan, van ieder werk nauwkeurige uittrekstaten te maken, ten einde, aan de hand hiervan zijn bestek op te kunnen maken en zijne gedetailleerde begrooting te becijferen, ligt het o. i. tech geheel in de lijn van den tegenwoordigen tijd, om deze uittrekstaten, ten gerieve der inschrijvers, geheel in het bestek op te nemen. Hierdoor voorkomt men dat de inschrijvers, ieder voor zich, opnieuw het tijdroovende uittrekken moeten verrichten.

Nu rijst terstond de vraag, wie de verantwoordelijkheid moet dragen, voor de aldus gepubliceerde hoeveelheden. Wil men het begrip aanbesteding als zoodanig bestendigen dan kan het o. i. niet anders of de architect kan de verantwoordelijkheid voor de juistheid der genoemde cijfers niet op zich nemen. Doet hij zulks wel, dan moet het geheele werk eenvoudig verrekend worden. Daarom wil het ons praktisch het beste lijken, dat de uittrekstaten met de meeste nauwgezetheid worden samengesteld en alle bedragen naar boven toe worden afgerond, terwijl natuurlijk uitdrukkelijk in het bestek moet worden vermeld dat de genoemde hoeveelheden niet nader verrekend zullen worden, tenzij door de Directie meer- of minder werk opgedragen wordt.

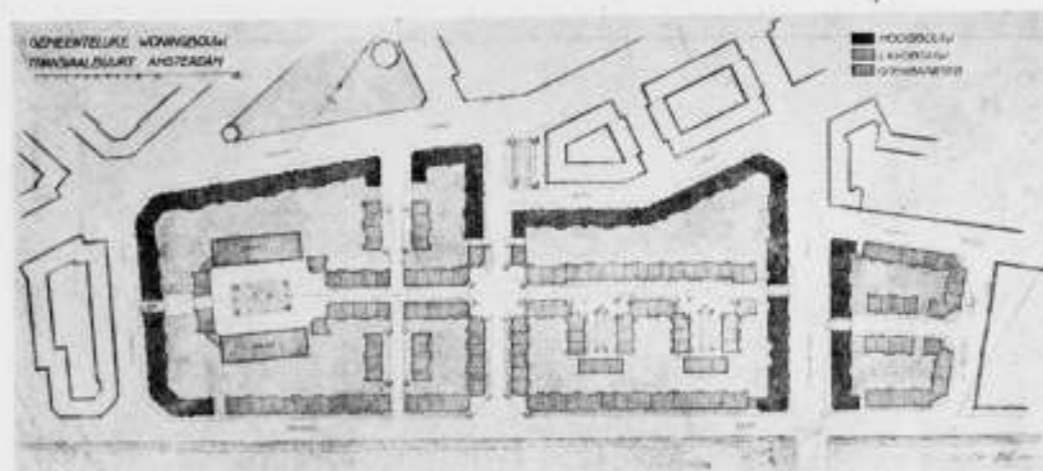
De bona-fide inschrijver zal bij het vergelijken van de teekeningen met de hoeveelheden, ongetwijfeld van deze laatste veel nut hebben, en zal, mocht hij bij het maken zijner becijferingen op eventuele onjuistheden stuiten, deze kunnen aanvullen en verbeteren zonder dat o. i. hierdoor aan het gemak van de inzage der uittrekstaten in haar geheel, afbreuk wordt gedaan.

Het spreekt van zelf, dat deze methode niet behoeft uit te sluiten, dat sommige vermelde hoeveelheden die, uit den aard der zaak, niet met zuiverheid vooraf te becijferen zijn (b. v. lood voor afvoerbuizen, loketten enz.) wel verrekend worden mits zulks hierbij uitdrukkelijk vermeld worde.

Hoewel sommige architecten en gemeenten deze werkwijze reeds lang toepassen, heeft zij nog niet algemeen ingang gevonden. Het lijkt ons echter de moeite waard, te onderzoeken of de algemeene toepassing hiervan gewenscht geacht wordt.

De vraag is dus, „is het in het belang van het werk, om in verband met een economische en snelle voorbereiding in de bestekken talrijke hoeveelheden op te nemen, zonder dat deze verrekend worden“. In de eerste plaats zijn het de aannemers, die hierover zullen moeten oordeelen, daar zij hierbij rechtstreeks het meeste belang hebben en uit ondervinding weten, of de bezwaren hieraan verbonden grooter zijn te achten dan de voordeelen.

C. B. POSTHUMUS MEYJES JR.
December 1919.

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW, TRANSVAALBUURT AMSTERDAM.

Het gedeelte van de Transvaalbuurt, dat voor den bouw van deze Gemeentewoningen werd aangewezen, was zooals het in het uitbreidingsplan van den heer Berlage aangegeven was, minder geschikt voor arbeiderswoning-complexen. In overleg met den Directeur van den Woningdienst werd daarom besloten, een nieuw stratenplan te ontwerpen, waarbij de schuin op de Ringvaart aanlopende straten werden afgesneden of opgevangen, zoodat het mogelijk was een meer rechthoekig stratenplan te kunnen maken. Het behoeft geen nader betoog, dat bouwblokken met stomp of scherp toe-loopende zijden, van onregelmatigen vorm dus in het algemeen, kostbare en lastige hoekoplossingen geven, zoodat een rechthoekige aanleg veelal de voorkeur verdient.

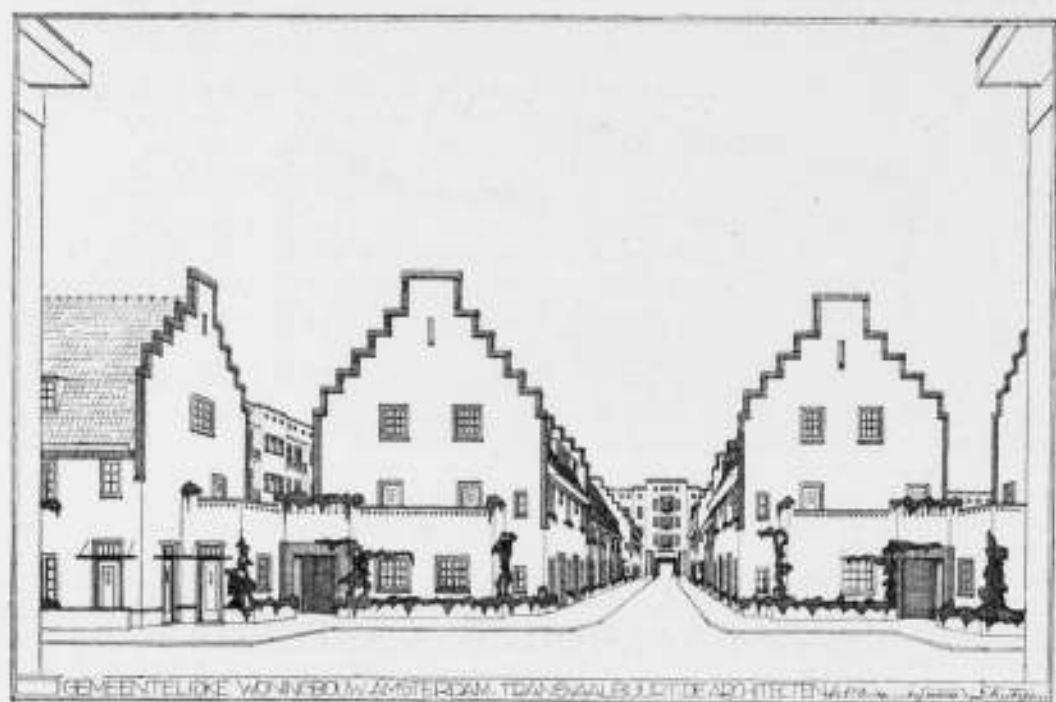
De wensch van den Directeur van den Woningdienst, te trachten, zooveel mogelijk laagbouw te verkrijgen, werd door ons gedeeld. Daarom werd besloten de bestaande hoogbouw in de Transvaalbuurt als het ware af te sluiten met een ringmuur van hoogbouw, waarbinnen de laagbouw-buurt beschut zou liggen, zich openend in de lange zijde naar de Ringvaart. Dus ongeveer als een stadje, omgeven door zware vestingmuren. De hoogbouw stuit rechts op de Ringvaart, als wand van de hoofdstraat, die vlak tegenover de nieuw te bouwen hoofdbrug ligt. De andere wand van deze straat krijgt denzelfden hoogbouw, zoodat vanaf de overzijde van de Ringvaart het geheele complex zich zal vertoonen als een groep lage huizen met de twee hoogbouw-einden als pylonen, markeerend de hoofdbrug en de ingang van de hoofdstraat.

De hoofddader van den nieuwen aanleg vormt de lange straat, ongeveer evenwijdig aan de Ringvaart, toegankelijk door twee poorten in den hoogbouw en door enkele ondergeschikte dwarsstraten.

De driekwart ingesloten binnenhofjes in het rechtsche groote complex hebben hun ontstaan te danken aan de noodzakelijkheid, het terrein zooveel mogelijk voor woningen te benutten. Het plein geheel links wordt afgesloten door twee scholen en een clubgebouw met poort.

Het geheel zal \pm 760 woningen bevatten.

Bij den laagbouw is gestreefd naar schilderachtigheid en intimiteit. Principieel is uitgegaan van de tegenstelling: gezellige laagbouw met groot rood dak, en forsche hoogbouw met plat dak, en wel met de bedoeling juist door de tegenstelling het wederzijdsch

PLEIN — LAAGBOUW.

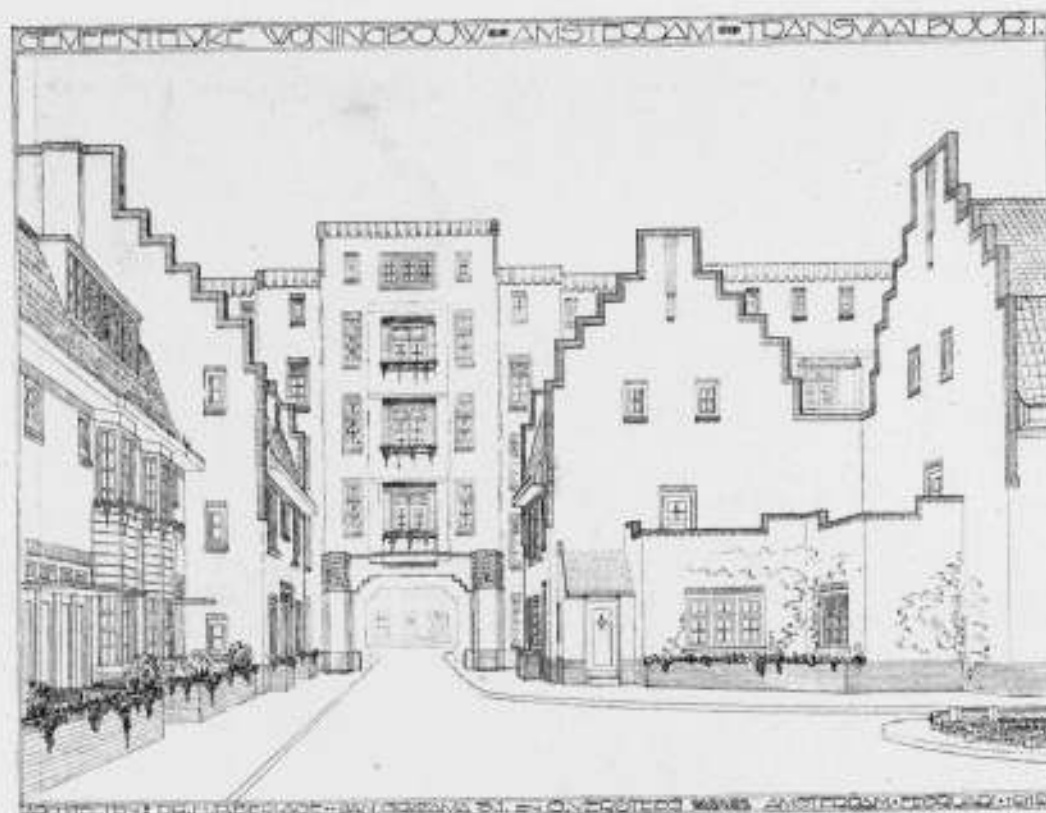
karakter te accentueeren. Laagbouw met plat dak, aesthetisch zeer goed mogelijk, was dus hier niet gewenscht, mede daarom, dat het uitzicht vanaf den hoogbouw op al die grijze platten niet fraai is, en aesthetisch verre achter staat bij het gezicht op een rood dak, wel te verstaan op een echt, dekkend dak, dus een met een nok.

Verder is de situatie van den laagbouw zoo gekozen, dat de daken op de hoeken niet in elkaar loopen, dus een systeem van losstaande, rechthoekige blokken, alle met topgevels afgesloten. Deze topgevels geven met de groote rechte roode daken een tegelijk duidelijk en schilderachtig beeld van de ligging der blokken. De blokken zijn onderling verbonden door lage aanbouwen, waarin slaapkamers en afgesloten met balcon, in welke aanbouwen zich meestal ook bevindt de poort naar de alliees der achtertuinen. Het plein, ongeveer midden in het complex, en hierbij afgebeeld, bevat 8 vrijwel gelijke toppen, die als wachters om het plein staan, en 4 regelmatig geplaatste poortjes.

Alle toppen zijn trapgevels. Waar de sterk-sprekende achtergrond, de achtergevels van den hoogbouw, met plat dak uitsluitend een rythme van horizontale en verticale lijnen bevat, en de gevels zich min of meer in of boven deze achtergevels vertoonen, was het lijnenstel van loodrecht op elkaar staande lijnen hier gewenscht. Een schuine toplijn zou hier te veel er uitvallen. Over de toppen loopt een zware band van donkere Groningsche steen, die beneden in een versiering eindigt.

In de grootere blokken is bij den laagbouw zooveel mogelijk getracht door erker-ramen de lange gevels rhythmisch krachtig te verdeelen.

Bij den hoogbouw, den ringmuur, was het gelukkig mogelijk eenige voorsprongen te maken. Deze gelegenheid is dankbaar aangegrepen om de trapportalen met spelhokken plastisch als massa's te laten spreken. Tevens werd het hierdoor mogelijk de stugge horizontale lijn van het dak perspectiefisch te onderbreken. Inplaats van het vroeger veelal gebruikte, uiterst leelijke schild-dakje is aangebracht een balcon, zeer ten bate van de slaapkamers op de 4de verdieping.

AANSLUITING VAN LAAGBOUW BIJ HOOGBOUW.

Zowel bij hoogbouw als bij laagbouw is gestreefd naar eenige beweeglijkheid en kleurigheid in het aspect. Het valt niet te ontkennen dat in het algemeen de arbeidersbuurten een dor en eentonig aanzien hebben. Het lijkt ons een eerste plicht, vroolijke arbeiderswoningen te maken. Er is geen woningsoort, die in het algemeen meer tegenstaat, ook den arbeider, als de „gestichts" woning, de eindelooze, eentonige rij cellen.

Daarenboven is het grauwe pessimisme, gevolg van het gemis aan levensvreugde bij het intellectuele deel van de bourgeoisie, geenszins een belangrijk element in de psyche van den modernen arbeider.

Hij heeft recht op levensvreugde, en hij heeft het verlangen er naar in zich.

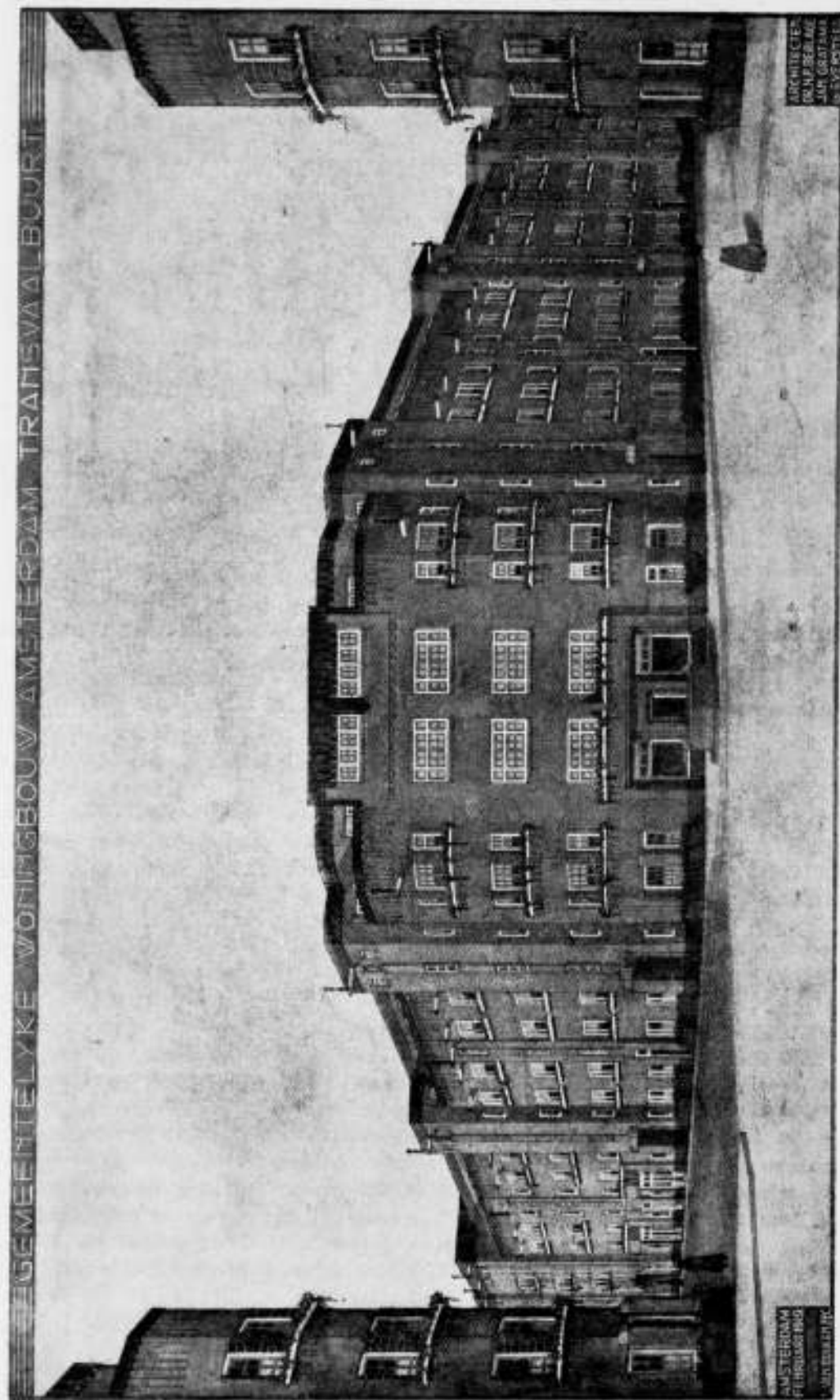
Vroolijke woningen! Kleurigheid en levendigheid!

Het kleurelement wordt nog veel te weinig benut in de huidige architectuur. En toch is kleur zoo'n uiterst belangrijk element in de stemming der gebouwen.

Wij laten hierbij alleen enkele reproducties naar perspectief teekeningen zien; het is de bedoeling, dat later photo's van den bouw zullen worden gepubliceerd. De reproducties geven geen juist beeld van de kleurwaarden.

Het complex wordt gebouwd van roode Waalsteen; de daken worden gedekt met roode pannen. In de trappartijen van den hoogbouw zijn de trapramen door een breed lint van roode en gele steen verbonden. Verder wordt zwarte, bruine en gele siersteen gebruikt. Het kozijnhout is gebroken wit, het raamhout geel. De beplanking in de erkers is okergeel; de voordeuren zijn donkergroen met lichtgroen. Het verwerk afgezet met zwart, groen of rood.

Alle woonkamerramen hebben vaste bloembakken; deze zijn ook aangebracht op de balcon aan den achtergevel. Getracht is ook de achtergevels architectonisch te verzorgen.

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW TRANSVAALBUURT, AMSTERDAM. HOOGBOUW. ACHTERGEVEL.

Ten stotte zij nog medegedeeld, dat de Heer Berlage, aan wien deze bouw was opgedragen, de opdracht heeft aanvaard onder voorwaarde dat hij, die geen gelegenheid had zich geheel aan den bouw te wijden, zich te dezer zake met een Amsterdamsch architect kon associeeren. Deze voorwaarde is door de Gemeente aangenomen, waarna de Heer Berlage zich tot de associatie Gratama - Versteeg heeft gewend. De verdeling der werkzaamheden werd dusdanig geregeld, dat ondergeteekende het ontwerp maakte, waarbij de Heer Berlage steden-bouwkundig en architectonisch advies heeft gegeven, terwijl ook de Heer Versteeg als bau-berater optrad.

Het ontwerp werd door den woningdienst voor de aanbesteding geteekend en uitgewerkt, waarbij alle details door ons werden geleverd. De uitvoering heeft plaats door Publieke Werken.

JAN GRATAMA.

VEREENIGING BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

JURY-RAPPORT OVER DE PRIJSVRAGEN, UITGESCHREVEN IN 1919.

Aan
het Bestuur der Vereeniging Bouwkunst
en Vriendschap te Rotterdam.

WelEd. Geb. Heeren.

De ondergeteekenden, door U benoemd tot leden der Jury voor de in 1919 door Uwe Vereeniging uitgeschreven prijsvragen, hebben de eer U het navolgende, als resultaat van hun onderzoek der ingekomen ontwerpen, aan te bieden.

Ingekomen zijn:

A. Voor het ontwerp van een studentenwoonhuis 25 ontwerpen onder de motto's: „—“, „Bijenkorf“ (geteekend), „Woonkast“, „Maalteeken met in de hoeken een cirkeltje“ (geteekend), „Home“, „Sans Souci“, „Io Vivat“, „Onder ons I“, „Onder ons II“, „Sage“, „Ons Huis“, „Semper Talis“, „Adriana“, „B. en V“, „Heim“, „Studie“, „Herfstzon“, „Irays“, „H. P.“, „Voorwaarts“, „Vierhoek“ (geteekend), „Bob“, „Swastika“ (geteekend), „Hok“, „Eenvoud“.

B. Voor het ontwerp voor een stadstuin 5 ontwerpen onder de motto's „Tjaarda“, „Clematis“, „Rust“, „Zomerweelde“, „Heim“.

C. Voor het ontwerp van een trapraam in de Hal van een meisjes H. B. S. 10 ontwerpen, onder de motto's:

„Kniertje“, „Gri“, „Oost“, „Pauwenveer“, „Ejotig“, „Zeshoek“, „A. D.“, „M. L.“, „Onrust“, „Heilo“.

Bij de voorloopige beschouwing der ingekomen ontwerpen bleek, dat zoowel wat aantal als hoedanigheid betreft, evenals voorgaande jaren ook thans weer van een goeden oogst kan worden getuigd.

Was het totaal aantal wel wat minder dan andere jaren dan moet dit niet worden geweten aan minder animo onder de studeerenden, maar meer als een gevolg van het speciale onderwerp voor de 2e prijsvraag worden beschouwd. Als regel waren de voorgaande jaren de twee eerste prijsvragen speciaal bouwkundige ontwerpen, waarvan de eerste voor meergevorderden en de tweede voor beginners in het vak bestemd. Voor de laatste categorie van mededingers lag thans de 2e prijsvraag niet in hun bereik. Aan deze 2e prijsvraag hebben zich dan ook blijkbaar weinigen gewaagd en viel het de Jury op, dat naar het werk te oordeelen waarschijnlijk geen vakmensen hebben ingezonden. Meende men in de eerst bekroonde nog wel het werk van een vakman te zien, bij het openen van den naambrief bleek de veronderstelling niet juist te zijn.

Wat betreft de ontwerpen voor het glas-in-lood raam is het over het algemeen te loven, dat er in de verschillende ontwerpen werd gestreefd naar niet te overdadige versiering, waardoor aan den praktischen eisch van goede lichtdoorlating zeker is voldaan.

Te weinig aandacht is geschonken aan het gevraagde, namelijk een ontwerp van een raam voor een meisjes-H. B. S. en niet voor een willekeurig raam.

Met betrekking tot de ingekomen ontwerpen voor het studentenhuis kan worden opgemerkt, dat bij de eerste oppervlakkige beschouwing de indruk werd verkregen, dat zeer verdienstelijk werk daarvoor was ingeleverd. Bij nadere bestudeering bleek echter, dat maar weinigen het juiste karakter en de eischen, aan zulk een gebouw te stellen, hebben begrepen.

Een beknopte economische planindefining met intiem gevel, zonder aan de monumentaliteit te kort te doen, hebben maar enkelen in meer of mindere mate bereikt. Ook bleek voor velen de vorm van het terrein, met voor- en achterbouw, een strui-

kelblok te zijn. Eene goede ligging der dienstvertrekken, in verband met een economische bediening van het huis, hebben weinigen goed opgelost.

Vele geveloplossingen lieten in verband met de te verwachten belendingen veel te wenschen over en werd door terugbouw der gevels, zoowel aan het aspect van eigen gevel als aan het straatbeeld te kort gedaan.

Enkele belangrijke afwijkingen van de programma-eischen werden geconstateerd en was dit bij motto „Heim“ de reden, dat dit ontwerp voor eene bekroning niet in aanmerking kwam.

Bij de beoordeeling van de ontwerpen voor het studentenhuis werden bij de eerste schifting de motto's Sans Souci, Swastika (geteekend), Semper Talis, Home, —, Ons Huis, Herfstzon, vierhoek (geteekend), en bijenkorf (geteekend) ter zijde gelegd, aangezien de auteurs van deze plannen, ondanks hun ijver en goeden wil, blijk gaven van niet voldoende het ontwerp te beheerschen.

Daarna werden in de 2e schifting ter zijde gelegd de inzendingen onder de motto's Irays, Maalteeken met in de hoeken een cirkeltje (geteekend), Hok, Sage, Eenvoud, Voorwaarts, Bob en H.P., daar ook deze voor hun verschillende, direct waarneembare tekortkomingen niet voor een bekroning in aanmerking konden komen.

Ter nadere bestudeering bleven dus over de inzendingen onder de motto's Heim, Onder Ons I, Woonkast, B. en V., Adriana, Onder Ons II, Io Vivat en Studie.

Over de verschillende ontwerpen merkte de Jury op:

Motto „Heim“.

Wijkt af van het programma wat betreft achtergevel rooilijn van het voorpand en de ligging der eetzaal op de verdieping. De privaten zijn ongunstig gelegen. De trap is wat royaal. De architectuur is zeer verdienstelijk, hoewel daarin constructief vele vragen rijzen. Het teekenwerk is zeer knap, hoewel aan enkele teekeningen wat weinig zorg is besteed, o.a. is het aanzicht van den voorgevel bijzonder oppervlakkig geteekend.

Motto „Onder Ons I“.

De opzet van het plan der beganegrond is goed, maar kon beknopter. De hal vooral is wat ruim. De badkamers en de douches op de trapborden zijn niet gunstig gelegen. Het plan der verdiepingen kan geslaagd genoemd worden. De indeeling der kamers is goed gedacht. De gevel doet sterk denken aan Amerikaansche invloeden. De terugbouw van den voorgevel is niet gunstig voor het straatbeeld. Het teekenwerk is niet onverdienstelijk.

Motto „Woonkast“.

Het beganegrondplan is in zijn geheel zwak van conceptie. Entree fietsen eischt eene speciale contrôle. De traphal met trap is benepen van opvatting. Het aanbrenge van de warande aan de straatzijde is geen gelukkige gedachte. De keuken is voor proviandeering ongunstig gelegen. De verdeeling der kamers over voor- en achterbouw is zeer onpractisch in exploitatie. De binnenplaatsen zijn niet gewenscht. Een dubbele entree voor en achter is niet gunstig. De terugbouw van den voorgevel is in verband met de belendingen een ongewenschte onderbreking van het straatbeeld. De architectuur van den gevel is niet onverdienstelijk, doch over het geheel wat oppervlakkig.

Motto „R. en V.“.

In het plan beganegrond is zeer veel ruimte verspild, waardoor minder gewenschte verlichting der lantaarns ontstond. De vestibule is veel te ruim. De verlichting van club- en eetzaal is op gezochte wijze verkregen. De fietsenbergsplaats is zeer ongunstig gelegen. Er zijn verschillende niet gevraagde ruimten geprojecteerd. Het idee van een lagen voorbouw is als onderbreking van den straatwand verwerpelijk en is de perspectief in dat opzicht zeer misleidend, aangezien de nevenpanden zijn weggelaten. De achtergevel heeft wel verdiensten, ofschoon de overdekte plaats overbodig is, en is deze ook in het programma niet gevraagd. Het teekenwerk is goed. Ook deze gevels getuigen van Amerikaansche invloeden.

Motto „Adriana“.

De eet- en clubzaal zijn te klein van afmeting. De verhouding van hal met om-
liggende ruimten is niet goed. Het plan is verder wel beknopt. De indeeling der
kamers is niet goed opgelost en zijn deze slecht van vorm. De gelijkwaardigheid van
hoofdentree en fietseningang is een fout. Enkele personeelkamers zijn niet verlicht.
De architectuur is vrij zwak, het tekenwerk middelmatig. (Wordt vervolgd.)

EEN MOOI PLAN.

Dit jaar — in November — zal de Nederlandsche Aannemersbond, haar vijf en
twintig jarig bestaan vieren. Natuurlijk zal dit heugelijke feit op een waardige wijze
in eigen kring worden herdacht. De Nederlandsche Aannemersbond heeft alle reden
om met trots op het afgelopen tijdperk, waarin het na zwaren strijd vaak de over-
winning mocht behalen, terug te zien.

Aan deze gebeurtenis zal echter nog een feit verbonden zijn, dat — als de plannen
slagen — voor het bouwbedrijf van algemeene beteekenis zal kunnen worden. De N.A.B.
heeft namelijk het plan opgevat om ter gelegenheid van zijn vijf en twintig jarig bestaan
een Gedenkboek uit te geven dat, behalve een overzicht over de inwendige geschiedenis
van de organisatie der aannemers — op zich zelf al belangwekkend — tal van andere
bijdragen zal bevatten, waardoor een beeld zal worden gegeven van de geschiedenis
van het geheele bouwbedrijf in Nederland gedurende de laatste decennien.

Zoo zullen bijv. worden opgenomen de volgende onderwerpen:

De rechtspositie van den aannemer in verband met de onvoldoende en zelfs onjuiste
regeling in het Burgerlijk Wetboek.

De ontwikkeling der Bouw-Arbitrage.

Economische factoren bij den huidige stand van het Bouwbedrijf; woningnood,
volkswoningbouw, enz.

De aannemer als werkgever: de huidige arbeidspolitiek; collectieve contracten;
de landelijke organisatie van werkgevers en werknemers in het Bouwbedrijf.

Bespreking van het huidige stelsel van aanbesteding met de daaraan verbonden
voor- en nadeelen.

Verhouding tusschen aanbesteder, architect en aannemer.

Vakonderwijs en leerlingwezen.

Positie van den aannemer, tegenover de niet te voorziene huidige wisselingen in
materialen- en loonprijzen.

En verder — zoo mogelijk — studies over de historische ontwikkeling van het
bouwbedrijf en zijn onderdeelen, omtrent technische kwesties, toepassing van nieuwe
constructies, moderne architectonische stroomingen en uitingen daarvan, enz.

Hieruit valt op te maken dat het plan breed is opgevat. Het Gedenkboek zal
worden een belangrijke bijdrage tot de kennis van het geheele bouwbedrijf. En al
wordt natuurlijk zoo'n werk geschreven in de jubileumstemming, waarin ieder zijn
beste beentje voorzet, het Gedenkboek zal een boek van blijvende beteekenis kunnen
worden.

We hopen, dat het den Ned. Aannemers Bond gelukken mag zijn mooie plannen
te verwezenlijken.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUÏ, Ir. M. J. GRANPRE
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, Joh. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUYON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars. voor Indië en Buiten. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 31 JAN. 1920. - No. 5.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Stockholm's Raadhuis. — Tentoon-
stellingente Londen, door S. — Vereeniging Bouw-
kunst en Vriendschap te Rotterdam (vervolg en
slot van pag. 26). — De Wijnhuistoren te Zutphen.

VERKOOP VAN HET GEBOUW VAN DEN
B. N. A.

Op Maandag 26 Januari jl is het gebouw van
den B.N.A. bij openbare veiling verkocht aan de
N.V. „Bellevue“ voor de somma van f 190.000.

De Commissie belast met de taxatie van het
Gebouw, had in haar rapport de waarde ge-
taxeerd op f 180.000.

VERTEGENWOORDIGING VAN DEN B. N. A.
OP DE CONFERENTIE VAN DE INTERNA-
TIONAL GARDEN CITIES AND TOWN PLAN-
NING ASSOCIATION

De B.N.A. zal op de conferentie van de Inter-
national Garden Cities and Town Planning Asso-
ciation op 16. 17 en 18 Februari officieel verte-
genwoordigd zijn door den Secretaris, den heer
Ir. D. F. Slothouwer.

HET GESCHENK VAN AMSTERDAM AAN
HET ROTTERDAMSCH RAADHUIS.

Het Gemeentebestuur van Amsterdam heeft
aan den beeldhouwer Hildo Krop opgedragen
ontwerp en uitvoering van de klok, die in de hal
van het nieuwe Rotterdamsche Raadhuis geplaatst
zal worden.

PROF. T. K. L. SLUYTERMAN.

Prof. T. K. L. Sluyterman herdenkt 1 Februari
a.s. den dag, waarop hij vóór 25 jaar benoemd
werd tot docent aan de voormalige Polytechnische
School. De Senaat heeft Prof. Sluyterman in de
gelegenheid gesteld gelukwenschen te ontvangen
in het lokaal naast de Prinsenkamer, Oude Delft
95, op 2 Februari. De receptie zal aanvatten te
3 uur.

ADRES VAN HET NED. INST. VOOR VOLKS-
HUISVESTING INZAKE DE BAKSTEEN.

Het dagelijksch bestuur van het Nederlandsch
Instituut voor Volkshuisvesting heeft in verband
met de vernietiging van groote hoeveelheden
baksteen door de overstromingen een verzoek-

schrift gericht tot den Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel, waarin het Zijne Excel-
lentie opmerksaam maakt op de noodlottige ge-
volgen van de prijsopdriving van de baksteen
hierdoor ontstaan en waarin het verzoekt maat-
regelen te willen nemen, waardoor aan die
ongemotiveerde prijsstijging een einde wordt
gemaakt in het belang van den woningbouw.

Ter toelichting wordt gemeld dat vóór de eerste
overstroming de gemiddelde marktprijs voor
grootte partijen Waalsteen f 25.— per duizend
voor rood, oplopende naar gelang van hardheid
tot f 30.— à f 31.— voor metselklinkers. Onmid-
dellijk na de eerste overstroming zijn de prijzen
in den handel met een tiental guldens per 1000
verhoogd, terwijl men thans prijzen vraagt van
f 34.— per 1000 voor rood, oplopende tot f 42.—
à f 44.— voor metselklinkers en meer.

De overweging, dat de fabrikanten door grootere
winst moeten trachten compensatie te vinden
voor geleden verliezen, mag geen aanleiding zijn
met deze prijsopdriving genoeg te nemen.
De fabrikanten die door de ramp zijn getroffen,
zagen veelal hun geheelen voorraad ongebakken
steenen vernietigd, en de aanwezige voorraden
steen, ook die der andere fabrikanten waren in
den regel verkocht. Voor hen valt dus niet veel
te verkoopen. Het is dus in hoofdzaak de handel
die profiteert, in plaats van f 1.— per duizend
wordt f 10.— en meer per duizend verdiend.

Het komt adressanten niet noodig voor, dat
de woningbouw, waarvan de tekorten nog lange
jaren voor rekening van de belastingbetalende
burgerij zullen komen, ook nog wordt belast met
de grootere uitgaven, welke het gevolg zijn van
deze prijsopdriving. Ingrijpen met vaste hand
door de Regeering is daarom dringend nood-
zakelijk.

Wel is een „Rijkskantoor voor Steen“ ingesteld
en een vervoerverbod uitgevaardigd om te be-
letten, dat steen wordt vervoerd, die tegen te
hoogen prijs is verkocht. Dankbaar wordt erkend,
dat deze maatregelen met prijzenswaardige snel-
heid zijn genomen. Maar het Rijkskantoor bestaat
reeds veertien dagen en nog is in de praktijk
geen steen te krijgen beneden de bovenvermelde
opgedreven prijzen. Geconstateerd wordt dat
het vervoerverbod geen resultaat heeft. Wie ver-
voeren wil zonder consent gaat zijn gang. Er is
niemand die het controleert. Maximumprijzen

zijn er niet. Elk systeem ontbreekt. De tot dusverre genomen maatregelen zijn onvoldoende.

Het wil het dagelijks bestuur voorkomen, dat thans voor alles in beslag-neming van alle gebakken en ongebakken Waalsteen geboden is. Na inventarisatie zouden dan de partijen waarvan bewezen kan worden, dat zij bonafide aan de consumenten zijn verkocht, tegen gecontracteerde prijzen, aan dezen geleverd kunnen worden. De overige steen zou tegen door de Regeering vast te stellen prijzen gedistribueerd moeten worden ten behoeve van den woningbouw.

Het dagelijks bestuur spreekt den wensch uit, dat maatregelen in dezen zin zoo spoedig mogelijk zullen worden genomen.

VERBOUWING EN UITBREIDING TWEEDE-KAMERGEBOUW.

Het Handelsblad van 29 Januari geeft het volgende bericht:

Naar men ons mededeelt, heeft de Minister van Waterstaat de architecten K. P. C. de Bazel, dr. H. P. Berlage, Ed. Cuypers, J. Limburg en J. Stuyt uitgenoodigd, ieder een ontwerp te willen vervaardigen voor de verbouwing en uitbreiding van het Gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

NIJVERHEIDSONDERWIJS.

Zaterdag j. l. had te Utrecht een hoogst belangrijke vergadering plaats, welke voor ons Nijverheidsonderwijs van groote beteekenis is en dit in betere banen zal leiden. Op dien dag kwamen onder leiding van den heer C. Zander samen, de gedelegeerden van de Vakverenigingen op kunst-, technisch- en Nijverheidsonderwijsgebied, welke zich op initiatief van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen, thans gereorganiseerd in „Vereeniging van Directies van Nijverheidsscholen“, vereenigd hebben tot een Commissie tot bevordering van Aesthetisch en doeltreffend teeknonderwijs aan de Nijverheidsscholen in Nederland.

Was er tot nu toe hoegenaamd geen samenwerking tusschen Architecten, Sier- en Nijverheidskunstenaars enerzijds en Directeuren en Leeraren anderzijds, bovenbedoelde Commissie stelt zich o. m. tot doel, in vereeniging met een Commissie voor een Nederlandsch Centraal Nijverheidsschoolmuseum, deze samenwerking te verkrijgen door voor de Nijverheidsscholen te doen vervaardigen en beschikbaar te stellen, op het onderwijs gerichte „gereproduceerde teekeningen en modellen“.

In de Commissie zijn vertegenwoordigd: De Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst; de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst; Bond van Nederlandsche Architecten; het Instituut voor Bouwkunst; de Bond Heemschut; de Nederlandsche Vereeniging

voor Teeknonderwijs; de Bond van Vereenigingen tot het geven van Vakonderwijs; de Vereeniging tot bevordering van de Vakopleiding voor handwerkslieden in Nederland; de Nederlandsche Bond van Vakschoolleeraren en leeraren en de Vereeniging van Directies van Nijverheidsscholen.

Leden der Commissie zijn: C. Zander, Directeur 2e Ambachtsschool te Amsterdam, Voorzitter; L. v. Essen Rzn., Directeur Ambachtsschool Utrecht, 1e Secretaris; F. H. Jacobs, Voorzitter Bestuur Ambachtsschool Wageningen, 2e Secretaris; Mevrouw E. Beekhuis, Directrice Vakschool voor Meisjes Amsterdam; Mevrouw J. H. A. Linden, Directrice van de Industrijschool voor Meisjes Groningen; A. Baart, Architect Leenwarden; H. Ellens, Directeur Rijksrietschool Noordwolde; C. J. de Haas, Architect-Sierkunstenaar Utrecht; A. H. Jansen, Nijverheidskunstenaar Watergraafsmeer; H. van der Kloot Meijburg, Architect Voorburg; J. H. W. Leliman, Bouwkundig Ingenieur Baarn; Dr. F. D. A. C. Moll, Voorzitter Bestuur Academie Rotterdam; W. Pennat, Sierkunstenaar Amsterdam; K. v. Rees, Leeraar Ambachtsschool Assen; J. v. Rijendam, Directeur Ambachtsschool Alkmaar; J. D. Ros, Hoofdleeraar Academie 's-Gravenhage; A. Spaarkogel, Leeraar Ambachtsschool Utrecht; Prof. J. A. C. van der Steur, Hoogleraar T. H. S. Delft.

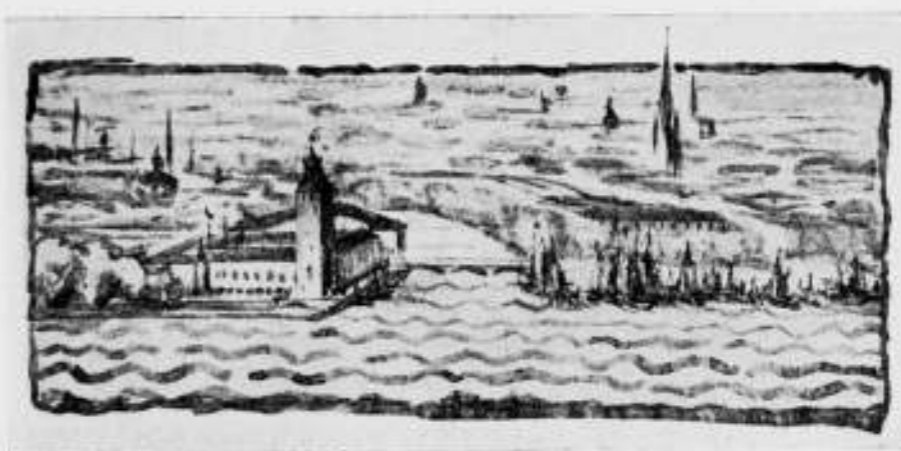
Sttaande de vergadering werd het reglement vastgesteld en in verband met art. 11 een uitvoerend Comité benoemd, hetwelk werd samengesteld als volgt: L. v. Essen, Rzn., Voorzitter; F. H. Jacobs, Secretaris; Mevrouw J. H. A. Linden; A. Baart; H. Ellens; C. J. de Haas; H. v. d. Kloot Meijburg; W. Pennat en A. Spaarkogel.

De Commissie zal alsnog de Vereeniging „Architectura et Amicitia“ uitnoodigen een gedelegeerde te benoemen en subsidie aanvragen bij het Rijk, de Gemeenten, de Schoolbesturen en de verschillende vereenigingen, opdat het uitvoerend Comité met de werkzaamheden kan beginnen. Bij deze aanvragen zal het gedrukte reglement met nadere beknopte toelichting betreffende de werkwijze en het doel der Commissie worden gevoegd.

PRIJSVRAGEN MET BETREKKING TOT AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSKUNST.

De heer C. N. van Goor schrijft ons namens de Herzieningscommissie:

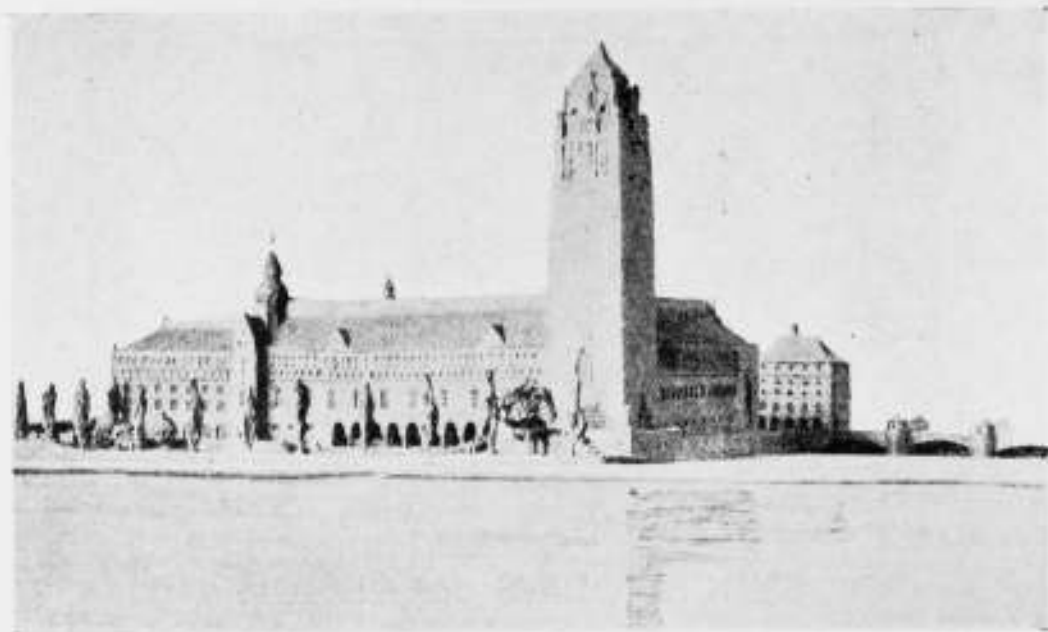
In antwoord op het bericht in nummer 2 van 10 Januari van het Bouwkundig Weekblad in zake Prijsvragen die betrekking hebben op Ambachts- en Nijverheidskunst, diene dat de Herzieningscommissie voor de A. R., die in haar midden een lid van de V. A. N. K. telt, dit ontwerp reeds onder de oogen zag en bij de wijziging der A. R. daarmede rekening houdt.

STOCKHOLM'S RAADHUIS.

De Redactie van het Bouwkundig Weekblad verzocht mij iets te willen schrijven over het nieuwe stadhuis voor Stockholm, met eenige afbeeldingen toegelicht. Dit is een zeer aantrekkelijke taak, daar het raadhuis niet alleen in vele opzichten een bijzonder gebouw is, maar ook omdat de loop van den heelen bouw een aardig beeld geeft van de verhouding die er daar te lande bestaat tusschen bouwkunst en samenleving. Voorop gezet dient te worden, dat de hier gegeven afbeeldingen zijn naar teekeningen en maquettes, die bij de uitvoering niet geheel gevolgd werden.

De raadhuizen van de drie hoofdsteden in het Noorden hebben groote overeenkomst met elkaar; die van Stockholm en Christiania verloochenen hun verwantschap niet met hun voorganger in Kopenhagen. De bouwmeester van Stockholm's stadhuis, Ragnar Östberg, meent dan ook, dat het Deensche raadhuis er voor Zweden veel toe bijgedragen heeft, respect te wekken voor de machtsuitoefening van de stedelijke overheid; en persoonlijk erkent hij dankbaar, hoeveel Nyrop's schepping voor hem geweest is. Een eerste blik op het plan is dan ook al voldoende om te zien, dat die verwantschap bestaat. Ook in de toegepaste materialen is veel overeenkomst, als in Kopenhagen werd baksteen voor de muren, koper voor de torens gebruikt, doch inplaats van leien werden pannen toegepast. Maar, en het is nu eenmaal verleidelijk te alterneeren, aan een grooten pleinwand zooals in Kopenhagen was hier geen behoefte; want, waar in Kopenhagen de mooiste hoekjes gevormd worden door geslotenheid en begrenzing, daar is in Stockholm de architectuur het mooiste, wanneer ze zich weet aan te passen bij de ruime, open ligging van de stad. En weergaloos mooi ligt zoo Stockholm's stadhuis aan het Mälarmeer. Met een zuiver voelen van wat daar ter plaatse noodig is, werden de massa's geprojecteerd; hier is, als waarschijnlijk nergens ooit beter gedaan werd, harmonie gebracht tusschen het ruime, opene van een meer, en de stoere, sobere geledingen van een gebouw. Het geheim van de bekoring van Östbergs ontwerp ligt in de juiste plaatsing van de accenten. Niet alleen is het zelf al een accent tegen de kalme vlakte van het meer, dat den toren zijn prachtige rijzing verleent, doch ook in de gevels — tenminste die aan de meerzijde — heeft de architect getoond, wat met een enkele verlevendiging te bereiken valt. Uiterst sober zijn de massa's aan dien kant; maar hoe prachtig vlak wordt niet de bovengevel met de doorbreking van boogopeningen aan den voet, en wat geeft omgekeerd die forsche bovenmassa den kolommen niet een spanning; soberheid, die hier allerminst in nuchterheid ontaardt. De dakkam, zooals wij dien van

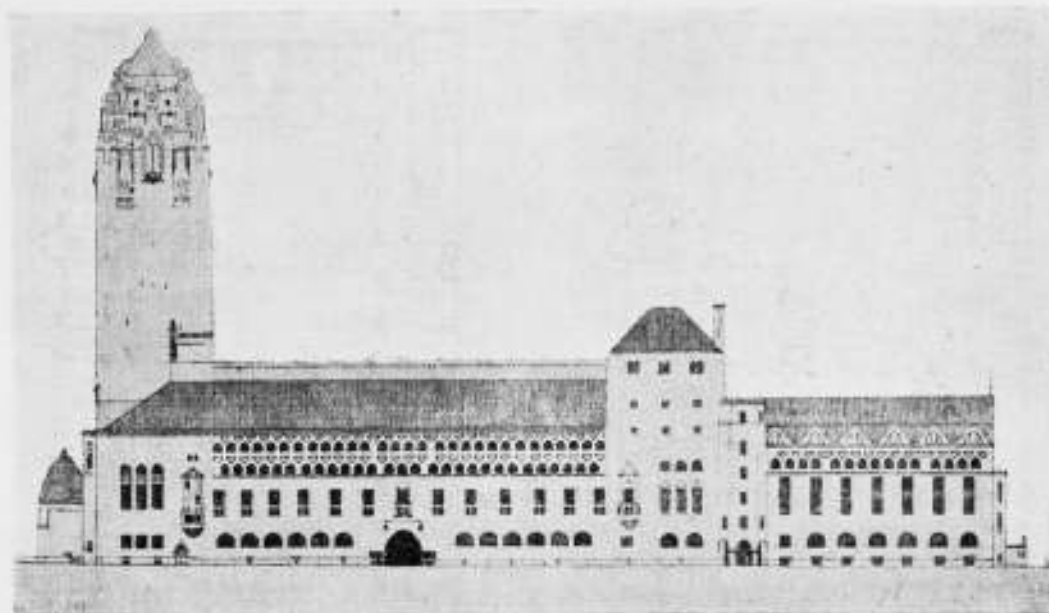

MAQUETTE VAN HET RAADHUIS TE STOCKHOLM. R. ÖSTBERG, ARCHITECT.

Nyrop kennen, wordt afgesloten door een torentje, dat daar, waar de daklijnen aan den anderen kant tegen het massieve hoek-toren bastion eindigen, zoo bijzonder goed op z'n plaats is. Deze en dergelijke bouwelementen hebben een functie ten opzichte van het geheel, die frisch en markant als ze zijn, hoopvol stemmen voor de nieuwe architectuur, zooals Östberg zich die denkt.

Anders dan in Kopenhagen is hier de open hof „borgar gården" het zwaartepunt van het ontwerp, en hoe is die hier niet behandeld! Aan een van de lengtezijden, naar de stad toegekeerd, komt men binnen door een hooge poort; aan de andere lengtezijde ziet men door de arcaden heen over een klein parkje op het lichte, zonnige meer, in de verte begrensd door steil opgaande donkere granietmassa's. Denk het U eens even in, zoo'n binnenkomen, met een perspectief van vaartuigen van allerlei slag, in het kader van boogopeningen; en als achtergrond die sombere rotsen. Laat zich mooier geheel fantaseeren? Is ook dat geen architectuur, dit samenbinden van een tafereel, zóó, dat men direct bij het betreden van den hof een overzicht krijgt van dit regeeringspaleis en van de bedrijvigheid op het spiegelende watervlak, die de stad machtig maakte. Met hoeveel fijn gevoel wordt dit tafereel den binnentredenden raadsleden niet voor oogen gesteld en straks tot een climax opgevoerd, wanneer de achtkante ruimte onder den toren, met haar afmetingen als van een Perzische moskee, betreden wordt. De gedachten van die magistraten moet al erg bij het materiele zijn, wanneer ze niet iets van de hun voorgehouden schoonheid in zich meedragen bij het betreden van de raadzaal.

Maar dit stadhuis is niet alleen een ernstig magistraatsgebouw, doch tevens de luchtige feestwoning, waar Stockholm haar gasten ontvangt. Lachende vroolijkheid doet in het Noorden geen afbreuk aan de waardigheid van een stadsbestuur. Aan een van de korte zijden van „borgar gården" zijn deuren aangebracht, die gewoonlijk gesloten zijn, maar die bij feestelijke gelegenheden geopend worden en toegang geven tot een overdekte hal „blå hallen", die weer door statietrappen in verbinding staat met de eigenlijke feestzaal. Beide ruimten zijn in open verbinding met elkaar aangebracht. Het feestelijk gedruisch uit de „gyllene sal" moet doordringen tot in

RAADHUIS TE STOCKHOLM. GEVEL AAN DE STADSZIJDEN. R. ÖSTBERG, ARCHITECT.

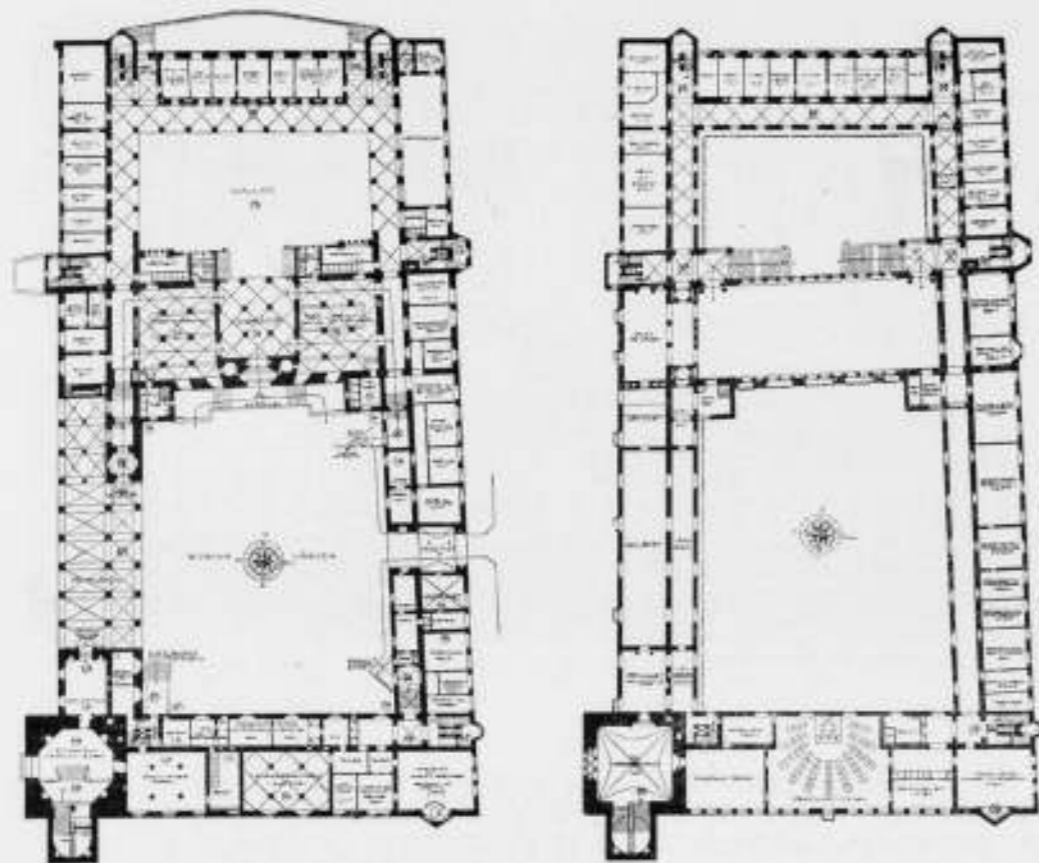
„blå hallen", waar de gasten zich verpoezen kunnen, of waar niet genoodigden toch iets van het feest kunnen volgen; dus zeker een heel leutige bestemming voor stadhuisruimten. En er is hier maar niet zoo terloops aan een beetje feestelijkheid gedacht; boven en onder de „gyllene sal" toch zijn keuken-ruimten aangebracht, die door liften in verbinding staan met de zaal; gedekt en wel kunnen de tafels daarmee binnen gebracht worden.

Het aardigste is evenwel, dat er op lange winteravonden het wonderbare, groote orgel te hooren zal zijn, en er volksconcerten gegeven zullen worden, waarvoor de feestzaal alleen al ruimte biedt aan 2000 toehoorders. Tusschen de raadzaal en „gyllene hallen" is een tweebeukige „Salle des pas perdus" aangebracht met het bovenomschreven zonnige uitzicht op het Mälarmeer. Een opeenvolging van ruimten, die in al haar eenvoud moeilijk te overtreffen zal zijn.

De bedoeling heeft bij den bouwmeester voorgezeten, iets te maken met specifiek Zweedsch karakter, en er tegelijkertijd de gemoedelijkheid aan te geven, die oude gebouwen zoo iets vertrouwelijks verleent; het genoegelijk onregelmatige, dat ontstaan kan door de eeuwen heen uit telkens bijbouwen hier, en sloopen daar. In het afgedrukte situatie-teekeningetje valt het meest op de onregelmatigheid van de torenuitbouwen aan de binnenplaats. In de gevels zijn de ramen hier en daar als ingezaaid, wat door de gevoeligheid, waarmee het gedaan werd, absoluut niet schaadt; te meer niet, daar de ramen van de beide bovenste verdiepingen tot een doorlopend fries verwerkt zijn.

Vóór het eigenlijke stadhuis komt een z. g. n. commissiegebouw, waarin alle openbare diensten ondergebracht zullen worden, die min of meer los staan van het stadsbestuur. Een trouvaille is het driehoekige pleintje, dat beide gebouwen scheidt; hierdoor toch wordt op ondubbelzinnige manier het ondergeschikt zijn van het eene gebouw aan het andere uitgedrukt.

En hier zou ik wel willen eindigen en niet verder spreken over de details; want zoo frisch, en getuigend van een bijzondere architectonische intuïtie van den bouwmeester, als de opzet van het geheel is, zoo zwak zijn vaak de details. De groote binnenplaats b.v. heeft wanden met klassiseerende pilasters en kapitelen, die boven-

RAADHUIS TE STOCKHOLM. PLATTEGRONDEN. R. ÖSTBERG, ARCHITECT.

dien nog vrij armelijk eindigen tegen de gootlijst. Maar daar staat tegenover, dat, waar b.v. beeldhouwwerk werd aangebracht, dit met veel humor is geschied. Met een tinteling van genoegen in de oogen vertelt de architect van den naieven St. George met zijn draak en van de jonkvrouw, die klokke twaalf wordt bevrijd uit den greep van het monster. Deze heele scène zal zich straks afspelen bij den toren op nokshoogte.

Verder is er nog het beeld van Birger Jarl, den stichter van de stad, die daàrom troont aan den vòet van den grooten toren, en veel ander mooi decoratief beeldhouwwerk.

De voorgeschiedenis van een raadhuis is altijd van zoo'n grooten invloed op den bouw zelf geweest, dat het goed zal zijn, daar voor dit raadhuis ook even bij stil te staan. Langen tijd heeft ook Stockholm haar stadhuisvraagstuk gehad. Toen echter eenmaal de aandacht werd gevestigd op het prachtige terrein, waar het nu verrijst, kwam er voortgang in de zaak. In 1909 diende Östberg zijn eerste project in bij de stadhuiscommissie, waarin o.a. ook zitting hadden de professoren Nyrop en Clason. Het omwerken der plannen en aanbrengen der vertrekken in overeenstemming met de wenschen van de chefs der verschillende afdelingen, kostte toen ongeveer anderhalf jaar. Uit besprekingen in „Arkitekten” (Zweedsch architectuur-tijdschrift) blijkt dan ook, dat de architect af en toe een harden strijd gehad heeft om zijn ideeën ingang te doen vinden. Teekenend daarvoor is een rede, uitgesproken bij het feest, dat de architectenvereniging gaf, toen de bouw van het raadhuis eenmaal definitief was vastgesteld. Er werd toen gezegd, en dit toegelicht door een tekening: „men heeft Östberg zijn toren willen ontnemen, maar wij zien uit den vasten greep, waarmee hij haar vasthoudt, dat hij bereid is, ze te verdedigen”. Die vaste greep vindt U afgebeeld in het hier afgedrukte sluitvignet.

SITUATIE.

RAADHUIS TE STOCKHOLM.

IN AANBOUW.

Maar niet alleen bij vakgenooten, ook bij het publiek had het project een succes, zooals maar zelden een bouwontwerp ten deel valt; wat te meer te verwonderen viel, daar het ontwerp nu juist niet van een soort is, die het publiek gaarne ziet.

Zooals evenwel in een vorig opstel al werd opgemerkt, staat het openbare leven in Zweden veel minder passief tegenover de bouwkunst, dan bij ons. Tijdens den bouw wilde de architect den vorm van den toren wijzigen; groot rumoer ontstond in de dagbladpers. In den breede werd de vraag behandeld, of de architect nu wel het recht had, verandering te brengen in een project, dat vòor zijn tot stand komen al, de trots van de gemeentenaren geworden was. Maar stel U gerust, de architect zegevierde ten slotte en krijgt nu zijn toren, zooals hij dien wenscht. Het is een genot, om er met een boot voorbij te varen, en het is aardig, dan op te merken, hoe alle halzen zich rekken in de richting van het stadhuis. Stockholm krijgt met dat al een raadhuis, dat fijn afgestemd is op alle eischen, die ligging en indeeling maar kunnen stellen; een raadhuis, waarin verder alles wat het communale leven raakt tot zijn recht kan komen ook.

J. B.

TENTOONSTELLINGEN TE LONDEN.

Ter gelegenheid van de door de Daily Mail georganiseerde *Ideal Homes Exhibition* in Olympia te Londen, zal de *International Garden Cities and Town Planning Association* aldaar een Conferentie houden op 16, 17 en 18 Februari.

Het ons toegezonden voorloopig programma vermeldt, dat op de zittingen o.a. besproken zullen worden de nieuwe problemen in Stedenbouw, de ontwikkeling der tuinsteden, de organisatie en financiering van woningbouw en de problemen van den wederopbouw der verwoeste streken.

Bovendien zullen op 19, 20 en 21 Februari excursies worden georganiseerd naar Letchworth, Hampstead, Roe Green en Well Hall.

Betreffende de *Inter-Allied Housing and Town Planning Congress* van 3-11 Juni te Londen werd ons ook een voorloopig programma toegezonden, waaruit blijkt dat de Premier Lloyd George Eere-President is. De Secretaris en zonder twijfel de leidende figuur is Henry Aldridge.

Twee dagen n.l. 3 en 4 Juni zullen worden gebruikt voor de eigenlijke zittingen van het Congres, waar in hoofdzaak besproken zal worden hoe bij de tegenwoordige verhoudingen behoorlijke woningen „necessary to provide for the full development of a happy family life” in behoorlijke groepeerings, voldoende aan de beginselen van den modernen stedenbouw, gesticht worden en kunnen worden.

Een uitmuntend denkbeeld is om aan de congresleden uit te reiken een bundel rapporten, geschreven door de leidende figuren op het gebied van woning- en stedenbouw in de verschillende landen.

Op de overige dagen zullen bezoeken gebracht worden aan geheel nieuwe voorbeelden van woning- en stedenbouw, waarbij waarschijnlijk bezocht zullen worden Bristol, Birmingham en Manchester. S.

VEREENIGING BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

JURY-RAPPORT OVER DE PRIJSVRAGEN, UITGESCHREVEN IN 1919.

(Vervolg en slot van pag. 26.)

Motto „Onder Ons II.”

Het plan in zijn geheel geeft een goed bruikbare oplossing aan.

Entree en hal zijn wellicht iets te beknopt doch hebben hierdoor het intieme karakter wat een dergelijk gebouw vraagt. De zalen zijn goed gelegen, de garderobe daartusschen ligt gunstig. De dienstvertrekken zijn goed gelegen, alleen is de keuken wat ver van de dienkamer verwijderd. De overblijvende tuin is ruim en goed opgelost. De ligging en indeeling van de woning van den gerant is goed. De douches op de verdiepingen worden gemist. De indeeling der kamers is goed gedacht. De gevel geeft goed de bestemming van het gebouw weer, is intiem en toch monumentaal, hetwelk vooral in de knappe perspectief tot uiting komt. Het groote raam tot verlichting van het kantoor is een architectonische fout te noemen. Het detail van het interieur is niet gelijkwaardig aan de kwaliteiten van den gevel. Het tekenwerk is vlot gedaan en verraadt een vaardige hand.

Motto „Jo vivat”.

Het plan is niet zeer gunstig. De hal is niet mooi van vorm en ongunstig verlicht. De trappen zijn benepen. De splitsing van den tuin door de verbindingsgang is ongewenscht. De keuken met de overige dienstvertrekken zijn te ver van de eetzaal gelegen en is de geheele dienstafdeeling te royaal. De indeeling der verdieping is zeer verward en zijn de slaapkamers aan de binnenplaatsen niet toelaatbaar. De architectuur geeft niet het juiste karakter weer, het mist alle intimiteit en is in zijn geheel zwak te noemen. Het ontwerp gaat in zijne baksteentoepassing niet boven het middelmatige. Het tekenwerk is netjes.

Motto „Studie”.

De platte gronden zijn slecht door overdreven verbroekeling van de ruimten, vooral wat eet- en clubzalen betreft. De dienstingangen zijn onvoldoende van afmeting, gangen en trappen zijn donker. De kamers zijn te klein, veel ruimte is verloren door te zware muren. De woning van den gerant op de 6e verdieping, zonder lift, is onpractisch en zeer gezocht geprojecteerd. De gevel heeft wel eenige verdienste. Het tekenwerk is goed.

Van de ontwerpen voor een stadstuin vielen bij de 1e schifting uit de inzendingen onder motto's Rust en Zomerweelde en bleven voor nadere beschouwing over de motto's Tjaarda, Clematis en Heim.

Omtrent de verschillende motto's merkte de Jury op:

Motto Tjaarda.

Geeft een zeer goed geslaagde indeeling van den tuin. Bijzonder goed is de plaatsing van de zitbank op het terras dicht bij het huis, waartegenover tot maskeering van het bergplaatsje een wandbron. Keukenplaats en zandbak op de juiste plaats gedacht.

In dit ontwerp komt bijzonder goed uit de overgang van huis naar tuin. Vanuit

het huis heeft men een goed overzicht over den tuin, en komt de versiering van den eindmuur zeer goed tot zijn recht. De beplanting is over het algemeen vrij goed en op de juiste plaats gedacht.

Motto Clematis.

Deze tuin heeft een meer uitgesproken architectonisch karakter en is vanuit het huis eveneens goed overzichtelijk. De twee banken tegenover elkander in het midden van den tuin, zijn niet gunstig geplaatst en ware het beter geweest op de plaats van de eene bank een wandbron te maken. Het tekenwerk van dezen inzender is zeer verdienstelijk en is verreweg het beste te noemen.

Motto Heim.

Het gedeelte van den tuin bij het huis is het meest geslaagd, doch te weinig effect bereikt over den heelen tuin. De twee boomen (Magnolia's) zijn misplaatst.

Bij de beoordeeling van de ontwerpen voor het glas in lood raam vielen bij de 1e schifting uit de motto's Oost, Pauwenveer, Ejotig, Zeshoek, AD en Heilo en bleven voor nadere beschouwing over de motto's Kniertje, Gri, M.L. en Onrust.

Omtrent deze motto's merkte de Jury op:

Motto Kniertje.

De ontwerper hield zich absoluut vrij van de vraag voor een raam voor een meisjes H. B. S. Het raam is ook evengoed op een andere plaats te gebruiken. De compositie is zeker verdienstelijk te noemen, doch vertoont echter vooral in het detail verschillende opvattingen. Waar het geheel in eenvoudige lijnen sober en klaar is gecomponeerd, is het middenmotief even te naturalistisch en te speciaal voor het omgevend ornament. De kleur is ook wat somber. Het geheel is vlot en goed getekend, jammer, dat het detail wat slordig is uitgevoerd.

Motto „Gri”.

Het hoofdmotief, wat te sterk domineert, heeft aardige kwaliteiten, eigenaardig is het veel mindere omgevende ornament in de zijramen. Ook de kleur is onevenwichtig in het geheel, evenals het detail, wat niet geheel is verantwoord in de verwarrende lijnen onderaan de figuur. Wanneer meer vanuit het hoofdmotief was uitgegaan had het raam zeker veel interessanter kunnen worden.

Motto „M. L.”

De compositie is hierin onevenwichtig, vrij zwak en vooral storend, door de in de zijramen aangebrachte opschriften. Te waardeeren is de zorgvuldige teekening. 't Motief uil is wel wat erg goedkoop.

Motto „Onrust.”

Hierin is zeker allereerst de zuivere teekening en eenvoudige compositie te loven. Een bijna te voorzichtig toepassen van kleur, waardoor het middenmotief, even krachtiger, te weinig verband met de omgeving hield. Bovendien is de omgeving van het middenmotief niet gunstig. Ook het detail toont een zeer zorgvuldige, ernstige studie. Bij de eindbeslissing over het toekennen der prijzen voor de verschillende prijsvragen, kwam de Jury eenstemmig tot de volgende conclusie:

Prijsvraag voor een studentenhuis:

1e prijs: zilveren medalje met getuigschrift en f 100.— aan motto „Onder Ons II”.

2e prijs: bronzen medalje met getuigschrift en f 50.— aan motto „Onder Ons I”.

3e prijs meende de Jury niet te mogen toekennen, aangezien het daarvoor het meest in aanmerking komende ontwerp te veel afwijkingen en tekortkomingen vertoonde.

Prijsvraag voor een stadstuin:

1e prijs: bronzen medalje met getuigschrift en f 20.— aan motto „Tjaarda”.

2e prijs: getuigschrift en f 10.— aan motto „Clematis”.

3e prijs: Eervolle vermelding aan motto „Heim”.

Prijsvraag voor het glas in lood raam:

De Jury was van oordeel, dat de 1e prijs niet mocht worden toegekend, aangezien geen der ontwerpen eene goede oplossing gaf voor het gevraagde. Zij meende

ook in verband daarmee eene eenigszins andere verdeling te moeten maken en stelde de bekroningen als volgt:

2e prijs: getuigschrift en f 20.— aan motto „Kniertje”.

3e prijs: getuigschrift en f 10.— aan motto „Onrust”.

Eervolle vermelding aan motto „Gri”.

De Jury,
(w.g.) B. VAN BILDERBEEK,
H. ROETERS VAN LENNEP.

P. G. BUSKENS,
JAAP GIDDING,
A. A. VAN NIEUWENHUYZEN.

Rotterdam, December 1919.

DE WIJNHUISTOREN TE ZUTPHEN.

In den nacht van 27 Januari j.l. is de bekende Wijnhuizen te Zutphen door brand vernield. Het Wijnhuis zelf, thans Museum, bleef gespaard. De toren dateerde van ± 1640, en werd in 1642 voorzien van een klokkenspel van F. Hemony.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Grootte
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonne-
ment tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 7 FEBR. 1920. - No. 6.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. De Wijnhuizen te Zutphen door
brand vernield, door J. Gimberg. — Correspon-
dentie in verband met de opdracht voor een
kerk te Eijgelshoven. — Architecten en Beeld-
houwers. — Overdreven eischen in de Bouw-
verordeningen, door Pl. van den Berg. — Neder-
landsche legatiehotels.

AAN DE LEDEN VAN DEN B. N. A.

De aangekondigde Ledenvergadering te Rot-
terdam, op 21 Februari a.s. zal worden uitgesteld.

De agenda van deze vergadering vordert zoo-
danige voorbereiding door het Bestuur dat het
Bestuur het gewenscht acht, vooral met het oog
op een tijdig afzenden van den beschrijvingsbrief,
de vergadering te verdagen.

De datum van de vergadering is nog niet
vastgesteld doch zal door verschillende omstan-
digheden eerst in Maart plaats hebben.

RIJKSWONINGRAAD.

Bij K. B. zijn met 20 Jan. benoemd:
tot lid, tevens voorzitter, van den Rijkswoning-
raad Mr. J. Limburg, 's-Gravenhage;
tot lid, tevens plaatsvervangend voorzitter, Mr.
J. Kruseman, voorzitter van de Gezondheidscom-
missie te Amsterdam;

tot leden: de directeur-generaal, hoofd van de
afd. Volksgezondheid bij het Dep. van Arbeid,
Mr. Lietaert Peerbolte, 's-Gravenhage; de thesau-
rier-generaal bij het Dep. van Financiën Mr. L.
J. A. Trip, 's-Gravenhage; de directeur van het
Centraal Bureau voor de Statistiek, Mr. H. W.
Methorst, 's-Gravenhage; J. Douwes, lid van den
gemeenteraad, Amsterdam; J. H. Faber, oud-
insp. van de volksgezondheid, 's-Gravenhage;
Prof. Mr. Dr. Ant. van Gijn, 's-Gravenhage; Mr.
D. Hadig, voorzitter van het Ned. Instituut van
Volkshuisvesting, Amsterdam; Joh. Krap, c. i. lid
van de Alg. Rekenkamer, 's-Gravenhage; Mr. R.
B. Ledeboer, 's-Gravenhage; mej. Joh. ter Meulen,
Amsterdam; Mr. H. J. Nieboer, 's-Gravenhage;
A. van Rijen, Wethouder, Tilburg; Dr. Schukink
Kool, Directeur van den Gemeentelijken Genees-
kundigen dienst, Utrecht; Prof. Mr. J. H. Valcke-
nier Kips, Hoogleraar aan de Technische Hooge-
school, Delft; W. de Vlugt, Wethouder, Amster-

dam; Mr. B. H. Vos, Voorzitter van den Ned.
Bond van Huis- en Grondeigenaren en Bouw-
kundigen, 's-Gravenhage; L. van der Wal, Voor-
zitter van den Alg. Nederlandschen Timmerlieden-
bond, Amsterdam; J. M. A. Zoetmulder, c. i. oud-
inspecteur van de Volksgezondheid, Nijmegen.

Zooals bekend is, is de Rijkswoningraad in de
plaats gekomen van het vroegere z.g. Rijkswoning
college. De taak en de macht van dezen Raad is,
vergeleken bij die van het oude college, aan-
merkelijk uitgebreid. De Rijkswoningraad zal de
regeering hebben te adviseeren en te rappor-
teeren in zake alles wat den woningbouw, het
lenigen van den woningnood, alsook de daarbij
voorkomende geldelijke aangelegenheden, raakt.

Het is daarom te loven, dat de regeering naast
tal van functionarissen, die ambtshalve in dezen
raad zitting kregen, menschen heeft gekozen die
op het gebied van het woningvraagstuk en den
woningbouw eerste-rangfiguren kunnen worden
genoemd.

Niettemin bevreemdt het, in de ver doorge-
voerde specialisatie van betrokkenen toch een
categorie te missen, die met den woningbouw ook
wel een ietsje te maken heeft. Men zoekt name-
lijk in den Rijkswoningraad tervergeefs een ar-
chitect, dien men toch allicht wel in de eerste
plaats in een dergelijk college meende te moeten
vinden. De reden van deze tenachterstelling is
niet te gissen. Toch zou een verklaring hierom-
trent wel zeer gewenscht zijn, vooral voor de
positie van den architect en om tevens mogelijk
te maken dat er alsmog een architect in den Raad
zal worden opgenomen, waarop de architecten
zeker zullen moeten aandringen.

BELANGRIJKE WIJZIGINGEN IN DE BIN- NENSTAD VAN AMSTERDAM.

Af en toe dniken geruchten op — geruchten,
die ook den vorm van berichten aannemen in
de plaatselijke bladen — dat belangrijke wijzi-
gingen in de binnenstad aanstaande zijn; wijzi-
gingen, die verband houden met de sinds jaren
gevoelde noodzakelijkheid om de verkeerstoe-
standen in de omgeving van het Spui te ver-
beteren. Hoe noodzakelijk die verbetering is,
weet ieder die wel eens den nauwen doorgang
tusschen Spui en Singel, ter hoogte van de
Luthersche kerk, gepasseerd is. Daarnevens eischt
ook het verkeer te water tusschen den Singel

en de Leidschegracht dringend verbetering. Dat verkeer gaat door de Beulingsloot, een smalle gracht tusschen de huizen, maar tegelijkertijd een der drukste waterstraten in ons Noordsch-Venetie. Onophoudelijk, tot na middernacht, doen er de motorvrachtschepen hunne knallen weergalmen.

Tot dusver hebben de tijdsomstandigheden het tot stand brengen van de noodzakelijke verbeteringen verhinderd. Maar sinds meer-normale toestanden zijn teruggekeerd, hebben B. en W. het oude plan nogmaals opgevat. Dit plan — dat in den zomer van het vorige jaar door den raad in geheime zitting is goedgekeurd — omvat in de eerste plaats de afbraak van de huizen welke aan de Westzijde van het Spui (tusschen Spui en Singel) zijn gelegen. Recht tegenover het voor het verkeer vrijkomende terrein — dus recht tegenover het Spui — zou, over den Singel, eene nieuwe, breede brug worden geslagen. In de tweede plaats bedoelt het plan afbraak van de twee bouwblokken ter weerszijden van de Spuistraat-eerste gedeelte; dus het bouwblok begrensd door Nieuwe Zijds Voorburgwal, Rosmarijnsteeg, Spuistraat en Spui, en het bouwblok dat ingesloten wordt door Spuistraat, Raamsteeg, Singel en Heisteeg. Deze twee terreinen zouden met de Spuistraat-eerste gedeelte één bouwblok vormen; waarvoor gegadigde is eene combinatie, waarvan de Rotterdamsche Bankvereniging het hoofd is, en die zich ten doel stelt hier ter plaatse een groot Bankgebouw te vestigen, waarin verschillende bankinstellingen zullen gevestigd worden, zooals het scheepvaarthuis aan verschillende rederijen onderdak verleent. Wat de Rotterdamsche Bankvereniging zelve betreft, haar eenige jaren geleden aan het Rokin geplaatste gebouw, dat sedert alweer vergroot werd, is alweder te klein geworden — oor het steeds groeiend bedrijf, en voortgezette uitbreiding daar ter plaatse schijnt uitgesloten te zijn. Daarom is haar thans reeds vergund boven het water van het Rokin-eerste gedeelte een houten hulpgebouw te plaatsen, met de bedoeling dat zij daarin een gedeelte van haar bedrijf kan uitoefenen, tot tijd en wijle het nieuwe gebouw tusschen N.Z. Voorburgwal en Singel klaar is. Dat zal misschien wel een jaar of zes duren. Het nieuwe gebouw — dit nog even als tusschen haakjes — zal zijn front krijgen aan de zijde van het Spui.

Het ligt in de bedoeling anderszijds de Raamsteeg tot 22 Meter te verbreden en door afbraak van het driehoekig blok huizen tusschen N.Z. Voorburgwal en Rosmarijnsteeg tegenover het Burgerweeshuis en St. Luciensteeg een groot plein te maken, waarin ook de Rosmarijnsteeg zou worden opgenomen. De Spuistraat zou, in rechte lijn, dus niet verder doorloopen dan de Raamsteeg, en de straat zou vervolgens naar links afwijken, over het straks genoemde plein, en zoo naar den Nieuwe Zijds Voorburgwal.

De derde amotie moet geschieden ter verbetering van de Beulingsloot. Ter vervanging

daarvan zou eene nieuwe, breede gracht worden gegraven tusschen Singel en Heerengracht, zowat midden tusschen de bestaande Beulingsloot en de Wijde Heisteeg in. Door de verplaatsing van de Beulingsloot zou er, aan den Singel, rechts van de R. K. kerk de Krijtberg, een groot bouwterrein beschikbaar komen, een bouwterrein, waarin behalve de Beulingsloot ook de Beulingstraat zou worden opgenomen. Gegadigde naar dit bouwterrein is de Nederlandsche Bank, die haar gebouw aan de Oude Turfmarkt, en het daaraan belerende voormalig St. Bernardusgesticht (hetwelk reeds aan de Bank toebehoort) aan de gemeente zou afstaan, ter uitbreiding van het Binnengasthuis.

De verbreding van de Raamsteeg en de creatie daarvoor van een groot plein houdt verband met een ander plan, het plan namelijk om een nieuwen verkeersweg te maken naar het Westen der stad (Kinkerbuurt), langs het traject: Rosmarijnsteeg, Raamsteeg, Oude Spiegelstraat, Wolvenstraat, Berenstraat, Elandsgracht, waaraan ook groote behoefte bestaat. Zooals men zal hebben opgemerkt komt de breedte van de nieuwe Raamstraat overeen met die van de nieuwe Vijzelstraat. Ook zijn er in de nieuwe Raamstraat overbouwde voetpaden gedacht, zoogenaamde Arcaden.

De Electriche Spoorweg-Maatschappij, die thans haar station heeft in de Spuistraat-eerste gedeelte, zal verplaatst worden naar het nieuwe plein.

Reeds is de Koninklijke goedkeuring op de onteigeningsaanvraag van Amsterdam verkregen. De onteigening omvat in totaal 300 perceelen. (N. R. Crt.)

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE. JAARVERSLAG OVER 1919. (1 Dec. 1918—1919)

Aan de Besturen der
Constituërende Vereenigingen.

De Permanente Prijsvraag-Commissie heeft de eer U het navolgende als verslag van hare werkzaamheden in het afgelopen jaar, aan te bieden.

Mocht in vorige jaarverslagen reeds gewezen kunnen worden op het heugelijke verschijnsel dat hoe langer hoe meer het instituut der A.R. en P.P.C. bekendheid verkrijgen en daarmede in overeenstemming de tusschenkomst van laatstgenoemde wordt ingeroepen, bij het uitschrijven van prijsvragen, ook het afgelopen jaar gaf daarvan wederom getuigenis en kan in dit opzicht als een vruchtbaar jaar worden genoemd. Wel is waar leidden niet alle voornemens tot het uitschrijven van prijsvragen tot dat doel, doch in de gevallen waarin het niet zoover kwam, werd dan ook, als gevolg van het raadplegen der P.P.C. voorkomen dat een nietaan redelijke eischen voldoende prijsvraag met al de gevolgen van dien werd uitgeschreven, en veel noodlooze moeite en omslag ook aan de prijsvraag uitschrijvers werd bespaard.

Het spreekt echter van zelve dat het niet altijd even gemakkelijk is om overeenstemming met een prijsvraaguitschrijver te verkrijgen in 't bijzonder omtrent het prijzenbedrag, en te verwonderen is dit niet, waar dit bedrag, gekoppeld als het is aan het honorarium bedrag voor de uitvoering van het werk, stijgt evenredig met zoo belangrijk verhoogde bouwkosten. Deze moeilijkheid deed zich in bijzondere mate gevoelen, waar het gold prij-vragen voor volkswoningbouw, waarbij eenerzijds, door de belangrijke bouwsommen die daarmede gemoeid zijn, en anderzijds het gebrek aan geldmiddelen der bouwverenigingen, dat aan het met de bouwsom evenredige prijzenbedrag niet het hoofd kan bieden, een conflict doet ontstaan dat de P.P.C. meestal niet bij machte is tot eene behoorlijke oplossing te brengen.

Tot nu toe is het dan ook, ondanks de onderhandelingen met meerdere bouwverenigingen die een prijsvraag voor volkswoningbouw wenschten uit te schrijven, niet gelukt, daartoe te geraken.

Een en ander heeft de P.P.C. ertoe gebracht, een ruim gebruik te maken van haar bevoegdheid om van de in de A. B. gestelde normen af te wijken door in 't algemeen, voor het berekenen van het prijzenbedrag, de bouwkosten van vóór den oorlog als grondslag te nemen en voor volkswoningbouw een systeem te kiezen waarbij zij zoover met het omlaagbrengen van het prijzenbedrag ging als zij tegenover de constituërende Vereenigingen meende te kunnen verantwoorden.

Doch al werd op deze wijze zooveel mogelijk aan de bezwaren tegemoet gekomen, dan acht de P.P.C. het toch niet gewenscht, dat het bepalen van het prijzenbedrag in zoo hooge mate afhankelijk wordt gesteld van het inzicht der P.P.C. dat met het wijzigen harer samenstelling eveneens te veel aan wisseling onderhevig zou kunnen zijn, en zij meent dat het zeer noodzakelijk is eene meer definitieve regeling te treffen, waarbij ook voor ieder geval, meer automatisch en met minder omslag het prijzenbedrag kan worden bepaald.

Hiermede wordt tevens een ander punt van beteekenis aangeoerd n.l. de algemeene herziening der A.N. die om de 5 jaar moet plaats hebben en in dit jaar aan de orde is gesteld. De P.P.C. werd daartoe volgens art. 12 van het huishoudelijk reglement uitgebreid met 4 leden, gekozen uit de besturen der constituërende vereenigingen en waartoe worden aangewezen: door den B. N. A. de heeren Paul J. de Jongh en H. Fels, door Architectura et Amicitia de heer M. J. van der Mey en door Bouwkunst en Vriendschap de heer J. C. van den Burg.

Bij het nu wel haast 10 jaar vigeeren der tegenwoordige A. H. is wel gebleken dat de beginselen waarop deze rusten juist zijn te achten en dat zelfs in de toepassing daarvan door tusschentijdsche wijzigingen geen principieele wijzigingen van beteekenis zijn noodig geweest.

Bij de onderhanden herziening is dan ook reeds gebleken, dat die beginselen ongerept gehandhaafd zullen kunnen blijven al zal het noodig zijn, om, in verband met de gewijzigde tijdsomstandigheden aan sommige bepalingen, meerdere uitbreiding te geven en er die wijzigingen in aan te brengen, die de A. N. tot een meer in zich zelf gesloten geheel zullen maken.

De P. P. G. meent te dezer plaatse op dit oogenblik niet verder over deze aangelegenheid te moeten uitweiden en te kunnen volstaan met de mededeeling dat de herzieningscommissie reeds belangrijk in haar arbeid is gevorderd, zoodat zij binnenkort de resultaten daarvan aan de besturen der C. V. zal kunnen aanbieden.

De werkzaamheden der P. P. C. betroffen in het afgelopen jaar de navolgende prijsvragen.

1. *Verkeersverbetering tusschen de ten N O en Z. W. van den Staatsspoorweg gelegen stadsdeelen te 's-Gravenhage.* Deze prijsvraag reeds in 1918 uitgeschreven, had een buitengewoon succes, zowel de qualiteit als de quantiteit der ingezonden ontwerpen viel te roemen en leverde het bewijs, dat langs den weg van de prijsvraag een alleszins aannemelijke oplossing van een dergelijk onderwerp is te verkrijgen. Als studieprijsvraag opgezet, heeft zij een in alle opzichten belangrijk studiemateriaal geleverd voor de betreffende verkeersverbeteringsplannen en duidelijk in het licht gesteld, dat andere en betere oplossingen te verkrijgen waren dan van overheidswege daarvoor waren geprojecteerd.

2. *Behouwingplan hoek Coolsingel en Kruskade voor de Mij. „de Volharding“ te Rotterdam.*

Ook deze prijsvraag had in zekere mate het karakter van een studieprijsvraag, al was de mogelijkheid van uitvoering, zij het dan niet door de prijsvraaguitschrijver zelve, niet uitgesloten. Zij had een belangrijk succes en heeft een keer te meer bewezen dat, mits goed voorbereid, een aantal zeer gevorderde krachten altijd bereid gevonden worden aan een prijsvraag mede te werken en dat deze een krachtig hulpmiddel is te achten om de richting te bepalen waarin de beste oplossing voor een bepaald geval is te zoeken.

3. *Reclameplaat, sluitzegel en brievenhoofd, ten dienste van het Vaderlandsch historisch Volksfeest.* Eveneens een geslaagde prijsvraag waarbij de jury uit een belangrijk aantal ontwerpen een gelukkige keuze kon doen en het resultaat geheel aan de gestelde verwachtingen voldeed.

4. *Gemeentehuis te Sliedrecht.* Het programma dezer prijsvraag kon, na herhaalde gedachtenwisseling met de P.P.C. door haar worden goedgekeurd en de mededinging aan de prijsvraag worden aanbevolen.

In meer of minder gevorderden staat van voorbereiding zijn de prijsvragen voor:

a. *Een Volkswoningbouw uit te schrijven door Metaaldraadlampenfabriek „Pope“ te Venlo,* waarbij omtrent het prijzenbedrag voorloopig overeenstemming is verkregen.

b. Een administratiegebouw, voor de gemeente Venlo uit te schrijven door het Gemeentebestuur. Hierbij is het nog niet gelukt tot overeenstemming omtrent het prijzenbedrag te komen.

c. Een ambachtsschool voor de Zaanstreek, uit te schrijven door de Vereeniging van dien naam. Bij de voorloopige besprekingen is een prijzenbedrag vastgesteld, dat bij de prijsvraaguit-schrijfsater in overweging is.

d. Een M.U.L.O. school te Bergen, uit te schrij-ven door het Gemeentebestuur. Het programma voor deze prijsvraag is opgesteld, doch omtrent enkele bepalingen is nog overleg in gang.

e. Volkswoningbouw Sint Joseph te 's-Hertogenbosch. Dit programma eerst op het laatste oog-
blik aan het oordeel der P.P.C. onderworpen, kon hare goedkeuring niet verwerven. Het prij-zenbedrag is in hoofdzaak het punt van verschil.

Verder werden door de P.P.C. adviezen ge-
geven inzake prijsvragen voor:

f. Bebouwingsplan van een plein in het uit-
breidingsplan der gemeente Wormerveer, uit te
schrijven door het gemeentebestuur in die plaats.

Het uitschrijven van een prijsvraag moest ont-
raden worden.

g. Volkswoningbouw te Laren, uit te schrijven
door een woningbouwvereniging aldaar. Op het
reeds geruimen tijd geleden gegeven advies der
P.P.C. werd geen nader bericht ontvangen.

h. Vakschoolmuseum te Utrecht, uit te schrijven
door de commissie voor een Nederlandsch Cen-
traal Vakschoolmuseum, aldaar. Ook ten aanzien
van deze prijsvraag werd sedert haar advies
door de P.P.C. niets meer vernomen.

i. Volkswoningbouw te Vught, uit te schrijven
door een bouwvereniging aldaar.

Tenslotte meende de P.P.C. de medewerking
te moeten ontraden aan de prijsvragen voor:

k. Middenstandswoningen, uitgeschreven door
de Bouwmaatschappij Gelderland te Arnhem,
waarbij in geen enkel opzicht de A. R. waren in
acht genomen, ofschoon een inspecteur der Volks-
gezondheid bereid bevonden bleek, als jury op
te treden.

l. Inrichting van het stadsgebede tusschen
Meirebrug en Schoenmarkt te Antwerpen, waarbij
evenmin voldoende rekening was gehouden met
wat in de A. R. als noodzakelijk is vastgelegd.

De samenstelling der Commissie onderging ver-
andering door het aftreden van den Heer Hout-
zaggers, die werd vervangen door den Heer
H. A. Reus, zoodat de commissie in 1910 was
samengesteld als volgt:

P. G. Buskens, voorzitter, aftredend in 1920.
C. N. van Goor, secretaris-penningm.

aftredend in 1921.
H. A. Reus, lid, aftredend in 1922.

Het rooster volgens art. 8 huishoudelijk regle-
ment voor de C. V. betreffende de verificatie der
jaarrekening van de P. P. C. luidt:

Voor de rekening 1919 de B. N. A.
- - - - - 1920 A. A. A.
- - - - - 1921 B. en V.

De Permanente prijsvraag-Commissie:
P. G. BUSKENS, Voorzitter.
C. N. VAN GOOR, Secretaris.
H. A. REUS, Lid.

Rotterdam, 9 Januari 1920.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

REKENING OVER 1919.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
Verkoop exemplaren der A. R.		Terugkoop van exemplaren der	
27 x f 0.40	f 10.80	A. R. 15 x f 0.40	f 6.00
Door de constituerende Vereeni- gingen aan te vullen tekort	102.12	Briefpapier en couverts.	
		Nota Immig en Zoon	31.25
		Typewerk Jaarverslag 1919	6.32
		Div. typewerk herziening der A. R.	13.50
		Port	17.47 ¹
		Reiskosten commissieleden.	
		Houtzaggers 1918	3.13 ^a
		- 1919	5.04
		Reus 1919	6.40
		de Jongh	21.00
		Fels	2.80
	f 112.92		f 112.92

December 1918.

De Secretaris-Penningmeester:
C. N. VAN GOOR.
De Verificatie Commissie namens het Genoot-
schap Architectura et Amicitia.

DE WIJNHUISTOREN TE ZUTPHEN, NAAR DE AFBEELDING IN „AFBEELDINGEN VAN BESTAANDE OUDE GEBOUWEN“. UITGEGEVEN DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. PLAAT CLXVI.

DE WIJNHUISTOREN TE ZUTPHEN DOOR BRAND VERNIELD.

Een groote ramp heeft onze stad getroffen. De lezers hebben er reeds bij het verschijnen van dit nummer in de kranten van gelezen: de prachtige Wijnhuistoren, dat mooie monument van bouwstijl (Holl. Renaissance) en bouwconstructie is in den nacht van 27 Januari door het vuur vernield. Alleen zijn steenen romp staat nog recht overeind en schijnt, naar het uiterlijk te oordeelen, weinig van het vuur te hebben geleden.

Het houten bovenstuk, dat den koepel met het carillon droeg, werd het eerst door het vuur aangetast en toen de zolders en balken in het steenen onderstuk.

Met donderend geraas stortte 's nachts half drie de koepel met klokken naar beneden, 36 Klokken, waarvan er 30 door de Hemony's waren gegoten, die in ons land te Zutphen hunne eerste werkplaats hadden en wier eerste werk het gieten der Wijnhuistorenklokken was.

Het Wijnhuis onder den toren is gespaard gebleven. Daar is het museum van oudheden geborgen. Het heeft veel waterschade geleden en de koningsstijl der torenbekroning heeft een groot gat in de verdieping geslagen.

Van de oudheden is menig stuk gespaard en de kostbaarste werden gelukkig bijtijds in veiligheid gebracht. Slechts een paar klokken bleven heel, de andere zijn stukgevallen of gesmolten.

Het Wijnhuis en diens toren werden ontworpen door Emont Hellenraet, stads-metselaar, zoo noemde men weleer een architect. Met den bouw begon men in 1616. Er werd langzaam aan gewerkt en bij tusschenpoozen. Eerst in 1641 werd het geheel voltooid. In 1642-1644 goten de Hemony's de klokken ervoor.¹⁾

Een groote, een zeer groote ideëele waarde is onze stad armer geworden. Een monument van heel veel beteekenis is vreeselijk door het vuur gehavend.

Ik meld U dit, nog geheel onder den indruk van dit ontzettende verlies.

Dat zoo spoedig mogelijk het herstel van dat monument ter hand worde genomen!²⁾

Zutphen, 27 Januari 1920.

J. GIMBERG.

CORRESPONDENTIE IN VERBAND MET DE OPDRACHT VOOR EEN KERK TE EIJGELSHOVEN.

Op verzoek van de Permanente Prijsvraag-Commissie publiceert de Redactie hieronder de correspondentie, betrekking hebbend op de uitnodiging tot het ontwerpen van een plan te Eijgelshoven.

Op 8 December 1919 ontving het Bestuur van den B. N. A. het volgende schrijven van den heer M. N. Ramakers, Architect B. N. A. te Sittard:

„Bijgaand heb ik de eer U te doen toekomen een afschrift van een schrijven door mij ontvangen van de commissie voor den kerkbouw te Eijgelshoven en tevens een copy, van mijn antwoord daarop.

¹⁾ Voor meer bijzonderheden verwijs ik naar mijn opstel Zutphensche Monumenten in het Bouwkundig Weekblad van 1905.

²⁾ Dit schrijven kwam te laat om nog in het vorige nummer te worden opgenomen.

De Gemeenteraad van Zutphen heeft besloten den Wijnhuistoren weer geheel in den ouden toestand te herstellen. Ook Dr. Jan Kalf, Directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, heeft zich, naar het Alg. Handelsblad meldde, voor algeheel herstel in den ouden toestand, verklaard.

Uit het schrijven zal U blijken, dat de prijsvraag geheel in strijd is met de voorschriften der prijsvraag-commissie.

Waar het hier geldt, belangrijke bouwwerken, en een gedeelte uitbreiding van het dorp, lijkt het mij wel wenschelijk, indien hiertegen door U bij genoemde commissie, met het bestuur de Kring Maastricht bezwaar gemaakt wordt, en te bewerken om een meer bevredigende oplossing te krijgen. U bij voorbaat dankend, en een antwoord van U tegemoet ziende teken ik met de meeste hoogachting, M. N. Ramakers Archt."

Afschrift van het schrijven van de Commissie voor den kerkbouw te Eijgelshoven:
„Namens de Commissie voor den Kerkbouw te Eijgelshoven, heb ik de eer UEd. te doen toekomen bijgaande een platte grond 1 à 2500, met beleefd verzoek, twee terrein-indeelingen te willen projecteeren, een uitsluitend, van het blauw gearceerde complex, een andere, waar ook het rood gearceerde perceel is opgenomen. Het terrein grenst in A.B.C. aan den openbaren weg. De beek loopt langs perceel 1830, en buigt dan tusschen 1327 en 1230 door, en stroomt verder tusschen A en den openbaren weg.

Kerkplein met kerk, (voor een parochie van 4000 à 5000 zielen) pastoors- en kapelaanswoning, en zoo mogelijk met tuinen, zouden het centrum moeten vormen. Verder zou eene R.K. M.U.L.O. school voor jongens met speelplaats en woningen voor schoolhoofd en concierge een geschikte plaats moeten vinden, het overige terrein voor straten, en zooveel mogelijk bouwplaatsen voor particuliere woningen.

Dit verzoek geschiedt onder beding, dat geen aanleiding geve tot eenige verbintenis, onzerzijds tegenover UEd. voor het geval van Uw ontwerp geen gebruik wordt gemaakt. U gelieve voorts het honorarium U verschuldigd indien eventueel Uw project mocht worden gekozen op te geven. Gaarne zien wij Uw project met antwoord tegemoet voor onze eerstvolgende vergadering op 15 December a.s."

De Secretaris der Commissie voornoemd.

(w.g.) P. M. N. COSTEN,

Rector van het Gezellenhuis.

Afschrift van het antwoord van den heer Ramakers op bovenstaand schrijven:

„Uw schrijven dd. 27 November, kwam in mijn bezit, en deze dient U mijn dank te betuigen, voor het gestelde vertrouwen, als archt. van den B.N.A. echter kan ik op Uw voorstel, een voorloopig plan met indeeling en projectie's te maken, zonder meer niet ingaan, vooraleer ik met U daarover gesproken heb, daar deze „prijsvraag" niet voldoet aan de eischen gesteld door den Bond van Nederlandsche Architecten.

Het zou mij echter zeer aangenaam zijn, indien U mij daarover een onderhoud met U toestond.

Eenig antwoord van U tegemoet ziende, teken ik met de meeste hoogachting, als (w.g.) M. N. RAMAKERS, Archt. B. N. A."

Bovenstaande correspondentie werd door het Bestuur van den B.N.A. doorgezonden aan de P.P.C. die verzocht onderstaand antwoord met de volledige correspondentie op te nemen in het Bouwkundig Weekblad.

„Onder terugzending van het schrijven van den Heer M. N. Ramakers, architect B.N.A. te Sittard, inzake de tot hem gerichte uitnodiging door de Commissie voor den Kerkbouw te Eijgelshoven, tot het kosteloos indienen van plannen voor het bouwen van een kerk, een school enz. heeft de P.P.C. de eer U te berichten dat het standpunt in deze door den Heer Ramakers ingenomen, waarbij hij weigerde aan die uitnodiging gevolg te geven, omdat hij die concurrentie in strijd acht met de A.R. volkomen juist is en waardeering verdient. Dit geval werpt weder een eigenaardig licht op de opvattingen die in verschillende kringen (ongetwijfeld niet altijd te kwader trouw) heerschen omtrent arbeid van een architect, en een eensgezind optreden daartegen als van den Heer Ramakers, zal er toe bij kunnen dragen, tot betere verhoudingen te komen".

(w.g.) C. N. VAN GOOR,

Secretaris P. P. C.

ARCHITECTEN EN BEELDHOUWERS.

In de nummers 264 en 265 van „de Nieuwe Amsterdammer” schrijft een Beeldhouwer over de waardeering van de beeldhouwers in Holland en in Servië.

In het slot van zijn artikel behandelt hij de restauratie van monumenten en de verhouding van architect en beeldhouwer.

Hiervan nemen we het volgende over:

Hoe men restaureeren moet, deze vraag valt niet in het kader van dit betoog, maar wel wanneer de bloei van onze beeldhouwkunst hiermede gemoeid is. Ik wil hier echter niet verder op ingaan en kortheidshalve de opmerking maken dat evenmin als de tegenwoordige dokters de middeleeuwsche wonderen toepassen als geneeswijze voor ons huidig geslacht, men evenmin de kunstwonderen van vorige geslachten kan gebruiken ter restauratie van onze vervallen monumenten. En de docters en de beeldhouwers zijn van hun tijd.

Maar dwingt het restaureeren wel tot zulk een diepzinnig vraagstuk? En hier denk ik bijv. aan het tijdvak waarin Donatello leefde.

In Florence werd in 1350, dus in gothischen stijl, een korenbeurs gebouwd, die later als kerk in gebruik genomen werd en den naam kreeg van Or San Michele. Zestig jaar later ongeveer, het was in 1411, ontwierp Donatello daarvoor figuren als de Heilige Markus in renaissance, in die dagen moderne stijl, figuren waarvoor Michiel Angelo zoo gaarne stil bleef staan. Onwillekeurig vraag ik mijzelf af: Zou deze 25-jarige Donatello, de eenvoudige volkammerszoon als nieuwlichter, deze „picchia-pietra” (steenhouwer) zooals ze in Italië in zijn tijd zeiden, zou hij wel aan een herstellings-vraagstuk gedacht hebben? In die dagen ging het werken blijkbaar in zoo'n snel tempo, dat even later mannen als Donatello, Michelozzo, Andrea del Verrocchio e.a. aan die zelfde korenbeurs zuivere renaissance-beeldhouwwerken en architectuurvormen ontwierpen, waarin nauwelijks iets van een vorigen stijl meer terug te vinden was. De in streng renaissance-stijl ontworpen nis met de groep van Christus en Thomas is er het bewijs van.

Hoe staat dat huidige vraagstuk 5 eeuwen na de gothiek in het licht van dezen tijd? De moderne beeldhouwers zullen ongetwijfeld antwoorden: — „Degenen die niets te geven hebben, werpen vraagstukken op. Geef ons echter het werk, en wij zullen doen als de Renaissancisten — arbeiden! — en zoo het vraagstuk oplossen.” De oude invloeden van kunstwerken zullen tevens de moderne beeldhouwers behoeden voor buitensporigheden.

Laten we nog even nagaan wie eigenlijk dat vraagstuk tot een goede oplossing trachten te brengen en dan zien we een Rijks commissie voor monumentenzorg samengesteld uit 16 leden waarin slechts één beeldhouwer, Prof. Odé, verder pl.m. 20 andere heeren voor afd. A. voor het inventariseeren van monumenten: architecten, museum-directeuren, archivariissen, ministers, dominé's, meesters en dokters, leeraren, professoren, kamerleden, docenten, directeuren van gemeentewerken en andere geleerden hebben zich van het vraagstuk meester gemaakt als hongerige wolven. Ik moet hier denken aan het zinnetje voorkomend in het adres van het genootschap „Architectura et Amicitia” van 15 Dec. 1917, verzonden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal: — „in het belang der oude kunst en der nieuwe kunst moeten restauraties enz., niet geschieden onder leiding van een kunstgeleerde, maar van een kunstenaar. De hedendaagsche historici wenschen het oude bouwwerk zoo veel mogelijk te zien opgenomen in de geschiedenis der tijden, der levende geslachten. Praeadvies over het herstellen werden door den Ned. Oudh. Bond verzocht van de heeren Jos. T. Cuypers en Prof. Dr. W. Vogelsang (1 Juli 1910). Wijlen Walter van Diedenhoven gaf een lezenswaardig stuk in „de Samenleving” (No. 9 1910). De voordracht over restaureeren van den heer A. W. Weissman werd gedrukt in de „Bouwwereld” (1910) en later als boekje de wereld ingestuurd, Ruskin, Radikaal, wilde het oude bouwwerk in schoon-

heid laten sterven en eindelijk, na het ineenstorten van de kathedraal van Reims door de Duitsche granaten, kwam over Europa de „zwarte klank als van een godenwoord” van dien Franschen grijsaard, Rodin, vlak voor zijn sterven: — „Restaureer niet in oude stijlen.”

Hollandsche beeldhouwers! Weer wordt er gehandeld bij u, zonder u en over u!

Regeerders! Leidende figuren! Kunst, om te volgroeien, eischt de volle vrijheid, evenals de plant de volle zon noodig heeft om te ontbloeien tot volledige schoonheid.

Hoe staat het ten slotte met de Nederlandsche architecten, die met hun gebouwen mede kunnen helpen aan den bloei der Hollandsche beeldhouwkunst?

Het is volkomen te begrijpen, hoewel niet goed te keuren, dat een architect zoo langzamerhand een persoonlijke macht heeft gekregen over alles en nog wat, dat voor zijn doel, het bouwen, noodzakelijk is geworden. Verblind door deze heerschermacht laat het hem volkomen koud of er anders kunstenaars bestaan die zich dienstbaar wenschen te maken aan zijn gebouw met behoud van de zelfstandige rechten, welke de architect zichzelf toeëigent. Ook laat het hem blijkbaar volkomen onverschillig of andere kunsten door dit eigenmachtig overheerschen in haar bloei belemmerd worden. Het is nog altijd de architect, die met zijn teekeningen of zijn gemodderde klei-ontwerpen komt aandragen of wil hij geen vuile handen krijgen gemakshalve in de was gekrabbelde ontwerpen komt opdisschen, die vele malen mislukt zijn, door de afwezigheid van sculpturale eigenschappen. Gelukkig vormt zich een kern van jonge moderne architecten, die ook den beeldhouwer de hem toekomende plaats in de kunstwereld gunnen, zooals we dat kunnen zien aan het Scheepvaarthuis te Amsterdam. Maar naast deze nieuwlichters is nog een zoo groote schare niet enkel van onwetende maar zelfs van bekwame architecten met een leger onderhoorigheden van 1e, 2e en 3e teekenaars en opzichters, die de lakens uitdeelen en ieder-voor-zich zich beijveren, ook „beeldhouwers” te zijn en allemaal nog „artiste” erbij, dat de beeldhouwkunst zelf hierdoor een anamisch bestaan lijdt. Want een goed architect is nog geen goed beeldhouwer.

Beeldhouwers! Het zijn voorloopig nog de architecten, die óf niet, óf genadiglijk met u handelen!

Wanneer — evenals Mestrovic een zegetocht door ons vaderland doet met zulk een hoeveelheid figuren — een Hollandsche beeldhouwer eenzelfde tocht gaat ondernemen door Servië, met verwijzing naar eigen vrije werkgelegenheid en Rijks opdrachten van zoo'n omvang plus regeeringssteun — „laten wij dan” om met den Duitschen architect Hans Poelzig te spreken, „een basis maken, waarop de jeugd met hare werken kan voortbouwen, zonder in handen van die onverantwoordelijke individuen te geraken, door wie zij financieel uitgebuit wordt. Laten wij de jonge kunstenaars in hun strijd om het bestaan steunen, opdat zij niet aan de kunst vertwijfelen en haar ideaal verschacheren.”

Het paria-leven van den beeldhouwer, dat de gebondenheid, de gevangenschap meebrengt met als gevolg de armoede, moet plaats maken voor den in vrijheid arbeidenden kunstenaar; dan, eerst met deze volle vrijheid zal zijn kunst ten goede komen:

en aan de Hollandsche Beeldhouwkunst,

en aan de zelfstandigheid van den Beeldhouwer, waardoor hem gelegenheid geboden wordt tot scheppingsdaden,

en aan onze Rijks-, gemeente- en particuliere gebouwen,

en aan de aesthetische opvoeding der massa,

ten slotte een weldaad voor geheel een volk.

EEN BEELDHOUWER.

OVERDREVEN EISCHEN IN DE BOUW- VERORDENINGEN.

Kon men voor den oorlog, wegens de lage prijzen der bouwmaterialen, gemakkelijk in de overdreven eischen der bouwverordeningen berusten, nu de prijzen tot een onrustbarende hoogte gestegen zijn, wordt behoefte gevoeld aan herziening van de bouwverordeningen.

Daar bij woningbouw met vele locale toestanden rekening gehouden moet worden, is het moeilijk een verordening samen te stellen, welke in alle opzichten geldig kan zijn voor het geheele Rijk. In één opzicht is dit echter wel mogelijk, n.l. wat betreft de bepalingen van de toe te laten spanningen in de materialen. Deze behooren over het geheele Rijk gelijk te zijn.

Bij de herziening van de woningwet is het dan ook zeer gewenscht, dat het Rijk deze spanningen vaststelt. Tot heden worden ze door de gemeenten bepaald, wat ten gevolge heeft, dat de eene plaats hogere eischen stelt dan de andere.

In vele gemeenten laat men in balken van vloeijzer (ten onrechte veelal *stalen* balken genoemd) een buigingsspanning toe van 1000 K.G. per c.M², terwijl b.v. in Amsterdam voor balken, normaal profiel, 850 K.G. en voor balken met breede flenzen 1000 K.G. per c.M² toegelaten wordt. Alle ingenieurs, die aan constructiewerkplaatsen verbonden zijn, zullen 850 K.G. te weinig vinden.

Indien het Rijk een max. buigingsspanning van 1000 K.G. per c.M² toeliet, zou het ongetwijfeld instemming vinden in de ingenieurs- en architectenwereld.

Voor doorbuiging zou men als max. kunnen stellen $\frac{1}{1000}$ van de lengte. Geen overdreven eischen werden dan gesteld en de veiligheid was voldoende gewaarborgd.

In de tabellen, uitgegeven door de walswerken, wordt gewoonlijk een buigingspanning van 1000 K.G. per c.M² en een max. doorbuiging van $\frac{1}{1000}$ van de lengte aangenomen.

Bij smeedijzer zou rekening gehouden moeten worden met het groote verschil in kwaliteit. Voor ordinair ijzer kan 500 K.G. nog te hoog zijn, terwijl men voor best ijzer 1000 K.G. per c.M² kan rekenen.

In vuren-, dennen- en grenenhout zou voor blijvende constructies in de richting der vezels een trekspanning van 70 K.G., een drukspanning van 60 K.G. per c.M², en een buigingsspanning van het gemiddelde daarvan toegelaten kunnen worden.

Vervolgens zou men den toe te laten druk op verschillende steensoorten kunnen bepalen, en voor gewapend beton kunnen de G.B.V., vastgesteld door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door het Rijk overgenomen worden.

In het vertrouwen, dat invloedrijker personen de hand aan den ploeg zullen slaan en meer eenheid in de bouwverordeningen te krijgen, geef ik mijne bovenstaande meeningen voor beter.

Vlaardingen.

PL. VAN DEN BERG, Architect B.N.A.

(Nadruk geoorloofd).

NEDERLANDSCHE LEGATIEHOTELS.

Naar wij vernemen, vertoefte prof. ir. J. A. G. van der Steur, hoogleeraar in de bouwkunde aan de Techn. Hoogeschool, in het buitenland ingevolge een opdracht van de regeering in verband met den aankoop van gebouwen voor onze diplomatieke vertegenwoordiging in den vreemde.

Prof. van der Steur zal zich ook met gelijke opdracht naar Amerika begeven.

N. Ct. 3. 2. '20 Av.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUÏ, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, Joh. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50
Afs. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIE :
v. 1-6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groot e
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 14 FEBR. 1920. - No. 7.

INHOUD: OFFICIEEL GEDRUKTE. — BOUWKUNDIG
GEDRUKTE. Ivan Mestrovic, door D. F. S. —
Brief uit Düsseldorf. — Normalisatie in den
Woningbouw.

R. K. BEDRIJFSRAAD VOOR ARCHITECTEN

In het orgaan van den Nederlandschen Roomschen
Katholieken Bond van Technici, van Januari 1920,
lezen we het volgende bericht:

De R. K. Nijmeegsche Architectenvereniging
wenscht zich aan te sluiten bij den R. K. Bedrijfs-
raad voor Architecten en andere technische bu-
reau's en heeft zich te dien einde tot het secreta-
riaat daarvan gewend. Wij begroeten dit nieuws
met vreugde. De betekenis van den bedrijfsraad
wordt daardoor aanmerkelijk vergroot niet alleen,
doch wordt tevens door de Nijmeegsche R.K.
architecten een mooi voorbeeld gegeven. Wij
spreken de hoop uit, dat ook in andere plaatsen
de R. K. architecten dit voorbeeld mogen volgen.

LEDENVERGADERING UITGESTELD.

De indertijd aangekondigde Ledenvergadering
te Rotterdam op 21 Februari zal worden uit-
gesteld.

HET EERSTE GESOCIALISEERDE BOUW- BEDRIJF.

De denkbeelden van Martin Wagner over de
socialisatie der bouwbedrijven hebben volgens
een bericht in de „Dekorative Kunst" tastbaren
vorm aangenomen. Midden October werd in
Berlijn het eerste gesocialiseerde bouwbedrijf
gesticht onder den naam „Bauhütte, Sociale Bau-
gesellschaft m.b.H." met een kapitaal van 1 mil-
lioën mark, dat door de „Siedlungsbank für
Grosz-Berlin und Brandenburg" ter beschikking
werd gesteld voor de „Märkische Heimstätte".
De nieuwe vennootschap zal bij voorkeur den
bouw van kolonies van kleine woonhuizen ter
hand nemen doch bovendien ook alle andere
bouwwerken. Zij zal daarbij in het bijzonder
optreden als trustee voor rijks- en gemeentelijke
autoriteiten zoowel als voor coöperatieve bouw-
verenigingen. De organisatie is ingericht over-
eenkomstig de denkbeelden van Wagner. De
voornaamste organen zijn de bedrijfsleiders —

ingenieur Becher voor de technische zaken en de
voormalige directeur van het grondbedrijf van
Neukölln, Thieliicke, voor de handelszaken —
een Raad van Toezicht, het bedrijfsbestuur en de
ledenvergadering. De Raad van Toezicht bestaat
uit acht leden waarvan zes namens de geld-
schietters (staat, provincie, „Wohnungsverband
Grosz-Berlin") en twee namens de in het bedrijf
werkzame arbeiders. Het bedrijfsbestuur is ge-
kozen door de ledenvergadering en staat de
bedrijfsleiders ter zijde. Het bestaat uit vertegen-
woordigers der vakverenigingen voor de losse
arbeiders der „Bauhütte". Dit bestuur beant-
woordt aan den bedrijfsraad, zooals die is omschreven
in de Wet op de bedrijfsraden, doch het heeft
nog verder strekkende bevoegdheden.

De winst van de onderneming zal na aftrek
van de noodige afschrijvingen en reserveeringen,
worden verdeeld onder beambten en werklieden.

De stichting van het eerste gesocialiseerde
bouwbedrijf is tot stand gekomen na een half jaar
van voorbereiding en na overwinning van buiten-
gewone moeilijkheden en tegenstand en die
voornamelijk van de zijde der ondernemers.
Medegedeeld wordt dat het voorbeeld zal wor-
den gevolgd. De socialisatiecommissie der
Hamburger Bürgerschaft onderzocht de denk-
beelden van Wagner en ook voor den herbouw
(in Frankrijk?) is de stichting van zulke bouw-
bedrijven overwogen. Het zal — aldus de bericht-
gever — van groot belang zijn of en hoe deze
nieuwe vorm van bouwbedrijf verdere verbrei-
ding vindt en aan de gekoesterde verwachtingen
beantwoorden zal.

(Bouwwereld.)

INSTALLATIE RIJKSWONINGRAAD.

In een der lokalen van zijn departement heeft
de minister van arbeid, mr. Aalberse, Dinsdag-
middag den Rijkswoningraad geïnstalleerd met de
volgende rede:

Mijnheer de voorzitter, leden en secretaris van
den Rijkswoningraad.

Het is mij een behoefte, tot u allen bij het in-
't leven treden van den Rijkswoningraad een
kort woord te spreken. Allereerst om u den dank
der regeering te betuigen voor de bereidvaardig-
heid, waarmede gij aan haar roepstem, om u
voor het lidmaatschap van dezen Raad wel be-
schikbaar te willen stellen, hebt gehoor gegeven.

Ik voeg hier aan toe een woord van bijzonderen dank voor u, mijnheer de voorzitter en u heeren Krop en Ledebor, die jarenlang onverdroten en belangeloos, krachtig bijgestaan door uwen secretaris en verdere ambtenaren, veel arbeid heeft verricht in het voormalig College van Bijstand en waardevolle adviezen en voorlichting aan de regering hebt gegeven.

De nood dezer tijden dwong tot verandering van werkwijze. De omstandigheden toch hebben er toe geleid, dat de overheid ook op het gebied van de volkshuisvesting is gesteld voor problemen, waarvan een vorig geslacht geen denkbeeld had, waaraan zelfs de onmiddellijk aan ons voorafgegane wetgevers — ik denk hier in het bijzonder aan hen die de Woningwet tot stand brachten — zeker niet gedacht zullen hebben. Hun bedoeling was goed, hun uitgangspunt juist. De overheid zou eenige leiding geven, maar zij zou rechtstreeks handelend slechts optreden tot aanvulling van de leemten en gebreken, die het maatschappelijk leven zelf niet verhelpen kon; geldelijke steun zou tot de uitzonderingsgevallen beperkt blijven.

Het is geheel anders uitgekomen! Al breeder terrein van de volkshuisvesting kwam onder min of meer directe overheidszorg, werd van haar schier geheel afhankelijk; de geldelijke inmenging verkreeg een omvang, die nog steeds niet de uiterste grens bereikt schijnt te hebben; en voor zoover de overheid niet door haar steun overwegenden invloed heeft, bezit zij — de gemeentelijke althans — dien door haar toenemend grondbezit en haar gemeentepolitiek.

De verhouding van de overheid tot het particulier initiatief vraagt in verband hiermede al meer de aandacht. Bij deze vragen van economisch beleid en van recht komen vragen van techniek, organisatie, architectuur — ik noem er slechts enkele van de vele. De problemen doemen op en laten zich niet meer terugdringen.

In velerlei opzicht baart de maatschappelijke en economische crisis, welke ons volk doormaakt der regering zorgen. Maar ik verheer het u niet dat onder de nooden, die om leniging vragen, de meest ernstige is de woningnood, om zijne ver reikende gevolgen voor de gezondheid en de zeden van ons volk. We staan hier voor een probleem, dat de som is van vele en moeilijke vraagstukken, en die toch met elken dag dringender om oplossing vragen.

Ik bespaar U, die bij uitstek deskundigen in deze zaken zijt, een geordende opsomming van alles wat de overheid op het gebied van de volkshuisvesting moeilijkheden baart. Gij allen leeft — ieder op eigen levensgebied — deze vraagstukken mede en hebt er uwe belangstelling, uwe aandacht, uwe studie aan gegeven. Daarom stelt de regering het op prijs, dat gij in den Rijkswoningraad hebt willen samenkomen. De geschreven wet, waaronder gij zult moeten werken, is ruim en opent u een ruim veld van beschouwing en van arbeid. De regering zal met

grootte belangstelling uwe tochten op dat terrein gadeslaan en met dankbaarheid van uwe voorlichting gebruik maken.

Met den wensch, dat gij allen onder de beproefde en bekwame leiding van uwen voorzitter dank moogt oogsten van uwen arbeid, doordat gij bijdraagt tot de oplossing van inderdaad nijpende vragen, verklaar ik den Rijkswoningraad geïnstalleerd.

De voorzitter mr. J. Limburg beantwoordde de rede van den minister ongeveer als volgt:
Excellentie!

De leden van den Woningraad zijn u dankbaar voor het vertrouwen, dat u wel in hen wildet stellen door hen ter benoeming aan de Kroon voor te dragen; een vertrouwen, dat opnieuw spreekt uit de woorden, die u zooveel tot ons hebt willen richten.

Persoonlijk voeg ik daarbij een woord van dank, mede namens de heeren Krop en Ledebor, leden en den heer Romeyn, secretaris, van het voormalig College van Bijstand, voor de waardeering die blijkens uw rede onze adviezen bij de regering hebben mogen ondervinden.

Terecht heeft uwe Excellentie nadruk gelegd op den ernst van het vraagstuk van den woningnood.

Inderdaad zijn wij allen er van doordrongen, dat er weinig problemen zijn, die zoo dringend om oplossing roepen, als dat van gemis aan voldoende woonruimte. Een vergelijking van de werkzaamheden op dit gebied van de verschillende Staten van Europa zou stellig het bewijs leveren, dat Nederland recht heeft op een plaats in de voorste rij, doch dit neemt niet weg, dat ook hier te lande het vraagstuk zich doet gelden in zijn vollen omvang.

Het is zoo juist, dat de mannen die voor een twintigtal jaren de Woningwet ontwierpen en tot stand brachten in de verste verte niet hebben kunnen bevroeden, welke draagwijdte door de zich ontwikkelende praktijk aan de bepalingen omtrent geldelijken steun van overheidswege zou worden gegeven.

De vraagstukken, die oplossing vereischen, zijn moeilijk; de nooden, die gelenigd moeten worden, groot. Wij maken ons niet de illusie, dat wij hier den steen der wijzen zullen vinden en dat de regering slechts onze adviezen zal hebben te volgen om de moeilijkheden te boven te zijn.

Maar wij vleien ons met de gedachte, dat in het groote zelfs het pogen waardeering pleegt te vinden.

De leden van den Woningraad beseffen allen de beteekenis van een goede woning voor het maatschappelijke en voor het cultuurleven van een volk, en zijn er diep van doordrongen, dat elke bijdrage, die wij kunnen leveren tot oplossing van den woningnood, ten goede komt aan de welvaart en het levensgeluk onzer medeburgers.

In dat besef aanvaardden wij met blijmoedigheid onze veelomvattende taak.

„HERINNERING“ DOOR IVAN MESTROVIC.

IVAN MESTROVIC.

Voor ons architecten is de figuur van dezen grooten Serviër buitengewoon belangwekkend.

Alleen reeds het feit, dat een zoo machtige figuur in Servië is opgestaan vraagt onze aandacht. Want in de duisternis, waarin wij nu leven zien wij begeerig rond van welken kant het nieuwe licht zal komen.

In dit kleine volk, dat vier eeuwen onderdrukt en haast uitgeroeid is door de Turken schuilen verkrachten, verinstincten, die in deze samenleving alleen nog maar ultimata hebben uitgelokt, maar die wellicht van overheerschende beteekenis zullen worden wanneer de waarde van dit leven naar anderen maatstaf gemeten zal worden.

Wanneer hier hulde gebracht moet worden aan de Rotterdammers, die deze werken vanuit Engeland naar ons land haalden, dan moeten nu ook met groote erkentelijkheid de Amsterdammers herdacht worden, die al dit schoons naar hun stad hebben gebracht.

De benedenzaal van het Stedelijk museum is er mede gevuld. Zoodra hij er binnen komt wordt de aandacht van den architect getrokken door het model van den tempel van Kosovo en de op ware grootte opgestelde Kangatiden. De tempel is bedoeld als een achtkante koepelbouw, waaromheen een afgesloten omgang en met een langerekten voorhof met aan weerszijden de Kangatiden. Deze laatsten zijn van op deze tentoonstelling zeer ongunstig opgesteld, omdat ze zijlicht hebben in plaats van bovenlicht en omdat ze veel te dicht bij elkaar staan. De indruk daarvan is dan ook niet groot.

En toch is dit alles van zeer groote beteekenis, omdat men ondanks deze gebrekkige aanduiding weer zoo duidelijk doordrongen wordt dat een groote architectuur niet bestaan kan zonder een groote beeldhouwkunst. Het is door alle tijden zoo geweest en er zal een beteekenisvolle reden voor zijn. Naast de strak-gespannenlijnen der mathematisch-zuivere bouwkunst moet de menschelijke geest in hare opperste uitingen zich in meer bewogen vormen uitleven. En deze twee uitingen zullen gescheiden zijn, zooals zij het waren in Egypte en in Griekenland, omdat zij vanuit twee standpunten gezien zijn. Toch zullen zij als zusters samengaan en om elkander vragen.

Het stimuleerende van Mestrovic's werk is voor ons, architecten, dat hier de zusterkunst, de beeldhouwkunst, haar roepende stem doet hooren. En dat hierin niet de klank is, dien wij kennen uit het museum van Caïro of uit de zaal der Elgin marbles vindt zijn reden in het feit dat het de roepstem is van een eenzame. Wij kunnen nog niet antwoorden.

Maar laten onze beeldhouwers zich spiegelen aan de ontzaglijke kracht van Mestrovic. En aan het enorme kunnen, dat in een opmerkelijke veelzijdigheid tot uiting komt. Alles den tempel van Kosovo betreffende was al in 1911 op de tentoonstelling te Rome. De madonna's zijn later en zeker ook de portretten. Deze laatsten zijn van een zeldzaam edele opvatting, vooral die van mevr. Gandarillas en van madelle St. George.

Berenson, de bekende schrijver over Italiaansche kunst, heeft mij eens gezegd, dat hij mij benijdde tot een kleine natie te behooren, omdat in de toekomst de kleine naties zouden blijken de Cultuurdragers bij uitnemendheid te worden.

Deze, voor ons ook, zoo hoopvolle stelling wordt door de kunst van Mestrovic, den grooten Serviër, bevestigd.

D. F. S.

BRIEF UIT DÜSSELDORF.

Van een Düsseldorfsch collega ontving ik deze week onderstaand schrijven: (Ongecorrigeerd)

Geachte Heer,

De oorlog heeft in het bijzonder het duitsche Bouwvak en de architecten getroffen. Ook de hollandsche architecten en vakkundigen zullen wel opgemerkt hebben dat kunnen der duitsche architecten op het gebied der modernen architectuur in de laatste tien à twintig jaren groot was, en het is niet meer als natuurlijk, dat nu de duitsche architect in een rijk land als Holland een nieuwe werkring zoekt.^{*)} Zoo is ook al een aantal collegas bezig in het bijzonder op het gebied van: Bouwen van villas, industriebouwten, bouwen van werften, kinos, theaters, cabarets etc. Het is dus mogelijk, ja hoogstwaarschijnlijk dat ook U met duitsche concurrentie zult moeten rekenen. Dat zal natuurlijk voor de hollandsche collegas niet aangenaam zijn, maar de tegenwoordige tijd dwingt den Duitscher ertoe om voor zijne prestaties een ander gebied te zoeken.

Ook ik wil dit doen omdat ik in dit vak een groote bekwaamheid bezit. Voordat ik nu met een hollandsche vakman een nieuwe onderneming in het leven roep, wil ik liever met een Firma die reeds bestaat, gemeenschappelijk werken en wel zoo, dat eventl. de Firma overneemt: de bouwleiding en uitvoering, den schriftelijken en

mondelingen verkeer met de gemeente, den bouwheer en de ondernemers en misschien ook de konstructieve bewerking, terwijl ik hier op mijn (zoo gaauw als mogelijk te opende) kantoor en atelier de ontwerps en Projektskezzes en de doorwerking van alle bouwplannen, zoowel ten opzichte van bouwtechniek als ook van kunst. Dit tegen een nog nader te bepalen procent of tegen een pauschalsom. Maar dat kan nog later vastgelegd worden, als U in het principie op mijn voorslag ingaat; men kon ook een maandelijke salaris voor de eerste maanden bepalen, misschien voor 1-3 maanden als overgang.

Mijn voorstel biedt in ieder geval voordeelen aan, die beiden te goede komen. Zoo zouds U in samenwerking met mij niet alleen aan de te verwachten duitsche concurrentie maar ook aan die der plaatselijke ondernemers op doelmatige wijze het hoofd kunnen bieden, afgescheiden nog van de voordeelen voor den bouwheer ten opzichte van de goedkoopere duitsche leveranciers en het verschaffen van goedkoopere materialen. Het voordeel voor mij is hierin gelegen, dat ik niet eerst nieuwe relaties behoef op te zoeken en dat mij bij het honorarium het valuta-verschil ten goede zoude komen, daar U een in Nederland wonenden medewerker naar den maatstaf die daar geldt, zoude moeten betalen.

Ik ben tegenwoordig 42 jaren oud en heb een twintigjarige praxis bij hoogstaande duitsche architecten gehad. In het vorige jaar heb ik twee groote kinohuizen en een groot cabaret ontworpen en verschillende projecties van kinohuizen, en operetten-theater, een specialiteitentheater, een groot theater enz. en hebben alle deze uitvoeringen mijn persoonlijke stempel. Daarom mag ik me wel veroorloofen U te zeggen dat U dit aanbod ernstelijk wil opvatten, omdat ik werkelijk goede en persoonlijke prestaties voorgeleggen kan. De uitvoering van dit plan is wel mogelijk, want ik ken twee collegas die reeds sinds verscheidene maanden voor Nederland werken. Als U het wensch sta ik met materiaal tot Uwe dispositie.

Aan referancies noem ik: enz. enz.

Uw geachte mededeeling gaarne tegemoetziend, teeken ik
met de meeste hoogachting, X.

Wat zal ik hierop antwoorden? Ze schijnen daar in Duitschland nog niet veel geleerd te hebben.

*) Spatieering van ons. (Red.)

ADR. MOEN.

NORMALISATIE IN DEN WONINGBOUW.

Het rapport is verschenen van de in 1918 door het Nederlandsch Instituut voor volkshuisvesting benoemde commissie in zake *normalisatie in den woningbouw*.

De commissie heeft haar werkzaamheden verricht onder voorzitting van den directeur van den gemeentelijken woningdienst te Amsterdam ir. A. Keppler, en bestond verder uit de heeren H. C. A. Henny, directeur van de Centrale Bouwmaterialen-voorziening, J. Schaly, W. Verschoor, P. Vorkink en W. K. de Wijs, architecten en mr. dr. J. Versteeg, secretaris.

Tegen de normalisatie van het woningtype bleken zoowel practische als ethische en aesthetische bezwaren.

Normaliseering van het woningtype — zoo lezen wij in het rapport — brengt met zich mede een blijvende fixeering van den woningvorm. De ontwikkeling van dezen vorm wordt verder afgesneden. Dit is vooral zeer bedenkelijk voor de volkswoning, welke inrichting nog slechts betrekkelijk korten tijd onderwerp van studie is geweest. Dit nadeelige gevolg is intusschen van minder beteekenis, indien de normaliseering van het woningtype wordt beschouwd als noodmaatregel gedurende korten tijd.

Aan de practische bezwaren, tegen de normalisatie van woningen te berde gebracht,

sluiten zich aan de tegenwerpingen van ethischen en aesthetischen aard, beide in hoofdzaak geuit door de belanghebbenden en door de architecten.

Belanghebbenden bij monde van de besturen van woningbouwverenigingen in het bijzonder hebben 't ethische bezwaar naar voren gebracht, dat normalisatie van het woningtype het peil der woningen zou omlaag halen door de eenvormigheid, die er door zou worden geschapen. Niets eigens zou de woning meer bieden: alle verbetering, zou vernietigd worden. De eentonigheid, die de slechtste huizenrijen, gebouwd door het particulier initiatief kenmerkte, zou op groote schaal stelselmatig worden hersteld. De woning zou worden een confectie-artikel, een eenheidsproduct, waarvan de oorlog er reeds zooveel had opgeleverd.

Maar nu de voordeelen. Zijn de voordeelen van een consequent doorgevoerd normalisatie-systeem zoodanig dat zij de verschillende tegen het stelsel aangevoerde bezwaren goedmaken. Daar zijn b.v. tijd- en bouwkostenbesparing.

De commissie stelde aan verschillende architecten, aannemers en eigenbouwers de vraag of door normalisatie van 't woningtype en dus door 't bouwen van woningen van een type door verschillende aannemers, ook in verschillende plaatsen tijdsparing kan worden verwacht.

Bij al deze personen heerschte eenstemmig de meening dat de daardoor te bereiken bespoediging slechts gering zou zijn. En wat de kostenbesparing betreft, deze wordt in het beste geval op 5½ pCt. geraamd.

Het komt der commissie voor, dat een dergelijke besparing, hoezeer het van belang is elken maatregel, welke de bouwkosten kan verminderen, toe te passen, niet opweegt tegen de vele ernstige bezwaren, die tegen een streng doorgevoerd normalisatie-systeem bestaan.

In de tweede plaats onderzocht de commissie de eventuele voordeelen van normalisatie der onderdeelen van woningen. Te dezer zake kwam zij tot de conclusie, dat slechts enkele der thans aangewende materialen voor verdere normalisatie in aanmerking komen. Versnelling van den bouw mag hiervan niet worden verwacht, groote kostenbesparing evenmin, terwijl zij van aesthetisch standpunt beschouwd niet geheel zonder bedenking is.

Normalisatie zou eerst dan bijzondere beteekenis krijgen, indien nieuwe materialen, nieuwe werkwijzen zouden mogelijk maken. Hier is denkbaar, dat nieuwe constructiemethoden inderdaad in de toekomst massa-productie van woningen door een groot bouw-industrie bedrijf zouden mogelijk maken.

Om ten slotte niet geheel negatief te rapporteren, beveelt de commissie ten slotte eenige maatregelen aan, als daar zijn:

Herhaling van elders met succes uitgevoerde bouwplannen, waardoor ook kosten worden bespaard.

Normaliseering van bouwverordeningen. Geven van voorbeelden van goede woningtypen en goede onderdeelen van woningen. Voorlichting en hulp bij het voorbereiden van bouwplannen aan gemeenten.

En dan ook uitbreiding van art. 6 lid der Woningwet 1918 in dier voege, dat ook aan gemeenten, welke grenzen aan gemeenten waar woningnood heerscht, kan worden opgelegd, voorzieningen in zake woningvoorziening te treffen.

Het is toch van algemeene bekendheid, dat er gemeenten zijn, welke stelselmatig het bouwen van arbeiderswoningen binnen haar grenzen tegengaan. Bezorgdheid, dat het gemeentelijk budget en daarmee het belastingpeil door den toevloed van arbeidersgezinnen zal stijgen en de meerdere overheidszorg welke deze aanwas medebrengt geven aanleiding tot deze houding. Talrijke bouwverordeningen zijn er zelfs op ingericht den aanbouw van deze woningen moeilijk te maken. Het is niet toelaatbaar, dat kleine gemeenschappen de macht hebben uit kortzichtig eigenbelang het algemeen Nederlandsche belang der volkshuisvesting te belemmeren.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1-6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentia bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 21 FEBR. 1920. - No. 8.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE, Volkswoningbouw te Rotterdam in den Polder „Spangen”. — Ontvangen Boekwerken, door Schb.

VOORZITTER VAN DEN RAAD VAN ARBITRAGE VOOR DE BOUWBEDRIJVEN IN NEDERLAND

Het aangevuld Bestuur van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland heeft, ter vervulling van de vacature van voorzitter van den Raad, ontstaan door het overlijden van den heer Deking Dura, als voorzitter benoemd Prof. Ir. S. G. Everts, Ond-Hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.

De heer Everts heeft deze benoeming aanvaard.

TENTOONSTELLING „HET HUIS EN ZIJNE INRICHTING”

Te Amsterdam zal van 1 Mei—7 Juni in het Paleis voor Volksvlijt een tentoonstelling worden gehouden betreffende het huis en zijne inrichting. Het initiatief is genomen door de afdeling „Amsterdam” van de Nederlandsche Vereeniging voor Huisvrouwen, die bij de ten uitvoerlegging van hare plannen de hulp genoot van den architect J. C. van Epen, die het plan van de tentoonstelling heeft gemaakt. De inrichting van de groote zaal in het Paleis voor Volksvlijt is opgedragen aan de architecten Heineke en Kuipers.

VERBETERINGEN.

In het artikel over Ivan Mestrovic in No. 7 van het „Bouwkundig Weekblad” komen eenige drukfouten voor, die wij hier zullen verbeteren.

Op pag. 41 gelieve men te lezen: „In dit kleine volk, dat vier eeuwen onderdrukt en haast uitgeroeid is door de Turken, schuilen oerkrachten, oerinstincten.” enz.

Op pag. 42 moet voor Kangatiden worden gelezen Karyatiden.

IVAN MESTROVIC.

Naar de „Frankfurter Zeitung” meldt, heeft de Zuid-Slavische regeering aan Ivan Mestrovic tot 1950 een jaargeld van 36.000 Fransche franken toegekend; bij eerder overlijden wordt het aan zijn erfenamen uitgekeerd.

RAPPORT LOONREGELINGSCOMMISSIE.

Deze Commissie, waarin voor den B.N.A. de heeren G. Versteeg en M. Meyerink, zitting hebben, heeft haar rapport aan de vereenigingen ingediend.

In een volgend nummer zal dit rapport worden gepubliceerd.

MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL V/D BOUWKUNDE TE UTRECHT.

Aan het eindexamen Midd. Tech. School voor de bouwkunde te Utrecht namen deel 17 kandidaten.

Een kandidaat werd afgewezen en van de overige 16 kandidaten slaagde één voorwaardelijk.

Het diploma Burgerlijk Bouwkundige werd uitgereikt aan: J. A. Burger, 's-Graveland; J. H. de Groot, Apeldoorn; W. S. Kaper, Amsterdam (met lof); C. Kramers, Schiedam; J. W. Leusink, Barneveld; P. C. Mulder, Ermelo; C. Venemans, Amsterdam; J. Ravestein, Kockengen.

Het diploma Waterbouwkundige werd toegekend aan:

A. van Aperen, Utrecht; F. J. A. Goossens, Utrecht; J. W. Oeverhaus, Amsterdam; B. Wissing, Ulrum; H. Paul, Vianen.

Alle geslaagden zijn onmiddellijk — dank zij het steeds grooter aantal aanvragen — geplaatst en hebben uitnemende en loonende betrekkingen verkregen.

CONGRES TE LONDEN.

De N. W. Cr. schrijft:

Op de tentoonstelling van het ideale huis te Londen vergadert nu een internationaal congres voor huisvesting, onder de auspiciën van het Internationale Verbond voortuinstdeden en stadsuitleg. Er zijn afgevaardigden aanwezig uit Australië, Brazilië, België, China, Tsjecho-Slowakije, Denemarken, Esthland, Frankrijk, Finland, Griekenland, Holland, Engelsch-Indië, Italië, Luxemburg, Noorwegen, Portugal, Zweden, Roemenië, de Vereenigde Staten, Palestina en Servië.

Ebenezer Howard, de voorzitter van het bovengenoemde verbond en een pionier van de beweging voor tuinsteden in Engeland, zeide in zijn openingsrede, dat de oorlog het belang van de beweging voor den aanleg van tuinsteden sterk op den voorgrond had gebracht. Als de beschaving van Europa in stand moest blijven, moest de bevolking voor een groot gedeelte de over-

bevolkte steden, waar geen voedsel en levensbehoefte geproduceerd worden, verlaten. Hij hoopte, dat het tot een internationale samenwerking zou komen en op het volgende congres ook mannen en vrouwen aanwezig zouden zijn uit de landen, waarmede de geassocieerden oorlog gevoerd hebben. Het moest komen tot de oprichting van een nieuw internationaal verbond voor tuinsteden, dat dan een machtige hulp zou kunnen worden voor den Volkenbond. Als men een lichaam kon stichten, dat groot opbouwend werk van internationaal karakter deed, moest zijn werkzaamheid ertoe bijdragen om alle naties van de wereld tot een groot harmonisch geheel samen te smelten, zoodat de vrees voor oorlog in de harten der menschen zou verdwijnen. De afgevaardigden namen de tentoonstelling in oogenschouw en vereenigden zich daarna aan een noenmaal.

Senator Vinck uit België zeide in een toast, dat men bezig was Yperen als tuinstad weder op te bouwen, maar met eerbied voor hetgeen er in die streek gebeurd was. Rondom Yperen sloepen 200.000 zoons van Britsche ouders hun laatste slaap. De bouwvallen mochten niet geheel en al opgeruimd worden. Er moesten eenige overblijven, om aan den heldenmoed der Engelschen te herinneren.

Henri Sellier, uit Frankrijk, zeide, dat de beginselen van de tuinstad, die men eenige jaren geleden te Londen geleerd had, nu in Frankrijk in praktijk worden gebracht.

Bernard Holland, voorzitter van de commissie voor de huisvesting uit den Londenschen graafschapsraad, deelde mede, dat die raad het werk bad aangevat, om in vijf jaar tijd vele ongezonde wijken van Londen omver te halen en niet minder dan 30.000 nieuwe huizen rondom de metropool te bouwen. Of dit mogelijk zou zijn, hing af van de werkkrachten en het materiaal. In het Oosteinde bouwde men 24.000 huizen, die een stadsuitleg met de nieuwste verbeteringen zouden vormen, zoodat men niet alleen ideale huizen, maar een ideale stad zou krijgen. Hij hoopte, dat men niet geheel zou afwijken van de oude en mooie huizen van Europa. In Zwitserland, Noorwegen en Zweden waren mooie oude huizen van krimprijg hout en in Engeland waren ook veel van die gebouwen.

In de namiddagvergadering van het congres gaf Sellier een overzicht van den stadsuitleg in Frankrijk. Vóór den oorlog had Frankrijk geen wet op stadsuitbreiding en was de overheid niet bevoegd om eigenaars te beletten om te bouwen zoodat zij verkozen.

Particuliere eigendommen waren altijd een beletsel geweest voor de belangen van de gemeenschap in haar geheel. Er waren bouwplannen klaar voor Atrecht, Armentières, Rijsel en Verdun, en nu was men met Reims doende. Het ministerie voor de bevrijde streken was van plan, aan het Fransche parlement de verleening van subsidies voor te stellen, die de verwoeste steden in een bijzonder gunstige positie zouden plaatsen. Men was van plan om vijf of zes tuinsteden binnen gemakkelijk bereik van Parijs te stichten, volgens de plannen van Raymond Unwin, den eersten architect van het Britsche ministerie van volksgezondheid.

De heer M. K. C. van Nes uit Holland sprak over het bouwen van steden op land, dat in het bezit van de gemeenschap is. Hij gewaagde van de nieuwe plannen te Apeldoorn. Alleen als de grond voor stadsuitleg in het bezit van de gemeenschap was, konden gemeentebesturen het vraagstuk goed oplossen, zonder belemmerd te worden door de zelfzucht van particulieren.

Sir Charles Ruthen zeide, dat hij vast overtuigd was, dat het houten huis, vóór men vele maanden verder was, algemeen op de Britsche eilanden gebouwd zou worden. Het zou een groote plaats innemen bij de oplossing van het huisvestingsvraagstuk. Aan het einde van 1919 was er een tekort van 750.000 huizen in Engeland en Wales. Het aantal, dat elk jaar noodig was, om aan normale behoeften te voldoen, was 100.000, zoodat zelfs indien werkkrachten en bouwmaterialen beschikbaar waren, om 200.000 huizen tegen het einde van 1920 te voltooien, daarmee slechts de normale behoefte bevredigd en het tekort met 100.000 huizen verminderd zou zijn. Het feit, dat ruim 3 mill. menschen in Engeland en Wales onvoldoende gehuisvest waren, was een voldoende weerlegging van het vooroordeel, dat (voor andere menschen) de voorkeur gaf aan het krot en de goot boven het warme, geriefelijke houten huis.

VOLKSWONINGBOUW TE ROTTERDAM IN DEN POLDER „SPANGEN”, ARCHITECT M. BRINKMAN.

De in dit nummer opgenomen afbeeldingen hebben betrekking op een ontwerp voor een complex volkswoningen in den polder „Spangen” te Rotterdam. Het ontwerp is van den heer M. Brinkman, Architect B.N.A. te Rotterdam en werd hem opgedragen door den Gemeentelijken Woningdienst aldaar.

Het ontwerp is bedoeld als een oplossing van het vraagstuk van den hoogbouw.

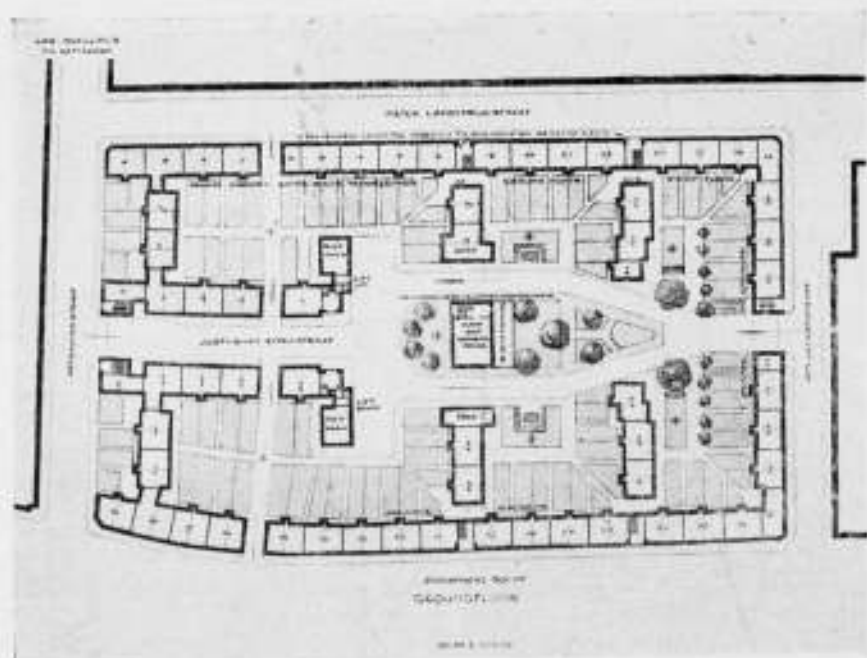
De bebouwing betrof die van twee langgerekte terreinen, gelegen tusschen de Pieter Langendijkstraat en Justus van Effenstraat en tusschen deze straat en de Spaansche bocht (zie de afbeelding op pag. 46).

Algemeene indeeling. Een bestudeering van dit gegeven bracht den architect tot de overtuiging, dat hiervan een aantrekkelijker geheel te maken zou zijn, dan door een eenvoudige randbebouwing der beide blokken zou kunnen worden tot stand gebracht; reden waarom hij de beide blokken tot één groot geheel vereenigde en de tusschenstraat daar middendoor voerde, waardoor hij de volgende voordeelen meende te hebben verkregen:

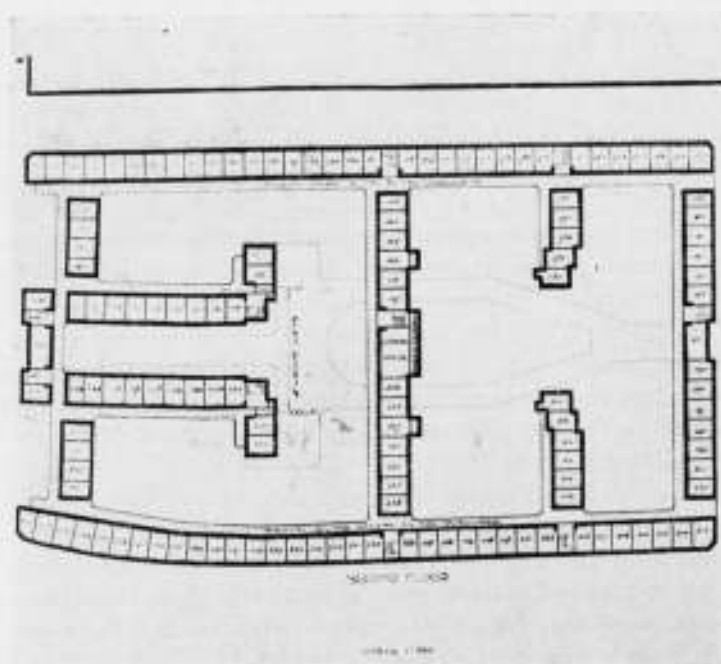
1e. Waar bij galerijbouw de toegangen noodzakelijkerwijs althans voor de bovenverdiepingen aan de galerijzijden moeten liggen en het ter wille van een economische bebouwing wenschelijk is, deze galerijen aan de achterzijde te brengen (waardoor minder ruimte daarvoor noodig is), verdient deze achterzijde allereerst de aandacht.

Door het samentrekken der beide bouwblokken ontstond nu ongezoekt de gelegenheid om deze achterzijde, waar zich alle toegangen bevinden, een aangename schikking te geven dan zulks bij de randbebouwing der 2 blokken mogelijk ware geweest, zonder iets van de te bebouwen oppervlakte prijs te geven, daar het totaal aan verkrijgbare gevellengte dezelfde kon blijven als bij randbebouwing.

Zowel aesthetisch als practisch en hygiënisch zijn m. i. de open binnenplaatsen

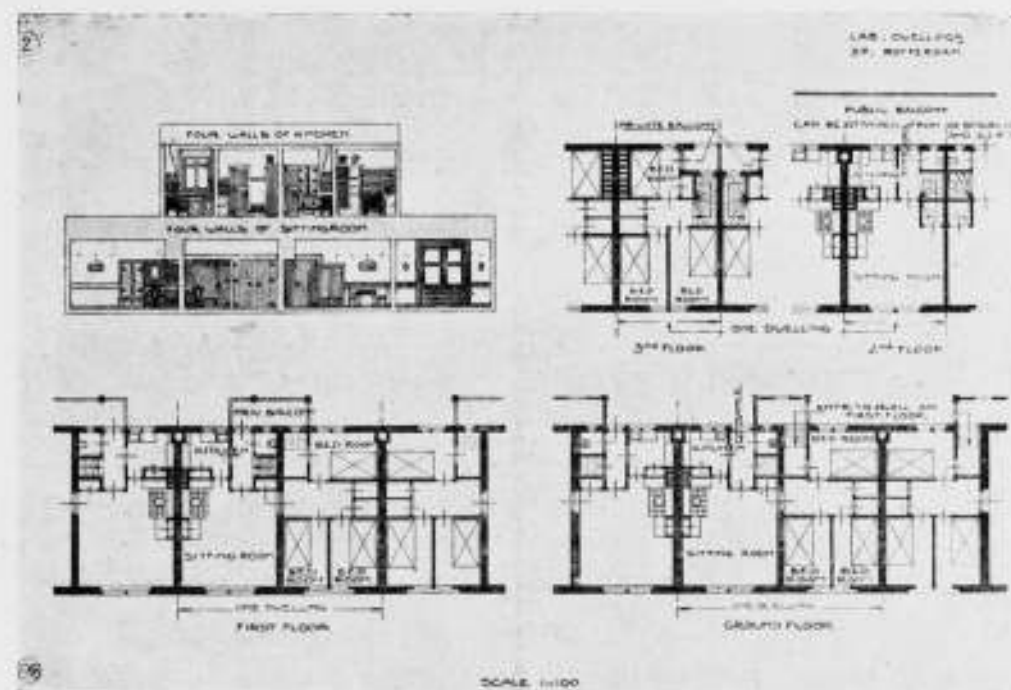
SITUATIE BEGANE GROND.

SITUATIE 2e VERDIEPING MET DE GAANDERLIJN.

verkieselijker dan die, welke bij gesloten randbebouwing ontstaan op smalle bouw-blokken, bovendien, doordien de richting Oost-West groter wordt, worden deze plaatsen langer aan voldoende zonlicht blootgesteld.

2e. Kon hierdoor voor een groot deel der woningen de woonkamer op het Zuiden worden gebracht.

PLATTEGRONDEN DER WONINGEN.

3e. Kon de wasscherij met droogzolders op een geschikte plaats centraal worden geplaatst, evenzoo kon een rijwielbergplaats, voornamelijk bestemd voor de bewoners der 2e verdieping, midden op het terrein worden aangebracht.

4e. Kon met een tweetal liften een regelmatig verkeer voor bakkerswagens e.d. op de galerijen worden verkregen voor een voldoende aantal woningen, om het voor een bakker e.d. de moeite waard te maken om naar boven te gaan.

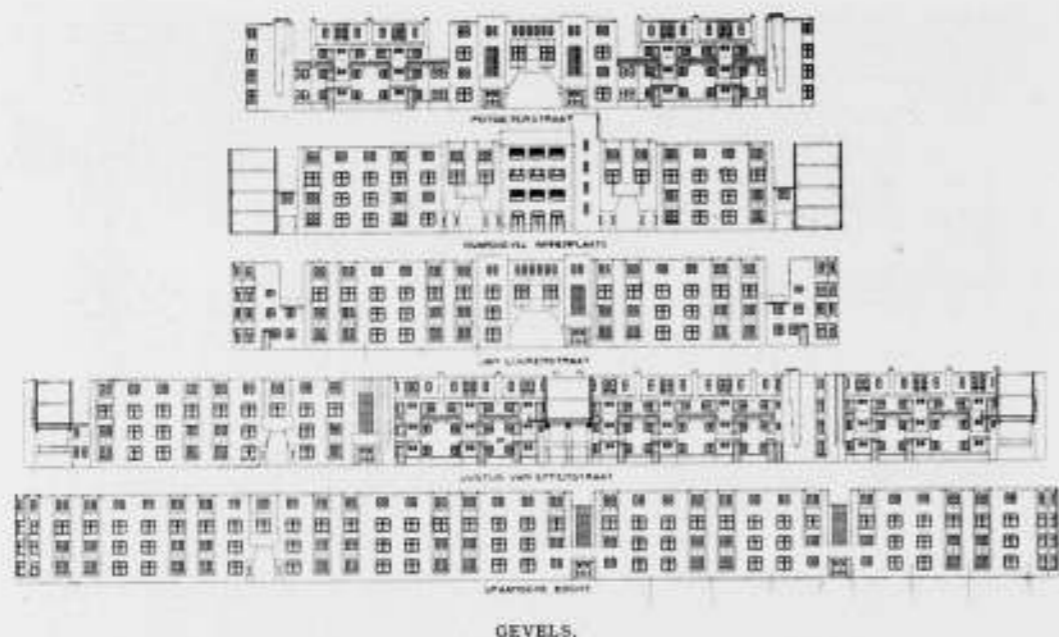
5e. Doordien een openbare straat midden door het terrein gaat, biedt dit ook zijn groote voordeelen voor politietoezicht, levendigheid voor de bewoners enz; zoodat de gedachte van „op een hofje” te wonen al niet licht bij iemand op zal komen. Ook wordt het idee „kazernewoning” weggewomen doordat men hier vanaf de publieke straat de voordeur van elke woning afzonderlijk ziet.

Bij een latere wijziging van het ontwerp zijn ter meerdere accentueering van de, het plan doorsnijdende Justus van Effenstraat, de poorten over de volle breedte dier straat gespannen en boven elk dier poorten slechts één bovenwoning in plaats van twee gezet. De bedoeling hiervan is de poorten meer als de ingangen van het complex te doen spreken en tevens het karakter van publieken weg te bewaren, hetgeen meer dan met de dubbele poort van het eerste plan, mogelijk is.

Woningtypen. Wat betreft het type der woningen, zij opgemerkt, dat men te Rotterdam niet gaarne op de 3e verdieping woont.

Gewoonlijk zijn de benedenwoningen klein in vergelijking met de bovenwoningen, door het ruimteverlies voor trappen en het gemis van halven zolder. Wanneer voor 3 woningen op 4 verdiepingen totaal 150 M² beschikbaar is dan krijgt, daarvan de begane-grondwoning er gewoonlijk 34, de 1e en 2e verdiepingwoning elk meestal 57 M² of meer.

Een en ander bracht den architect tot het aangenomen type van woningen van dubbele breedte (8,40 M.) op beganen grond en 1e verdieping en twee woningen van enkele breedte (4,20 M.) daarboven, van welke laatste de woonkamer en keuken op 2e ver-

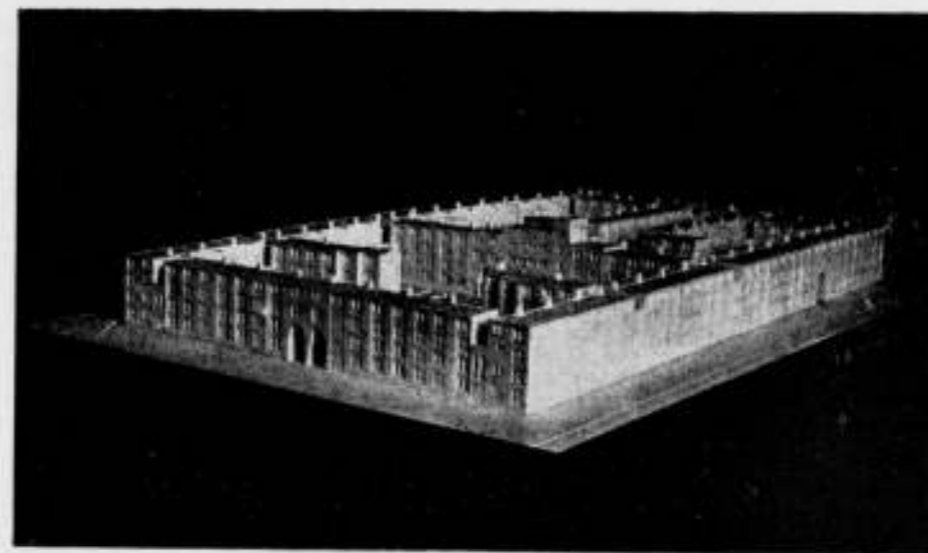
dieping, de slaapkamers daarboven zijn, zoodoende konden de 200 M². beschikbaar voor 4 woningen ook volkomen gelijk daarover worden verdeeld; tevens kon een goed deel der 1e verdiepingwoningen nog een tuintje verkrijgen door deze woningen elk een eigen trap te geven.

Gevel. Ten slotte werd hierdoor een aesthetisch voordeel verkregen, daar de natuurlijke plaatsing der grootere woonkamerramen en der kleinere slaapkamerramen reeds op zichzelf een ongezochte afwisseling in de gevels bracht, welke nog slechts een klein accent behoefde, om alle eentonigheid weg te nemen. Door, eveneens logisch verdedigbaar, de uitzichtramen der woonkamers een weinig vooruit te brengen en de slaapkamerramen, welke functie meer voornamelijk van beschuttenden aard is, eenigszins achteruit te plaatsen kon dit accent worden verkregen.

De woningen begane grond en 1e verdieping worden voorzien van een door luik en open trapje te bereiken keldertje.

Galerij en Balkons. Hoewel een centrale wasscherij en drooginrichting is aangebracht zal het toch nog wel onvermijdelijk zijn, dat elk der bewoners van tijd tot tijd eens eenige kleinere zaken te drogen heeft. De benedenwoningen gebruiken daartoe hun tuintjes, doch de bovenwoningen dienen dit eveneens op gemakkelijke wijze te kunnen bewerkstelligen, zoodat een klein eigen balkonnetje voor elk daarvan den architect wenschelijk voorkwam. Ook om dit te kunnen bereiken gaf hij elk der 1e verdiepingwoningen zijn eigen trap met uitgebouwd ingang en projecteerde de galerijen uitsluitend voor de 2e verdieping. Economisch werd ook hierdoor het voordeel bereikt, dat met 1 galerij ruim de helft van het totaal aantal woningen (143 van de 273) werd bereikt, terwijl dan voor de 62 woningen der 1e verdieping elk een klein balkonnetje onder de galerij op de uitgebouwde ingangen kon worden aangebracht, waardoor ook de voor deze galerij noodzakelijke pilaren dubbel benut werden; de 142 woningen 2e verdieping kregen elk hun eigen balkonnetje achter een der slaapkamertjes. De ruimte van negen stuks beganegrondwoningen is verdeeld over beganen grond en 1e verdieping; deze woningen hebben dus geen balkon op de 1e verdieping noodig, daar hier de woonruimte op den beganen grond, dus bij den tuin ligt.

De balustrade van de balkons zal worden voorzien van bloembakken om hierdoor het binnenplein een vroolijker aanzien te geven.

MAQUETTE.

Trappen. Een tiental trappen geven toegang tot de galerij, zeven aan den omtrek, drie in het centrum van het geheel. Een dezer laatste dient tevens tot onderlinge verbinding van waschruchten en droogzolders en wordt verder evenals een der andere trappen tot het dak doorgevoerd voor reparatiedoeleinden; de overige acht gaan niet verder dan de 2de verdieping. Waar een goede tochtsluiting beneden mogelijk is en de trappen boven beschut liggen achter de zijgevels der huizen komt het den architect voorloopig voor, dat een afsluiting met deuren aan de bovenzijde zou kunnen worden gemist. Ook van uit de trapportalen zijn de binnenplaatsen te bereiken.

Liften. Twee liften zijn zoodanig geprojecteerd, dat de een voor op-, de andere voor neergaande bakkerswagens e. d. kan worden gebruikt en beide daarna automatisch hun voorgaanden stand weer kunnen innemen. Deze liftinstallaties zijn bedoeld electrisch en geheel automatisch werkend, zoodat geen bediening noodig is. Hetzij door automatisch geldslot hetzij openstelling gedurende enkele uren van den dag kan het verkeer voldoende geregeld worden en misbruik worden voorkomen. Hoewel de inrichtingskosten op het oog blik vrij wat hooger zijn dan in normale tijden, zal toch een dadelijke plaatsing overwogen worden. Rijdende over de galerij komen de wagens langs het meerendeel der woningen op de 2de verdieping en behoeven zij slechts op enkele punten een vijf- of zestal woningen van uit een standplaats te bedienen. Daar de gewoonte meebrengt dit ook op straat zoo te doen, zit hierin geen bezwaar en zal het op de galerijen hoofdzaak zijn, dat de wagens elkaar kunnen tegenkomen; bij de, als regel, niet voor wagenverkeer gebruikte gedeelten, bestaat dan gelegenheid elkaar zoonoodig voorbij te rijden.

Het ligt in de bedoeling op de hoeken de galerijen enz. eenigszins af te ronden ter vermijding van beschadiging.

De wasscherij is gedacht als te bestaan uit wasscherij met waterstokerij op beganen grond en 2de verdieping, waarbij droogzolders op 1e en 3e verdieping; zoodat de helft der bewoners (n. l. die van beganen grond en 1e verdieping) de wasscherij gelijkstraats gebruiken met den droogzolder daarboven en de andere helft der bewoners (n. l. die van de 2e verdieping) eveneens gelijkvloers naar de voor haar bestemde wasscherij op de 2e verdieping kan gaan, waarboven dan eveneens een droogzolder.

Overigens is de grootte van het wasscherijgebouw zoodanig dat desgewenscht hierin zes woningen kunnen worden ingebouwd; de waterstokerij kan worden verpacht.

Rijwielbergplaatsen. De portalen der woningen op begane grond en 1e verdieping hebben de afmeting om desgewenscht een rijwiel te kunnen plaatsen, althans des nachts. Voor de woningen op de 2e verdieping zal in elk geval een bergplaats noodig zijn. Het gebruik dezer rijwielbergplaatsen stelt de ontwerper zich ongeveer voor als dat bij groote kantoren, n.l. dat des morgens en des avonds gedurende telkens een uur deze bergplaatsen open en onder toezicht zijn en buiten dien tijd een sleutel ergens moet worden gehaald, en eventueel nummers worden ingeleverd.

Met het oog op het noodige toezicht zijn deze bergplaatsen met de liften en de wasscherij zoodanig gegroepeerd, dat dit toezicht zoo eenvoudig mogelijk kan geschieden.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

De Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur heeft een begin gemaakt met 't uitgeven van haar Vakbibliotheek. De prospectus vermeldt de volgende aanleiding: „Al vaak had men ons gevraagd, eens op afdoende wijze te voorzien in de groote behoefte aan goede vakliteratuur in ons land. Men verlangde werken, die 't midden moesten houden tusschen de kleine en dus zeer oppervlakkige handleidinkjes en de zware en dure studieboeken. Gaarne namen wij dit verzoek in overweging. Maar naarmate wij 't plan van zulk een vakbibliotheek ernstiger bestudeerden, bleek ons meer en meer, dat er ontzaglijk veel aan vast zit. Het was daarom eerst nadat een zeer zorgvuldig onderzoek in alle betrokken kringen ons de overtuiging had geschonken dat de beweerde behoefte inderdaad bestaat, dat wij besloten tot de uitgave over te gaan. Maar dan ook flink. Met den heer L. Zwijs, architect, aan wien wij de leiding toevertrouwen, stelden wij een voorloopig schema op, omvattende een Driehonderdtal werken:”

Een negental nummers zijn thans verschenen, waarvan wij er enkele zullen bespreken.

No. 1. J. H. G. P. de Rouw, Lector T. H. Delft. Houtverbindingen en Steenverbanden. 160 bladz. naar schatting 500 figuren gecart. f 3.25.

Inh. Hoofdstuk I. Verbindings- en Versterkingsmiddelen bladz. 1—10; II. Houtverbindingen 12—68; III. Steenverbindingen en steenverbanden in kunstmatig gevormde steen; IV. Steenverbindingen en steenverbanden in natuursteen 129—153; V. Uitvoering van metselwerken 154—155. Een uitstekend boekje, prettig en vlot geschreven, waarin met groot meesterschap over de onderwerpen de verschillende constructies worden behandeld. Hij bleek volkomen bevoegd deze moeilijke taak te volbrengen.

Verrassend is 't, hoe de schrijver steeds weet, waar 't om gaat, en de zwakke punten weet te belichten.

Het werkje zal op de M. T. scholen en vooral te Delft als handleiding spoedig z'n plaats innemen, terwijl 't een bevestiging is, van de door den schrijver geciteerde uitspraak van Viollet-le-Duc: „Construction, c'est une science; mais c'est aussi un art.”

SCHB.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARGANG. - 28 FEBR. 1920. - No. 9.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Over Bouwbeeldkunst en nog wat, door Willem C. Brouwer. — Het woning-normalisatie-rapport, door P. J. Willekes Macdonald.

EXAMENS M. T. SCHOOL TE LEEUWARDEN.

Op verzoek van de Vereeniging voor Ambachts- en Middelbaar Technisch Onderwijs te Leeuwarden heeft het Bestuur als gedelegeerde van den B.N.A. bij de eindexamens voor bouwkunde aan de Middelbaar Technische School te Leeuwarden benoemd den heer H. v. d. Kloot Meyburg, Architect B.N.A. te Voorburg.

LEDENVERGADERING.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. is thans vastgesteld op Zaterdag 20 Maart a.s. te Rotterdam.

Plaats en uur zullen nog nader worden bekend gemaakt.

De agenda zal in het officieel gedeelte van het volgende nummer worden opgenomen, waarna de beschrijvingsbrief zal worden rondgezonden.

AANVRAGE UIT LONDEN.

Naar aanleiding van de Ideal-Home-Exhibition te Londen is de vraag gedaan, welke Nederlandsche Architecten bereid zouden zijn bouwwerken in Engeland uit te voeren. Opgave hieromtrent gelieve men vóór Woensdag 3 Maart a.s. te doen toekomen aan den heer H. F. R. Snoek, Secretaris v. d. Ned. Vereeniging voor Tentoonstellingsbelangen, Den Haag, Bezuidenhout 30.

COMMISSIE ARCHITECTENLIJST
NAT. WONINGRAAD.

In het off. gedeelte van het Bouwkundig weekblad No. 4, is een bericht opgenomen over de samenstelling van bovengenoemde Commissie, waarin ook de heer G. C. Bremer als lid wordt genoemd.

Het Bestuur van den B.N.A. heeft van den heer Bremer een mededeeling ontvangen dat hij een benoeming als lid dezer Commissie niet heeft aanvaard, en dat het bericht daaromtrent dus onjuist is.

RAPPORT DER SALARISCOMMISSIE.

Aan de Hoofdbesturen van den B.N.A.,
B.v.T., A.N.O. en T.B., C.O.T.B. en
Ned. R.K.B.v.T.

Mijne Heeren.

Naar aanleiding van het schrijven van 12 Mei 1919 met bijbehorend ontwerp-salarisregeling der federatief samenwerkende organisaties van technici (A.N.O. en T.B., C.O.T.B. en Ned. R.K.B.v.T.), benevens gevoerde correspondentie met het Bestuur van den B.v.T. en in vervolg op de conferentie van het Bestuur van den B.N.A., met de eerstgenoemde organisaties op 2 September 1919, hebben ondergeteekenden, Commissieleden voor het ontwerpen van een loonregeling voor Bouwkundige Opzichters en Teekenaars, de eer U hierbij over te leggen:

- 1e. Een rapport met conclusies.
- 2e. De daarbij behorende toelichting.
- 3e. Een bijlage van den heer Meijerink.

Ongetwijfeld zal de bestudeering van genoemde stukken aanleiding geven tot verschillende vragen, die bespreking noodzakelijk maken. De Commissie acht het gewenscht, dat bij bedoride bespreking in de onderscheiden organisatiebesturen, zoowel haren leden, werkgevers als werknemers, de gelegenheid worde geboden van hunne inzichten blijk te geven. De Commissieleden stellen zich daarvoor dan ook gaarne beschikbaar.

Bovendien zal het noodig zijn, nadat deze regeling is vastgesteld, hetwelk naar de meening der Commissie ten spoedigste dient te geschieden, verder te werken aan een ontwerp-collectief contract, waarvan de Commissie gaarne nader zal hooren.

Zij vertrouwt hiermede aan hare opdracht te hebben voldaan en teekent,

Hoogachtend, De Commissie:

Voor den B.N.A.,

(w.g.) M. MEIJERINK.

(w.g.) G. VERSTEEG.

Voor den B.v.T.,

(w.g.) J. M. DE GROOT.

Voor de Federatie voornoemd,

(w.g.) BREIJER.

(w.g.) V. D. LINDE.

Rapport van de Commissie voor het ontwerpen van een loonregeling voor Bouwkundige Opzichters en Teekenaars (Technici).

De Commissie bestaat uit de heeren:

M. Meijerink en G. Versteeg, vertegenwoordigers voor den B.N.A.; J. M. de Groot, vertegenwoordiger voor den Bond van Technici; C. Breijer en C. v. d. Linde, vertegenwoordigers voor de Federatie van de drie Bonden van Technici A.N.O. en T.B., C.O.T.B., Ned. R.-K.B.V.T.

CONCLUSIES.

1. De vertegenwoordigers van bovengenoemde organisaties constateren, dat zij een geheel nieuwe salarisregeling kunnen voorstellen, omdat te dien aanzien geen bepalingen bestaan, behoudens het contract tusschen den vroegeren B.N.A. en den B.v.T., hetwelk is vervallen ingevolge de fusie van de Architectenorganisaties.

2. De ontworpen salarisregeling zal door de genoemde organisaties van werkgevers en werknemers bindend worden verklaard.¹⁾

3. Om de salarisregeling aan haar doel te doen beantwoorden en het voordeel te doen bieden aan de organisaties van Technici, die daarvoor hebben geijverd, wordt het noodig geacht, dat de leden van den B.N.A. Technici in dienst hebben, die lid zijn of binnen een maand worden van een der 4 organisaties. (Verplicht lidmaatschap¹⁾.)

4. Bij de salarisregeling is uitgegaan van een minimum salaris, vast te stellen voor een theoretisch en praktisch bekwaam technicus.

5. Theoretisch en praktisch bekwaam technicus is:

a. De Bouwkundig Opzichter, die de dagelijkse leiding van een bouwwerk, technisch en administratief naar behooren kan voeren, (en) of in het bezit is van het diploma Bouwkundig Opzichter B.N.A.

b. De Bouwkundig Teekenaar, die naar behooren kan werken aan bestekteekeningen naar gegeven ontwerp, aan begrotingen en bestekken en kan detailleeren (en) of in het bezit is van het diploma Bouwkundig Teekenaar B.N.A.

6. Om tot controleerbare bekwaamheidsnormen te komen, dient er naar gestreefd te worden om het examen B.N.A. binnen zekeren tijd (b.v. 5 jaar) algemeen te doen zijn.

7. Voor een theoretisch en praktisch bekwaam technicus wordt de leeftijd gesteld op minstens 25 jaar. Voor een theoretisch en praktisch bekwaam Hoofdopzichter of Chef de Bureau wordt de leeftijd gesteld op minstens 28 jaar.

8. Een aankomend technicus moet minstens 18 jaar oud zijn, een eind-diploma ambachtsschool, burgeravondschoole of industrijschool bezitten en 2 jaar praktisch werkzaam zijn geweest.

Jongere personen worden tot de leerlingen gerekend, waarvoor zoo noodig een afzonderlijke regeling te maken is.

¹⁾ Voor de amendementen op conclusie 2 en 3, voorgesteld door den heer Meijerink, zie bijlage.

9. De salarisregeling voor de aankomende en bekwaame technici is verdeeld in 2 klassen.

Tot de eerste klasse behooren de grootstedische plaatsen en die, waar het bouwbedrijf onder gelijke condities wordt uitgevoerd, tot de tweede klasse behooren de provinciale plaatsen, een en ander door de wederzijdsche besturen nader te regelen.

Minimum salarisregeling.

Benaming	Leeftijd	Klasse I.		Klasse II.	
		per maand	per jaar	per maand	per jaar
Aank. Technicus	18	f 50.-	f 600.-	f 45.-	f 540.-
	20	.. 50.-	.. 1080.-	.. 75.-	.. 900.-
	22	.. 100.-	.. 1920.-	.. 125.-	.. 1500.-
	24	.. 200.-	.. 2520.-	.. 165.-	.. 1980.-
Bekw. Technicus	25	.. 225.-	.. 2700.-	.. 180.-	.. 2160.-

Hoofdopzichter of Chef de Bureau, 28 jaar: f 300.- per maand, f 3600.- per jaar.

De Commissie:

Voor den B.N.A.

(w.g.) M. MEIJERINK.

(w.g.) G. VERSTEEG.

Voor den B.v.T.

(w.g.) J. M. DE GROOT.

Voor de Federatie voornoemd,

(w.g.) BREIJER.

(w.g.) V. D. LINDE.

Toelichting op het rapport van de Commissie voor loonregeling voor Bouwkundige Opzichters en Teekenaars (Technici)

De Commissie, in het rapport genoemd, heeft aan deze zaak 5 vergaderingen gewijd en heeft na breedvoerige besprekingen de gerapporteerde conclusies en de volgende toelichtingen opge maakt:

1. Conclusie 1 eischt weinig toelichting. De Commissie meende zich eerst af te moeten vragen of er nog eenig verband bestond tusschen de organisaties van werkgevers en werknemers. Gewezen werd op het collectief contract, in 1910 aangegaan tusschen den toenmaligen B.N.A. en den B. v. T.

Dit contract was slechts tusschen een klein deel der belanghebbende partijen afgesloten en heeft daardoor niet het gewenschte resultaat gehad, zoodat in de praktijk daarvan geen spoor meer te bekennen is.

Aldoende reden om daaraan niet verder de aandacht te schenken was vooral de totstandkoming van den nieuwen bond van werkgevers, door de fusie van den B.N.A. met de M.B.V.A. en de gedeeltelijk federatieve samenwerking van de bonden van werknemers, waardoor het verband nu zeker een meer algemeen karakter zal kunnen dragen.

Ten tweede meende de Commissie zich volgens opdracht te moeten bepalen tot een algemeene regeling der salarissen voor de technici, omdat een dergelijke regeling en dientengevolge een

algemeene verhooging der salarissen, thans een groote noodzaak is.

Hierbij werd gewezen op de vaak zeer lage salarissen aan de technici betaald en op het groote verschil daarin bij den een of bij den anderen patroon. Het nut van een eenigszins gelijke salariering of althans het vormen van een basis, bij wijze van „minimumloon“, werd dan ook algemeen erkend. Ook voor de werkgevers, die daardoor tot meer gelijke bedrijfskosten kunnen geraken.

2. Conclusie 2 werd gevormd na bespreking in bovengenoemde richting. Het moet toch als logisch worden beschouwd, dat eenige regeling tusschen organisaties dan pas effectief is, wanneer van weerszijden dergelijke regeling aanvaard wordt.

Zonder twijfel eischt zulks veel van het organisch verband der leden van de organisaties, en is ook niet uit het oog verloren, dat zoodanige maatregel tot wrijving aanleiding kan geven, maar geleerd door de ervaring van het separatief werken in vroeger dagen, kon de meerderheid der Commissie geen andere conclusie vormen. Van den kant der technici werd daarbij gewezen op de overeenkomstige regelingen bij de bouwvakarbeiders, schilders, typografen, enz.¹⁾

3. In conclusie 3 moest nog wat verder gegaan worden, hoewel deze volkomen bij 2 aansluit. Allereerst werd te dien aanzien een stuk geschiedenis gememoreerd, betreffende vroegere overeenkomsten of pogingen daartoe.

Het kan bekend zijn, dat 1e. in 1910 bij de onderhandelingen over het, in dat jaar afgesloten collectief arbeidscontract, tusschen de besturen van den B.N.A. en van den B. v. T. door laatstgenoemde op „verplicht lidmaatschap“ is aangedrongen.

2e. In 1913 het bestuur van den Algem. Ned. Opz. en Teek. Bond aan het bestuur van den B.N.A. een concept-contract heeft voorgelegd, waarin de clause „verplicht lidmaatschap“ eveneens was opgenomen. Dat deze door den B.N.A. toen niet zonder meer aanvaard zou worden, was wellicht verklaarbaar.

1e. Was de B.N.A. daarvoor nog niet voldoende krachtig georganiseerd.

2e. Bestonden er bij vele technici, die organisatie van eigen richting wenschten, principiële bezwaren tegen dat „verplichte lidmaatschap.“ Deze laatste reden is nu geheel weggevallen door de oprichting van 2 confessionele organisaties, n.l. de Christelijke en de Rooms-Katholieke.

De vertegenwoordigers der werknemers konden daarom in een bepaling als in conclusie 3 geen enkel bezwaar zien, waren er zelfs van overtuigd, dat een dergelijke maatregel noodig is om een regeling als deze met succes door te voeren. Beide organisaties zouden daarmee gebaat zijn, omdat het ongetwijfeld een versterking beteekent en moeilijkheid slechts voorkomt in den overgangstijd, doch later met meer succes

gemeenschappelijk overleg te verkrijgen is.¹⁾

4. Conclusie 4 spreekt vrijwel voor zich zelf. Immers voor het vaststellen van een loon moet er een vast gegeven zijn, hetwelk in dezen is: een bekwaam technicus. Evenals in de overeenkomsten der werklidenorganisaties de loonregeling is gebaseerd op de verdiensten van een bekwaam werkman.

5. Conclusie 5 omschrijft de bekwaamheidsnormen van den Technicus in 4 bedoeld.

De Commissie is volstrekt niet van meening in deze enkele regelen de zaak voldoende te hebben omschreven en is er van overtuigd, dat bij eenstemmigheid over de formule zeer wel verschil in de praktijk mogelijk is. Ze heeft twee normen gesteld, n.l. de praktische en de geschoolde (Diploma B.N.A.).

De praktische norm is thans nog voorop gesteld, omdat vele technici bewijzen, dat zij de noodige bekwaamheid bezitten door hun praktische en ervaringsopleiding. Bovendien wordt daardoor voorkomen, dat de aldus gevormde technici van heden in hun positie worden teruggezet.

Het bezit van diploma B.N.A., verkregen na een examen, hetwelk onder directen invloed en met medewerking van de hierbij betrokken organisaties aan de gestelde eischen voldoet, zal eveneens de genoegzame kennis van een bekwaam technicus waarborgen.

Daarom is het bezit van het diploma een verdienste te achten en moet er naar gestreefd worden, dat het in de toekomst ook als de bekwaamheidsnorm kan gelden.

6. Vandaar conclusie 6.

7. Conclusie 7, de leeftijd van 25 jaar, behouden uit het door de samenwerkende werknemersorganisaties ingediende ontwerp, is misschien te becritiseeren en het is ook ernstig de vraag geweest of een technicus op dien leeftijd reeds bekwaam kan zijn.

Als regel mag dit evenwel verwacht worden. Dat er uitzonderingen zijn van hooger leeftijd, die nog niet dien graad van bekwaamheid bezitten, mag niet als tegenmotief gelden, aangezien velen van hen in de laatste jaren door langdurigen dienstplicht in hun studie zijn gestoord. Bovendien gelden nog andere factoren van maatschappelijk belang voor het vaststellen van dezen leeftijd, n.l. dat een jonge man van 25 jaar in staat moet zijn een behoorlijk loon te verdienen, omdat hij dan in den tijd leeft, waarin het mogelijk moet zijn een gezin te gaan onderhouden, althans zich daarop voor te bereiden. Daarom is op dien leeftijd het verdienen van een standaardloon noodzakelijk te achten.

8. In conclusie 8 zijn de voorwaarden omschreven, waaraan een aankomend teekenaar moet voldoen. Hoewel van enkele zijden bestreden, was de meerderheid van meening, dat een aankomend technicus in het algemeen niet jonger mag zijn dan 18 jaar, wil men te iets aan hem

¹⁾ Voor de amendementen op conclusie 2 en 3, voorgesteld door den heer Meijerink, zie bijlage.

hebben op het bureau of op het werk, 2e. verwachten, dat hij zich voldoende heeft voorbereid op school of in het bouwvak, om zich tot een bekwaam technicus te kunnen ontwikkelen.

Voor jongere personen kan desnoods een afzonderlijke regeling worden gemaakt.

9. De regeling betreft twee klassen, n.l. die voor de grootstedesche en die voor de provinciale toestanden.

Er is mede gerekend, dat de Architecten onder tweërlei omstandigheid hun werk uitvoeren, te-waar de leiding van den Architect als noodzakelijk en onvermijdelijk wordt beschouwd en men ook niet anders werkt dan onder goede voorwaarden, 2e. waar de Architecten meer hun terrein nog moeten veroveren, in ongunstige condities staan tegenover ongeorganiseerde collega's, kleine aannemers, enz., en men dus de voorwaarden wat soepel dient te stellen.

In het ontwerp-salarisregeling zijn de leeftijden genomen met 2 jaar verspringende. Hoewel daartegen van werknemerszijde ernstig bezwaar is gemaakt, gezien de normale jaarlijksche verhooging van salaris, en daarom een jaarlijksche sprong werd gewild, is ten slotte toegegeven aan den drang der Architecten, leden der Commissie, om wat meer vrijheid en soepelheid te behouden.

De Commissie:

Voor den B.N.A.,

(w. g.) M. MEIJERINK.

(w. g.) G. VERSTEEG.

Voor den B.v.T.,

(w. g.) J. M. DE GROOT.

Voor de Federatie voornoemd,

(w. g.) BREIJER.

(w. g.) V. D. LINDE.

BIJLAGE.

Voorstel tot wijziging van conclusie 2 en 3 van het rapport van de Commissie voor het ontwerpen van een loonregeling voor Bouwkundige Opzichters en Teekenaars (Technici).

Conclusie 2. De ontworpen salarisregeling zal voor genoemde organisaties van Architecten en Opzichters-Teekenaars als een billijk minimum zijn te beschouwen.

Conclusie 3. Om de salarisregeling het voordeel te doen bieden aan de Technici, die daarvoor hebben gearbeid, wordt het noodig geacht dat de leden van den B.N.A. zooveel mogelijk technici in dienst hebben of nemen, die lid zijn van een der vier bestaande organisaties.

Hoewel ik mij van de bonden der technici levendig kan voorstellen, dat zij ijveren voor een partijen bindende salarisregeling (zie conclusie 2), zoo meen ik, dat die conclusie niet kan worden aanvaard. Waren alle Architecten in den B.N.A. en alle Opzichters-Teekenaars in hun bonden vereenigd, dan zou misschien een bindende regeling te treffen zijn, doch zouden daarbij dan nog verschillende bepalingen in het leven moeten worden geroepen voor niet volledig bevoegde krachten.

Wel heb ik geen vaste gegevens, maar m.i. is de onderstelling niet gewaagd, dat wel ongeveer $\frac{2}{3}$ zoowel van de Architecten als van de Technici niet georganiseerd zijn.

Afgescheiden van de vraag of die dwingende bepaling goed zal werken, maakt m.i. die weinig georganiseerde toestand een voor de partijen bindende salarisregeling gewoon onmogelijk. M.i. zal de B.N.A. niet verder kunnen gaan, dan te beoordeelen of de salarisregeling in doorsnee billijk is te achten, en zoo ja, deze dan zooveel mogelijk bij zijn leden ingang te doen vinden.

Met conclusie 3, het zoogenaamde verplichte lidmaatschap, kan ik mij hoegenaamd niet vereenigen. De vraag komt zelfs bij mij op, of onze Commissie in deze niet buiten haar opdracht gaat.

Deze vraag echter in het midden latend, moeten de Architecten m.i. geheel vrij blijven, om personeel aan te stellen en te hebben, dat zij geschikt achten voor hun werk, afgescheiden er van of dat personeel lid is van een of anderen vakbond.

Het komt mij voor, dat deze zaak geheel en uitsluitend ligt op het terrein van de vakbonden van de Technici.

Kunnen die het zoover sturen, dat zoo goed als alle Opzichters en Teekenaars in bonden vereenigd zijn, dat is hun zaak.

De Architecten hebben daarbij m.i. geen enkel belang: technici aangesloten bij een vakbond, zijn immers in geen enkel opzicht voor den Architect bekwamer.

Ik kan mij dan ook niet voorstellen, dat de B.N.A. een conclusie zal aanvaarden, waarbij hij niet het minste belang heeft, integendeel, waarbij bij een groote kans belooft, dat er een scheuring of afscheiding in zijn bond zou ontstaan. Met bovenstaande toelichting meen ik mijn standpunt te hebben uiteengezet.

(w. g.) M. MEIJERINK.

Architect B.N.A.

OVER BOUWBEELDKUNST EN NOG WAT.

Hoewel het inniger verband van architecten met hun helpende genooten, vroeger zoo collegiaal bijeen op Algemeene vergaderingen der Maatschappij t. b. d. Bouwkunst, die toen nog geen VAKvereniging was . . . hoewel dit inniger verband nu helaas niet meer bestaat, blijft er toch een trait d'union tusschen hen, in den vorm van het Bouwkundig weekblad. Menigmaal komen er artikelen in voor, welke ook de belangstelling wekken van niet-architecten, zooals ondergeteekende. Zoo ook wekt het stukje van den Hr. D. F. Slothouwer over Mestrovic mijn aandacht. Hij zegt daarin ware, en m.i. niet-ware dingen. Allereerst de opmerking, dat een groote architectuur niet bestaan kan zonder een groote beeld(houw)kunst. Hoewel deze uitspraak nu nog wel even aanvechtbaar schijnt, toch is er enorm veel waars in. Immers, de bouwkunst, die zoo gebonden is aan allerlei utiliteits-eischen zoowel technische als maatschappelijke, kan menigmaal niet veel verder komen, dan een harmonisch rangschikken en ruimte-verdeelen om in ordelijken zin, de doeltreffendheid van eenig gebouw te verkrijgen. Al die indeelingen saam te groepeeren tot een dominerend geheel, dat in zijn suggestieve silhouetwerking ons van gelijke en bezonken monumentaliteit getuigt, is ten slotte nog niet in staat, ons een uiting te brengen van inniger ontroering. Het blijft tot zekere grenzen „vaag” in engeren zin. Ook al gevoelen wij het doel van het gebouw, hetzij gevangenis, hetzij schouwburg, hetzij bank toch is er de fijnere levenstrilling er nog vreemd aan. De klare en heldere bestemming uit te zeggen, is aan de beeldende kunsten over te laten. Dat de beeldhouwkunst hier dan ook de voornaamste plaats in behoort te nemen . . . is een van-zelf-sprekendheid. Doch deze kunst blijve BOUW-beeldkunst, d. w. z. ondergeschikte beeldkunst, die zich niet „vrij” mag geven. Beeldkunst, die in tegenspraak nu met den Hr. Slothouwer, *niet gescheiden* zal zijn van de Bouwkunst, zooals zij dat was in Egypte en in Griekenland. „Naast de strakgespannen lijnen der mathematisch zuivere bouwkunst, moet de menschelijke geest in zijn opperste uitingen zich in meer bewogen vormen uitleven.” *Mits . . . mits* deze bewogenheid, zoude ik er gaarne aan toevoegen, *niet* is, van een malsche en sappige realistische aandoening, als juist de Grieksche beeldkunst was. In de Egyptische beeldkunst was een geslotenheid, die in den beginne, menig Griek ten voorbeeld diende, doch die in de verdere voortschrijding bij de Grieken volkomen zoek is geraakt. De menschelijke geest, gaf ten slotte *prachtmenschen*, die met de architecturale geslotenheid *niets* te maken hadden. Op zichzelf meer dan ongelooflijk meesterlijk, doch *geen* architectuur.

Daarin . . . in 't begrip „geslotenheid”, massale gebondenheid, stonden de Egyptenaren alsook de Boedisten zuiverder. Zij *vergeestelijkten* hun beeldvormen, die als accommodatie tusschen de uit-te-beelden-geest, en den beschouwenden mensch . . . precies zooveel menschvorm gebruikten, dan dat hun „beeldspraak” verstaan en begrepen kon worden. Natuurlijk door den ingewijde, en in-dien-geest-ontwikkelde. De historie herhaalt zich, en zien wij in de granieten beelden bij den ingang van het Scheepvaarthuis, een vergeestelijking van de Zeëen, waarbij zooveel menschelijkheid werd vastgehouden, dan dat de *zin* . . . verbeeld werd. De beeldenspraak was zinnebeelding, en waar de massale natuursteenvorm niets van zijn kracht inboette en architectonisch van gebaar bleef, en de beelding dus *niet vrij* was, doch „gekluiserd” aan zijn materievorm, daardoor is hier juist iets „goddelijks” bereikt. Iets dat mij de volgende zinnen van Bernard Canter doet herinneren: „Kent God — en Gij zult de aanschouwelijkheden nabootsend, ze weten te ontdoen van de schijnvormen der lichamelijkeheid, der stoffelijkheid en ze geven de wezensvormen van de geestelijkheid. Gij zult komen tot Symboliseering, Abstrahering, Synthetiseering. Gij zult gaan scheppen in het raadselschrift der ingewijden. Gij zult begrepen en gekend worden, door die Uws gelijken zijn in vroomheid des levens.” Dat de veel geprezen Grieken, daar verre van af stonden, men behoeft niet eens diep op de zaak in te gaan, om dit direct op te merken. Vooral niet in hun zoogenaamde „bloeiperiode.” hoe machtig schoon van

juiste en gevoelige anatomie ze ook mogen zijn, en voorbeeldig technisch knap de uitvoering hunner werken ook was. De Begin-Gotiek, of beter nog de Romantiek in zijn onmacht en in zijn naliviteit, was er dichterbij. Doch... door de onhandigheid (vergeleken bij de Boedisten en de Egyptenaren) klein-van-machtige aandoening, nimmer zoo aangrijpend, en niet zoo geestelijk voornaam, en gewijd. Dat de Franschman als ras gesproken niet tot Symboliseering, Abstraheering, Synthetiseering kwam (gezwegen Carles Schwabe, die *Le Rêve* van Zola verluchtte en in sommige beeldingen tot symbool kwam), noch dat de Duitscher daartoe te geraken vermocht, zal wel geen verwondering baren, als wij zien hoe de Duitscher altijd volgt, en exploiteert wat een „ander“ hem openbaart. De Grieksche tanagrafiguren, hoe zijn zij niet geworden de visioinaire vormgevingen van de oude kerk te Dresden bij den Elbe! Dat is een volk dat te veel met de grove realiteit verbonden is, dan dat dit tot abstraheering en voorname(!) symboliseering kan geraken. Vaak zijn hun symbolische uitbeeldingen op 't randje van potsierlijke ziekelijkheid, omfloerst met wat kwasië diepzinnig gewriemel. Abstraheering en Synthetiseering... ze eischen een *zelfbeperking*, die noch den Franschman, noch den Duitscher is gegeven.

Dat Mestrovic in zijn beeldingen voor den Tempel-van-smart, nog veel vastzit aan de Grieken, en later aan de Egyptenaren, ja soms geheel den kant uitgaat van Rodin, om ook alweer tot vormgeving te komen die doet denken aan de beelden van Reingold te Berlin, onder architectuur van Bruno Schmidt (helaas gestorven)... ik meen de figuren met hun gekraakte nekken!!! bewijst mede, dat de stoere enorme werker en schepper als 't ware buiten de cultuur staande, er soms wat van vernemende en er belangstelling voor gevoelende, gaarne dit alles in zich opnam, zonder tot diepe zelfovertuiging, als gevolg van *rustigen* arbeid te geraken. Daar heeft hij te veel voor geschapen. Jong-rijp, met een hartstochtelijken drang tot uitbeelden wat hij zag, kwam hij later, tot wat hij *dacht*... *gevoelde*, doch... zijn wijze van uiting geven aan die gedachte, aan dat gevoel, was nog sterk gebonden aan de realiteitsuitbeeldingen, waarin hij ontzettend knappe en vele werken heeft geschonken. Dat hij zich gewaagd heeft aan den tempel-van-smart, als architectuur, is hem gaarne te vergeven, en is 't niet de bedoeling van dit schrijven, hem daarover iets onaangenaams te zeggen.

Doch als compositie van den toren, dien hij zich in lagen van beelden heeft gedacht, komt toch wel zeer merkwaardig in 't licht, dat hij van *bouwbeeldbegrip* nog verre is. Al zijn figuren, die hij ons in Rotterdam, en nu ook in Amsterdam toont, zij zijn nog lang niet zoover in *abstraheering*, *synthetiseering*, als wij in Holland kennen, zij 't dan ook sporadisch. Doch wat hij gemeen heeft met de Hollanders in algemeenen zin, is, dat ook *deze* vaak ver afstaan van 't begrip *bouwbeeldwerk*. Ook al synthetiseeren zij en al houden zij hun symbolische vormgeving in een ietwat Boedistisch karakter. Ook zelfs in *deze* materie schijnt het weer noodig te zijn, dat de cultuur van 't Oosten ons een bron is, zooals in vroegeren tijd, dit de Grieksche cultuur was. En dat is innig jammer. Het *bouwbeeldwerk*, dat in materiaal als graniet tot uiting komt, zal zijn in 'n moeizaam modellé, waar 't graniet als 't ware eischt, dat er stukjes afgebedeld worden, en het loome en zware karakter daardoor als vanzelf intact blijft.

In *dat* materiaal is een Boedistische geslotenheid en vormgeving het dichtst nabij de eenige mogelijkheid van beelding. Evenals de Egyptische. Maar zoodra wordt er geen andere materie gebruikt, of *deze* beeldingsvorm moet verlaten worden, en... staat de Hollandsche beeldhouwer met de handen in 't haar. Hoe nu? Nu komt het er op aan een *eigen* synthetiseering een eigen abstraheering tot beelden-spraak te brengen. Dan wordt er vaak werk gegeven, dat tot zekere grenzen „gemanieëerd“ is. Laat ik (overdreven) zeggen: volgens recept. Ten gevolge daarvan, sluit zoo'n beelding niet aan bij de (van gansch ander karakter zijnde) baksteen, en dat niet alleen, doch evenmin bij de... in dat baksteen-materiaal gehouden architectuur. Een strakke gevel kan niet dulden, dat er in zandsteen, of welke natuursteen dan ook, een soepele ron-

dingmollige Boedistische beweeglijkheid wordt ingemetseld, die... op zich zelf al dan niet knap en geestelijk voornaam... in geen architectonisch verband staat. Sterker gezegd... *zelf geen architectuur is*. Zoo'n beelding is als ding-om-zich, een genieting, doch alleen bij den beeldhouwer in diens atelier. En... ook alweer overdreven gezegd... als eenig beeldwerk *daar* mooi is dan *deugt het niet* als 't aanstonds door de architectuur wordt opgenomen. Een stuk *bouwbeeldwerk* moet eerst *beelding* geven, wanneer het op zijn plaats aangebracht, mee opgenomen wordt in de architectuur... Dan, doch dan alleen mag het zijn waarde hebben, en *verkrijgt het pas zijn waarde*.

Dat een dergelijk inzicht den ganschen mensch, den ganschen beeldhouwer opeischt, behoeft niet nader te worden betoogd. Doch daarmee is eveneens gezegd, dat de opvatting niet juist is, welke sommige architecten aanhangen, n.l.: „In onzen tijd is bovendien alles wat aan het bouwambacht nog kunstbeoefening mag heeten, saamgetrokken in de invloedssfeer van den teekenenden en detaillierenden architect, die aan den ambachtsman alleen het zuiver uitvoeren van zijn intenties overlaat“ (C. J. Blaauw, in het feuilleton van de Telegraaf). De m.i. juiste wijze is, als eveneens reeds menig architect volgt, *deze*: het bouwplan staat vast, en zoowel ruimte-indeeling als geveld hebben hun juisten vorm gekregen. De begroting kan gemaakt worden. Daarenboven eischt hij een post voor datgene, wat ook de Heer Slothouwer duidelijk aantoon, als te zijn, een *cultuurnoodzaak*, en wat de Heer Blaauw deed schrijven: „Klare beelding van zijn bestemming geeft het gebouw eerst door de verluchting der beeldende kunsten, die in hunne vrijheidsbestreving door het gebouw in kluisers geslagen worden en wel voornamelijk geldt dit voor de beeldhouwkunst, die aan het gebouw nimmer *vrij* uitkomt zonder het als zoodanig te schaden...“ en wat de heer L. Symons, niet wil zien op den post „onvoorzien“ n.m. hij eischt een post voor *bouwbeeldwerk*. Wanneer dan eerst, maar ook dan alleen, tot bouw wordt overgegaan, zendt hij de blauwdrukken naar den *bouwbeelder*, die zich inlevende in de totale architectuur, ten slotte het zuiverst aanvoelt, waar en hoe er „klaardere beelding“ kan gegeven worden aan de bestemming van dat gebouw. Hij late den *bouwbeeldenaar* vrij, opdat *deze* geen *schoonheden-op-zichzelf* zal maken, zooals wellicht de principaal van den architect wenscht, doch hij geve hem gelegenheid tot abstraheren, Synthetiseeren of symboliseeren, in de materievormgeving, welke door het bouw materiaal wordt bedongen. Niet opdringerig, niet om den voorrang strevend, niet aandacht vragend, doch innig meegaand in 't geheele gebaar, steunend, accentueerend in architectonische beelding-spraak.

WILLEM C. BROUWER.

23 Februari 1920.

HET WONING-NORMALISATIE-RAPPORT.

De korte samenvatting van dit rapport in het B. W. van 14 Februari geeft toch aanleiding tot het stellen van eenige vragen, die den opstellers wellicht nog eens iets ontlokken omtrent de gegevens die tot hun conclusies leidden.

Al dadelijk treft de opmerking dat de volkswoning „nog slechts betrekkelijk korten tijd onderwerp van studie is geweest“. Hoe moet men dit begrijpen? In bijna al onze steden vindt men nog woningen die het resultaat te zien geven van die studie in den loop van twee eeuwen, het is dus waarschijnlijk de bedoeling te zeggen dat pas in den laatsten tijd het vraagstuk is geopperd: wat is een *volkswoning*? Of wel: hoe kunnen de eischen voor woningen waarvoor bijdragen uit een oogpunt van armenzorg noodig zijn, worden beperkt? Zijn het eischen ontleend aan de wenschelijkheid van groote gezinnen, aan die van gelegenheid tot inwoning eener vlottende bevolking, of juist aan de wenschelijkheid van beperking van het aantal bewoners, aan de verspreiding der bevolking? Mijns inziens zou ook hier wel blijken dat alleen een overmaat van het een

of het ander van een behoeftige klasse het aanschijn kan geven, wat natuurlijk van plaatselijke omstandigheden afhangt.

De tweede niet zeer duidelijke opmerking slaat op de „eentonigheid die de slechtste huizenrijen, gebouwd door het particulier initiatief kenmerkte”, en die den indruk geeft alsof de commissie het oog heeft gesloten voor de rust der goede „huizenrijen” en de oppervlakkige afwisseling der gemeentelijke volkswoning-wijken. Daarnaast zou het zeer belangwekkend zijn te weten of die eentonigheid niet juist het gevolg was van normalisatie van straatbreedte, gevelhoogte, bouwblokdiepte, huurwaarde en bestemming der te bebouwen wijken. En zouden daarin niet juist de gemeentelijke autoriteiten, door gemakzuchtige voorschriftenwoede, zijn voorgegaan?

Dan heeft de commissie aangenomen dat, door het uitschakelen van nieuwe ontwerpen, eenige besparing mogelijk zou zijn. Heeft zij daarbij niet overwogen dat die besparing bij den bouw bijna altijd overtroffen zou worden door de herziening daarna? Spreekt daarvoor niet allereerst de Amerikaansche ervaring dat het genormaliseerde rechthoekige bouwblok later dwingt tot enorme kosten voor diagonale verkeerswegen? Of, in het kleine, dat al die hulpschuurtjes, kamerafschietingen en dergelijke, uitgaven zijn die bewijzen, dat het a priori aangenomen type in geld waardeerbare tekortkomingen had?

Hoe rijmt de commissie haar afwijzende houding tegenover het bouwen naar één ontwerp met het aanbevelen van het overnemen van ontwerpen van elders? Toch niet met het idee dat het dooreenmengen van groepen volgens Amsterdamsch, Haagsch, Velsensch en Hilversumsch type de „eentonigheid” zou verbannen? Behalve het uitteraard vergrooten der fouten bij opdringen van „elders met succes uitgevoerde bouwplannen” kregen we dan nog de nationale eenheid in den vorm der uniforme afwisseling!

Dan dringt de commissie aan op normaliseering (alsof de wet dit niet reeds deed) van bouwverordeningen. Is dit werkelijk de fijne boutade die ik er in lees? Maar voor de huidige overheid moet men duidelijker zijn om haar te doen begrijpen welk een dwaasheid haar detail-voorschriften opleveren! Het is zeer zeker dwaas, dat een materiaal bij het passeeren van een gemeentegrens minder weerstand tegen druk krijgt, maar is het eigenlijk niet nog veel dwazer aan alle materiaal van één naam, dat binnen die grenzen is, denzelfden weerstand toe te kennen? Het is bekend dat men in de eene gemeente achter een bepaald raam met veel meer personen licht genoeg heeft dan in eene andere; maar waarom heeft men in één gemeente altijd licht genoeg of men het raam met gordijnen of luiken sluit of niet, of men de wanden wit of ze met zwart fluweel behangt? Waarom moet men, terwille van aesthetische dakkapellen, „bergplaatsen” op zolder maken om er te kunnen slapen met losse kasten, terwijl met vaste kasten „slaapkamers” mogen worden ontworpen?

Als het niet geschiedt terwille van normalisatie der geliefde contrôle, dan kan het, zooals bij de materialen, slechts voordeel opleveren voor hem, die het door hem te leveren product ziet voorgeschreven en daardoor zijn concurrenten uitsluit ten nadeele van het publiek. Het publiek, dat niet door een vastgesteld type, noch een voorgeschreven materiaal gebaat is, maar door de studie van nieuwe middelen om aan zijn, steeds nieuwe, wenschen te voldoen.

Ten slotte bepleit de commissie normalisatie van den dwang tot aanbouw van woningen, waar gemeenten, die zelf niet overbevolkt zijn eene vestiging van arbeiders tegenwerken. Is dit een soort normalisatie van den woningnood? Welk nut steekt er in den, veelal onnatuurlijken, toevloed naar overbevolkte centra te bevorderen? Of acht deze commissie werkelijk de remedie gelegen in die overdadige armenzorg, waartoe die, zelf noodlijdende, gemeenten zoo extra geneigd schijnen te zijn?

Misschien moest men, vóór alles genormaliseerd is, eens bestudeeren wat toch de reden is dat er nog van die abnormale gemeenten zijn, waar niet alleen de belasting, maar ook de woningbouw zoo voor-wereldoorlogs normaal is!

Alkmaar, 19 Febr. 1920.

P. J. WILLEKES MACDONALD B.I.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ,
MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIEN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abo-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 6 MAART 1920. - No. 10.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Nico Eekman, door W. de Jong. —
Indrukken uit Londen, door D. F. S. — Reclame,
door de J. — Ontvangen Boekwerken en Tijd-
schriften. — Prijsvraag Sliedrecht.

LEDENVERGADERING TE ROTTERDAM OP
ZATERDAG 20 MAART 1920.

Plaats en tijd zullen nog nader worden op-
gegeven.

Agenda.

1. Notulen van de vergadering te Utrecht op
29 Nov. 1919.

2. Mededeelingen.

3. Ingekomen stukken.

4. Particulier werk uit te voeren door ampte-
naar-architecten.

5. Behandeling van het schrijven van den heer
C. J. de Haas opgenomen in het off. gedeelte van
No. 37 van Jaargang 1919.

6. Behandeling van het in dit nummer opge-
nommen rapport over een centraal bureau voor de
uitvoering van plannen voor woningbouw te
Amsterdam.

7. Machtiging van het Bestuur tot aankoop van
een eigen zetel van den B. N. A.

8. Rondvraag.

In den loop van de volgende week zal de be-
schrijvingsbrief van deze agenda aan de leden
worden toegezonden.

VOORZIENING IN DEN WONINGNOOD TE
AMSTERDAM.

Door den Directeur van den Gemeentelijken
Woningdienst te Amsterdam is in het najaar van
het vorige jaar aan Burgemeester en Wethouders
van Amsterdam een rapport uitgebracht inzake
de bestrijding van den Woningnood.

De Directeur heeft in dit rapport zijn denk-
beelden uiteengezet over de oprichting, samen-
stelling en werkwijze van een centraal bouw-
bureau, dat zich zou belasten met de uitwerking
en uitvoering van de plannen van alle woning-
bouwverenigingen in Amsterdam. Aangezien het
de bedoeling is van het Bestuur van den B.N.A.
om op de eerstvolgende vergadering te Rotter-
dam enkele punten over deze plannen te be-
spreken, volgt hieronder een uittreksel uit het
rapport, betrekking hebbende op het bovenbe-
doelde onderwerp.

„Het is thans zoover gekomen, dat de 24 archi-
tecten welke voor 19 vereenigingen de overige
9000 woningen in voorbereiding of in uitvoering
hebben, elkander de teekenaars aankoopen, waar-
door soms goed ingerichte bureaux worden ont-
volkt en tot vorming van nieuwe krachten moeten
overgaan.

Bovendien lijden diverse architecten aan gebrek
aan bureau-ruimte, terwijl sommigen zoodanig
belast zijn dat het toezicht op de uitvoering beter
zou zijn indien zij minder overladen waren.

Voorts zijn er misbruiken ingeslopen o.m. dat
voordat de bouw begint niet alle teekeningen
gereed zijn en wat mij niet onwaarschijnlijk
voorkomt, dat de Hoofdopzichter en de opzich-
ters in hunne vrije avonden belast worden
met het maken van de detailteekeningen.

De organisatie der architectenbureaux is niet
meer in overeenstemming met den arbeid welke
vereischt wordt.

Ik tracht een anderen organisatievorm in het
leven te roepen en heb daartoe reeds bespre-
kingen gevoerd met enkele architecten terwijl
in deze dagen te houden vergaderingen van de
Federatie van Woningbouwverenigingen en van
de groep Amsterdamsche Woningbouwarchitec-
ten deze organisatievorm nader zal worden be-
sproken.

Naar mijne meening moet door de Federatie
van Woningbouwverenigingen worden opgericht
een *Bouwbureau*.

Dit bouwbureau neemt, nadat de architecten
der Vereenigingen de voorbereidende plannen
hebben ontworpen de zorg op zich van het uit-
werken der plannen, het maken van de bestek-
ken en de detailteekeningen. Bovendien zorgt
dit bureau waaraan een afzonderlijk uitvoerings-
bureau kan worden toegevoegd, voor het toe-
zicht op de uitvoering. Of dit bureau zich later
kan ontwikkelen tot een eigenbeheerbureau is
een zaak welke bij mij in studie is. Een nader
te bepalen gedeelte van het honorarium van den
ontwerpenden architect wordt afgestaan aan het
Bouwbureau.

Dit bureau heeft jaarlijks te verzorgen : 2000
woningen.

Aanvankelijk kan de levensduur op 10 jaren
worden gesteld.

Aan het hoofd van dit bureau staat een raad
van Commissarissen b.v. 2 benoemd door de

Federatie, 2 door de groep van Amsterdamsche Woningbouwarchitecten en de Directeur van den Woningdienst als Gemeentelijk Commissaris. Als Chef van het bureau treedt op een bekwaam, energiek bouwkundige.

De Gemeente verstrekt aan het Bureau een voorschot voor inrichting van het bureau en voor werkkapitaal, welk voorschot wederom vergoed wordt uit de voorschotten, welke de bouwende vereenigingen volgens de Woningwet of anderszins verkrijgen.

In het bureau zal aanwezig zijn een of meer ambtenaren van mijn dienst, die voortdurend hulp verleenen bij het doen vervullen van de eischen, welke mijn dienst aan de ontwerpen en aan den financiëlen opzet stelt.

Door deze centralisatie van de voorbereiding, waardoor normalisatie van onderdeelen in de hand wordt gewerkt, alsmede door het voortdurend aanwezig zijn van de gemeente-ambtenaren zal de voorbereiding verkort en vereenvoudigd worden. Bovendien zullen waarschijnlijk de kosten geringer worden.

Het personeel, zoo noodig goed gesalarieerd zal wegens geringere vraag door de diverse architecten, blijvend personeel worden. Het opjagen van salaris van het technisch personeel zal tevens worden tegengegaan.

Noodzakelijk is echter, dat den vereenigingen, welke uitgenoodigd worden aan de voorziening in den Woningnood mede te werken de voorwaarde wordt opgelegd de voorloopige plannen te doen uitwerken en uitvoeren door het federatiebureau.

Is een vereeniging niet genegen aan deze voorwaarde te voldoen, dan zal zij met het ontwerpen van plannen moeten wachten, totdat in den grootsten woningnood is voorzien.

Bovendien acht ik het niet waarschijnlijk dat sommige vereenigingen, welke met de voorbereiding van de overige 9000 woningen bezig zijn, van de hulp van het bureau zullen gebruik maken.

Een groot voordeel van deze werkmethode is tevens, dat de belanghebbenden, de Woningbouwvereenigingen en de architecten grooten invloed hebben in den gang van zaken. Op die belanghebbenden gaat tevens over een deel van de verantwoordelijkheid voor een goede voorziening in den nood. Ik acht dat noodzakelijk voor een goede democratische ontwikkeling van onze stad.

De uitgaven, verbonden aan de oprichting van het bureau zullen aanzienlijk zijn; doch in verhouding van de ± 60 miljoen, welke de oprichting van de 9000 woningen zal vorderen, gering.

De boekhouding enz. kan door mijn dienst gecontroleerd worden.

WIJZIGING WONINGWET.

Thans is ingediend een wets-ontwerp, houdende nadere wijziging van de Woningwet.

De ministers van arbeid, van justitie en van financiën deelen in de memorie van toelichting

mede, dat zij, hoewel van oordeel dat wijziging van de Woningwet op enkele punten noodzakelijk is, evenwel hebben gemeend het aanhangige wets-ontwerp niet te moeten handhaven. In dat wets-ontwerp waren opgenomen meer en minder ingrijpende, noodige, nuttige en wenschelijke wijzigingen van de wet, ten aanzien van vele waarvan blijkens het Voorloopige Verslag overeenstemming hoogst waarschijnlijk niet te bereiken zou zijn. Bovendien hebben de tegenwoordige omstandigheden enkele leemten van de Woningwet zeer scherp belicht. Bij de Woningnoodwet is daaraan ten deele tegemoet gekomen, maar die wet zal na eenigen tijd vervallen en biedt niets dan de allernoodigste voorziening. Nu de behoeften der volkshuisvesting allesoverheerschend zijn geworden, hebben de ministers voornoemd gemeend, zich te moeten bepalen tot die wijzigingen, die terstond noodzakelijk zijn en ten aanzien waarvan eenstemmigheid verwacht mag worden.

De thans noodzakelijke wijzigingen van de Woningwet betreffen:

1. verband tusschen uitbreidingsplan en bouwverordening; 2. de bouwpolitie; 3. woningbeurs en woningtelling; 4. de onteigening; 5. het uitbreidingsplan; 6. het verleenen van voorschotten; 7. de keeten (art. 49 van de woningwet).

Deze wijzigingen komen op enkele plaatsen overeen met de in 1912 voorgestelde.

Eén punt, dat thans in het bijzonder de aandacht trekt, moest bij dit onderwerp nog blijven rusten. De bouwverordeningen onzer gemeenten lijden aan te groote verscheidenheid van bepalingen. Er bestaat ook twijfel, of zij op eenige belangrijke punten niet hoogere eischen stellen dan noodig en dus in dezen tijd toelaatbaar is. Dit alles zal worden onderzocht zoodra de Woningraad ingesteld en de inspectie gereorganiseerd zal zijn. Blijkt daarna dat op eenig punt wetswijziging noodig is, dan zal die onverwijld worden voorgesteld.

Later zullen vermoedelijk andere wijzigingen in de Woningwet noodig blijken. De ministers hebben evenwel gemeend, die wijzigingen thans te moeten laten rusten, opdat door beperking tot het terstond noodige, de kans op spoedige bereiking van het beoogde doel verhoogd zou worden.

Het vraagstuk van den stedenbouw biedt in alle z.g. beschaafde landen moeilijkheden waarvoor een bevredigende oplossing nog niet is gevonden. Voorhands is het nog een onderwerp van studie. Daarom wordt bij dit onderwerp niet getracht daarvoor eene oplossing te vinden, een poging, waardoor de noodige voorzieningen, waarover eenstemmigheid mag worden uitgesteld zouden worden.

Hoewel voor een afdoende regeling van de uitbreiding van gemeenten de tijd nog niet is gekomen, kan en moet thans een einde worden gemaakt aan willekeur ten aanzien van een uitbreidingsplan. Dit is te meer noodig voor ten aanzien van het uitbreidingsplan aanvullende

bepalingen worden voorgesteld. Daarom is als weigeringsgrond voor de bouwvergunning opgenomen: strijd met een goedgekeurd uitbreidingsplan waarmede een door den gemeenteraad vastgesteld stratenplan op éene lijn wordt gesteld. Bovendien is voorzien het geval, dat Burgemeester en Wethouders eene beslissing achterwege zouden laten.

Voorgesteld wordt te bepalen dat er in iedere gemeente een bouwtoezicht moet zijn.

Gevoerd wordt niet dat iedere gemeente zelve haar ambtenaren hebbe. Voor kleine gemeenten zou dit te bezwarend kunnen zijn, tenzij men een factotum nam dat door zijn gemis aan deskundigheid het bestaande euvel ten deze zou bestendigen, daarom wordt de mogelijkheid geopend, dat het benodigde personeel in dienst van onderscheidene gemeenten gezamenlijk zal zijn.

De gemeenten zullen de gelegenheid hebben, zelfstandig of groepsgewijze het noodige personeel in dienst te nemen, maar doen zij dat niet of zoo, dat het toezicht niet tot zijn recht komt, dan moeten zij gedwongen kunnen worden.

Die dwang moet tweeledig zijn. In de eerste plaats moet samenwerking met andere gemeenten bereikt kunnen worden. De kroon is daarvoor aangewezen. Is de dwang tot samenwerking eenmaal opgelegd dan kan het overige worden overgelaten aan Ged. Staten. In de tweede plaats moet dwang mogelijk zijn ter verkrijging van een bevredigende organisatie der samenwerking. Ged. Staten zullen kunnen doen wat de gemeenten niet of niet behoorlijk deden.

Voorgesteld wordt voorts, in een nieuw artikel 9 van de wet, de gemeenten boven een zeker zielental te verplichten tot het instellen van een woningbeurs, opdat iedereen op de hoogte kan blijven van de sterke wisseling van vraag en aanbod van woningen. Als grens is genomen een zielental van 30.000. Om de gemeenten te dwingen tot snelle nakoming dezer verplichting, is een termijn gesteld, waarbinnen de woningbeurs moet zijn opgericht, bij overschrijding waarvan Gedep. Staten de noodige bepalingen vaststellen. Voor de werking van een woningbeurs is onmisbaar de kennis van de woningmarkt voorzover de huurwoningen betreft, en verder zoover de te koop aangeboden huizen betreft. Zoowel zij, die woningen te huur hebben, als zij, die er te koop aanbieden, moeten dus verplicht worden mededeeling te doen, zoodra zij een woning te huur of verhuurd hebben of een onbewoonde woning te koop aanbieden of verkocht hebben. De beurs moet haar diensten verleenen, zonder dat daarvoor kosten in rekening worden gebracht. Ingeval een gemeente geen woningbeurs heeft, is een woningtelling het middel om de noodige gegevens te verkrijgen.

De woningtelling wordt in dit artikel geregeid. De voorgestelde wijzigingen, die de onteigening betreffen, zijn beperkt tot die, welke van specifiek belang zijn voor de volkshuisvesting, 1e. Bepaald wordt, dat een plan van uitbreiding niet beperkt

behoeft te zijn tot straten, grachten en pleinen, maar ook grond met andere bestemming mag omvatten, hetgeen in overeenstemming met de administratieve beslissingen is, welke den laatsten tijd zijn genomen. 2e. Mogelijk wordt gemaakt een bouwverbod te leggen op grond, waarover voor de belangen van de volkshuisvesting moet kunnen worden beschikt, ook in geval een bouwplan of een plan van uitbreiding niet de onteigening mogelijk maakt. 3e. Voorkomen wordt, dat een gemeentebestuur een onteigening vertraagt. De billijkheid tegenover de eigenaren vordert, dat de onteigening niet zal blijven dreigen maar werkelijkheid worde.

Een andere wijziging legt de ruime opvatting vast, welke in de administratieve beslissingen steeds is gehuldigd, dat een plan van uitbreiding niet alleen omvat straten, grachten en pleinen, maar ook bouw- en ander terrein. Voorts wordt Gedeputeerde Staten een bevoegdheid verleend om B. en W. bij het vaststellen van een plan van uitbreiding tot meer voortgang te brengen.

De meeste gemeenten trekken zich tegenwoordig niet veel aan van de wettelijke verplichting.

Een andere bepaling is ingelascht tegen onwil of kortzichtigheid van een gemeente ten nadeele van een andere.

Ged. Staten kunnen dan aan de gemeente ook den plicht opleggen om afzonderlijk een uitbreidingsplan vast te stellen.

Ged. Staten zullen een termijn kunnen stellen binnen welken het plan aan hun goedkeuring moet zijn onderworpen, wordt hieraan niet voldaan, dan zullen Ged. Staten een plan moeten vaststellen. Door deze bepalingen zal zijn gewaarborgd, dat het bereiken van de noodige overeenstemming niet zal afstuiten op onwil van een gemeenteraad.

Het voorschrift dat het raadsbesluit aan de goedkeuring van Ged. Staten wordt onderworpen heeft bij herhaling tot beduidende vertraging aanleiding gegeven. Daarom wordt vastgesteld het vereischte van goedkeuring te vervangen door den plicht van mededeeling.

GEMEENTELIJKE BOUWVERORDENINGEN.

De Minister van Arbeid heeft aan de Gedeputeerde Staten der Provincies medegedeeld, dat de Rijkswoningraad de vraag heeft in studie genomen, of niet meer eenheid kan worden verkregen in de sterk uiteenlopende voorschriften der gemeentelijke bouwverordeningen.

In verband hiermede heeft genoemde Raad een exemplaar van elk der bestaande gemeentelijke bouwverordeningen aangevraagd. (Hbid.)

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven huone beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

LANDHUIS TE EERSEL.

NICO EEKMAN.

Den 21sten December 1918 werd door den Heer Slothouwer in het Bouwkundig Weekblad de aandacht gevestigd op den persoon van Nico Eekman, kunstschilder te Laren N.H. en zijn werk, meer bepaald naar aanleiding van het door hem tentoongestelde stuk muurschildering, getiteld: „Uitvaart“.

Dit werk werd door bovengenoemden architect Slothouwer zeer gewaardeerd, om de groote verdiensten, die er in aanwezig zijn.

Behalve dit werk werd nog door hem herinnerd aan een paar teekeningen die op de tentoonstelling van St. Lucas waren ingezonden, wier qualiteiten door hem werden geroemd.

Sinds dien maakten wij nader kennis met het werk van den Heer Eekman, nu als architect.

Wij meenen goed te doen ook hierop de aandacht te vestigen, omdat er eene oorspronkelijke kracht in naar voren komt.

Er is bij Eekman eene geestvervoering in lijn en kleur, die hij, alhoewel nog aan banden gebonden, tot uiting wil laten komen. Hij is iemand die in oprechtheid wil geven wat hem bezielt, ook als architect.

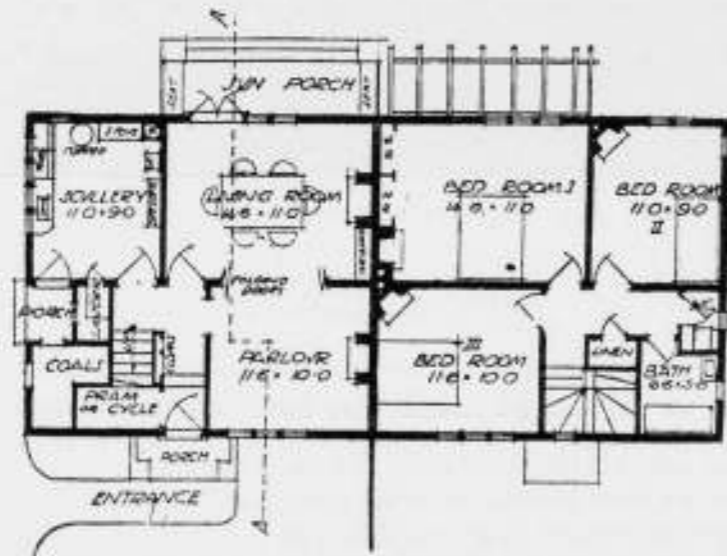
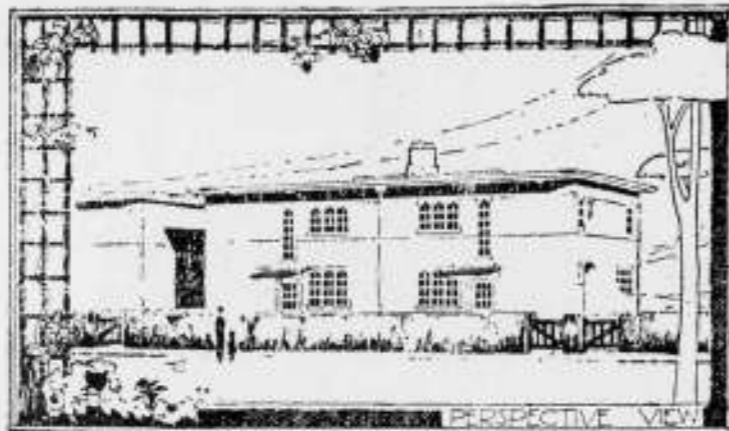
Het is ons eene vreugde iets door hem ontworpen en uitgevoerd, te kunnen reproduceeren. Het betreft in dezen een landhuis te Eersel.

Aan de opdracht waren eigenaardige voorwaarden verbonden o.a. dat het huis moest passen in de omgeving, en niet den schijn mocht hebben de andere huizen in den omtrek te overbluffen, voor wat het uiterlijk betreft; en toch niet mocht zijn als de andere, maar eigen karakter moest hebben. Bovendien werd vrij veel ruimte gevraagd.

Uit den platten grond *) is op te maken hoe de oplossing is gezocht en gevonden.

Buiten het huis is een zoogenaamd hofje gemaakt, waarin, naar Brabantsch model, de regenput met wipboom om water te scheppen.

*) Zie pag. 62.

ONTWERP VAN H. L. MASSEY.

Het geheel doet weldadig aan, en het rieten dak maakt in de omgeving een zeer goeden indruk.

Alles samen genomen: er zit werkelijk eenig eigen karakter in, wat voor onzen tijd heel wat zeggen wil.

Utrecht, Februari 1920.

W. DE JONG.

INDRUKKEN UIT LONDEN.

I.

Het is wellicht alleen een journalist gegeven om van de overstelpende indrukken, die men heeft opgedaan na een week in Londen, dat meer dan ooit het centrum van de wereld is geworden, een overzichtelijk en samenhangend verhaal samen te stellen.

Een gewoon mensch heeft minstens eenige weken noodig om, dank zij de Hollandsche

gemoedelijkheid, zijn evenwicht weer terug te vinden en het is dan ook met de uiterste krachtsinspanning en doordrongen van het besef, dat de afgevaardigde van den B.N.A. op de Conference van de International Garden Cities and Town Planning Association een verslag van zijn wederwaardigheden heeft uit te brengen, dat ik zal trachten het kaleidoskopische beeld een oogenblik vast te houden.

Deze conference had plaats in de vergaderzaal van het reusachtige Olympia, waar de Ideal Home Exhibition werd gehouden, die georganiseerd was door de Daily Mail. De belangstelling voor deze tentoonstelling was enorm en waar alles in Londen op het oogenblik propvol is, alle tubes en alle bussen, alle Lyons en alle Harrolds of Selfridges, daar was ook deze tentoonstelling tot elken avond 10 uur propvol. Het is algemeen bekend wat een Engelschman voelt voor zijn Home en er was hier dan ook alles te zien dat direct en indirect daarmee verband houdt. Er was ook een geheele tuinafdeeling en een pluimveefafdeeling met een wedstrijd in het eierenleggen en een speciale groep, waar een shilling extra voor betaald moest worden en waar de koninklijke wedstrijd in kinderkamers werd gehouden. Over dit laatste is al een en ander in Holland bekend en het is onnoodig daar verder over uit te weiden; ongetwijfeld is het van politieke betekenis geweest, dat onze Koningin ook een kinderkamer had ingezonden, maar toch was het voor een Hollander al bijzonder ergerlijk in den officieelen catalogus te lezen, dat de meubelen hiervoor uit Holland waren overgezonden, doch dat „the whole of the work” was toevertrouwd aan Messrs. Godfrey Giles & Co. onder het persoonlijke oppertoezicht van Mr. Godfrey Giles. Bij de kamer van de Kroonprinses van Zweden stond in den catalogus: „Is exceedingly interesting”. De teekeningen daarvoor waren gemaakt door den architect Andreas Lundberg.

Ons land was verder vertegenwoordigd door een paviljoentje van architect P. Kramer, gemaakt in gemetalliseerd beton. De Engelschen hebben de betekenis van dit gebouwtje niet goed begrepen, zooals mij herhaaldelijk bleek uit vragen over de inrichting van dit „huis zonder deuren”. Noorwegen had een geheel Noorsch houten huis ingezonden en uit analogie meende men hierin een Hollandsch huis te moeten zien. Intusschen waren daarbinnen vele goede voorbeelden van woningbouw in tekening en foto tentoongesteld, die zeer de aandacht getrokken hebben.

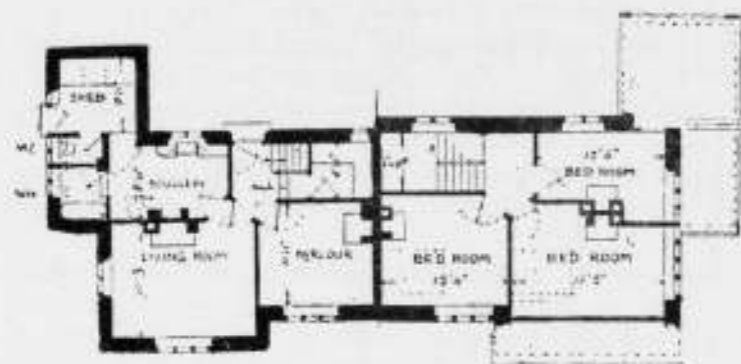
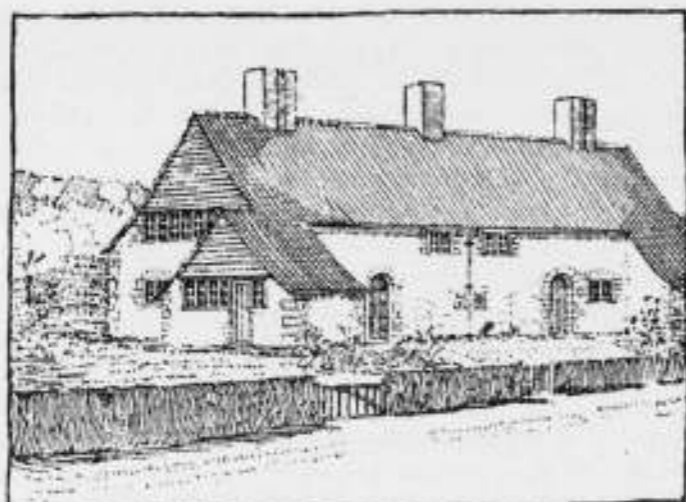
Bijzondere belangstelling bestond er voor het All-Electric House van de General Electric, dat een deel vormde van de Labour-Saving Section. In deze afdeeling was het nieuwste en beste te zien op het gebied van keukeninrichtingen, toepassingen van Stainless staal, dat niet roest en niet gepoetst hoeft te worden, en elektrische wasmachines, de beroemde „take-off-able” mops om handig vloeren en wanden te poetsen, vacuumcleaners en alle mogelijke andere middelen, waardoor de moderne huisvrouw niet meer hoeft te zuchten over het gebrek aan hulp.

Voor ons architecten was de constructieve afdeeling belangwekkend. Hier zag men de verschillende betonblokmachines, waarvan het Wingetsysteem al zooveel in Engeland is toegepast en waarmee een besparing van 25 à 50% in vergelijking met baksteen wordt verkregen. Een firma gaf op, dat er met haar machine per werkdag van 8 uur 800 tot 1000 blokken gemaakt kunnen worden door twee „unskilled” werklui met een jongen. Betreffende metalen ramen was er een zeer ingenieus schuif- tevens draairaam van Göbbons, terwijl de enorme Steel Window Association met haar standaard metalen ramen voor den dag kwam, die niet duurder zijn dan houten.

Behalve al deze onderdeelen van het ideale huis waren er de resultaten te zien van de prijsvraag van de Daily Mail voor het Ideal Workers Home en voor het Labour-Saving-Home als geheel.

Voor het eerste is getracht om te komen tot 4 locale typen, waarvoor zij een bedrag van £ 2000 aan prijzen had uitgelooft. Wij geven hierbij twee der bekroonde ontwerpen, n.l. dat van Massey en dat van Capt. Martin.

Het ontwerp van Massey is een dubbel huis, dat begroot is op £ 450 per paar

ONTWERP VAN CAPT. A. C. MARTIN.

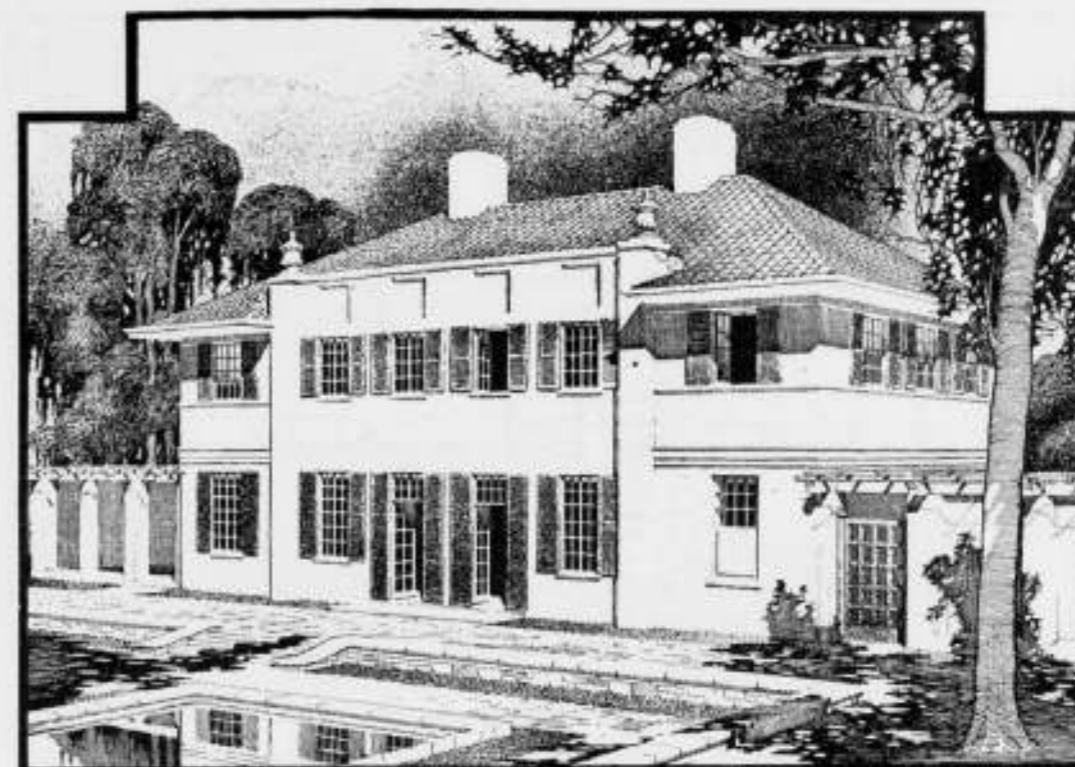
volgens de prijzen voor den oorlog. Bij den ingang is een kleine vestibule vanwaar een opgang van twee treden naar een kleine centrale hal, waar ruimte is voor berging van jassen. Naast den ingang is een bergruimte voor fietsen of kinderwagen. De woon- en zitkamer zijn verbonden door samenklapbare deuren, terwijl de keuken een aparten buiteningang heeft en een, met de buitenlucht in verbinding staande, berging voor levensmiddelen. De slaapkamers zijn van goeden vorm en hebben ieder een stookgelegenheid, terwijl naast de badkamer een behoorlijke berging voor linnen is gemaakt.

Het project van Martin is als geheel en ook als plan meer typisch Engelsch. De badkamer ligt daar naast de keuken, hetgeen ongetwijfeld zuiniger is. Ook hier zijn drie ruime slaapkamers, terwijl een kleerenberging op het trapbord is aangebracht.

De prijsvraag voor het arbeidbesparende huis had een ander karakter, omdat hier niet in de eerste plaats naar het goedkoopste type was gezocht, maar naar dat type, dat „in the long run” de meest economische bewoning zou geven. Waar men nu de onkosten van een dienstbode rekent op £ 100 per jaar, kan men aan technische hulpmiddelen het een en ander besteden en toch tot een zuiniger huishouden komen.

Het hierbij weergegeven bekroonde project van C. J. Kay, waarvan op de tentoonstelling een uitmuntend model op groote schaal aanwezig was, is opgetrokken van baksteen met buitenspouwmuren van 11 in. gepleisterd met cement, binnenmuren van 4½ in. en afscheidingen van 2½ in. betonplaten. De binnenmuren van W.C.'s, badkamer, toilet bij ingang, droogkast, keuken met bijruimten zijn over de geheele hoogte met verglaasde witte tegels bezet; de overige binnenmuren zijn gepleisterd in Keene's

58

LABOUR-SAVING-HOME.

ONTWERP VAN C. J. KAY.

cement en afgewerkt met „egshell finish”. De trap is van gewapend beton en geheel bekleed met rubber. Typisch zijn de droogkast, die goed dienst doet voor natte kleeren en de uitstort voor afval op de verdieping naast de lift. Volgens onze begrippen zijn de deuren, die op de hall uitkomen aan den verkeerden kant afgehangen.

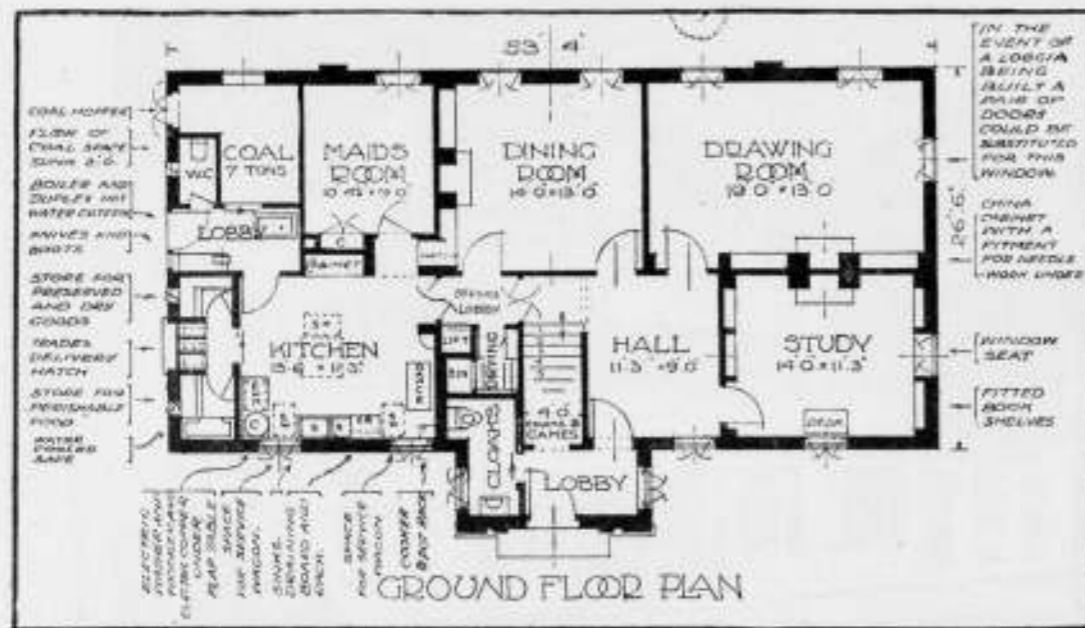
Opzienbarende nieuwigheden geeft dit project niet; het geeft een duidelijk beeld van de Engelsche opvattingen van dezen tijd.

D. F. S.

RECLAME!

De uitgeefster van het Tijdschrift van het Instituut voor Volkshuisvesting, in de overweging dat dit zijn lezers vindt bij die categorie van werkgevers, die te allen tijde den architect noodig hebben, heeft per circulaire mededeeling gedaan van een door haar uitgevonden methode om voor architecten het adverteeren op elegante wijze mogelijk te maken. Ze heeft nl. tusschen de advertentiepagina's van haar tijdschrift een *visitekaarten-rubriek* geopend, en noemt dit een wijze van publiciteit die niet schadelijk is voor het cachet, dat verbonden is aan het architectenberoep. Hoe aantrekkelijk! En dan, twaalf reclame-visitekaartjes per jaar voor honderd gulden, 't is te geef! En met nieuwjaar misschien er op gedrukt „het compliment van den dag aan vrienden en begunstigers”, zooals door neringdoenden te doen gebruikelijk is, en . . . het „cachet” is volkomen gered!

D. J.

PLATTEGRONDEN LABOUR-SAVING HOME.

ONTWERP VAN C. J. KAY.

ONTVANGEN BOEKWERKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

Vakbibliotheek No. 2. R. C. Mauve. Draagkracht en inhoud van Houten Bintlagen, 15 bladz., 6 gelithografeerde platen in kleurendruk, prijs f 2,50 gecart. De schr. heeft, uitgaande van 4 belastingschema's voor eenige balkafmetingen kromme lijnen geconstrueerd waarvan de ordinaat blijkbaar een functie is van de overspanning en de abcis van den inhoud, terwijl op de kromme de afstanden h of h zijn aangegeven.

Het gebruik is zeer eenvoudig, de afmetingen en 't „kubiek” van een balklaag zijn handig te bepalen, terwijl men vlot den prijs van verschillende bintlagen kan toetsen. Balkafmetingen van $2'' \times 11''$, $2'' \times 10''$ en $2'' \times 9''$ had men m.i. buiten beschouwing kunnen laten. Vermoedelijk zal het Bouwtoezicht zonder meer niet met deze grafieken accoord gaan, daar het ontstaan der krommen niet is vermeld; voor mij was de uitdrukking „grafische lijn” dubbelzinnig en heeft de schrijver het humanisme te ver

60

doorgedreven door in sommige gevallen aan bintlagen 't privilege te geven om te mogen „daveren”, welke geestdrift bij den toekomstigen gebruiker allicht meer drift, dan geest zal opwekken.

Vakbibliotheek No. 3. W. E. Roelofs Jr. De praktijk van het schilderen; wenken voor collega's door een kunstschilder. 69 bladz. 7 platen, prijs gecart. f 1,50.

Inh. I. Geschiedkundig overzicht, II. kleurstoffen 11—23; III. Hoe de kleurstoffen tot verf gemaakt worden 25—33; IV. Het gereedschap 34—42; V. Het schilderen 44—56. VI. De gezondheidstoestand van een schilderij.

Een met veel zorg samengesteld boekje, de schrijver vertelt op aangename wijze zijn ervaringen hetgeen vooral door a.s. collega's zeer zal worden gewaardeerd.

Vakbibliotheek No. 7. IJzer en staal door Ir. P. Landberg, 203 bladz., 124 figuren, prijs gecart. f 3,75.

Inh. I. Over het technisch ijzer 11—16; II. Over de sterkte 17—23; III. Over den opbouw van 't ijzer 24—49; V. Over het samenstel ijzer-koolstof 50—62; VI. Over de eigenschappen van 't ijzer 63—97; VII. Over de keuring van het ijzer 98—124; VIII. Over temperatuur bepalingen 124—130; IX. Over 't Hoogovenproces 131—159. X. Over de bewerking van 't ruwijzer tot smeedbaar materiaal 160—203.

Dit omvangrijke onderwerp binnen 't gestelde kader te verwerken is geen kleinigheid. De schrijver beheerscht de stof en heeft deze zoodanig verwerkt dat 't boekje met geringe schei- en natuurkundige kennis is te lezen. Dit was te bereiken door weinig gebruik te maken van chemische formules en de beteekenis van diagrammen naar voren te brengen.

Vele micro foto's van 80 tot 1600 malige vergrooting illustreeren den tekst, waarvan vooral die in VII zeer duidelijk de anatomische kenmerken van 't ijzer weergeven.

Vooral te Delft, door te jaarsstudenten en op de M. T. scholen zal dit werkje met succes gebruik vinden.

Wij wenschen de Wereld-Bibliotheek succes met haar onderneming, den leider dat zijn medewerkers zullen zijn van 't gehalte als van deze „acte de présence”. Schb.

„Tijdschrift voor Volkshuisvesting” Orgaan van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en de Nationale Woningraad. 1ste Jaargang 1920 N°. 1. Abonnementsprijs f 8.—. Administratie: Heerengracht 565, Amsterdam.

Je laisse tourner la terre
Je ne lis pas les journaux!
C'est Bonhomme
Qu'on me nomme.

We gevoelen dit liedje van Nadaud als een waarschuwing van een levenswijs man, maar voor een nieuw dag- of weekblad bestormen we de kiosken en de komst van een nieuw tijdschrift kan ons toch nooit onverschillig laten. Het bovengenoemde tijdschrift deed dit zeker niet.

Het vervangt „Woningbouw” en werd eenigen tijd geleden reeds aangekondigd.

Dit tijdschrift maakt een goeden indruk en het eerste nummer bevat allerlei zeer lezenswaardige artikelen. Burgemeester Tellegen opent de rij en herdenkt de groote mannen, die de Woningwet tot stand brachten. Als inleiding is dit stukje zeer sympathiek.

De heer Jan Gratama geeft een beschrijving van z'n complex arbeiderswoningen in de Vogelenbuurt, overkant van het IJ te Amsterdam. 't is vreemd, maar deze woningen doen het niet op de foto's. Zou 't kleurelement in deze architectuur een te groote rol spelen? Men ga deze huizen in natura zien, het is een reisje naar de Vogelenbuurt waard.

Voorts treft men nog aan Engeland's Maatregelen door Mr. D. Hudig, terwijl de

61

heer P. Bakker Schut o. m. een kroniek schrijft. Verder een groot aantal mededelingen op het gebied van de volkshuisvesting, die aldus te zaam gebracht, voor velen nut zullen stichten.

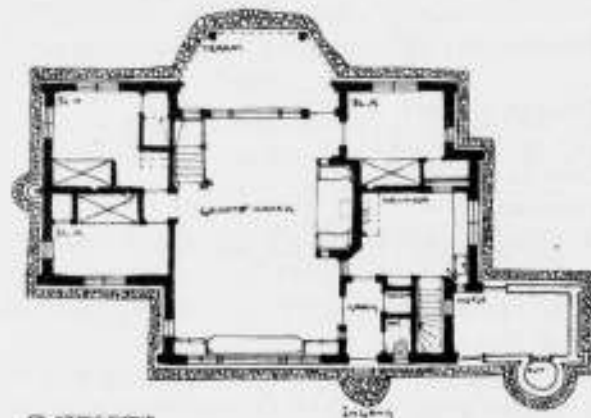
Het lijkt ons een belangrijk tijdschrift te kunnen worden en dat het „in een behoefte voorziet“, spreekt vanzelf.

J. P. M.

PRIJSVRAAG SLIEDRECHT.

Hieronder laten wij volgen de motto's van de ingezonden ontwerpen voor een nieuw Raadhuis te Sliedrecht.

3 cirkels; Dieuwke; 11; Pleinafsluiting I (10 bladen); Compact; Vox populi; Het leven vormt den mensch; Eensgezindheid; Mies; Zwart-Wit; Urbdomo; Burgerzin; Raad; In haast; Labor omnia vincit; Pan; Merwede; In dure tijden; Wapen van Sliedrecht; Toekomst; Mairie; Few man think but all have opinions; N. B. S. H.; B. & W.; Qui? Lida; Laboremus; Ans; 't Is rood; Meta; S. P. Q. S. I (9 bladen); Con amore; Japy; Rodaz; Vierkant met diagonaal; Ho-ho; Wapen op eiken tak; Bigbé; Jeugd; Pleinwand I (4 bladen); Concis; Simplex I (9 bladen); Simplex II (2 bladen); Pleinafsluiting II (6 bladen); Aan de Merwede; Wapen in krans; Maart I (10 bladen); Maart II (11 bladen); S. P. Q. S. II (5 bladen); Pleinwand II (10 bladen); Monument; R. H. S.; Het Rythme; Zwaluw; 2 vraagteekens; Arthur; Peeland; Gouden ster; Raedt; Swastika; Zwart-goud; Buf; Gouden ploeg; MCMXX; Vormtaal; Contour; XY; Te laat; Overgang; Wanty; G 2—K; Raadhuis; Lijn en vlak; Pax; Inborn; Excelsior; Lente; Robby; Handvorm; Voort; Centrum; A Z; Z; R S.

PLAATSGROND

LANDHUIS TE KERSEL. ARCHITECT NICO KERMAN.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOOT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars. voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 13 MAART 1920. - No. 11. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE — BOUWKUNDIG GEDEELTE, Indrukken uit Londen, door D. F. S. — Prijsvraag ter gelegenheid van het 13e Lustrum van Architectura et Amicitia. — Prijsvraag Raadhuis Sliedrecht.

LEDENVERGADERING TE ROTTERDAM OP ZATERDAG 30 MAART 1920. DES V.M. 11 UUR IN RESTAURANT LOOS AAN HET HOFFPLEIN. Agenda.

1. Notulen van de vergadering te Utrecht op 29 Nov. 1919.
2. Mededeelingen.
3. Ingekomen stukken.
4. Particulier werk uit te voeren door ambtenaar-architecten.
5. Behandeling van het schrijven van den heer C. J. de Haas opgenomen in het off. gedeelte van No. 37 van Jaargang 1919.
6. Behandeling van het in het vorig nummer opgenomen rapport over een centraal bureau voor de uitvoering van plannen voor woningbouw te Amsterdam.
7. Machtiging van het Bestuur tot aankoop van een huis waarin te vestigen den eigen zetel van den B. N. A.
8. Rondvraag.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

AFLOSSINGEN DER GELDLEENINGEN.

Het Bestuur van den B. N. A. brengt hierbij ter kennis van de leden, dat de 3% en 4% obligatiën van de Maatschappij op 1 Maart 1920 worden afgelost en van af dien datum betaalbaar zijn bij de Heeren

J. A. MAYTHES & Co. te Amsterdam.

De 3% obligatiën met f 25.19 en de 4% obligatiën met f 102.67.

ADRES AAN DEN MINISTER VAN ARBEID.

Namens verschillende bouwondernemers van de Bilt en Bilthoven heeft de heer Van der Sterre,

Architect te Bilthoven, op 9 Februari het volgende telegram naar den Minister van Arbeid gezonden.

„Bouwondernemers en belanghebbenden bij den bouw in en buiten de Bilt en Bilthoven ondervinden ernstige bedrijfsstoring door ongemotiveerde eischen van plaatselijke schoonheidscommissies, waardoor de bouwkosten onnodig worden opgevoerd en het bouwen van ambtenaars- en middenstandswoningen zeer belemmerd, bijna onmogelijk wordt. Vooral ingediende aanvragen voor bouwvergunningen worden onmogelijk lang opgehouden en daarna zonder uitzondering terug ontvangen met verzoek wijzigingen aan te brengen. Er moet dan weer opnieuw worden begonnen met nieuwe aanvragen en dikwerf dezelfde resultaten. Toestand daardoor onhoudbaar. Verzoeken Uwe Excellentie onmiddellijk te willen ingrijpen.

De gezamenlijke bouwondernemers,
VAN DEN STERRE.

Naar aanleiding hiervan zond het Bestuur van den B. N. A. het volgende adres aan den Minister van Arbeid, waarvan tevens afschrift werd gezonden aan de betrokken gemeentebesturen.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Arbeid.

Geven met verschuldigd eerbied te kennen, ondergeteekenden, vertegenwoordigende de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, kennis genomen hebbende van het door de gezamenlijke bouwondernemers van de Bilt en Bilthoven op 9 Februari 1920 aan Uwe Excellentie verzonden telegram inzake den belemmerenden invloed van de plaatselijke schoonheidscommissies op de afwikkeling van bouwaanvragen.

van meening zijnde, dat de belemmering door tactisch en welwillend optreden zoowel van de schoonheidscommissies als van hen, die de bouwaanvragen indienen, tot een minimum is te beperken.

overwegende, dat het voor het landelijk schoon van deze streek noodzakelijk is de schoonheidscommissies te behouden, gezien de weinig bevredigende resultaten van het werk der bouwondernemers, die in de laatste jaren te de Bilt en Bilthoven hebben gebouwd en waarvan ondergete-

keaden Uwe Excellentie hierbij eenige treffe: de voorbeelden in photographie overleggen.

verzoeken Uwe Excellentie dringend bij eventueel te nemen maatregelen naar aanleiding van bovenvermeld telegram daarbij de schoonheidscommissies als instelling te willen handhaven.

! Welk doende.

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU.

(w.g.) D. F. SLOTHOUWER.

27 Februari 1920.

Amerstoort, 1 Maart 1920. A. B.

ORDE VAN NEDERLANDSCHE RAADGEVENDE INGENIEURS.

In de op 26 Febr. te Amsterdam gehouden algemeene vergadering herdacht de voorzitter Ir. D. H. Stigter het overleden lid K. K. Erikstrup. Ir. Stigter en Ir. G. J. Meijers werden als bestuursleden gekozen. Als nieuwe leden werden toegelaten de heeren W. J. M. van de Wijnperse, Jhr. A. H. Op ten Noort en Ir. L. S. P. Scheffer, waardoor het aantal leden, dat tot 17 geslonken was door het bedanken van Ir. W. van Veen en het overlijden van den heer Erikstrup, weder tot 20 is gestegen (9 civiel ingenieurs, 1 scheepsbouwkundig ingenieur en 10 werktuigkundige en electrotechnische ingenieurs).

Het Bestuur bracht verslag uit over het afgevoerde vereenigingsjaar, waarin de Vereeniging o. a. een werkzaam aandeel nam in de oprichting van den Raad van Arbitrage voor de Metaalnijverheid en -Handel, terwijl de herziening van het Reglement van Orde voltooid werd.

ADRES AAN DEN MINISTER VAN WATERSTAAT INZAKE ONTWERPEN 2de KAMERGEBOUW.

Het Bestuur van den B. N. A. zond het volgende adres aan den Minister van Waterstaat:

20 Februari 1920.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat.

Geven met verschuldigde eerbied te ken-

nen, ondergeteekenden, vertegenwoordigende de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten.

dat zij hebben kennis genomen van Uw besluit om aan de heeren K. P. C. de Bazel, H. P. Berlage, E. Cuypers, J. Limburg en J. Stuyt, alle architecten, op te dragen het maken van een ontwerp voor de uitbreiding van het Gebouw van de Tweede Kamer te 's-Gravenhage.

dat zij de overtuiging hebben, dat hiermede door Uwe Excellentie de mogelijkheid is geopend, een architectonisch geslaagd bouwwerk tot stand te brengen.

dat het daarbij echter noodzakelijk is, na dezen door Uwe Excellentie gedane stap, de tot beoordeeling en beslissing geroepenen met deskundige voorlichting te steunen;

nemen hierbij beleefd de vrijheid bij Uwe Excellentie aan te dringen maatregelen te willen nemen, welke tot het geven van zulk een deskundige voorlichting zullen kunnen leiden.

! Welk doende

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU.

(w.g.) D. F. SLOTHOUWER.

GEEN VISITE-KAART-RUBRIEK.

Naar aanleiding van het rondsturen van de circulaire betreffende een visitekaart-rubriek voor architecten van de Uitgeefster van het Tijdschrift voor Volkshuisvesting, waartegen door vele B. N. A. leden werd geprotesteerd, is een schrijven gericht aan genoemde Uitgeefster met de mededeeling, dat deze wijze van adverteeren lijnrecht indruischt tegen de beginselen, die de B. N. A. inzake het architectenberoep nastreeft.

Hierop is door de Uitgeefster geantwoord dat zij met deze beginselen niet bekend was, maar dat zij heeft besloten het plan tot het vormen van een visitekaart advertentie rubriek niet door te zetten.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST, BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ, MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f. 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet f. 12.50 Afz. Nos. f. 0.25, fr. p. p. f. 0.26. ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f. 1.80, elke regel meer f. 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 20 MAART 1920. - No. 12.

INHOUD: OFFICIEEL GEDRUKTE - BOUWKUNDIG GEDEELTE. Woningbouw in Noorwegen, door Christian Gierloff. - W. de Jong. †

AAN DE LEDEN VAN DEN B. N. A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B. N. A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hooftelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

AANVULLING RIJKSWONINGRAAD.

Data 1 Maart heeft het Bestuur van den B. N. A. bij den Minister Aalberse aangedrongen op aanvulling van den Rijkswoningraad, in het volgende adres:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Arbeid.

Geven met verschuldigde eerbied te kennen ondergeteekenden, in hun kwaliteit van Voorzitter en Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, kennis genomen hebbende van den door Uwe Excellentie ingestelden Rijkswoningraad, waarin tot hooftwezen geen architect is benoemd.

van meening zijnde dat, in dit college een architect zeker niet kan worden gemist.

verzoeken Uwe Excellentie dringend, zonder hiermede de keuze der benoemde personen ook maar enigszins te willen desavoueren, door het benoemen van een architect alsnog tot aanvulling van den Rijkswoningraad te willen overgaan.

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU.

(w.g.) D. F. SLOTHOUWER.

Het Bestuur ontving hierop het volgende antwoord van den Minister:

Ik stem ten volle in met de strekking van Uw nevenvermeld schrijven. Aanvankelijk is een vooraanstaand architect uitgenodigd lid te worden van den Rijkswoningraad. Deze bedankte. Zijn plaats moest daarna door een ander bezet worden. Thans is er geen vacature in den raad. Het Koninklijk Besluit wordt evenwel gewijzigd, om den raad te kunnen aanvullen. Zoodra die wijziging haar beslag heeft gekregen, zal wederom een architect worden aangezocht om lid van den Rijkswoningraad te worden.

De Minister van Arbeid,
AALBERSE.

GAARNE BELANGELOOS EEN OPDRACHT.

Een der leden van den B. N. A. zendt ons een circulaire van het comité dat zich gevormd heeft met het doel de nagedachtenis van Burgemeester Wichers te Dordrecht te eeren.

In deze circulaire staat o. m.

„De wijze, waarop het comité zich voorstelt daaraan uitvoering te geven, is nog niet beslist; het overweegt het plaatsen van een monumentaal gedenkteeken. Door den heer Eduard Cuypers, architect te Amsterdam, is reeds toezegging gedaan, dat hij gaarne belangeloos een opdracht zal aanvaarden”.

Aangezien het voorhands een behoefte zal blijven, bijzondere medemenschen met een gedenkteeken te eeren, welke behoefte gelijken tred zal houden de gewoonte door dik en door dun belangeloos mede te werken, zij een oogenblik de aandacht op de aangehaalde passage uit de circulaire gevestigd.

Het is toch een feit dat, wanneer zoo'n aanbidding wordt gedaan, de betrokken commissies niet vrij meer staan in hun keuze. Het ligt voor de hand dat zij maar al te dikwijls zoo'n aanbod gaarne zullen aanvaarden, waardoor de vrije mededinging voor anderen onmogelijk wordt gemaakt.

En dit niet alleen in financieel opzicht.

Tegelijkertijd immers wordt met zoo'n belangeloze medewerking het karakter van het uit te voeren werk bepaald. Men mag toch de vraag stellen of indien het comité werd voorgelicht door een onpartijdige deskundige commissie of wel door het uitschrijven van een prijsvraag, men niet tot andere oplossingen zou komen. Zou hierdoor de bouw- en beeldhouwkunst niet beter gediend zijn.

Wordt de lust tot belangeloze medewerking wel altijd geboren uit sympathie voor het doel? En zijn er geen andere manieren waarop men van zijn belangstelling kan doen blijken?

SOCIALISATIE.

Door eenige leden van den Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond, n.l. Architecten, Opzichters, Teekenaars en Uitvoerders, is hier ter stede eene Coöperatie gesticht welke zich zal belasten met het ontwerpen en uitvoeren van bouwwerken.

Er zijn reeds onderhandelingen gevoerd met

bestaande coöperaties van Bouwvakarbeiders om voor gezamenlijke rekening werken uit te voeren. De eerste daadwerkelijke stappen op den weg naar socialisatie zijn hierdoor dus gezet.

De coöperatie draagt den naam van het „Amsterdamsch Coöperatief Architectuurbureau“.

Het voorl. bestuur bestaat uit

J. MOERMAN, Voorzitter.

T. PEELS, Secretaris.

DE MEER, Penningmeester.

terwijl het secretariaat gevestigd is Van Bree-straat 80, alhier.

RAAD VAN ARBITRAGE VOOR METAALNIJVERHEID EN -HANDEL.

Bij gelegenheid van de toezending der ontwerpstatuten aan de verschillende Constitueerende Vereenigingen, werd reeds in het midden van het vorige jaar in enkele bladen een en ander omtrent de oprichting van den Raad van Arbitrage voor Metaalnijverheid en -Handel medegedeeld. Deze Raad is thans geconstitueerd en stelt zich beschikbaar om, naar de oprichters hopen, mede te werken tot een goede beslissing van geschillen in de Nederlandsche Metaalnijverheid en -Handel.

In dank moet hierbij worden herdacht, de steun bij de oprichting ontvangen van den helaas overleden Voorzitter, den Heer Ir. A. DEKING DURA die op het gebied der Arbitrage zoo bij uitstek gezaghebbend en deskundig was.

De Raad van Arbitrage voor Metaalnijverheid en -Handel is opgericht in navolging van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven, die in zijn 12-jarig bestaan zoo goede diensten heeft bewezen. Oprichtende, in de Statuten genoemde Constitueerende Vereenigingen zijn: de Maatschappij van Nijverheid, de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, de Vereeniging van Nederlandsche Werkgevers, de Handelsvereeniging van Metaalindustrieelen en de Orde van Nederlandsche Raadgevende Ingenieurs.

De vijf bovengenoemde Vereenigingen wijzen elk aan 15 leden in de Commissie van Arbitrage, nominaal dus bestaande uit 75 leden en vertegenwoordigende de verschillen takken van de Nijverheid en -Handel in metalen en werktuigen met inbegrip van de electrotechniek. Uit deze Commissie van Arbitrage moeten de scheidslieden worden gekozen. Bovendien wijst iedere vereeniging aan 3 leden in den Raad van Arbitrage, die het algemeen bestuur vormt, terwijl het Dagelijksch Bestuur bestaat uit den Voorzitter en twee leden. Thans wordt dit gevormd door den Voorzitter van den Raad den Heer Ir. B. M. Gratama te 's-Gravenhage en de Heeren Ir. L. H. N. Dufour te 's-Gravenhage en Ir. S. H. Stoffel te Delft.

De Raad wordt bijgestaan door een rechtsgeleerden secretaris, die tevens ambtshalve secretaris is van ieder scheidsgerecht. Als zoodanig werd benoemd de Heer Mr. W. F. Wery, advocaat, Frankenstraat 102 te 's-Gravenhage, ten kantore

van wien het secretariaat van den Raad is gevestigd.

De werkzaamheid van den Raad strekt zich uit tot geschillen in de Metaalnijverheid en -Handel, waaronder ook wordt begrepen de Metaalnijverheid en -Handel die zich meer speciaal beweegt op het gebied der electrotechniek. Uitzonderd alleen zijn zuivere arbeidsgeschillen, dus geschillen tusschen arbeider en werkgever.

Het aantal scheidslieden bedraagt een of drie al naar gelang het geschil loopt over een som beneden of boven de f 2000.—, van welke bepaling echter met onderling goedvinden kan worden afgeweken.

De benoeming van scheidslieden geschiedt uit de Commissie van Arbitrage door partijen in onderling overleg. Wanneer zij echter in deze niet tot overeenstemming kunnen komen, geschiedt de benoeming door het Dagelijksch Bestuur van den Raad, dan echter van alle scheidslieden en niet alleen van dengene waarover geen overeenstemming bestaat.

Onderstaande clause wordt in overweging gegeven ter opneming in contracten.

1. Alle geschillen en vorderingen, (daaronder begrepen die geschillen, welke slechts door een der partijen als zoodanig worden beschouwd als ook het enkel uitblijven eener betaling) welke naar aanleiding van deze overeenkomst tusschen partijen mochten ontstaan, of naar aanleiding van overeenkomsten, welke daarvan het uitvloeisel mochten zijn, zullen met uitsluiting van den gewonen rechter worden onderworpen aan het oordeel van een scheidsgerecht. Dit scheidsgerecht wordt benoemd overeenkomstig de Statuten van den Raad van Arbitrage voor Metaalnijverheid en -Handel, en doet met inachtneming van de Statuten van den Raad uitspraak.

Voor bestekken daaraan nog toe te voegen:

2. De onderwerping van een geschil aan het oordeel van het scheidsgerecht geeft den aannemer niet de bevoegdheid de werkzaamheden te staken.

Staking der werkzaamheden door den aannemer geeft de directie het recht, om nadat de aannemer behoorlijk is aangemaand in de werkzaamheden voor diens rekening te voorzien, behoudens de verrekening waartoe het scheidsgerecht den aanbesteder eventueel zal verplichten. Gecollationneerd bericht per telegraaf of bericht per aangeteekenden brief geldt als behoorlijke aanmaning.

3. Wanneer door het oponthoud, verbonden aan de scheidsrechterlijke beslissing, nadeel wordt veroorzaakt, kan het scheidsgerecht bepalen, dat door de partij, die in het ongelijk wordt gesteld, dat nadeel zal worden vergoed.

De Secretaris Mr. W. F. Wery, Frankenstraat 102 te 's-Gravenhage is gaarne bereid omtrent den Raad inlichtingen te verschaffen alsmede de verschillende drukwerken van den Raad toe te zenden.

WELL-HALL, ELTHAM, KENT.

INDRUKKEN UIT LONDEN.

II

De Conferentie der International Garden Cities and Town Planning Association werd gehouden in de vergaderzaal van Olympia, onder presidium van Ebenezer Howard. Hoewel hij meestal zeer bescheiden op den achtergrond bleef, was deze hoogst merkwaaardige zeventigjarige man de „backbone“ van de samenkomst, omdat zonder hem de Garden-City Letchworth er niet zou zijn en wellicht ook niet de geheele Association.

Toen hij in 1898 zijn boekje schreef: *To-morrow, A Peaceful Path to real Reform*, waarvan in 1902 de derde editie verscheen onder den titel: *Garden-Cities of to-morrow*, waren reeds in 1887 en in 1889 Port-Sunlight door Lever en Bournville door Cadbury tot stand gekomen, de modeldorpen voor de arbeiders der betreffende fabrieken.

Ebenezer Howard wilde met zijn Garden-City echter iets geheel anders, hij wilde een model-stad en een model-samenleving; de ethische zijde van het vraagstuk was ongetwijfeld de belangrijkste. Hoe zijn boek insloeg moge blijken uit het feit, dat 8 maanden na het verschijnen daarvan de Garden City Association gevormd was. Dank zij het enthousiasme, waarmede alle groote dingen tot stand worden gebracht, wist men reeds in 1903 de prachtige aaneengesloten terreinen bij Hitchin, een uur sporen van Londen, van 15 verschillende eigenaars te verwerven, de terreinen waarop de modelstad zou verrijzen. Men heeft erover gedacht om deze te noemen Alseopolis, naar de Grieksche woorden voor tuin en stad, maar het is ongetwijfeld zeer verstandig geweest, dat men eenvoudigweg den naam koos van een der landgoederen, die een deel ervan uitmaakten, Letchworth.

Dat dit alles hier nog eens wordt opgehaald dient om erop te wijzen, dat het groote denkbeeld van de Garden-City verder gaat dan het maken van aardige huisjes met tuintjes er omheen. Vóór alles is gestreefd naar een verbetering van onze samenleving, materieel en moreel. Vooral het begrip meer gemeenschappelijke belangen te

hebben, om inderdaad samen te leven, te denken en te werken, zooveel mogelijk ook voor elkaar, is de nobele grondgedachte van de Garden-City.

Wij zijn geneigd om aan te nemen, dat sindsdien deze vorm van leven in Engeland algemeen is doorgevoerd. Het tegendeel is waar. Wel heeft Howard zijn Letchworth tot stand doen komen en weet hij de terreinen aan te wijzen voor de nieuwe stad, die gaat verrijzen, wel bestaat er de Hampstead Garden Suburb onder de bezielende leiding van Mrs. Barnett, maar intusschen groeit Londen tot de duizelingwekkende steenmassa, waar de tubes, drie hoog boven elkaar onderdoor suizen, ondertusschen groeien alle mogelijke andere steden tot volkomen onhandelbare opeenhoopingen en de Garden-City wordt als een interessante proefneming beschouwd.

Toch zal een groot en nobel denkbeeld nooit geheel kunnen verdwijnen.

Letchworth heeft veel te lijden gehad van de reputatie, dat het was opgezet door herkauwende geheel-onthouders, die in een hogere geestgemeenschap op bloote voeten door het gras liepen; bovendien is het voor vele bezoekers een teleurstelling geweest, omdat hier zeker niet in de eerste plaats naar uiterlijk schoon is gestreefd. Wanneer zoo'n teleurgestelde bezoeker dan nog een gescheurde muur ziet of een scheeven schoorsteen en een sjoewel aangekleed jongetje, dan heeft Letchworth afgedaan.

En toch zal deze daad groote gevolgen hebben.

Op deze Conferentie kwam dit o.a. uit in de beschouwing over de uitbreidingsplannen voor de Noorsche stad Trondhjem door Sverre Pedersen, die helaas onvoorbereid door Chr. Gierlöff werd vervangen, in het uitmuntende betoog van Thomas Adams uit Canada over de noodzakelijkheid van wetenschappelijke behandeling aan alle aniversiteiten of hogescholen van het stedenbouwvraagstuk, en in wat de bekende Raymond Unwin en Purdom, de schrijver van *The Garden City*, hebben gezegd over het stichten van satelliet-steden. Al deze betoogen en voorbeelden kwamen erop neer dat de uitbreiding van een stad beperkt moet worden door een bosch- en parkgordel waaromheen zich dan verschillende tuinsteden groepeeren, die niet meer dan 25 tot 40 duizend inwoners hebben en voor hun eigen industrieën en hun eigen voedselvoorziening zorgen.

Het groote belang van een juiste verdeling van industriële centra werd ook naar voren gebracht door S. Hurst Seager van Nieuw-Zeeland.

Over stedenbouw in Frankrijk sprak Henri Sellier, die een overzicht gaf van de nieuwe wet van Maart 1919, terwijl Christian Gierlöff uit Kristiania, de secretaris van de Norsk Forening for Boligreformer, de stedenbouwkundige denkbeelden in Noorwegen, dat zich den laatsten tijd in zoovele opzichten bij Engeland aansluit, toelichtte.

De Heer K. C. van Nes uit Apeldoorn gaf een belangwekkende beschouwing met lichtbeelden over het plan Berg-en-Bosch van die gemeente. Terwijl op het programma de Heer J. H. Faber vermeld stond met een voordracht over arbeiderswoningen in Holland, bleek dit een misverstand te zijn, waarop ondergeteekende in zijn plaats is ingesprongen en, hoewel zeer onvolledig, eenige indrukken heeft gegeven, met behulp van lantaarnplaatjes en getallen over woningbouw van de laatste jaren in ons land.

Tot mijn spijt heb ik de voordracht van A. Augustin Rey, een der superieure figuren van deze Conferentie, over den wederopbouw van de verwoeste gebieden in N. Frankrijk en de besprekingen over Yperen en de reconstructie van België, door Senator Vinck en Ralph Verwilghen, gemist. Wellicht willen de Heeren A. W. Weissman of J. Pauw, die ook aanwezig waren, hierover nog iets mededeelen.

Op den laatsten middag van de zittingen werd de Jaarvergadering gehouden van de Association. Daar werd door Engeland, bij monde van Howard, het voorstel gedaan om de Duitschers weer toe te laten als lid van die internationale vereeniging, hetgeen door Amerika werd ondersteund. Augustin Rey, als Franschman, zeide de superioriteit van dit standpunt te erkennen, maar aangezien bij een aannemen van dit voorstel, de mogelijkheid zou bestaan, dat op een volgende bijeenkomst het vraag-

stuk van den wederopbouw van Reims behandeld zou moeten worden in de tegenwoordigheid van Duitschers, verklaarde hij alsnog het standpunt van Howard niet te kunnen innemen, waarop de toelating van de Duitschers voorloopig werd uitgesteld.

Op dezelfde bijeenkomst werd een Council benoemd, o.a. ter voorbereiding van de volgende bijeenkomst, waarin voor ons land den Heer Pauw verzocht werd zitting te willen nemen.

Na deze driedaagsche conferentie werden drie dagen besteed aan excursies naar Letchworth, naar Well Hall en Roe Green en naar de Hampstead Garden Suburb. Het eerste en het laatste mogen wij in het algemeen als bekend veronderstellen in Holland; trouwens hierover bestaat uitmuntende literatuur, toegelicht met vele foto's. Well Hall heb ik tot mijn spijt niet gezien; daarentegen wel Roe Green, dat een complex is van een 250 woningen, eveneens door het Rijks Office of Works onder leiding van Sir Frank Baines.

Waar ik van Roe Green geen reproducties heb kunnen krijgen, terwijl het door denzelfden man gemaakt is als Well Hall, geef ik hierbij van dit laatste een plan en een foto, ten einde een denkbeeld te geven van dit groote complex.

Het bevat in totaal 1,298 woningen en flats, van de laatsten 212, dus berekend op een bevolking van ongeveer 6,490. Groepen van meer dan drie woningen vertoonen verspringende rooilijnen, zoowel voor een betere toetreding van licht en lucht als voor een betere groepeerings.

De woningen zijn verdeeld in 4 klassen, voor zoover dit op deze reproductie te zien is, zijn de huizen van de eerste klasse aangegeven als zwart, de tweede gestippeld, de derde gearceerd en de vierde gekruisarcerd. De laatsten zijn de flats, de benedenflats tegen een huur van 7 shilling, de bovenflats tegen 7 s. 6 d., die ieder een woonkamer hebben, een keuken, een provisie- en badkamer en twee slaapkamers. De huur der andere woningen gaat van 11 s. tot 16 s. per week.

Meer hieromtrent is te vinden in Houses for Workers, uitgegeven door de Technical Journals Ltd.

Deze woningen vertoonen geen bijzondere artistieke verfijning, hun type verschilt weinig van wat reeds Letchworth en Hampstead te zien gaven, maar ze zijn voortreffelijk wat materiaal en de behandeling daarvan betreft en hunne indeeling is eenvoudig en weldoordacht.

De Engelschman vraagt vooral geen artistieke huizen. Het is opvallend hoe in het uitstekende boek van Pardom over Letchworth juist minder gunstig over de Hampstead Garden Suburb wordt gesproken, omdat men daar zoozeer de aandacht heeft geschonken aan het fraaie uiterlijk. Ook Mrs. Barnett was niet enthousiast toen wij een charmant complex van Baillie Scott bezochten.

In het algemeen vraagt de Engelschman vóór alles naar good stuff. Hij begint zijn dag met zijn onvolprezen ontbijt, dat wij met onze onspartieve lichamen nauwelijks kunnen verdragen en hij verlangt ook verder van zijn omgeving, dat die even degelijk en clean is.

Onder dit alles ligt het groote instinct van dit groote volk: de rasverbetering. Eugenics is een begrip, dat in Engeland wordt hooggeschat. En per slot draait daar alles om. Geef me betere mensen en de betere huizen zullen vanzelf komen. Ik bedoel daar vooral mee, aesthetisch. Want het omgekeerde: maak eerst betere huizen om betere mensen te kunnen krijgen, is ook volkomen waar, als men het opvat in dien zin, dat elk menschelijk wezen recht heeft op een frissche en zindelijke omgeving.

En dan is er voor ons, architecten, nog heel wat te doen. D. F. S.

PRIJSVRAAG TER GELEGENHEID VAN HET 13^e LUSTRUM VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Ter gelegenheid van het 65-jarig bestaan van *Architectura et Amicitia*, het XIIIe Lustrum, wordt van 15 Sept.—15 Oct. 1920 eene tentoonstelling gehouden in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Het bestuur, voorgelicht door de Lustrum-commissie noodigt alle Bouwtechnici uit aan die tentoonstelling mede te werken, door een ontwerp te maken voor een *Woning*, volgens onderstaand voorloopig programma:

PROGRAMMA.

A. Het ontwerp voor een woning, moet rekening houden met het volgende:

I. Bindend te achten:

- a. Minimumkosten tot instandhouding.
Minimum materiaal- en krachtverbruik voor installaties (warmte, licht en kracht).
- b. Bewoningsmogelijkheid met minimum werkzaamheid der bewoners, maximum rust en maximum gezondheid voor de bewoners.
- c. Minimum werkzaamheden voor eventueel hulppersoneel in eventuele nevengebouwen als keuken, eetzaal, verwarmings- en badgebouwen.
- d. Oprichtingsmogelijkheid in Nederland.

II. Niet bindend te achten:

- a. Wetten op het bouwen, vastgelegd in Woningwet, Bouw- en Politieverordeningen e.d.
- b. Bestaande stedenaanleg.

III. Aan beoordeeling der ontwerpers gelaten:

- a. De bouwplaats (zie echter I.d.)
- b. Het voldoen aan de voorwaarden onder I, in eene afzonderlijke gezinswoning zonder arbeid van hulppersoneel, of in een gebouwencomplex met arbeid van hulppersoneel.
- c. De bouwkosten.

B. Van de ontwerpen wordt verlangd, duidelijkste en eenvoudigste wijze van voorstellen, met schriftelijke toelichting, waarin de gedachtengang welke tot het ontwerp geleid heeft duidelijk is gemaakt.

Algemeene bepalingen.

C. Alle ingekomen ontwerpen zullen schriftelijk beoordeeld worden.

Tot medewerking worden alle bouwtechnici toegelaten, hetzij persoonlijk, hetzij in samenwerking met anderen. De namen van alle medewerkers (ontwerpers) worden vermeld.

Ontwerpers geven vóór 1 April e. k. zich op bij den secretaris van A. et A., Weteringschans 83, Amsterdam.

Vóór 15 April wordt een vergadering gehouden van de ontwerpers die zich opgaven, met de leden der Lustrumcommissie 1920. Op deze vergadering worden de programma-eischen besproken en vastgesteld, en een commissie van rapporteurs gekozen, die de schriftelijke beoordeeling der ontwerpen zal vaststellen.

Ontwerpen moeten uiterlijk 31 Juli 1920 zijn ingezonden aan A. et A., Heerengracht 545-549, te Amsterdam.

Uiterlijk 1 September e. v. wordt eene vergadering gehouden van ontwerpers en rapporteurs. Op deze vergadering worden de ontwerpen geëxposeerd en de beoordeeling der rapporteurs besproken en in onderling overleg vastgesteld.

Inzendingen, welke niet op die vergadering uit te brengen geldige stemmen verwerven, worden aan ontwerpers teruggezonden, de overige van 15 Sept.—15 Oct. op de Lustrumentoonstelling geëxposeerd.

Van het geëxposeerde wordt, met schriftelijke toelichtingen en met verslag der rapporteurs, een speciaal nummer van *Wendingen* samengesteld, waartoe het Genootschap een bedrag van f 2000 boven de gewone kosten van een nummer toestaat. Alle exposanten ontvangen een exemplaar van dit nummer.

Aan prijzen stelt het Genootschap beschikbaar een bedrag van f 1750. te verdeelen door en onder de ontwerpers.

Het Genootschap stelt zich in verbinding met een aantal specialisten voor verwarmings- en krachtinstallaties ten behoeve van woningen, welke zich bereid zullen verklaren mededingers gratis van adviezen te dienen.

Het Bestuur beslist naar aanleiding der toegezegde medewerking, al of niet tot uitvoering van het bovenstaande wordt overgegaan.

Voor Architectura et Amicitia,

K. DE BAZEL, Voorzitter.

J. F. STAAL, Secretaris.

PRIJSVRAAG RAADHUIS SLIEDRECHT.

De jury heeft met algemeene stemmen den eersten prijs toegekend aan het ontwerp onder motto „Pleinafsluiting I” (op bruin karton). De ontwerpers zijn Ir. G. Friedhoff, b.i. en Ir. J. H. Plantenga, b.i., beiden Schenkstraat, hoek Emmastraat Den Haag.

De tweede prijs aan het ontwerp ingezonden onder motto „Pan”.

De derde aan het ontwerp motto „Zwartgoud”.

Beide laatsten worden verzocht machtiging te verlenen tot het openen van den naambrief.

MEVAAL, CHRISTIANIA. WONINGEN GEBOUWD DOOR DE ARCHITECTEN HAROLD HALS EN ADOLF JENSEN.

WONINGBOUW IN NOORWEGEN.

DOOR CHRISTIAN GIERLOFF.

Algemeen Secretaris van de Noorweegsche Vereeniging voor Woning- en Stedenbouw.

Op de conferentie van de International Garden Cities and Town Planning Association op 16, 17, 18 Februari j.l. werden verschillende referaten gehouden, waarvan de korte inhoud aan de deelnemers van de conferentie werd verstrekt. Hieronder volgt een dergelijk resumé van de voordracht van Christian Gierloff:

Ik heb met uiterst veel belangstelling het boek gelezen van Professor Patrick Geddes: „Cities in Evolution”. Als Noor, was natuurlijk het deel van het boek, dat mij het meest interesseerde dat over de vraagstukken betreffende de nieuwe ontwikkeling van mijn eigen land. Dit deel van Professor Geddes boek heeft inderdaad zeer erg ingeslagen bij alle Noren die voelen voor de toekomst van hun land. Wil mij toestaan een en ander aan te halen van hetgeen Professor Geddes zegt over de aanstaande ontwikkeling van Noorwegen. Mijn Vereeniging heeft deze woorden in duizenden exemplaren over Noorwegen verspreid en onder de aandacht gebracht van alle vooraanstaande mannen en vrouwen. Hij zegt:

Every schoolboy knows something at least of the historic significance of Norway, that poorest of lands which, as Norse children tell, was left altogether without soil at the Creation, and so has for its few up-land farms only such few particles of soil as its kindly guardian angels could sweep up and bring thither on their wings from the leavings of the richer world. As some compensation, however, their many rivers were rich in salmon; and these taught their fishermen to venture out along the calm „swan's path” of the fjords as sea-fishers, and in comparative safety to master the art of sailing behind their long island break-water. Thus trained and equipped, their merchant-history, emigration-history, pirate-history, conqueror-history follows, with what effects on Europe everyone knows; but what we do not as yet sufficiently realize in other countries—whose ideas of each other are seldom less than a generation behindhand, and generally more—is how a new historical development in new conditions and destined to take new forms, may be, and actually in Norway is, arising once more. The electric utilization of a single waterfall is now yielding 150.000 horse-power; and though this is certainly one of the very greatest, there are smaller ones

almost beyond number for a thousand miles. Norway, then—wich has so long seemed practically to have reached its small natural limits of wealth, industry, and population, as to have long fallen out of all reckonings of the Great Powers, of which it was the very forerunner—has now broken through these limits and begun a development, perhaps proportionately comparable in the opening century to that of our own country in the past one—yet with what differences?

Yet instead of Norway forming cities like ours upon these unending streams energy, these for the most part generate but long chains of townlets, indeed of country villages, in which this strongest of races need never decline, but rather develop and renew their mastery of Nature and of life again as of old

Are there not here plainly the conditions of a new world-phenomenon and world-impulse—a Norseman aristo-democracy of peace which may yet eclipse all past achievements, whether of his ancient democracy at home or even (who knows?) his aristocracy of conquest and colonization abroad among older discouraged peoples

What are the essential applications of these new energies, besides electric lighting and power for tramways, railways, etc.? These uses are largely metallurgical—that is, on the central lines of the world's progress, from the Stone Age onwards. The electric furnace not only gives an output of iron and steel, greatly cheaper (it is said already as much as 50 per cent.) than heretofore, but of the very finest quality; so that not only our British steel works but those of Pittsburg also must, before long, be feeling this new competition.

The command of the new metals like aluminium, of the rare metals also, every year becoming more important, which the high temperatures of the electric furnace give, involves further new steps in metallurgy. Again, the conditions for labour and its real wages, in the innumerable garden-towns and villages which are springing up in these conditions, each limited in size by that of its stream, and thus continuous with glorious and comparatively undestroyed natural environment afford an additional factor of competition, more permanently important than are those of money wages and market prizes. The favourable situation of these new towns, mostly upon their fjords, is again full of advantages, and these vital as well as competitive

Further, it may be remembered how, not so many years ago, one of our foremost chemists, Sir William Crookes, called attention to the approaching scarcity of nitrogen for the world's wheat crops, associated with the rapid exhaustion of the nitrate beds of Chili, etc. But now the problem of utilizing the nitrogen of the atmosphere for the production of saltpetre has been solved, even better than in Germany, by the Norse chemists and engineers. In such ways the country, hitherto the poorest of all in agriculture, begins not only to develop more intensely its own soil but to increase the fertility of all our Northern world.—*Cities in Evolution*, pp. 51-55.

Professor Geddes is er in geslaagd op een bewonderingswaardige en beknopte wijze een beeld te geven — helaas — niet zoo zeer van de werkelijke toestanden in ons Noorwegen van nu als van de toekomst, zooals het Noorsche patriotisme die voor ons land droomt en nastreeft. De werkelijke toestanden komen niet met dit beeld overeen. Onze oude stedenbouw- en bouwkunst heeft een treurige periode van verval doorgemaakt en het is Englands voorbeeld geweest, dat ons geleerd heeft met frisschen blik onze eigen achterlijkheid te zien en ons opgewekt heeft om de schade in te halen, voor den stedenbouw, die van zoo'n groote vitale beteekenis is, weer belangstelling gewekt en getracht om het woningvraagstuk op te lossen volgens het beginsel dat ieder gezin in het land, onafhankelijk van zijn inkomen, een heilig en nationaal recht heeft om een voldoende groote en geriefelijke woning te hebben. De twee laatste generaties in Noorwegen hebben gesproken en gezongen van Noorwegen als „het land van de toekomst” en als het land met de „grootte mogelijkheden”. Ik geloof — en ik ben blij hier de meening van Prof. Geddes te deelen — zij hadden

MEVAAL, CHRISTIANIA. ARCHITECTEN HAROLD HALS EN ADOLF JENSEN.

volkomen gelijk; maar Englands voorbeeld heeft ons geleerd dat het woningvraagstuk allereerst in zijn geheelen omvang moet worden opgelost, omdat zijn oplossing de grondslag is voor een gelukkige toekomst, waarin de grootte mogelijkheden werkelijk groote successen zullen worden. Gelukkig, meer dan twee-derde van de bewoners van Noorwegen wonen nog op het land en minder dan een derde in de steden.

Naar mijn meening moeten wij trachten den bevolkingsstroom naar de steden tegen te houden door allereerst de woningtoestanden op het platte land, die op sommige plaatsen zoo slecht zijn dat zij de bevolking letterlijk naar de steden jagen, te verbeteren. En ik prefereer de vele kleinere steden gebouwd volgens het tuinstad-idee, als een netwerk over het geheele land verspreid, boven de wijze, waarop de groei der steden zich tot nog toe in Noorwegen heeft gekenmerkt: de steden steeds minder in aantal, grooter in omvang en dichter bevolkt. Inderdaad, het evangelie van Ebenezer Howard is in Noorwegen juist op tijd gekomen. Bovendien, omdat de economische ontwikkeling van de „grootte mogelijkheden” meer tijd zal vorderen dan de opeenhooping van de menschen in de grootte steden — hen tot slaven van deze mogelijkheid makende — voel ik zeer sterk dat de methoden, ontwikkeld door Ebenezer Howard en Patrik Geddes, meer bekend zullen worden en ik geloof dat de „forerunner of the Great Powers” voorloopig tijd te over zal hebben alvorens het krachtig te kunnen ontwikkelen.

Bij het bouwen van onze steden is er in de laatste jaren gebroken met de slechte gewoonte om grootte huurkazernes te bouwen, die onze grootte steden somber, wanstaltig en ongezond hebben gemaakt, het mooie van het landschap en de welvaart van de menschen tegelijk bedervende. Gedurende den oorlog is het bouwen van huizen voor de volksklasse in onze steden, tengevolge van de hooge kosten van den bouw, praktisch geheel overgenomen door de gemeentebesturen. Vele van onze gemeentebesturen hebben vaak hun toevlucht moeten nemen tot het koopen van grond en tot het bouwen van huizen. B.v. heeft onze hoofdstad Christiania (260.000 inwoners) gedurende de laatste 3 jaren — 1916—1919 — 2500 huizen gebouwd voor netto 45000000 kronen en den bouw van op zijn minst jaarlijks 1000 nieuwe woningen voor de eerstvolgende jaren voorbereid. Deze huizen, gebouwd door de gemeenten zijn deels direct verhuurd tegen de helft van den kostenden prijs en gedeeltelijk verkocht of verhuurd aan coöperatieve vereenigingen met een verlies van 50%. Deze kosten, ik schaam mijzelf om het te zeggen, zijn heel hoog in ons land, veel hooger dan in Engeland. De verhuring van gemeentewege stuitte op grootte bezwaren. Wij trachten daarom zooveel mogelijk haast te maken met het oprichten van coöperaties voor het beschikbaar stellen van woningen op een manier die speculatie verhindert. Wij zijn bezig in iedere stad van 8 tot 10 duizend inwoners en daarboven, coöperatieve vereenigingen op te richten met het uitsluitend doel om woningen te bouwen en te verhuren en die zich zullen beijveren om het bouw-

bedrijf in handen te krijgen en te organiseren. Wij hopen daarbij den woningbouw een stap voorwaarts te brengen, juist bij hen die er het meeste belang bij hebben en de stedelijke autoriteiten het gewicht hiervan voor de steden begrijpend, geven deze vereenigingen voldoende steun door het garanderen van de leeningen en het verstrekken van kapitaal om te beginnen.

Nog eens, wij hebben onze voorbeelden van Engeland genomen. Onze coöperatieve vereenigingen of, zooals wij ze noemen „Open Co-Operative Savings and Building Societies” zijn gemaakt naar het voorbeeld van de Engelsche vereenigingen, maar hebben zich ontwikkeld op een ietwat andere manier. B. v. met de uitzondering, dat de statuten van de vereenigingen door den gemeenteraad moeten zijn goedgekeurd en dat de gemeenteraad een of twee leden in het Bestuur benoemt, behalve deze uitzondering dan, worden de vereenigingen geheel bestuurd door de leden via de besturen die op de jaarvergaderingen worden benoemd. De leden betalen maandelijks of in grootere periode 10 % van de kosten van het huis als contributie.

Het is mogelijk dat wij van dit vrijwillige begin op den duur er toe komen het stichten van deze coöperatieve vereenigingen wettelijk verplichtend te stellen in alle steden die een zekere grootte overschrijden: coöperatieve vereenigingen, samengesteld uit de werkgevers in de gemeente en hun ambtenaren en de werklieden op zulk een manier dat de werkgever in ieder bedrijf verplicht zullen zijn alle ambtenaren en werklieden in hun bedrijf lid te doen worden van de „Communal Co-operative Savings and Building Society” en als contributie te betalen een zekere vaste som — bijv. per week — die of wordt afgehouden van het weekloon of geheel door den werkgever als exploitatiekosten wordt betaald voor iederen werkman of beambte van af den dag dat zijn betrekking begint. In verband met dit idee kan ik wel releveeren dat er in Noorwegen een wet in voorbereiding is om het woningvraagstuk op te lossen door de coöperatieve samenwerking van alle openbare en particuliere werkgevers op een zoodanige wijze bij elkaar gevoegd dat iedere gemeente jaarlijks, aan de hand van de gemeentelijke statistieken, het jaarlijksch tekort aan woningen kan bepalen en een kwart van de bouwkosten van dit tekort aan woningen wordt dan verdeeld over alle openbare en particuliere werkgevers in verhouding tot het aantal ambtenaren en werklieden, dat zij in dienst hebben. Wij trachten in het algemeen den woningbouw zoo te regelen dat alles automatisch geschiedt, zoodat wij te allen tijde verzekerd kunnen zijn van den bouw van goede woningen, gelijken tred houdende met den aanwas van de bevolking. En daarom hebben wij onze hoop gevestigd op de coöperatieve wijze van bouwen.

W. DE JONG. †

Na een kortstondige ziekte is onverwacht op den leeftijd van 65 jaar overleden de heer W. de Jong, bouwkundige bij de Staatsspoorwegen te Utrecht, aspirant-lid van den B.N.A. In zijn functie aan de Staatsspoor heeft de heer de Jong een belangrijk aandeel gehad in het tot stand brengen van vele werken, onder de Directie van de Staatsspoor uitgevoerd.

Hij was juist aan het eind van deze loopbaan gekomen, en had zijn verdiende ruhm nog willen uitstellen, om als zelfstandig architect te Utrecht op te treden.

De heer de Jong heeft steeds veel belangstelling getoond voor het streven van de Maatschappij; hij was een getrouw bezoeker der vergaderingen en de aan de orde zijnde vraagstukken hadden zijn volle aandacht. Vaak schreef hij ook in het Bouwkundig Weekblad, en in een der laatste nummers nog bleek zijn streven om het mooie en goede op te sporen en door bekendheid te geven, te steunen.

Een groot aantal jaren was de heer de Jong lid van de examen-commissie voor Bouwkundig-Opzichter en Bouwkundig-Teekenaar, waarin hij tot de trouwe leden van de oude-garde behoorde en het spreekt vanzelf, dat zijn medeleden in de commissie door het plotselinge bericht van zijn dood ten zeerste werden getroffen.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUË, Ir. M. J. GRANPRE MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOVEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f. 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij voorschrift f. 12.50 Afz. Nos. f. 0.25, fr. p. p. f. 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels f. 1.80, elke regel meer f. 0.30. Groot letters naar plaatsruimte. Advertentie bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 27 MAART 1920. - No. 13. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Rapport der Jury voor de Prijsvraag door de Gemeente Sliedrecht uitgeschreven voor een schetsontwerp voor een Gemeentehuis. — Derde Heemschut-Conferentie.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdlijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

KORT VERSLAG V. D. LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 20 MAART 1920 TE ROTTERDAM, IN RESTAURANT LOOS.

De vergadering werd druk bezocht. Behalve het voltallige Bestuur waren ongeveer 35 leden van den B.N.A. aanwezig.

Omstreeks half twaalf opent de Voorzitter de vergadering. De notulen van de vorige ledenvergadering, opgenomen in het Bouwkundig weekblad No. 50, jaargang 1919, werden onveranderd goedgekeurd.

Mededeeling werd gedaan omtrent de instelling van een commissie voor de unificatie van bestekken, ingesteld om praeadvies uit te brengen aan het Hoofdbureau van de Normalisatie in Nederland, op diens verzoek. De Commissie is ingesteld, in samenwerking met den N.A.B., die daarin benoemde de heeren W. van Leeuwen en A. Rietsnijder; de B.N.A. benoemde de heeren A. A. Kok, H. G. Jansen en J. Verheul.

Voorts werd medegedeeld, dat het Bestuur wegens de urgentie een afgevaardigde had benoemd in de Schoonheidscommissie te Schiedam, en wel den heer A. van der Lee, aftredend lid, en tot vertegenwoordiger van den B.N.A. in de door de Ned. Maatschappij voor Plantkunde en Tuinbouw ingestelde commissie tot voorbereiding van een groote kunsttentoonstelling den heer A. P. Smits.

Hierna deelde de Secretaris mede op welke wijze het Bestuur de van den verkoop van het gebouw Marnixstraat 402 ontvangen gelden voorloopig had belegd, alsook de voorgeschiedenis van het bezoek van enkele Engelsche architecten aan ons land, in April a.s. In verband hiermede heeft het Bestuur machtiging gekregen om eenige

leden te benoemen in een commissie, die, wellicht in samenwerking met eenige andere vereenigingen, een avond zal organiseren om de architecten te ontvangen.

De ingekomen stukken werden bij de betrekking hebbende agendapunten behandeld.

Nadat de Voorzitter punt 4 van de agenda: het verrichten van particulier werk door ambtenaar-architecten met een kort woord had ingeleid, las de Secretaris de brieven voor, op dit punt betrekking hebbende.

De kring Leenwarden kon meegaan met de beschouwingen neergelegd in den eersten zin van punt 4 van den beschrijvingsbrief evenwel met weglating van de woorden „van ondergeschikte beteekenis” en met de toevoeging dat de ambtelijke bezoldiging zoodanig behoort te zijn dat deze gelijk staat aan de financieele positie welke zij zich als particulier architecteventueel zouden kunnen verwerven.

De kring „Eindhoven” sloot zich aan bij de Bestuursmeerderheid, de heer F. G. G. Rothuizen in een uitvoerig schrijven vrijwel bij de bestuursminderheid.

De heer Hulshoff lichtte in een uitvoerig schrijven zijn meening nader toe, en gaf de volgende motie, in het vertrouwen dat een dertier vergadering aanwezigen haar zou willen indienen, aangezien hij persoonlijk verhinderd was ter vergadering te komen:

„De vergadering van den B.N.A. van 20 Maart 1920, gehoord de besprekingen omtrent het al of niet wenschelijk zijn van het aanvaarden en uitvoeren van particulier werk door ambtenaar-architecten, spreekt als hare meening uit, dat dit een zaak is, die in hoogste instantie door den ambtenaar-architect zelve beoordeeld moet worden, mits en zoolang hij zich houdt aan de algemeene regelen en statuten van den B.N.A. en gaat over tot de orde van den dag”.

De heer Bremer nam deze motie over en verzocht haar in stemming te willen brengen.

Aangezien de toelichtingen, door enkele leden gegeven, geen nieuwe gezichtspunten openden, werd spoedig besloten tot de stemming over te gaan. Na eenige discussie werd de motie allereerst in stemming gebracht en verworpen met 9 tegen 24 voor en 3 blanco uitgebracht.

Het praeadvies van de Bestuursmeerderheid (handhaving van het praeadvies, uitgebracht op

de vergadering van 29 November 1919) werd aangenomen met 21 stemmen vóór, 8 tegen en 7 stemmen blanco.

Hiermede was door de vergadering uitgesproken, dat het in 't algemeen niet wenschelijk is dat ambtenaar-architecten particuliere opdrachten aanvaarden.

Thans kwam aan de orde punt 5 van de agenda: De behandeling van het bekende schrijven van den heer C. J. de Haas en opgenomen in het Bouwkundig Weekblad No. 37, 1919.

De heer de Haas als inleider optredend, lichtte zijn schrijven nader toe. Uit de hierop volgende bespreking bleek dat de leden de overtuiging van den heer de Haas, zijn geloof in de nieuwe toekomst, waardeerden en er voor voelden de kloof die zijn streven van dat van den B.N.A. in de tegenwoordige maatschappelijke en sociale verhoudingen, mocht scheiden, te trachten te overbruggen. Middelen hiertoe, praktische middelen werden reeds ter sprake gebracht; de heer de Haas aanvaardde ze gaarne om ze, met de nieuwe gezichtspunten, die hij in zijn streven steeds zou zien, te overwegen of te beproeven.

In verband met het besprokene en de opvatting van den heer de Haas, en erkennend de hooge beginselen waarnaar de heer de Haas werkt, sprak de vergadering de wenschelijkheid uit dat het honorarium, aangegeven door de tabel moet worden gedeclareerd en ontvangen.

Hierna kwam aan de orde het in het officieele gedeelte van het Bouwkundig Weekblad No. 10, 1920, opgenomen rapport van den heer A. Keppler over een centraal bureau voor de uitvoering van plannen voor volkswoningbouw te Amsterdam, en het schrijven dat het Bestuur gericht had aan den heer Keppler inzake de in dat rapport voorgestelde beperkende bepalingen ten opzichte van de vrijheid al of niet van het centraal bureau gebruik te maken.

De vergadering betuigde adhaesie aan dit schrijven.

De machtiging van het Bestuur tot aankoop van een gebouw voor een eigen zetel van den B.N.A. werd verleend.

Bij de rondvraag vroeg de heer van Goor krachtiger optreden tegen de leden, die in strijd met art. 42 van de A.R. meedoen aan prijsvragen, die niet door de P.P.C. zijn goedgekeurd.

De heer Meyburg vroeg actie van het Bestuur inzake de wettelijke verplichting tot het opnemen van welstandsbevelingen in de bouwverordeningen.

De heer Gratama verzoekt het Bestuur, nu de woningbouwverenigingen plannen hebben om centrale bouw bureaux te stichten, vooraf te onderzoeken welke de gevolgen hiervan kunnen zijn voor den architect ten opzichte van zijn verhouding tot den B.N.A. Voorts verklaarde de heer Gratama de houding van B.N.A. leden, tevens lid van de Club van Amsterdamsche woningbouw-architecten, die de in die Club gerezen vraagstukken niet direct in den B.N.A. aanhangig hebben gemaakt. Volgens spreker liet de Eerecode van den B.N.A. ruimte genoeg, om hierin nog geheel vrij te zijn.

De vergadering sprak echter de wenschelijkheid uit van het onmiddellijk ter tafel brengen in den B.N.A. van alle vraagstukken en kwesties, ook al zijn zij van zuiver lokaal belang.

De heer Meyerink riep op tot zijn schrijven over de noodzakelijkheid van een Rijks-Materiaalkeuring en de Penningmeester verzocht vlugger toezending van de opgaven van de beroepsinkomsten, waarna de vergadering werd gesloten.

Om omstreeks 4 uur begaf men zich naar de Wijnbrugstraat, ter bezichtiging van het door architect W. Kromhout gebouwde Kantoorgebouw „de Noordzee“. De heer Kromhout leidde zijn collega's rond en gaf uitvoerige inlichtingen.

Een der leden zal in een der volgende nummers van het Bouwkundig Weekblad een beschrijving geven van dit bouwwerk, waarvan ook enkele afbeeldingen zullen worden opgenomen.

De Directeur,
MIRAS.

SAMENSTELLING P. P. C.

De P. P. C. heeft ons bericht dat tot lid van de P. P. C., in de plaats van den heer P. G. Buskens, atredend lid, is gekozen de heer H. Fels.

De Commissie bestaat thans uit de heeren H. Fels, C. N. van Goor en H. A. Reus.

VERBETERING STATUTEN.

In het nieuwe exemplaar van de Statuten en het Huishoudelijk Reglement heeft door onjuiste omzetting, de Eerecode een verlenging gekregen, die er niet bij behoort.

De 2 laatste alinea's van den Eerecode op pag. 16, behooren n.l. thuis onder de laatste alinea van § 36 op pag. 17.

De leden worden verzocht in hun exemplaar de rectificatie ter plaatse te noteeren, om eventuele vergissingen, zoo die al mogelijk zouden zijn, te voorkomen.

PRIJSVRAAG RAADHUIS TE SLIEDRECHT.
EERSTE PRIJS. — ONTWERPERS: DR. G. FRIEDHOFF, DR. J. H. PLANTINGA.

RAPPORT DER JURY

VOOR DE PRIJSVRAAG DOOR DE GEMEENTE SLIEDRECHT UITGESCHREVEN VOOR EEN SCHETSONTWERP VOOR EEN GEMEENTEHUIS.

Algemeene beschouwingen.

Op den vastgestelden datum van 1 Maart waren 84 ontwerpen ingekomen.

Alhoewel het bij het openen der inzendingen al dadelijk bleek dat er verscheidene bij waren, die absoluut niet aan de eischen van het programma voldeden, of, uit een architectonisch oogpunt niet in aanmerking konden komen, is het gehalte over het algemeen toch van dien aard, dat de Jury van meening is dat de prijsvraag als goed geslaagd is te beschouwen.

Het bleek trouwens ook al spoedig, na een eerste overzicht, dat er verscheidene inzendingen waren, die alleszins de noodige kwaliteiten vertoonden om voor bekroning in aanmerking te komen.

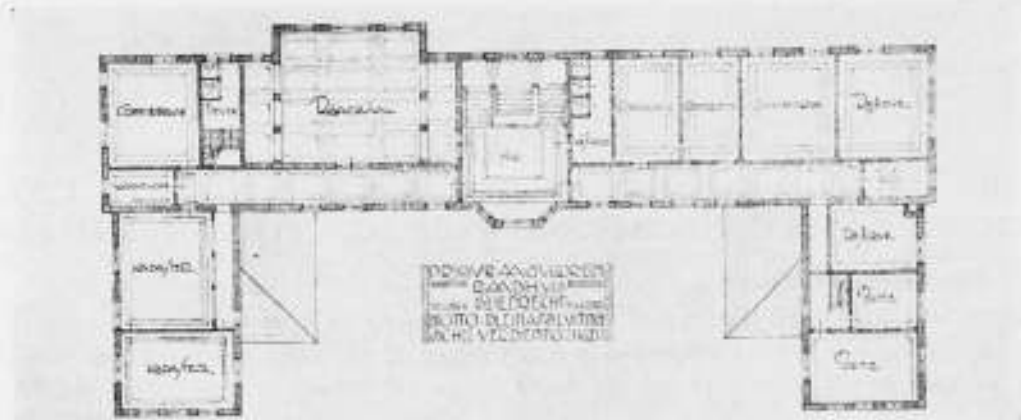
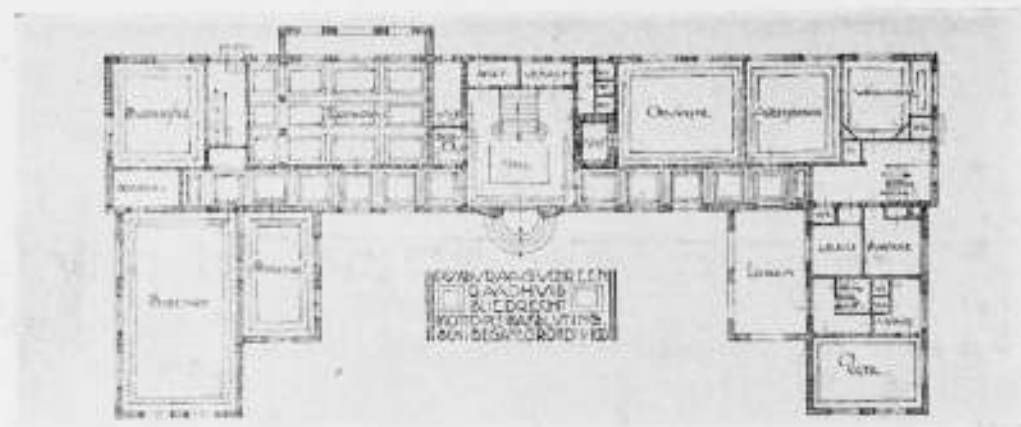
Hieruit is eens te meer gebleken dat het Prijsvraagstelsel, dat de gelegenheid geeft aan elken architect om zijn fantasie, conceptie-vermogen en uitbeeldingskracht tot uiting te brengen, door zeer velen wordt gewaardeerd als de voor een ieder openstaande weg, die de talentvolle jongere krachten tot het succes kan leiden.

De Jury wil hier dan ook hulde brengen aan het gemeentebestuur van Sliedrecht, dat blijk gegeven heeft doordrongen te zijn van het algemeen belang dat daardoor aan het uitschrijven van een Prijsvraag verbonden is.

En hier eenigszins vooruitlopende op de beoordeeling, willen wij even aanstippen dat dit Gemeentebestuur ook terzelvertijd zeer goed zijn eigen belang gediend heeft, want wij zijn overtuigd dat het door ons bekroonde ontwerp onder alle opzichten goed voldoet aan de in het programma gestelde eischen en een voor Sliedrecht alleszins passend Raadhuis is.

Beoordeeling.

De 84 inzendingen droegen de motto's:		
3 cirkels (geteekend).	Compact.	Mies.
Dieuwke.	Vox populi.	Zwart-Wit.
11, in cirkel.	Het leven vormt den mensch.	S.P.Q.S. I (9 bladen).
Pleinafsluiting I (10 bladen).	Eensgezindheid.	Conamore.

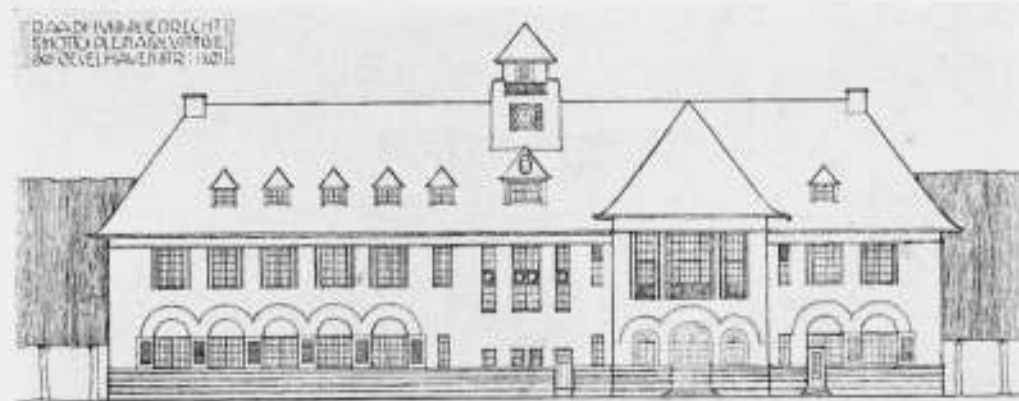
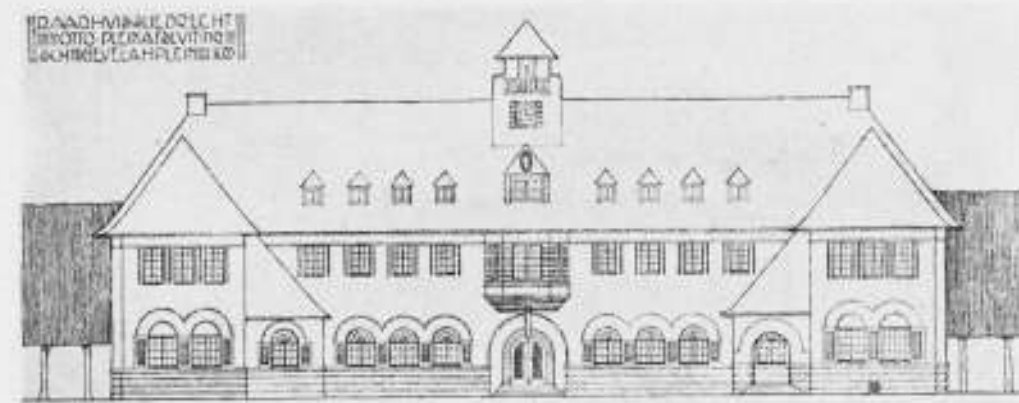

PRIJSVRAAG RAADHUIS SLIEDRECHT.
EERSTE PRIJS. — ONTWERPERS: IR. G. FRIEDHOFF, IR. J. H. PLANTENGA.

Japy.
Rodag.
Vierkant met diagonaal (get.)
Ho ho.
Wapen op eiken tak (get.)
Begbé.
Jeugd.
Pleinwand I (4 bladen).
Concis.
Simplex I (9 bladen).
Simplex II (2 bladen).
Pleinafsluiting II (6 bladen)
Aan de Merwede.
Wapen in krans (get.)
Maart I (10 bladen).
Maart II (11 bladen).
Urbdomo.
Burgerzin.

Raad.
In haast.
Labor omnia vincit.
Pan.
Merwede.
In dure tijden.
Wapen van Sliedrecht (get.)
Toekomst.
S.P.Q.S. II (5 bladen).
Pleinwand II (10 bladen).
Monument.
R.H.S.
het Rhythme.
Zwaluw.
??
Arthur.
Peeland.
Gouden ster (geteekend).
Raedt.

Swastika.
Zwart-goud.
Buf.
Gouden Ploeg.
M.C.M.X.X.
Vormentaal.
Contour.
Mairie.
few man think, but all have opinions.
N.B.S.H.
B. en W.
Qui?
Lida.
Laboremus.
Ans.
't is Rood.
Meta.
X Y.

PRIJSVRAAG RAADHUIS SLIEDRECHT.
EERSTE PRIJS. — ONTWERPERS: IR. G. FRIEDHOFF EN IR. J. H. PLANTENGA.

te laat.
Overgang.
Wanty.
G² — K.
Raadhuis.
Lijn en Vlak.

Pax.
Inborn.
Excesior.
Lente.
Robby.
Handvorm.

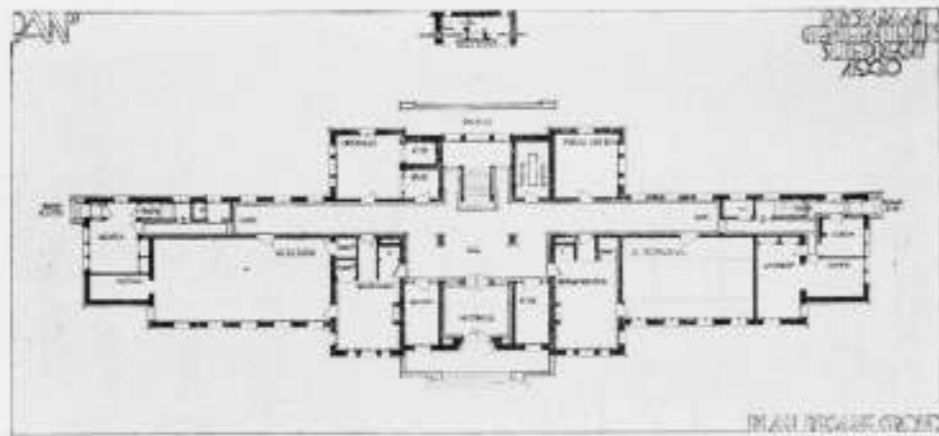
Voort.
Centrum.
A. Z.
Z.
R.S.

Van de 84 inzendingen werden er 4 op zijde gelegd wegens onvolledigheid: Begbé, te laat, G² — R. en Raadhuis.

Van de 80 overige waren er 38 die al direct bij de eerste schifting uitvielen wegens algemeene gebreken als: veel te pompeuze opzet, dorre of onvoldragen architectuur, gevels die niet het minst het Raadhuis idee tot uitdrukking brengen, onvoldoende en karakterlooze vormgeving, weinig overwogen distributie, donkere gangen, enz. terwijl van verscheidene blijkt dat de opgave boven het kunnen van den ontwerper gaat.

Dit waren de motto's:

Urbdomo, Vox populi, Qui? 11 in cirkel, Diouwke, Wapen van Sliedrecht (geteekend), B. en W., Vormentaal, Swastika, Z, Toekomst, Laboremus, Simplex I, Maart II, Overgang, Jeugd, Vierkant met diagonaal (geteekend), Wapen op eiken tak (geteekend), Zwaluw, R.S., Meta, 3 cirkels geteekend, Buf, 't is Rood, Ans, in dure tijden, R.H.S., Contour, Robby, Gouden Ploeg, N.B.S.H., Wanty, aan de Merwede, ??, Lida, Raad, Simplex II, Merwede.

TWEDE PRIJS. — PRIJSVRAAG RAADHUIS SLIEDRECHT.

Waar de jury vooropstelde dat het plaatsen van eenig ontwerp in de tweede groep op zichzelf reeds moest beschouwd worden als een bewijs van verdienstelijkheid, werd deze groep vrij beperkt, en werden de 23 volgende ontwerpen ook bij de eerste groep gerangschikt.

Conamore. Hall onvoldoende bestudeerd alsook de daarop uitlopende gangen. Voldoet niet aan het pleinafsluitingsidee.

Few man think, but all have opinions. Distributie en geveloplossingen gezocht.

Pveland. Zoowel plan als verlichting laten te wenschen over. Het streven naar kubieke massa is overigens wel eenigszins bereikt.

M C M X X. Perspectief niet in overeenstemming met de gevels. Opzet overigens pompeus en kostbaar.

Pleinwand II. Gangen lang en duister. De bijbouw der trouwzaal is niet gelukkig. De massa-indruk is wel wat plomp.

Raedt. Bij het binnenkomen reeds treft het onoverzichtelijke van het plan. Ook de verdere ruimte-ontwikkeling laat te wenschen over.

X Y. Hall en trap pompeus, terwijl de gangen voor publiek nauw en duister zijn. De constructie van den koepel ontwikkelt zich niet logisch uit het plan.

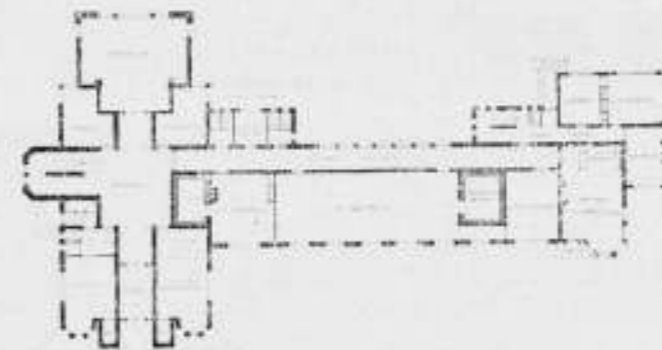
Compact. Op den eersten aanblik doet het plan niet onaardig aan. Bij nadere bestudeering echter valt de plattegrond tegen. Bodewoning niet gelukkig geplaatst. Hoofdramp te benepen.

Japy. Hoewel de massa verdeling een zekere verdienste heeft valt het op dat terwille

PLATTEGROND

POTTO: ZWART-GOUD

DERDE PRIJS. — PRIJSVRAAG RAADHUIS SLIEDRECHT.

van de gevels in den plattegrond geforceerde dingen zijn. [Zie secretarie en trouwzaal].

Zwart-wit. De gevels doen niet onaardig aan, doch het plan kan niet als voldoende uitgewerkt beschouwd worden. Hall en gangen donker. Trappen benepen. Ingang trouwzaal niet gelukkig, terwijl deze zaal door de trappenkast van de politie hoekiger wordt.

Inborn. Plan niet voldoende bestudeerd. De perspectief wekt verwachtingen op, die door plan en gevels niet worden bevredigd.

Excestor. Dank zij de voorpijlonen, die echter in plan nutteloos blijken is de perspectief niet zonder verdiensten. In de vormgeving van de gevels is echter gemis aan eenheid, terwijl de plattegrond ook niet voldoet.

Wapen van Sliedrecht in krans. Plan te royaal en tevens verbrokken. Toren aan den achtergevel ongemotiveerd en verre van mooi. Vormgeving der gevels arm.

Mies. Silhouet en massaverdeeling geslaagd, hoewel de werkelijkheid wel nuchterder zal aandoen dan de teekeningen. Toren niet gelukkig; te goedkoop in vorm.

S.P.Q.S.II. Plan voldoet niet aan het pleinafsluitingsidee. Donkere gangen. Secretaris geen vrije ingang. Wachtkamer duister. Trappenhuis met bovenlicht had vermeden moeten worden. Arbeidsbemiddeling absoluut donker.

Het leven vormt den mensch. Zoowel plan als opbouw te ingewikkeld en te kostbaar. Gevels verbrokken.

Handvorm. Donkere gangen. Ingang trouwzaal te benepen, terwijl directe ingang van buiten ongewenscht is. Secundaire trappen niet gelukkig. Vorm hall en trap niet bevredigend. Dak te overwegend en te kostbaar. Wel pretentius maar geen Raadhuis karakter.

Centrum. Donkere ingebouwde gangen. Trappenhuis armelijk. Hulptrappen en publieke tribune niet voldoende verlicht.

Voort. Bode niet goed geplaatst. De overigens verdienstelijke beknoptheid der plattegronden teekent zich niet af in de gevels, die overdadig zijn.

A-Z. Te pompeus opgezet vooral de middenpartij. Architectuur saai, toren niet in verhouding tot de rest.

Rodas. Heeft zich door het verwrigen van de as moeilijkheden bezorgd die niet tot goede oplossing zijn gekomen.

Gouden Ster. Het plan op zich zelf is niet onverdienstelijk. Echter minder geschikt voor Sliedrecht. Dakvorm niet in harmonie met het horizontale streven. Constructieve aanleg van begane grond wordt niet teruggevonden in het verdiegingsplan waar de gangen niet voldoende verlicht zijn.

Mairie. Dak met toren pompeus en kostbaar. Binnenkomen niet voldoende bestudeerd. Bode en trap niet gelukkig geplaatst. Gangen niet voldoende verlicht.

De 14 volgende ontwerpen vielen bij de tweede schifting af. Alhoewel in sommige opzichten verdienstelijk, konden deze ontwerpen evenwel niet in aanmerking komen voor bekroning.

Ho-ho! Het plan zoowel als de gevels geven blijk van capaciteit. De algemeene indeeling en de gevraagde vorm zijn wel geslaagd. De ontwerper heeft echter uit het oog verloren dat Sliedrecht maar eene kleine Gemeente is. Het is meer een stadsplan. Hal en corridor te grootsch opgezet in verhouding tot de lokalen. De verscheidenheid van loketten is wel overbodig. De waarde van den achtergevel zal wel nadeelig beïnvloed worden, wanneer de nu achterwege gelaten schoorsteen geteekend wordt.

Eensgezindheid. Plattegrond door ligging der gevels aan den buitenmuur aantrekkelijk. Sluit ook het hek goed af. Opbouw echter minder goed. Dakvlakken, vooral der beide hoektorens, ongelukkig opgelost.

Arthur. Algemeene indruk gunstig. De achtergevel drukt echter beter uit waarnaar gestreefd is dan de voorgevel waar de vleugels in opbouw niet mooi opgelost zijn. De bovenverdieping is ook gunstiger ingedeeld en verlicht dan de begane grond waar de gangen niet voldoende verlicht zijn. Teekenwerk vaardig.

Burgerzin. De onsymmetrische oplossing doet prettig aan in opbouw. Gangen echter onvoldoende verlicht en te benepen, terwijl de lichtinval in het algemeen als onvoldoende moet beschouwd worden. De verdienste van het plan wordt gedeeltelijk te niet gedaan doordat de ontwerper het al te beknopt heeft willen maken, door het onderbrengen van belangrijke lokalen onder het dak. De wijze van voorstellen is niet gelukkig. Detailteekening beslist onvoldoende.

Lijn en vlak. De gevels doen prettig aan. Op de omgeving is echter niet voldoende acht geslagen. Wat de plattegrond betreft, donkere ingebouwde gangen, opkomen boven hoofdtrap armelijk, publieke tribune niet goed opgelost ten opzichte van de Raadzaal.

Lente. Gevel verdienstelijk, behalve toren, waarvan de spits beter had kunnen gemist worden. Trouwens onnoodig kostbaar evenals de ongevraagde tweede verdieping.

die zonder bezwaar achterwege had kunnen blijven. Donkere ingebouwde gangen. Veel ruimteverspilling. Woning bode wijdloopig. Eerste verdieping aanmerkelijk beter.

S.P.Q.S.I. Ensemble origineel. Het idee van langgerekten vorm met vleugelbouwen is wel aantrekkelijk. Massa en vormgeving is bepaald geslaagd. Zou echter beter passen en tot zijn recht komen in een meer landelijke omgeving. De ontwikkeling der gangen is gelukkig en komt goed uit in den voorgevel. Achtergevel echter aanmerkelijk minder gelukkig. Opgang naar publieke tribune gebrekkig. Bovendien mist de hoek van achter- en linkergevel ondersteuning. Toilet te ver van Raadzaal.

het Rhythme. Er zit wel iets monumentaals in, alsook eenheid van karakter. De oplossing is echter gedurfd. Het dak is ingewikkeld en kostbaar. Ingang benepen en trappen wijdloopig.

Concis. Zeer verdienstelijke gevels. Plattegronden ook goed, behalve echter donkere ingebouwde gangen op begane grond. Zou zonder dit onoverkomelijke bezwaar wel in aanmerking gekomen zijn voor de derde groep.

Monument. Verdienstelijk plan. Raadzaal komt goed uit. Aanleg trappenhuis, in dit overigens symmetrisch plan, gebrekkig. Secundaire trappen zonder noodzaak donker. Traplicht achtergevel spiegelt niet terug wat daar achter gelegen is.

Pleinwand I. Interessant plan maar zeer wijdloopig, hetgeen in opbouw tot zeer schilderachtig karakter heeft geleid; komt door de perspectief aardig uit. Situatie gelukkig. Heeft echter niet voldoende het karakter van een Raadhuis.

In haast. Gevels verdienstelijk. Streven naar uitvoerbaarheid in verband met den prijs goed merkbaar. Ensemble geeft een rustigen indruk. Groepeerings plattegrond echter niet voldoende doordacht.

Maart I. Plattegronden verdienstelijk. De opbouw echter veel minder.

Labor omnia vincit. Op het eerste gezicht goed verdedigbaar plan. Eenige ontwerp waarbij de ingebouwde gangen door middel van de secundaire trappen eenigszins verlicht zijn. Plan en gevels doen rustig en prettig aan. Het dak is echter te hoog in verhouding tot het gebouw. De middenpartij begane grond te ruim, waardoor boven te veel ruimte beschikbaar komt (5 reserve kamers in plaats van 2).

In de derde groep zijn alleen die ontwerpen geplaatst die voor bekroning in aanmerking kwamen. Dit waren:

Pax, Pan, Pleinafsluiting I, Pleinafsluiting II en Zwart-goud, — waaruit gekozen werden met algemeene stemmen van de jury:

voor den *eersten prijs*: Pleinafsluiting I.

„ „ *tweeden prijs*: Pan.

„ „ *derden prijs*: Zwart-goud,

terwijl de jury het zeer jammer vond geen vierden prijs beschikbaar te hebben voor het ontwerp: Pleinafsluiting II.

Met algemeene stemmen adviseert de jury aan het Gemeentebestuur aan de ontwerpers van het eerst bekroonde ontwerp de opdracht tot uitvoering van het werk te geven.

Pax. De algemeene vorm van het gebouw sluit het plein goed af. De distributie is rationeel, de vertrekken sluiten logisch aan. De agentenkamer en de bodewoning zijn aardig op de hoeken verwerkt. De gangen zijn goed verlicht. Daarentegen is de vestibule onvoldoende verlicht en kan de aanleg van twee trappenhuisen als overdadig beschouwd worden. Daarbij komt dat elke trap, hoewel breed van opgang, zich hinderlijk versmalt. De gevels zijn rustig en geven een indruk van eenheid. Enkele gezochte raampartijen vallen echter eenigszins uit het karakter. De toren, van die afmetingen had achterwege kunnen blijven. Hij komt bovendien, gezien de muurdikten in het plan, daaruit niet rationeel voort.

Pleinafsluiting II. De algemeene opzet zoowel in plan als in opbouw is aantrekkelijk en op aangename wijze voorgedragen. De plattegrond is langgerekt van vorm in verband met het idee pleinafsluiting en de gangen zijn goed verlicht. De distributie der ruimte is rationeel.

Bij nadere beschouwing valt het echter op, dat de oplossing der verhoogde trouwzaal en daarmede aansluitend trappenhuis niet bevredigt, terwijl de oplossing van toiletten, garde-robe en trap naar publieke tribune der Raadzaal bepaald gewrongen is.

Voor de eenvoudigheid, die vooropgesteld is, zijn erkerwijze wachtkamers, banken en podiums niet gewettigd. De gevels in algemeen zin zijn sympathiek. De compositie is bepaald geslaagd, vooral de voorgevel. Echter vraagt men zich af of het karakter voor Sliedrecht wel passend is. Het plan is, zoowel wat opbouw als plattegrond betreft, niet voldoende economisch. Het geeft daarentegen getuigenis van fantasie en architectonisch begrip. Het tekenwerk is superieur. De detaillering kan sober zijn, daar de massa zeer verdeeld is.

Zwart-goud. Is het eenige plan uit de onsymmetrische inzendingen dat terecht tot de laatste keuze bewaard is wegens buitengewoon interessante afsluiting van het plein, terwijl ook de havenzijde een aangenaam aspect te zien geeft. Het geheele karakter past zich uitnemend aan bij het denkbeeld van het Raadhuis van een kleine industriele gemeente. De gevels vertoonen de Hollandsche soberheid, die toch niet uit het oog verliezen om hier en daar, door een groot accent de gewettigde aandacht te trekken. De plattegrond vertoont de voordeelen en bezwaren der onsymmetrische oplossing: voordeelen doordat op een bepaald punt in den plattegrond bijzonder nadruk kan worden gelegd, nadeelen omdat een verwijderde ligging der vertrekken niet kon vermeden worden wat nog geaccentueerd wordt door de zijdelingsche ligging van de trap.

De entree op zichzelf is niet gelukkig. De verlichting van de vestibule die moet geschieden langs de halve trapbreedte is niet voldoende. De ligging der ramen is soms gezocht, waardoor in de vertrekken gedeelten zullen overblijven die onvoldoende verlicht zijn. Uit dit alles blijkt, dat de hier gestelde opgave van onsymmetrische oplossing bepaald zeer moeilijk tot een goed grondplan was te verwerken.

De ligging van bode- en wachtkamer is niet bevredigend. Politie op verdieping niet voldoende afgezonderd. Kamer voor Gemeentewerk onvoldoende verlicht. De Raadsleden zullen in het licht kijken wat niet gewenscht is. Aan den anderen kant heeft deze plattegrond iets intiem en hier en daar iets afwisselends en aantrekkelijks dat dan ook in de gevels goed tot uitdrukking komt. Met name heeft de hoofdingang iets monumentaals zonder daarom koel te zijn. Verscheidene motieven zijn uitstekend geplaatst.

Wat het minst bevalt is de toren, waarvan de afschuiningen en de aansluiting met het dak niet bevredigt. Het tekenwerk is goed.

Pan. Pan heeft op intensieve wijze de eischen van het programma weten te verwezenlijken. Het plan is beknopt als haast geen ander. Het is eenvoudig van opbouw, en de eischen in de plattegronden zijn ten volle tot hun recht gekomen, terwijl aan de groepeerings een gepaste afwisseling is gegeven. De situatie is goed. De zeer langgerekte vorm sluit dit plan geheel af. Op de verdieping valt het wel tegen dat de ruimte in de benedenhall boven totaal is verloren gegaan.

De ontwerper heeft het trouwens zelf gevoeld en getracht te ondervangen door den wand van de Raadzaal tegenover de trap ietwat terug te zetten. Hoewel het gevelsilhouet kan worden geprezen is de gevel, op zich zelf beschouwd wel wat sober. Men vraagt zich af of niet een pikante afwisseling, een ietwat rijker detaillering, wat krachtiger schaduwwerking e.d. aan de façade, wat meer leven hadden kunnen inblazen. De gevoelskwaliteiten, die aan iedere goede architectuur behooren ten grondslag te liggen zijn jammer genoeg, door koel redeneeren wellicht te veel op den achtergrond gedreven. De welverzorgde voordracht is geheel in overeenstemming met bovenomschreven karakter van het ontwerp.

Pleinafsluiting I. De situatie is gunstig en de naar voren gebouwde vleugels zullen het plein goed omvatten en het idee van pleinafsluiting nog versterken. Het karakter van een landelijk Raadhuis zooals te Sliedrecht past, is ongewoon goed tot uitdrukking gebracht. Strikt eenvoudig in opbouw is de bij het eerste huis der Gemeente passende waardigheid zeer goed tot uitdrukking gebracht. Ook het plan

geeft de intimiteit van het uiterlijke inwendig weer. Eenigszins hinderlijk is het wel dat men direct met de deur in huis valt. De aan beide gangen geplaatste tochtdeuren zullen naar het oordeel der jury, daar niet voldoende aan tegemoet komen. De gangen zijn niet overal even gunstig verlicht. Bedenklijk is ook dat terwille van de symmetrie in den gevel de overbodige loggia noodwendig wordt, nog ongerekend, dat de keuken der bodewoning en de traphall der politie daardoor minder goed worden verlicht. De trouwzaal zou beter directe verlichting kunnen krijgen door het bijtrekken van de loggia onder uitbouw Raadzaal. De gevels geven een rustigen indruk door de geslaagde verdeling der muurmassa's en vensteropeningen. Dat de symmetrie aan den achtergevel is opgegeven is allerminst een bezwaar. Wel is echter de trapverlichting eenigszins onvoldoende bestudeerd. Men vraagt zich af of in den voorgevel de hoofdingang door een tochtportiek niet een goede aansluiting met de ietwat zware erkerpartij had kunnen krijgen, waardoor de superpositie in de as van het gebouw aanmerkelijk zou zijn versterkt. De geheele voordracht der inzending is zeer sympathiek.

Sliedrecht, 17 Maart 1920.

De Jury:

S. DE CLERCQ,
PAUL J. DE JONGH, } Leden.
H. A. REUS, }
G. C. GUERMONPREZ, c.i., Rapporteur.

DERDE HEEMSCHUT-CONFERENTIE.

De Derde Heemschut-Conferentie, die in December 1919 werd uitgesteld, zal thans gehouden worden op Vrijdag 9 en Zaterdag 10 April 1920, in het American Hotel aan het Leidscheplein te Amsterdam.

Het programma is als volgt vastgesteld:
Vrijdag 9 April 1920: 3 uur n.m. Opening der Conferentie door Prof. Dr. H. Brugmans, Voorzitter van den Bond „Heemschut“.

Voordracht met lichtbeelden door den heer A. W. Weissman: „Heemschut van 1913 tot 1920“.
8 uur n.m. Voordracht met Lichtbeelden door den heer A. H. Wegerif Gzn.: „Heemschut en Gebouwen voor de Nijverheid“. Voordracht door den heer H. P. J. Bloemers: „Heemschut en Volkshuisvesting“.

Zaterdag 10 April 1920: 10 uur v.m. Voordracht met Lichtbeelden door den heer J. W. Gerhard: „Heemschut en Onderwijs“. Voordracht met Lichtbeelden door den heer A. van Erven Dorens: „Openlucht Musea“.

2 uur n.m. Voordracht met Lichtbeelden door den heer W. Kromhout Czn.: „Heemschut, Standbeelden en Gedenkteekenen“. Voordracht met Lichtbeelden door den heer A. Keppler: „Advies-Commissies“.

6 uur n.m. Gemeenschappelijke maaltijd.
De Contributie bedraagt:
Voor deelnemers f 3.— Voor deelnemende Vereenigen, aangesloten bij den Bond Heemschut, die het recht hebben drie afgevaardigden te zenden f 5.— Voor deelnemende Vereenigen

of Corporaties, niet aangesloten bij den Bond Heemschut, die het recht hebben drie afgevaardigden te zenden f 10.— Voor Donateurs minstens f 10.—

In het bijzonder wordt gewezen op het nut, dat de Conferentie voor Bestuurscolleges heeft. Het Bestuur is er van overtuigd, dat het behoud der schoonheid van Nederland velen ter harte gaat, dat zij door het deelnemen aan de Derde Heemschut-Conferentie daartoe zullen willen medewerken.

Hun, die zich reeds voor de Conferentie opgaven, zullen de bewijzen van toegang worden gezonden.

Prof. Dr. H. BRUGMANS te Amsterdam, Voorz.
D. F. TERSTEBERG te Naarden, Onder-Voorzitter.
A. W. WEISSMAN te Haarlem, 1e Secretaris.
Ir. J. H. W. LELIMAN te Baarn, 2e Secretaris.
G. A. POS te Baarn, Penningmeester.
A. VAN ERVEN DORENS te Arnhem.
K. P. C. DE BAZEL te Bussum.
Mr. W. B. BUNA te Huizen.
W. CROOCKEWIT W.A.Z. te Amersfoort.
EDO J. BERGSMA te Eerschedé.
Jhr. Mr. J. W. H. RUTGERS VAN ROZENBURG te Baarn.

Dr. JAN KALF te 's-Gravenhage.
C. R. T. BARON KRADENHOFF te Utrecht.
Jhr. Mr. F. J. J. M. VAN ROCKEVORSSEL te 's-Hertogenbosch.
Mr. P. G. VAN TIENHOVEN te Amsterdam.

ADVIESBUREAU VAN DEN BOND HEEM-SCHUT.

De Bond Heemschut heeft de volgende circulaire rondgezonden:

Reglement voor het adviesbureau.

Art. 1 Het Adviesbureau is een orgaan van den Bond Heemschut en Administratief ondergeschikt aan het Bestuur van dien Bond.

Art. 2 Het Adviesbureau heeft tot taak om, wanneer het daarmee door het Dagelijksch Bestuur van den Bond wordt belast, schriftelijke, mondelinge of grafische voorlichting op het gebied der Bouwkunst in den meest uitgebreiden zin te geven aan lichamen of personen, die dit wenschen.

Art. 3 Het Adviesbureau werkt bovendien algemeen propagandistisch en opvoedend, ter bevordering van de algemeene belangen der bouwkunst. In het bijzonder houdt het voeling met de overheid, het onderwijs en het bedrijfsleven.

Art. 4 Ter beoordeeling van het Dagelijksch Bestuur worden de adviezen gegeven hetzij om niet, hetzij tegen vergoeding der kosten.

Art. 5 Het personeel van het Adviesbureau ont-

houdt zich van gehonoreerden arbeid in gevallen, waarin de medewerking van het Bestuur is ingeroepen of waarvan het ambtshalve vernam.

Art. 6 Het Adviesbureau legt een boekertij aan, verzamelt modellen, afbeeldingen, lantaarnplaatjes, films, bouwstoffen enz., het organiseert tentoonstellingen, voordrachten en cursussen voor het publiek en voor vaklieden.

Art. 7 Het Adviesbureau tracht door middel van de algemeene of de vakpers, door het uitgeven van vingschriften of plaatwerken, onder goedkeuring van het Dagelijksch Bestuur, de verbetering van het bouwen te bevorderen.

Art. 8 Het Adviesbureau kan aan het Dagelijksch Bestuur voorstellen, prijsvragen uit te schrijven voor opmetingen, ontwerpen enz., of bekroningen te geven aan ontwerpers en eigenaars van uitgevoerde werken, die daarvoor in aanmerking komen.

Art. 9 Ieder jaar brengt het Adviesbureau voor 1 April een verslag van zijn werkzaamheden aan het Bestuur uit.

Art. 10 Het personeel van het Adviesbureau krijgt van het Bestuur een instructie.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUÏ, Ir. M. J. GRANPRÉ, MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUYON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50 Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 3 APRIL 1920. - No. 14.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Het gebouw „Noordzee" te Rotterdam, door Alb. Otten. — Rapport betreffende den Bouwtoestand der Gemeente „Utrecht". — Ontvangen Tijdschriften en Boekwerken.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

LEDENVERGADERING OP ZATERDAG 24 APRIL A.S. TE HILVERSUM. PLAATS EN TIJD ZULLEN NOG NADER BEKEND WORDEN GEMAAKT.

1. Notulen.
2. Mededeelingen.
3. Ingekomen stukken.
4. Voorstel van het Bestuur om als nieuw punt op het Werkprogramma van den B.N.A. te plaatsen: De oprichting van een Rijksproefstation voor Bouwmaterialen.
5. Behandeling van het rapport van de Salariscommissie.
6. Behandeling Herzieningsvoorstellen van de Algemeene Regelen voor Nat. Prijsvragen. De Herzieningsvoorstellen zullen worden opgenomen in het volgende nummer.
7. Honorarium-regeling voor volkswoningbouw.
8. Rondvraag.

Aan deze vergadering zal een excursie worden verbonden, waarvan in het volgende nummer nadere mededeelingen zullen worden gedaan.

PRAEADVIES VAN HET BESTUUR VANDEN B.N.A. INZAKE DE CONCLUSIES VAN DE SALARISCOMMISSIE.

(Zie het off. gedeelte van het Bouwkundig Weekblad No. 9 Jaargang 1920).

Hoewel de salariscommissie slechts een deel van haar taak voleindigd heeft — immers de salarisregeling vormt slechts een gedeelte van de regeling, die de verhouding tusschen architecten en hun personeel nader zal bepalen — meent het Bestuur, dat de huidige omstandigheden het noodzakelijk maken de loonregeling, op grond van haar urgentie, allereerst te behandelen.

Het Bestuur verbindt aan het behandelen van dit onderdeel der regeling het dringend verzoek aan de Commissie, ten spoedigste voorstellen voor de regeling in haar volien omvang in te dienen, en vertrouwt dat de Commissie, die zelf in de inleiding van haar rapport, op de noodzakelijkheid van verder werken wijst, hieraan zal voldoen.

Ten aanzien van de conclusies van de salariscommissie deelt het Bestuur het volgende mede: Conclusie 1.

De vertegenwoordigers van bovengenoemde organisaties constateeren, dat zij een geheel nieuwe salarisregeling kunnen voorstellen, omdat te dien aanzien geen bepalingen bestaan, behoudens het contract tusschen den vroegeren B.N.A. en den B. v. T., hetwelk is vervallen, ingevolge fusie van de Architectenorganisaties.

Deze conclusie geeft het Bestuur geen aanleiding tot opmerkingen.

Conclusie 2. De ontworpen salarisregeling zal door genoemde organisaties van werkgevers en werknemers bindend worden verklaard.

Het Bestuur vereenigt zich met deze conclusie. Zonder bindend verklaring van deze regeling toch, missen de werknemers-organisaties alle zekerheid, omtrent het naleven van de bepalingen der regeling, terwijl juist het verkrijgen van zekerheid in hun arbeidsvoorwaarden de groote aanleiding tot het vaststellen van de regeling is.

De redactie voorgesteld door den Heer Meyerink, opgenomen in de bijlage van het rapport, geeft die zekerheid niet.

Conclusie 3.

Om de salarisregeling aan haar doel te doen beantwoorden en deze voordeel te doen bieden aan de organisaties van Technici die daarvoor hebben geijverd, wordt het noodig geacht dat de leden van den B.N.A., Technici in dienst hebben, die lid zijn of binnen een maand worden van een der 4 organisaties. (Verplicht lidmaatschap).

Met de strekking van deze conclusie kan het Bestuur zich niet vereenigen. Bij het opstellen van deze conclusie is uit het oog verloren, dat het toetreden van architecten tot den B.N.A. aan scherpe bepalingen is gebonden, die het niet mogelijk maken de B.N.A. de organisatie van het overgrote deel der architecten te doen zijn. Daar-

voor zou het effect van de voorgestelde bepaling eenzijdig zijn. Het zou neerkomen op een versterking van de organisatie der Technici alleen. Bovendien acht het Bestuur dergelijke maatregelen om technici tot toetreding tot een der organisaties te dwingen, in strijd met het recht van persoonlijke vrijheid, dat in deze dient te worden gehandhaafd.

De architecten en hun organisatie hebben bij een dergelijke bepaling geen belang, terwijl het weglaten van deze bepaling aan de naleving van de loonregeling geen afbreuk kan doen: immers de bindende verklaring van de regeling waakt er voor, dat architecten B.N.A. niet-georganiseerd personeel tegen een salaris beneden het overeengekomen minimum in dienst zouden kunnen nemen. Wat betreft de gewijzigde redactie van deze conclusie van den Heer Meijerink, merkt het Bestuur op, dat een zoodanige bepaling, waarvan de naleving noch aantoonbaar noch controleerbaar is, niet opgenomen kan worden in een overeenkomst tusschen twee organisaties.

Het Bestuur stelt voor conclusie 3 uit de regeling geheel te laten vervallen.

Conclusie 4.

Bij de salarisregeling is uitgegaan van een minimumsalaris, vast te stellen voor een theoretisch en praktisch bekwaam technicus.

Hiermede gaat het Bestuur accoord.

Conclusie 5.

Theoretisch en praktisch bekwaam technicus is:
a. De bouwkundig opzichter, die de dagelijksche leiding van een bouwwerk, technisch en administratief naar behooren kan voeren, of in het bezit is van het diploma Bouwkundig Opzichter B.N.A.

b. De bouwkundig teekenaar die naar behooren kan werken aan bestekteekeningen naar opgegeven ontwerp, aan begrotingen en bestekken en kan detailleeren of in het bezit is van het diploma Bouwk. Teekenaar B. N. A. Het Bestuur acht de redactie „(en) of” niet juist. Het bezit van het diploma Bouwkundig Opzichter heeft daarmee tegelijk de betekenis van een aanbeveling en van een bekwaamheidsnorm. Als bekwaamheidsnorm echter kan naar de meening van het Bestuur, het thans uitgereikte diploma Bouwkundig Opzichter niet worden beschouwd. Het Bestuur, waaronder de examens indertijd zijn ingesteld, heeft niet de bedoeling gehad aan het diploma de betekenis van een bekwaamheidsnorm toe te kennen, terwijl de veranderingen welke de examens hebben ondergaan niet het oorspronkelijke karakter van het diploma, bedoeld als aanbeveling, hebben gewijzigd.

Het behoud van het diploma als middel tot verhooging van het peil der Technici, acht het Bestuur zeer zeker gewenscht. In verband echter met de omstandigheid, dat het diploma in de loonregeling de betekenis zal moeten krijgen van een bekwaamheidsnorm, zal het examen geheel gewijzigd moeten worden. Het oude diploma is als norm niet te aanvaarden.

Het Bestuur stelt dan ook voor conclusie 5a als volgt te lezen.

Theoretisch en praktisch bekwaam technicus is:
a. De Bouwkundig Opzichter, die de dagelijksche leiding van een bouwwerk, technisch en administratief naar behooren kan voeren, of in het bezit is van het nader in te stellen diploma Bouwkundig Opzichter B.N.A.

En analoog hiermede conclusie 5b te lezen als volgt:

b. De Bouwkundig Teekenaar die naar behooren kan werken aan bestekteekeningen naar gegeven ontwerp, aan begrotingen, en bestekken en kan detailleeren of in het bezit is van het nader in te stellen diploma Bouwkundig Teekenaar B.N.A.

Conclusie 6.

Om tot controleerbare bekwaamheidsnormen te komen, dient er naar gestreefd te worden om het examen B. N. A. binnen zekeren tijd (b.v. 5 jaar) algemeen te doen zijn.

Deze conclusie dient, naar het Bestuur meent, verplaatst te worden naar de toelichtingen.

Conclusie 7.

Voor een theoretisch en praktisch bekwaam technicus wordt de leeftijd vastgesteld op minstens 25 jaar.

Voor een theoretisch en praktisch bekwaam Hoofdopzichter of Chef de Bureau wordt de leeftijd gesteld op minstens 28 jaar.

Het Bestuur vereenigt zich met deze conclusie.

Conclusie 8.

Een aankomend technicus moet minstens 18 jaar oud zijn; een diploma ambachtsschool, burgeravondschoon of industrijschool bezitten en twee jaar praktisch werkzaam zijn geweest.

Jongere personen worden tot de leerlingen gerekend, waarvoor zoo noodig een afzonderlijke regeling te maken.

Aangezien het Bestuur in de eerste alinea een verplichting tot het doen van een examen of het halen van een diploma leest, waartoe men niemand zal kunnen verplichten, stelt het voor deze alinea als volgt te lezen:

Een aankomend technicus moet minstens 18 jaar zijn, een eindexamen ambachtsschool, burgeravondschoon of industrijschool bezitten of een daarmee gelijkstaande ontwikkeling hebben. Bovendien wordt voor een aankomend opzichter twee jaar praktijk geëischt.

Wat betreft de tweede alinea van deze conclusie, stelt het Bestuur voor haar te laten vervallen, omdat voor de weinige personen jonger dan 18 jaar, die geschikt zijn arbeid te presteeren, het salaris niet nader geregeld behoeft te worden.

Conclusie 9.

De salarisregeling voor aankomende en bekwaame technici is verdeeld in twee klassen. Tot de eerste klasse behooren de grootsteedsche plaatsen en die, waar het bouwbedrijf onder gelijke condities wordt uitgevoerd; tot de tweede klasse behooren de provinciale plaatsen, een en

ander door de wederzijdsche besturen nader te regelen.

Het Bestuur stelt voor den term „nader te regelen” te vervangen door „nader te beoordeelen”.

Een regeling van de classificatie is ten eerste uiterst moeilijk samen te stellen, is ten tweede aan voortdurende verandering onderhevig, en moet ten slotte overbodig worden geacht.

In verreweg het grootste gedeelte der steden en plaatsen is de classificatie van zelf sprekend en een regeling daarvan niet noodig; voor de weinige overblijvende plaatsen, waaromtrent de classificatie tusschen den architect en zijn personeel verschil van gevoelen bestaat, moet een commissie de classificatie nader beoordeelen.

De automatische salaris-toename in de minimum salarisregeling met de leeftijdsverhooging wordt door het Bestuur aanvaard, wanneer met de leeftijdsverhooging tegelijk een capaciteitsvermeerdering gepaard gaat, hetgeen als normaal is te beschouwen. Echter dient hier nadrukkelijk verklaard te worden, dat de geheele regeling gebaseerd is op arbeidsprestatie, zoodat de leeftijdsvermeerdering alleen recht kan geven op verhooging van salaris, wanneer de capaciteitsvermeerdering daarmee gelijken tred houdt, hetgeen uitsluitend en alleen ter beoordeeling is van de architecten.

Slechts onder deze nadrukkelijke voorwaarde kan de overeenkomst worden aangenomen.

Het Bestuur gaat met de door de Commissie opgestelde minimum cijfers accoord.

HOTEL ATLANTA TE AMSTERDAM.

Het allernieuwste, allergrootste, allermooiste op hotelgebied zal nu in afzienbaren tijd aan de Stadhouderskade tegenover het Leidsche Plantsoen verrijzen.

Het geheele complex tusschen Vondelstraat en Overtoom met een frontlengte van 180 Meter, zal naar men weet plaats maken voor een enorm hotelgebouw. Dat de al lang bestaande plannen pas nu kunnen uitgevoerd worden, lag in hoofdzaak aan de onopgeloste vraag, of het administratiekantoor van de Tram hier voorloopig moest blijven bestaan. Oorspronkelijk stelde de Gemeente dezen eisch wel, waarvan de maquette van „Atlanta” nog de sporen vertoont: het avant-corps kon eerst niet in het midden worden ontworpen. De quaestie is intusschen geschikt: een nieuw administratiegebouw zal tegenover den Overtoom (dus om zoo te zeggen naast het Leidsche Plantsoen) worden neergezet; men deakt er tevens het transformatorgebouwtje in op te nemen, dat nu in het plantsoen staat.

Wij werden dezer dagen in de gelegenheid gesteld, de maquette te bezien en iets meer van de plannen te weten te komen. Het hotel wordt inderdaad een reusachtig en imponeerend gebouw, symmetrisch in rustigen stijl uit zandsteen opgetrokken. Het telt met sousterrain mee negen verdiepingen, en heeft een hoogte van ± 35 Meter. De twee hoofdingangen — één voor het eigenlijke

hotel, de andere voor de feestzalen enz. — zijn door het avant-corps aan de Stadhouderskade bereikbaar.

In de Vondelstraat komt een toegang tot de z.g. „woon-appartementen” — het is namelijk de bedoeling, ook een geschikte gelegenheid te geven voor permanent verblijf; een actueel plan.

Overigens zal dit hôtél met het meest verfijnde comfort worden ingericht.

Men weet, dat het gesticht is door de samenwerking van eenige groote scheepvaartondernemingen en de spoorwegmaatschappijen; in hoofdzaak ter bevordering dus van het internationale verkeerswezen. Om dat doel te bereiken kan men natuurlijk niet volstaan met een inrichting als iedere andere: er moet iets bijzonders komen, iets dat aantrekt alleen al door zijn roep. De platen, die men ons van het interieur liet zien, geven dan ook den indruk van een zeer groot-schen opzet.

De koepel bijvoorbeeld, die direct achter den ingang zal liggen, doet meer denken aan de Thermen van Caracalla dan aan de vestibule van een hôtél. De feestzalen (concert-, toneel-, balzaal o.a.) benevens de bibliotheek, leeszaal, restaurant, de grill-room, de bar enz. zullen ook in ons land en misschien in Europa hun gelijken niet hebben.

Buitendien is de capaciteit een hier tot nog toe ongekende; van 500 bedden; 280 groote en kleine kamers, salons, werkvertrekken, negen liften — om een paar getallen te nemen — hebben wij inderdaad nooit gedroomd. Alle kamers krijgen een balkon, een electriche klok en een telefoon, benevens gelegenheid om lichtsignalen te geven in plaats van electriche bellen. Op de zesde en zevende verdieping komen, behalve de verblijven voor het interne personeel, de smids-, meubelmakers-, stoffeerd-, schilders-, timmermans-, drukkers- en kleedermakerswerkplaatsen, alsmede de linnenkamers.

Verder komen op deze verdiepingen de enorme waterreservoirs, welke dienen ter verzekering van een geregelde en doelmatige waterdistributie. Het hôtél wordt geheel brandvrij opgetrokken; door toepassing van het z. g. Thermoe-systeem zal het bovendien geluid dempend worden ingericht, en verder geheel door middel van warmwater worden verwarmd.

Zowel aan de Stadhouderskade als aan de Vondelstraat worden ruime terrassen gebouwd, die 1.50 M. boven de trottoirs zullen liggen.

Architecten zijn de heeren 's Jacot en Zinsmeister; de eerste heeft ook het gebouw van Hirsch ontworpen.

Bovenstaand bericht stond in het Handelsblad van 29 Maart. Waarop hier echter de aandacht wordt gevestigd is de mededeeling omtrent de plaatsing van het nieuwe administratiegebouw van de tram: recht tegenover den Overtoom, waardoor dus een stuk stadslong zal worden weggesneden. Dit opofferen van open ruimte in een stad heeft men in 't algemeen te aanvaarden, wanneer de eischen die de samen-

leving stelt, dit absoluut noodzakelijk maken. Men heeft zich er in te schikken. De vraag die hier rijst is echter deze: Is er voor het administratiegebouw van de tram nu waarlijk geen andere plaats te vinden. Is het absoluut noodzakelijk, in verband met den dienst, dat het gebouw daar, en nergens anders verrijst.

Transformatorgebouwtjes, telefoonschakelhuisjes zijn, in verband met het bestaande net, vaak aan een zeer bepaalde plaats gebonden, waardoor het veranderen van plaatselijke schoonheid, onvermijdelijk is. Maar het gebonden zijn van een administratiegebouw aan een dergelijke bepaalde plaats, lijkt ons met eersten oogopslag niet zoo te verdedigen.

RAADHUIS TE SLIEDRECHT.

J. F. S. schrijft in „de Telegraaf“:

„Indien het gemeentebestuur van Sliedrecht is, zooals men zich een provinciale overheid op z'n smalst voorstelt, kan het niet den uitslag van de prijsvraag voor zijn raadhuis van harte worden gelukgewenscht.

Tegenover de ontwerpoggaaf voor een raadhuis, kan, meende ik, geen architect bedaard en onbewogen blijven, een raadhuis is een huis van het Gezag, men moet het haten of liefhebben, als het Gezag; het kan toch niemand onverschillig zijn hoe men door den belastinggaarder wordt gesneden of door den politiedienaar wordt behakt? Doch deze meening is voor goed weerlegd sinds ik het bekroonde ontwerp voor Sliedrecht mocht aanschouwen. (Bouwkundig Weekblad 27 Maart 1920).

Dit ontwerp heeft geen aesthetische verdiensten. De voorgevel van, wat men noemen kan, administratieve symmetrie, is door het aanwenden van alom bekende en tot den draad versleten middelen verkregen, en het aanwenden vertoont

geen handigheid. De middenas snijdt vier onverbonden losse motieven, genomen uit de oude doos: ingang, erker, dakvenster en torentje, welke slechts samenhangen in de overeenkomst hunner onvergelykelijke banaliteit. De ramen, de dakkapellen, de schoorsteenen, het dak getuigen in vorm en plaats wel van het goed gedrag en vlijt, beoefend bij het onderwijs aan een dorpsche ambachtsschool, maar niet van architectonisch inzicht, dieper gaand dan het voor elkeen zichtbaar oppervlak.

„Dat de symmetrie aan den achtergevel is opgegeven is allerminst een bezwaar“, beslist de jury en ziet voorbij, dat dit onsymmetrische uit onbekwaamheid voortkwam. De achtergevel streeft naar symmetrie doch bereikt haar niet door de linksheid der ontwerpers, die den technisch-noodzakelijken nitbouw (Raad- en Trouwzaal) als onoplosbaar van zich wierpen, in den weg der symmetrie.

De ontwerpers zijn nette, tevreden heeren die op z'n tijd hun natje en hun droogje krijgen. Ing. Friedhoff teekende de linkerheft en Ing. Plantenga de rechterheft, en toen zij de helften aan elkaar pasten, klopte het precies. Het ontwerp is links duf, rechts muf en werd in 't midden sul. Het ontwerp is keutelig, zoet, braaf, ordelievend en glibberig van burgerdeugd, slaperig, dutterig en geeuwerig, keurig-netjes van niet-morsen, kijken waar je loopt, niet in de plassen trappen en op de centen passen.

Het is niet noodig, dat een ontwerp nieuw of virtuoos of onsymmetrisch zij, om deugdelijk te zijn; men zie den tweeden prijs: „Pan“, die aesthetisch den eersten ver overtreft. (Type Gesticht, b.v. Walenweeshuis te Amsterdam).

Een prijsvraag is dikwijls een loterij, voor mededingers en uitschrijver. In deze loterij heeft Sliedrecht een niet getrokken.“

GEBOUW
„NOORDZEE“.

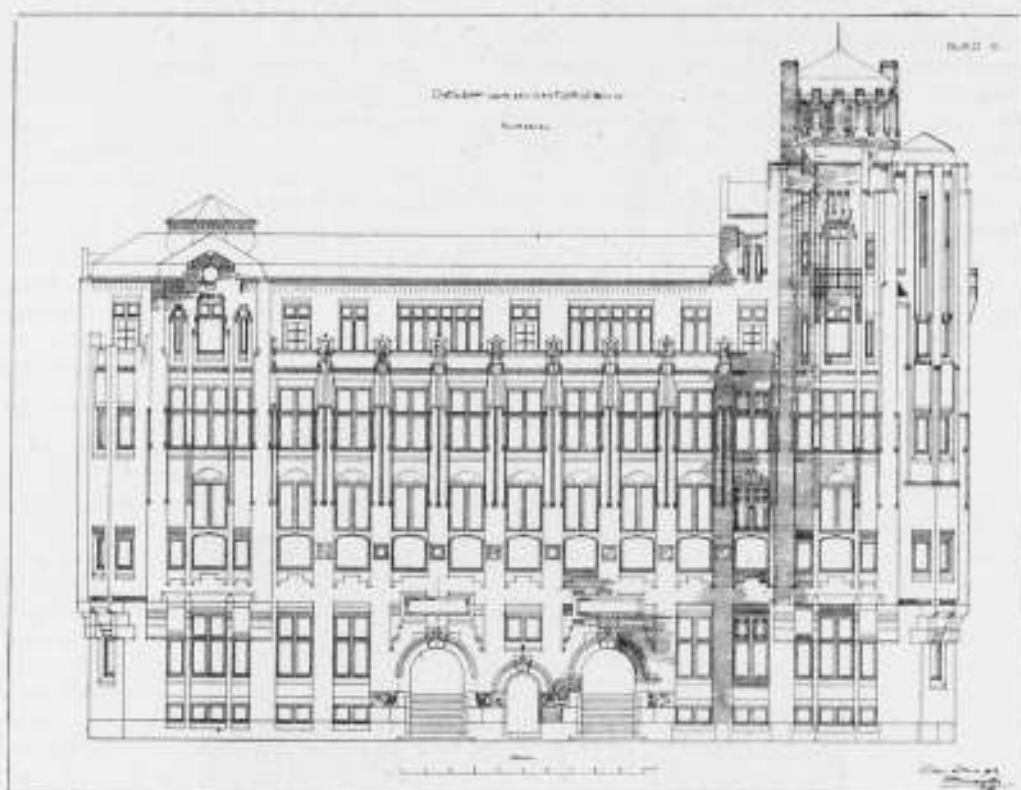
ARCHITECT
W. KROMHOUT CZN.

HET GEBOUW „NOORDZEE“ TE ROTTERDAM.

Na afloop van de vergadering van den B. N. A., op Zaterdag 20 Maart te Rotterdam gehouden, brachten de talrijke deelnemers een bezoek aan Kromhout's laatste schepping, „Het gebouw de Noordzee“.

De op den half-hollydag zoo rustige kantoorwijk leende zich bij uitstek tot aandachtig beschouwen.

Van beide zijden der Wijnhaven kwamen de bondsleden langzaam aan, herhaal-

GEBOUW „NOORDZEE“.

ARCHITECT W. KROMHOUT CZN.

delijk stilstaande om te genieten van het steeds wisselend silhouet van den decoratieven torenachtigen opbouw, onder mededeeling van elkanders indrukken.

Het lentezonnetje ontbrak helaas, wij waren daarvoor ook een dag te vroeg.

Meermalen hebben wij in teekening, maar vooral in schets, Kromhout's torenfantasiën bewonderd, en nu plotseling staat zijn idee daar in steen, gelouterd, verfijnd, werkelijkheid geworden. Wij kunnen er om heen draaien, op een afstand en van dichtbij bekijken, naderen en er ons in begeven, beklimmen de trappen en bestudeeren het samenstel van hoepelbedekking in aansluiting met mansarde dak.

— Een voortdurend genoegen. —

De redactie van het Weekblad zag gaarne dat een Rotterdammer — zij schrijven zoo zelden, ook niet over hun eigen stad, waarover trouwens anderen het ook niet doen — de indrukken van het bezoek weergaf, een taak door ondergeteekende aanvaard, doch te voren reeds verlicht door de gunstige uitlatingen der deelnemers.

Zoo stonden wij dan voor drie aan de Korte Wijnbrugstraat naast elkander gelegen ingangen; de kleinste in het midden voert naar de rijwielbergplaats in het souterrain, de linksche der gelijkwaardige hoofdingangen voert naar een trap voor het gedeelte in eigen gebruik; de rechtsche naar de tweede trap voor het verhuurde gedeelte, met een lift tusschen beide trappen. Een en ander bleek ons uit de toelichting van Kromhout bij de in een bovenzaaltje geëxposeerde teekeningen.

Begrijpelijk is dat hier aan gestelde eischen was te voldoen; maar men denke zich eens één trappenhuis op de thans door de twee trappen ingenomen ruimte.

De plan-indeeling zou ten zeerste winnen; de lichttoetreding zou het wit betegelen aan de muren onnoodig hebben gemaakt en Kromhout had zijn baksteen-architectuur ook daar geheel kunnen doorzetten.

GEBOUW „NOORDZEE“.

ARCHITECT W. KROMHOUT CZN.

Nog altijd schijnt men in ons land niet zooveel belang aan het trappenhuis te hechten als in het buitenland.

De overige interieurs zijn met veel zorg behandeld; de bovenkantoren, waar het licht geheel vrij kan toetreden, zijn in verhouding laag van verdieping en daardoor intiëmer van karakter dan de kantoren voor het personeel op de hoofdverdieping, waar echter de rijzige vensters met hun hooge met glas-in-lood bezette bovenramen en hun lage van spiegelglas voorziene onderramen een goede toetreding van getemperd licht en een onbelemmerd uitzicht waarborgen.

De volgens de bouwverordening vereischte terugsprong op de derde verdieping, opgelost in een groot balkon, maakte het aanbrengen van vier doorlopende pijlers noodzakelijk. Een dezer pijlers loopt door het privé-kantoor van de eigenares, de firma F. W. van Dam, gelegen op den hoek van het gebouw, waarvan handig gebruik gemaakt is om het hoekgedeelte aanzienlijk lager van plafond te maken, waardoor een causy-corner verkregen is, die zich uitstekend bij de groote kantoorruimte aansluit en tevens de drie kleine hoekvensters hun juiste functie doet vervullen, waardoor de hoek uitwendig zulk een fraai gesloten karakter verkregen heeft.

Er schijnt tegenwoordig moed toe te behooren om bij het maken van een gesloten baksteengevel, die constructief toch zijn groote voordeelen heeft, niet mede te doen aan het toepassen van allerlei listigheden met baksteen bandjes, sprongetjes, enz.

Het interieur van dit privé-kantoor is van een bijzondere voornaamheid, zijn eenvoudige behandeling in notenhout maakt een rustigen indruk; de hooge ramen verlichten het geheel regelmatig en een open haard verleent het de gewenschte intimiteit.

Het geheel is hoofdzakelijk in oorlogstijd gebouwd, daarom is geen gebruik gemaakt van gewapend beton en is het geheel, volgens Kromhout's toelichting, gemetseld volgens de ouderwetsche methode en zelfs met tras inplaats van cement.

Als teekenaar heeft E. Reitsma, Kromhout ter zijde gestaan en verdient zijn naam hier vermelding voor de talentvolle en nauwkeurige wijze waarmede hij zijn taak verricht heeft.

Kromhout roemde zeer de medewerking van W. Brouwer voor zijn bouw-aarde-

werk, zijn schipsneppen als sluitsteen der hoofdingangen, de over den zijgevel verdeelde groote letters van den naam van het pand en de groote boven de hoofdingangen geplaatste friezen zijn inderdaad zeer geslaagd en harmonieeren volkomen met de handvormsteen en het teakhout der kozijnen.

Door zijn schepping aan de Wijnhaven heeft Kromhout uiting kunnen geven aan zijn torenfantasiën; maar wij gevoelen hoe het gegeven doel hem nog sterk aan banden heeft gelegd. De hoekoplossing op Kromhout's eerste schets moet veel hooger geweest zijn.

Indien de maatschappelijke verhoudingen van onzen tijd het bouwen van een grooten toren zouden toestaan en wij hadden den bouwmeester daarvoor aan te wijzen, dan had Kromhout niet alleen mijn stem, doch zeker die van alle aanwezigen op Zaterdag j.l. met uitzondering van één, welke hij zelf had moeten uitbrengen.

Eén voorwaarde echter:

Hij moet hem niet plaatsen boven een feestzaal maar boven den ingang van een volkshuis — of van een volkstheater — of van zijn monument de Jongh, maar dan dit laatste niet op de voorloopig daarvoor aangewezen plaats.

Ten slotte nog deze persoonlijke opmerking:

De brokken graniet zijn te klein, het karakter van graniet wordt in Holland nog niet goed begrepen, de wijze van ontginnen is niet voldoende bekend. Wij moeten in even grooten getale als Zaterdag j.l. naar de groeven in Noorwegen en Zweden en in de steden de toepassing ervan gaan zien.

Een gedeelte van den bouw van de Engelbrekts kyrkan van Lars Wahlman te Stockholm heeft een jaar gewacht op vier brokken graniet voor de vier hoofdpijlers, elk met een inhoud van circa 10.— M³.

Veel graniet hebben wij echter niet noodig om monumentaliteit te verkrijgen: Kromhout heeft dit ten volle bewezen met zijn „Noordzee“. Als Rotterdammer verheug ik mij daarover; wij hebben weer een waterkantje meer om dikwijls een omweg langs te maken.

ALB. OTTEN.

RAPPORT BETREFFENDE DEN BOUWELSTAND DER GEMEENTE „UTRECHT“.

Een tiental ingezetenen van Utrecht, vormende den Bouwraad, hebben in een klein rapportje een boekje opengedaan over de ontsiering van hun stad. Het is een lezenswaard rapport. De Bouwraad bindt geen doekjes voor zijn mond en zegt simpel en eenvoudig hoe de stad of liever sommige gedeelten ervan — de rest moet nog een beurt krijgen — er uit zien.

Bijv.:

„Bij den linker uitgang, ziende naar het C. Station, merken wij het volgende op:

Een onooglijk hek met onfraaie reclameborden, een stuk bergruimte, een urinoir waard om voor goed opgeruimd te worden, daarnaast zonder eenig verband een wachthuisje voor trampersoneel, dan een bloemenkiosk evenmin fraai, dan een stuk onfraai hek, ten slotte een stuk stal.

Aan den anderen kant beginnen wij met de onooglijke fietsbergruimte, daarnaast een sigarenkiosk waaraan al het karakteristieke ontbreekt en daarnaast een hek waaraan weer voor de variatie een zeer leelijke reclame.

Midden op het plein een wachthuisje voor de tram juist voor de Stationsstraat geplaatst, waardoor het uitzicht in de straat wordt belet en het perspectief op het toekomstige Jaarbeursplein wordt weggenomen.

Letten wij dan nog op alle slechte reclames die het onsierlijke toegangsplein van onze vierde stad bederven, dan hebben wij genoeg van het plein gezegd.“

Zoo wandelt de Bouwraad door de stad, zijn hart luttend. Ieder krijgt een veeg uit

de pan. Hij geeft ook praktische wenken: „Het verdient aanbeveling, dat indien er geschilderd wordt, men ook kleuren kiest, die niet het stadsbeeld schaden. Laat U ook in dit opzicht voorlichten door hen die scholen bezochten, waar zij die kennis opdeden.“

De rustige stad zal wel vreemd opkijken, als het op deze wijze kennis neemt van haar inventaris van wanproducten en rommel, een echte keurcollectie.

Dit optreden van den Bouwraad is weer een nieuwe poging bij de vele, om de schoonheid te beschermen. Dat dit zijn doel is, en dat geen ander zijn publicatie heeft beïnvloed, zet de Bouwraad in een inleiding uiteen. Wij ontleenen hieraan het volgende:

„In een der laatste vergaderingen van den Raad is besloten niet alleen de fraaiste gebouwen aan het Utrechtsche publiek bekend te maken, doch ook in een rapport vast te leggen en te publiceeren zijne beoordeeling over die gebouwen, waarbij het architectonisch en aesthetisch begrip geheel schijnt te ontbreken. Vervolgens zal de Raad zijn oordeel uitspreken over bouwwerken, welke op zich zelf of uit een stedenbouwkundig oogpunt als oudheidkundige monumenten de aandacht vragen.

De Bouwraad meent dit te moeten doen als een duren plicht, omdat hij overtuigd is, dat langs dezen weg, mede hierdoor de oogen van het publiek zullen worden geopend en aldus het bewustzijn zal groeien dat door onoordeelkundig bouwen het algemeen belang en de bouwvelstand ten zeerste worden geschaad.

Immers alleen door een strenge, opbouwende critiek zal het mogelijk zijn, dat de burgerij zal gaan inzien, dat het stadsschoon het eigendom van de gemeenschap is en dat het intact houden daarvan, door allen zooveel mogelijk dient te worden bevorderd.

Ten opzichte van het bouwen is ieder natuurlijk vrij zijne denkbeelden te verwezenlijken, echter met dien verstande dat die denkbeelden, zoowel wat de practische als de aesthetische zijde aangaat, steunen op daarop betrekking hebbende begrippen.

Zijn bij dengene die bouwt deze practische en aesthetische begrippen beide niet aanwezig, dan zal de verwezenlijking van zijne denkbeelden groote schade berokkenen aan het stadsbeeld en dan zoude het gewenscht zijn, dat er een middel werde gevonden, om het stadsschoon daartegen te behoeden, want de gebouwen zonder die grondbegrippen gebouwd zijn vlekken in ons stadsbeeld, en zij bederven voor vele jaren geheele stadswijken.

Het is dan ook niet zonder reden, dat reeds verschillende steden in de bouwverordening zoogenaamde welstandsartikelen hebben opgenomen.

De drang om het stadsschoon te behoeden treedt in den tegenwoordigen tijd wel sterker dan vroeger naar voren, maar daartegenover ziet men ook juist heden ten dage meer en meer onverschilligheid, waardoor het gevaar in omvang gaat toenemen.

Waar men snakt naar een beteren tijd waarin het geestelijk leven en werken der menschheid op een hooger peil komt te staan, is het noodig dat reeds nu ook het bouwen in betere banen wordt geleid.

Het publiek heeft in de laatste jaren zooveel slechte bouwwerken moeten aanschouwen, dat het begrip van hetgeen voor een goeden bouw wordt vereischt zelfs bij vele intellectueelen geheel dreigt te verdwijnen, zoodat begaafden en beschaafden tot nu toe, niettegenstaande men op allerlei wijze poogt het peil van de bouwkundigen op te voeren, nog niet „alleenlijk uitoefenen der bouwkunst door deskundigen, d.w.z. architecten“ tot vasten eisch hebben verheven. Het is allerbedroevendst, dat het stedenschoon niet wettelijk wordt behoed en de gemeenschap afhankelijk wordt gesteld van de willekeur, waarmede ondeskundigen het bouwbedrijf uitoefenen. En zien wij daarnaast niet een groote tegenstrijdigheid, gezien toch de jaarlijksche kapitalen die voor algemeen ontwikkelend en vakonderwijs worden uitgegeven.

Een groot corps leeraren enz., geeft zijn geheelen tijd aan dat onderwijs en niettegenstaande dat, is er voor werkelijke deskundigen bijna geen plaats in de samenleving, want hoe gering is eigenlijk het aantal werken dat onder leiding van den architect wordt uitgevoerd, vergeleken in verhouding tot de enorme hoeveelheid „Eigenbouw“ en het vele beunhazenwerk.

Openlijk wil de Bouwraad het voorgaande betuigen, „openlijk“ daar hij er van overtuigd is, dat daardoor de bouwkunst wordt gediend, want bij het publiek vindt een redelijke strijd steeds bijval en het is te hopen, dat velen zich aan de zijde van den Bouwraad zullen scharen om aan dezen slechten toestand zoo spoedig mogelijk een eind te maken.

Zooals reeds gezegd beoogt de Bouwraad met de Gebouwenbeoordeeling niets anders, dan het publiek in te lichten en hoopt hij reeds nu en dan verder elk jaar de burgerij van de Gemeente Utrecht, door een rapport kennis te geven van de bekroning der beste bouwwerken en tevens mee te deelen, waar in datzelfde jaar wederom slechte bouwwerken, waardoor opnieuw een stadsgedeelte is ontsierd, zijn tot stand gekomen.

De Bouwraad acht het als een plicht om voor de zorg van het stadsschoon op te komen, ook omdat in zijn midden een ernstig streven bestaat de bouwkunst te dienen met alle eerlijke middelen en zonder materiele oogmerken.

Hierbij is de Raad zich intusschen bewust, dat deze rechtmatige zaak nooit zal kunnen worden gediend zonder strijd.

Zoo veel mogelijk zal de beschouwing over den Bouwvelstand algemeen worden gegeven, doch de Bouwraad zal niet terugdeinzen wanneer dit noodig is „man en paard te noemen“.

Het is echter niet de bedoeling daardoor iemand te benadeelen, doch wel het publiek te wijzen geen arbeid op te dragen aan hen die dien arbeid niet verstaan.

Want bovenal wenscht de Bouwraad het standpunt in te nemen het algemeen belang te dienen, ook al wordt daardoor de enkeling wel eens geschaad.

De Bouwraad wenscht dit standpunt in te nemen, wetend dat alleen radicale verbetering eenige hoop op de toekomst geeft en daarom zal hij naast de beoordeeling en bekroning van het beste werk ook een kritiek uitoefenen op die bouwwerken, welke niet voldoen aan redelijke bouwkundige eischen en waardoor de schoonheid van het gemeenschappelijk goed, het stadsbeeld wordt geschaad.”

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN EN BOEKWERKEN.

Tijdschrift voor Volkshuisvesting No. 2. Jaargang 1920.

In dit lijvige nummer vindt men allereerst een artikel over Moderne Woningbouw van den heer Jac. Wormser, met afbeeldingen van de arbeiderswoningen voor de woningbouwvereniging „Velsen“ te Wijkeroog (architecten: Vorkink en Wormser). Welke betekenis afb. No. 4 op pag. 29 hierbij heeft, weet ik niet. Illustratie van den chaos?

De heer Keppler vertelt wondere dingen van de Ideal Home Exhibition en tusschen die rariteiten stond „de Hollandsche Stand, ontworpen door een artiest, den architect P. Kramer, gloeiend van kleur en nitnemend van vorm, als een vreemde eend in de bijt!“

Mr. Nieboer behandelt de 4 wetsontwerpen in verband met de volkshuisvesting. P.B.S. schildert den woningbouw in de verschillende landen. Daar blijkt het ook geen botertje tot den boom.

De Rol van de Mystiek in de Beeldende Kunsten, door Dr. Naber. Uitgave Theosophische vereeniging. Prijs f 2.25.

Voor bovengenoemd onderwerp hield Dr. Naber een voordracht voor de Academie van Beeldende Kunsten te Rotterdam, welke voordracht thans in boekvorm is verschenen.

Landmeten en Waterpassen door L. Zwiers. Uitgave Wed. Ahrend, Amsterdam.

Van dit voortreffelijk boekje is een nieuwe druk, in nieuwen omslag, verschenen, die ongetwijfeld, als zijn voorgangers, een ruimen kring van lezers zal blijven vinden.

J. P. M.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER, Redacteur: J. P. MIERAS : : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groot letters naar plaatsruimte. Advertentie bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 10 APRIL 1920. - No. 15.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Het bouwen van Woningen in (gewapend)-beton, door J. J. P. Oud.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

LEDENVERGADERING OP ZATERDAG

24 APRIL. A.S. TE HILVERSUM. PLAATS EN TIJD ZULLEN NOG NADER BEKEND WORDEN GEMAAKT.

1. Notulen.
2. Mededeelingen.
3. Ingekomen stukken.
4. Voorstel van het Bestuur om als nieuw punt op het Werkprogramma van den B.N.A. te plaatsen: De oprichting van een Rijksproefstation voor Bouwmateriaal.
5. Behandeling van het rapport van de Salariscommissie.
6. Behandeling Herzieningsvoorstellen van de Algemeene Regelen voor Nat. Prijsvragen.
7. Honorarium-regeling voor volkswoningbouw.
8. Rondvraag.

Aan deze vergadering zal een excursie worden verbonden, waarvan in het volgende nummer en in den beschrijvingsbrief nadere mededeelingen zullen worden gedaan.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE. HERZIENING DER A. R.

Aan de Constitueerende Vereenigingen.

De Permanente Prijsvraagcommissie, uitgebreid, ingevolge Art. 12 van haar huishoudelijk reglement, ter voorbereiding van de herziening der Algemeene Regelen, heeft de eer U bijgaand het resultaat van haar werkzaamheid aan te bieden.

De commissie kon met voldoening constateeren dat, mocht het voor eene doeltreffende toepassing der A. R. in verband met de zoozeer gewijzigde tijdsomstandigheden en om andere redenen, al noodig zijn, hier en daar wijzigingen aan te brengen, toch het beginsel, waarop zij

zijn gebaseerd en het doel waarmede zij in het leven werden geroepen, ongerept behouden is kunnen blijven.

Na een tienjarige toepassing is wel duidelijk geworden, dat de A. R. nuttig en noodig zijn, en dat er, zoowel bij prijsvraaguitdrukkers, als mededingers, hoe langer hoe meer rekening met hun bestaan wordt gehouden, ook al valt het niet te ontkennen, dat er nog wel, zoowel wetens en willens als onwetend en onwillens, tegen gezondigd wordt.

Het feit echter, dat de aanbeveling der P.P.C. tot medewerking aan een prijsvraag op prijs wordt gesteld, is een bewijs van den gunstigen invloed, dien de A. R. op de meeningen en opvattingen ten aanzien van prijsvragen en het uitschrijven ervan uitoefenen.

Het is echter duidelijk, dat een wet, wil zij een invloed ten goede blijven uitoefenen zich voortdurend met behoud van haar beginsel, moet blijven aanpassen aan de zich voortdurend wijzigende omstandigheden, waaronder zij moet worden toegepast en waar in de laatste jaren, die wijziging in de omstandigheden zoo belangrijke afmetingen aangenomen heeft, mocht de verplichte 5 jaarlijksche herziening der A. R. als een welkome gelegenheid aangegrepen worden, daaraan tegemoet te komen.

De commissie ging hierbij van het standpunt uit, dat de A. R. alhoewel in hoofdzaak ontworpen om te zorgen dat, indien prijsvragen worden uitgeschreven, dit zoo goed mogelijk geschiedt, toch geen onnoodige moeilijkheden, aan het uitschrijven in den weg gelegd mogen worden, door te hoog gestelde eischen.

Weliswaar heeft de P.P.C. de bevoegdheid om van sommige bepalingen, die in bepaalde gevallen te veel zonden knellen, af te wijken, doch herhaaldelijk hebben zich gevallen voorgedaan dat zij, om een wenschelijke prijsvraag mogelijk te maken, veel verder van de A. R. zou moeten afwijken dan zij tegenover de Constitueerende Vereenigingen meende te kunnen verantwoorden.

In meerdere gevallen is hierdoor afgezien moeten worden van het uitschrijven van prijsvragen, die de P.P.C. op zich zelf gewenscht achtte, en die bij matiger eischen van de A. R. ook mogelijk waren geweest.

Met name zijn het prijsvragen voor Volkswoningbouw, die hierop zijn gestrand.

Het koppelen van het prijzenbedrag aan dat van het honorarium, dat op zijn beurt weer verband houdt met de bij woningbouw veelal hoge bouwsommen, maakt dat zoo goed als altijd het prijzenbedrag zoo hoog wordt, dat een bouwvereniging aan het uitschrijven van een prijsvraag niet kan denken, en al kan de bouwvereniging langs anderen weg haar doel wel bereiken, is het toch niet juist te achten, dat de prijsvraag voor dat onderwerp onmogelijk worde gemaakt.

De leemten in de honorariumregeling in het algemeen, en in die voor Volkswoningbouw in het bijzonder, doen zich bij het bepalen der prijzen bij prijsvragen zoo sterk gevoelen, dat het dringend noodig was, het hierop betrekking hebbende artikel der A. R. te wijzigen, ten einde tot redelijker eischen te komen voor die gevallen, waar de bestaande regeling kan geacht worden het uitschrijven van prijsvragen rechtstreeks te belemmeren.

Hierbij kwam de Commissie het wenschelijk voor de bepaling van het prijzenbedrag niet langer afhankelijk te stellen van een buiten de A. R. staande tabel, doch eene regeling te treffen, waarbij dit bedrag rechtstreeks uit de bouwsom, in verband met den aard van het onderwerp der prijsvraag, kan afgeleid worden en de A.S. daardoor in zich zelf meer te completeren.

Voor de samenstelling der tabellen maakte de Commissie de volgende klasse-deeling:

I. grote gebouwen en gebouwen-complexen van eenvoudigen aard, met zich dikwijls herhalende details en weinig ruimteverdeling zooals: fabrieksgebouwen, pakhuizen, groote eenvoudige schoolgebouwen (ambachtsscholen enz.) kazernen en dergelijke.

II. groote gebouwen of gebouwen-complexen van monumentalen aard, waarbij het probleem der ruimteontwikkeling van meer dan gewone betekenis is en waarbij met veel bijzondere eischen betrekkelijk het gebruik der verschillende ruimten rekening moet worden gehouden, zooals: raadhuisen, parlamentsgebouwen, musea, bibliotheekgebouwen, schouwburgen, concertgebouwen, universiteiten, beurzen, ziekenhuizen, gestichten, groote kerken, stationsgebouwen en dergelijke.

III. gebouwen van geringeren omvang, waarbij veel ruimteverdeling en verscheidenheid van details in een klein bestek gevorderd worden, zooals: woonhuizen voor de stad en het land, kantoorgebouwen, winkels, kleinere schoolgebouwen, stations, kerken en gemeentehuizen.

IV. onderwerpen van decoratieven aard, interieurs en restauraties.

V. volkswoningbouw.

VI. stadsuitbreidingsplannen.

Bij deze indeeling is wel aansluiting gezocht bij die van de honorariumtabel, waaruit tot nu de prijzenbedragen werden afgeleid, doch de

Commissie meende die niet onveranderd te kunnen volgen.

Het gaat toch bij de honorariumbepaling voor de uitvoering van een werk, wel om iets anders dan bij het bepalen van de prijzen in een prijsvraag, waar in 't algemeen slechts sprake is van een vóórontwerp.

Omtrent de tabellen zelve zij het navolgende opgemerkt:

De begin- en eindcijfers en de opklimming der bouwsommen zijn in overeenstemming met den aard der onderwerpen en de dien overeenkomstige klasseverdeling bepaald, en zijn niet voor alle tabellen gelijk.

Bij het vaststellen der prijzenbedragen is er rekening mede gehouden dat deze, zooals zij op 't oogenblik volgens het voorschrift van art. 17 resulteeren uit honoraria voor de tegenwoordige hoge bouwsommen, in 't algemeen te hoog zijn te achten. De P.P.C. nam dan ook in den laatsten tijd voor de prijzenbepaling de bouwkosten van vóór den oorlog als grondslag aan.

De in de tabellen I tot IV vastgestelde prijzenbedragen liggen tusschen de beide voornoemde berekeningen in.

Voor den Volkswoningbouw zal niet in alle gevallen met één tabel voor het vaststellen der prijzen kunnen worden volstaan. Vaak treden hierbij twee onderscheiden elementen op n.l. het ontwerpen der woningtypen zelve en de groepeerings daarvan, al of niet in verbinding met andere elementen, als badinrichtingen, ontspanningsgelegenheden en dergelijke.

Dit laatste lijkt de Commissie een onderdeel van het maken van stadsontwikkelingsplannen, en waar voor dit onderwerp op zich zelf prijsvragen uitgeschreven kunnen worden, leek het haar doelmatig de tabel voor dat meer uitgebreide doel in te richten, en zoodanig dat zij ook voor het genoemde onderdeel van den volkswoningbouw te gebruiken zou zijn. Hierbij is overeenstemming gezocht met de Commissie die zich bezighoudt met het ontwerpen van eene honorariumregeling voor stads-uitbreidingsplannen. (Commissie Cuypers).

De tabel voor de woningtypen zelve brengt eigenaardige moeilijkheden mede, wegens het groot aantal factoren en het aantal combinaties daarvan dat van invloed is op den arbeid, voor de samenstelling van een plan vereischt. De soort van woning, de aard van den bouw (verdiepingbouw of niet), het aantal typen en de vermenigvuldiging daarvan, de uitgebreidheid en al of niet geslotenheid van den bouw, dit zijn alle factoren waarmede rekening zou moeten worden gehouden bij het vaststellen van het prijzenbedrag.

Indien al mogelijk, zal het toch zeer moeilijk zijn hieraan te voldoen, en het is misschien voor het doel niet noodig hierbij naar de uiterste consequentie te streven.

In hoofdzak zijn het wel de bouwsommen en het aantal woningtypen in onderling verband

en c.q. het maken van eene groepeerings op het bouwterrein, die over den te vorderen conceptie-arbeid beslissen. De beide eerste factoren zijn in de tabel V, de laatste in tabel VI hovenbedoeld verwerkt. Hierbij is er rekening mede gehouden de prijzen zoodanig te stellen, dat zij een behoorlijke beloning voor den te vorderen arbeid vormen en tevens geacht kunnen worden binnen het bereik te vallen van woningbouwverenigingen, die prijsvragen wenschen uit te schrijven.

De overige wijzigingen in de A. R. zijn van minder ingrijpenden aard en hun strekking is soms enkel redactioneel en dienende om de A.R. meer overzichtelijk te maken, om bij elkander behoorende bepalingen, die gescheiden zijn bijeen te brengen, of omgekeerd, of tot uitbreiding en meerdere precieering van bestaande bepalingen. De meeste dezer wijzigingen spreken voor zich zelve en de Commissie meende nadere toelichting hieromtrent achterwege te mogen laten.

Het Huishoudelijk Reglement gaf de Commissie geen andere aanleiding tot het voorstellen van wijzigingen dan die van de alinea's 2, 3 en 4 van art. 4, waarin de procedure voor de verkiezing van een nieuw lid is vastgelegd, welke procedure haar noodeloos omslachtig voorkomt. Zij acht het verkijselijker dat zij zelve de daarvoor noodige correspondentie met de C.V. voert en dat deze alleen dan door de oudste der C.V. bezorgd wordt wanneer zij in haar geheel afreedt.

De Herzienings-Commissie.

PAUL J. DE JONGH, afgev. B. N. A.
H. FELS, "
J. M. VAN DER MEIJ, " A. et A.
Ir. J. C. V. D. BERG h.l. " B. en V.
P. G. BUSKENS, Voorzitter P. P. C.
C. N. VAN GOOR, Secretaris "
H. A. REUS, Lid "

ALGEMEENE REGELN VOOR NATIONALE BOUWKUNDIGE PRIJSVRAGEN.

HOOFDSTUK I.

Algemeene Bepalingen.

Art. 1. Een bouwkundige prijsvraag wordt geacht uitgeschreven te zijn wanneer twee of meer personen tegelijkertijd worden uitgenoodigd of toegelaten tot een wedstrijd voor het leveren van plannen voor eenzelfde onderwerp van bouwkundigen aard.

Uitgezonderd zijn die gevallen, waarbij aan alle deelnemers het volle honorarium voor den geleverden arbeid volgens de honorariumtabel voor bouwkundige werkzaamheden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B. N. A. wordt verzekerd.

In twijfelachtige gevallen beslist de in Hoofdstuk VII te noemen Permanente Prijsvraag Commissie.

Art. 2. Het doel van eene bouwkundige prijs-

vraag moet in 't algemeen geacht worden te zijn het door vergelijking van een aantal oplossingen voor eenzelfde onderwerp, verkrijgen van een vóór ontwerp dat als grondslag voor het daarnaar te maken definitieve uitvoerings ontwerp moet dienen.

In verband hiermede moet bij de prijsvraag alle overbodige arbeid vermeden worden, en alleen datgene worden gevraagd wat onmisbaar is te achten om het beoogde doel te bereiken en voldoende om het de Jury mogelijk te maken zich een juiste indruk van het geprojecteerde en van de bekwaamheden van den ontwerper te vormen.

In 't algemeen zullen details op groter schaal dan de ontwerp teekeningen, perspectief teekeningen, modellen en dergelijke slechts dan gevraagd worden, wanneer zij voor het juist begrip van het ontwerp van bijzonder belang zijn.

Kostenbegrotingen zullen als regel slechts globaal per M. inhoud van het bouwwerk en alleen in bijzondere gevallen gedetailleerd gevraagd worden.

Art. 3. Er kunnen worden uitgeschreven:

a. uitvoerings prijsvragen, als voorbereiding tot de uitvoering van eenig bouwwerk.

b. studie prijsvragen. De in deze regelen vervatte bepalingen zijn ten volle van toepassing op de onder a genoemde prijsvragen.

Op de onder b genoemde prijsvragen die in 't algemeen worden uitgeschreven door bouwkundige vereenigingen, academie's of dergelijke instellingen, en niet als voorbereiding voor eenige uitvoering zijn te beschouwen, zijn deze A.R. niet van toepassing, hoewel het wenschelijk is dat zij bij het uitschrijven van dergelijke prijsvragen als leidraad bezigd zullen worden.

Ingeval de prijsvragen, naar het oordeel der in Hoofdstuk VII te noemen Commissie, niet ten volle tot een der beide genoemde categorieën kunnen worden gebracht, bepaalt deze Commissie in hoeverre de A.R. op de prijsvraag van toepassing zullen zijn en stelt zij de voorwaarden voor de mededinging vast.

Art. 4. De prijsvragen kunnen zijn:

a. Openbare prijsvragen waarbij de mededinging voor iedereen is opengesteld, al of niet met uitsluiting van bepaalde categorieën.

b. Besloten prijsvragen waarbij een beperkt aantal mededingers wordt uitgenoodigd.

Combinatie van beide stelsels is derhalve toegelaten.

Art. 5. Bij onderwerpen van omvangrijken aard is het gewenscht de beantwoording in twee gedeelten te doen geschieden (gesplitste prijsvraag) n.l. in:

a. Voor-wedstrijd, waarbij uitsluitend schets-ontwerpen worden gevraagd.

b. Eind-wedstrijd, waarbij meer uitgewerkte ontwerpen, eventueel met globale of gedetailleerde kostenbegrotingen worden gevraagd van hen, die bij den voorwedstrijd daartoe zijn aangewezen.

HOOFDSTUK II.

Het programma.

Art. 6. Het programma zal door den prijsvraag-uitschrijver in overleg met de Jury, de P. P. C. of beide worden vastgesteld en door de Jury zijn ondertekend, alvorens tot publicatie zal worden overgegaan; om geldig te zijn moet het door de P. P. C. zijn goedgekeurd.

Het programma moet bij voorkeur kosteloos verkrijgbaar zijn.

Art. 7. Het programma moet duidelijk de bedoeling der prijsvraag uitspreken en nauwkeurig de gestelde voorwaarden omschrijven, waarbij facultatieve wenschen zooveel mogelijk vermeden dienen te worden.

Art. 8. Het programma zal voorts bevatten:

a. volledige inlichtingen omtrent terreinstgesteldheid, ligging, plaatselijke voorschriften, of eene duidelijke verwijzing naar verordeningen en dergelijke daarop betrekking hebbende.

b. indien de bouwsom genoemd wordt, de wijze waarop de kostenbegroting moet worden gemaakt, 't zij per M³ inhoud van het gebouw, 't zij door berekening van hoeveelheden materiaal enz., in welk laatste geval een staat van ter plaatse geldende eenheidsprijzen moet worden toegevoegd.

c. een opgaaf van de verlangde teekeningen, de schaal en de wijze waarop zij moeten worden geteekend, benevens de maximum afmetingen eventuele omlijsting enz.

d. de hoegrootheid der uit te loven prijzen en de beschikking die de Jury ten aanzien der toekenning kan nemen.

e. de hoegrootheid der schadeloosstelling aan den eerst bekroonde, bijaldien de prijsvraag-uitschrijver zich het recht voorbehoudt een ander dan den eerstbekroonde met de uitvoering van den bouw te belasten.

f. de wijze en het tijdstip waarop de prijzen en eventueel de schadeloosstelling zullen worden uitgereikt.

g. de namen der Jury-leden, met aanduiding van de wijze en het tijdstip waarop deze haar rapport uitbrengt.

h. de bepaling dat de inzendingen anoniem moeten zijn en een motto als herkenningsteeken moeten dragen.

i. de datum en de wijze van inzending en bepalingen omtrent de tentoonstelling; de verzekering tegen schade en de terugzending der ontwerpen.

k. de wijze waarop inlichtingen door de mededingers kunnen worden gevraagd en verkregen, hoe de publicaties inzake de prijsvraag, het jury-rapport, en eventuele reproductie van bekroonde of andere ontwerpen in vakbladen of kunsttijdschriften zullen geschieden en waar het programma verkrijgbaar is.

l. de bepaling dat, voorzover niet reeds in het programma opgenomen, de A. R. op de prijsvraag van toepassing zullen zijn.

m. de bepaling, dat de inzenders zich aan de bepalingen in het programma en de uitspraak van de jury onderwerpen.

HOOFDSTUK III.

De Jury.

Art. 9. De jury wordt benoemd door den prijsvraag-uitschrijver, des verlaagd geadviseerd door de Permanente Prijsvraag Commissie genoemd in Hoofdstuk VII.

De jury zal uit een oneven aantal leden en in meerderheid uit deskundigen bestaan.

Bij bouwkundige prijsvragen zal die meerderheid in den regel geheel uit architecten bestaan, doch in bijzondere gevallen, wanneer de aard van het onderwerp daartoe aanleiding geeft, kan zij gemengd zijn en bestaan uit architecten, vertegenwoordigers van andere kunstvakken en ingenieurs.

Bij prijsvragen van anderen dan zuiver bouwkundigen aard, kan de meerderheid in hoofdzaak bestaan uit vertegenwoordigers van andere kunstvakken, of ingenieurs en overigens uit architecten.

Art. 10. Bij ontstentenis van langen duur van een lid der jury, waardoor de afwikkeling der prijsvraag aanzienlijk zou worden vertraagd, kan met inachtneming van het bepaalde in art. 9 een plaatsvervangend lid door den prijsvraag-uitschrijver worden benoemd.

Voor een plaatsvervangend lid gelden dezelfde bepalingen, als voor de gewone jury-leden.

Art. 11. Door het aannemen der benoeming verklaren de jury-leden, dat zij noch middellijk, noch onmiddellijk materieel belang bij den uitslag van den wedstrijd hebben.

Art. 12. Alle leden van de jury ontvangen van den prijsvraag-uitschrijver een vooraf te bepalen honorarium, benevens vergoeding van reis- en verblijfskosten; de rapporteur geniet een nader vast te stellen extra honorarium. De jury zal zich in overleg met en voor rekening van den prijsvraag-uitschrijver hulpkrachten kunnen assumeren, wanneer de omvangrijkheid harer werkzaamheden daartoe aanleiding geeft.

Art. 13. De jury zal met betrekking tot den prijsvraag-uitschrijver en de mededingers alles in het werk stellen, om een regelmatig verloop der prijsvraag te verzekeren.

Art. 14. Bij de beoordeeling der ontwerpen gaat de jury na of deze aan de eischen van het programma voldoen. Wanneer bij eenig ontwerp wezenlijke afwijkingen van het programma vallen te constateeren, kan zulk een ontwerp alleen dan voor bekroning of eene andere onderscheiding in aanmerking komen, indien daardoor eene bijzonder goede oplossing van het vraagstuk is verkregen. De jury is in zulk een geval verplicht hare zienswijze in haar rapport te motiveeren.

Voor zoover ontwerpen voorhanden zijn, die aan de eischen der prijsvraag voldoen en die op zich zelf voldoende artistieke kwaliteiten hebben, zullen de uitgeloopte prijzen aan de

relatief beste ontwerpen worden toegekend. Alleen wanneer de jury van oordeel is, dat geen der ingekomen ontwerpen voor bekroning in aanmerking kan komen, kan zij een deel der voor de prijzen beschikbaar gestelde som, doch niet meer dan de helft, onder de beste ontwerpen verdeelen, of bij gering gehalte, de prijzen geheel inhouden.

Art. 15. De jury zal haar uitspraak in een rapport motiveeren en zooveel mogelijk over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting, gedetailleerde beschouwingen leveren. De jury laat, bij de beoordeeling buiten beschouwing alle teekeningen, modellen als anderszins, die niet door het programma zijn gevraagd, terwijl deze onderdeelen eener inzending niet worden tentoongesteld.

Voor het vaststellen der eind-conclusie zal de jury voltallig moeten aanwezig zijn. Het jury-rapport zal zooveel mogelijk tegelijk met de jury-uitspraak, doch in elk geval vóór de opening der tentoonstelling uitgebracht worden en ter lezing liggen.

Art. 16. De jury neemt alle hare besluiten met gewone meerderheid van stemmen. Nade uitspraak zal de naambrief, behoorende bij het eerst bekroonde ontwerp door, of namens den prijsvraag-uitschrijver in tegenwoordigheid van de jury worden geopend.

Voor het openen van de naambriefen der overige bekroonde ontwerpen wordt de toestemming van de desbetreffende inzenders getischt.

Art. 17. Het bureau van inlichtingen wordt gevormd door de jury. Inlichtingen worden slechts schriftelijk gevraagd en door het bureau in overleg met den prijsvraag-uitschrijver, gegeven.

De vragen met de daarop te geven antwoorden worden zoo spoedig mogelijk en in volgorde van ontvangst gepubliceerd in de daarvoor in het programma aangewezen bladen.

Bij besloten prijsvragen worden de vragen met de daarop gegeven antwoorden zoo spoedig mogelijk aan elk der mededingers medegedeeld door middel der correspondentie-adressen.

Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma. Het bureau van inlichtingen wordt op een in het programma vast te stellen dag, eenigen tijd vóór den datum van inlevering gesloten.

HOOFDSTUK IV.

Prijzen en bekroningen.

Art. 18. Voor de bepaling der prijzen zijn zes schalen vastgesteld voor de navolgende klassen:

I. Klasse, groote gebouwen en gebouwencomplexen van eenvoudigen aard, met zich dikwijls herhalende details en weinig ruimteverdeling zooals fabrieksgebouwen, pakhuizen, groote eenvoudige schoolgebouwen (ambachtsscholen) kazernes en dergelijken.

II. Klasse, groote gebouwen of gebouwencomplexen van monumentalen aard, waarbij het pro-

bleem der ruimte-ontwikkeling van meer dan gewone beteekenis is en waarbij met veel bijzondere eischen, betrekkelijk het gebruik der verschillende ruimten, rekening moet worden gehouden zooals: raadhuizen, parlamentsgebouwen, musea, bibliotheekgebouwen, schouwburgen, concertgebouwen, universiteiten, beurzen, groote kerken, stationsgebouwen, ziekenhuizen, gestichten en dergelijken.

III. gebouwen van geringeren omvang waarbij veel ruimteverdeling en verscheidenheid van details in een klein bestek gevorderd worden zooals: woonhuizen voor de stad en het land, kantoorgebouwen, winkels, kleinere schoolgebouwen, kerken, stations en gemeentehuizen.

IV. onderwerpen van decoratieve aard, interieurs en restauraties.

V. Volkswoningbouw.

VI. Stadsuitbreidingsplannen.

*)

Deze normen zullen in het algemeen als maxima gelden; de permanente commissie beoordeelt in elk geval afzonderlijk of met geringere bedragen zal kunnen worden volstaan, of dat in bijzondere gevallen, waarin omvangrijke werkzaamheden van de mededingers gevraagd worden, termen aanwezig zijn deze bedragen hooger te stellen.

Art. 19. Ingeval het bedrag der uit te loven prijzen niet is vastgesteld in overleg met de permanente commissie blijft niettemin aan haar het oordeel over de juistheid van het bedrag in verband met de classificatie van het bouwwerk en de hoegrootheid der bouwsom en in gevallen van volkswoningbouw van het aantal typen.

In alle gevallen waarin geen bouwsom is aangegeven en het bedrag der prijzen niet in overleg met de permanente commissie is vastgesteld, beslist deze laatste over de juistheid van het bedrag.

Art. 20. Bij een gesplitste prijsvraag, zal ieder mededinger, die tot den eindwedstrijd zal worden toegelaten, een vooraf bepaald gelijk bedrag, als belooning worden toegekend, onafhankelijk van de uitgeloopte prijzen voor den eindwedstrijd. Het totaal bedrag van beloningen en prijzen wordt vastgesteld overeenkomstig het in artikel 18 bepaalde.

Dit bedrag is voor de beide gedeelten der prijsvraag in totaal even groot als wanneer een enkelvoudige prijsvraag ware uitgeschreven.

Art. 21. Bij besloten prijsvragen zal ieder uitgenoodigd architect, die aan die uitnoodiging gevolg heeft gegeven een vooraf te bepalen honorarium ontvangen; dit bedrag zal niet lager dienen te zijn dan:

a. indien een volledig ontwerp met uitgewerkte begroting wordt verlangd de helft van het daarvoor in de bovenbedoelde tabellen aangegeven sommen.

b. indien een schetsontwerp wordt gevraagd de helft van het bij a. bedoelde bedrag.

*) De tabellen zullen in het volgend nummer worden opgenomen.

Art. 22. Uitreiking der prijzen, eventueel schadevergoeding zal geschieden binnen een maand na uitspraak der jury. Behalve de eerstbekroonde is geen inzender verplicht, den hem toegekenden prijs te aanvaarden.

Prijzen zullen niet worden uitbetaald aan die bekroonden, die hun naam niet bekend wenschen te maken.

In geen enkele prijsvraag zal het bedrag der toegekende prijzen in mindering komen van het bij eventuele uitvoering door den bekroonde te genieten honorarium.

HOOFDSTUK V.

Opdracht, schadeloosstelling, eigendomsrecht.

Art. 23. Als beginsel moet worden aangenomen, dat het werk van den door de jury eerst-bekroonde onder diens leiding zal worden uitgevoerd, onder de bepalingen van de hier te lande geldende honorarium-regeling voor architecten.

Art. 24. Voor het geval de prijsvraag-uitschrijver zich het recht wil voorbehouden om een ander dan het eerst-bekroonde werk te doen uitvoeren, moet het programma de voorwaarden van schadeloosstelling aan den eerst-bekroonde bevatten. Het bedrag der schadeloosstelling zal tenminste gelijk genomen worden van dat van den eersten prijs.

Art. 25. Voor het geval, dat de eerst-bekroonde naar het oordeel der jury geen voldoende waarborg kan geven, dat hij instaat is geheel zelfstandig den bouw die het onderwerp der prijsvraag was, te leiden, zal hij zich op zijne kosten in gemeen overleg met den prijsvraag-uitschrijver, gehoord de jury, hulpkrachten toevoegen, of deze op nader overeen te komen voorwaarden vanwege den prijsvraag-uitschrijver aanvaarden.

Art. 26. In een besloten prijsvraag zal, indien tot uitvoering wordt overgegaan, deze altijd aan den eerst-bekroonde worden opgedragen, onder de bepalingen van de hier te lande geldende honorarium-regeling voor architecten, waarbij het bedrag aan hem, als uitgenoodigd deelnemer verschuldigd, niet in mindering wordt gebracht.

Art. 27. De ten volle bekroonde ontwerpen worden na overdracht van de uitgeloopte prijzen het eigendom van den prijsvraag-uitschrijver.

Art. 28. Elk prijsvraag-ontwerp blijft het geestelijk eigendom van den vervaardiger.

Voor uitvoering, publicatie, reproductie of tentoonstelling zal steeds zijne medewerking vereischt worden.

HOOFDSTUK VI.

Inzending, tentoonstelling, verzekering, terugzending.

Art. 29. Alle ontwerpen moeten op den in het programma genoemden datum en aan het daarbij aangegeven adres vrachtfrij worden ingezonden onder een kenteeken of motto dat op alle bij de

inzending behorende stukken en de emballage moet voorkomen.

Art. 30. Bij elke inzending zal in afzonderlijke, behoorlijk gesloten omslagen moeten worden gevoegd:

a. een door den ontwerper onderteekende verklaring, luidende:

„Ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto „.....“ verklaart, dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is“.

b. Een correspondentie-adres.

Op de buitenzijde dezer omslagen moeten respectievelijk de woorden „naambrief“ en „correspondentie-adres“ worden geplaatst.

Het onder b genoemde omslag zal vóór de uitspraak der jury door haar mogen worden geopend, om wanneer het noodig is, door tusschenkomst van den correspondent, met den ontwerper in briefwisseling te treden.

Het schrift op de teekeningen, van bijbehorende stukken en eventuele correspondentie mag niet zijn het handschrift van den ontwerper.

Art. 31. Bij een gesplitste prijsvraag zal aan ieder der uitgenoodigden voor den eindwedstrijd door tusschenkomst van zijn correspondent zijn schetsontwerp, door de jury en den prijsvraag-uitschrijver gewaarmerkt, ter nadere uitwerking voor den eindwedstrijd worden teruggezonden met, onder verplichting van geheimhouding, de algemeene beschouwingen van de jury en datgene wat op zijn ontwerp in het bijzonder betrekking heeft. De schetsontwerpen worden volledig weer gevoegd bij de zending van de ontwerpen voor den eindwedstrijd.

Art. 32. Als datum van inlevering wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs der verzending, dat desverlangd moet worden overgelegd.

Inzenders buiten Nederland in Europa woonachtig, zijn verplicht tegelijk met de afzending van hun ontwerp, telegrafisch daarvan kennis te geven aan het adres van inlevering, waarbij het overleggen van het bewijs van verzending verplichtend is.

De ontwerpen van inzenders buiten Europa woonachtig, moeten op den in het programma vermelden datum aan het adres der inlevering ingekomen zijn.

Art. 33. Elke inzending, die niet op den dag voor de sluiting der prijsvraag, in het programma vastgesteld, blijkt verzonden te zijn geweest, zal, behoudens het in de vorige alinea bepaalde, buiten beschouwing blijven, en onmiddellijk aan het correspondentieadres worden teruggezonden. Zoo spoedig mogelijk en bij voorkeur binnen een week na den datum van inlevering worden de motto's gepubliceerd.

Art. 34. Alle ontwerpen met bijbehorende stukken worden in een daarvoor passende localiteit gedurende zulk een tijdsverloop tentoongesteld, dat alle mededingers redelijkerwijze geacht kunnen worden in de gelegenheid te zijn geweest de tentoonstelling, welke tijdig moet zijn aangekondigd, te bezoeken en op zoodanige

wijze dat elk ontwerp behoorlijk bezichtigd en van het juryrapport kennis genomen kan worden.

De toegang tot de tentoonstelling zal voor de mededingers kosteloos zijn waartoe aan hen door middel van het correspondentieadres een toegangsbewijs, dat gedurende de geheele tentoonstelling geldig blijft wordt gezonden.

Bij een gesplitste prijsvraag (voor- en eindwedstrijd) zullen de schetsontwerpen van den voorwedstrijd eerst na den eindwedstrijd worden tentoongesteld, waarbij de jury-rapporten ter inzage liggen.

Art. 35. Van den dag van ontvangst af tot den dag van terugzending zullen alle ingekomen ontwerpen voor een in het programma te noemen bedrag door den prijsvraag-uitschrijver tegen alle schade worden verzekerd.

Art. 36. Alle ontwerpen, behalve de volledig bekroonde, worden met de ongeopende naambrieven en verklaringen enz. vrachtfrij aan de correspondentieadressen teruggezonden binnen een in het programma te noemen termijn.

HOOFDSTUK VII.

De Permanente Prijsvraag-Commissie.

Art. 37. De permanente prijsvraagcommissie is een zelfstandig lichaam en bestaat uit 3 architecten benoemd door de bouwkundige corporaties, die deze regelen vaststellen en zich verbonden hebben de toepassing daarvan voor te staan, verder in deze regelen aangeduid met: „de constituerende vereenigingen“.

Art. 38. Zij heeft tot taak te bevorderen, dat bij het uitschrijven van nationale prijsvragen de bepalingen van deze regelen worden toegepast, waartoe zij zich ter beschikking stelt van den prijsvraag-uitschrijver, en deze desgevraagd adviseert omtrent de voorbereiding der prijsvraag en de benoeming van de jury. Zij adviseert omtrent het al of niet wenschelijke van mededinging aan een uitgeschreven prijsvraag aan de constituerende vereenigingen, die de verplichting dragen tot openbaarmaking van het advies binnen 10 dagen na ontvangst daarvan.

Verder kan zij kennis nemen van, en aan de constituerende vereenigingen rapporteeren omtrent elke mededinging voor de levering van plannen van bouwkunstigen of aanverwanten aard, die hoewel daaromtrent hare voorlichting niet is gevraagd, haar aanleiding geven tot eenigerlei advies.

Art. 39. De werkzaamheden en de bevoegdheid der commissie, benevens de wijze van verkiezing, en het aftreden harer leden, worden geregeld bij huishoudelijk reglement, door de constituerende vereenigingen goed te keuren. Geen lid mag langer dan 3 jaren achtereen in de commissie zitting houden.

Art. 40. De leden der commissie onthouden zich van mededinging in een prijsvraag, waarin op eenigerlei wijze door hen is geadviseerd.

Niet meer dan één hunner kan in een jury zitting hebben.

Art. 41. De uitschrijver van een prijsvraag, die te zijner voorlichting en hulp de tusschenkomst van de commissie verlangt, zal, ingeval de werkzaamheden der commissie zich dientengevolge verder uitstreken dan het geven van advies alleen, de daaruit voortvloeiende kosten, vergoeden. Indien door een prijsvraag-uitschrijver de tusschenkomst van een der constituerende vereenigingen wordt verlangd, zal hij in gelijke omstandigheden deze kosten aan die vereeniging vergoeden.

HOOFDSTUK VIII.

Slotbepalingen.

Art. 42. De Algemeene Regelen zullen om de 5 jaar worden herzien op de wijze als bij het huishoudelijk reglement is geregeld. Tusschentijdsche wijzigingen kunnen door de permanente commissie of een der constituerende vereenigingen worden voorgesteld en zullen op dezelfde wijze behandeld worden.

Art. 43. De constituerende vereenigingen en de vereenigingen die de Algemeene Regelen hebben aanvaard, verklaren dat zij als hunne meening uitspreken:

1o. dat wanneer de constituerende vereenigingen of die welke deze regelen aanvaard hebben, of hare leden worden aangezocht om te dienen van advies in eene uit te schrijven prijsvraag, zij die aanvragen steeds zullen behandelen in overleg met de permanente commissie, of zich in ieder geval vóór de publicatie van het programma met de Permanente Prijsvraag-Commissie in verbinding zullen stellen (zie art. 6).

2o. dat een lid zich behoort te onthouden van mededinging in een prijsvraag aan welke voorbereiding hij een belangrijk aandeel heeft gehad.

3o. dat een lid op eenigerlei wijze betrokken in eene besloten prijsvraag of een meervoudige opdracht gehouden is daarvan mededeeling te doen aan de P.P.C. en haar desverlangd die inlichtingen te geven, die haar in staat stellen te beoordeelen of ingeval van een besloten prijsvraag het programma voldoet aan de A.R. en in geval van een meervoudige opdracht voldaan is aan het in art. 1 bepaalde omtrent het honorarium.

4o. dat het niet geoorloofd is:

a. dat een lid zich, hetzij als lid der jury, hetzij bij de samenstelling van het programma, zal inlaten met eenige prijsvraag, waarbij de algemeene strekking dezer regelen voor de prijsvragen niet behoorlijk in acht wordt genomen;

b. dat een lid mededingt in een openbare of besloten prijsvraag voordat op het programma een gunstig advies door de Permanente Prijsvraag-Commissie is uitgebracht.

c. dat een lid medewerkt in een meervoudige opdracht indien in de daarvoor gestelde voorwaarden niet is voldaan aan het bepaalde in art. 1 alinea 2 ter beoordeeling der P.P.C.

Samengesteld en goedgekeurd in Juni 1910, herzien in October 1911, in 1914 en in 1920 door de Constitueerende Vereenigingen zijnde:

*De Maatschappij tot Bevordering der
Bouwkunst te Amsterdam,
Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A.
te Amsterdam,*

*Voorzitter.
Secretaris.*

*Het Genootschap „Architectura et Amicitia“
te Amsterdam,*

*Voorzitter.
Secretaris.*

*De Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“
te Rotterdam,*

*Voorzitter.
Secretaris.*

HUISHOUDELIJK REGLEMENT VOOR DE PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

bedoeld bij art. 37-40 der Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen, ingesteld door:

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst te Amsterdam, Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A. te Amsterdam.

Het Genootschap „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam.

De Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“ te Rotterdam.

In dit reglement respectievelijk aangeduid met „de Algemeene Regelen“ en „de Constitueerende Vereenigingen“.

Art. 1. De Commissie heeft volgens art. 38 der Algemeene Regelen tot taak te bevorderen dat bij het uitschrijven van nationale prijsvragen de bepalingen van deze regelen worden toegepast. In het bijzonder is zij gehouden:

1o. Het ter algemeene kennis brengen der „Algemeene Regelen“ met name bij die lichamen en personen, op wier weg het ligt prijsvragen uit te schrijven.

2o. Kennis te nemen van de programma's der prijsvragen, welker uitschrijving haar ter kennis komen, deze aan de Algemeene Regelen te toetsen en eventueel zich te richten tot de(n) prijsvraag-uitschrijver(st)er indien het programma daar aanleiding toe geeft.

3o. Hare bemiddeling aan te bieden daar waar het te harer kennis komt dat een prijsvraag zal worden uitgeschreven en de aandacht op de Algemeene Regelen te vestigen, en in verband daarmee hare diensten te geven waar deze gevraagd worden.

4o. Gemotiveerd advies te geven aan de Constitueerende Vereenigingen omtrent de al of niet wenschelijkheid der medewerking aan die prijsvragen. Deze en de andere mededeelingen worden door de Commissie aan de Constitueerende Vereenigingen afzonderlijk gericht. De verdere correspondentie daarover tusschen de C.V. onderling wordt door de oudste dezer Vereeniging geleid.

5o. Materiaal te verzamelen, waardoor de ken-

nis van wat op prijsvraaggebied voorvalt, vermeerderd kan worden.

Art. 2. Indien in eenig prijsvraag programma bepalingen voorkomen die, hoewel in strijd met den letter der Algemeene Regelen, naar het oordeel der Commissie niet strijden tegen den geest ervan of tegen de bedoeling, die bij de samenstelling der regelen heeft voorgezet, of wanneer de letterlijke toepassing der regelen tot onnoodigen omslag en kosten voor den prijsvraaguitschrijver zouden kunnen leiden, heeft de Commissie de bevoegdheid bij haar advies daarmede rekening te houden en eventueel tot modificatie op ondergeschikte punten de toepassing der regelen te adviseeren.

Art. 3. De Commissie bestaat volgens artikel 37 der „Algemeene Regelen“ uit 3 leden, van welke telken jare één lid aftreedt, dat herkiesbaar is, met dien verstande dat geen lid langer dan drie achtereenvolgende jaren zitting kan hebben.

Het werkjaar van de Commissie loopt van 1 Januari tot 31 December.

Art. 4. Voor de verkiezing van een 't zij periodiek of tusschentijds aftredend lid beveelt de Commissie een 'candidaat aan en geeft daarvan kennis aan de Constitueerende Vereenigingen.

Indien deze den aanbevolen 'candidaat overnemen of zelfstandig een 'candidaat stellen, geven zij daarvan kennis aan de Commissie binnen vier weken nadat hen de aanbeveling der Commissie bereikte; is binnen den gestelden termijn geen bericht van het tegendeel ingekomen dan wordt geacht dat de gestelde 'candidaat is overgenomen.

Uit de 'candidaten wordt bij gewone meerderheid het lid gekozen. Bij een gelijk aantal stemmen op meerdere 'candidaten beslist het lot.

Wanneer de Commissie in haar geheel aftreedt, dan geeft zij daarvan kennis aan de Constitueerende Vereenigingen en zal de verkiezing eener nieuwe commissie plaats hebben op de volgende wijze:

Elke vereeniging kiest binnen vier weken na de ontvangst van bovenbedoelde kennisgeving drie 'candidaten en geeft daarvan kennis aan de oudste der Constitueerende Vereenigingen, die zich belast met de regeling dier aangelegenheid en de zorg voor de daaruit voortvloeiende kennisgevingen aan de andere Constitueerende Vereenigingen en de Commissie met inachtneming van het verdere in dit artikel bepaalde.

De 3 'candidaten, welke de meeste stemmen, doch minstens de volstreekte meerderheid hebben verkregen, zijn gekozen. Bij gelijk aantal stemmen op meerdere 'candidaten beslist het lot. Mocht geen der 'candidaten de volstreekte meerderheid hebben verkregen, dan wordt bij gewone meerderheid door de vereenigingen gekozen uit de zes 'candidaten die de meeste stemmen verwierven. Elk lid der Commissie blijft in functie tot zijn opvolger heeft zitting genomen.

Art. 5. De Commissie wijst uit haar midden een Voorzitter en een Secretaris-penningmeester

aan en verdeelt onderling de werkzaamheden.

Art. 6. De Voorzitter leidt de vergaderingen, welke door hem in overleg met de beide andere commissieleden worden belegd; hij onderteeft met den Secretaris-penningmeester de daarvoor in aanmerking komende stukken.

Art. 7. De Secretaris-penningmeester houdt aantekening van het verhandelde in de vergaderingen, voert in overleg met den Voorzitter de correspondentie en maakt jaarlijks een verslag op van de werkzaamheden der Commissie, waarvan een exemplaar aan elk der Constitueerende Vereenigingen wordt gezonden.

Hij bewaart alle ingekomen en houdt copie der uitgaande stukken, en is belast met de zorg voor alles wat tot het archief der Commissie kan geacht worden te behooren.

Hij beheert de aan de Commissie toevertrouwde gelden, doet alle betalingen en geeft jaarlijks rekening en verantwoording van zijn gehouden beheer, dat voor zijne décharge de goedkeuring der besturen van de Constitueerende Vereenigingen moet hebben.

Art. 8. Jaarlijks benoemt om de beurt volgens vast te stellen rooster het bestuur van een der C.V. een commissie van 2 leden tot het nazien der rekening en verantwoording van den Secretaris-penningmeester, welke commissie schriftelijk rapport aan de besturen der C.V. uitbrengt. Indien binnen een maand na toezending van dit rapport niet van het tegendeel blijkt, wordt de rekening geacht goedgekeurd te zijn, en is de penningmeester gedechargeerd. De kosten op de verificatie der rekening vallende zullen verantwoord worden op de jaarrekening der Permanente Prijsvraag-Commissie.

Art. 9. De Commissie vergadert zoo dikwijls zij dit noodig oordeelt, doch minstens eens per jaar voor de vaststelling van haar jaarverslag, der jaarrekening en der regeling van de aftreding. Deze vergadering wordt gehouden in de eerste helft van de maand November van elk jaar; binnen 2 weken na die vergadering moeten de stukken in de vorige alinea genoemd, ter kennis der Constitueerende Vereenigingen zijn gebracht. Indien binnen een maand na ontvangst der stukken, door de Constitueerende Vereenigingen geen aanmerkingen daarop zijn gemaakt, worden zij geacht goedgekeurd te zijn.

Art. 10. Voor het nemen van een besluit is de medewerking van alle commissieleden vereischt. Stemming over personen heeft met gesloten briefjes, over zaken mondeling plaats.

Art. 11. De onkosten der Commissie worden, voorzover zij niet volgens art. 41 der A.R. direct ten laste van den prijsvraaguitschrijver komen, gelijkelijk gedragen door de Constitueerende Vereenigingen.

De kosten door de leden der Commissie te maken voor het bijwonen der vergaderingen enz. worden uit de kas vergoed en wel de reiskosten volgens de eerste klasse.

Art. 12. Indien de herziening der Algemeene

Regelen, bedoeld bij art. 41 daarvan, wordt ondernomen, dan zal deze worden voorbereid en geleid door de Commissie, welke daartoe tijdelijk wordt uitgebreid met 3 leden, waartoe elk der Constitueerende Vereenigingen een harer bestuursleden aanwijst.

Het concept der voorgestelde wijzigingen wordt door de Constitueerende Vereenigingen behandeld en al of niet gewijzigd aan de Commissie teruggezonden, die met de eventueel gemaakte opmerking rekening houdend, een nieuw concept opstelt, dat in een vergadering der uitgebreide Commissie behandeld en definitief vastgesteld wordt.

Art. 13. Het reglement wordt om de vijf jaar herzien door de Commissie.

Tusschentijdsche wijzigingen kunnen op voorstel der Commissie of een of meer der Constitueerende Vereenigingen worden aangebracht en behoeven evenals de vijf jaarlijksche herzieningen, om van kracht te zijn, de goedkeuring der Constitueerende Vereenigingen.

Aldus opgemaakt in de vergadering der Permanente Prijsvraag-Commissie van 27 April 1911 herzien in 1914 en 1920.

P. G. BUSKENS, Voorzitter.
C. N. VAN GODE, Secr.-Penningm.
H. A. REUS.

STANDBEELDEN EN MONUMENTEN TE PARIJS.

Tot de stadsversiering kunnen goed uitgevoerde standbeelden en monumenten zeer veel bijdragen. Vooral op pleinen en die stadshoeken welke weinig begaan worden maar des te meer worden gezien, meer in het oog loopen. Bij met smaak en zorg uitgevoerde plaatsing maakt zelfs een eenvoudig monument vaak een verrassend effect en verhoogt het vaak het reeds gunstig uiterlijk van een stadsgedeelte.

Met de bedoeling meestal om verdienstelijke personen te eeren en in de nagedachtenis levendig te houden, vervullen zij dus ook nog een andere rol, die van de verhooging der schoonheid van de omgeving waarin zij geplaatst zijn.

Dat kan natuurlijk alleen waar zijn wanneer bij de uitvoering ook rekening met de omgeving is gehouden en het ontwerp zelf geen inbreuk is op de regelen die kunst en schoonheid stellen.

Er zullen tegenwoordig maar zeer weinig steden zijn die geen monumenten hebben, echter zijn ze daarmee niet altijd gelukkig geweest.

Misschien in meer dan eene stad wordt gemopperd over het gebrek aan schoonheidszin en de vaak minder gelukkige plaatsing van het denken tekenen waarmee men een kunstenaar of een andere gunsteling der goden wenschte te eeren.

Standbeeldlooze steden zijn er dus waarschijnlijk maar zeer weinig, toch zal er nog wel veel verschil zijn in de hoeveelheid.

En wij gelooven dat Parijs wel een der steden is waar ze in een groote hoeveelheid worden

aangetroffen, zoo groot, dat misschien Londen en Berlijn er voor onder moeten doen.

Natuurlijk is Parijs een groote stad waar het vele waarschijnlijk niet zoo erg in het oog loopt. Tegenwoordig komen de stadsbewoners dikwijls nooit in een of meer gedeelten hunner eigen stad en zijn er vaak zelfs onbekend mee.

In een nr. van „L'Illustration" van 29 Nov. 1913 zijn op een vijftal bladzijden de afbeeldingen weergegeven van 179 standbeelden, busten in nissen, kopstukken in médaillons, enz. Een verzameling die heelwat te denken geeft als men in aanmerking neemt dat de bekende Parijsche monumenten en die in gebouwen niet onder dat getal zijn inbegrepen. De redactie berekent dat in doorsnee elk stadskwartier aldus twee straatversieringen heeft. Deze 179 beeldwerken in marmer of brons zijn gewijd aan de nagedachtenis van 187 beroemde personen, meest Franschen.

Ofschoon de kleine afbeeldingen niet toelaten evenmin als het getal om de kunstwaarde van elk te bespreken, kan het algemeen oordeel niet anders dan gunstig zijn. Daartoe is het niet noodig te behooren tot degenen die alles wat Fransch is mooi vinden en hun eigen bezit minachten.

Evenmin behooren we tot degenen die met een standbeeldenmanie behept zijn en alle gelegenheden te baat nemen om weer een nieuwe te doen verrijzen.

(De Bouwgeds.)

HEEMSCHUT EN ZIJN WERK.

„De Bouwwereld" verhaalt van het wel en wee van den Bond Heemschut in zijn eerste levensjaren.

Toen, nu bijna tien jaar geleden, de Bond Heemschut werd opgericht, vond zijn doel, het behouden van de schoonheid in Nederland, de algemeene belangstelling. Ongeveer dertig lichamen, die hun werkring op velerlei gebied hebben, traden als leden toe. Sedert is dit getal bijna verdubbeld.

Na twee jaar werden ook particulieren als buitengewone leden tot den Bond toegelaten. Hun getal bedraagt thans ongeveer 250, doch het zou veel grooter moeten zijn, als men de belangstelling van het publiek voor Heemschut tot maatstaf mocht nemen. Want hoe velen, uit allerlei kringen der samenleving, hebben, sinds 1911, de hulp van den Bond niet ingeroepen, als zij meenden, dat ergens schoonheid gevaar liep?

In Juli van 1914 werd een begin gemaakt met het verspreiden op groote schaal van een oproeping, om buitengewone leden te werven. Doch nauwelijks waren de eerste exemplaren verzonden, of de oorlog brak uit, en van de toetreding der gehoopte nieuwe leden kwam niets. De Bond mocht al blijde zijn, dat hij in dien tijd geen leden verloor, zooals tal van andere lichamen.

Natuurlijk kon, zoolang de oorlog duurde, niet op groote winst van nieuwe leden gerekend worden. Maar het is te hopen, dat, nu er weder vrede is, al keerde de rust in de wereld nog niet terug, betere tijden zullen aanbreeken en dat Heemschut zijn ledental zal zien stijgen, opdat het met nog meer kracht dan thans voor het behouden van de schoonheid in Nederland kan optreden.

Hoe kan de schoonheid in Nederland worden behouden? In de eerste plaats door er voor te waken, dat het schoons, ons door het verleden nagelaten, niet te loor ga. Maar in de tweede plaats moet er voor gezorgd worden, dat ook het heden schoonheid schept, opdat de toekomst zich over dat heden niet te beklagen zal hebben.

Velen hebben voor dit tweede deel van Heemschut's taak, dat misschien het belangrijkste is, geen oog. Daardoor komen zij er toe, het streven van den Bond met dat van oudheidkundige vereenigingen te verwarren en Heemschut een conservatief lichaam te achten, ofschoon het dit inderdaad toch niet is.

De Bond is er zeker niet onverschillig voor, dat onze gedenkteekenen uit de eeuwen, die nog een eigen schoonheid hadden, bewaard blijven en dat zij hersteld worden van de verminkingen, welke de negentiende eeuw ze toebracht. Hier van getuigt het verzoek, onlangs door Heemschut aan den gemeenteraad van Amsterdam gedaan, om de gevels van de Militiezaal aan het Singel, eens het stads-wapenhuis, en van het vroegere scheikundige laboratorium in de Staalstraat, eens het staalhof der waardijns van de lakenen, te laten ontdoen van de pleisterlagen, waaronder ze zestig jaar waren verborgen. Dat dit verzoek werd ingewilligd, dat wij den gevel aan de Staalstraat al reeds weder in zijn vroegere schoonheid zien, dat wij dien aan het Singel weldra weder in zijn oorspronkelijke pracht zullen aanschouwen, Heemschut is er den gemeenteraad der hoofdstad dankbaar voor en verheugt er zich in. Ook wat hij doen kon om gevels te Edam, te Alkmaar, te Brielle en op vele andere plaatsen te redden, gaf den Bond voldoening.

Maar toen men den Bond dezer dagen de zoo fraai gelegen en uit een oogpunt van bouwkunst merkwaardige middeneeuwsche kerk te Heelsum ten geschenke wilde geven, meende hij, dat de Vereeniging „Hendrick de Keyser", die oude gebouwen redt door er zich den eigendom van te verzekeren, eerder dan Heemschut voor dit geschenk in aanmerking kwam.

En zoodra het behouden van belangrijke gedenkteekenen uit het verleden, waarbij het zoo lastige vraagstuk der restauratie niet te ontgaan is, aan den Bond gevraagd wordt, brengt hij die vraag over aan het Rijksbureau, dat de zorg voor de monumenten als taak heeft.

(Wordt vervolgd.)

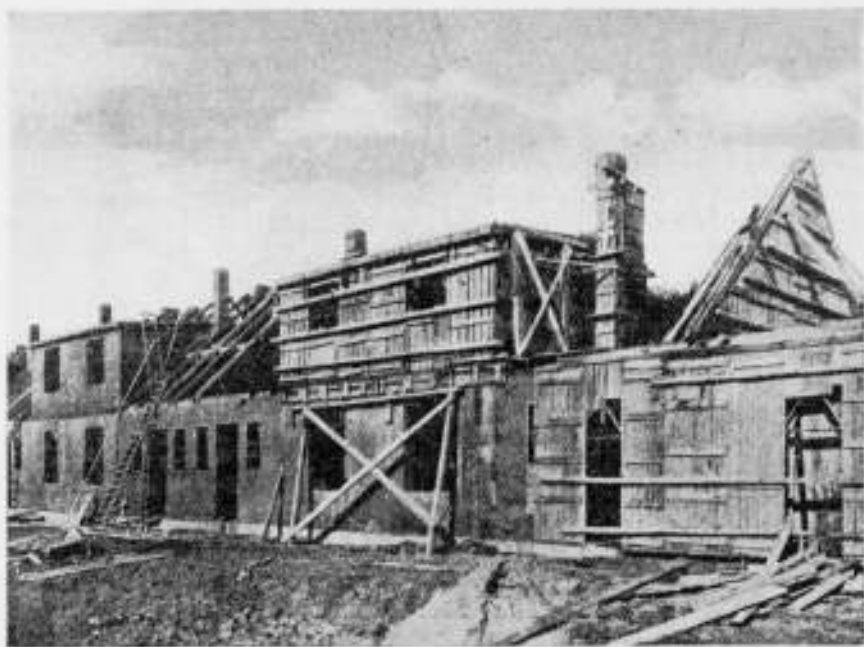
SCHNELLBAU „KOSSEL".
UITGEVOERDE WONINGEN KOLONIE „FÖNKENAU" (BIJ BREMEN).

HET BOUWEN VAN WONINGEN IN (GEWAPEND)-BETON.

Meer en meer begint zich de overtuiging te vestigen, dat het met de tegenwoordig gebruikelijke bouwmethoden niet mogelijk zal blijken het bestaande en zich nog steeds uitbreidende woningtekort aan te vullen. Het in de meeste landen heerschende gebrek aan geschoolde arbeidskracht, aan steenkool en materiaal, te zamen met de daaruit voortvloeiende hoge prijzen, dwingt steeds meer tot het zoeken van nieuwe werkmethode, waarbij de genoemde bezwaren zich in den kleinst mogelijken omvang laten gelden.

In Duitschland was dit aanleiding tot het ontstaan van het probleem der z.g. „ersatz-bauweisen" (welke in het algemeen niet met „minderwaardig" bestempeld mogen worden, omdat men onder „ersatz-bauweisen" alle bouwmethoden verstaat, welke beoogen aan arbeidskracht, materiaal of kolen te besparen!) waarvan nog weinig positieve resultaten tot ons doorgedrongen zijn, maar waarin toch reeds zooveel interessants bereikt is, dat nadere bestudeering daarvan zeker loonend zal blijken. Speciaal heeft het consequent stellen van het probleem van den economischen bouw de aandacht gevestigd op één onderdeel der bouwkunde, dat tot nu toe in Holland al heel stiefmoederlijk bedeed was: de bouw-hygiëne. Het is n.l. niet voldoende, dat onze kamers een bepaalde ruimte-inhoud hebben, dat wij voor behoorlijke ventilatie zorgen, dat W.C.'s niet meer in woonkamers uitkomen en voldoende stankvrij zijn, en dergelijke meer, het is ook van belang, dat de structuur en afmetingen van bouwstoffen in verband met lucht- en waterdoorlating, met isolatie van warmte en koude, met geschiktheid tot opneming van condensatie-water enz., enz., voldoende zijn om de bewoning van een huis zoo gezond en aangenaam mogelijk te maken.

Juist van het vraagstuk der „ersatz-bauweisen" moest dit een noodzakelijk en belangrijk onderdeel uitmaken, omdat bij uiterste beperking van materiaalgebruik geen voldoende materiaal massa meer aanwezig is om nog eenigermate te compenseeren, wat het materiaal in zijn eigenschappen te kort schiet.

SCHNELLBAU „KOSSEL“.
WONINGEN IN „ROHBAU“, KOLONIE „FINHENAU“ (BIJ BREMEN).

De omstandigheden nu, die tot deze „ersatz-bauweisen“ leidden, en daarvan vooral de brandstoffen nood (waardoor baksteen en pannen onbereikbaar of onbetaalbaar werden) en het gebrek aan arbeidskracht, waren oorzaak dat deze „ersatz-bauweisen“ zich voor een belangrijk deel tot betonbouw gingen bepalen. De verhouding in kostprijs tusschen baksteen- en betonbouw (voor woningen) die vroeger (vóór den oorlog) ten nadeele van den laatsten uitviel, onderging intusschen door de genoemde omstandigheden tevens een wijziging ten voordeele van den betonbouw. In hoeverre dit ook in ons land, waar de omstandigheden voor den baksteenbouw nog niet zoo ongunstig zijn als in Duitschland, reeds het geval is, zal nog uitgemaakt moeten worden, maar wel kan met zekerheid aangenomen worden, dat ook hier de verhouding zich, in vergelijking met vóór den oorlog, ten gunste van betonbouw gaat wijzigen.

Leidden de vóór den oorlog genomen proeven met woningbouw in beton, waarop toen groote verwachtingen, wat betreft snellen, deugdelijken en goedkoopsten bouw, gesteld waren, tot teleurstellingen in velerlei opzicht, er blijkt thans weer reden te zijn tot optimisme dienaangaande. En dit temeer, nu, mede als gevolg van den ersatzbouw, een ernstige bestudeering van de bezwaren, die beton voor woningbouw ongeschikt maakten, tot bevredigende oplossingen schijnt te gaan leiden.

Eenige notities over dit onderwerp in het algemeen en over het systeem Schnellbau „Kossel“, dat nader bestudeerd werd, in het bijzonder, mogen hier thans volgen.

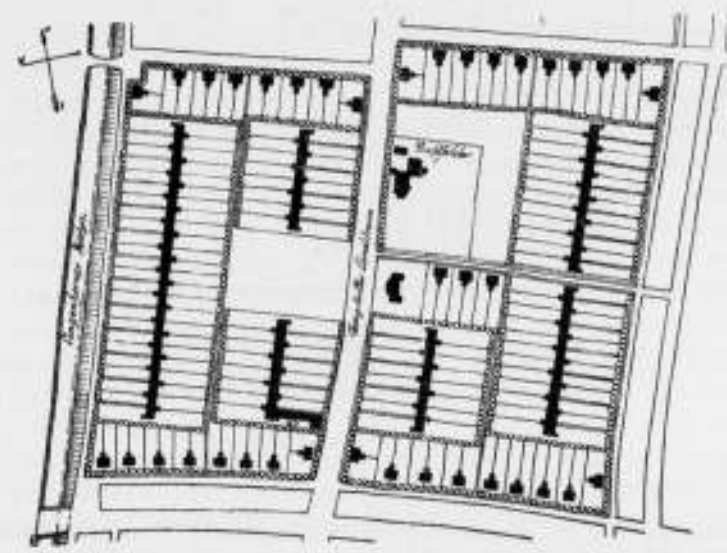
De proeven met den bouw van woningen in beton genomen zijn in hoofdzaak terug te brengen tot 4 methoden, die wezenlijk van elkaar verschillen, en wel:

1e. de z.g. monolitische (voegenlooze) methode, waarbij het bouwwerk door gieten of stampen van beton in houten of ijzeren bekistingen achtereenvolgens, als één geheel, samengesteld wordt,

2e. de methode, waarbij het bouwwerk wordt samengesteld door opstapelning van holle of massieve betonblokken, op gelijke wijze als dit met baksteen geschiedt,

3e. de methode, waarbij een ribben-systeem van beton of ijzer de constructieve functie vervult, terwijl de wanden door (al dan niet van te voren gereed gemaakte) betonplaten gevormd worden, welke tegen of tusschen de constructie-ribben worden aangebracht,

90

GEDEELTELIJK VERKAVELINGSPLAN DER „ARBEITERKOLONIE“ LANGENHORN.

4e. de methode, waarbij geheele wanden, gevels en dakplaten gereed aangevoerd, door middel van hijschwerktuigen gesteld, en daarna door bindmiddel samengevoegd worden.

Zooals gezegd, bleek tot voor korten tijd een oplossing van het vraagstuk in dien zin, dat resultaten bereikt werden, welke in economisch opzicht met bestaande bouwwijzen konden concurreren, met geen der 4 methoden gevonden te zijn. De 2e methode kleven, zij het door de grootere afmetingen der stukken in mindere mate, dezelfde bezwaren aan als den baksteenbouw, n.l. deze, dat naar gelang van het afnemen in grootte der deelen meerdere (vakkundige) handenarbeid en meer tijd vereischt wordt.

De 3e methode heeft de voor de 2e methode genoemde bezwaren ten deele, als vooraf gereed gemaakte platen toegepast worden. Wordt de werkwijze gevolgd, waarbij men draadgaas tegen het constructie-systeem spant en dit met mortel volgooit of spuit, dan vervallen deze bezwaren. De noodzakelijkheid doet zich dan gevoelen dubbele wanden, welke een isoleerende luchtlag (spouw) insluiten, te vormen. Deze methode heeft het voordeel, dat het mogelijk is de binnen- en buitenwanden welke ieder voor zich aan zoo geheel verschillende eischen moeten voldoen, naar gelang dier eischen, uit afwijkende betonmengingen samen te stellen. Zoo zal de buitenwand bestand moeten zijn tegen meerder geweld dan de binnenmuren, weinig vocht door mogen laten, snelle temperatuurwisselingen, warmte en koude moeten kunnen verdragen. De binnenwand daarentegen moet poreus zijn, om vocht op te kunnen nemen, geschikt om spijkers in te slaan, weinig resoneeren. Deze methode heeft in Engeland en Amerika thans tot toepassingen geleid, die bevredigende resultaten schijnen af te werpen. De 4e methode wordt hoofdzakelijk in Amerika toegepast.

Evenmin als bij de 3e en 4e methode kan men bij de 1e methode op voldoende langjarige ervaring bogen om positieve gegevens dienaangaande te kunnen verschaffen, maar ook hier is belangrijke vooruitgang te constateeren in vergelijking met vroegere pogingen.

Dat de ondervinding met deze methode, welke zeer eenvoudig is, niet grooter is, moet toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat een aantal kostbare vormen vereischt wordt, dat eerst bij groote productie rendabel gemaakt kan worden. Wij kennen volgens deze methode het gegoten huis in Sandpoort, dat volgens het systeem Harms en Small opgetrokken, nog alle nadeelen bezat, waardoor beton voor woonhuisbouw tot nu toe zoo weinig in aanmerking kwam. Niettemin schijnen ook hier ver-

91

VOORAANZICHT VAN EEN WONING.

beteringen getroffen te zijn en worden op het oogenblik in Frankrijk belangrijke hoeveelheden van deze huizen gegoten.

Het systeem „Schnellbau Kossel“ behoort eveneens tot deze groep. De uitvinding ging uit van de overweging, dat aan den bouw van betonwoningen niet te denken viel, zoolang de bezwaren van (grind-)beton n.l.: veroorzaking van resonance, groote geleiding van warmte, ongeschiktheid om in te spijkeren of condensatie-water op te nemen, welke de bewoning van een daaruit samengestelde woning vrijwel onmogelijk maakten, niet opgeheven werden, en wijdde dus allereerst zijn aandacht aan de samenstelling van het beton. Hij kwam zodoende eindelijk tot een betonmenging waarvan de hoofdbestanddeelen zijn: gemalen hoogovenslakken (welke overeenkomstige eigenschappen bezitten als bims-grind), verder verbrandingslakken, zand, cement en tras, waardoor hij een lichtbeton verkreeg, hetwelk geen der bovengenoemde bezwaren aankleeft. Hij stelde daaruit alle wanden, die aan temperatuursinvloeden blootgesteld zijn of acoustische bezwaren kunnen veroorzaken, samen en vervaardigde de constructieve deelen: balken, vloeren, lateien, enz. uit grindbeton. Tot meerdere isolatie en ter besparing van materiaal bracht hij in de buitenwanden geheel afgesloten holle ruimten aan (zie teekening), welke in rust zijnde luchtlagen formeeren, die, zooals bekend, voor isolatie het gunstigst werken.

De voordeelen, welke uit deze wijze van construeeren verkregen zouden worden, zijn in een rapport uitvoerig uiteengezet. Persoonlijk bezoek in eenige woningen van de bouwcomplexen, volgens deze methode in Langenhorn (bij Hamburg) en Finkenau (bij Bremen) opgericht, toonde aan: 1e. dat de acoustiek in de woningen zeer goed was, 2e. dat het op elke plaats mogelijk bleek een draadnagel in den muur te slaan, welke zeer goed hield en niet uit te trekken was met de hand, 3e. dat bijaanvoelen met de hand van twee aansluitende kamerwanden geen temperatuurverschil tusschen binnen- en buitenmuur te constateeren viel. Dit onderzoek vond plaats op een regenachtigen Februaaridag met voor dit jaargetijde normale temperatuur. ¹⁾

De dikte der buitenmuren was 22 c.M.; scheidingswanden tusschen woningen 15 c.M., omdat daar minder tegen koude beschut moet worden. De buitenzijde der muren was met een waterdichte cement-pleisterlaag afgewerkt. De poreusheid van het materiaal maakt dit noodig. De zwakke kant van dit systeem schijnt dan ook wel daarin te liggen — temeer omdat een *doorgaande* spouw tusschen binnen- en buitenkant muur niet bestaat — hoewel praktisch daarvan niets bleek, en de woningen niet behangen (en dus niet betengeld) waren. Men bedenke hierbij evenwel,

¹⁾ De onder zeer veel ongunstiger omstandigheden genomen proeven van prof. Nuszbaum leidden tot een zelfde resultaat.

dat een baksteenmuur van 22 c.M. dikte, onder dezelfde condities, zonder pleisterlaag ook niet afdoende is.

De hier bedoelde pleisterlaag was in kleurspecie geschuurd; ook waren er huizen z.g. in kleur gesausd. Hoezeer ook de uiterlijke verschijning der woningen van belang geacht werd, kan blijken uit het feit, dat de kleur der buitenmuren van alle woningen, welke in Hamburg door den Staat gebouwd worden (onder leiding van prof. Dr. Schuhmacher), door een speciaal daarvoor aangewezen kunstschilder aangegeven werd.

Ook de woningen in Langenhorn waren volgens het ontwerp van prof. Schuhmacher uitgevoerd en zagen er, niettegenstaande de ongunstige omstandigheid, dat alle houtwerk, door gebrek aan olie, bruin gecarbolineerd was, zeker niet minder uit dan andere woningcomplexen, die wij van hem kennen. Zeer mooie roode pannen brachten kleur in het geheel. Naar een eigen karakter in verband met de techniek was nog niet gezocht.

Ook de, eenige honderden meters lange straat in Finkenau zag er goed uit. Elk huisje had een flinken voortuin, omsloten door een + 80 c.M. hoog houten hek (tusschen betonpalen), waarin nog geen beplanting was aangebracht, maar waardoor op den duur het straatbeeld nog meer aan de verwachtingen zal gaan voldoen. Ook hier was de architectuur verzorgd, maar weinig zeggend.

De wijze van afwerken der buitenmuren overigens staat nauw in verband met het klimaat, waarin gebouwd wordt, en vereischt dus steeds bijzondere zorg. Verschillende mogelijkheden van bewerking doen zich daarbij dan voor, welke tot aesthetisch-bevredigende oplossingen kunnen leiden, maar waarop hier niet nader ingegaan behoef te worden. Ook de kwestie van zuinig onderhoud is daarbij een factor van belang.

De binnenzijden der muren waren in kleur en met ornamentfriezen bewerkt. Tot verwarming der vertrekken waren in de (woon-)keukens fornuizen en in de kamers kleine kachels geplaatst voor rekening van den Staat. In eenige huizen was door middel van dergelijke fornuizen een heete-lucht verwarming gemaakt, welke evenwel zeer ontraden werd. In de bijkeuken was een groote en praktische spoel- en waschkuip van gewapend beton aangebracht, welke tot het huis behoorde.

Tot den bouw van deze huizen stort de Staat belangrijke bedragen à fonds perdu. Het zijn ééngesins rijen huizen met zolder, ter oppervlakte van 7 × 7 en 7 × 8 M. De te betalen huur van een dergelijke woning bedraagt 720 Mark per jaar. Met de weinig standvastige prijzen van thans is een vergelijking moeilijk te trekken, maar men kan zich een beeld der verhoudingen vormen, als men weet, dat de loonen der arbeiders ter plaatse gemiddeld 200 Mark per week bedragen.

Daar, zooals reeds gezegd is, tegenwoordig voor alles vlugge en economische bouw op den voorgrond staat, is het van belang nog eenige opmerkingen over de werkwijze te maken. Deze was organisatorisch uitmuntend geregeld; op rails langs de huizen bewoog zich een stelling, waarop de mengmachine stond, van waaruit het beton-materiaal door een koker naar de bekistingen geleid en met lange stampers licht ingestampt werd. De valhoogte bedroeg 2 à 2.50 M. Waar de verordening ter plaatse 6 M. valhoogte toelaat voor grindbeton, schijnt ontmenging door den val van dit lichtbeton zeker niet te vreezen. Onderzoek van eenige muren toonde daarvan geen sporen aan.

Van de onderdeelen was speciaal de wijze van bekisting nog primitief en niet afwijkend van de gewone werkwijze; een dergelijke bekisting was dan ook slechts viermaal te gebruiken. Het schijnt zeer wel mogelijk, dat bij nadere bestudeering en meerdere zekerheid van continu-bedrijf hierin verbeteringen aan te brengen zijn, waardoor aan bekistingsmateriaal en arbeidskracht bespaard kan worden. De bekisting der luchtruimten in de muren bestond uit lange, doosvormige voorwerpen van dun hout getimmerd, welke ter meerdere isolatie in den muur bleven en dus niet verwijderd werden na het gieten. Nadat de fundeering van woning No. 1 gestort

was, werd de bekisting voor den opbouw gesteld en fundeering No. 2 gestort. Daarna werd de bekisting van No. 1 gevuld, de bekisting van No. 2 gesteld en de fundeering van No. 3 gestort, enz. Per dag werd zodoende steeds één huisje in „rohbau" voltooid. De behoefte aan vakkundige werklieden was daarbij gering en betrof in hoofdzaak het stellen der bekistingen. Slechts balken, lateien en vloeren waren met ijzer bewapend.

De „arbeiter-kolonie", welke in Langenhorn in aanbouw is, staat onder architectonische leiding van prof. Dr. Schuhmacher, Baudirektor van Hamburg. Op de verkaveling van het terrein (zie teekening) waren twee omstandigheden van overwegenden invloed: 1e. het ontbreken van een rioleering (waardoor tot benutting van faecaliën en afvalstoffen voor bemesting besloten werd, maar dientengevolge groote tuinen vereischt werden), 2e. de noodzakelijkheid om, niettegenstaande deze groote tuinen, de onkosten van bestrating, enz. tot een minimum te beperken. Als gevolg van deze omstandigheden werd gestreefd naar smalle, diepe bouwterreinen. Om den daaruit voortvloeienden langen, smallen vorm der tuinen te verbeteren, werd afwisselend een tuin voor en een tuin achter de woningen geprojecteerd, met dien verstande, dat elke tuin de breedte van twee woningen kreeg, terwijl de woonkamers dan afwisselend naar voren of naar achteren gekeerd werden. Zoo konden door den bouw van rijen huizen de nieuw aan te leggen Noord-Zuid straten zoo productief mogelijk gemaakt worden, terwijl langs bestaande landwegen, die in Oost-Westelijke richting liepen, open bebouwing geprojecteerd werd.

In opbouw werden verschillende systemen (6-8) van „ersatz-bauweisen" toegepast. Dat onder deze systemen het systeem „Schnellbau-Kossel" een gunstige plaats inneemt, bewijst wel het feit, dat voor deze proefnemingen aan verschillende firma's opdrachten van 12 of 24 woningen gegeven werden, terwijl de opdracht aan de firma Kossel daarentegen 96 woningen omvatte. Prof. Schuhmacher verklaarde, bij een bezoek aan hem, dat de ontzettende belemmeringen van den bouw in Duitschland (kolen-, cement-, pannennood) het onmogelijk maakten vergelijkingen te treffen, maar naar zijne meening zou met het systeem „Schnellbau Kossel" onder gunstige omstandigheden (aanwezigheid van materiaal) zeker sneller bouw van woningen dan op de gewone wijze mogelijk zijn. Hij koesterde dan ook goede verwachtingen voor de toekomst dezer bouwwijze en achtte een levensduur van 2-300 jaar voor deze woningen ongetwijfeld mogelijk.

Vloer, plafond en dak zou men het liefst ook uit beton samenstellen; de oogenblikkelijke cementnood maakte dat onmogelijk, zoodat houten vloeren en (onbeschoten) pannendaken waren toegepast. Slechts de begane grondvloer was van beton en door een houten vloer afgedekt. Ook een kelder was aanwezig.

Voor hoogbouw stelde men zich een systeem voor, waarbij een constructie-geraamte van drukvast beton, tegelijkertijd, in de muren van lichtbeton ingegoten werd. Deuren, ramen, trappen werden in eigen fabrieken vervaardigd, teneinde zoo min mogelijk afhankelijk te zijn.

Wat buitengewoon prettig aandeel, was de ernst, waarmede men zich op den volkswoningbouw in beton had toegelegd. De firma Kossel, die oorspronkelijk de grootste werken in gewapend beton uitvoerde: silo's, bruggen, schouwburgen, havenwerken, enz. heeft daartoe een uitgebreiden staf van ingenieurs en architecten tot hare beschikking, die zich thans geheel aan het vraagstuk van den woningbouw wijden en daarover ook verschillende publicaties deden verschijnen.

De woningbouw verdient dan ook zeker evenveel (zoo niet meer) zorg in voorbereiding en uitvoering dan welk ander bouwwerk ook. Dat men zich in Duitschland daarvan terdege rekenschap gaat geven, moge ook hier onzen ingenieurs een aansporing zijn, het vraagstuk niet als minderwaardig te beschouwen (zooals nog te dikwijls geschiedt), maar hen overtuigen van de noodzakelijkheid om zich daaraan met dezelfde toewijding te geven als aan andere bouwwerken van welken aard dan ook.

Rotterdam, 16-3-'20.

J. J. P. OUD.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12,50 Afz. Nos. f 0,25, fr. p. p. f 0,26 — ADVERTENTIEN: v. 1-6 regels f 1,80, elke regel meer f 0,30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 24 APRIL 1920. - No. 17. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Huizen van beton, door J. P. M. — Intergeallieerd Woningcongres te London van 3-11 Juni 1920, door J. P. M. — Goedkoopse woningen van Eigenbouwers.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

HET LEIDSCHÉ BOSCHJE TE AMSTERDAM.

Het Leidsche Boschje te Amsterdam — alle leden van den B.N.A. kennen het, omdat ze door druk de vergaderingen van de Mij. te bezoeken dikwijls in deze buurt komen — moet het ontgelden.

Eerst zal het administratiegebouw van de gemeentetram er een hap uit bijten en dan komt de heer G. H. Koopman, die de rest heelemaal zal opslokken, tot stilling van zijn volkswontwikkelingshonger en zijn stedenbouwkundigen smaak. Immers zegt hij: het Leidsche Boschje is een „rommelplaats" en hoe eerder het verdwijnt hoe beter. Er zal een groote schouwburg komen. — de groote bladen hebben er een denkbeeld van gegeven door middel van een schets — en dan krijgt men een „imponerend wereldstadsbeeld", zooals de heer Koopman zich in een adres aan den Raad van Amsterdam hierover uitlaat.

Dat imponerend stadsbeeld zal omvatten, de adressant vergat den Raad van Amsterdam hierop te wijzen:

Gebouw Hirsch, Gebouw de Vries (nog in embryonale toestand) Stadsschouwburg, American-Hotel, Volksschouwburg, Hotel Atlanta (als Gebouw de Vries), Duwaer en Naessens Pianohandel, Koepelkerk, Ziekenhuis in nieuw gewaad, Gevangenis.

Dit alles ziet de 360° draaiende geïmponeerd zijnde aanschouwer van het stadsbeeld. Tja, het Leidsche Boschje is wel een rommelplaats.

PROVINCIALE SCHOONHEIDS-COMMISSIE IN ZEELAND.

Ged. Staten van Zeeland hebben met ingang van 1 Mei benoemd tot leden van de Provinciale Zeeuwache Schoonheids en Archaeologische com-

missie, tot welker oprichting in de zomerczitting van de Provinciale Staten van 1919 werd besloten, de h.h. Dr. G. H. Vernhout te Middelburg; B. F. S. von Brücken Fock te Terneuzen, secretaris der vereeniging Nehalennia; J. Hoogenboom, architect te Renesse; A. de Poorte, inspecteur van het bouw- en woningtoezicht te Middelburg, den heer A. D. F. van der Wart, leeraar aan de R. H. B. S. te Goes. Tot voorzitter werd benoemd Dr. Vernhout en tot secretaris-penningmeester de heer de Poorte. (Hbd.)

HET LAATSTE HUIS MET HOUTEN GEVEL TE AMSTERDAM.

Naar ik verneem, is de Vereeniging Hendrick de Keyser door aankoop eigenaresse geworden van het laatste huis met houten gevel, dat hier ter stede gevonden wordt. Het is perceel Zeedijk No. 1, staande tegenover den achtergevel van de O.Z. Kapel. Eigenaardig is op te merken, hoe zoowel op de eerste als op de tweede verdieping de houten gevel iets vooruit springt; ter hoogte van de tweede verdieping wordt zij gedragen door 4 houten consoles. Men vindt hier ter stede nog een voorbeeld van houten gevelbouw, n.l. op het Begijnenhof, maar dat is een in ouden stijl opgebouwde nieuwe gevel. Overigens zijn de houten gevels te Amsterdam in den loop der jaren verdwenen. Daarom te meer stemt het tot blijdschap, dat Hendrick de Keyser op deze „laatste der mohikanen" beslag heeft gelegd. (N.R.C.)

STICHTING GROOT-BERLIJN.

De stichting van Groot Berlijn. — Volgens mededeeling in het „Technisches Gemeindeblatt" (1919 No. 17) is het gewijzigd wetsontwerp voor de stichting van Groot-Berlijn gereed gekomen en aan den Pruisischen Landdag toegezonden. Behalve Berlijn zelf zullen volgens dit ontwerp de zeven voorsteden: Charlottenburg, Köpenick, Lichtenberg, Neuköln, Schöneberg, Spandau en Wilmersdorf, voorts 55 landelijke gemeenten en 23 heerlijkheden bij elkaar vereenigd worden tot een groot geheel dat den naam zal krijgen van „Stadt Grosz-Berlin", een oppervlakte zal beslaan van 756 vierkante Kilometers en tusschen de 3 en 4 miljoen inwoners zal tellen binnen een straal van ongeveer 20 K.M.

De stad wordt in 18 rechtsgebieden verdeeld,

die elk een zekere autonome heerschappij voeren en bestuurd zullen worden door raden en burgemeesters. Elk der rechtsgebieden verkiest een zeker aantal afgevaardigden naar het „Parlement der Stedgemeinden“ dat 225 leden zal tellen. Als men verder doordringt in het ingewikkeld mechanisme van ambtenaren en vertegenwoordigers, die volgens deze wet in Groß-Berlin boven, naast en onder elkander zullen moeten werken, dan krijgt men wel den indruk dat hier de grens van het praktisch bruikbare welhaast bereikt, zool niet overschreden zal zijn. Ca. (Polytechnisch weekblad.)

UNIVERSITAIRE HUISVESTING.

B. en W. van Amsterdam hebben een voordracht ingediend te besluiten tot het inrichten van Collegekamers op de Zolderverdieping van het Universiteitsgebouw.

Het is natuurlijk een voorloopige maatregel, in afwachting van de totstandkoming eener groote uitbreiding van dit gebouw. Bij deze gelegenheid kan tevens aan eenige andere wenschen van den Senaat worden voldaan.

Met het oog op de herhaalde diefstallen van kledingstukken wenscht de Senaat de faculteitskamer van de wis- en natuurkundige faculteit tot vestiaire ingericht te zien.

Deze wensch van den Senaat wijst wel op het comfort in het Gebouw van de Doorluchtige Hoogeschool van de Hoofdstad, waar de toestand wel zeer precair schijnt te zijn want de nieuwe collegezalen zullen voor den aanvang van het nieuwe studiejaar gereed moeten zijn, aangezien anders het onderwijs schade zal lijden.

Het schijnt ons toe dat het geen weelde zal zijn als Amsterdam eens over een nieuw representatief Hoofdgebouw voor zijn Universiteit gaat denken. Het zal er op den duur toch eenmaal van moeten komen. Een Hoogeschool heeft nu eenmaal een zekere standing nodig. En voor de standing van een stad als Amsterdam is een monumentaal universiteitsgebouw ook niet overbodig.

NIEUW ADMINISTRATIE-GEBOUW VAN DE GEMEENTETRAN TE AMSTERDAM.

De voordracht betreffende den bouw van het hierbovengenoemde bouwwerk is door B. en W. bij den Raad ingediend. Wij ontleenen hiernit: „Tengevolge van den snellen groei van het trambedrijf en de uitbreiding van het kantoor-

personeel, welke daarvan het gevolg is geweest, werd in den loop van den tijd het kledingmagazijn overgebracht naar het dienstgebouw aan de Bilderdijkkade, de conciërgewoning ontruimd en op het voorgedeelte een verdieping gebouwd.

Niettemin heeft het gebouw, ook als gevolg van zijn oorspronkelijke bestemming, nooit voldaan aan gerechtvaardigde eischen van ruimte en geschiktheid.

Thans, nu door voortgaande uitbreiding van het bedrijf, na de bovenvermelde wijzigingen, nog steeds vermeerdering van het administratieve en technische personeel heeft moeten plaats hebben, is wederom een toestand ontstaan, die het nemen van bijzondere maatregelen noodig maakt.

Als een gunstige omstandigheid kan dus worden beschouwd, dat de N.V. „Hotel Atlanta“, die zich den eigendom verzekerd had van de percelen, welke aan beide zijden naast het gebouw van de tram zijn gelegen, zich bereid verklaarde, dit van de gemeente te koopen. Aanvankelijk is toen door ons college de eisch gesteld, dat de vennootschap de gemeente in het bezit zou stellen van een ander gebouw, dat naar ons oordeel geschikt zou zijn voor den dienst der tram, doch dit is gebleken met zeer groote moeilijkheden gepaard te gaan. Een paar aanbiedingen moesten afstuiten op het bezwaar, dat de aangeboden gebouwen wegens bestaande huurcontracten en noodige verbouwingen niet spoedig genoeg betrokken zouden kunnen worden en dat een hulpgebouw niet tijdig gereed zou kunnen wezen en veel geld zou kosten.

Hierom stellen B. en W. den Raad voor een nieuw administratiegebouw voor de gemeentetram te doen bouwen, geheel naar de eischen van het bedrijf ingericht.

Volgens een globale berekening zal hiermede gemoeid zijn een uitgave van f 500.000 en daar wij voor het bestaande gebouw een prijs hebben kunnen bedingen van f 350.000, zal voor het betrekkelijk niet hooge bedrag van f 150.000 de gemeente voor den administratieven en den technischen dienst der tram een alleszins geschikt gebouw kunnen verkrijgen, waaraan reeds langen tijd behoefte heeft bestaan.

B. en W. stellen zich voor, het te doen verrijzen tusschen de Singelgracht en den weg der Stadhouders- en der Nassaukade, tegenover het begin van den Overtoom; niet alleen, omdat dit terrein onmiddellijk voor bebouwing gereed is, maar ook omdat een gebouw daar ter plaatse een uitnemende afsluiting van den breeden Overtoom vormen zal.”

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red. Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPÉ MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 17 APRIL 1920. - No. 16.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Engelsche opvattingen omtrent volkshuisvesting.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

LEDENVERGADERING OP ZATERDAG 24 APRIL A.S. TE HILVERSUM, IN HOTEL „HOF VAN HOLLAND“, KERKBRINK 1, DES V.M. 12 UUR.

1. Notulen.
2. Mededeelingen.
3. Ingekomen stukken.
4. Voorstel van het Bestuur om als nieuw punt op het Werkprogramma van den B.N.A. te plaatsen: De oprichting van een Rijksproefstation voor Bouwmaterialen.
5. Behandeling van het rapport van de Salariscommissie.
6. Behandeling Herzieningsvoorstellen van de Algemeene Regelen voor Nat. Prijsvragen.
7. Honorarium-regeling voor volkswoningbouw.
8. Rondvraag.

Na afloop van de vergadering zullen de nieuwste door de gemeente uitgevoerde bouwwerken worden bezichtigd, onder leiding van den heer W. M. Dudok, Directeur van Gemeentewerken.

De beschrijvingsbrief van deze agenda zal in het begin van de volgende week aan de leden worden togezonden. Met het oog hierop is het wenschelijk dat de Kringen bijv. Woensdag a.s. vergaderen.

ADRESSEN AAN DEN MINISTER VAN ARBEID. 10 April 1920.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Arbeid. Geeft met verschuldigde gevoelens te kennen, het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederl. Architecten, vertegenwoordigd door A. BROESE VAN GROENOU, Voorzitter en D. F. SLOTHOUWER, Secretaris;

dat het vernomen heeft, dat enkele Inspecteurs van de Volksgezondheid, speciaal belast met het toezicht op de Volkshuisvesting, over de aan hun goedkeuring onderworpen plannen voor woning-

bouw, een oordeel uitspreken over de aesthetische kwaliteiten daarvan.

dat deze critiek op het werk van minder begaafde architecten weliswaar verbeteringen tengevolge kan hebben.

dat echter de beoordeeling van het werk van architecten, wier ontwerpen aesthetisch een zeer eigen karakter vertoonen, niet in het belang van een goede ontwikkeling der bouwkunst is te achten.

dat het adressant bovendien wil voorkomen, dat ten aanzien van de aesthetische kwaliteiten van de aan de goedkeuring van de Inspecteurs voornoemd onderworpen plannen, deze Inspecteurs ambtelijk geen bevoegdheid mogen hebben tot beoordeelen, doch dat de beoordeeling dient te geschieden door daarvoor aangewezen Commissies, b.v. door Provinciale Schoonheidscommissies, waarvan de instelling in de vak-kundige pers reeds verschillende malen werd bepleit, in analogie met de bestaande Plaatselijke Schoonheidscommissies.

redenen waarom adressant Uwe Excellentie beleefd verzoekt: te in de instructie der Inspecteurs te willen bepalen, dat deze zich hebben te onthouden van de beoordeeling der aesthetische kwaliteiten der ontwerpen en 2e maatregelen te willen nemen, waardoor de instelling van Provinciale Schoonheidscommissies kan worden bevorderd.

t Welk doende enz.

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU,
Voorzitter.

(w.g.) D. F. SLOTHOUWER,
Secretaris.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Arbeid.

Geven met verschuldigde gevoelens te kennen ondergeteekenden, in hun kwaliteit van Voorzitter en Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten,

dat zich het feit voordoet, dat verschillende woningbouwverenigingen, in het bijzonder de nieuw opgerichte, door gebrek aan kapitaal, niet in staat zijn hunne architecten voor het ontwerpen en begrooten der bouwplannen te honoreeren, wanneer die bouwplannen niet worden uitgevoerd,

dat hierdoor verscheidene architecten, die aan

het bestudeeren en ontwerpen der plannen dikwijls groote kosten en moeite hebben besteed, een belangrijke schade kunnen ondervinden.

van meening zijnde dat deze toestand, zoowel in het belang van de architecten persoonlijk als in dat van den woningbouw, niet langer mag worden bestendig, verzoeken Uwe Excellentie dringend maatregelen te willen overwegen om, hetzij door het verlenen van subsidie aan nieuwe bouwverenigingen, wier keuze van architect ter beoordeeling van Uwe Excellentie, het laten vervaardigen van goede ontwerpen voldoende waarborgt, hetzij op eene andere door Uwe Excellentie te bepalen wijze, aan den bovengenoemden misstand tegemoet te komen.

1 Welk doende enz.,

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU,
Voorzitter.

(w.g.) D. F. SLOTHOUWER,
Secretaris.

ADRES AAN DE TWEDE KAMER.

10 April 1920.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Geeft met verschuldigen eerbied te kennen, het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, vertegenwoordigd door A. Broese van Groenou, Voorzitter, en D. F. Slothouwer, Secretaris, dat het hun wil voorkomen, dat de ontsiering van dorpen en landschappen, ondanks de lofwaardige pogingen van verschillende zijden gedaan om haar te verminderen, toenemende is, dat een wettelijke bepaling, die de gemeentebesturen verplicht tot het stellen van eischen van welstand met betrekking op het uiterlijk van gebouwen en al wat daarbij behoort, een der eerste middelen is, om deze ontsiering doeltreffend te bestrijden,

dat het adressant tot zijn leedwezen gebleken is, dat in het aan Uwe Kamer ter behandeling toegezonden ontwerp van wet (1919-1920 No. 388) tot nadere wijziging van de Woningwet over het opnemen van de bovenbedoelde wettelijke bepaling geen voorstel wordt gedaan,

verzoekt Uwe Kamer met aandrang alsnog de volgende clausule:

„Het uiterlijk van gebouwen met al wat daartoe behoort, als hekken, muren en dergelijke, moet zoodanig zijn, dat het noch op zich zelf, noch in verband met de omgeving, uit het oogpunt van welstand aanstoot kan geven.

Burgemeester en Wethouders zijn bevoegd te dien aanzien nadere eischen te stellen”,
aan de voorgestelde wijzigingen en aanvullingen van de Woningwet te willen toevoegen, als een verplichte bepaling in de bouwverordeningen.

1 Welk doende enz.

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU,
Voorzitter.

(w.g.) D. F. SLOTHOUWER,
Secretaris.

HEEMSCHUT EN ZIJN WERK.

(Vervolg).

Ook het redden van wat als monumenten, door de natuur gesticht, mag gelden, ligt niet binnen Heemschut's bereik, doch wordt door de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland op zoo voortreffelijke wijze gedaan, dat de Bond dit haar met vertrouwen kan overlaten. Met deze redding zijn kapitalen gemoeid zoo groot, dat het bijeenbrengen er van haast een onbegonnen werk lijkt. Doch de volharding der Vereeniging maakt telkens weder mogelijk, wat onmogelijk scheen.

Evenwel, er zijn bosschen, lanen, boomen in steden, die, al kunnen zij niet als monumenten der natuur gelden, toch voor de schoonheid van ons land een groote betekenis hebben. Voorheen had niemand daar oog voor; zij verdwenen, als het geldelijk belang der eigenaars dit eischte.

Tegen deze baatzucht heeft Heemschut den strijd aangeboden en al kon niet altijd de overwinning worden behaald, toch werd menige zege bevochten. De krachten van den Bond dreigden echter te kort te schieten, toen gedurende den oorlog de hooge prijzen van het hout tot veiliging op groote schaal aanleiding gaven. Toen drong Heemschut bij de regeering op het nemen van wettelijke maatregelen aan. Die aandrang was niet te vergeefs en de „nood-boschwet” kwam tot stand, waardoor het leggen van „kapverbod” mogelijk werd. De talrijke belangstellenden, die, sedert, Heemschut voor actie tegen voorgenomen vellingen in het geweer riepen, hebben, dank zij de niet genoeg te roemen medewerking van het Staatsboschbeheer, hun ijver door het uitgelokte „kapverbod” beloofd gezien.

Alleen tegenover de notebomen stond Heemschut machteloos. Die werden gescht, te moeten vallen voor het heil des vaderlands, om er gewerkolven van te kunnen maken. Slechts in een heel geval is het gelukt, een noteboom te redden. Nadat de notebomen geveld waren, scheen het, dat ook andere fraaie soorten van boomen hun lot zouden deelen. Gelukkig heeft echter de wapenstilstand ze daarvoor nog in tijds behoed.

Niet alleen door het vellen van boomen kan een landschap of een stadsgezicht zijn bekoorlijkheid verliezen. Ook de zucht der eigenaars, om van gronden zoo groot mogelijk voordeel te trekken, door ze ter bebouwing te verkoopen kan noodlottige gevolgen hebben. Toen dan ook, anderhalf jaar geleden, Heemschut bericht werd, dat de weide te Ginneken, tusschen de Duivelsbrug en het Mastbosch, waarover men zulk een fraai uitzicht heeft op het in zijn vroegere pracht herstelde kasteel Bouvigne, in handen van bouwspeculanten was gevallen, die reeds met een huis bezig waren, werd alles gedaan, wat mogelijk scheen, om verdere schennis te voorkomen. Door de medewerking van het Staatsboschbeheer werd verkregen, dat de gemeente den grond aankocht.

Op dien grond werd, ten behoeve van den aangrenzenden domeingrond, een erfdienstbaarheid gevestigd, die bebouwing voor goed verbiedt. Zoo is dus het vergericht voor tijdgenoot en nageslacht behouden.

Een der eerste dingen, waarmede de Bond zich bezig hield, was het bestrijden der reclame. Tien jaar geleden had die in vele streken van ons land reusachtige afmetingen aangenomen. Wie zich nog herinnert, hoe toen de rijksstraatweg tusschen Amsterdam en Haarlem eruitzag, weet hoe de reclames dien weg ontsierden. Heemschut, daarbij zoo krachtig geholpen door zijn bestuurslid Mr. Hazelhoff Roelzema, wist te verkrijgen, dat het Provinciaal bestuur de eerste verordening ter bestrijding der ontsierende reclame afkondigde. En weldra was de ontsiering verdwenen, wat de algemeene instemming vond. Zeeland en Zuid-Holland, daarna Limburg, volgden het goede voorbeeld, dat Noord-Holland had gegeven. De andere Provinciale Besturen waren daartoe tot dusver niet te bewegen, maar Heemschut geeft den moed niet op, hen tot andere gedachten te brengen.

Ondertusschen zonderen al deze verordeningen de bebouwde kommen der gemeenten van de toepassing der bepalingen uit. De Provinciale Besturen hebben blijkbaar verondersteld, dat de gemeenten zelf wel in haar kom met een verordening tegen ontsiering door reclame zouden waken. Inderdaad hebben sommige gemeenten dit gedaan; Nijmegen was de eerste. Maar haar getal is nog bedroevend klein en de grootste gemeenten des lands hebben nog geen reclameverordening. Hier is voor Heemschut nog heel wat te doen. Maar met onwillige honden is het slecht hazen vangen. Toch mag de moed niet worden opgegeven.

Als de reclames uit onze steden en dorpen konden worden geweerd, zou veel ontsiering verdwijnen en een bron van ergenis ophouden te vloeien. Doch, hoeveel daardoor ook voor het behoud der schoonheid zou worden gewonnen, het zou toch niet genoeg zijn. Want er is en wordt zooveel bedorven, doordat de overheid in den regel ieder vrij laat te bouwen, wat hij wil, mits hij maar voldoet aan de eischen van een bouwverordening, die zich om alles bekommert behalve om de schoonheid.

In den goeden ouden tijd, toen er alleen maar keuren op het stuk van bouwen bestonden, die in uitvoerigheid en grondigheid bij onze heden-daagsche verordeningen niet kunnen halen, behoeft men voor de schoonheid niet bevreesd te zijn. Er was een bouwstijl, die algemeen gevolgd werd, zoo voor het grootsche gedenkteeken als voor het kleinste huisje. Maar voor de vrijheid, die de omwenteling der negentiende eeuw meende te brengen, nam de laatste stijl de vlucht. Velerlei proeven werden genomen, motieven werden aan de meest verschillende tijdperken ontleend, maar geen stijl kwam terug. Zelfs de

goede regelen van het ambacht werden, met de verdwenen gilden, vergeten, een verwildering was het gevolg, die voor onze stads- en dorpsgezichten noodlottig werd.

In de laatste jaren der negentiende eeuw gingen de oogen van sommigen eindelijk open. Men kwam in de hoofdstad tot het besef, dat er iets gedaan moest worden om althans de ergste ontsiering, die door het maar „raak” bouwen ontstond, te keuren. De eerste „schoonheids-commissie” — gelijk de volksmond haar doopte — werd te Amsterdam ingesteld, om de ontwerpen te keuren, die op gronden, welke het gemeentebestuur verkocht of verpandde, zouden worden verwezenlijkt.

De instelling zal over eenigen tijd haar zilveren feest kunnen vieren. Als er dan een feestredenaar mocht zijn kan hij op lichtzijden wijzen, doch zal hij ook de schaduw niet vergeten. Hij zal mogen zeggen, dat de personen, die in de reeks van jaren achtereenvolgens de commissie vormden, invloed ten goede hebben gehad, maar het moeten betreuren, dat haar zeggenschap zich niet over de geheele gemeente mocht uitstrekken. En hij zal, al kan hij aan successen der commissie herinneren, ook moeten vermelden, dat zij vaak, het steeds maar afkenen van ontwerpen moede, eindelijk „in vredesnaam” tot goedkeuring bestoot.

Was het slechts werk van bekwame architecten geweest, dat aan de commissie werd voorgelegd, zij zou zoo groote bezwaren niet hebben ondervonden. Dan, helaas, dit werk was als de witte raaf, die een zeldzame vogel op aarde is, gelijk de Latijnsche dichter reeds getuigt. De rest was arbeid van menschen, die, hoe goed van wil en bedoeling wellicht, toch niet als bekwame architecten gelden konden.

In eenige andere gemeenten vond het voorbeeld, te Amsterdam gegeven, navolging. Men deed daar, natuurlijk, dezelfde ervaring op. De „schoonheids-commissies” zullen pas haar taak naar eisch en wensch kunnen vervullen, als er weer een stijl is, die door kunstenaars en ambachtsbazen, allen bekwaam in hun vak, wordt gekend en toegepast, gelijk dit vóór de negentiende eeuw het geval was. Maar dan zullen de commissies bemerken, dat zij overbodig geworden zijn.

Heemschut heeft gemeend, dat zoolang zulk een gulden tijd nog niet is aangebroken, op andere wijze voor het tegengaan althans van de ergste ontsiering moet worden gezorgd. De overheid had tot dusver in de bouwverordeningen van eischen, die zij aan het uiterlijk der gebouwen kon stellen, geen gewag gemaakt. Het scheen, dat zij meende, daartoe niet bevoegd te zijn. Maar de Bond oordeelde, dat men het toch beproeven kon en zoo ontstond het artikel, dat de spraakmakende gemeente, wel wat dubbelzinnig, de „welstands-bepaling” heeft gedoopt.

HERZIENINGSVOORSTELLEN ALGEMEENE REGELEN VOOR NATIONALE PRIJSVRAGEN.
Vervolg van de artikelen in het vorige nummer.

TABELLEN.

Klasse I		Klasse II		Klasse III		Klasse IV			
Bouwsom	Prijzen	Bouwsom	Prijzen	Bouwsom	Prijzen	Bouwsom	Prijzen	Bouwsom	Prijzen
f 100.000	f 1.500	f 100.000	f 3.000	f 10.000	f 300	f 5.000	f 500	f 100.000	f 4.800
- 200.000	- 2.500	- 200.000	- 5.800	- 15.000	- 450	- 6.000	- 600	- 150.000	- 6.500
- 300.000	- 3.400	- 300.000	- 8.400	- 20.000	- 600	- 7.000	- 675	- 200.000	- 8.000
- 400.000	- 4.300	- 400.000	- 10.800	- 25.000	- 725	- 8.000	- 750	- 250.000	- 10.000
- 500.000	- 5.200	- 500.000	- 13.000	- 30.000	- 850	- 9.000	- 825	- 300.000	- 11.000
- 600.000	- 6.000	- 600.000	- 15.000	- 35.000	- 975	- 10.000	- 900	- 350.000	- 12.000
- 700.000	- 6.700	- 700.000	- 16.800	- 40.000	- 1.100	- 15.000	- 1.300	- 400.000	- 13.000
- 800.000	- 7.200	- 800.000	- 18.400	- 45.000	- 1.225	- 20.000	- 1.700	- 450.000	- 14.000
- 900.000	- 7.600	- 900.000	- 19.800	- 50.000	- 1.350	- 25.000	- 2.000	- 500.000	- 15.000
- 1.000.000	- 8.000	- 1.000.000	- 21.000	- 60.000	- 1.600	- 30.000	- 2.300	- 600.000	- 16.000
- 1.500.000	- 11.000	- 1.500.000	- 30.000	- 70.000	- 1.800	- 35.000	- 2.700	- 700.000	- 17.000
- 2.000.000	- 14.000	- 2.000.000	- 38.000	- 80.000	- 2.000	- 40.000	- 3.000	- 800.000	- 18.000
- 2.500.000	- 16.000	- 2.500.000	- 45.000	- 90.000	- 2.150	- 45.000	- 3.300	- 900.000	- 19.000
- 3.000.000	- 18.000	- 3.000.000	- 51.000	- 100.000	- 2.300	- 50.000	- 3.500	- 1.000.000	- 20.000
- 3.500.000	- 20.000	- 3.500.000	- 58.000	- 125.000	- 2.750	- 60.000	- 4.000		
- 4.000.000	- 22.000	- 4.000.000	- 64.000	- 150.000	- 3.200	- 70.000	- 4.300		
- 4.500.000	- 24.000	- 4.500.000	- 70.000	- 175.000	- 3.600	- 80.000	- 4.500		
- 5.000.000	- 25.000	- 5.000.000	- 75.000	- 200.000	- 4.000	- 90.000	- 4.650		

KLASSE V. VOLKSWONINGBOUW.

Prijzenbedrag met inachtneming van bouwsom en typen aantal.

Bouwsom	1 type	2 typen	3 typen	4 typen	5 typen	6 typen	7 typen	8 typen	9 typen	10 typen	11 typen	12 typen
f 50.000	f 600	f 950	f 1.300									
- 100.000	- 800	- 1.150	- 1.500									
- 150.000	- 1.000	- 1.350	- 1.700	f 2.050								
- 200.000	- 1.200	- 1.550	- 1.900	- 2.250	f 2.600							
- 250.000	- 1.400	- 1.750	- 2.100	- 2.450	- 2.800							
- 300.000	- 1.600	- 1.950	- 2.300	- 2.650	- 3.000	f 3.350						
- 350.000	- 1.800	- 2.150	- 2.500	- 2.850	- 3.200	- 3.550	f 3.900					
- 400.000	- 2.000	- 2.350	- 2.700	- 3.050	- 3.400	- 3.750	- 4.100					
- 450.000	- 2.100	- 2.450	- 2.800	- 3.150	- 3.500	- 3.850	- 4.200	f 4.550				
- 500.000	- 2.200	- 2.550	- 2.900	- 3.250	- 3.600	- 3.950	- 4.300	- 4.650				
- 600.000	- 2.300	- 2.650	- 3.000	- 3.350	- 3.700	- 4.050	- 4.400	- 4.750	f 5.100			
- 700.000	- 2.400	- 2.750	- 3.100	- 3.450	- 3.800	- 4.150	- 4.500	- 4.850	- 5.200			
- 800.000	- 2.500	- 2.850	- 3.200	- 3.550	- 3.900	- 4.250	- 4.600	- 4.950	- 5.300	f 5.650		
- 900.000	- 2.600	- 2.950	- 3.300	- 3.650	- 4.000	- 4.350	- 4.700	- 5.050	- 5.400	- 5.750		
- 1.000.000	- 2.700	- 3.050	- 3.400	- 3.750	- 4.100	- 4.450	- 4.800	- 5.150	- 5.500	- 5.850	f 6.200	
- 1.500.000	- 2.800	- 3.150	- 3.500	- 3.850	- 4.200	- 4.550	- 4.900	- 5.250	- 5.600	- 5.950	- 6.300	
- 2.000.000	- 2.900	- 3.250	- 3.600	- 3.950	- 4.300	- 4.650	- 5.000	- 5.350	- 5.700	- 6.050	- 6.400	f 6.750
- 2.500.000	- 3.000	- 3.350	- 3.700	- 4.050	- 4.400	- 4.750	- 5.100	- 5.450	- 5.800	- 6.150	- 6.500	- 6.850
- 3.000.000	- 3.100	- 3.450	- 3.800	- 4.150	- 4.500	- 4.850	- 5.200	- 5.550	- 5.900	- 6.250	- 6.600	- 6.950
- 3.500.000	- 3.200	- 3.550	- 3.900	- 4.250	- 4.600	- 4.950	- 5.300	- 5.650	- 6.000	- 6.350	- 6.700	- 7.050

TABEL VI. STADSUITBREIDINGSPLANNEN.

Voor het maken van stadsuitbreidings- of ontwikkelingsplannen, naar voorhanden kaarten die de bestaande land- en waterwegen, bouwblokken enz. aangeven met de gevorderde gegevens omtrent hoogte en ligging enz. der terreinen, die in de uitbreiding of ontwikkeling betrokken zijn of daaraan grenzen.

Opp. in H.A.	Prijzen	Opp. in H.A.	Prijzen	Opp. in H.A.	Prijzen	Opp. in H.A.	Prijzen	Opp. in H.A.	Prijzen
1	f 130	10	f 330	100	f 1.275	600	f 3.900	2000	f 10.000
2	- 270	20	- 470	150	- 1.650	700	- 4.350	2200	- 10.800
3	- 200	30	- 600	200	- 2.000	800	- 4.750	2400	- 11.600
4	- 230	40	- 750	250	- 2.300	900	- 5.150	2600	- 12.400
5	- 250	50	- 850	300	- 2.600	1000	- 5.600	2800	- 13.200
6	- 270	60	- 950	350	- 2.850	1200	- 6.500	3000	- 14.000
7	- 285	70	- 1.050	400	- 3.050	1400	- 7.400		
8	- 300	80	- 1.125	450	- 3.200	1600	- 8.300		
9	- 315	90	- 1.200	500	- 3.350	1800	- 9.200		

ENGELSCHE OPVATTINGEN OMTRENT
VOLKSHUISVESTING.

Ir. A. E. Dinger, Chef van de Bouwafdeeling der Staatsmijnen in Limburg, heeft in „De Ingenieur, No. 14, 1920“, over bovenstaand onderwerp een beknopt artikel geschreven, dat, hoewel het handelt over voor velen bekende zaken, toch een nieuw en duidelijk beeld geeft van de eischen, die de Engelschen aan hun woningbouw stellen.

Wij nemen hier een groot gedeelte van het artikel over, omdat het ons voorkomt dat de mededeelingen van den heer Dinger ook voor de lezers van het Bouwk. Weekblad van waarde kunnen zijn. De heer Dinger schrijft:

„Terwijl in Nederland van verschillende zijden stemmen opgingen om de arbeiderswoningen te normaliseeren en men dus het woningvraagstuk voor deze groote categorie van personen met, m. i. onjuiste nuchterheid, terug ging brengen tot het verschaffen van een onderdak aan dakloozen, eischten in Engeland de architecten en sociologen met meer nadruk dan ooit te voren voor den werkmans een „thuis““.

Tusschen deze beide opvattingen voor de oplossing van den heerschenden noodtoestand op het gebied van volkshuisvesting, ligt een wijde kloof, en het zal niet gemakkelijk zijn die te overbruggen. Ik denk niet, dat er velen zullen zijn, die de Engelschen verdenken zullen van dweepziek gedroom, van ziekelijk idealisme. Als dus Engeland voor zijn arbeiders een thuis en niet uitsluitend een onderdak verlangt, mag het hun, die met het laatste denken te kunnen volstaan, wel aanleiding geven tot nadere overweging.

Naar mijn meening is dan ook de Engelsche opvatting een uiting van gezonde philanthropie, waaronder ik verstaan wil een gerechtvaardigde tegemoetkoming in de huisvesting der minvermogene klasse.

De Engelsche tuindorpen danken hun ontstaan voornamelijk aan drie overwegingen:

a. Instemming met den stelregel: „Geef uw arbeider licht en lucht in zijn woning, tevredenheid en levenslust, en hij zal u een grooter steun en waardevoller medewerker zijn, dan indien gij voor die factoren ongevoelig blijft“.

b. Bouwgrond en industrieterrein zijn waardevoller dan bouwland of bosschen; door gebruik te maken van de gemakkelijke verkeersmiddelen, die onze tegenwoordige tijd bezit, kan men de industrie naar het platteland verplaatsen, mits aldaar maar voldoende huisvesting voor arbeiders en beambten geschapen wordt.

c. Door te voldoen aan de steeds toenemende neiging der menschen om buiten de steden te gaan wonen, ter bevordering of instandhouding van gezondheid en werkkraft, kan men gemakkelijk uit slecht bouwland (zand of krijt) mooi bouwterrein maken.

Bij al die overwegingen is dus het eigenbelang allerminst verwaarloosd; daaraan moet echter dadelijk worden toegevoegd, dat dit belang nooit zoo bijzonder veel geldelijk voordeel heeft ingebracht en dat men veeleer in navolging der coöperatieve bouwverenigingen het stelsel huldigde, dat men 4 à 5 pCt. interest van het kapitaal wenschte en het meerdere inkomen aanwendde in het algemeen belang, door stichting van scholen, hospitalen, enz.

De overwegingen sub a leidden tot de totstandkoming van tuindorpen, als bijv. Port Sunlight (Lever Bros), Bournville (Cadbury Bros), New Earswick (J. Rowntree).

De overwegingen sub b hebben het mogelijk gemaakt, dat een lichaam als The Garden-Cities Association op tal van plaatsen in Engeland tuindorpen tot stand kon helpen brengen (Alkington bij Manchester, Bristol Garden Suburb, Cuffley Garden Village in Hertfordshire, enz.) en er zelfs in slaagde Letchworth, een volmaakte tuinstad, met thans nagenoeg 30.000 inwoners te scheppen.

De overwegingen sub c deden de buitenplaatsen in den omtrek der groote steden ontstaan. Deze zijn vaak gebouwd op gronden, welke door de gemeenten daarvoor werden aangekocht of op uitgestrekte landgoederen van particulieren. De nieuw te

maken wegen werden grootendeels door de gemeenten aangelegd, terwijl in vele gevallen afwijkingen van de bouwverordeningen, welke voor de groote steden geldig waren, toegelaten werden.

De terreinen zijn veelal in erfpacht gegeven voor 99 of 990 jaar.

Het zou te ver voeren meerdere details te geven van de totstandkoming of den groei dezer tuindorpen. Uit het bovenstaande zal denklijk wel de indruk kunnen gevormd worden, dat de stichting van een tuindorp geen utopie mag worden geacht, terwijl de groei dezer stichtingen wijst op een blijvende behoefte aan hygiënische huisvesting.

Bebouwing. In het groepeeren van woningen is in Engeland veel te leeren en als men de pijnlijke zorgzaamheid nagaat, waarmede elk huis zijn plaats krijgt in het plan, dan voelt men zoo duidelijk, dat het „My home is my castle” een spreuk is, die dieperen zin heeft, dan ons „Eigen haard is goud waard”.

De ligging der huizen ten opzichte van de windstreken heeft de grootste aandacht. Bij het opteekenen van het plan wordt de Noordpijl altijd ernstig in het oog gehouden en bij voorkeur verticaal naar boven aangehouden. De ongezoctste en dankbaarste variaties in typen worden soms bereikt door streng er voor te zorgen, dat de huiskamer minstens eenmaal per dag de zon heeft en dat de vertrekken voor het opbergen van voedingsmiddelen naar het Noorden zijn gekeerd. Verder wordt nog zooveel mogelijk gezorgd, dat openslaande deuren, die in den regel niet de volmaaktste tochtkeeringen zijn, nimmer op het Zuidwesten staan.

Ter gelegenheid van de Ideal Home Exhibition in Londen had ik gelegenheid een Engelsch architect te spreken over een tentoongesteld bebouwingsplan, en het was opmerkelijk hoe hij meer lette op de ligging der kamers in de verschillende blokken, dan op het beloop der straten en de wegperspectieven. „Een leelijk uitzicht is soms nog te redden, een woon- of slaapkamer op het Noorden ontnemt aan het geriefelijkste huis zijn bewoonbaarheid”.

Langs de breede straten, die per strekkenden meter kostbaar zijn, en langs straten, die van het Zuiden naar het Noorden loopen, bouwt men bij voorkeur woningen met smalle fronten; aan zijstraten bouwt men typen, die maar één kamer diep zijn. De moderne tuindorpen in Engeland hebben 25 tot 30 huizen per H.A.

De bestrate oppervlakten in de tuindorpen zijn niet breed, maar daarentegen uiterst verzorgd; asphalt, macadam en beton zijn regel. De hoofdstraten maakt men ca. 6—7 M. breed, de zijstraten 4—5 M. Naast de bestrating komt als regel een verhoogde grasberm van soms wel 3 M. breedte, beplant met boomen, waartusschen hier en daar eenige struiken. Aan deze berm grenzen de trottoirs met een greppel of bestrate goot tusschen beide. In de grasbermen zijn schuinlopende geulen gestoken, waardoor het hemelwater van den weg naar deze goot of greppel wordt afgevoerd. De rijweg ligt dus als regel hooger dan de trottoirs, de huizen liggen steeds flink boven den weg, zoodat ondanks de lage heggen, waardoor het uitzicht uit de woning of tuin niet gehinderd wordt, toch een vrije tuin verkregen wordt.

De beplanting der wegen, paden en perken, zoowel als die der voortuinen, is weelderig en steeds zeer ongedwongen. Een ieder schijnt er naar te streven zijn huisje een deel van de natuur te maken en niet weinig woningen schijnen geheel schuil te gaan in klimrozen (ramblers) en klimop.

Hierdoor schijnt de straat een breed pad door een tuin, zoodat de naam „tuindorp” zich als vanzelf aan ons opdringt. Men moet niet meenen, dat in dergelijke tuindorpen geen vertrappt gras, geen geknapte boompjes wijzen op den geringen weerstand van beplantingen tegen kwaadwilligheid, maar ondanks zulke teleurstellingen krijgt men den indruk, dat hier door de bewoners er naar gestreefd wordt den aanleg in stand te houden en te verrijken. Men verzekerde mij, dat het gemakkelijker bleek een heel mooi plantsoen goed te houden, dan een, dat wat poovertjes was aangelegd. „Een kind, dat een bloeienden heester plundert, heeft de omstanders meer tegen

zich, dan de jongen, die een jongen boom knakt om er stokpaardje mede te spelen.”

Voor het onderhoud der plantsoenen en bestratingen rekent men op één man per 100 woningen, zoodat dus dit onderhoud de huur drukt met f 0.30 per week.

Ter besparing van kosten heeft men dikwijls den afvoer van verbruiks- en hemelwater gescheiden gehouden. Wordt eerstgenoemd afvalwater steeds zorgvuldig in riolen verzameld, het oppervlaktewater daarentegen wordt vaak in open slooten afgevoerd. De kanten dezer slooten zijn met daarvoor geschikte planten beplant; bij de kruising van wegen en paden zijn ze door aardige bruggetjes overbrugd, zoodat zij er werkelijk toe bijdragen het geheel te verfraaien.

Als regel houdt men vast aan den eisch, dat elk huis ook een achteringang moet hebben; deze wordt vaak verkregen door poortopeningen in de woningblokken, welke gelegenheid geven op de verdieping een extra kamer te maken, en soms aardige doorkijkjes geven op achter de woningen geplante boomgroepen.

De tuinen, welke bij de woningen behooren, zijn als regel beperkt van afmeting, opdat het onderhoud van bloemen- en groententuin gemakkelijk in den vrijen tijd kan geschieden. Voor grootere gezinnen, die meer groenten behoeven, of voor liefhebbers van tuinieren, die daarin vaak een aardige bijverdienste vinden, worden zeer goedkoop op afzonderlijke plaatsen tusschen de woningen terreinen beschikbaar gesteld. Men bereikt hiermede, dat verwaarloozing der tuinen en daardoor ontsiering van het geheel uitsluitend een gevolg moet zijn van onverschilligheid. Het aanzien van den tuinkerkerkt dus den bewoner van het huis, met dit gevolg, dat men er in het algemeen naar streeft de tuinen in goeden staat te houden.

Buiten de terreinen voor extra groententeelt heeft men fraaie, door heggen afgesloten, grasvelden met boomgroepen en zandbakken, welke bestemd zijn als kinderspeelplaats.

Voor de industrie zijn zelden bepaalde wijken voorgeschreven; meestal mag elk zich vestigen, waar hij dat wenscht; bepaalde bepalingen waarborgen, dat het karakter van tuindorp nergens geschaad wordt. Met het oog op het wegprofiel heeft men voor de winkels wel afzonderlijke straten. Hier zijn breede trottoirs en breede verhardingen, met of zonder grasbermen, aangelegd, die het gemakkelijk bezichtigen der uitstallkasten bevorderen.

Voor kerken, scholen, postkantoor, ziekenhuis en verdere openbare gebouwen is meestal van meet af aan gezorgd; in ieder geval zijn daarvoor ruimten gereserveerd. Spoedig verrijzen bij de winkels koffiehuisen, bioscopen en andere inrichtingen voor openbare gemakkelikheden.

De indeeling en constructie der woningen.

De eischen, welke de Engelschen aan hun huis stellen, zijn niet de onze, zoodat de best geslaagde Engelsche woning in Nederland slecht zou kunnen voldoen. Toch is van de in Engeland gebouwde woningtypen veel te leeren, omdat zij in sommige opzichten de Nederlandsche eischen overtreffen. Waterleiding, riolering, gas of electriciteit (lieft beide) behooren bij de moderne arbeiderswoningen aldaar tot de vanzelfsprekende noodzakelijkheden. Vaak is in de keuken een ingebouwd fornuis aanwezig, dat tevens door middel van een „boiler” het water voor het wasschen en baden verwarmt, zoodat zelfs een kleine warmwaterinstallatie aanwezig is; koken op gas is bijna een eisch, wegens de groote besparing in ruimte in de keuken. Men eischt algemeen voor de eenvoudigste arbeiderswoning een woonkeuken, die zich goed als woonvertrek leent, een klein zitkamertje, waarin de kinderen huiswerk kunnen maken, waar de ouders met vrienden buiten gehoor van andere huisgenooten kunnen spreken of als slaapvertrek voor een door den oorlog verminkten huisgenoot, een bijkeuken (lieft met bad en zoodanig gelegen, dat daarin gebaad kan worden, zonder hinder voor de andere huishoudelijke bezigheden), een provisiekamer (met zinken koelkast, waardoorheen het water van de waterleiding circuleert), een W.C., dat van binnen

toegankelijk is, en drie slaapkamers, waarvan twee voor twee eenpersoons bedden; een gang en kelder ontbreken. De trappen zijn vaak ongemakkelijk en steil, de deuropeningen, in tegenstelling met de ramen, smal.

	Minimum afmeting (afgerond).	
	Oppervlak M ² .	Inhoud M ³ .
Woonkeuken	18	41
Bijkeuken	8	18
Provisiekamer	2.5	7
1e slaapkamer	15	34
2e slaapkamer	10	23
3e slaapkamer	6.5	17

De minimum afmetingen, die men aan al deze vertrekken stelt, zijn in den regel kleiner dan wij voor Nederland verkieselijk zouden achten, op hun onderlinge ligging wordt echter met groote achtzaamheid gelet. Het is opvallend hoezeer de Engelsche architect van de kleine huiselijke bezigheden in een arbeidersgezin op de hoogte blijkt te zijn. Geen wonder dan ook, dat de meeste Engelsche woningen inwendig een prettigen indruk maken en elk meubel een goede plaats schijnt te hebben.

Uitwendig zijn de woningen meestal minder volmaakt; de indekkingen vooral bij topgevels en dakvensters zijn als regel lang niet afdoende en vinden, zeker om die reden, nog steeds eenige tegenkanting.

De bouwsteen is als regel niet fraai, in het metselwerk bezigt men klezoren, het voegwerk is meestal platvol. De metselsteenen, die in Engeland vervaardigd worden, zijn nog niet toereikend voor het halve aantal huizen, dat men denkt te kunnen bouwen. Als paddestoelen uit den grond verrijzen firma's, die huizen van beton met spouwmuuren maken, welke gewoonlijk uitwendig op een eigenaardige wijze met een hydraulische kalkmortel bekleed worden.

De materialen voor het beton worden in den regel in de nabijheid machinaal gegraven; de machines, welke men voor de vervaardiging der diverse soorten betonblokken bezigt, zijn vernuftig gevonden en schijnen goed te voldoen. Toch krijgt men den indruk, dat die betonhuizen geen groote aantrekkelijkheid voor het Engelsche volk bezitten, men aanvaardt ze als zoovele andere gevolgen van den oorlog.

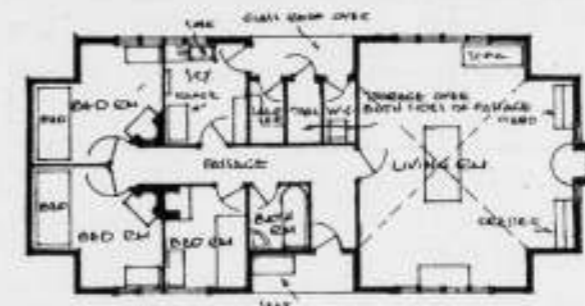
Ook huizen van hout en van gepleisterd metaalgaas worden tegenwoordig vervaardigd, doch daar op houten huizen de Rijkssubsidie niet van toepassing is en omdat gepleisterde wanden veel bezwaren hebben, zijn de toepassingen hiervan voorloopig nog schaarsch.

De pannen zijn slecht dekkend, daarom worden leien daken steeds verkozen.

In het bovenstaande is een indruk weergegeven, ontvangen tijdens een kort bezoek aan eenige Engelsche tuindorpen en bij besprekingen met eenige Engelsche architecten.

De opsomming van verschillende gunstige factoren mag niet de dwaling verwekken, dat daarin een bedekte toespeling ligt opgesloten, dat deze factoren bij Nederlandsche tuindorpen afwezig zouden zijn. In geen enkel opzicht is getracht het Nederlandsche tuindorp te plaatsen tegenover het Engelsche.

Het goede in hetgeen het Engelsche tuindorp ons leert moge een aansporing zijn dezelfde voorbeelden te volgen, het minder goede behoede ons voor bezuinigingen, hoe gewenscht dan ook, in verkeerde richting, want men bedenke wel, dat men niet bouwt voor de huidige generatie, maar voor vele volgende geslachten, en dat met den bouw van onvolkomen woningen een der treurigste gevolgen van den vreeslijken wereldoorlog op vele geslachten wordt overgebracht.

BUNGALOO. M. A. R. ADAMS.

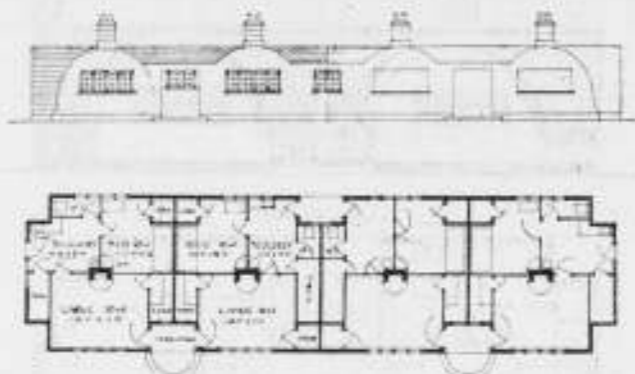
HUIZEN VAN BETON.

Het Studio-Year Book 1920, bevat een artikel met eenige illustraties van de hand van Maurice A. R. Adams, A. R. I. B. A. over huizen van beton. Aangezien het beton ons nog steeds het materieel van de toekomst toeschijnt, is het niet onaardig de voordeelen mede te deelen die arch. Adams er in ziet en zijn pogingen om het betonhuis een eigen vorm te geven, hier te reproduceeren. Architect Adams schrijft bij zijn projecten o. m. het volgende:

„De natuurlijke eigenschappen van beton zijn geheel verschillend van die van baksteen. Ver van slechts een plaatsvervanger van de baksteen te zijn — zooals vaak wordt verondersteld — is het beton niet alleen superieur aan baksteen als een bouw-materiaal, maar het heeft bovendien voordeelen, die in geen ander materiaal worden aangetroffen. Een groot voordeel van beton is bijv. dat het kan worden gebruikt voor de geheele bouwconstructie, van de fundeering tot het dak, waarvan het gevolg is dat aan het bouwwerk een monolithisch karakter kan worden gegeven.

Omdat het praktisch onverwoestbaar is, vuurvast en waterdicht, vragen huizen van beton weinig of geen onderhoud. In tegenstelling met baksteen en andere constructies, waarbij meer dan één materiaal is gebruikt, zijn betonconstructies niet onderhevig aan physische en chemische invloeden, die plaats hebben tusschen twee met elkaar in contact zijnde materialen, tengevolge van krimpings- uitzetting of verschil in duurzaamheid. De levensduur van een baksteen huis hangt niet af van de baksteen, maar van de vloerbalken en de kappen. Zacht hout vergaat snel, en sinds de baksteen muren voor een groot deel hun steun en stabiliteit krijgen, door de in haar verankerde balken, beginnen ze te verweeren, zoodra de balken tekenen van vergaan vertoonen.

In het algemeen gesproken zijn er slechts twee methoden van constructie, latei-constructie en boogconstructie. Latei-constructie, is, op de tegenwoordige manier, een materiaal-verspilling. En het doel van de constructie is om overtollig materiaal te sparen, waarmede bedoeld wordt alle materiaal te vermijden, dat geen enkel constructief doel heeft. Alle balken van uniforme doorsnede, hetzij van hout, ijzer of beton bevatten een groote hoeveelheid overbodig materiaal; alleen boogconstructies, — zooals die in de Middeleeuwsche Gothiek, de meest wonderde bouwkunst, die de menschheid heeft voortgebracht — zijn zuiver wetenschappelijk. Boogvormen zijn sterker dan balkvormen

ARBEIDERSWONINGEN TE MORTLAKE. M. A. R. ADAMS, ARCHITECT.

omdat er geen trekspanning in ontstaat; terwijl in balkvormen de inwendige krachten ongeveer gelijk verdeeld zijn in druk- en trekspanningen. Beton heeft weinig trekvastheid, maar goed toegepast, groote drukvastheid. Dit is eigen aan veel bouwmaterialen bijv. aan baksteen en natuursteen. IJzer alleen heeft een groote trekvastheid. Bijgevolg moeten in de moderne constructies de groote trekspanningen worden opgenomen door ijzer. Ter illustratie hiervan diene, dat balk-constructies 50 tot 100% meer materiaal noodig hebben dan boogconstructies van gelijke sterkte.

Met materialen als baksteen, natuursteen en hout, zijn de architecten bij hun ontwerpen aan handen en voeten gebonden, want de natuurlijke grenzen van de mogelijkheden van deze materialen mogen niet overschreden worden. Bij natuursteen bijv. bepalen het gewicht, de afmetingen, de ligging, de verbinding enz. en nog tal van andere factoren meer het gebruik, en dienstegevolge de architectonische toepassing.

Bij beton zijn er niet van deze beperkingen en de architect kan iedereen vorm kiezen, welken hij wenscht. Hij kan een huis van beton geheel uitvoeren zoo hij het zich in zijn fantasie heeft gedacht, juist zooals een beeldhouwer zijn gedachte in klei kan overbrengen. De mogelijkheden zijn eenvoudig onbegrensd, maar tot nog toe meestal nog niet geheel verwerkelijk.

Ten opzichte van de praktische toepassing van het beton voor woningbouw worden veelvuldig bezwaren geopperd, bijv. dat de woningen vochtig zijn, dat zij „zweeten“, dat zij te koud zijn om te bewonen, hoe ze moeten worden afgewerkt, waarmede de vloeren moeten worden bedekt.

De oorzaak van het vochtig zijn van sommige huizen van beton ligt in de gebruikte beton zelf. Beton kan zeer dicht worden gemaakt, maar ook poreus en open van structuur.

Ieder niet absorberend materiaal zal door het condenseeren van waterdamp uit de atmosfeer „zweeten“. Dit zal gebeuren op geschilderde pleister, zoowel op baksteen als op beton. Voor huisconstructies moeten alleen poreuze materialen gebruikt worden. Poreuze beton, die goed samengesteld is, is supérieur boven baksteenwerk, omdat het zelf niet vochtig is, en geen aanleiding geeft tot „zweeten.“

En wat betreft de afwerking van de huizen, is een effen waterdichte beraping met cement, het beste voor de afwerking der buitenmuren. De daken moeten met pannen bedekt worden of worden afgepleisterd als de wanden. Inwendig een half-hard pleisterlaag is goed zoowel voor de wanden als voor de plafonds en kan wit worden overgesausd.

De bijgaande afbeeldingen zijn van ontwerpen van architect Adams, die reeds zijn uitgevoerd. Het is jammer dat er geen fotografische afbeeldingen van deze gebouwtjes bij het artikel zijn gevoegd. Vooral het interieur zal eigenaardig zijn, met de gebogen zolderingen. Hij schrijft er over, dat ze er zeer bijzonder en uniek uitzien.

Zij zijn hooger dan algemeen gebruikelijk in Engelse huizen van deze grootte. Geheel afgescheiden van de architectonische waarde, die in 't midden gelaten wordt, geven deze projecten weer een mogelijkheid meer aan, om eenvoudige huizen te kunnen bouwen. En naast het hardnekkige volharden om met baksteen, met hout, met ijzer, enz., een nieuwe toekomst voor het bouwen van woningen voor te spiegelen, verdient het pogen van dezen architect om met het nieuwe materiaal verder te komen, zeer onze aandacht.

J. P. M.

INTERGEALLIEERD WONINGCONGRES TE LONDON VAN 3—11 JUNI 1920.

Het Bestuur van den B.N.A. ontving het voorloopige programma van bovengenoemd congres, dat van groote beteekenis zal zijn.

Het congres gaat uit van de National Housing and en Town Planning Conceil, een van de voornaamste Engelse Vereenigingen op dit gebied.

De Secretaris van het congres is de bekende Henry R. Aldridge, terwijl het Secretariaat is gevestigd 41, Russell Square, London, W.C. 1.

Volgens het programma is het de bedoeling een groot gedeelte van den duur van het congres te gebruiken voor excursies, om de uitgevoerde bouwplannen ter plaatse te gaan bestudeeren; o.a. zullen worden bezocht Bristol, Birmingham en Manchester.

Deze plaatsen zijn gekozen omdat in die plaatsen speciale diensten voor de volkshuisvesting zijn. Het congresbestuur hoopt aldaar tentoonstellingen te kunnen laten inrichten van de plannen en de modellen betrekking hebbende op den woningbouw in die uitgestrekte distrikten. Voor de excursionisten zullen speciale treinen ter beschikking worden gesteld.

De onderwerpen, welke behandeld zullen worden, zijn de volgende:

1. De maatregelen, door de verschillende regeeringen genomen na den oorlog, op volkshuisvesting-gebied. In het bijzonder zullen de wettelijke en financiële maatregelen besproken worden om tegemoet te kunnen komen aan de moeilijkheden, ontstaan door de verhoogde bouwkosten.

2. De voorbereiding en de uitvoering van programma's voor ieder land, teneinde aan ieder gezin een behoorlijke woning te kunnen verzekeren.

Deze programma's zullen door den Staat moeten worden uitgevoerd, in samenwerking met de gemeentebesturen. Ze moeten verzekeren dat, bijv. met een tijdruimte van 20 jaar, ieder gezin een woning zal hebben.

3. De minimum-eischen, aan een woning te stellen, waarin zich het gezinsleven ten volle kan ontwikkelen.

4. Bestaande bouwmethoden en de ontwikkeling van nieuwe; het gebruik van nieuwe bouwmaterialen.

Het congres zal behandelen:

a. De gebruikelijke bouwconstructies en de nieuwe methoden in andere landen toegepast, en

b. de beste methode om de ontwikkeling van de talrijke nieuwe manieren van bouwen en het gebruik van nieuwe bouwmaterialen aan te moedigen.

5. Landelijke en gewestelijke uitbreidingsplannen voor steden en dorpen.

Hierbij zal een overzicht worden gegeven van hetgeen op dit gebied in de verschillende landen is gedaan.

Van het behandelde zal een rapport worden opgemaakt in het Engelsch, waaraan zal worden toegevoegd de antwoorden op de vragen, die tot de vertegenwoordigers van de verschillende landen zullen worden gericht.

Verder zal het rapport een algemeen overzicht bevatten van den huidige staat van ontwikkeling van het woningvraagstuk in de verschillende landen.

Het congres kan alleen worden bijgewoond door vertegenwoordigers van de geallieerde Rijken gedurende den oorlog en de volgende neutrale landen: Noorwegen, Zweden, Denemarken, Nederland, Zwitserland en Spanje en de neutrale republieken van Zuid-Amerika.

De deelnemers aan het congres kunnen zijn:

officieele regeeringsvertegenwoordigers,

officieele vertegenwoordigers van gemeenten, van de verschillende vereenigingen, die werkzaam zijn op het gebied van de volkshuisvesting en zij, die op dit gebied op den voorgrond zijn getreden. (Leading individual Housing and Town Planning Reformers.)

De deelname aan het congres kost £ 2.2 s.

Formulieren voor inschrijving tot deelname zijn aan het bovengenoemde Secretariaat verkrijgbaar en voor de leden van den B. N. A. aan het Bureau van de Mij.

Het laat zich aanzien dat van uit Nederland verscheidene architecten dit belangrijke congres zullen bijwonen. Met het oog hierop zou het gewenscht zijn, dat zij zich vooruit combineeren, teneinde op het congres een Hollandsche fractie te kunnen vormen. Bovendien zou door samenwerking een zoo volledig mogelijk nut kunnen worden getrokken uit deze rijke bron van studie.

J. P. M.

GOEDKOOPE WONINGEN VAN EIGENBOUWERS.

Te Amsterdam heeft een eigenbouw 5 perceelen gebouwd bevattende 20 woningen, voor nog geen f 20.000.

De woningen bevatten drie kamers met flinke keuken en hebben een oppervlakte van 70 M².

Reeds zijn meer eigenbouwers te Amsterdam aan het werk getogen en nu komt er een complex van 64 woningen aan de Van Wouwstraat, welke op ongeveer ruim f 6000.— per woning komen te staan.

De heer H. van der Kaa, directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht, heeft op de jongste vergadering der Gezondheids-Commissie te Amsterdam, hierover een en ander medegedeeld, en zag in dit initiatief van de eigenbouwers, die met een geringe bouwpremie aan het werk zullen trekken — een gunstig teken voor een sneller en goedkoperen woningbouw.

Mevrouw de Wed. van der Pel-Went achtte de door den heer van der Kaa ter sprake gebrachte zaak van buitengewoon gewicht en het voorspelt een revolutie op woninggebied.

De heer van der Kaa geeft als oorzaak van het feit dat de eigenbouwers goedkoper kunnen bouwen op, dat deze menschen hun eigen architect en tegelijk uitvoerder en koopman zijn. Zoodra een architect voor een bouwvereniging een plan maakt, worden de kosten hooger — de honoraria der architecten zijn beduidend.

De heer Ouendag merkte op dat hierin toch niet een verschil kan liggen van f 2000.— per woning en deed uitkomen dat men bij den volkswoningbouw toch betere complexen krijgt.

Ook de Voorzitter, Mr. J. Kruseman, deed uitkomen, dat het geen belangrijk verschil in de bouwkosten maakt of men al dan niet een architect neemt. Dit is slechts een detailpunt. Een bekwaam architect verbetert en verfraait het heele aspect der volkshuisvesting en het weinige geld daaraan besteed, is dit resultaat wel waard.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLDÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 1 MEI 1920. - No. 18.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. De Serie-Topograaf. — Rapport betreffende de examens voor het eindexamen van de afdeling Bouwkunde van de Middelbaar Technische School te Leeuwarden, door H. v. d. Kloot Meyburg, architect B. N. A.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

JAARVERGADERING VAN DEN B.N.A.

Het Bestuur deelt mede, dat de eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. — de Jaarvergadering — zal plaats hebben op Zaterdag 29 Mei 1920, te Amsterdam in het Gebouw van den B.N.A.

BESLUITEN GENOMEN OP DE LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 24 APRIL 1920 TE HILVERSUM.

1. Ingesteld zal worden een werkprogramma-commissie, ter bestudeering van de instelling van een Rijksproefstation voor Bouwmaterialen, de centralisatie van het Bouwgrondonderzoek en de maatregelen die genomen moeten worden om goede bouwmaterialen te verkrijgen.

2. Ingesteld zal worden een studiecommissie inzake het oprichten van centrale bureaus voor de uitvoering van bouwwerken voor de volkshuisvesting.

3. De herzieningsvoorstellen van de Algemeene Regelen voor Nat. Prijsvragen (zie B. W. No. 15 en 16) zijn aangenomen met de volgende wijzigingen:

Hoofdstuk VII Art. 9 te lezen:

De jury zal uit een oneven aantal leden en in meerderheid uit deskundigen bestaan.

Bij bouwkundige prijsvragen zal die meerderheid uit architecten bestaan.

Bij prijsvragen van anderen dan zuiver bouwkundigen aard, kan de meerderheid in hoofdzaak bestaan uit vertegenwoordigers van andere kunstvakken, of ingenieurs en overigens uit architecten.

Hoofdstuk VII art. 14 te lezen:

„Bij de beoordeeling der ontwerpen gaat de jury na, of deze aan de eischen van het programma voldoen; wanneer bij eenig ontwerp wezenlijke afwijkingen van het programma vallen te constateeren, kan zulk ontwerp niet voor bekroning in aanmerking komen. Wanneer echter tengevolge van zulk een afwijking eene bijzonder goede oplossing van het vraagstuk is verkregen, kan de jury zulk een ontwerp voor uitvoering aanbevelen, zonder dat de verplichting tot schade-loosstelling aan den eerstbekroonde vervalt, indien deze niet met de uitvoering wordt belast. De jury is in zulk een geval verplicht hare zienswijze in haar rapport te motiveeren.

Voorts zal aan de Herzieningscommissie verzocht worden het denkbeeld van vertegenwoordiging van de mededingers in de Jury nader uit te werken. Wanneer de verschillende herzieningen der honorariumtabellen tot stand zullen zijn gekomen, zal de Tabel van de A.R. in overeenstemming worden gebracht met de nieuwe honorariumtabellen.

Tot zoolang zal de door de Herzieningscommissie opgemaakte tabel worden aangehouden.

4. Aangenomen is de volgende tijdelijke regeling van het architecten-honorarium voor volkswoningbouw:

„De berekening en uitbetaling van het honorarium van architecten bij volkswoningbouw geschiedt volgens de bestaande regelen en tabel voor de berekening en uitbetaling van het honorarium van architecten, voor bouwwerken voor woningbouwverenigingen, enz.

Het honorarium wordt berekend over de som, waarop de bouw zou zijn begroot in 1914 volgens tarieven van de woningprijzen van toen, waarbij zoowel met de verschillende typen van bouw, (hoog- en laagbouw) als plaatselijke verschillen rekening gehouden moet worden. Het honorarium, dat het resultaat zal zijn van deze berekening, wordt met 45 % verhoogd. Deze regeling geldt ook voor de werkteekeningen. De regeling geldt voor die werken, waarbij de definitieve bestek-teekeningen op of na 1 Maart 1919 bij de besturen van de woningbouwverenigingen zijn uitgeleverd.

Verdere, met deze tijdelijke regeling in verband staande kwesties, zullen op de volgende ledenvergadering worden behandeld.

5. Rapport van de Salaris-Commissie.

De conclusies van het rapport werden ieder afzonderlijk besproken. Het resultaat van deze bespreking zal aan de Commissie voor de salaris-regeling worden toegezonden.

6. Het Bestuur werd machtiging verleend een bedrag af te staan voor een huldeblijk aan Jozef Hoffmann, ter gelegenheid van diens 50en verjaardag. Het huldeblijk zal bestaan uit een film van het voornaamste oeuvre van dezen kunstenaar.

TWEDE-KAMERGEBOUW.

Op 20 Februari j.l. heeft het Bestuur van den B.N.A. onderstaand adres verzonden aan den Minister van Waterstaat, inzake deskundige voorlichting bij de beoordeeling van de plannen voor het Tweede-Kamergebouw.

*Aan Zijne Excellentie
den Minister van Waterstaat.*

Geven met verschuldigd eerbied te kennen, ondergeteekenden, vertegenwoordigende de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten,

dat zij hebben kennis genomen van Uw besluit om aan de heeren K. P. C. de Bazel, H. P. Berlage, E. Cuyper, J. Limburg en J. Stuyt, allen architecten, op te dragen het maken van een ontwerp voor de uitbreiding van het Gebouw van de Tweede Kamer te 's-Gravenhage,

dat zij de overtuiging hebben, dat hiermede door Uwe Excellentie de mogelijkheid is geopend, een architectonisch geslaagd bouwwerk tot stand te brengen,

dat het daarbij echter noodzakelijk is, na dezen door Uwe Excellentie gedane stap, de tot beoordeeling en beslissing geroepen met deskundige voorlichting te steunen,

redenen waarom zij beleeft de vrijheid nemen bij Uwe Excellentie aan te dringen maatregelen te willen nemen, welke tot het geven van zulk een deskundige voorlichting zullen kunnen leiden.

Welk doende enz.,

(w.g.) A. BROESE VAN GROENOU,
(w.g.) D. F. SLOTHOUWER.

Het Bestuur van den B.N.A. heeft hierop het volgende antwoord ontvangen van den Minister van Waterstaat:

Naar aanleiding van Uw nevenaangehaalde brieven heb ik de eer U mijn dank te betuigen

voor Uwe belangstelling bij de voorgenomen verbouwing van het gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Het deed mij voorts genoegen te mogen vernemen, dat U de overtuiging hebt, dat door de keuze der betrokken bouwmeesters de mogelijkheid is geopend een architectonisch geslaagd bouwwerk tot stand te brengen.

Het ligt in mijne bedoeling te zijner tijd aan de ontwerpen der 6 bouwmeesters de noodige publiciteit te geven. De beschouwingen die alsdan in de deskundige pers, ongetwijfeld niet zullen nitblijven, zullen mij bij de keuze van een plan van veel waarde kunnen zijn.

Mocht ik ook dan nog geen keuze kunnen doen, dan zal ik hebben te overwegen, of, en zoo ja, welke maatregelen alsnog zijn te nemen om mij van verdere deskundige voorlichting te voorzien.

De Minister van Waterstaat,
KÖNIG.

DE PASTORIE TE SCHELLUINEN.

Men schrijft uit Schelluinen aan de „N. Rott. Crt.“:

Kerkvoogden en notabelen der Herv. gemeente, besloten met 4 tegen 3 stemmen de pastorie, het bekende renaissance-kasteel uit de 16e eeuw, voor afbraak af te staan aan het diaconiebestuur, dat uit zijn rijke fondsen een nieuwe pastorie zal bouwen. Voor restauratie van dit oude gebouw kwam reeds op de regeeringsbegroting 1919 een subsidiepost voor. Een vroeger besluit van het diaconiebestuur, om f 10.000 subsidie voor de restauratie te geven, was door het classicaal bestuur van Dordrecht niet goedgekeurd. Kan het jongste besluit van het kerkbestuur niet ongedaan gemaakt worden? De president-kerkvoogd en een notabel hebben als protest tegen dit besluit ontslag genomen. (Hbd.)

Voor een afbeelding van dit merkwaardig bouwwerk, verwijzen we naar Jaargang 1917 van ons blad pag. 293.

NIEUW LID.

Tot lid van den B.N.A. is toegelaten de heer H. C. A. van Beers, Architect te Rotterdam.

DR. P. J. H. CUYPERS.

De dagbladen melden dat Dr. P. J. H. Cuyper te Roermond, ongesteld is en dat hem, met het oog op zijn hoogen leeftijd de Sacramenten der Sterfenden zijn toegediend.

DE SERIE-TOPOGRAAF.

Bovenstaand foto van Venetië is vervaardigd met een z.g. serie-topograaf. Dit toestel, een biograaf toestel, heeft eerst zijn diensten bewezen in den oorlog en wordt nu voor nuttiger doeleinden, behoorende tot de werken des vredes, aangewend. Het toestel wordt gebruikt om foto-topographische kaarten te vervaardigen, welke kaarten op tal van technische gebieden, een belangrijke rol spelen. Voor den stedenbouwkundige is een goede foto-topographische kaart van zeer veel beteekenis. Vooral van geaccidenteerd terrein zijn de projectieve voorstellingen en kaarten omslachtige hulpmiddelen, waarvan het gebruik heel wat vereenvoudigd zal kunnen worden door de toevoeging van foto-topographische kaarten.

Willen deze kaarten echter technische waarde hebben — niet alleen voor plaatsbepaling, maar ook voor juiste afstands-bepaling — dan moet er een onmiddellijk of middellijk verband kunnen worden gelegd tusschen de projectieve kaarten en de foto-

graphische. Dit nu is met de serie-topograaf mogelijk, en daarom kan dit toestel veel beteekenis hebben voor den stedenbouwkundige.

De hiervolgende korte toelichting van het toestel is van Dr. Alfred Gradewitz te Berlijn.

De z.g. „Serie-Topograaf“, een door een Berlijnsche firma geconstrueerd toestel, is een in het vliegtuig elastisch opgehangen camera, die op een filmband automatisch achter elkaar een groot aantal opnamen van het overvlogen terrein kan maken. Deze opnamen volgen zoo vlug achter elkaar dat de afzonderlijke beelden elkaar ten deele bedekken en zoodanig samengesteld kunnen worden dat zij een samenhangend terreinbeeld leveren. Het gewicht van den film is zoo gering dat men genoeg fotografisch materieel mee kan nemen om gedurende één vlucht van enkele uren meer dan honderd afzonderlijke beelden te verkrijgen en dus het geheele overvlogen terrein te fotografeeren.

De Serie-Topograaf is in den loop van de laatste oorlogsjaren zoo belangrijk verbeterd dat men gedurende een vlucht van ongeveer 4 uren

een terrein van ongeveer	900 KM ² .	op een schaal van	1 : 10,000,
- - - - -	1700	- - - - -	1 : 20,000,
- - - - -	2350	- - - - -	1 : 30,000,
- - - - -	2700	- - - - -	1 : 40,000.

kan fotografeeren, waarbij de prestatie slechts door een duur van de vlucht begrensd wordt. Door altijd op dezelfde hoogte te blijven wordt een onveranderlijke schaal gewaarborgd.

De hoofdzakelijke onderdeelen van een Serie-Topograaf zijn: 1. de eigenlijke cinematografische camera, 2. het aandrijvingsmechanisme, 3. de toebehoorselen. De camera bestaat van haar kant uit de sluitkast en ophanginrichting, de uit te wisselen chassiskast en een verwisselbare buis met lensstelsel van 50 resp. 25 cM. brandpunt-afstand. De chassiskast bestaat uit een chassis met onbelicht film, het belichtingsvenster en een chassis met belicht film. De aandrijving bestaat uit een dynamo, die of rechtstreeks met den motor gekoppeld of door een luchtschroef gedreven wordt, en een motor met snelheidswissel, waarmee 6 verschillende snelheden van opname verkregen worden. De toebehoorselen bevatten alles wat voor de opname en verdere behandeling van cinematografische beelden vereischt wordt. De bediening van het toestel is zoo eenvoudig mogelijk.

Een interessant voorbeeld van hetgeen men in staat is met dit toestel uit te voeren is de topografische schets van het Sinaïfront die in den zomer 1917 door Luitenant Jancke bewerkt en eerst onlangs door een voordracht in het Aardrijkskundig Gezelschap te Berlijn bekend werd gemaakt. Om militaire redenen moest er toen in zoo korten tijd mogelijk een bruikbare kaart van het Zuidelijke Palestina geschapen worden, wat ook in den loop van 6 weken ten weerwil van buitengemeen moeilijke omstandigheden gelukte. De uit het vliegtuig opgenomen terreinfo's werden door middel van den pantograaf op een schaal van ongeveer 1 : 25 000 bewerkt. Ten einde zich zoo onveranderlijk mogelijk op een hoogte van 3200 M. te kunnen houden, bepaalde Jancke vooreerst door middel van een hoogtemeter (door landingen of overvliegen op geringe hoogte) de hoogteverhoudingen van het op te nemen terrein. De vormlijnen werden door schuine opnamen bepaald, die de in de vlakke meestal onbeduidende hoogten plastisch weergaven. In het sterk heuvelachtige terrein van de steenwoestijn ten Zuiden en Zuidoosten van Birseba geschiedde daarentegen de bewerking naar de plastiek en de schaduw-effecten die door de film met een grooten rijkdom aan contrasten werden weergegeven; hierbij werden de opnamen altijd bij dezelfde zonhoogte, tusschen 9 en 10 uur 's morgens, gemaakt.

Tegenover gewone kaarten bezit een door middel van den Serie-Topograaf verkregen topografische schets het groote voordeel volkomen getrouw naar de natuur alle bijzonderheden weer te geven. De tot nog toe gebruikelijke kadasterplannen, stads-

plannen enz., ontbeerden de wenschelijke karakteristiek en toonden slechts een kaart-schema. Werkelijke steden, dorpen, huizen, meren, rivieren, kanalen, straatwegen, straten, spoorweglijnen, velden, bosschen, boomen, enz., vervangen hier voor 't eerst de tot nog toe gebruikelijke doode signaturen, omdat de Serie-Topograaf werkelijk het „gezicht“ van den grond weergeeft.

RAPPORT BETREFFENDE DE EXAMENS VOOR HET EIND-DIPLOMA VAN DE AFDEELING BOUWKUNDE VAN DE MIDDELBAAR TECHNISCHE SCHOOL TE LEEUWARDEN.

Door het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, daartoe bij schrijven dd. 5 Februari 1920 aangezocht, heeft ondergeteekende als gedelegeerde het mondeling gedeelte bijgewoond van het eindexamen in de Bouwkunde der Middelbaar Technische School te Leeuwarden, welk examen werd gehouden op Dinsdag 16 en Woensdag 17 Maart. Bovendien werd ondergeteekende Maandag 15 Maart in de gelegenheid gesteld mede het schriftelijk examenwerk te beoordeelen, dat door de leerlingen vanaf 16 Februari tot en met 13 Maart was vervaardigd.

Aan dit eindexamen werd door 8 leerlingen deelgenomen, wien in de gecombineerde vergadering van het Bestuur met Directeur, leeraren en gedelegeerden, allen het eindexamen kon worden uitgereikt. Ingevolge het bepaalde in het Reglement der School, werden de diploma's mede ondertekend door den gedelegeerde.

Door deelname aan het mondeling examen en het nazien van het teekenwerk, alsmede door verschillende inlichtingen met de grootste welwillendheid door den Directeur en Leeraren verstrekt, is het ondergeteekende gemakkelijk gemaakt een overzicht van het onderwijs aan deze inrichting te verkrijgen.

Hij meent te kunnen constateeren, dat het onderwijs tot een hoog peil wordt opgevoerd, zoodat de leerlingen die met een eindexamen de school verlaten, alleszins bekwaam mogen worden geacht als opzichter op te treden.

De goede positie, die sommige leerlingen zich reeds tijdens hun praktischen studietijd wisten te verwerven, of die aan anderen werd aangeboden bij het behalen van een eindexamen, wijst er wel op, dat men het onderwijs aan deze school naar waarde weet te schatten.

Bij het examen bleek, dat de schriftelijke opgaven, die aan vraagstukken uit de praktijk ontleend waren, over het algemeen goed waren doorwerkt en dat de leerlingen zich van het hoe en waarom wel rekenschap wisten te geven. De indruk van het geleverde werk was dan ook onverdeeld gunstig, een indruk die bij het mondeling examen nog werd versterkt. Een woord van lof mag dan ook niet worden onthouden aan de heeren leeraren, die in betrekkelijk korten tijd van onervaren jongelieden veel belovende technici wisten te maken.

Bij alle waardeering voor de resultaten van het onderwijs aan deze school en de regeling der examens, meent ondergeteekende zich toch enkele opmerkingen te moeten veroorloven.

In de eerste plaats deze, dat het hem voorkomt, dat het onderricht in het ontwerpen eenige wijziging behoeft. Ofschoon voor de uitvoering van dit programmapunt slechts weinig tijd wordt beschikbaar gesteld, ware het toch verkieslijk in deze grootere beperking te betrachten en het onderwijs in dit vak zoodanig te wijzigen, dat de leerling niet zelfstandig een ontwerp behoeft te maken, noch van een gebouw, hoe eenvoudig ook, noch van eenige binnenbetimmering. In het algemeen mag en zal van een Middelbaar technicus niet verlangd worden, dat hij zelfstandig kan ontwerpen.

Hij behoort te zijn de uitvoerder van een bouwwerk en niet de ontwerper ervan. Al is het een kleine plattelandsgemeente waar men den Middelbaar technicus met het ontwerpen wenscht te belasten, dan zal deze toch over meer kennis moeten kunnen beschikken dan hem in de weinige lessen in dat vak aan de school kan worden bijgebracht. Wil men alleen het aesthetisch gevoel van den leerling ontwikkelen, dan kan dat evengoed, zoo niet beter, geschieden door het doen uitwerken van een plan naar te verstrekken schetsen. Hierbij is ruimschoots gelegenheid de verschillende aesthetische eischen naar voren te brengen en kan ook het architectonisch vormteekenen beter tot zijn recht komen.

Het zou overweging verdienen voor leerlingen van bijzonderen aanleg een vervolgcursus in te stellen, een cursus voor zoogenaamd „Voortgezet Middelbaar Technisch Onderwijs”. Deze cursus zou voornamelijk bestemd kunnen zijn voor hen die zich meer tot teekenaar willen bekwamen of den wensch koesteren te worden toegelaten tot den cursus voor Voortgezet- en Hooger Bouwkunst-onderwijs te Amsterdam. Ook de toekomstige gemeentebouwkundigen voor kleine plaatsen zouden op dezen cursus hun opleiding kunnen voltooien, zoodat zij in staat zouden zijn, desverlangd, kleine bescheiden dorpsbouwwerken naar behooren te ontwerpen en uit te voeren. Zeer zeker zal de landelijke bouwkunst daarmee beter worden gediend dan met technici die iets van het ontwerpen hebben geleerd doch te weinig om inderdaad zelfstandig te kunnen optreden.

Vooraf voor een Middelbaar Technische school als die te Leeuwarden zal in die richting zeer zeker wel wat te bereiken zijn, zonder nog de allures van een Academie voor Beeldende Kunsten aan te nemen.

Ook omtrent de inrichting van het examen een kleine opmerking. Het komt ondergeteekende voor dat het, in verband met het bovenstaande, aanbeveling zou verdienen den leerlingen als examenvraagstuk op te geven het uitwerken en detailleeren van een gebouw, waartoe hun de noodige, duidelijke schetsen — ook sommige detail-schetsen — worden verstrekt, zooals dat op een goed architecten-bureau, waar zij later werkzaam zullen zijn, ook behoort te geschieden. De leerlingen krijgen zodoende gelegenheid zich in een bepaald geval volkomen in te denken, wat voor hen ongetwijfeld ook een aangename zijde heeft, daar zij dan hun gedachten op één punt kunnen concentreren. Van dit plan zouden alle vraagstukken, ook de wiskundige, moeten worden afgeleid. Zelfs zou het aanbeveling verdienen van dat plan een gedeelte van een bestek en begrooting te laten maken. Bij de behandeling van de bouwmaterialen zou dan de kennis van den candidaat ten opzichte van de door hem voorgeschreven materialen getoetst kunnen worden.

Wel is waar zal zodoende een intense samenwerking tusschen de leeraren noodig zijn, doch gezien den ijver en de toewijding aan den dag gelegd, zal dat wel geen bezwaar zijn.

Om te voorkomen, dat een leerling op een in het begin gemaakte fout doorgaat en zodoende zijn examenwerk op een onjuiste basis opbouwt, zou de betrokken examinerator bevoegd moeten zijn eenige noodzakelijke correcties aan te brengen, zooals dat in de praktijk ook zou geschieden. Van die correcties moet dan natuurlijk aantekening gemaakt worden, omdat zij van invloed zullen zijn bij de eindbeoordeling.

Bij het mondeling examen zou de candidaat zijn bedoeling nader moeten toelichten. De examinerator kan dan verschillende, daarbij aansluitende gevallen behandelen, waarbij vakken als stucadoor-, schilder- en behangwerk, aanleg van gas- en waterleiding, verwarming, enz. niet onaangeroerd mogen blijven.

Hieruit volgt, dat voor het mondeling examen aanzienlijk meer tijd beschikbaar zal moeten worden gesteld dan ditmaal het geval was.

H. V. D. KLOOT MEYBURG,
Architect B. N. A.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50
Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 8 MEI 1920. - No. 19.
INHOUD: OFFICIEEL GEDIELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Honorariumtabellen voor stadsuit-
breidingsplannen. — B.N.A. Honorarium-regeling
voor uitbreidingsplannen.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der notulen van den B.N.A. worden de leden verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen. De Penningmeester.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Bij het Bestuur van den B.N.A. is een verzoek ingekomen van een architect uit Weenen, die de hulp inroept van zijn Hollandsche vakgenooten, terwille van zijn 16-jarig dochtertje, dat tengevolge van de doorstane ontberingen ziek is, en waaraan hij, omdat hem, door gebrek aan werk, en achteruitgang de allernoodigste levensbehoeften ontbreken, niets vermag te doen.

De vader zou het op prijs stellen wanneer zijn dochtertje bij een collega zou kunnen worden opgenomen.

Het meisje heeft een goede opvoeding genoten en zou gaarne in het huis of op het bureau van een architect behulpzaam willen zijn in het verrichten van lichte kantoorwerkzaamheden.

Het Bestuur verzoekt dengenen, die genegen zijn hun Weenschen collega te helpen zich te willen opgeven.

AMSTERDAM EEN NIEUW RAADHUIS.

B. en W. van Amsterdam hebben den knoop doorgehakt en de Paleis-Raadhuis-kwestie opgelost.

Ze achten het Paleis op den Dam ongeschikt als Raadhuis en stellen in hun voordracht den Raad voor in beginsel te besluiten tot het bouwen van een nieuw Raadhuis. Echter niet op het Museum-plein zooals indertijd in de motie Hendrix werd nitgedrukt. Dit terrein achten zij te klein.

B. en W. koesteren dus grootsche plannen, want door deze laatste verklaring, krijgt men

alvast een denkbeeld van de minimum-grootte van het te stichten gebouw.

Zoo zal dan eindelijk Amsterdam aan zijn Raadhuis komen.

ARCHITECT EN MODERNE KUNST- MAECENAS.

Van het latere werk van Dr. Berlage is nog niets in „Klei” gepubliceerd; zooals bekend is werd dit latere werk, een jachthuis en eene boerderij, gemaakt in opdracht van de familie Kröller (Wm. H. Müller & Co.).

Dr. Berlage wilde gaarne afbeeldingen van deze baksteenontwerpen voor „Klei” afstaan, maar heeft geen goede foto's van zijn eigen werk, niets dan een paar kiekjes en gaf in overweging een schrijven te richten aan de firma Müller & Co. afdeling gebouwen.

Aldus geschiedde met als resultaat een beleefd antwoord van den Chef afdeling gebouwen Müller en Co., vermeldend dat „wij zeer tot onze spijt niet aan uw verzoek tot het verstrekken van foto's ter reproductie van het laatste werk in uw orgaan kunnen voldoen.” Als motiveering werd op ons verzoek om nadere inlichtingen geantwoord dat de weigering „op principieele gronden beruht”.

Van publicatie kan dus voorloopig niets komen.

Wij meenen in het algemeen belang te handelen door bekendheid te geven aan het feit dat, ondanks het tot stand komen van de auteurswet, de architecten om hun werk te publiceren de medewerking behoeven van den opdrachtgever. Wij meenden tot nog toe, dat de architect alleen en uitsluitend over de publicatie van zijn werk had te beslissen.

Wij vertrouwen dat de principieele bezwaren tegen de publicatie van Berlage's werken niet van duurzamen aard zullen zijn, omdat het is onnoodig het te zeggen, dit werk niet van betekenis is omdat het 't eigendom is van een modern kunstmaecenas, maar omdat het is ontworpen door Berlage en daardoor van betekenis voor de kennis van de ontwikkeling van de moderne bouwkunst in Nederland.

W. J. DE GROOT.

De heer W. J. de Groot, onder-Directeur bij den dienst van publieke werken, heeft tegen 1 Aug. a.s. eervol ontslag uit zijn betrekking aangevraagd.

STADSVERBETERING TE ROTTERDAM.

De Vereeniging voor Stadsverbetering te Rotterdam heeft volgens het Handelsblad aan B. en W. medewerking gevraagd om te komen tot een verbouwingsplan voor de binnenstad van het Oostplein af tot aan den Westersingel.

Zij heeft Dr. Berlage, Kromhout, Otten en Meischke uitgenoodigd dit vraagstuk gezamenlijk te bestudeeren in samenwerking met een ingenieur van Plaatselijke Werken. Een bureau zal dan de resultaten der studie in beeld brengen en vanwege Nieuw-Rotterdam zal met deze afbeeldingen een nieuw tournee worden gemaakt door alle Rotterdamsche vereenigingen, die daarvoor in aanmerking komen. Van de kritiek der belanghebbende burgerij zal stenografisch nota worden genomen. En na afloop der rondreis zal de genoemde commissie haar voor-ontwerp corrigeren voor zoover dat noodig is gebleken, om het daar aan het gemeentebestuur aan te bieden voor den ombouw van de stad.

Genoemde architecten hebben zich bereid verklaard de taak op zich te nemen, als van de zijde van het gemeentebestuur de noodzakelijke medewerking wordt verkregen.

PLAN TOT HET HOUDEN VAN PERIODIEKE TENTOONSTELLINGEN.

Het Bestuur van den B.N.A. ontving de volgende circulaire van de V.A.N.K. omtrent plannen tot het houden van Periodieke Tentoonstellingen.

1. De plannen zullen uitgevoerd worden door samenwerking van de V.A.N.K., B.N.A., A. et A., Kring van Beeldhouwers en Opbouw, (Rotterdam).

2. Er zal een 4 jaarlijksche tentoonstelling (afwisselend om de 2 jaar) gehouden worden te Rotterdam en te Amsterdam. Dus b.v. eerste 4 jaarlijksche te Rotterdam 1921, eerste 4 jaarlijksche te Amsterdam 1923. Tweede 4 jaarlijksche te Rotterdam 1925 enz. (Waar de eerste 4 jaarlijksche zal plaats vinden kan nader bepaald worden).

3. Deze 4 jaarlijksche tentoonstellingen zullen omvatten: bouwkunst, decoratieve schilder- en beeldhouwkunst, ambachts- en nijverheidskunst.

4. Voor de uitvoering zullen door de verschillende vereenigingen afgevaardigden worden aangewezen in een Tentoonstellingsraad, welke respectievelijk een Tentoonstellingscommissie uit zijn midden aanwijst voor Amsterdam en voor Rotterdam.

5. Het definitieve plan wordt door den Tentoonstellingsraad opgemaakt.

6. Er wordt een Tentoonstellingsfonds gesticht, waarin jaarlijks door de samenwerkende vereenigingen nader te bepalen bedragen worden gestort.

7. De verdere gelden zullen gevonden moeten worden uit door den Tentoonstellingsraad aan te vragen subsidies van Rijk en Gemeente.

8. Tevens zullen door dezen Tentoonstellingsraad zoo spoedig mogelijk stappen worden gedaan voor het verkrijgen van de thans ontbrekende geschikte tentoonstellingsruimten.

9. Op deze 4 jaarlijksche tentoonstellingen zullen buitenlandsche afdelingen worden ingericht en omgekeerd zal de Tentoonstellingsraad de zending van Nederlandsch werk op buitenlandsche salons bevorderen.

10. De samenwerking van de verschillende vereenigingen zal leiden tot

- 1e concentratie van geldmiddelen.
- 2e concentratie van de in elke vereeniging beschikbare krachten.
- 3e Voorkomen van slecht voorbereide en slecht geleide exposities.
- 4e De geregelde terugkeer op vaste tijden zal er toe bij dragen, dat de belangrijke inzendingen daarvoor gereserveerd worden.
- 5e Het gemakkelijker verkrijgen van de onmisbare subsidies en steun van particulieren.

Het Bestuur der V. A. N. K.

Het Bestuur van den B.N.A. heeft aan deze plannen adhaesie betuigt.

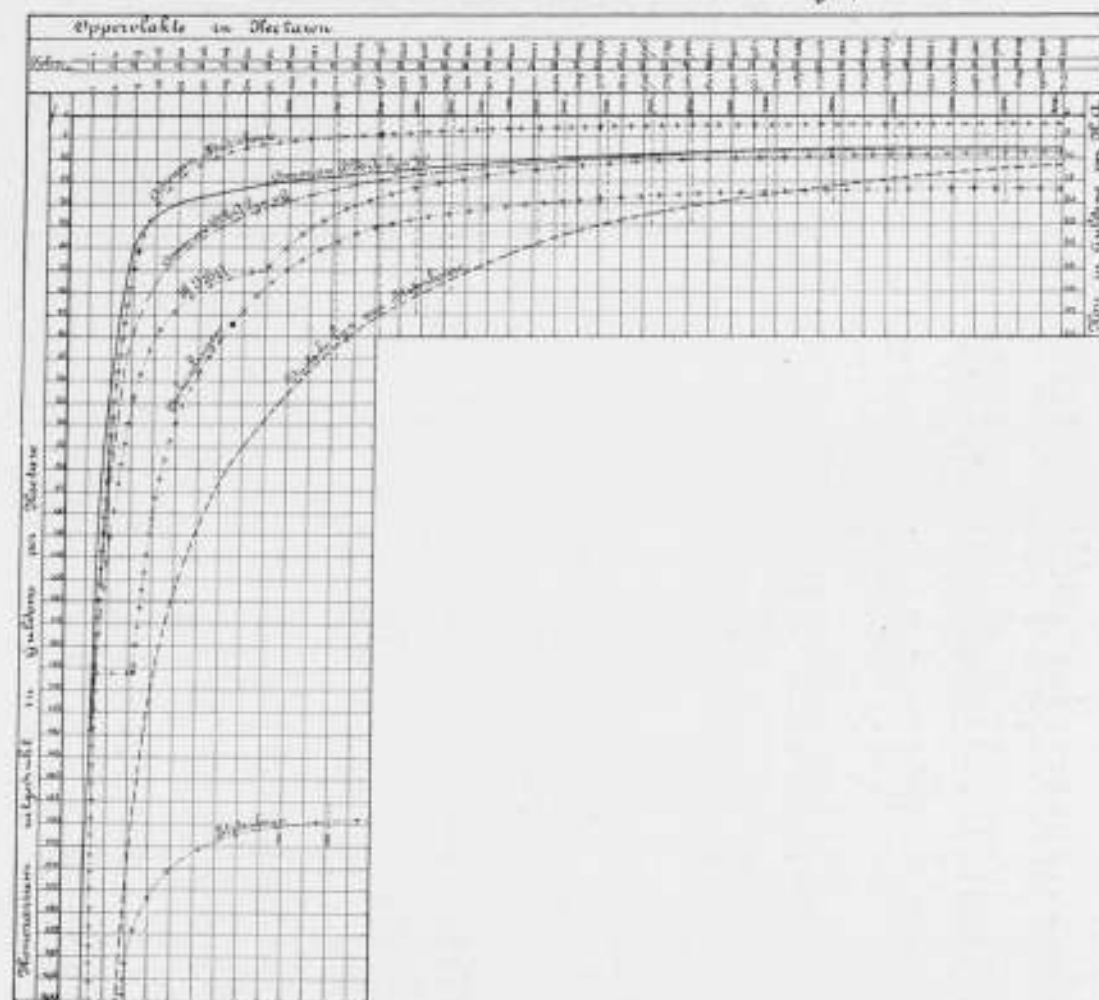
DE KERK TE KOOG AAN DE ZAAAN AFGEBRAND.

In den nacht van 1 op 2 Mei is de bliksem geslagen in den toren van de Ned. Herv. kerk te Koog aan de Zaan, met het gevolg dat toren en kerk afgebrand zijn. Omtrent dit kerkgebouw staat in „Noord-Hollandsche Oudheden“ o.m. het volgende vermeld:

„De kerk heeft den vorm van een kruis en is zeer eenvoudig van gebakken steen opgetrokken. In den oostelijken gevel leest men het jaartal 1686. Een houten torentje bevindt zich aan de westzijde. Het gewelf der kerk is van hout.

De eikenhouten predikstoel draagt het jaartal 1686. Aan het gewelf hangt een scheepje. Het koperwerk bestaat uit vier kaarskronen van 16 blakers ieder. De beide kruisarmen van het gebouw met de daartegen geplaatste Dorische kruispijlers zijn in 1824 en 1825 in hunne tegenwoordige gedaante gebracht“.

Honorariumtabel voor Stadsuitbreidingsplannen.

HONORARIUMTABELLEN VOOR STADSUITBREIDINGSPLANNEN.

Evenals de buitenlandsche architecten- en ingenieursbonden gedaan hebben, is ook hier de „Bond van Nederlandsche Architecten“ aan het samenstellen gegaan van een voor den tegenwoordigen tijd praktische en billijke honorariumtabel waaruit de architect al naar de uitgebreidheid en omvang van het werk het hem toekomende honorarium kan bepalen. Deze tabel zal dus een grondslag vormen, die, eenmaal door den B. N. A. goedgekeurd, de leden verplicht deze als maatstaf aan te houden.

Alvorens echter tot de behandeling van deze definitieve tabel in een vergadering over te gaan, achtte de commissie het wenschelijk nog nadere gegevens omtrent de Engelsche en Duitsche tabellen ter algemeene kennis te brengen.

Ter beoordeeling en vergelijking is hierbij een afdruk gegeven, waarop de grafische voorstelling van honorariumbepaling door de buitenlandsche architecten voorkomt benevens twee lijnen door de Commissies van den B. N. A. in opvolgende stadia geconstrueerd. De lijn „Commissie B. N. A. lijn J. C.“ als eerste ontwerp werd gevolgd door de lijn „Commissie B. N. A. lijn v. G.“ die boven de eerste verschillende voor-

Aantal	Commissie B. N. A. lijn v. G.		R. I. B. A.		Adviezen		Stedenbouw		Verkavelingen		Duitsche lijn voor Stedenbouw	
	Totaal Honor.	Gemid. p. H.A.	Totaal Honor.	Gemid. p. H.A.	Totaal Honor.	Gemid. p. H.A.	Totaal Honor.	Gemid. p. H.A.	Totaal Honor.	Gemid. p. H.A.	Totaal Honor.	Gemid. p. H.A.
H. A.					Local Author.		Local Author.		Private Owner.		Aantal H.A.	Honor. p. H.A.
2000	f 15000	f 7,50	f 17213	f 8,61							2000	f 11,40
1800	13680	7,60	15713	8,72							1800	12,13
1600	12320	7,70	14213	8,90							1600	13,05
1400	11060	7,90	12713	9,10							1400	14,23
1200	9720	8,10	11213	9,34							1200	15,80
1000	8300	8,30	9713	9,72							1000	18,-
900	7740	8,60	8963	9,95							900	19,33
800	7120	8,90	8213	10,27							800	20,85
700	6510	9,30	7463	10,60							700	22,62
600	5820	9,70	6713	11,19							600	24,78
500	5125	10,25	5963	11,90							500	27,-
450	4860	10,80	5588	12,24							450	29,33
400	4600	11,50	5213	13,-							400	31,50
350	4270	12,20	4838	13,80							350	33,57
300	3900	13,00	4463	14,87							300	37,02
250	3425	13,70	4088	16,35							250	40,20
200	2980	14,90	3713	18,56	885	f 4,43	f 31815	f 159,08	5040	f 25,20	200	45,-
150	2490	16,60	3338	22,25	735	4,90	23940	159,60	4253	28,35	150	51,-
100	1940	19,40	2963	29,63	585	5,85	16065	160,65	3465	34,65	100	63,-
90	1818	20,20	2888	32,09	555	6,17	14490	161,-	3308	36,68	90	66,-
80	1620	21,00	2813	35,16	525	6,56	12915	161,44	3140	39,25	80	69,75
70	1547	22,10	2500	35,70	495	7,07	11340	162,-	2903	42,76	70	73,29
60	1404	23,40	2188	36,40	465	7,75	9765	162,75	2835	47,30	60	78,-
50	1250	25,00	1875	37,50	435	8,70	8190	163,80	2520	50,40	50	82,80
40	1120	28,00	1563	39,-	405	10,13	6615	165,38	2205	55,10	40	90,-
30	915	30,50	1250	41,70	375	12,50	4940	164,67	1890	63,-	30	99,-
20	690	34,50	938	46,88	345	17,30	3465	173,25	1575	78,80	20	117,-
10	480	48,00	625	62,50	315	31,50	1890	189,-	1260	126,-	10	162,-
9	459	51,00	594	66,-	315	35,-	1733	192,56	1134	126,-	9	170,67
8	440	55,00	560	70,-	315	39,38	1575	196,88	1008	126,-	8	181,50
7	420	60,00	525	75,-	315	45,-	1418	202,57	882	126,-	7	195,43
6	400	66,50	492	82,-	315	52,50	1200	210,-	756	125,-	6	214,-
5	375	75,00	450	90,-	315	63,-	1103	220,60	630	126,-	5	240,-
4	348	87,00	400	100,-	315	78,75	945	236,25	504	126,-	4	270,-
3	307	102,50	345	115,-	315	105,-	788	262,50	378	126,-	3	315,-
2	252	126,00	272	130,-	315	157,50	630	315,-	252	126,-	2	378,-
1	200	200,00	200	200,-	315	315,-	630	630,-	252	252,-	1	nog.

deelen bezit en zich beter aan de praktijk aanpast. De lijnen waarin kruisjes voorkomen zijn alle Engelsch en afkomstig van het

„Town Planning Institute” (T. P. I.)

Secretary A. R. Potter, 4 Arundel street
Strand. Londen W. C.

en van het

„Royal Institute of British Architects” (R. I. B. A.).

Het soort van werk waarop de lijn betrekking heeft is in het Hollandsch aangegeven.

Op dezen afdruk komt tevens voor de lijn die namens twaalf verschillende Duitsche Architecten- en Ingenieurs-vereeningen werd vastgesteld in de „Gebühren-Ordnungen der Architekten und Ingenieure 1920”.

Tot deze vereeningen behooren o. a.:

„Verband Deutscher Architekten- und Ingenieure Vereine”.

„Bund Deutscher Architekten”.

Behalve de lijnen kunnen ook de hierbij behoorende cijferkolommen een indruk geven van de honorarium-bepaling bij stijgende grootte van de oppervlakte in studie. Hieronder volgt een beschrijving van iedere lijn afzonderlijk en tevens hoe zij ontstaan is.

108

„TOWN PLANNING INSTITUTE”.

„Adviezen Stedenbouw” (+ · + · + · + · + · +)

Wanneer de opdracht uitgaat van Overheidswege dan bedraagt het honorarium voor deze adviezen voor:

1. Een oppervlakte niet boven de 10 H.A.
Een minimum honorarium van f 315,—.

2. Voor een oppervlakte van 10—200 H.A.
a. f 315,— voor de eerste 10 H.A. en
b. f 3,— voor iedere H.A. daarboven.

3. Voor een oppervlakte boven de 200 H.A.
a. Zooals ten 2e genoemd voor de eerste 200 H.A. en
b. f 1,50 voor iedere H.A. daarboven.

In bijzondere omstandigheden kan er aanleiding zijn deze honoraria te verminderen of te vermeerderen.

Daar uitbreidingen van steden veelal in oppervlakte varieeren tusschen de 10 en 200 H.A. zijn op de grafische lijn deze getallen aangeduid met een dikkere punt ter vergemakkelijking in het overzicht en om de aandacht op het er tusschen gelegen gedeelte te vestigen.

Dan volgt na de „adviezen stedenbouw” de lijn van den „Stedenbouw” zelve (in 't Engelsch geheeten „Urban Improvement Schemes”) waarbij de honorarium-bepaling als volgt is:

„Stedenbouw” (+ · · — · · + · · — · · +)

1. Voor een oppervlakte niet boven de 2 H.A.
Een minimum honorarium van f 630,—.

2. Voor een oppervlakte boven 2 H.A.
a. f 630,— voor de eerste 2 H.A. en
b. f 157,50 voor iedere H.A. daarboven.

Op de tabel bevinden zich de meest voorkomende te bewerken oppervlakten, terwijl het honorarium per H.A. van de oppervlakten boven de 200 H.A. maar heel gering stijgt en de grafische lijn daardoor zoo goed als horizontaal blijft doorloopen.

Na „Stedenbouw” volgen de „Verkavelingen” die ook van particulieren uit kunnen gaan en waarvoor een afzonderlijke tabel bestaat, in het Engelsch geheeten „Estate Development Schemes, promoted by a private owner”, en deze is als volgt:

„Verkavelingen”.

1. Voor een oppervlakte niet boven 10 H.A.
a. f 126,— per H.A.

b. Een minimum honorarium van f 252,—.

2. Voor een oppervlakte van 10—60 H.A.

a. f 12,60 voor de eerste 10 H.A.

b. f 31,50 voor iedere H.A. daarboven.

Ook hier zijn de meest voorkomende oppervlakten aangeduid met zwaardere stippen. Daar de oppervlakten van 0—200 H.A. als meest voorkomende gelden is bij de voorgaande drie Engelsche lijnen de bijbehoorende becijfering maar tot 200 H.A. doorgezet.

„Royal Institute of British Architects”.

Ook de honorariumschaal ingezonden door het Royal Institute of British Architects is hierbij gegeven en gaat met de becijfering door tot 2000 H.A.

Deze lijn (+ · · · + · · · + · · · +) geeft een eigenaardigen sprong te zien wat ook in de cijferkolom uitkomt; de aanleiding daartoe is ons echter niet bekend.

109

De lijn is op de volgende wijze ontstaan.

Voor de eerste 10 H.A. f 63,— per H.A.

Voor de volgende 110 H.A. f 31,50 per H.A. en
over de resteerende f 7,50 per H.A.

terwijl het minimum honorarium f 315,— bedraagt.

Wanneer men deze becijfering nagaat zal men tot de ontdekking komen dat er groote onregelmatigheden in voorkomen die zich in de grafische lijn sterk manifesteren. Dit was de reden waarom de Commissie B. N. A. het begin van deze lijn op f 200,— voor de eerste H.A. bracht en haar vloeiend liet verlopen tot bij de 10 H.A. waarop een meer regelmatig verloop begint.

Nevens deze Engelsche schalen bevindt zich de Duitsche lijn voor stedenbouw; zij is op de volgende wijze ontstaan.

„DUITSCHER LIJN VOOR STEDENBOUW“ (— — — —)

Oppervlakte in H.A.	Honorarium	Vermeerdering per H.A.
tot 5 H.A.	f 1.200.—	f 84.—
10 "	" 1.620.—	" 72.—
20 "	" 2.340.—	" 63.—
40 "	" 3.600.—	" 54.—
60 "	" 4.680.—	" 45.—
80 "	" 5.580.—	" 36.—
100 "	" 6.300.—	" 27.—
200 "	" 9.000.—	" 21.—
300 "	" 11.100.—	" 15.—
400 "	" 12.600.—	" 12.—
500 "	" 13.800.—	" 10.80
600 "	" 14.880.—	" 9.60
700 "	" 15.840.—	" 8.40
800 "	" 16.680.—	" 7.20
900 "	" 17.400.—	" 6.—
1000 "	" 18.000.—	" 4.80

Bedraagt de oppervlakte minder dan 6 H.A. dan wordt het honorarium op een andere manier bepaald. Daar deze methode nog niet van de „Ausschuss Gebührenordnung für Architekten und Ingenieure“ ontvangen is, kan dit hierbij nog niet opgegeven worden.

De mark is hier gerekend op 60 cent. De waardebeoordeling aan de hand van den kostprijs van het levensonderhoud voor Duitsche technici is voor ons in dezen tijd zeer bezwaarlijk. Het gemiddelde van het honorarium voor verkavelingen (Siedlungen) is aanmerkelijk hooger.

Uit een vergelijking van opgaven door verschillende architecten ter dispositie van de commissie gesteld (Zie Bouwkundig Weekblad 1919, No. 12, 25 en 29) werd aanvankelijk door deze commissie de lijn „Commissie B. N. A. — lijn J. C.“ getrokken. Deze bleek echter nog verschillende bezwaren te hebben zooals door de P. P. C. werd opgemerkt, en die voorstelde de lijn van den Heer Van Goor aan te houden daar deze beter bleek te voldoen en waarbij vooral het oog gevestigd was op de terreinen met geringe oppervlakte.

Deze schaal is tot stand gekomen na vele gegevens bestudeerd te hebben en daarna getoetst aan verschillende reeds uitgevoerde werken.

De leden worden nu verzocht deze tabel te bestudeeren en te toetsen aan door hen reeds uitgevoerde werken om daarna hun eventuele wijzigingen en opmerkingen nog voor de behandeling in het weekblad mede te deelen, zoodat op een volgende ledenvergadering de definitieve regeling tot stand kan komen.

B. N. A. HONORARIUM-REGELING VOOR UITBREIDINGSPLANNEN.

Bij de regeling van het honorarium voor uitbreidingsplannen zijn te onderscheiden:
LANDELIJKE UITBREIDINGSPLANNEN.
STEDELIJKE UITBREIDINGSPLANNEN.
VERKAVELINGSPLANNEN (over beperkte oppervlakken).

EERSTE CATEGORIE.

*Uitbreidingsplannen op grond van de Woningwet, meest te bezigen schaal
1 op 10000 en 1 op 2500.*

Onder landelijke uitbreidingsplannen worden begrepen:

Ontwerpen voor landelijke gemeenten, waarvan de plannen slechts voor een deel op gesloten bebouwing betrekking hebben, maar die verder ruime open bebouwing in de eerste toekomst veronderstellen en waarbij over een groot oppervlak, geen bepaalde bouwblokken moeten worden ontworpen. Wel moeten door rooilijnen de ruimten van straten, pleinen enz. worden vastgelegd. Bouwverbod kan eventueel tot een beperkt oppervlak worden doorgevoerd. Het honorarium te berekenen op drie kwart van dat voor stedelijke uitbreidingsplannen (laag tarief).

Onder Stedelijke uitbreidingsplannen worden bedoeld:

Ontwerpen waar voor uitbreiding van steden of zulke landelijke gemeenten die door industrie of andere sterke bevolkingstoename zich verder in den gesloten bouw als steden gaan ontwikkelen.

Het overwegend gedeelte dezer studie zal aan alle eischen van de Woningwet moeten voldoen, en bouwverbod bepalingen worden over het geheele stelsel van bouwblokken doorgevoerd. Normaal tarief.

TWEDE CATEGORIE.

*Uitbreidings- of bebouwingsplannen, welke niet het onmiddellijk gevolg zijn van de
voorschriften der Woningwet.*

Terrein verkaveling, woonwijken, tuindorpen, villaparken enz. schaal 1 op 1000 en 1 op 500.

Ten dienste van de exploitatie van terrein voor verkoop of de stichtingen van groote woninggroepen, zullen gedetailleerde plannen moeten worden gemaakt die niet onder beide groepen der eerste categorie vallen, maar als de nadere uitwerking op groote schaal zijn te beschouwen voor kleinere oppervlakken.

Bij dezen arbeid zijn toepasselijk, cijfers van het normaal tarief te vermenigvuldigen met twee.

In die gevallen waar alleen een voorloopig ontwerp wordt vereischt, dat door een publieken Dienst of ander bureau verder technisch en administratief wordt uitgewerkt, zal voor de beide categorieën het honorarium berekend worden op 60 pCt. van de in de tabel opgenomen cijfers.

EERSTE CATEGORIE.

Uitbreidingsplan onder de Woningwet.

OMSCHRIJVING DER WERKZAAMHEDEN IN DE OPDRACHT BEGREPEN.

Het ontwerp omvat in verband met de Voorschriften der Woningwet de navolgende onderdeelen.

I. *Hoofdverkeerswegenkaart.*

De hoofdverkeerswegen in verbinding met de omgeving, zoowel intercommunaal.

te land en te water, normale schaal 1 op 10000, daarbij toekomstig tramwegnet of andere verkeersbanen op te nemen.

II. *Bebouwingskaart.*

Aanduiding der bijzondere bestemming van de wijken als woonwijken, industriewijken, arbeiderswijken, tuinstad aanleg-ovenbebouwing, parkreserven enz. Deze kaart in kleuren bewerkt al of niet op die der hoofdverkeerswegen als ondergrond 1 op 10000, evenals in onderdeelen aan te geven op de kaart 1 op 2500.

III. *Eigenaarskaart.*

Schaal 1 op 2500, of zoo groot als de aanwezige kadastrale kaarten mochten aangeven. Deze wordt onder leiding van den ontwerper, op kosten van den opdrachtgever bewerkt.

De eigenaarslijsten in verband met de lijsten der straten en wegen, en de bouwverbodlijsten, onder toezicht van den ontwerper ten raadhuije op kosten van den opdrachtgever te bewerken.

VI. *Spinwebkaart.*

Spinwebkaart waarop de verdere verdeling door hoofd- en secundaire verkeerswegen is aangegeven, waarop nog in het midden wordt gelaten, de nadere detailaanduiding van de woonwegen enz. Deze kaart veronderstelt dat de ontwerper toch reeds in schets het tracé van de belangrijkste bouwblokken heeft doorgewerkt 1 op 2500. Als deze arbeid geschiedt moet de eigenaarskaart reeds beschikbaar zijn.

V. *Wegenkaart. (zie hl. VI sub c).*

schaal 1 op 2500 (minstens).

Dezelfde kadastrale kaart als grondslag nemende, wordt voor het definitieve uitbreidingsplan eene kaart gemaakt, waarvan onder toepassing van de dwarsprofielen op de typische bouwblokken, die allen nauwkeurig zijn uitgewerkt in verband met de bestemming.

VI. *Rooilijnenkaart.*

Het trekken van rooilijnen zoowel van voorgevels als achtergevels, stelt dan ook vast waar voortuinen moeten komen, of inpandige perceelen toegelaten zijn, deze rooilijnen worden vastgelegd in de typische dwarsprofielen, en in lijn en cijfers op het uitbreidingsplan aangeduid.

VII. *Dwarsprofielen.*

Over straten en wegen.

De dwarsprofielen zullen bij meer saamgedrongen stedelijke bebouwing bijzondere aandacht verdienen in verband met verkaveling en studie van en kritiek op de bouwverordening.

VIII. *Memorie van Toelichting.*

In de toelichting wordt een beredeneerd overzicht gegeven van de geheele ontwikkeling van het plan en de belangrijkste overwegingen die daarbij hebben gegolden.

GRONDSLAG VAN OVEREENKOMST INZAKE HET ONTWERPEN VAN UITBREIDINGSPLANNEN.

I. Alle beschikbare statistische gegevens worden door of op kosten van den opdrachtgever verzameld en ter beschikking van den ontwerper gesteld.

II. Vanwege den opdrachtgever worden vervaardigd de noodige calques op linnen: een overzichtskaart schaal 1 op 10000 of schetsbladen der stafkaart, van de bestaande kadastrale kaarten, zoo noodig bijgewerkt en verder gedurende den studietijd bijgehouden, op een schaal van minstens 1 op 2500 behandeld, in overeenstemming met achter volgende handleiding.

III. Eveneens worden vanwege den opdrachtgever bezorgd, die waterpassingen en opmetingen die de ontwerper noodig heeft, zoowel van de oude of nieuwe wegen als van de terreinen welke in studie zijn te nemen.

IV. De kosten van alle afdrukken worden door den opdrachtgever gedragen. Eveneens worden door den opdrachtgever gedragen de kosten van het op linnen plakken der kaarten.

V. De opdrachtgever bezorgt de eigenaarskaart met het administratief daaraan verbonden werk van de lijsten der eigenaars der straten, pleinen en omschrijving van het Bouwverbod; daarmee is bedoeld een afdruk van de kadastrale kaarten 1 op 2500, waarbij registers van eigenaars, terwijl de perceelen toebehoorende aan denzelfden eigenaar met gelijke kleur worden aangeduid.

VI. De ontwerper maakt studie van het te behandelen deel der gemeente en van de technische en economische elementen, die den grondslag vormen, voor het plan, hij stelt zich in verbinding met autoriteiten, instellingen of particulieren, voor zoover dat voor een practisch plan noodig is, hij voert echter geen onderhandelingen zonder bijzondere opdracht van den opdrachtgever.

VII. Het schetsontwerp in potlood zoowel dat van de algemeene verkeerswegen als dat van het uitgewerkte plan, wordt met den opdrachtgever besproken en zoo noodig gewijzigd; daarna wordt tot uitwerking van het definitieve plan overgegaan.

VIII. De ontwerper stelt eene Memorie van Toelichting op ter verklaring van zijn plan.

IX. De reis- en verblijfkosten verbonden aan den arbeid buiten de plaats van inwoning van den ontwerper worden door den opdrachtgever vergoed, volgens de algemeene regelen van Hon. Tabel voor Architecten.

X. Door den ontwerper worden in twee /
drie } veld ingeleverd:

a. de Hoofdverkeerswegenkaart 1 op 10000.

b. de spinwebkaart eventueel tezamen bewerkt met de wegenkaart,

c. de wegenkaart (het doorwerkte uitbreidingsplan met de bestemming van wijken en rooilijnen, zoo deze niet afzonderlijk worden behandeld).

d. de dwarsprofielen der wegen,

e. een Memorie van Toelichting.

Deze stukken worden aanvankelijk in enkelvoud overgelegd voor de behandeling in den Raad, tot het nemen van het voorloopig besluit tot vaststelling van het uitbreidingsplan.

Na de tervisielegging en de definitieve goedkeuring door den Raad, worden de overige copieën afgewerkt en ingeleverd.

XI. Het honorarium wordt uitbetaald in 4 termijnen als volgt:

1. bij indiening van de hoofdverkeerswegenkaart 20 pCt. van het bedrag,

2. bij goedkeuring van het voorloopig ontwerp 40 pCt. van het bedrag,

3. bij indiening van het definitief ontwerp, met de in sub. X bedoelde stukken 30 pCt. van het bedrag,

4. bij indiening der copieën, 10 pCt. van het bedrag.

Deze termijnen zijn eventueel te splitsen voor de onderdeelen der Gemeente.

XII. Wijzigingen na het voorloopig besluit van den Raad bedoeld in sub. X evenals de daarna vereischte conferenties, zullen worden verrekend in verhouding tot den daaraan besteden tijd en teekenloon.

XIII. De technische uitvoering, aanleg van wegen, straten, enz. geschiedt door de ambtelijke technici.

Een juist begrip van het auteursrecht brengt mede, dat wijzigingen in de uitbreidingsplannen niet anders dan onder medewerking en goedkeuring van den ontwerper tot stand gebracht worden.

REGELING betreffende de bewerking van Uitbreidingsplannen in verband met de Woningwet, bindend te stellen bij de toepassing der Honorarium-tabel van den B. N. A.

EERSTE CATEGORIE.

Teneinde de vergelijking en beoordeeling te vergemakkelijken, verdient het aanbeveling de navolgende schalen aan te houden, voor de kaarten van uitbreidingsplannen 1 op 10000. Hoofdverkeerswegenkaart.

1 op 2500, de overige kaarten, tenzij het kadaster grootere schaal bezigt en deze bij de behandeling van het uitbreidingsplan geen bezwaar biedt.

BEHANDELING DER TEEKENINGEN.

Het uitbreidingsplan wordt bewerkt op linnen calques van de kadastrale kaarten. Alle gebouwde perceelen worden met vlakke tint ingevuld. Aldus zijn alle aanwezige bouwwerken doaker zichtbaar op de afdrukken die (zwart op wit) gemaakt worden van de calque der kadastrale kaart. Ter plaatse moeten de nieuwe bouwwerken worden opgenomen en op de calque bijgewerkt. Alle kadastrale nummers moeten worden ingeschreven. Een stel afdrukken dient als terreinkaart (veldkaart) daarop worden bij de opnamen ter plaatse de aantekeningen gesteld.

Een ander stel afdrukken, waarop de nummers duidelijk leesbaar zijn, wordt bewerkt als eigenaarskaart, aan de hand van de lijsten der eigenaars, op het kadaster samengesteld, worden de gronden van elken eigenaar op eigenaardige wijze met kleur aangeduid.

Een derde stel dient om daarop het voorloopig ontwerp te teekenen en in kleur af te werken. Dit voorloopig ontwerp wordt met autoriteiten bestudeerd (B. & W.) en na overeenstemming gekregen te hebben, wordt hierover de linnen calque gelegd en het definitief plan met zwaardere lijnen getrokken over het kadastrale plan. De kaarten voor het definitief ontwerp alsmede de copieën worden in kleur bijgewerkt.

Alleen ontwerpen die het complete kadastrale plan als ondergrond vertoonen, hebben eenige waarde voor den beoordeelaar. Zonder dat is niet te oordeelen, welke hinderpalen aanwezig zijn, hoe de eigenaars getroffen worden, in welke richting de grenslijnen staan ten opzichte der straten of wegen. Ook is aldus met de eigenaarskaart daarnaast gelegd, vast te stellen of meer dan een derde van een eigenaar voor openbaar verkeer wordt bestemd.

De werkkaarten worden niet gerold, maar in kleinere vakken verdeeld en gevouwen, al of niet op linnen geplakt.

De af te leveren kaarten worden op linnen geplakt gevouwen in veelvouden van de maten 20 x 33 cM. (overeenkomende met maat van alle geschreven bescheiden van de departementale, provinciale, gemeentelijke besturen). Deze platte kaarten in platte stijve omslagen gebogen zijn handig voor het bewaren en voor het uitleggen ter tafel.

Als maximum afmetingen der kaarten kunnen worden aangehouden 3 x 30 of 90 cM., 2 x 3 x 22 of 132 cM. Langs de aansluitende zijden kunnen strooken van enkele centimeters als overslag dienen.

De bijschriften worden zooveel doenlijk aldus aangebracht, dat het Noorden van de kaart naar boven is gericht. Elke kaart wordt van een windroos of noordpeil en een geteekende schaal voorzien, waardoor eventueel krimpen is na te gaan.

Bij de voltooiing wordt de datum en de naam van den ontwerper er op geplaatst.

Het is gewenscht, dat de ontwerper een compleet stel van alle betreffende bescheiden, voor zijn archief vervaardigt.

De Commissie van den B.N.A. tot het doen van voorstellen inzake Honorarium Uitbreidingsplannen,

H. VAN DER KLOOT MEYBURG.
G. VERSTEEG.
JOSEPH CUYPERS.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPKE
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPREIS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.—
's jaars. voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50
Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIEN:
v. 1-6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Grootte
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonne-
ment tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 15 MEI 1920. - No. 20.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. M.U.L.O.- en Handelsdagschool te
Hilversum. — Groot-Parijs.

JAARVERGADERING B.N.A. UITGESTELD

Het Bestuur deelt hierbij mede dat de Jaar-
vergadering niet zal plaats hebben op 29 Mei a.s.
maar eenige weken later.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van
den B.N.A. worden de leden dringend ver-
zocht mij op te geven hunne beroepsin-
komsten over 1919, ten einde daarnaar het
percentage van den Hoofdelijken Omslag
te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

HANDHAVING A.R. VOOR NATIONALE PRIJSVRAGEN.
Naar aanleiding van een drietal welomschreven
gevallen, in den laatsten tijd voorgekomen,
waarbij de Algemeene Regelen voor Nationale
Bouwkundige Prijsvragen door leden van den
B.N.A. niet in acht werden genomen — deze
gevallen zijn thans in behandeling bij de Com-
missie van Onderzoek — maakt het Bestuur de
leden er op opmerkzaam, dat de A.R. voor de
leden van den B.N.A. bindend zijn en dat het
meewerken aan prijsvragen, welke de P.P.C.
niet heeft goedgekeurd, niet kan worden toe-
gelaten.

Het Bestuur wijst hier inzonderheid op Art.
42, 3°, van de A.R.: „Een lid, dat op eenigertel
wijze is betrokken in een besloten prijsvraag of
meervoudige opdracht, is gehouden daarvan
mededeeling te doen aan de P.P.C. en haar des-
gevraagd die inlichtingen te geven, die haar in
staat stellen te beoordeelen of ingeval van een
besloten prijsvraag het programma voldoet aan
de A.R. en in geval van een meervoudige op-
dracht voldaan is aan het in art. 1 bepaalde
omtrent het honorarium”.

EXAMENS BOUWKUNDIG OPZICHTER EN BOUWKUNDIG TEEKENAAR B.N.A.

Voor het examen Bouwkundig Opzichter had-
den zich dit jaar aangemeld 203 kandidaten,

waarvan 183 volledig aan het examen hebben
deelgenomen.

Hiervan is aan 115 kandidaten het diploma
verleend, te weten de heeren:

Th. A. Achilles, W. J. Arkes, A. C. Bartels, V.
Eatenlaan, R. Bekendam, F. J. Beckers, C. Ben-
schop, C. W. van den Berg, B. Bieleveld, A.
Boelhauer, J. C. Boekholt, H. J. Bongers, E. G.
Born, C. M. v. Broekhuizen, W. Bijleveld, Jos.
Coprav, H. van Daal, Jac. Diekman, D. Diepen,
W. L. S. v. Diggelen, J. Dikland, C. Doelman, J.
C. Dop, J. J. v. Dorp, A. Douw, J. van Duin, H.
S. B. Eckhardt, A. Eefting, J. H. C. Essenberg,
P. Eykens, A. Feith, M. J. Fokkers, J. W. de Goey,
J. H. de Graaf, H. J. de Haan, Chr. H. Hendriks,
L. J. Th. Hendriks, C. J. Hemmes, D. Hoekstra,
K. Hoiting, H. de Hoop, A. M. Jimmink, W. H.
J. Jolink, B. de Jong, N. de Jong, H. Jongman,
J. L. van Kan, H. F. Kelderman, A. Klein Rou-
weler, H. Koene, G. Kok, M. v. d. Kooy, P. Kooy,
J. van Laar, J. op 't Land, J. A. Lamens, M. Chr.
Lanooy, G. v. d. Linde, J. W. Linsen, G. Marcelis,
M. Matherus, H. Meyer Jr., A. Meyer, A. Mool-
dijk, P. Moolhuizen, J. D. Moorrees, B. Nauta,
S. Neerhof Azn., L. de Nood, K. Olie, S. Oskam,
A. Oosterkamp, J. Ossewaarde, S. D. A. P. Paul,
P. v. d. Plas, F. H. Plevier Jr., J. Prent, M. Raven-
steyn, W. E. Reuyt, H. A. Riddersma, J. van Riet,
A. Roerdink, P. Roos, F. H. Rijswijk, H. H. Schuur-
mans, F. H. Sickler, J. v. d. Staay, J. v. d. Steen,
P. Stoeltinga, T. D. van Stokkum, S. Straatsma,
J. A. N. Tak, E. A. van Teerling, C. Tiemstra,
H. R. Tenkink, J. Toet, W. H. Toet, W. Uylen-
broek, J. L. F. C. de Vis, A. de Visser, O. Visser,
J. v. d. Velde, A. Versteegh, A. A. Versteeg, C.
de Vries, E. de Vries, P. v. d. Water, B. de Wilde,
J. W. Willemse, P. Witteman, A. J. Wijman, L.
van Zetten, H. Willemse, A. Zwaan, G. J. J. van
't Hagg.

Aan het examen voor Bouwkundig Teekenaar
hebben 5 kandidaten deelgenomen, die allen zijn
geslaagd, te weten de heeren: J. C. Dop, J. F.
Heiligers, R. Jellema, G. A. M. Loogman, W. F.
v. d. Vegte.

JAARVERSLAG VAN V. A. N. K. OVER 1919.

Dat de actie der vereeniging meer en meer de
aandacht en belangstelling wekt, zoowel onder
de kunstenaars, als bij publiek en overheden,
is in het afgelopen jaar op meer dan eene wijze

duidelijk gebleken. Breidde zij zich als van zelve door eigen groei uit, daar tegenover stond, dat al meer aanraking en medewerking door andere groepen werd verlangd, dat onze invloed in allerlei nitingen op ons kunstgebied niet alleen erkend of goedgekeurd, maar veelal ook gezocht werd. Het stijgend ledental ook was een sprekend symptoom: in het afgelopen jaar traden niet minder dan 32 leden toe, waaronder 4 leden-begunstigers. De volledige ledenlijst telde aldus op 1 Jan. 1924 namen.

Tegenover het verblijdend toetreden van velen stond verlies van enkelen, maar onder dezen moesten wij inzonderheid noemen Mej. Faddegon: die voor de vereeniging een meer dan gewoon waardevol lid was.

Ter ledenvergadering van 17 Mei, werd bekend gemaakt, dat bij referendum in het bestuur herkozen waren Mej. Nierstrasz en de heer Fels, nieuw gekozen de heer Jongert. De heer Penaat werd als voorzitter herkozen, zoodat de nieuwe bestuurs-samenstelling werd: Penaat (voorz.); Fels (ond.-voorz.); Mej. Nierstrasz (penn.-ssec.); de Koo (seer.); Jongert.

Het belangrijkste feit, dat wij bij onzen terugblik op 1919 mogen vermelden is de verschijning van het eerste Jaarboek. In den aanvang van het jaar hadden wij kunnen berichten dat de staatsbegroting, waarop de post van subsidie voor het Jaarboek voorkwam was aangenomen. Over het gewicht, dat deze uitgave voor de bevordering van onze kunsten in ons land heeft, behoeven wij niet uit te weiden.

Het bestuur en de door de vereeniging aangewezen redactie blijven bij voortdurende zorg en aandacht wijden aan deze uitgave, waarin zij terecht een succes mogen zien op ons initiatief en verwachten van de ambachts- en nijverheidskunstenaars, zoo leden als niet-leden der V. A. N. K. een overeenkomstige belangstelling en medewerking.

In de ledenvergadering van 17 Mei werden de plannen tot stichting van een Instituut van Sier- en Nijverheidskunst door den voorzitter ingeleid. Besloten werd daar to met de van particuliere zijde hiervoor beschikbaar gestelde gelden de voorbereiding te doen aanvangen op beperkte schaal, in afwachting van de mogelijkheid de lokaliteiten door de gemeente 's-Gravenhage, voor het Instituut in uitzicht gesteld, inderdaad te betrekken: zo het te stichten Instituut te stenen met een som van f 300 uit de vereenigingskas en f 300 uit die van het College van Advies. Inmiddels moest worden afgewacht of naast de medewerking van den Dienst van K. & W. 's-Gravenhage ook de regering steun zou verleen in den vorm van subsidie. Deze subsidie (groot f 3000) werd inderdaad op de Staatsbegroting voor 1920 geplaatst.

De voorbereiding van het Instituut welke o. a. bestaat in het leggen van den grondslag eener

verzameling documentatiemateriaal, in afbeeldingen, literatuur, etc., gaf ook aanleiding tot het openen van correspondentie met buitenlandsche instellingen (als the British Institute of Industrial Art te Londen, le Service d'Etudes te Parijs, de Entwurfsmesse te Leipzig, enz.), waardoor de toevoer van belangrijke inlichtingen uit den vreemde reeds voor een aanmerkelijk deel werd geregeld, en wat er toe leidde dat reeds enkele malen dergelijke voorlichting van hier werd gevraagd en gegeven.

Het College van Advies voor Opdrachten zette zijn werkzaamheden voort. De laatste resultaten vermeldde wij onlangs in het orgaan. Daarvan zij hier 't voornaamste slechts aangestipt: het ministerie van Waterstaat vereenigde zich met het advies v. h. College i. z. de nieuwe postzegels, (t. w. tot de uitschrijving eener gemengde prijsvraag). Waar daartoe aanleiding bestond werden overheden en belangrijke ondernemingen bij inlichtend schrijven gewezen op het bestaan en de werkwijze van het College, en verscheidene teekeningen wijzen er op, dat meer en meer de bekendheid met zijn arbeid en doel zich uitbreidt. Dat de gedachte welke tot de instelling van dit College leidde een juiste was, werd op sprekende wijze bevestigd door het feit dat de architecten, uit wier midden aanvankelijk veel aanmerking op deze gedachte werd gemaakt, zelf tot het scheppen van dergelijk adviseerend lichaam kwamen. Van de Vereeniging ter bev. d. Graf. Kunst ontvingen wij mededeeling dat zij nauwer samenwerking met de V. A. N. K. ten opzichte van het College van Advies op prijs zou stellen. Ingevolge hiervan werd zoowel aan genoemde vereeniging als aan den Kring van Beeldhouwers het voorstel gedaan, voor gevallen de grafische (resp. beeldhouw-) kunst rakende, in het College te doen zitting nemen een afgevaardigde van de Vereen. t. bevord. d. Graf. K. (resp. Kring van Beeldhouwers). Voor de *Haarlemsche Tentoonstelling v. aesthetisch uitgevoerde gebruiksvoorwerpen* werd onze medewerking gevraagd. De vereeniging wees den heer A. P. Smits aan als haar gedelegeerde in de Tentoonstellingscommissie, terwijl de voorzitter der V. A. N. K. in de Aanbevelingscommissie zitting had. Van hante zijde kwam daarop het voorstel de samenwerking te bestendigen, zoodat de heer A. P. Smits als permanent gedelegeerde van de V. A. N. K. heeft zitting genomen in de Commissie van bestuur van het K. N. Mus. te Haarlem. Mocht in dit geval onze vereeniging met de grootste voldoening hare medewerking verleen aan een ook artistiek succesvolle tentoonstelling, waarop, door de aan onze beginselen getrouwe leiding, onze regelen werden gehandhaafd, — minder gelukkig waren wij in onze, niet ten einde toe gegeven medewerking aan de voorbereiding eener *Jaarbeurs voor K. N. van de Mij. v. Beeld. K.*

(Wordt vervolgd.)

M.U.L.O.-EN HANDELSDAGSCHOOL TE HILVERSUM.

Het is eigenaardig, dat er onder de scholen zoovele voorkomen, die op zeer markante wijze de moderne bouwkunst vertegenwoordigen. Meer dan onder de overige bouwwerken, die door de overheid worden gesticht, ziet men in den schoolbouw fraaie voorbeelden van bouwkunst. Wij wijzen hier bijv. op de scholen te Amsterdam, waarvan er reeds verscheidene in dit weekblad zijn gereproduceerd, op de Meisjes H.B.S. te Arnhem, op de school aan de Mecklenburgerlaan te Utrecht, om slechts enkele te noemen. Ook heeft in het eerste decennium van deze eeuw, juist een schoolgebouw menigmaal uit architectonisch oogpunt de aandacht tot zich getrokken. In menige plaats — an ons land is niet b.v. het nieuwe raadhuis het meest op den voorgrond tredend bouwwerk, — de raadhuisbouw staat ver bij den schoolbouw ten achter — maar het schoolgebouw of de schoolgebouwen.

Het is dan ook geen wonder, dat ook te Hilversum, waar sinds eenige jaren de heer W. M. Dudok, als Directeur van Gemeentewerken, met kracht in de richting van een goede moderne bouwkunst streeft, de schoolbouw de aandacht vraagt.

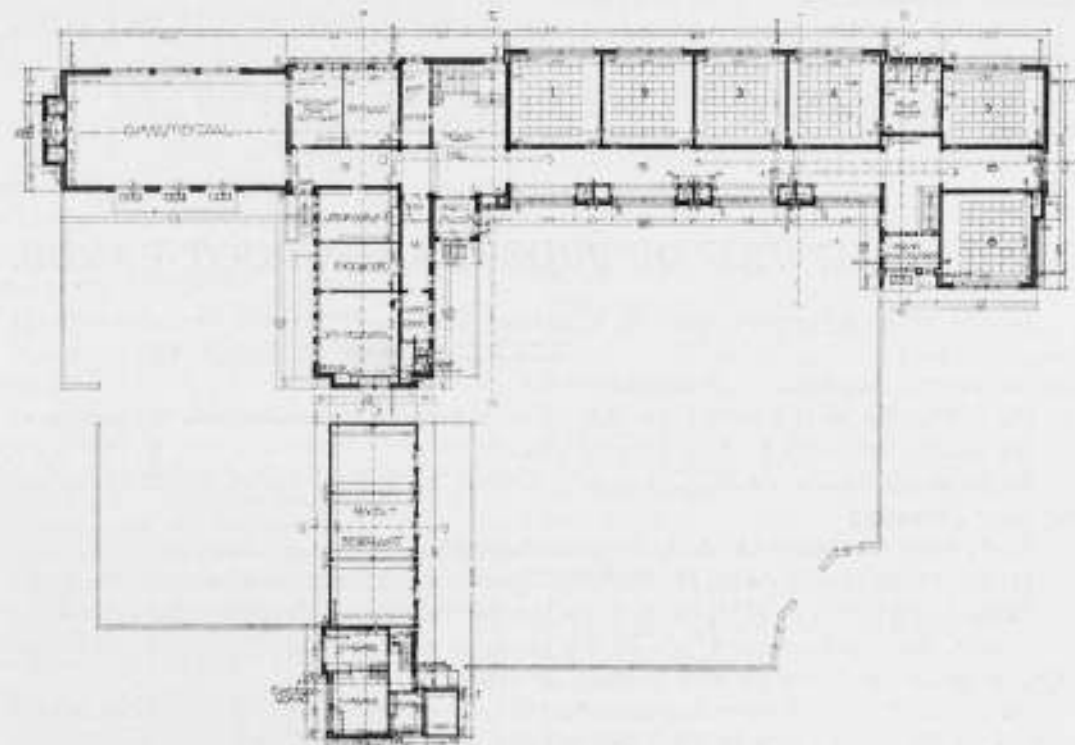
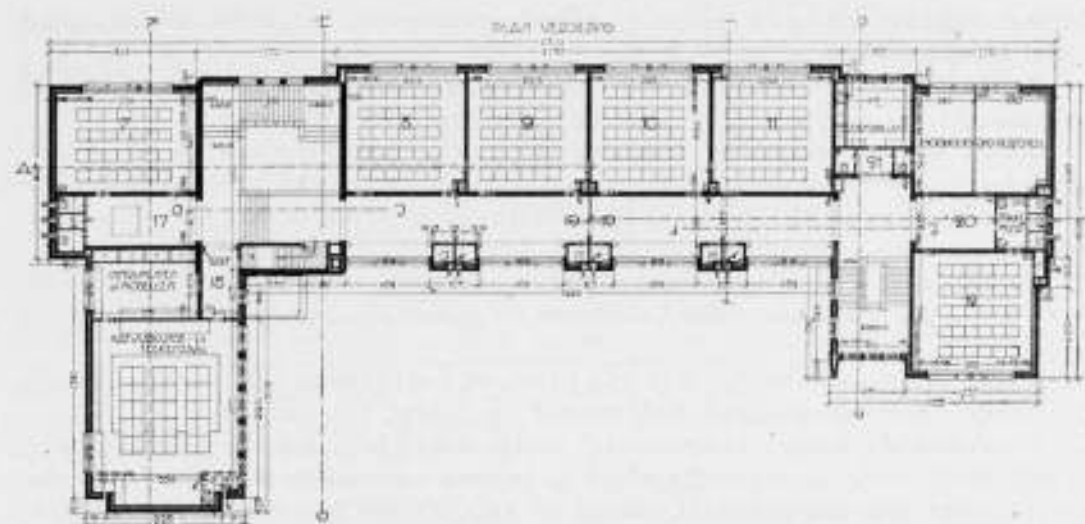
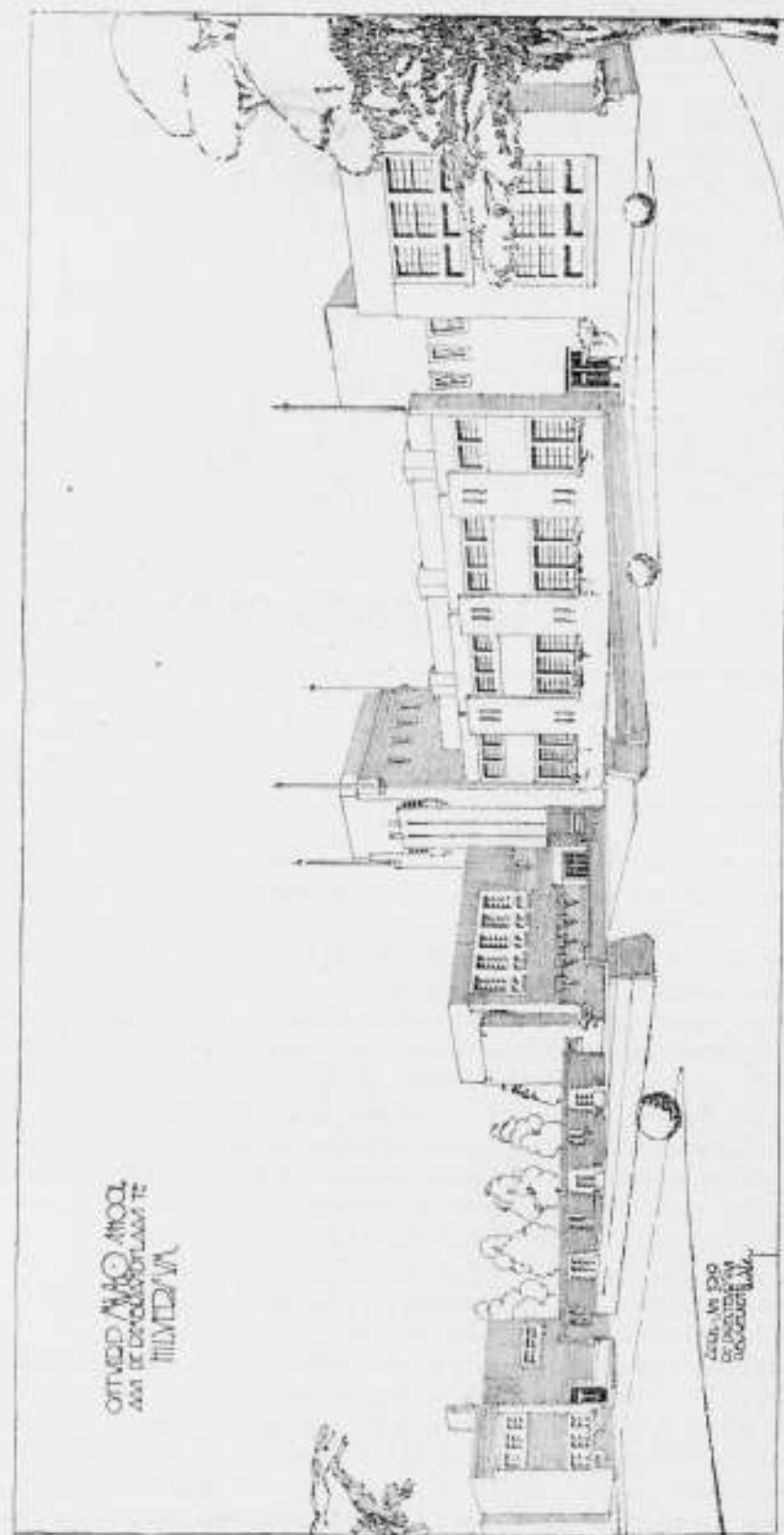
Tijdens het jongste bezoek van de leden van den B.N.A. aan de nieuwe openbare gebouwen te Hilversum, hebben zij gelegenheid gehad de sinds enkele jaren voltooide school aan de Geraniumstraat te bezichtigen terwijl zij op het bureau van den heer Dudok in de gelegenheid werden gesteld kennis te nemen van de teekeningen van de plannen voor een school aan de Rembrandtlaan.

Enkele dezer teekeningen worden hierbij gereproduceerd. Men zal er zich een beeld uit kunnen vormen van het bouwwerk, dat thans in wording is en in dit najaar voltooid zal moeten zijn.

De eenigszins bijzondere vorm van dit gebouw vindt zijn oorzaak, ten eerste in de plaats, die in het kronkelende wegennet met zeer veel overleg moest worden bepaald, en voorts in de eischen, die met het oog op het dubbele doel, waaraan de school moest beantwoorden, — tegelijk M.U.L.O. school en Handelsdagschool — niet eenvoudig waren.

Niettemin is het gelukt de plannen te doen beantwoorden aan deze eischen, welke als volgt omschreven waren:

1°. Het gebouw moest bevatten 9 leslokalen voor het M.U.L.O. onderwijs, 3 les-

SCHOOL TE HILVERSUM. PLATTEGRONDEN.

lokalen voor het Handelonderwijs, 1 gymnastieklokaal, 1 leerzaal natuurkunde en 1 teekenzaal c.a. (welke laatste twee localiteiten eventueel gecombineerd mochten worden) en voorts de bijkomende vertrekken t.w. 2 kamers schoolhoofd, 2 kamers personeel, 2 vertrekken voor leermiddelen, 1 kamer schoolarts.

2°. De afdelingen voor M.U.L.O. en Handelonderwijs moesten afzonderlijke toegangen verkrijgen.

3°. Het ontwerp moest voorzien in de mogelijkheid, dat het handelonderwijs zich elders in een speciaal gebouw verder zoude ontwikkelen, zoodat het heele gebouw voor M.U.L.Onderwijs zoude worden bestemd; de alsdan overbodige vertrekken voor schoolhoofd en personeel voor het handelonderwijs moesten gezamenlijk tot een

normaal leslokaal zijn in te richten en het gebouw moest een behoorlijk samenhangend geheel blijven vormen.

Ter besparing van kosten is, wat betreft de architectuur, de noodige zakelijkheid betracht. Uit dat oogpunt is de ontwerper overgegaan tot vlakbouw.

Zoals uit de perspectief tekening is te zien, heeft dit geleid tot een project van interessante massawerking. De samenstellende deelen van het gebouw hebben zich ieder tot hun vereischte proportie ontwikkeld, en geven te zamen de plastische werking.

Nu het gebouw in schoone baksteen zal worden uitgevoerd is het hierbij van groot gewicht dat aan elk samenstellend deel van dit geheel zijn eigen waarde zal worden toegekend.

Wordt het gebouw vervaardigd van beton, of van baksteen dat bepleisterd wordt, dan vormt ieder samenstellend deel, vanzelf één geheel, één element.

Uitgevoerd in schoon baksteenwerk echter moet hierin ook de uitdrukking van samenstellend deel, van element op zichzelf, gegeven worden. De perspectief tekening geeft hiervan geen nader inzicht, hoewel de verschillende arceeringen der schaduwvlakken er op wijzen, dat de ontwerper met dit moeilijk probleem bij de detaillering rekening zal houden.

Juist bij een dergelijken vlakbouw hangt van het detailleeren zoo veel af. Als het resultaat hiervan zoo zal zijn als de architectonische opzet van het geheel, dan zal Hilversum in zijn school aan de Rembrandtlaan een fraai bouwwerk rijker zijn geworden.

J. P. M.

DE UITSLAG VAN DE PRIJSVRAAG GROOT-PARIJS.

In den vorigen jaargang van dit Weekblad op pag. 309 is een en ander omtrent deze prijsvraag medegedeeld. Thans heeft de Jury uitspraak gedaan en zijn de namen van de bekroonden bekend gemaakt.

De prijsvraag was, zooals indertijd werd medegedeeld, verdeeld in 4 klassen.

De eerstbekroonden in deze klassen zijn:

In de eerste klasse de H. H. Jaussely, Expert en Sollier, onder hoofdleiding van den heer Jaussely;

in de tweede klasse de H. H. Agache, Auburtin, Parenty en Redont;

in de derde klasse de H. H. Molinié, Nicod (Grand Prix de Rome) en Ponthier;

in de vierde klasse de H. H. Faure-Dujarric, Berrington (een Engelschman) en Chaurès.

Onder deze prijswinnaars zijn er die reeds in andere groote stedenbouwkundige prijsvragen de aandacht op zich hebben gevestigd.

M. Jaussely, Grand prix de Rome in 1903 en professor aan de Ecole des Beaux-Arts te Parijs, heeft reeds in 1904 den eersten prijs behaald in de internationale prijsvraag voor de uitbreiding en de verfraaiing van Barcelona.

M. Agache, bekend van het intergeallieerd congres te Parijs in Juni van het vorige jaar, is bekroond in de prijsvraag voor een te stichten hoofdstad van Australië, als ook in de prijsvraag voor de uitbreiding van Duinkerken.

M. Auburtin heeft indertijd den eersten prijs behaald voor de uitbreiding van Antwerpen.

Deze heeren kunnen dus met recht veteranen genoemd worden.

Waarschijnlijk zijn we binnenkort in staat van de resultaten van deze prijsvraag eenige afbeeldingen op te nemen.

In ieder geval komen we er nader op terug.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marxstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIEN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 22 MEI 1920. - No. 21.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Aigekeurd door de Schoonheidscom-
missie. — Wat was, is, en zou kunnen zijn, door J. B.

JAARVERGADERING B.N.A. UITGESTELD

Het Bestuur deelt hierbij mede dat de Jaarvergadering niet zal plaats hebben op 29 Mei a.s. maar eenige weken later.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

HONORARIUM MIDDENSTANDSWONING-BOUW.

Aangezien tot het Bestuur meermalen de vraag werd gericht op hoedanige wijze het honorarium voor middenstandswoningbouw dient te worden berekend, deelt het Bestuur hiermede als zijn opvatting mede dat zoolang het honorarium voor middenstandswoningbouw niet nader is geregeld en vastgesteld, de berekening ervan wanneer het vereenigingsbouw betreft, dient te geschieden overeenkomstig de berekening van het honorarium voor bouwwerken voor de volkshuisvesting.

Dr. P. J. H. CUIJPERS.

Naar wij uit de dagbladen vernemen, is Dr. Cuypers van de ziekte waaraan hij eenigen tijd geleden lijdende was, weer geheel hersteld.

ARCHITECT EN KUNSTMACAENAS.

Wij verzuimden er op te wijzen dat het berichtje in No. 19 van dit blad, onder bovenstaanden titel, werd overgenomen uit „Klei“.

MONUMENTENZORG.

Benoemd zijn tot berichtgevers voor de afd. B der Rijkscommissie voor de monumentenzorg P. A. van Buuren, Middelbarnis; mr. A. P. van den Blink, Brielle; F. A. Tepe, Schoonhoven; dr. M. A. Evelein, Gouda; W. W. C. Regt, Alphen aan den Rijn; mr. dr. J. C. Overvoorde, Leiden; jhr. mr. W. A. Beelaerts van Blokland, Wasse-

naar; J. L. Schouten, b. i., Delft; P. J. van Harderwijk, Schiedam, en bovendien het secretariaat der Prov. Z.-Holl. Archeologische Commissie te 's-Gravenhage. (Hbd.).

JAARVERSLAG VAN V.A.N.K. OVER 1919.

Vertegenwoordiging van de V.A.N.K. werd gevraagd en nam zitting in de jury voor affiches op de tentoonstelling R.E.G.A.T.A.; in de jury van de Prijsvraag voor affiche firma Molijn & Co., op uitnodiging der Academie v. B. K. en T. W. te Rotterdam. Bovendien werd een voortdurend toezicht op prijsvragen geoefend o.a. Prijsvr. Ver. tot Besch. v. Dieren; Prijsvr. Volksfeest Arnhem, etc. Voor de verzorging van de uitgave: „De Nederlandsche Industrie“ (uitgave Gerlach) werd de hulp der vereeniging ingeroepen, welke een commissie van drie daarvoor aanwees. Na onderzoek en besprekingen bleek tot heden geen overeenstemming te bereiken aangaande door de commissie onvermijdelijk geachte kosten. Een verzoek tot samenwerking van de „Union des villes et communes belges“ bereikte ons veel te laat, dan dat aan werkelijking kon worden gedacht. Het bestuur vond hierin aanleiding nadrukkelijk uiteen te zetten, dat een slecht voorbereide, onvolledige expositie in het buitenland absoluut in het nadeel der Nederlandsche nijverheidskunst moet zijn, en de hoop uit te spreken, dat men de vereeniging in eventueel volgende gevallen behoorlijk tijdig zou kennen in opgevatte plannen van dezen aard, waaraan zij dan zeker een goed voorbereide medewerking zou verlenen. De Nederl.-Indische Kunstkring, (Semarang), zocht de vereeniging aan haar medewerking te verlenen voor een reizende tentoonstelling. Dit plan, dat ons bij nader onderzoek en besprekingen levensvatbaar scheen, is nog in behandeling en werd inmiddels in de ledenvergadering ter tafel gebracht. In de Commissie v. verbetering v. h. handteekenonderwijs (de z.g. Verzamel-Commissie), ingesteld door den Bond van Directeuren van Nijverheidscholen, namen de voorzitter en ons lid A. H. Jansen zitting, terwijl de heer Jac. v. d. Bosch, onze vereeniging vertegenwoordigend lid van het bestuur werd van de School voor Binnen-architectuur te Amsterdam.

De Musea-commissie legde de resultaten van haar onderzoek neer in een rapport, waaraan het

bestuur toevoegde een opmerking, betreffende de voorgestelde stichting van een Centraal-Rijks-Museum, n.l. dat stichting en uitbreiding van gemeentelijke musea daarnaast niet overbodig moest worden geacht; welk rapport, na in Juli in ons orgaan gepubliceerd te zijn, werd gezonden aan de Rijks-Commissie v. h. Museum-wezen.

In onderscheidene aangelegenheden wendde de vereeniging haar invloed aan door het zenden van adressen aan autoriteiten; wij noemen o. a. het adres i. z. 4% -belasting op artistiek huisraad (Juli 1919); het adres aan den Amsterdamschen gemeenteraad i. z. de Vijzelstraat-kwestie, met het doel K. P. C. de Bazel als adviseur te doen aanblijven; schrijven aan B. en W. van Amsterdam i. z. *aanplakgelegenheden*; adres aan College van Curatoren van de Universiteit te Amsterdam, houdende verzoek om *toegepaste kunst* als verplicht- of keuze-vak te brengen op den rooster van de te stichten *Handelsfaculteit*.

Een andere kwestie van onderwijs, in 1919 aan de orde gekomen, n.l. de benoeming van den heer J. B. Smits als directeur van de *Dagteeken- en Kunst-ambachtsschool* heeft, om de belangrijke *principieele* vraag hierin op den voorgrond gebracht, de ernstige aandacht van het bestuur getrokken; bij adres niting gegeven hebbend aan zijn met redenen omkleed oordeel aangaande *die vraag in 't algemeen*, mag het bestuur met voldoening constateren dat door de benoeming van den heer Smits het hier besproken geval ten slotte door het Departement van O. K. en W. is opgelost op een wijze die met dat oordeel blijkt overeen te stemmen.

Zoo is er geen onderdeel van het veelzijdige gebied onzer kunsten, haar beoefening en bevordering, waarop de werkzaamheid der ver-

eeniging zich niet in het afgelopen jaar, en veelal met goede vrucht, heeft doen gelden.

Velerlei voorbereidende arbeid wordt niter-aard in een jaarverslag niet omschreven. Daar-omtrent zij genoeg te zeggen dat het bestuur met groot vertrouwen in de toewijding en medewerking der leden het nieuwe jaar is ingegaan.

HET „DAILY MAIL“ IDEALE DORP.

De „Daily Mail“ kondigt aan dat hij bezig is om een permanente tentoonstelling te organiseren, om de nieuwe methoden van huizenbouw te laten zien.

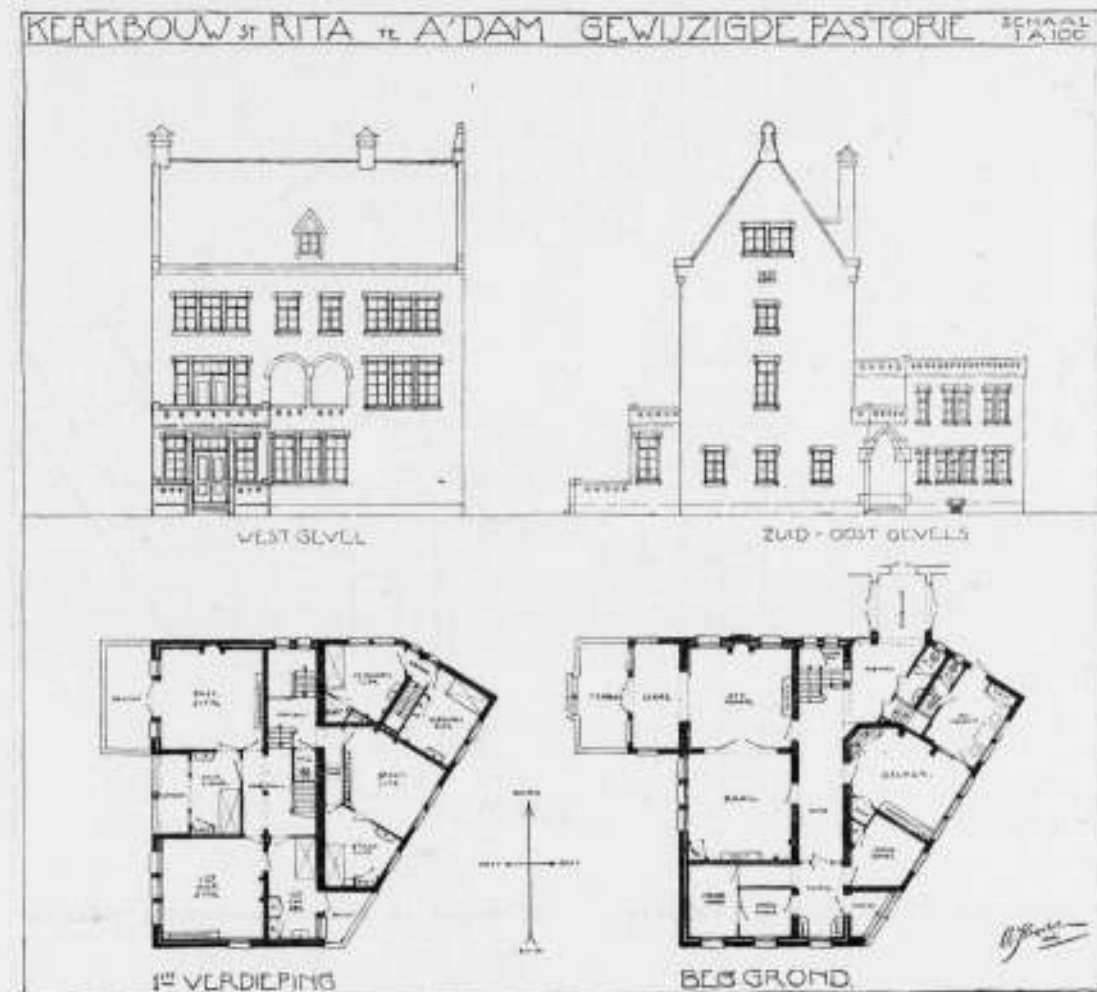
De beschikking hebbend over een geschikt terrein dat in de onmiddellijke nabijheid van Londen is gevonden, zullen firma's die bezig zijn aan het ontwerpen en in toepassing brengen van nieuwe bouwconstructies, uitgenoodigd worden woningen te bouwen in The Daily Mail Ideal Village.

Nadat de gebouwtjes ter bezichtiging zijn gesteld van het publiek, de autoriteiten enz., zullen zij in 't openbaar geveild worden en onmiddellijk in gebruik kunnen worden genomen. De Tentoonstelling zal waarschijnlijk drie maanden open zijn, zoodat de gebouwtjes tegen den winter voor de koopers beschikbaar zijn.

De oprichters wenschen van dit Ideale dorp een unicum te maken; daartoe moet ieder huis worden gebouwd in een ander materiaal of volgens een andere methode.

Het plan van het dorp zal ontworpen worden door een van de grootste stedenbouwkundigen van de wereld en de beste architecten zullen ter beschikking worden gesteld van de deelnemende firma's.

(Journal R.I.B.A.)

AFGEKEURD DOOR DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

Van bovenstaand ontwerp is de pastorie afgekeurd door de Amsterdamsche Schoonheidscommissie.

Nadat de architect de heer A. J. Kropholler op 17 April van de schoonheidscommissie een mededeeling had ontvangen, dat de raamverdeling der pastorie naar hare meening belangrijk rustiger diende te worden, bracht de heer Kropholler de gewenschte veranderingen aan, echter zonder succes, want de Schoonheidscommissie deelde hem bij schrijven van 7 Mei mede, dat haar bezwaren tegen het eerste project geenszins zijn ondervangen, zoodat zij ook dit ontwerp niet voor goedkeuring kan voordragen.

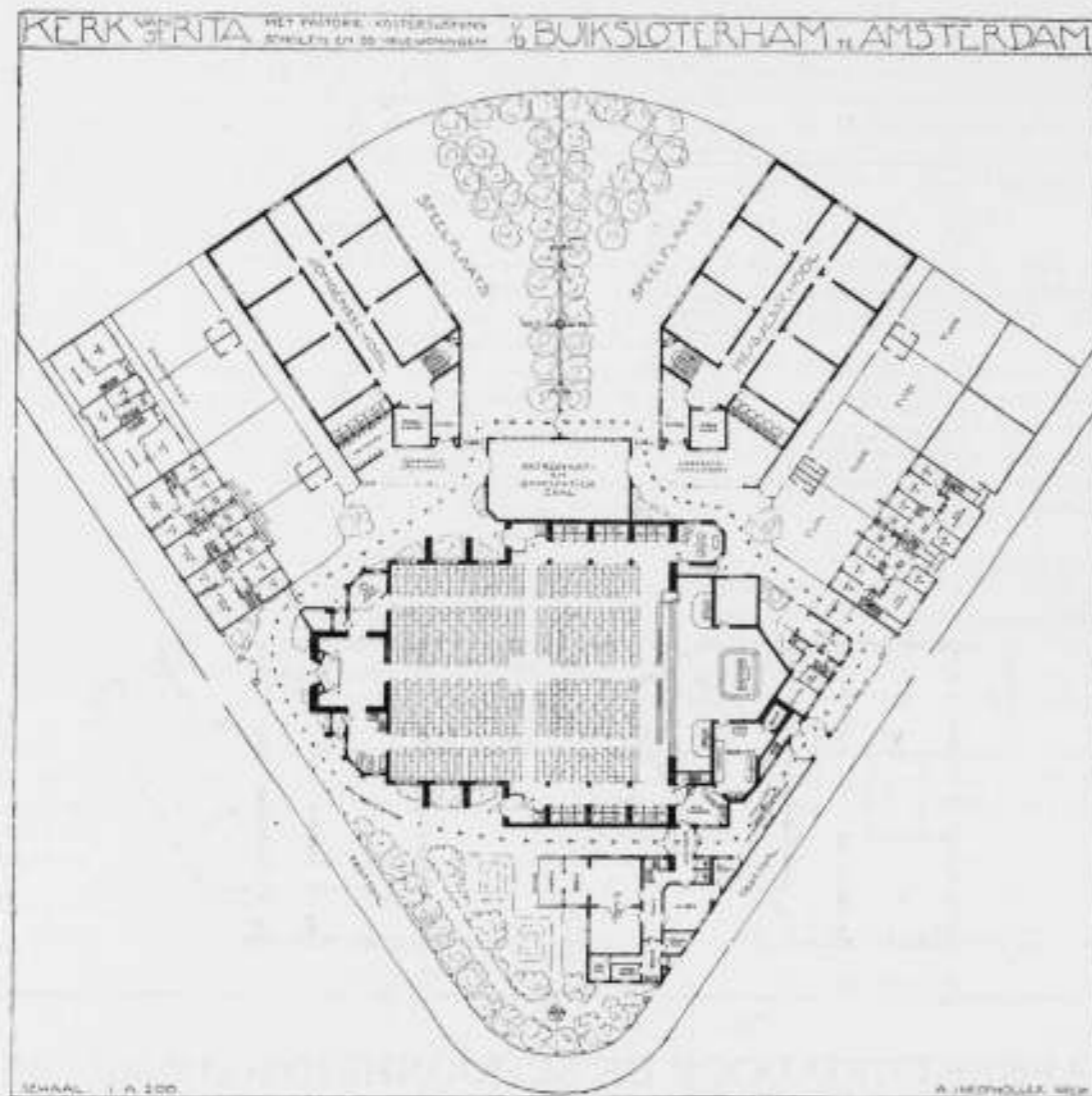
Naar aanleiding hiervan heeft de heer Kropholler afgezien van het bouwen van de pastorie, zooals blijkt uit het volgend adres door hem gericht aan Burgemeester en Wethouders:

den 8sten Mei 1920.

Aan
de EdelAchtbare Heeren Burgemeester en Wethouders der Gemeente
AMSTERDAM.

Geeft met verschuldigten eerbied te kennen: A. J. Kropholler, gemachtigde van het Kerkbestuur van St. Rita te Amsterdam;

dat hij als architect heeft aangevraagd vergunning tot het bouwen van eene kerk en pastorie aan het Hagedoornplein;

dat naar het oordeel der Schoonheidscommissie blijkens door hem ontvangen schrijven, de kerk wel en de pastorie niet rustig genoeg van uiterlijk is om hiervoor bouwvergunning te verleen;

dat ten einde der Commissie te gemoet te komen ondergeteekende reeds eenmaal een nieuw plan voor de pastorie heeft overgelegd;

dat dit plan nu naar het oordeel der Schoonheidscommissie nog niet rustig genoeg is;

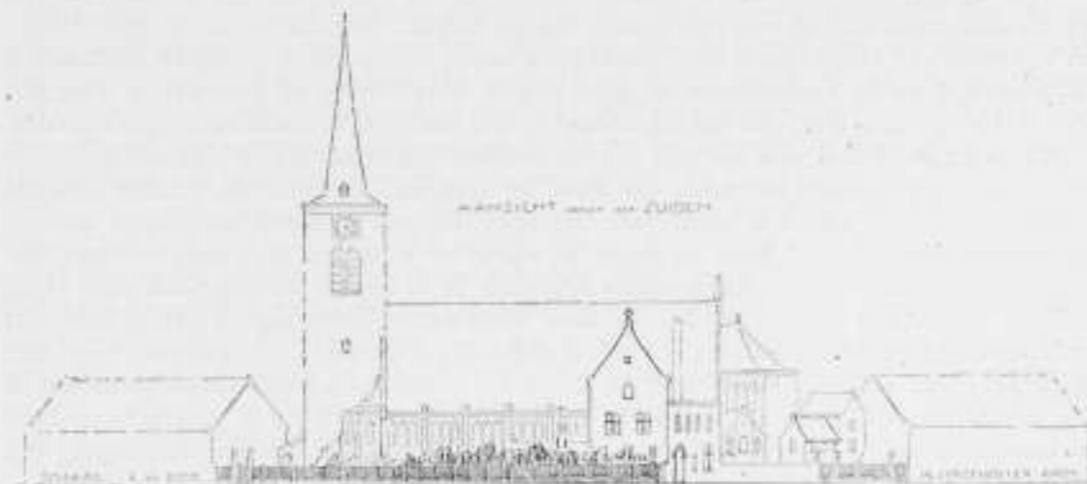
dat naar de meening van ondergeteekende voor ieder onbevangen beschouwer dit oordeel der Schoonheidscommissie gezocht en volkomen ongegrond is;

dat trouwens voor beoordeeling bijna alleen behoeven te worden in aanmerking genomen de westelijke en zuid-oostelijke gevels, daar de pal-oostelijke gevel wegvallt achter den zuid-oostelijken vooruitbouw en de noordelijke gevel door het kerkgebouw aan het oog wordt onttrokken;

dat ondergeteekende zijne plannen na nauwgezette studie heeft geconcipeerd en het bij hem vaststaat, dat ieder deel van het ontwerp ook van de pastorie juist is zooals het moet zijn;

dat ondergeteekende door deze handelwijze der Schoonheidscommissie zijn werk bedreigd ziet met nivelleering en niet geneigd is tot uitvoering zijner ontwerpen dan volgens zijne eigen inzichten van bouwkunst;

120

dat hij U derhalve verzoekt hem alleen vergunning te verleen tot het bouwen van de kerk, zullende hij het Kerkbestuur van St. Rita voorstellen een andere bouwkundige kracht te belasten met het ontwerpen en bouwen der pastorie.

't Welk doende enz.

(w.g.) A. J. KROPHOLLER.

WAT WAS, IS, EN ZOU KUNNEN ZIJN.

Er was eens een tijd, het moet ongeveer van 1180 tot 1240 geweest zijn, dat de architectuur bloeide in Noord-Frankrijk. Het was in dien tijd, dat de eindelijke zegpraal van het burgerschap op de feodale instellingen zich het scherpste afteekent. Dit werd de machtige drijfkracht voor den bouw van Godshuizen, ruimten, die iets te zeggen hebben, zelfs tot het minst ontvankelijke gemoed. Ruimten, waaraan men niet terug kan denken, zonder de huivering van ontroering na te voelen, die bij een eerste aanschouwing doorleefd werd.

En toch was ook dat, wat voor het ontstaan van deze ruimten den eersten stoot gaf, zoiets heel gewoons. Want, zooals de constellatie van de maatschappelijke verhoudingen ten tijde van de Farao's noodzakelijk voerde tot den bouw der pyramides, zoo was in de middeleeuwen de kerk, de cathedraal, in den meest ruimen zin gebaseerd op maatschappelijke behoeften.

De grootste drijfkracht in het complex factoren, die leidden tot een groote kunst, de machtige impuls, die deze werken deed ontstaan, althans aan de spits er van staat, was zoo'n heel gewone zaak: de behoefte; „l'érection d'un cathedrale, était un besoin, parce que c'était une protestation éclatante contre la féodalité!" zooals Viollet-le-Duc zegt. Een behoefte, ontstaan uit de natuurlijke ontwikkeling van de samenleving, is het dus, die het leven ingeblazen heeft aan een kunst, die nog nooit geëvenaard is, laat staan overtroffen, en die tegelijkertijd rekening hield met de nevenbehoeften, op een wijze als eveneens nadien nooit meer bereikt werd. Dat, juist het aanpassen bij de maatschappelijke toestanden, is het, wat de geest der Gothiek uitmaakt, zooals Scheffler zoo treffend uit doet komen in zijn „Der Geist der Gotik". De behoefte was er, de cathedraal ontstond en werd, zooals wij haar nu kennen als nalatenschap, een grond van diep ontzag voor den tijd, die haar deed ontstaan. Nu zult u mij tegenwerpen, dat er nog andere factoren meewerkten om tot het resultaat te geraken; dit neemt evenwel niet weg, dat de grondslag de behoefte blijft, en de uitwerking daarvan was: het soepele zich aanpassen bij nevenbehoeften en stemmingen van den tijd. Het zij mij daarom vergund, het idee, dat er veel in de bouwkunst is, dat zich concentreert op behoefte, in den loop van dit opstel vast te houden.

121

De tijden veranderden; ongemerkt vloeiden de stijlwisselingen in elkaar over, gaven achtereenvolgens een spiegeling van de cultuur van condottieren, geldvorsten en rijksgrooten; kunstenaars met klinkenden naam wisten zelfs de ideeën van hun tijd te vertolken en de architectuur te doen pralen. Nooit werd zij evenwel in dien tijd van opkomst en verval van het absolutisme, tot een stijl, die alle behoeften omvatte. Nooit meer werd dan ook de weg van de menschheid in de cultuur afgelegd met zulke dreunende, zelfbewuste schreden als toen. De stappen, waarmee de cultuur door de volgende eeuwen schreed, soms met sierlijken danspas in zacht wiegenden cadans, ze werden niet gehoord door de meesten, waren er trouwens niet voor bestemd ook. Tijdelijke opflinkeringen van godsdienst, oorlog en revolutie, ze brachten geen eigen cultuur, of althans slechts een bescheidene. Droomzoet leefde men voort, zonder dat maatschappelijke gebeurtenissen een groote algemeene kunst, d.w.z. bouwkunst, brachten. Kon het ook anders? Nooit had de kunst een achtergrond van emancipatie als in de middeleeuwen, toen er werkelijk wat te veroveren viel, en in grootsche werken te manifesteren; toen groote menschengroepen vrij gemaakt werden, in overgang van de ene cultuur tot de andere.

Maar wie werkelijk scherp luistert, weet dat ook thans iets geschiedt als in eeuwen niet voorkwam: de bevrijding van een geheele klasse; en dat nu die klasse zelf een kracht ontwikkeld heeft, die het al zeer onwaarschijnlijk maakt, dat zij ooit weer terug zal vallen in afhankelijke machteloosheid, zooals per slot van rekening in de latere middeleeuwen geschiedde. De klasse, die door haar massa en arbeid het meeste bijdroeg, om een minderheid zekere gemakken, geriefelijkheden, en indirect ook cultuur te bezorgen, was daar zelf tot nu toe van uitgesloten, om van erger nog te zwijgen.

En zooals de tred van de middeleeuwsche cultuur nog dreunend tot ons doorklinkt, zoo bestaat er ook geen reden om aan te nemen, dat die van onzen tijd niet de kracht zal hebben dingen van blijvende waarde vast te leggen. Het komt er slechts op aan, of het den kunstenaars gelukt, de juiste elementen uit den hedendaagschen ideeënchaos naar voren te brengen.

Dit is geen paradox, want waarom zou nu niet meer mogelijk zijn, wat zoo betrekkelijk kort geleden, slechts veertien menschenleeftijden, wel mogelijk was, waarom zouden wij dit ten opzichte van eigen tijd voor een hersenschim houden? Een klasse, die sinds eeuwen niets anders gedaan heeft, dan voor de rust, de glorie en het gemak van een bepaalde, slechts langzaam groter wordende, minderheid te zorgen; voor welke niets anders bestond dan geboorte in zorgen, leven in opoffering, gespeend van alles wat geestelijke of materiele waarde heeft, te sterven in zorgen, zij is zich dit bewust geworden, zij eischt haar deel, van wat zij hielp te voorschijn brengen. De maatschappij begint zich bewust te worden, wat zij de arbeidersklasse onthield. In dit alles schuilt een kracht, waarvan wij ons rekenschap zullen moeten geven. Het is de vraag maar, of men het voelt ook, dat het een kracht is, die bezig is een nieuwe wereld te vormen, een wereld, niet alleen tot een behagelijke verblijfplaats voor weinigen, maar een zoodanige voor velen.

Voelt men werkelijk wat het beteekent, zoo'n emancipatie, wat het beteekent voor de cultuur, voelen kunstenaars en architecten dat? Voelen zij, dat, wat zich in de middeleeuwen voltrok, nog maar kinderwerk was, vergeleken bij wat er nu gebeurt? Zij weten het, voelen het aan eigen lichaam, lezen het in krantenartikelen, merken het aan alle kleinigheden des dagelijkschen levens. Zij zijn niet afhankelijk van onvolledige berichten als in de middeleeuwen, doch hebben een volledig overzicht van alle wereldgebeuren; reden te over dus, om te veronderstellen, dat ook zij uitdrukking zullen weten te geven aan de behoeften van hun tijd.

En toch is er nog niets in de bouwkunst, dat er op wijst, dat zich een wonder aan het voltrekken is, waarvan algemeen gevoeld wordt, dat het zoo iets heel bijzonders is, iets zooals slechts enkele keeren in eeuwen voorkomt.

Niets is er dan ook, waaruit blijkt, dat men algemeen de geweldige verplichtingen

voelt, waartoe het leven in zoo'n periode noopt, dat een periode als die waarin we nu leven, ons toeroept: verspil geen tijd, toon, dat, wat bij U gebeurt, weerklank bij U vindt ook; toon met alle kracht van uitdrukking, die de levensverhoudingen U geven, dat er in Uw midden iets bijzonders plaats vindt. De bouwkunst van onzen tijd staat nog zeer passief tegenover dit gebeuren, en dit is nu wel opvallend, daar ze juist in den woningbouw zoo'n prachtig middel zou hebben zich uit te drukken; dezelfde woningbouw, die door een tijdelijke woningschaarschte zoo algemeen de aandacht heeft. Want, zal niet 90 pCt. van alles zooals het nu gebouwd wordt op het platte land, altijd ten achter blijven zelfs bij wat tot voor ruim een eeuw geleden gebouwd werd? Zie onze boerderijen en kleine dorpswoningen uit een tijd, die slechts traditie kende om zich staande te houden. Wie voelt het dan niet als een beschaming, dat de toch werkelijk niet alledaagsche dingen, die om ons heen gebeuren, zich nog zoo weinig weerspiegelen in de bouwkunst, ons nog zoo weinig macht geven om boven de cultuur van die traditie-tijden uit te komen.

En toch zijn er mogelijkheden; toch zijn er enkelen, die een uitweg gevonden hebben in prachtige oplossingen, met wel degelijk een bereikbaar ideaal als basis. Ligt niet in alle werk, dat b.v. de Klerk de laatste jaren maakte, een idee van omsluiten ten grondslag, dat de woning iets veiligts verleent, dat met zijn vlakke gevels zoo prachtig resoluut verschillende werelden van elkaar scheidt; uitdrukt, dat er een leven is van den publieken weg, en een van den huiselijken haard? Het komt mij voor dat dit uit te drukken, waar het woningbouw betreft, een van de sterkste kanten is van het oeuvre van de Klerk.

Dit is één mogelijkheid; maar er zijn er, moeten er zoo oneindig veel meer zijn, die elk hun karakteristieke uitdrukkingsvorm zullen weten te geven aan een behuizing, wanneer slechts consequent de eischen, die een woning bij mogelijkheid stellen kan, onder oogen gezien worden. Toch lukt het zelfs den besten en den knapsten niet altijd, den bevredigenden vorm te geven, zooals zij zich dien denken. En dit, niettegenstaande de maatschappelijke stuwkracht, die zich aan alle zijden doet kennen; is dat geen aanwijzing dat er remmende factoren bestaan?

Nu weet ieder wel, dat er bewust heel veel gezondigd wordt tegen den goeden geest in de architectuur, en de architectuur in het algemeen daardoor aan waarde inboet, evenals men weet, dat tegen dit hardnekkige egoïsme toch niet te vechten valt, en er hier dan ook gerust over gezwegen kan worden.

Een andere zaak, waar wèl over te praten valt, is de invloed van de verordeningen op de bouwkunst, in het bijzonder op woningbouw, waarvoor ik dan ook even Uw aandacht zou willen vragen. Men hoort architecten veel klagen over de bouwverordeningen; minder goede oplossingen worden er dikwijls aan toegeschreven. Maar al te vaak wordt een bouwwerk dan ook een compromis tusschen niet bindende gevoelsoverwegingen en bindende verordeningsbepalingen. Het behoeft geen commentaar, wat dan den doorslag geeft.

Die bouwverordeningen vormen een eigenaardige instelling in onze samenleving; ze zijn naast de behoefte komen te staan, willen de behoefte reglementeeren en zijn tenslotte de leidraden voor den opzet van een bouwwerk. Zooals vroeger Palladio en Vitruvius regels ontwierpen, zoo geschiedt dit thans door daartoe aangewezen ambtenaren. Het zijn wel geen starre regels, die alle maten en verhoudingen binden, doch verkapt werken voelt men ze wel degelijk. Er zijn steden en dorpen, waar de verordeningsparagrafen van de gevels te lezen zijn. Dat dit in het algemeen niet de best geslaagde gevallen zijn, ligt voor de hand; maar eveneens, dat daar dan ook de ambtenaar meer invloed op het uiterlijk van een gebouw heeft uitgeoefend dan de architect zelf, en dus per saldo meer architect is geweest dan deze, die zich niet kon, of mocht onttrekken aan dien invloed.

De verordeningen zijn voortbrengsels uit den tijd van den zondenvall van de architectuur, toen de speculatiebouw gereguleerd moest worden. Het zijn dus nu niet

wetten van zwaartekracht en compositie alleen, die, met een zich aanpassen bij de behoeften van den tijd, reglementeerd werken; het zijn de verordeningen, die zeggen, wat de behoeften moeten zijn. Maar daar ze per slot van rekening toch moeten steunen op de behoeften zelf, zooals die zich door den tijd heen hebben kenbaar gemaakt, zoo kunnen ze nooit anders doen, dan eenige tientallen jaren bij die behoeften ten achter blijven. Daarbij komt trouwens nog, dat de bouwkunst een heel andere zaak geworden is, meer gevoeld wordt als een zaak van algemeen belang, wat ze niet was in de tijden waarin de verordeningen ontstonden. Het eigenaardige gevolg hiervan is geweest, dat de architect zich ten slotte schaakmat heeft laten zetten door verordeningparagrafen.

Nu is het daarmee wel vaak als met geneesmiddelen; het is achteraf nooit na te gaan of de patiënt dood gegaan is doordat een bepaald geneesmiddel ontbrak, of dat hij het er daarmee toch ook niet bovenop gehaald zou hebben. Of de bouwkunst dus veel geleden heeft door dit drankjes- en pillenslikken blijft een open vraag.

Maar een feit is, dat de architect niet meer de opperste vorm-aangever is, zooals dit het geval was in tijden, waarin een bouwkultuur alleen ontstond uit een krachtig, vereenigd streven. Nu zijn er wel veel, die dezen veelkoppigen hydra uitmaken voor al wat leelijk is, maar die hem toch alle eer bewijzen, wanneer hij hun te na aan het lijf komt.

En dit is jammer, want wanneer werkelijk een architect de overtuiging heeft, dat er iets hapert aan de wetgeving, daar die hem belet, de nieuwe behoeften op den voet te volgen, zal hij daarvan moeten getuigen, wil hij niet van lieverlede meer en meer onmondig verklaard worden. Maar, daarvoor is het noodig dat er normen aangegeven worden, waar de wetgever zich naar richten kan, wat trouwens direct nut kan hebben bij een voorgenomen verordeningwijziging ook.

Hierin ligt evenwel het fatale. De architect voelt, dat hij in een tijd staat, die geheel nieuw is; weet, dat hij de emancipatie van een geheele volksklasse meemaakt, maar grijpt niet in. Moest niet juist in een tijd als dezen, waarin zooveel vlottende gedachten zijn, ingegrepen worden voor dat, zijn hoogste goed, de architectuur, en geprobeerd en geëxperimenteerd worden met ontwerpen en schetsen? Is het dan, wanneer er werkelijk wat verwacht wordt van een nieuwe architectuur, niet noodig, dat de architect zich aansprakelijk voelt, wanneer het op leiding aankomt? Moesten niet alle vakbladen week in week uit, vol staan met projecten, die allerlei mogelijkheden ontwikkelen zooals de architect denkt, dat zich die het beste aanpassen bij de behoefte als meest juiste richtsnoer? Dit is de eenige manier om uit te maken, wie in staat is de cultuur van zijn tijd te begrijpen, de letter van de verordening of de architect. Het zal dan blijken, dat er heel wat gezonde oplossingen mogelijk zijn, die nu door wetsbepalingen uitgesloten blijven.

O, het is niet onmogelijk, dat wij de bouwverordeningen niet meer baas kunnen worden en ze het ten slotte toch winnen. Een gezonde woningcultuur zal dan onmogelijk zijn en de architecten zullen zich moeten gewennen aan het idee, dat niet gewerkt kan worden dan onder den horizon van de verordening, en dat, wat nu bereikt is, het hoogste is, wat met woningbouw ooit te bereiken zal zijn. De bouwmeesters van dezen tijd zullen dan niet onder het licht van de latere historie verschijnen als menschen, die hun tijd recht gedaan hebben. Zij zullen het faillieeren, van wat altijd als het beste in de bouwkunst is beschouwd, moeten aanvaarden. Een curatorium van paragrafen zal over hen moeten beschikken, en zorgen, dat de schuldeischers van het oogenblik en van de toekomst tevreden gesteld worden met zoiets als: De beschuldigde was een goed mensch, wij hebben natuurlijk geen schuld aan zijn ondergang, hebben gedaan wat we konden bij de liquidatie, maar beschuldigde wist niet op eigen beenen te staan, peur de vivre, er is dan ook belangrijk minder in kas, dan waarmee begonnen is.

(Wordt vervolgd.)

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red. Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER, Redacteur: J. P. MIERAS : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f. 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f. 12.50
Afs. Nos. f. 0.25, fr. p. p. f. 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels f. 1.80, elke regel meer f. 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentien bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 29 MEI 1920. - No. 22.

INHOUD: OFFICIEEL GEDELTJE. — BOUWKUNDIG
GEDELTJE. Wat was, is, en zou kunnen zijn, door
J. B. (Slot). — Ontvangen boekwerken.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

WONING-CONGRES TE AMSTERDAM.

Op 19 en 20 Mei werd te Amsterdam in het gebouw van den Werkenden Stand een Woningcongres gehouden op initiatief van den Nederlandschen Bond van Huis- en Grondeigenaren en Bouwkundigen. Het congres was vrij druk bezocht. De architecten waren absent. Dit was erg jammer, want er viel op dit congres heel wat te constateeren en te leeren. Al had het leerzame haast alleen een negatief karakter, en hebben we positief geleerd dat woningcongressen heel amusant, maar volkomen doelloos zijn. Want alles wat vanaf het deffige spreekgestoelte werd verkondigd, wisten we reeds uit allerlei bladen, op de details dan na, maar op een congres moeten de details achterwege blijven en alleen de groote lijnen getrokken worden. Maar wie kent de groote lijn in de woningpolitiek, of beter, waar is de groote lijn? Wegens onvindbaarheid derzelve werden dus de details maar aangepakt en hiermede amuseerde men zich twee volle dagen. Toch was er een zuivere stemming, omdat het congres volmaakt stond in het teken van het eigenbelang. Dit kwam in alles glashelder naar voren en gaf aan de discussie een fundament, waarop behoorlijk kan worden gebouwd. In zoverre had het congres een zeer leerzamen kant.

De praeadviesen kwamen, zooals praeadviesen dat plegen te doen, behoorlijk laat en daardoor is vrijwel de weg afgesneden geworden om deze ongetwijfeld waardevolle documenten voldoende te bestudeeren.

De eerste congresdag was gewijd aan de liquidatie der Huurwetten, waarover Mr. N. de Beneditty en Mr. B. J. F. Steinmetz uitvoerige

praeadviesen hadden uitgebracht, op den tweeden dag werd de woningnood en de particuliere bouwnijverheid besproken. De hierop betrekking hebbende praeadviesen waren uitgebracht door Dr. W. W. van der Meulen en P. A. van der Drift. Dit laatste punt was ook voor architecten hoogst belangrijk, want de door den heer v. d. Meulen voorgestane wijze van bouwen, tast de positie van den architect oogenblikkelijk aan.

De heer v. d. Meulen vatte zijn beschouwing over hetgeen de particuliere bouwer doen kan voor den bouw van volks- en middenstandswoningen, aldus samen:

1°. de credietmogelijkheden voor de particuliere bouwnijverheid moeten verbeterd worden. De overheid darve ook de particuliere nijverheid te subsidieeren.

2°. De druk van de wettelijke bezwaren moet worden verminderd.

a. door centralisatie van het woning-bouwtoezicht.

b. door het herstellen van de rechtszekerheid voor de eigenaars.

De huren moeten meer in overeenstemming komen met de waarde van den eigendom.

Onfeigening zal niet mogen geschieden dan volgens algemeen geldende regelen van billijkheid.

3°. De bouw van volkswoningen en middenstandswoningen moet worden geïndustrialiseerd in dier voege, dat de bouwer de leider wordt en de architect de aesthetische ontwerper onder hem.

De oprichting van gemeenschappelijke teekenen inlichting-bureaux, alsmede van een centralen keuringsdienst van materialen moet daarbij ter hand worden genomen.

4°. De particuliere bouwnijverheid schenke haar volle aandacht aan de mogelijkheid van nieuwe aantrekkelijke woonegelegenheden.

Over het derde punt is vanzelfsprekend, geen discussie gevoerd. De leden van den N. B. v. H. en G. vonden dit blijkbaar alles vanzelfsprekend, waarin hen geen ongelijk kan worden gegeven. Toch is het een zeer voornaam punt, omdat de groote vraag rijst of op de voorgestelde manier de woningbouw aesthetisch en technisch ten slotte niet het loodje legt.

Ons dunkt dat deze vraag, in den boezem van de vakvereeniging van architecten overwogen moet worden, omdat nu of over eenigen tijd de

particuliere bouwnijverheid zich zal gaan herstellen. Dan staan de architecten voor de feiten. En de veranderde toestand zou spoediger kunnen intreden dan men verwacht.

Zoals dat steeds gaat, kwamen uit den brouwerketel van de debatten, ten slotte geheel onverwachts de congres-conclusies te voorschijn, waarmede het congres zich ten volle vereenigde en die ter kennis van de regeering zullen worden gebracht.

Ten aanzien van de particuliere Bouwnijverheid werd, o.m. de volgende conclusie aangenomen:

I. dat onder voldoende waarborgen, ter voorkoming van achteruitgang van 't woningpeil en van minder technische en aesthetische uitvoering, den particulieren bouwers gelegenheid diene gegeven te worden, hun thans vrijwel stilliggend bedrijf weder met kracht op te vatten;

II. dat daartoe bijdragen uit 's lands schatkist moeten worden verstrekt in meerdere mate en op gunstiger voorwaarden, dan tot heden het geval is.

Volgens conclusie I wordt dus het woningpeil waarborg voor het behoorlijk besteden der verstrekte gelden.

Men vraagt zich af of de regeering happig zal zijn op dergelijke waarborgen of de schoonheid van den particulieren woningbouw zoo tusschen geldschieter en geldnemer zich niet wat onbehaaglijk zal gaan gevoelen.

ADRES AAN DEN MINISTER VAN KOLONIËN INZAKE DE BEBOUWING VAN HET STADHUISPLEIN TE BATAVIA. 20 April 1920.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Koloniën. Geeft met verschuldigde gevoelens te kennen.

het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, vertegenwoordigd door A. Broese van Groenou, Voorzitter en D. F. Slothouwer, Secretaris.

dat het vernomen heeft welke belangrijke bouwplannen bestaan voor de bebouwing van het Stadhuisplein te Batavia, waarvan aan dit adres in een bijlage een schetssteekening is toegevoegd.

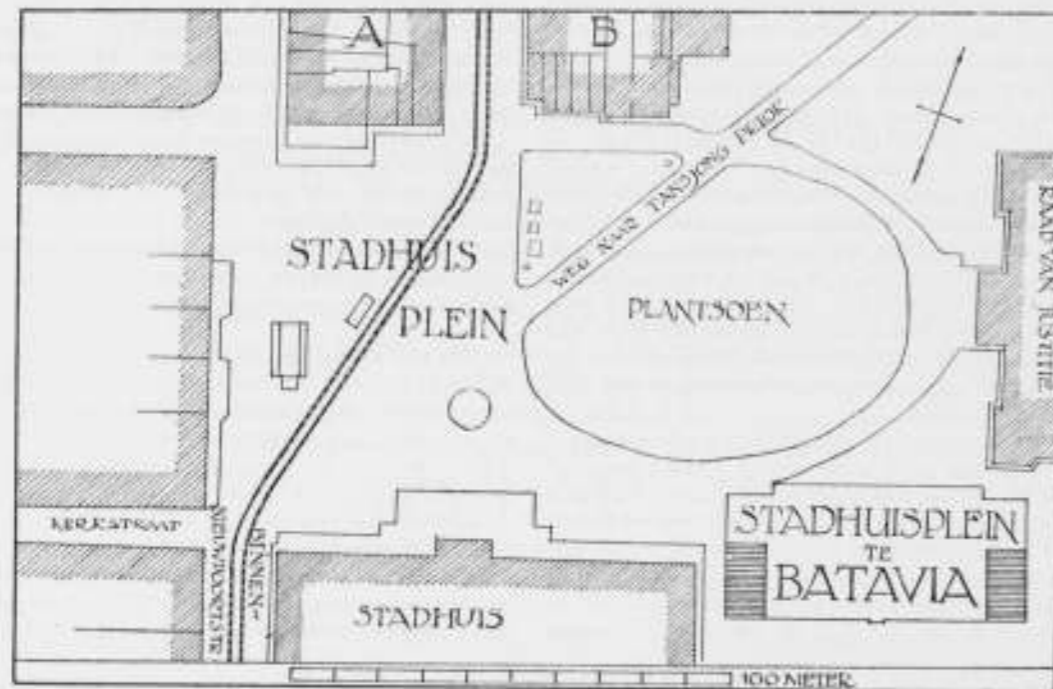
dat het Westelijk blok (gemarkt A) zal worden vervangen door een kantoorgebouw van de West-Javasche Handels-Maatschappij en het Oostelijk blok (gemarkt B) zal moeten plaatsmaken voor een nieuw Post- en Telegraafkantoor.

dat de stoomtramlijn in de straat tusschen deze beide blokken en gaande over het Stadhuisplein naar de Binnen Nieuwpoortstraat, zal worden geëlectriceerd.

dat zoodoende de bebouwing en het verkeersvraagstuk van dit plein, mede in verband met de wenschelijke verbredening van de Binnen Nieuwpoortstraat, welke het hoofdverkeerspunt is van de Europeesche handelswijk van Batavia en w.o.a. de Javasche Bank haar hoofdkantoor heeft en de Nederlandsch-Indische Escomptomaatschappij een nieuw gebouw zal stichten, ernstige bestudeering vragen.

redenen waarom het Bestuur voornoemd Uwe Excellentie beleeft verzoekt te willen bevorderen, dat, alvorens de aanhangige plannen tot uitvoering komen, betreffende dit belangrijke stedenbouwkundige vraagstuk allereerst een advies worde ingewonnen van een erkend deskundige op dit gebied.

' Welk doende enz.

WAT WAS, IS, EN ZOU KUNNEN ZIJN.

Vervolg van blz. 124. (Slot.)

Denk u dan even den hoon in, waaraan de arme blootgesteld is, wanneer gezinspeeld wordt op den ouden heer Gothiek, die zijn wereldreputatie baseeren kon op het juist voelen van de eischen, die een groote tijd hem stelde niet alleen, maar die dien tijd nog een bijzonderen glans wist te verlenen ook. Daarenboven begon deze met een grondkapitaaltje, dat in het niet zinkt bij het geweldige kapitaal van zelfbewuste stuwkracht, dat achter de cultuur van het oogenblik staat.

Maar, zoo zal de verdediging aanvoeren, de Gothiek heeft er steeds den tijd van genomen, deed er desnoods honderd jaar over, als het in tien niet ging, wat tegenwoordig nu eenmaal niet meer mogelijk is.

Dit laatste kan voor ons land nu werkelijk wel een factor geweest zijn. Tijd voor bezinning was er nauwelijks. Voor ontwerpen, die slechts even buiten het direct bereikbare stonden, is er mogelijk geen tijd geweest; het directe doel: woningen, veel woningen te bouwen, nam alle aandacht in beslag. Jammer is dit wél, omdat er in ons land juist zoo alle gelegenheid geweest is, het vraagstuk aan alle kanten te bezien.

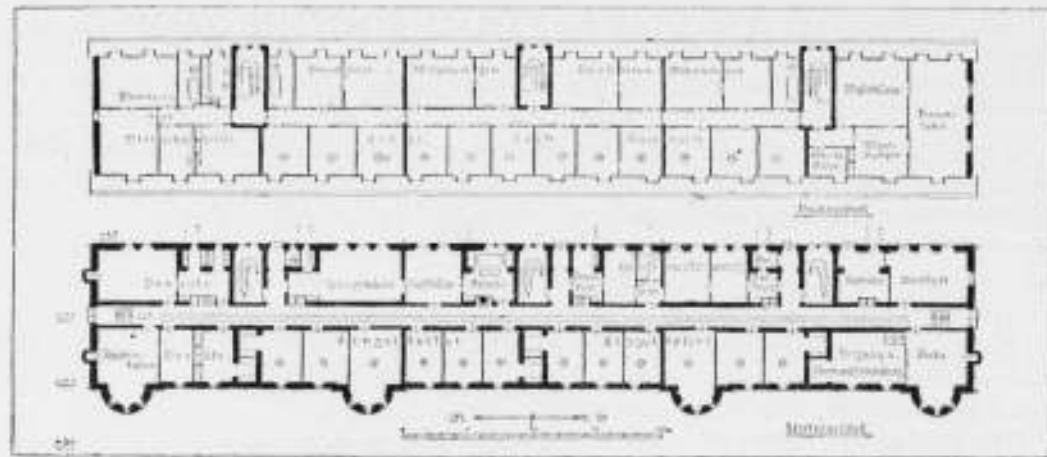
Want, zooals op het oogenblik de woningen zich ontwikkeld hebben, zijn niet alle mogelijkheden van het vraagstuk onder de oogen gezien, wat noodig is, om het beste te geven van wat een tijd vermag. Daar het door de borneerende werking van de verordeningen niet mogelijk is, dat gelijken tred met de sociale ontwikkeling en techniek gehouden wordt, moeten woonhuisvormen, alleen door de behoefte gedictieerd, ontworpen worden; want niet te vergeten is, dat: de architectuur van den besten tijd een kind was van de aanpassing bij werkelijke behoeften; terwijl de aanpassing bij verordeningen geboren werd in den tijd van het diepste verval, dat alleen door verordeningen eenigszins bemanteld kon worden.

Elke architect heeft in zijn practijk te kampen gehad met verordeningvoorschriften; hij had dit liever zus gewild, dat zóó, maar daar de tijd drong, beruiste hij ten slotte, en bouwde. Is het nu niet mogelijk, dat alles, wat zoo voor en na bij het werk aanleiding geeft tot wrijving, verwerkt wordt tot min of meer ideale projecten, die evenwel uiterst scherp rekening houden met de wooncultuur, die zich aan het ontwikkelen is? Mij dunkt van wel.

Wanneer deze ontwerpen, goed gedocumenteerd, gepubliceerd worden, zullen zij na verloop van korten tijd een inzicht geven in de eischen, die een geraffineerde wooncultuur binnen de grenzen van het bereikbare stelt, en aan de hand waarvan uitgemaakt kan worden, aan welke eischen te voldoen is, en aan welke niet. De vakpers is een prachtig middel om te discussiëren over de waarde van de voorgestelde middelen. Werkelijk, de tijd waarin we leven eischt dit met alle recht van ons; eenig optimisme kan hierin werkelijk geen kwaad. Trouwens, het is zeker geen te hoog gespannen idealisme, wanneer er van een periode, als die waarin wij leven, iets meer verwacht wordt van de architectuur dan het alledaagsche; als dat óóit mogelijk zal zijn, dan is het nu, nu een geheel volk achter de beweging staat en, wat óók iets zegt, door bijkomende omstandigheden meer belang stelt in bouwkunst, dan sinds tijden het geval geweest is.

De woningbouwstorm, die over ons land opgestoken is, laat helaas niet veel gelegenheid over voor bezinning. Dat, wat nog het meest op den voorgrond treedt, wat nog het meest zijn stempel drukt op alles, is de haast, en dat die mettertijd geen liefelijk beeld zal geven van de cultuur van onzen tijd, ligt voor de hand.

We moeten dan ook naar andere landen zien, waar wél een luwte geweest is in den algemeenen bouwstorm, om de uitwerking, die meerdere bezinning bracht, te kunnen beoordeelen. Ik herinner U slechts aan Finland, dat kwam met een grootsch opgezet uitbreidingsplan voor zijn hoofdstad. Voor zoover mij bekend, is er geen

enkele groote gemeente in ons land, die beschikt over een afgerond uitbreidingsplan. In Duitsland gaat het ook met ideaal projecten weer, wie immer, feste dr' auf, waar-schijnlijk ook alleen wegens stagnatie in het bouwen zelf; laten wij dit terwille van onze ijdelheid tenminste maar veronderstellen.

En nu zou ik U graag aan de hand van zoo'n ontwerp aan willen toonen wat de gedachtengang kan zijn bij het opsporen van de tijdsbehoeften.

Een aardig voorbeeld geeft b. v. een van de laatste afleveringen van de „Städtebau“, dat eenige algemeene gezichtspunten naar voren brengt, die min of meer in de lijn liggen van het bovenstaande betoog.

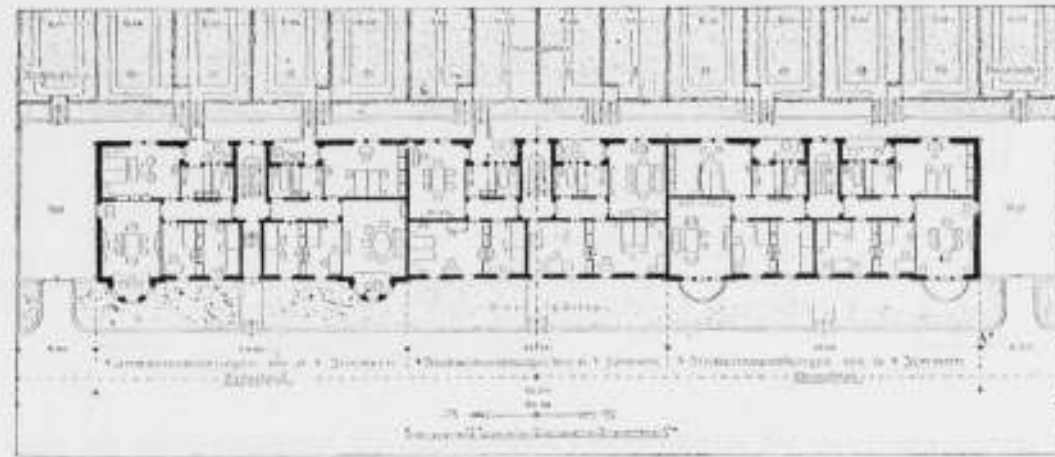
De beschouwing over het project, die misschien interessanter is, dan het project zelf, begint met te spreken over het groot aantal personen, noodig voor huiselijke diensten. Voor heel Duitsland bedroeg dit in 1907, 1.264,755, wat zeker meer is dan men oppervlakkig zou denken. Rekent men daarbij nog de huisvrouwen en dochters, dan krijgt men een voorstelling, hoeveel arbeidskracht op die manier aan de eigenlijke productie onttrokken wordt.

Nu kan men twee nevenverschijnselen van de kapitalistische ontwikkeling onderscheiden, die hier van belang zijn. Het uitbuiten van ontdekkingen en uitvindingen, die ten eigen bate den duren menschen-arbeid kunnen vervangen, en het economisch regelen van den arbeid, die dan nog overblijft. Het eerste van die twee is al lang in de woning doorgedrongen in den vorm van liften, centrale verwarming en dergelijke, al ligt het zwaartepunt voor de toepassing van deze inrichtingen tot nu toe meer bij het gerief dat ze geven, dan bij de arbeidsbesparing. Met het tweede verschijnsel is het anders gelegen, omdat elke huishouding naar zijn aard een klein, zelfstandig bedrijf wil zijn en blijven. Een arbeidsverdeling over verschillend personeel, die toch geen afbreuk doet aan de eigenaardigheden van elk gezin, heeft tot nu toe geen ingang kunnen vinden.

Arbeids-gemeenschap, verdeeld over verschillende huishoudingen, met behoud van het karakter van elke huishouding, levert trouwens moeilijkheden op, die tot nu toe niet afdoende zijn opgelost; maar die de ontwerper zich voorstelt te overwinnen.

Nu heeft de revolutie Duitsland de arbeidsovereenkomst gebracht, ook voor huiselijke werkzaamheden, die de loonen regelt naar grootte en waarde van gedane dienstverrichting. Dit vereenvoudigt het collectief in dienst stellen van huispersoneel, wat bouwmeester Rave brengt tot beschouwingen over de economische zijde van het vraagstuk.

Adam Smith begreep in zijn tijd al, dat veel arbeiders een land rijk maken, veel dienstboden daarentegen het land arm. Dit gaat nu niet geheel op, want koken en wasschen verhoogen de waarde van het verbruiksartikel. Wanneer het evenwel mogelijk

is, door geschikte arbeidsverdeling krachten te sparen, komen deze ten goede aan de volkshuishouding.

Het valt niet te ontkennen, dat, toen voor een kleine honderd jaar het spinnewiel en het open vuur voorgoed de woning verlieten, veel poëtische gedachten van den ouden tijd mee verloren gingen; niet vergeten moet evenwel worden, dat dit verlies aan gemoedelijkheid vergoed kan worden door bad, electricch licht en luchtige slaapkamers.

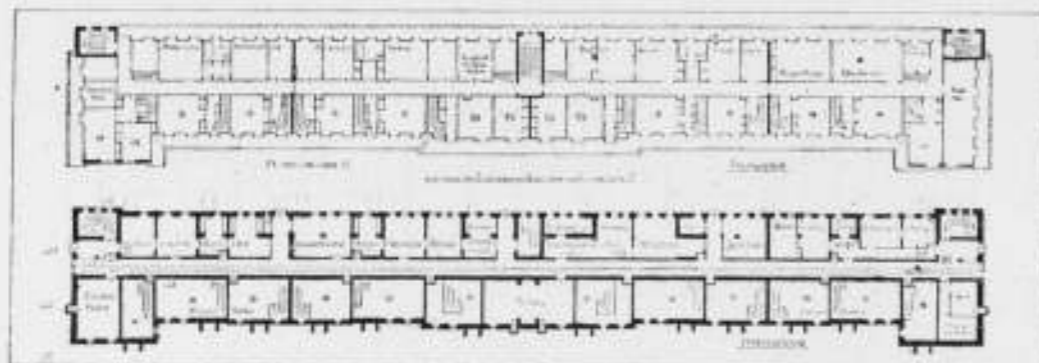
Veel arbeid verdween op die manier uit het huis, zoodat langzamerhand dat ontstond, wat wij ons thans als woning denken, een plaats van teruggetrokken rust en behagelijkheid. Een nog verder doorgevoerde verplaatsing van arbeid uit de woning zelf, is te vinden in het aanbrengen van centrale huishoudruimten.

De huiselijke werkzaamheden zijn n.l. als volgt te verdeelen:

- 1e Werkzaamheden, die zich reeds in elke afzonderlijke woning vereenvoudigen laten.
- 2e Werkzaamheden, die slechts door vereeniging van verschillende huishoudens verminderd kunnen worden.
- 3e Ruwer werk, dat van tijd tot tijd door bijzondere hulp in de woning verricht kan worden.
- 4e De bezigheden, die de huisvrouw uit den middenstand bij voorkeur zelf verricht.

De werkzaamheden onder 1. genoemd omvatten in hoofdzaak de bezigheden van reinigen en schoonhouden. De inrichting van de woning moet daarom zoo gemaakt worden, dat zoo min mogelijk stof blijft liggen; de kasten moeten alle in de muren weggewerkt worden, de washtafels vast en met afvoer, de W.C. dicht bij de slaap-vertrekken; meubels moeten een juiste plaats kunnen krijgen, kortom er moet aan allerlei kleinigheden gedacht worden, die op zich zelf zoo weinig beteekenen, maar toch zoo veel bijdragen tot de bruikbaarheid van een woning.

Onder 2. hooren thuis centrale verwarming, warmwatervoorziening en stofzuig-inrichting. De wasch, het strijken en het schoenen poetsen kunnen in gemeenschappelijke werkvertrekken buiten de woning gebracht worden. Ook het gemeenschappelijk gebruik van kinderbewaarplaats, kleine werkplaats, telephoon en vergaderlokaal voor den huisraad zijn te overwegen. Het grootste bezwaar zal evenwel zijn, de gemeenschappelijke keuken ingevoerd te krijgen. Maar naast het koken staat inkoop, schoonmaken, schillen, bordenwasschen en tafelgereedschap reinigen, wat zeker een niet onbelangrijk gedeelte van den huiselijken arbeid uitmaakt, zoodat het veel voordeel zou opleveren, wanneer deze werkzaamheden buiten de woning gehouden konden worden. Wanneer bovendien nog voor elke woning een kleinere keukenruimte ter beschikking staat, waar

de laatste hand aan het gerecht gelegd kan worden, zal het vooroordeel, dat tegen een „hotelkeuken“ bestaat, gemakkelijk overwonnen kunnen worden.

De werkzaamheden onder 3. genoemd, zijn niet zeer talrijk. De huisvrouw moet op bepaalde tijden een werkster tot haar beschikking kunnen krijgen, voor het ruwste werk.

Zij kan zich dan ten volle geven aan de werkzaamheden onder 4. genoemd, waarbij ze niet of moeielijk te vervangen is, als opvoeding van kinderen, tafeldekken, verstellen van kleeren en die honderden kleinigheden regelen, die een woning tot een oord van veilige rust maken.

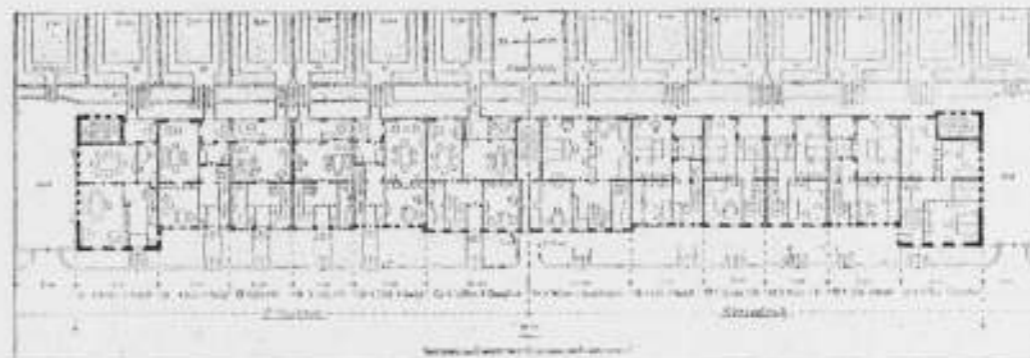
Wordt een reeks van opgaven, als boven zeer in het kort aangehaald, verwerkt in een plan, waarin tegelijkertijd op zichzelf staande woningen en vertrekken voor den algemeenen dienst opgenomen zijn, dan blijkt, dat in deze eischen — die zoo nauwkeurig rekening houden met de wooncultuur van het oogenblik — niet voorzien is door de verordeningen, en de woningen dus niet gebouwd zouden kunnen worden zonder toepassing van allerlei uitzonderingsbepalingen.

Bouwmeester Rave meent, dat gestelde eischen het beste door te voeren zullen zijn in dat, wat hij noemt „Das mittelstädtische Einzelhaus im Reihenaub“, waarvan dan het volledige program volgt als blok voor 12 afgesloten middenstandswoningen met drie tot zes kamers en een reeks gemeenschappelijke vertrekken. Het zou te voeren dit in zijn geheel hier af te drukken; desgewenscht is het uit de hier gegeven plannen te reconstrueeren. Opgemerkt zij nog, dat twee mogelijkheden in plan ontwikkeld zijn, n.l. één in z.g.n. flatbouw en één met woonvertrekken, verdeeld over verschillende verdiepingen. Hierna volgen in de beschouwing praktische opmerkingen, die veelal slaan op zuiver Deutsche toestanden, zoodat ook deze hier buiten beschouwing kunnen blijven. Het is evenwel duidelijk, dat, met een arbeidsverdeeling als deze, tegemoet gekomen wordt aan de schromelijke arbeidsverspilling, waartoe een gewone huishouding aanleiding geeft, met al haar verbroekeling van arbeid, wat n.b. Charles Fourier 100 jaar geleden al heeft opgemerkt. Ook grijpt een ontwerp als dit een eind de toekomst in, daar het er rekening mee houdt, dat, wat in Australië en Amerika reeds gebeurd is, ook hier gebeuren zal, dat n.l. binnen afzienbaren tijd maar heel weinig personeel voor huiselijke diensten meer beschikbaar zal zijn.

Ziehier dus een ontwerp met een gezonden opzet, dat zich logisch aanpast bij de behoeften, maar dat nooit doordacht geworden zou zijn, wanneer angstig aan de verordening vast gehouden was.

Wij mogen het betreuren, dat er op het oogenblik geen behoefte meer bestaat aan mystieke ruimten als ten tijde van de Gothiek, waarin met een forschen greep zoo veel te bereiken viel, de eischen zijn nu eenmaal anders geworden, en de architect ook kennis moet durven hebben van meer laag bij de grondsche dingen, als dwellen en stoffen.

Hier staat tegenover, dat een woonruimte, die dag uit, dag in benut wordt, daar-

door al zoo'n ontzettend grooten invloed op degenen uit kan oefenen, die er in huizen en dus uit den aard der zaak een uiterst dankbare opgave is, waarin de cultuur van het oogenblik zich prachtig kan manifesteeren. Bovenstaande oplossing moge daar een voorbeeld voor zijn, al is het er natuurlijk slechts een uit de vele, die denkbaar zijn. De Duitschers hebben trouwens den laatsten tijd geen praktijk van woningbouw en zullen dus, logisch geredeneerd, door anderen, die dit wel hebben, makkelijk overtroffen kunnen worden.

Wie geeft daarvan uiting in de vakpers? De geest van aanpassing bij de behoefte, die in de Gothiek zoo prachtig tot uitdrukking kwam, moet nog leven en ook in onzen tijd tot iets leiden kunnen, dat den tijd afspiegelt. Niet vergeten mag worden, dat van alle bouwkunst, die van woningen en wat daarmee verband houdt, zich het meeste aanpast bij de emancipatie, die wij nu beleven. J. B.

ONTVANGEN BOEKWERKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

Volkswoningbouw.

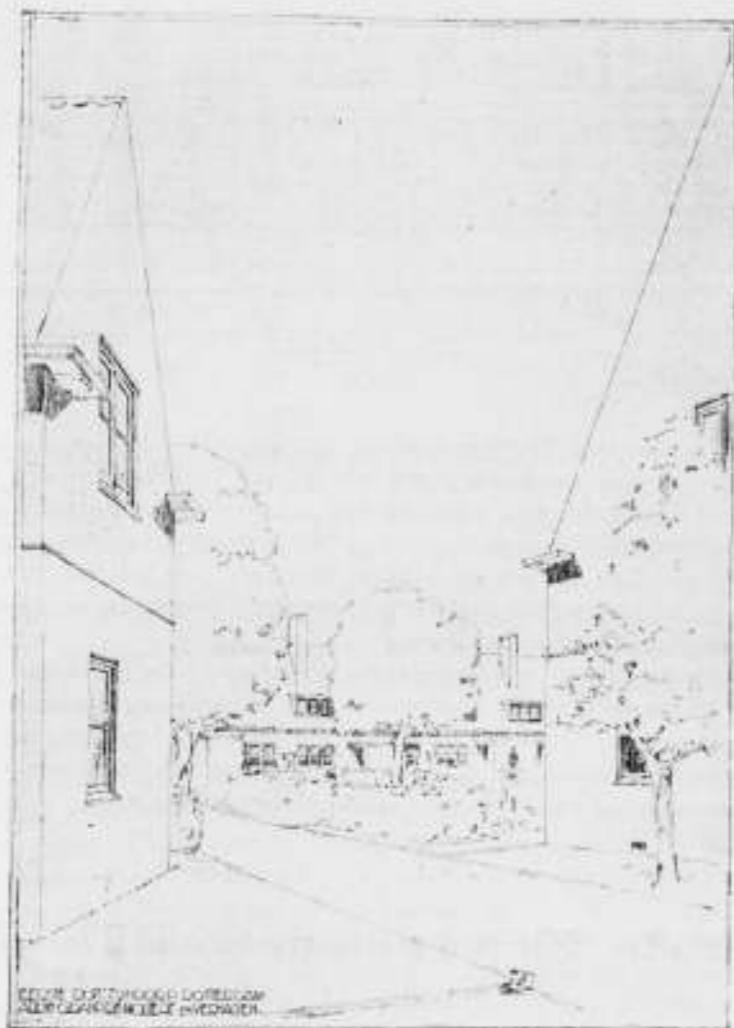
Album bevattende 20 platen van woningcomplexen. Uitgegeven door de vereeniging „Haagsche Kunstkring“.

In een zeer fraai mappe — ontworpen door V. Huszar — liggen een 20-tal platen met voorstellingen van de reeds alom bekende woningbouwcomplexen te Hilversum, Breukelen, Rotterdam en Voorschoten en Velzen. Het doel van dit verzamelwerk — dat niet in den handel, maar verkrijgbaar is bij den Haagschen Kunstkring — is, naar men mij nader aanduidde, om vooral de aesthetische zijde van den woningbouw te belichten. M.i. heeft men dit doel, door de buitenissige teekeningen, die de heer J. Wils vervaardigde — absoluut gemist. De teekeningen zijn onduidelijk en geven niet de stemming weer die de uitgave juist beoogde te benaderen. Met goede foto's was hier m.i. veel meer bereikt. Gratama heeft indertijd geschreven dat men paradoxaal zou kunnen zeggen dat teekenen de kunst van weglaten is. Maar daarom wordt een teekening nog geen rebus. Waar is de eigen schaduw van den onderkant van de goot in achterstaande afbeelding? Weet Einstein soms raad?

De teekeningen zijn aangevuld met enkele gegevens over oppervlakten, bouwsommen, huren, enz.

Dr. Berlage schreef een korte inleiding.

H. J. v. d. Veen, „IJzerconstructies“. Uitgave L. J. Veen. Prijs f 12.50, alleen gebonden. Dit bekende boekwerk beleeft zijn 4en druk, hetgeen genoegzame aanbeveling is.

AFBEELDING UIT „VOLKSWONINGBOUW“.

Het is o.m. aangevuld met gegevens van het Centraal Bureau voor de Normalisatie betreffende Normaalgagels, en standaardvormen voor schroefbouten.

Tijdschrift voor Volkshuisvesting 1920, No. 4.

De heer Keppler geeft een geïllustreerde beschrijving van het 2e complex noodwoningen te Amsterdam. A. Plate behandelt de normalisatie van het ijzeren raam als voorbeeld van normalisatie van de onderdelen van woningbouw.

Zeer lezenswaard is de toelichting die de heer H. v. d. Kaa geeft tot zijn mededeelingen in de laatste vergadering van de Gezondheidscommissie te Amsterdam over het particulier initiatief en de woningvoorziening. De Kroniek van P. B. S. behandelt het rapport uitgebracht door de heeren A. Heldring en P. H. van Groningen, Dr. H. P. Berlage en D. F. Slothouwer aan het Hoofdbestuur van de Maatschappij van Nijverheid, over de vraag: „in hoeverre de werkwijzen der grootindustrie van toepassing zouden kunnen zijn bij den bouw van woningen, teneinde daardoor tot een besparing der bouwkosten te komen.“

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPÉ, MOLIÈRE, Ir. A. R. HULSHOFF, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 5 JUNI 1920. - No. 23. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Het bouwen van woningen in (gewapend)-beton, II, door J. J. P. Oud.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

HERZIENING DER A. V.

Door den Minister van Waterstaat is een commissie ingesteld welke advies zal hebben uit te brengen omtrent een algemeene wijziging der Algemeene Voorschriften. In die commissie zijn benoemd: tot lid en voorzitter J. P. van Vlissingen, Hoofdingenieur Directeur van den Rijkswaterstaat te Leeuwarden. Tot leden: G. J. van den Broek, Ingenieur van den Rijkswaterstaat te Amsterdam. Mr. J. Draayer, Referendaris bij het Departement van Waterstaat te 's-Gravenhage. L. de Groot, lid van de Tweede Kamer der S. G. te Rotterdam. W. H. J. Harmsen, Ingenieur van den Rijkswaterstaat te Terneuzen. Mr. A. L. Hermans, Advocaat en Procureur te Leiden. D. J. de Jongh, Technisch Ambtenaar van den Rijkswaterstaat te Gorinchem. H. T. Teeuwisse, Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage. Mr. H. P. Toxopeus, Commissaris bij het Departement van Waterstaat. I. van de Velde, Aannemer te Hilversum, tot lid en secretaris, H. B. Bakker, Ingenieur van den Rijkswaterstaat te Leeuwarden.

WONING-CONGRES TE AMSTERDAM.

De heer S. C. Tinbergen schrijft ons dat in het verslag over het woning-congres te Amsterdam in ons vorig nummer een onjuistheid voorkomt, waar gezegd wordt dat over de derde conclusie van dr. van der Meulen van zelfsprekend geen discussie werd gevoerd. De heer Tinbergen heeft echter hierover het woord gevoerd en geadviseerd het woord „bouwer“ te vervangen door „bouwmeester“ (in den zin van iemand die in het bouwen en niet in het teekenen een meester is).

De heer Tinbergen deelt voorts mede dat dr.

van der Meulen dit advies in zijn repliek heeft aanvaard.

Of hiermede de 3e conclusie, die thans luidt: „De bouw van volkswoningen en middenstandswoningen moet worden geïndustrialiseerd in dier voege, dat de bouwmeester de leider wordt en de architect de aesthetische ontwerper onder hem.“ bij het tegenwoordige spraakgebruik aan duidelijkheid heeft gewonnen, valt te betwijfelen. We weten nu eenmaal wat en wie een bouwmeester is, en een hoed met witte veeren maakt nog geen edelman. Ook de titel „bouwer“ kan een eertitel worden, als de drager ervan in zijn vak tot zulk een plan is gestegen, als waarop hij staat, wien men den titel van „bouwmeester“ geeft.

Dr. A. PIT.

Met groot genoegen vernemen wij dat de heer Dr. A. Pit, na een ernstige ziekte te hebben doorstaan in het ziekenhuis te Den Haag, thans zooverre hersteld is, dat hij naar zijn woning te Laren is kunnen vervoerd worden, waar hij een rustkuur zal ondergaan. Daarna zal, hopen wij, de heer Pit zijn belangrijke functie als Inspecteur van het Kunst- en Kunstnijverheids-onderwijs weer hervatten.

HET HUIS EN ZIJNE INRICHTING.

In een klein boekje, dat verspreid wordt op de tentoonstelling „Het Huis en zijn inrichting“, schrijft de heer J. C. van Epen als volgt over dit onderwerp:

„Is de nood op zijn hoogst, dan is de redding nabij. Maar toch is dat niet altijd waar, want er vergaan altijd nog veel schepen op de woeste baren. En zoo is 't ook met onze woning en hare inrichting. Het maatschappelijk leven staat in nauw verband met de besommeringen van het huishoudelijke leven. Uit een huishouden moet de één om 7 uur op zijn werk zijn, de ander om 9 uur, de één komt om 6 uur thuis, de ander om 5 uur. Indien men overal gelegenheid had om goed voedsel te kunnen krijgen, zonder financiële moeilijkheden, zou een groot deel van de huishoudelijke besommeringen opgeheven kunnen worden. Men heeft coöperatieve keukens, maar daaraan kleven dikwijls weer diezelfde fouten. Die coöperatieve keuken moet ook alle financiële moeilijkheden in deze Mij. kunnen overwinnen, anders blijft hij niet bestaan, enz.,

enz. Ik zou nog veel meer op kunnen noemen, doch dan zou ik te uitvoerig worden. De conclusie, die ik uit bovenstaande voorbeelden wil trekken is een heel eenvoudige en wel: „dat de Mij. onvolmaakt is en dat 't dus m. i. niet mogelijk is in 't nauwe verband met die onvolmaakte Mij. een volmaakt huis en woninginrichting te schep- pen, daar steeds de financiële zijde met alles wat daaruit voortvloeit een hoofdrol zal spelen.“

Wij breken hier de beschouwing af om haar in een volgend nummer te vervolgen. Intusschen kan dan het bovenstaande in al zijn uitvoerigheid overdacht worden en de eenvoudigheid van de conclusie, die de schrijver trekt, worden ingezien.

DE RESTAURATIE VAN HET RAADHUIS TE MIDDELBURG.

In 1917 heeft de gemeenteraad van Middelburg een bedrag van f 15.000 toegestaan ten behoeve van de voortgezette herstelling van het raadhuis namelijk f 4500 voor voltooiing van den zijgevel aan de Noordstraat en f 10.500 voor herstel van den Koertoren, met bedoeling die som in gelijke termijnen van f 5000 te verwerken in de jaren 1918 tot en met 1920.

De helft van elken termijn werd daarbij voor rekening der gemeente genomen, terwijl het rijk zich daarna bereid verklaarde de andere helft bij wijze van subsidie te dragen.

Aan het einde van het loopende kalenderjaar zal dus het Rijkssubsidie ophouden.

Bovenbedoeld bedrag van f 10.500 voor herstel van den Koertoren werd toentertijd geraamd in overleg met den toenmaligen rijksadviseur Dr. P. J. H. Cuijpers na opnemng van het betrokken werk. Intusschen kon die opnemng uit den aard der zaak niet anders dan oppervlakkig zijn, daar de toren niet door een steiger omgeven was. Toen echter in den loop van het vorige jaar een steiger om den Koertoren was aangebracht, werd ook een nauwkeuriger opnemng mogelijk, bij welke de toren in een belangrijk slechter staat bleek te verkeer en danaanvankelijk was vermoed.

De gedachte som van f 10.500 zal zodoende, nog afgescheiden van de middelerwjl geschiede buitengewoon groote verhooging van arbeids- loonen en materiaalprijzen, bij verre na niet toe- reikend zijn om den toren weder in eenigszins behoorlijken toestand te brengen.

Er is namelijk gebleken, dat de spits boven den toren vermoedelijk bijna geheel, en de toren- bekroning benevens de baldakijnen boven de nissen voor een groot gedeelte zullen moeten vernieuwd worden, terwijl ook geen der beelden

om den Koertoren behouden zal kunnen blijven.

Ook naar het oordeel van den Directeur der Rijks-monumentencommissie, Dr. J. Kalf, en van een der leden der commissie Prof. A. W. M. Odé, met wie de gemeente-bouwmeester te dezer zake overleg heeft gepleegd, is een eenigszins juiste raming van de kosten der besproken vernieuwing en herstellingen niet te maken, eensdeels niet omdat ten aanzien van het grootste gedeelte van het werk eerst tijdens de uitvoering iets kan vastgesteld worden en anderdeels niet omdat bij de verwijdering der cementvullingen en ver- lagen nog allerlei verrassingen zich kunnen voordoen, die het werk zoowel mee als tegen kunnen doen vallen.

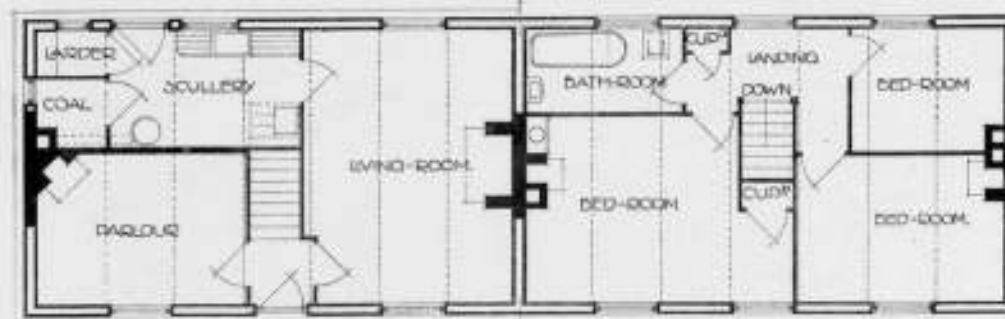
Genoemde deskundigen waren tevens van oordeel, dat de meest gewenschte weg zou zijn voorloopig voor een 3- of 4-tal jaren een zekere som per jaar vast te stellen als te verwerken bedrag en aan het Rijk een zelfde som als subsidie te verzoeken. Hunnerzijds verklaarden zij zich gaarne bereid de verleenng van zoodanige subsidie te bevorderen.

Teneinde nu op gelijke wijze als thans, dat wil zeggen met ongeveer dezelfde krachten met de restauratie te kunnen blijven voortgaan, zal jaarlijks, blijkens de raming, een uitgaaf van f 9000 noodig zijn.

Burgem. en wethouders stellen daarom voor gedurende de jaren 1921 tot en met 1924 f 9000 per jaar beschikbaar te stellen ten behoeve van de herstelling van den Koertoren, onder voor- behoud, dat het rijk de helft daarvan voor zijne rekening neemt, en hen te machtigen de noodige stappen daarvoor bij den minister van onder- wijs, kunsten en wetenschappen te doen. Voor een gedeelte zullen de ten laste der gemeente komende kosten uit het legaat-Jeras pro resto groot ongeveer f 9000 bestreden kunnen worden. (N. R. C.).

INTERN. WONING- EN STEDENBOUWCON- GRES.

Het internationale woning- en stedenbouwcon- gres, dat alhier van Donderdag a.s. af gedurende een week zal worden gehouden, belooft zeer be- langrijk te zullen worden. Niet minder dan 24 landen zenden gedelegeerden, o.a. Finland 53, Nederland 50, Noorwegen 45, Zweden 40, Frank- rijk 35, België 25, Spanje en Denemarken elk 20. Het congres zal onder meer een minimumnimte trachten vast te stellen voor een normaal werk- mansgezin. De koning van Engeland zal 10 Juni a.s. een adres van het congres in ontvangst nemen. (Tel.).

HET BOUWEN VAN WONINGEN IN (GEWAPEND)- BETON.

II.

Het systeem, waarvan hieronder een beschrijving volgt, behoort tot de in mijn vorig artikel (B. W. no. 15) onder 3 genoemde methoden, welke berusten op een ribben- systeem van beton of ijzer (een enkele maal ook van hout), dat de constructieve functie vervult, terwijl de wanden door (al dan niet van te voren gereed gemaakte) betonplaten gevormd worden, welke tegen of tusschen de constructie-ribben worden aangebracht.

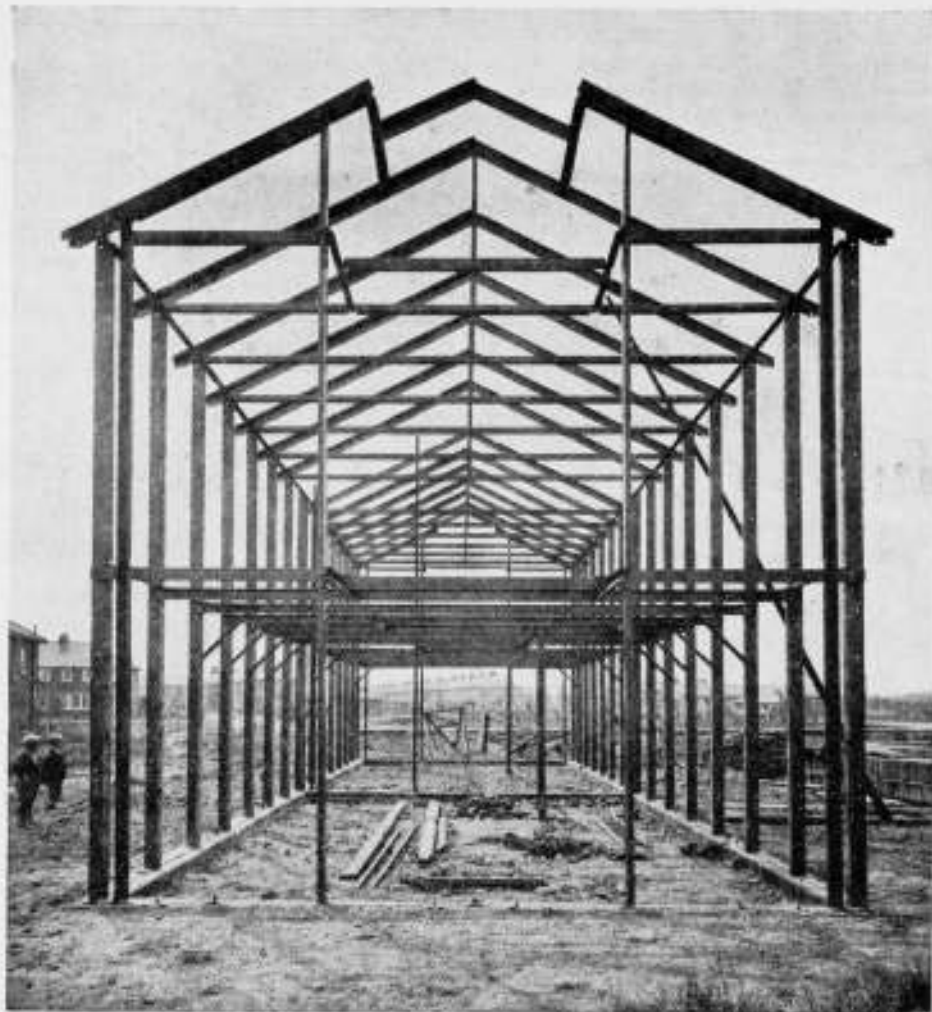
Het zal misschien, speciaal na kennisneming der bijzonderheden van het „Dorlonco“- systeem, waarover eenige nadere gegevens medegedeeld zullen worden, verbazen de bovenbedoelde methoden als (gewapend) betonbouw bestempeld te zien. Inderdaad maakt haar samengesteld (niettemin constructief zuiver) karakter haar onderbrenging in een vastomlijnd kader eenigszins moeilijk. De Engelsche omschrijving van het „Dorlonco“ systeem: „Steel Frame System of House Construction“ is in dit opzicht te weinig zeggend, omdat zij een bijzonderheid van dit systeem (welke bijzonderheid voor de bedoelde methoden in het algemeen niet essentieel is, — deze komen, zooals reeds gezegd, ook met een houten of betonijszieren „frame“ voor —) belicht, zonder het algemeene karakter der bouwwijzen zelf, nader aan te duiden.

Dit algemeen karakter nu wordt voornamelijk bepaald door de *constructiewijze der wanden*. Ook vakwerkbouw n.l. berust op een ribbensysteem als kernconstructie, waarbij de wanden *tusschen* de ribben worden aangebracht, met alle nadeelen van dien, zooals: omslachtige werkwijze, blootstelling der kernconstructie aan weersinvloeden, vele (moeilijk te dichten) voegen, slechte temperatuur- en vochtisolatie, enz.

Het aanbrengen van afzonderlijke binnen- en buitenwanden van voegenloos materiaal *tegen* de ribben, zooals bij de, tot bovenbedoelde groep 3 behoorende, systemen als regel voorkomt, (de enkele gevallen, waarin de wanden ook *tusschen* de ribben geplaatst worden, wijken in constructie zoo zeer van de vakwerkbouwmethode af en sluiten zooveel meer bij de in dit artikel bedoelde systemen aan, dat daarvoor geen voor- behoud gemaakt behoeft te worden) is als een wezenlijke verandering (en verbetering) te beschouwen, waarbij de bezwaren van vakwerkbouw vervallen en de voordeelen van spouwmuur daarvoor in de plaats treden.

De mogelijkheid daartoe werd in uitgebreiden zin eerst door de toepassing van gewapend beton geschapen, op grond waarvan de benaming „gewapend betonbouw“ dan ook hier wel te verantwoorden schijnt.

Het „Dorlonco“ systeem, dat door deze lange inleiding eenigszins op den achter- grond is geraakt, ontleent zijn naam aan de firma „Dorman, Long & Co.“, de bekende ijzer- en staalfabrikanten te Middlesborough in Engeland. Toen deze firma door de

„DORLONCO“ DUBBEL-HUIS, TYPE B, STALEN „FRAME“ OPGERICHT.

uitbreiding van haar bedrijf voor de noodzakelijkheid kwam te staan talrijke arbeiders aan woningen te helpen, stichtte zij, tusschen de industriestad Middlesborough en het badplaatsje Redcar, in het noorden van Engeland het tuindorp „Dormanstown“, waarbij *Adshead, Ramsey en Abercrombie* als architecten optraden. Een uitbreidingsplan werd ontworpen voor plm. 3000 woningen, waarvan in 1916 plm. 300 huizen volgens de gewone baksteen-bouwwijze voltooid werden. Daarbij deden zich de grootste moeilijkheden voor, wat betreft het verkrijgen van materiaal en werklieden: de voortgang van het werk was slecht en de bouwkosten hoog. Dit leidde tot het afwijken van de gebruikelijke bouwwijze, welke na veel studie en proefnemingen vervangen werd door de tegenwoordige „Steel Frame House Construction“, waarmede men reeds dadelijk — vergis ik mij niet — plm. 20 % aan kosten bespaarde, belangrijk geringer behoefte aan vakkundige arbeiders en bespoediging van den bouw verkreeg. Natuurlijk is een dergelijke bezuiniging voor ons land, waar staal geen alledaagsch bouw materiaal is, problematiek te achten, maar toch kunnen de bovengenoemde resultaten onzen baksteenfabrikanten bij het opdrijven hunner prijzen te denken geven! Waar verder de prijskwestie tegenwoordig te zeer van tijdelijke schommelingen afhankelijk is om daaraan algemeene beschouwingen te kunnen verbinden, zal deze verder buiten bespreking gelaten worden. Voorloopig zal men zich tot elk geval afzonderlijk te bepalen hebben om uit te maken of hier voordeel schuilt.

„DORLONCO“ DUBBEL-HUIS-TYPE B, STALEN „FRAME“ OPGERICHT, HY-RIB BEVESTIGD EN DAKBESCHIETING AANGEBRACHT.

Wat de constructie betreft, is het volgende van belang:

Het stalen „frame“ der „Dorlonco“ huizen wordt door middel van Lewis-bouten op een van te voren gereed gemaakte beton-fundeering gesteld. Deze fundeering kan licht zijn, omdat de huizen, zooals begrijpelijk is, een betrekkelijk klein gewicht hebben. Een trasraam of waterkeerende laag is overbodig.

Het stalen „frame“ zelf is samengesteld uit spanten van hoekijzer, onderling door bouten — niet door klinknagels — verbonden. Elk spant bestaat uit staande stijlen, waartegen de wanden aangebracht worden, en uit horizontale en schuine liggers, resp. tot dracht van vloeren, plafond en dak. Deze spanten worden in verband met de indeeling der woning op regelmatige afstanden van elkaar gesteld, maar de verschillende huistypen, welke in Dormanstown voorkomen, bewijzen reeds, dat deze plaatsing groote vrijheid van indeeling toelaat. Zoo'n stalen „frame“ voor één normaal huis kan door 4 mannen, die geen vaklieden behoeven te zijn, doch slechts eenige routine in dergelijk werk moeten bezitten, in 2 à 3 dagen worden opgericht.

Tegen de buitenzijden der stijlen, van het „frame“ wordt door middel van ijzerdraad z.g. „Hy-Rib“ (een soort „metal déployé“) of „Trussit“ bevestigd, hetwelk van buiten bepleisterd wordt, terwijl de achterzijde door een afwerklaag tegen roestvorming beschermt wordt. De samenstelling der specie voor de aldus gevormde buitenwanden is 1 cement, 2 fijne slakken en 2 zand. Vaste steigers zijn hierbij (evenals bij den geheelen bouw) overbodig.

De staande stijlen worden, om roestvorming door condensatiewater te voorkomen, met beton omkleed, en tegen de aldus gevormde pijlers wordt de binnenwand uit poreuse betonplaten (bims- of slakkenbeton) opgebouwd. De kozijnen zijn van hout — de aanvankelijke toepassing van ijzeren kozijnen en ramen leverde bezwaren op, welke oplossing een onderwerp van studie uitmaakt — en worden na het bevestigen van het metaalgaas, in het ijzeren „frame“ aangebracht.

De vloeren komen te rusten op de reeds eerder genoemde liggers, welke deel van de spanten uitmaken, en worden samengesteld uit beton en „self-sentering“ (vrijdragend) metaalgaas, waarbij bekisting gemist kan worden. Na storting en verharding der specie, wordt ook de onderzijde vlak afgewerkt, waarbij de op sommige plaatsen onder het plafond zichtbaar gebleven ijzerverbindingen der liggers niet tot verfraaiing medewerken. Het schijnt evenwel, dat verbetering daarvan tamelijk kost-

„DORLONCO“ DUBBEL-HUIS-TYPE B. ZOO GOED ALS VOLTOOID.

baar is, terwijl het resultaat niet evenredig aan de te maken kosten geacht wordt.

De dakconstructie wordt op twee wijzen uitgevoerd: ten 1e. voor panbedekking, waarbij dan op een onderlaag van poreus beton, gewapend met Hy-rib, pannen gespijkerd worden, en ten 2e. voor leibedekking, waarbij de gewone houtconstructie gevolgd wordt.

Terloops kan worden opgemerkt, dat de schuine dakconstructie bij een dergelijke bouwwijze een conventioneel overblijfsel is, dat hier weinig zin heeft en hoogstens dienst kan doen voor isolatie. Dit laatste is evenwel ook op andere wijze te bereiken, zoodat het in de lijn van het systeem zou liggen om het platte dak toe te passen, wat misschien nog eenige bezuiniging mee zou kunnen brengen.

Men had zich oorspronkelijk voorgesteld om direct na plaatsing van het „frame“ het dak aan te brengen, om onder beschutting daarvan bij slecht weer zooveel mogelijk menschen aan het werk te kunnen houden. Daarbij stuitte men evenwel op de moeilijkheid, dat het constructief geraamte deze ongunstige topbelasting niet dragen kon, zonder uit zijn verband gezet te worden, zoodat het noodzakelijk bleek eerst verstijvingen door middel van wandbekleding en vloeren aan te brengen.

De werkwijze is hiermede in hoofdtrekken geschetst: de constructie der onderdeelen wijkt niet af van de algemeen gebruikelijke methode en behoeft dus geen nadere omschrijving.

Het spreekt vanzelf, dat bij een dergelijke eerste poging op groote schaal om tot een nieuwe bouwwijze voor woningen te geraken, nog vele dingen voorkomen, die voor verbetering vatbaar zijn. Het constateeren daarvan beoogt geen kritiek in den ongunstigen zin van het woord, doch slechts een toetsen van mogelijkheden, die zich bij de bezichtiging opdringen, aan datgene wat praktisch bereikt werd. De ondernemers zelf trouwens zijn van het bestaan dezer mogelijkheden overtuigd en zoeken steeds naar meerdere vervolmaking.

Als eerste bedenking rijst dan op de toepassing van baksteen voor de schoorsteenen. De consequentie van het systeem is daarmede eenigszins zoek; ook de ondernemers voelen dit en een oplossing hiervoor is in overweging.

Vervolgens schijnt het ijzeren „frame“ onnoodig zwaar te zijn, wat niet alleen materiaalverspilling is, maar hooge kosten voor transport en arbeidsloon medebrengt.

„DORLONCO“ DUBBEL-HUIS-TYPE A. VOLTOOID.

welke vermeden moeten kunnen worden. Op de „Building Exhibition“ in Londen exposeerde Speaker en Co., een dergelijk „frame“ (light steel construction „Trellit“) voor bungalows en kleine huizen, dat, uit geperst staal vervaardigd, zeer licht was. Een daaruit samengestelde wand kon opgevouwen en tot zeer kleinen omvang teruggebracht worden, waardoor het geheel op de fabriek in elkaar te zetten en zeer gemakkelijk te transporteren was. Het combineeren van een dergelijke constructie met het bovengenoemde systeem schijnt zeer wel mogelijk.

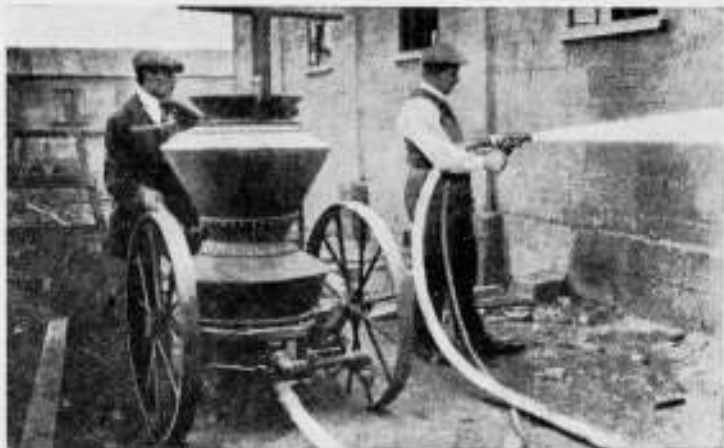
In Amerika wordt dit op eenigszins andere wijze, reeds in praktijk gebracht voor dergelijke bouw wijzen door de TRUSSED CONCRETE STEEL Co.¹⁾ Door aaneenklinking van twee U-vormige geperste staalplaten, stelt men daar zeer lichte en sterke dubbel T-liggers samen. Deze liggers kunnen bovendien op bepaalde afstanden voorzien worden van drie-hoekvormige insnijdingen (in den geest van een „winkelhaak“, zoodat die in een broek voorkomt), welke opengehaald kunnen worden. De werkmans nu, die tegen dergelijke balken metaalgaas te bevestigen heeft, stelt de metaalgaasplaat, slaat het lipje om en bevestigt aldus de plaat. Zoodoende kan één arbeider het gaas aanbrengen en wordt het tijdroovende binden vermeden.

Een derde bezwaar is de bewerkelijkheid der bepleistering van dergelijke huizen, zoolang deze uit de hand geschiedt. Een groote bespoediging is daarbij te verkrijgen door toepassing van de — ook al weer in Amerika inheemsche en thans in Engeland ingevoerde — „cementgun“, een machine, waarmede de bepleistering, als met een brandslang, tegen den wand gespoten wordt. Aangezien deze bespuiting onder luchtdruk geschiedt, ontstaat tusschen specie en onderlaag een innige verbinding. Achter het metaalgaas geplaatst dik, geprepareerd, papier belet het doorblazen en helpt de beschermende achterlaag vormen.

Zoo zullen bij intensieve bestudeering dezer bouw wijze, die zich bijzonder voor industrialisatie schijnt te leenen, ongetwijfeld nog vele vereenvoudigingen en bezuinigingen te treffen zijn, waardoor zij in de toekomst van groote waarde kan worden.

Vóór alles is natuurlijk van belang de vraag, hoe de huizen in de bewoning vol-

¹⁾ KAHN PRESSED STEEL CONSTRUCTIONS. Op deze interessante bouw wijze, welke — naar ik zoo juist verneem — nu ook voor woningbouw zal worden toegepast, hoop ik in een ander artikel uitvoerig terug te komen.

CEMENT-GUN VAN DE INGERSOHL RAND CO.

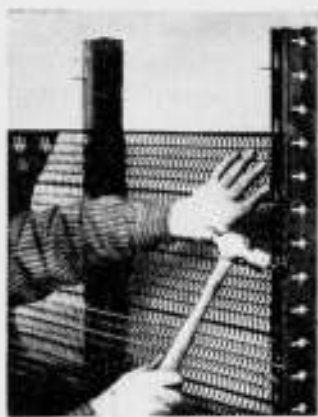
doen. Daarover zijn slechts voorloopige gegevens te verschaffen, omdat de Engelsche huizen, volgens dit systeem gebouwd, niet langer dan eenige maanden betrokken zijn. De Amerikaansche ondervinding daarvan is uitgebreider en langduriger, maar mij niet bekend. Uit eigen aanschouwing en volgens inlichtingen van bewoners kan medegedeeld worden, dat men over de huizen tot nu toe zeer tevreden is en ze zeer droog zijn. „The Times” vermeldde dienaangaande dat na een hevigen storm en dagen lang aanhoudende regens huizen van baksteen in de omgeving water doorlieten, terwijl de „Dorlonco” huizen absoluut droog waren. Toen men in een der meest blootgestelde buitenmuren van een dezer huizen een gat maakte, bleek ook de spouw geheel droog te zijn, terwijl het water slechts $\frac{1}{16}$ inch in den buitenwand doorgedrongen was.

Daar nagenoeg geen hout wordt toegepast, zijn de huizen ook brandvrij.

Tenslotte valt over het uiterlijk der huizen op te merken, dat naar geen esthetische oplossing in verband met het nieuwe materiaal gezocht is, maar dat de huizen vrijwel hetzelfde uiterlijk hebben, als de eerder gebouwde baksteenhuizen, d. w. z. beschaafd en van goede verhoudingen, maar zonder enthousiasme ontworpen. De in kleur gesausde muren deden prettig aan en vooral daar waar witte muren met leibedekking waren toegepast, was een frisch geheel ontstaan, dat zich bij meer rationeële vormgeving tot karakteristieke oplossingen zal kunnen ontwikkelen.

R'dam, Mei '20.

J. J. P. OUD.

BEVESTIGING VAN HY-RIB TEGEN
STIJLEN VAN GEPERST-STAAAL
(KAHN PRESSED STEEL CON-
STRUCTION).

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIÈRE, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOU-
WER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonne-
ment tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 12 JUNI 1920. - No. 24.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Wonen en Bouwen na den grooten
oorlog, door A. H. Wegerif Gzn. — Les anciennes
constructions rurales en Belgique, door J. P. M. —
De restauratie van de Oude Kerk te Amsterdam,
door Adr. Moen. — Ingezonden.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art 6 § 13 der statuten van
den B.N.A. worden de leden dringend ver-
zocht mij op te geven hunne beroepsin-
komsten over 1919, ten einde daarnaar het
percentage van den Hoofdelijken Omslag
te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

VERKIEZING BESTUURSLEDEN.

Betreffende de aftreding en verkiezing van de
leden van het Bestuur bepaalt het Huishoudelijk
Reglement het volgende:

Art. 4 § 13. Bestuur.

De verkiezing van de leden van het Bestuur
geschiedt uit een voordracht, bevattende de na-
men der candidaat-gestelden.

Een Gewestelijke Kring of 10 leden van den
B.N.A. kunnen voor een te vervullen plaats in
het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of
onvoldoende candidaatstelling is het Bestuur
bevoegd daarin te voorzien.

De namen van de candidaten moeten schrift-
telijk ter kennis worden gebracht van het Bestuur,
tijdig genoeg om ze te doen opnemen in het orgaan
van den B.N.A. 3 weken vóór de Jaarvergadering.
De candidaatgestelden, die binnen 3 dagen na
deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur
te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat
wenschen te zijn, worden geplaatst op de defi-
nitive candidatenlijst, welke 2 weken vóór de
Jaarvergadering ter kennis van de leden wordt
gebracht.

In 1920 zijn volgens rooster aan de beurt van
aftreden de heeren C. N. van Goor en Ir. D. F.
Slothouwer, die zich beide herkiesbaar hebben
gesteld.

In verband met het bovenstaande ziet het Be-
stuur van de kringen of van de leden opgaaf van
candidaten tegemoet vóór Vrijdag 18 Juni.

SCHOONHEIDS-COMMISSIES TE DE BILT EN BILTHOVEN.

In antwoord op het adres van het Bestuur van
den B.N.A., aan den Minister van Arbeid naar
aanleiding van het telegraphische protest van
de gezamenlijke bouwondernemers van de Bilt en
Bilthoven tegen het optreden van de plaatselijke
Schoonheidscommissies (zie off. gedeelte B. W.
No. 11) heeft Minister Aalberse medegedeeld dat
dat telegram hem geen aanleiding heeft gegeven
de schoonheidscommissie op te heffen.

TENTOONSTELLING „HET HUIS EN ZIJN INRICHTING.”

Men kent de totstandkoming van een tentoon-
stelling. In het beginstadium is er een daisterling,
die het z.g. initiatief neemt, „dadelijk” steun vindt
en die zich tot aan den laatsten snik (van de ten-
toonstelling) reusaächtig voor de zaak zal inte-
resseeren. Dan komt een periode met meer vast-
tigheid, dan wordt er een Bestuur (comité) geboren,
dat het leven schenkt aan een Dagelijksch Be-
stuur. Dan verschijnt het Eere-Comité in de
kranten, en worden eenige Nederlanders Eere-
voorzitter. In deze periode weet het Bestuur het
klaar te spelen, dat de tentoonstelling in „het
Paleis” zal worden gehouden of weet het „Paleis”
het zoo te regelen, dat het Bestuur niets beters
doen kan dan de tentoonstelling in het „Paleis”
houden (hiervan wil ik af zijn) en in deze periode
leeft iedereen nog in de zalige onnoozelheid dat
de dekking van het geraamde tekort werkelijk
eens in baar geld op het marmeren betaalblad
voor het loket in de hall van een solide bank-
instelling ter inning liggen zal. Het is ook in deze
periode dat de architect van de tentoonstelling
zijn fantasie niet hard genoeg kan laten werken,
om op zijn ontwerp te bezuinigen.

Dan komt 3e tijdperk, waarin de opening valt.
Dien dag is het vreeselijk drnk en gezellig op de
tentoonstelling, die nog niet voor de helft klaar
is. De architect wordt dien dag onder de hoogte-
zon behandeld.

Dit proces, dat nog door eenige stadia wordt
gevolgd — waarover financieele weekbladen al-
tijd polemiek voeren — heeft zich naar alle waar-
schijnlijkheid ook wel voltrokken bij de tentoon-
stelling aan het hoofd dezes genoemd en gehouden
onder de auspiciën van de Vereeniging van Ne-
derlandsche Huisvrouwen, afd. Amsterdam.

De groote zaal in het Paleis voor Volksvlijt is eenigen tijd geleden op werkelijk loffelijke wijze getransformeerd in een tentoonstellingshal, die gedurende de eerstvolgende jaren ook andere attracties zal herbergen.

Van deze tentoonstelling nu werd H. M. de Koningin, die twee stoelen en een driedubbele sofa inzond, Beschermvrouwe, een groot aantal dames vormde het Eere-Comité, J. C. van Epen architect B. N. A. werd de ontwerper van den doolhof, met de goedkope en de minder goedkope eetkamer, model W. C. en slaapkamer, e. a. Chris. de Vos werd muzikaal leider over dubbele mannenkwartetten, enkele kamerorkesten en chansonniers, die flink van leer trekken, zulks alles ter opluistering van „het” Huis en „zijn” Inrichting!

Na deze opsomming van de hooge dignitarissen, zou het noemen van de onafzienbare rij smakeloosheden, reclame-artikelen, quasi-artistiek huisraad, champagnelooze pils, Perzische kleedjes, Zweedsche Lucifers, Olanda-speelgoed, Liberty kussens, Engelsche haarden, Zwitsersche chocolaad, een te groote tegenstelling geven. Dies acht ik me verplicht er een diep stilzwijgen over te bewaren, maar één ding moet mij van 't hart.

Het doel en nut van zulk een tentoonstelling is geheel in nevelen gehuld, als men het tenminste verder zoekt dan in doodgewone reclame, d. i. alledaagsch burgerlijk streven. Maar daarin past dan niet een woninginrichting, als model bedoeld, waarin het opvoedende element vooropgesteld wordt. Theorie en praktijk zijn hier echter gruwelijk met elkaar in conflict gekomen en slechts dit valt er van zulk een tentoonstelling te leeren, dat op deze manier voor een goede inrichting van het huis geen propaganda wordt gemaakt. De naam van de tentoonstelling deugt niet en wekt verwachtingen, die niet verwezenlijkt zijn geworden.

Een bespreking van deze tentoonstelling kan dan ook gevoelig in dit blad achterwege gelaten worden, zij valt geheel buiten het kader. Deze ervaring is pijnlijk, omdat het te betreuren is dat van al den gedanen arbeid, van al de zorg, van al de gemaakte kosten, niets ten gunste komt van het zoo mooie streven naar een goed huis en goede woninginrichting. J. P. M.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE DELFT.

B. en W. stellen den raad voor te besluiten tot instelling van een schoonheidscommissie. Deze commissie zal op uitnodiging B. en W. adviseeren bij de beoordeeling van a. bouwontwerpen, betreffende de verbouwing van woningen en ontwerpen of wijziging van terrein-indeling, die aan de goedkeuring van B. en W. zijn onderworpen; en b. ontwerpen van de door de gemeente Delft zelf te stichten gebouwen of bouwwerken en van aanleg van terreinen.

Het advies zal voor zoover gebouwen of bouwwerken betreft, uitsluitend betrekking hebben

op hun uitwendig aanzien, mede in verband met hunne omgeving. (N. R. C.)

JAARVERGADERING NED. AANNEMERSBOND.

De N. A. B. behandelt op zijn a. s. Jaarvergadering o. m. de volgende onderwerpen: Voorstel van het Hoofdbestuur:

De algemeene vergadering drage het Hoofdbestuur op een *dringend verzoek* te richten zoowel tot de particuliere directies als tot de openbare Besturen om, zooals in de laatste jaren herhaaldelijk is voorgekomen, in de bestekken geen schaderegeling voor te schrijven, die ten nadeele van den aannemer afwijkt van die, welke is voorgeschreven in par. 475 der A. V. van Waterstaat 1901.

Voorstel van de afdeeling „Woerden”. De algemeene vergadering neme het navolgend Bindend Besluit:

a. Met ingang van een nader door de algemeene vergadering vast te stellen datum zijn de leden van den Bond verplicht zichte onthouden van inschrijving naar werken, indien door den aanbesteder geen zekerheid is gesteld voor de betaling der aanneemsom.

b. Ingeval van niet-nakoming van het sub a genoemde besluit, zal van toepassing zijn het bepaalde bij de artt. 10, 2e lid en 11 sub b, 2e lid der statuten.

(Het Hoofdbestuur van den N. A. B. praeadviseert tot niet-aaneming van dit voorstel).

Voorstel van de afdeeling Arnhem.

De algemeene vergadering noodigde het Hoofdbestuur uit om bij de betrokken Openbare Besturen stappen te doen, welke er toe kunnen leiden, dat den aannemer bij de verrekening van „meer en minder werk” een behoorlijke winst over de volle door hem uitgegeven bedragen worde verzekerd.

BOUW KOLONIAAL INSTITUUT.

Door de vereeniging het Koloniaal Instituut te Amsterdam is aan de firma Joh. Kraay en Co., Aannemers te Hillegom opgedragen de bovenbouw van het Koloniaal Instituut te Amsterdam; door bovengenoemde firma is de onderbouw reeds gemaakt; voor de voltooiing van dezen bouw zal vier à vijf jaar noodig zijn. (De Aannemer).

DEMONSTRATIE IN HET NIJVERHEIDSLABORATORIUM TE DELFT MET VERF- EN LAKPISTOLEN.

De Directeur van bovengenoemde instelling deelt ons mede, dat hij, naar aanleiding van zijne voorgaande mededeeling in de bladen wel zooveel belangstelling gevonden heeft voor eene demonstratie met verf- en lakpistolen, dat hij nu besloten heeft deze demonstratie te doen plaats hebben op Donderdag 17 en Vrijdag 18 Junia. s., telkens des morgens van 10-12 ure en des namiddags van 2-4.30 ure.

De demonstraties zijn voor een ieder gratis toegankelijk.

WONEN EN BOUWEN NA DEN GROOTEN OORLOG.

In het artikel „Wat was, is, en zou kunnen zijn” is op zoo duidelijke wijze de noodzakelijkheid uiteengezet, voor allen die met wonen en bouwen in aanraking komen daaraan meer dan ernstig aandacht te wijden.

Men bemerkt nog niet, dat de bouw van woningen door ieder, die aan de totstandkoming medewerkt steeds met dien ernst wordt opgevat als noodig is voor dien grooten arbeid: De huisvesting van vele komende geslachten.

In de komende jaren zullen vele millioenen woningen alleen reeds in Europa moeten worden gebouwd. „Menschen” zullen deze woningen bevolken en waar de eigenschappen van de woning, toch algemeen erkend, van beduidenden invloed zijn op vorming van lichaam en geest, zal, zoolang nog op goede invloeden op deze vorming wordt prijsgesteld, ernstig arbeiden aan dit werkstuk naast een schoone taak een plicht zijn.

Zoo wij ernstig aan de totstandkoming van woonruimten willen arbeiden, moeten wij de redenen voor oogen houden, die ons daartoe noodzaken.

M. i. zal deze bijna steeds ontstaan door den drang, invloed te willen uitoefenen op de vorming der menschen, hetzij dit de bewoners der ruimte zelven zijn, of anderen die op een of andere wijze door onze werken beïnvloed kunnen worden.

Het komt mij voor dat slechts met deze gedachte voor oogen de goede woonruimten tot stand komen. Het is de moeite waard rekening te houden met invloeden op de vorming van den mensch, hetzij naar geest of naar lichaam.

Spruiten niet het overgrootste deel onzer aardsche pijnigingen, moeilijkheden en zorgen, hetzij kleine voorbijgaande speldeprikjes of wereldoorlogen, voort uit gedachten en handelingen, door menschen opgewekt en uitgevoerd?

Zal ooit onze wereld een plaats zijn, goed om te verblijven, zal ooit het menschelijk gevoel slechts schoonheid speuren, zoolang wij den geest der menschelijke massa in groven en ruwen vorm ontmoeten?

Neen! en daarom is het een schoone taak een klein weinig aan deze veredeling mede te werken door de onmiddellijke omgeving van den mensch, de woning, zoodanig te doen zijn, dat een invloed ten goede aan dezen opbouw medehelpt.

Het huis is de plaats waar wij ons tegen weersinvloeden beschermen en die ons gelegenheid tot rust en arbeid geeft.

Ten eerste is het moeilijk een huis zoodanig samen te stellen dat weersinvloeden worden buitengesloten, zoowel van belang voor gebruik als voor instandhouding, ten tweede zijn door het gebruik woning en huisraad aan slijtage en onderhoud onderhevig.

Hiermede zijn wij midden in de brandende kwestie aangeland en het is op de nieuwe inzichten, daaromtrent noodzakelijk, waarop de schrijver van het boven aangehaalde artikel in het tweede gedeelte daarvan duidt.

Het is van buitengemeen veel belang dat wij inzicht trachten te krijgen in den wezenlijken aard van wonen en bewonen, zooals dit tegenwoordig bestaat en in de toekomst zal bestaan.

Wij kunnen gerust zeggen dat groote onzekerheid bestaat omtrent de juiste te volgen gedragslijn, het is en blijft een tasten in het donker.

Zooals in het genoemde artikel reeds is gezegd mogen wij er ons rekenschap van geven dat een tijd, waarin woonruimte op een schaal als thans geschapen moest worden, nooit heeft bestaan. Er waren tijden waarin op groote schaal uiting werd gegeven aan behoefte aan kerkelijke of burgerlijke bouwwerken, nooit is van de bouwmeesters van zoovele landstreken gelijktijdig gevraagd leiding en vorm te geven aan een schrijnende behoefte aan woonruimte, zooals deze thans bestaat.

De vraag of de uitvoering dezer werken aanleiding zal geven tot een eigen vormspraak en aan het ontstaan van een bouwkultuur een stoot zal geven kan niet

worden beantwoord, zoolang niet bestudeerd is de wijze waarop de huisvesting behoort te geschieden.

Ook de vraag of de techniek van het bouwen in aansluiting met het bovenstaande aanmerkelijke wijziging zal ondergaan, kan niet worden beantwoord, zoolang niet is onderzocht of de totstandkoming der bouwwerken zal geschieden in hoofdzaak op de wijze die wij tot nu toe gekend hebben of op geheel nieuwe, wellicht tot nu toe vrijwel onbekende manier.

Dat in elk geval een zeer groot onderscheid gemaakt dient te worden, tenminste voor de ons meest bekende landen, tusschen het bouwen en wonen voor en na den grooten oorlog staat m.i. onomstootelijk vast.

Het is hierop dat wel degelijk moet worden gelet.

De toestanden vóór en na dezen vreeselijken tijd zijn zóó zeer verschillend, dat het m.i. zeer noodzakelijk is dat de vraagstukken die ontstaan zijn, ernstig moeten worden bestudeerd. Het is dan ook de behoefte deze noodzakelijkheid te uiten dat dit artikel is ontstaan. Gevreesd moet worden dat zonder ernstige kennisname van alle elementen die met bouwen en wonen thans in verband staan eene periode aanbreekt van verwarring en onrust.

De historische stijlvormen hebben zich het langst aan monumentale bouwwerken vastgeklampt, terwijl de bouw van woonhuizen het eerst meer algemeen in nieuwere vormen plaats vond.

Na de belangrijke voorbereiding der laatste tientallen jaren zou het mij niet verwonderen als door middel van het woonhuis een basis gevormd werd voor de karakteristiek der bouwkunst in de een en twintigste eeuw.

Bij opsomming der factoren die in verband met de gewijzigde toestanden ten opzichte van wonen en bouwen bestudeerd moeten worden bedenken wij in de aller-eerste plaats nogmaals hetgeen hierboven reeds is gezegd, n.m. dat de woning op beduidende wijze kan medehelpen aan de karaktervorming der menschheid.

Verder bedenken wij dat wij van de noodzakelijkheid om woonruimte te scheppen een deugd moeten maken.

Laten wij de woning gebruiken om gevoelens en gewaarwordingen bij haar gebruikers op te wekken die zonder deze woonruimte niet zouden ontstaan, m.a.w. laten wij schoonheidsgewaarwordingen en zin voor orde, regelmaat en verhoudingen opwekken door groepeerings, vormgeving en kleur, zoowel in groote massa's buiten als in de intimiteit der woning zelve.

De vragen welke beantwoord zouden moeten worden zouden deze zijn:

1e. aan wien moet de woning in eigendom toebehooren, aan de overheid of aan de bewoners?

2e. Waar moeten zij worden opgericht?

3e. Op welke wijze worden zij bewoond?

4e. Op welke wijze komen zij tot stand?

a. leiding, b. plannen, c. uitvoering der plannen.

Het zal een ieder duidelijk zijn dat bij nadere bestudeering behoefte zal ontstaan dit aantal vragen met nog meerdere uit te breiden.

Ik wil thans volstaan met enkele dezer vragen nader te omschrijven, het is te hopen dat op een of andere wijze door hen die deze onderwerpen van belang achten naar eene beantwoording kan worden gestreefd.

De eerste vraag is niet de belangrijkste. Toch dient m.i. wel overwogen te worden of het huidige systeem van huisvesting onder alle omstandigheden zoowel op het land als in de steden het meest gewenschte is.

Ontegenzeggelijk is de bouw door vereenigingen en overheid voor de totstandkoming de gemakkelijkste wijze geweest; ook het feit, dat de woningen gemeenschapsbezit zijn of gemakkelijk kunnen worden, heeft de steunverleening bij den bouw gemakkelijk gemaakt.

Echter dienen wij ons m. i. ernstig de vraag te stellen of op deze wijze eenzijdig niet meer verloren dan anderzijds gewonnen wordt.

Er kunnen gevallen zijn, b. v. in de groote steden waar op het bezit van een eigen huis geen prijs wordt gesteld of waar dit kleinbezit ongewenscht of onmogelijk is; daartegenover staan vele gevallen vooral in kleinere plaatsen waar de ontwikkeling van een in alle opzichten zoo harmonisch mogelijk gezinsbestaan geschaad wordt door de normaliseering der woningen en slechte aanpassing van de woning aan de behoeften der bewoners.

Wanneer wij prijs stellen op een edele ontwikkeling van den menschelijken geest (welke toch zoo véél mogelijk moet worden bevorderd) zal de woning zich aan alle nuanceeringen zoo harmonisch mogelijk moeten aansluiten.

Door normaliseering en massabouw wordt de mensch als massa beschouwd en niet als massa doch als enkeling zal de mensch slechts vooruitgaan, alle verbetering begint bij het individu zelve.

Het is nu reeds merkbaar dat velen zich beklagen doordat zij niet in de massavorming de bevrediging hunner gevoelens kunnen vinden. Daarbij wordt niet bedoeld de behoefte aan ruimte, maar de behoefte aan een beschaafde, zich aanpassende omgeving.

Wil men dus met het te huisvesten menschenmateriaal zuinig, oplettend en voorzichtig omgaan (die zuinigheid is wel geboden) dan is het m. i. noodzakelijk deze zaak nader onder de oogen te zien, ook al is dit wellicht zeer in strijd met de tegenwoordig geldende opvatting.

De tweede vraag behoeft hier niet nader te worden toegelicht, de voor- en na-deelen van het stads- of buitenleven met alle tusschenvormen worden herhaaldelijk belicht, al is daaromtrent nog geen vaste meening gevormd. Men leze in verband hiermede, in „de oude Groene” van 29 Mei j.l. een artikel „Stadkind en Landkind” en „Woninghygiëne enz.”, het laatste van Dr. L. J. Sieburgh.

Bij beantwoording der vraag „Op welke wijze worden de huizen bewoond” denken wij in de eerste plaats aan de werkverdeling in het artikel in het B.W., waarvan dit schrijven het gevolg was.

Niet alleen toch dat de wijze van bewonen ernstig beschouwd moet worden, ook de wijze van onderhoud van huis en huisraad zal belangrijke wijzigingen moeten ondergaan.

Het voert te ver daarover hier verder uit te weiden, kennisneming van studies en rapporten elders reeds verschenen zou voor ons van nut zijn om het bruikbare daaruit te verzamelen.

Dat de woningen op geheel verkeerde wijze bewoond worden is dagelijks te zien, soms is het de fout der huizen, doch veelal gebrek aan aanpassingsvermogen der bewoners. Over het algemeen worden dan ook idealistische verwachtingen zeer teleurgesteld, slechts de allergrootste nood aan hulp in de huishouding zal de huisvrouwen leeren op werkelijk praktische en arbeidsbesparende wijze hunne huizen te bewonen. Wij zullen intusschen goed doen aan dit vraagstuk meer dan gewone aandacht te wijden.

Het zal meer dan vele anderen van belangrijken invloed zijn op de geheele kultuur van het wonen en bouw en inrichting der huizen.

Er zal moeten worden nagegaan in hoeverre bij den bouw der huizen op hulp van personeel, in welken vorm dan ook, kan worden gerekend. Ofschoon wij in normale tijden wel andere landen (Amerika b.v.) als voorbeeld hadden kunnen nemen, waar dergelijke vraagstukken reeds vroeger tot oplossing gebracht waren, is dat op 't oogenblik niet meer betrouwbaar.

Na den oorlog heeft het dienstpersioneel met het overgrootste deel der arbeiders eischen kunnen stellen, die in geen enkele verhouding stonden tot te leveren arbeid of werklust. Het is dan ook zeer goed mogelijk dat bij nadere beschouwing zou blijken dat groote beperking bij het wonen noodzakelijk is, zooals minder kamers dan voorheen, geen logeerkamers of dienstbodenkamers, geen of zeer kleine keuken, geen

voorruimsruimten, wellicht zoodanige huizen dat zij met de uitbreiding van het gezin vergroot kunnen worden, of wellicht meer gemeenschappelijke woonruimten.

Bij de toelichting tot de vierde vraag wil ik mij in hoofdzaak tot het laatste gedeelte daarvan beperken. Hoe de bouw der huizen geleid behoort te worden en op welke wijze de architecten zouden moeten samenwerken is een te uitvoerig onderwerp om hier nader te beschouwen. Volstaan kan worden door te wijzen op de noodzakelijkheid van arbeidsbesparing en centralisatie. Niet zoo zeer om financiële redenen alleen, doch wel om alle krachten samen in te spannen om in het belang der bouwkunst de nieuwe, de beste wijze van uitvoeren te bestudeeren.

Bij het maken der plannen zal vormgeving bepaald en materialenkeuze geschieden moeten. De moeilijkheden die zich daarbij voordoen zijn te groot om door elken bouwmeester afzonderlijk te worden opgelost. Wel zal elkeen op zijn beurt eene keuze doen en op de bestaande bouwwijze doorwerken of de oplossing in nieuwe materialen zoeken, niemand weet zeker of hij werkelijk de voor de te stichten woonruimte noodzakelijke juiste bouwwijze gekozen heeft^{*)}. Elders heb ik daarop reeds uitvoerig gewezen. Groote verbeteringen dienen te dezen opzichte te worden ingevoerd, een ieder die vroeger met prijzen, aard en bewerkingwijze, uithoudingsvermogen, en soliditeit der materialen op de hoogte was moet met de grootst mogelijke voorzichtigheid thans te werk gaan en voelt zich daarna nog onzeker. Zekerheid omtrent eigenschappen der tegenwoordige materialen kan in sommige gevallen geheel niet en in andere slechts ten deele verkregen worden. De risico voor den bouwmeester is dan ook met de tegenwoordige opvattingen omtrent zijn verplichtingen zeer ernstig.

Met de uitvoering der plannen komt dit nog sterker naar voren. Het is noodig gebleken voor constructies, die bij groote uitvoering economisch en voordeelig waren een zoodanigen veiligheidscoëfficiënt vast te stellen dat dezelfde constructies kostbaar in uitvoering worden.

De architect kan allerlei bouwmethoden uitdenken; doordat zij op het oogenblik zeer slecht worden uitgevoerd zal hij geen voordeelige constructies, die goede uitvoering verlangen, kunnen tot stand brengen, slechts zeer veilige, zware en daarom dure constructies zullen onder zijn volle verantwoordelijkheid kunnen worden uitgevoerd.

De vraagstukken die zich bij nadere beschouwing hierbij aan ons voordoen zijn vele. Zal een dergelijke toestand lang duren? Kunnen wij invloed uitoefenen op de fabricatie der materialen? Kunnen wij bouwmethoden toepassen waarbij niet op toewijding en kennis van werklieden behoefte te worden gerekend? Wat zou er ten behoeve der opleiding van ambachtlieden behooren te geschieden? Het zijn niet de timmerlieden of schilders, op ambachtsscholen onderlegd, die huizen bouwen, het zijn de metselaars, opperlieden en betonwerkers die totaal geen opleiding genieten. De opleiding van werkloze sigarenmakers tot bouwvakarbeiders komt mij gelukkig voor. Tenminste een gelegenheid waarbij volwassenen leerlingen zullen erkennen te zijn.

Ik heb het steeds een voor mij onbegrijpelijke leemte gevonden dat leiders van arbeidersorganisaties nooit de vermeerdering van vakkennis als een middel hebben aangewezen om de arbeiders op een hooger plan te brengen. Voor zoover mij bekend, is in dat opzicht door hen totaal niets gedaan en slechts het stellen van hoogere eischen zonder meerdere praestatie is geschied. Evenals voor het dienstpersoneel in de huizen werkzaam, geldt voor de arbeiders, dat de geldelijke verbetering hunner positie tot nu toe kwalijk eene verbetering in werkelijke beteekenis kan worden genoemd. Over het algemeen heeft deze hen in staat gesteld de slechte eigenschappen der gesmade „bourgeoisie“ over te nemen, zonder de toch wel aanwezige goede kwaliteiten dier klasse na te volgen. Veel tijd en geld wordt gegeven voor genoegens

^{*)} In „Beton u. Eisen“ van Nov. 1919, komen formules voor waarmee berekend kan worden in welke gevallen helle betonsteen voordeliger dan baksteen is.

en bazarluxe zonder dat tot heden eenige moeite gegeven is een fieren arbeidersstand te scheppen waarvan de leden zich trachten te verheffen door edele beoefening van een ambacht of door arbeidzaamheid, leergierigheid of ernst, op zoodanige wijze dat een ieder die werkt zich tot eer zou rekenen onder de hunnen gerekend te worden. Denk aan de Gilden.

Het is te hopen dat de groote achteruitgang in arbeidspraestatie welke alom wordt geconstateerd van tijdelijken aard is, in elk geval echter zullen de architecten er met het ontwerpen hunner bouwplannen den eersten tijd rekening mee moeten houden en bestudeerd zal moeten worden of het noodig en mogelijk is de slechte gevolgen te verminderen of te voorkomen.

Het is zeer gewenscht dat zoowel omtrent eigenschappen van materialen als werkwijzen van gedachten gewisseld wordt.

Het onderzoek naar de mogelijkheid tot oprichting van een „Rijksproefstation“ sluit hierbij zeker goed aan.

Het is gewenscht dat cijfers worden gepubliceerd en ondervindingen worden medegedeeld omtrent in uitvoering zijnde werken of voltooide werken. Veel te weinig wordt daarover in onze vakpers medegedeeld.

Welke zijn de prijzen die worden betaald? Hoe is het verloop der werken? Hoe de voorbereiding? Wat wijzen de ondervindingen der materialen uit? Wat is de beste wijze van aanbesteding? Hoe zijn de resultaten der onderzochte materialen? Hoe de ondervindingen omtrent bepaalde bouwconstructies als buitenmuren, balkdragende muren, scheidingswanden, fundeeringsmethoden, vloeren, beitswerk, dakbedekkingsmateriaal?

Een ieder heeft zijn eigen ondervindingen daaromtrent, zou het niet een aanmerkelijke besparing en risicovermindering zijn als wij van zooveel mogelijk gevallen kennis konden nemen?

Welke gedachte heeft bij den ontwerper voorgezet? Hoe zijn de aesthetische resultaten? In welke richting denkt hij voort te gaan, wat zijn zijne ondervindingen?

Meer belangstelling voor de ernstige bestudeering van alle met het woningvraagstuk in verband staande onderwerpen is dringend noodzakelijk wil eene waardige ontwikkeling der bouwkunstige belangen plaats hebben.

Als een oproep aan hen die daartoe in staat zijn is dit artikel bedoeld.

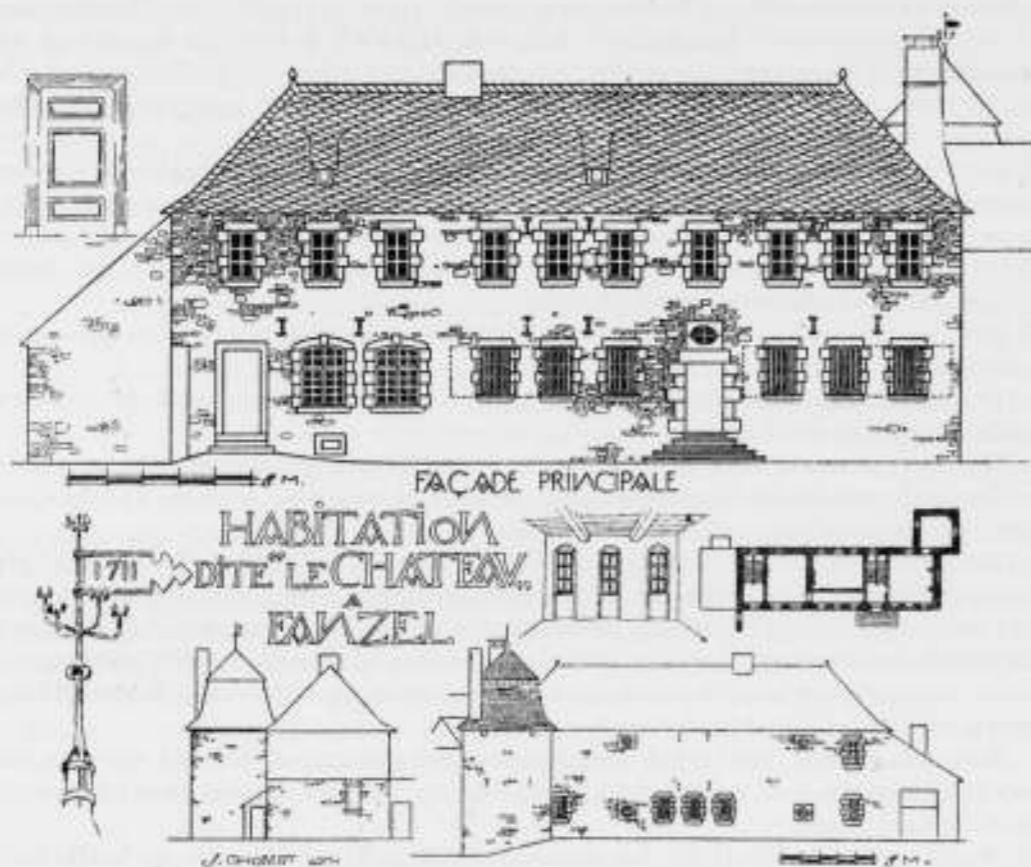
A. H. WEGERIF GZN.

LES ANCIENNES CONSTRUCTIONS RURALES EN BELGIQUE.

Bovenstaande titel draagt een boekwerk, dat samengesteld is door 3 architecten, te weten de heeren T. Clement, J. Ghobert, en C. Huart, en waarvan eenigen tijd geleden het vierde deel is verschenen.

Het boekwerk bevat rechtlijnige teekeningen, penschetsen en reproducties van aquarellen benevens beschrijvingen en toelichtingen bij de teekeningen. Van de teekeningen zijn hierbij een tweetal gereproduceerd.

Dit boekwerk, dat voortreffelijk is uitgevoerd, is van bijzondere beteekenis, waarop ik meen hier in het kort de aandacht te moeten vestigen. Boekwerken, die de architectonische monumenten van het platteland beschrijven en in teekening vastleggen, zijn reeds meer samengesteld. Men kent den arbeid van de heeren van Arkel en Weissman („Noord-Hollandsche Oudheden“), het werk van de Vereeniging van den 3en December 1912 in Denemarken („Gamle Bygninger paa Landet“, zie B.W. 1916, pag. 84). Het genoemde boekwerk van de drie architecten verschilt echter van deze werken, omdat de opzet ervan een geheel ander doel beoogt. Want in plaats van de docu-

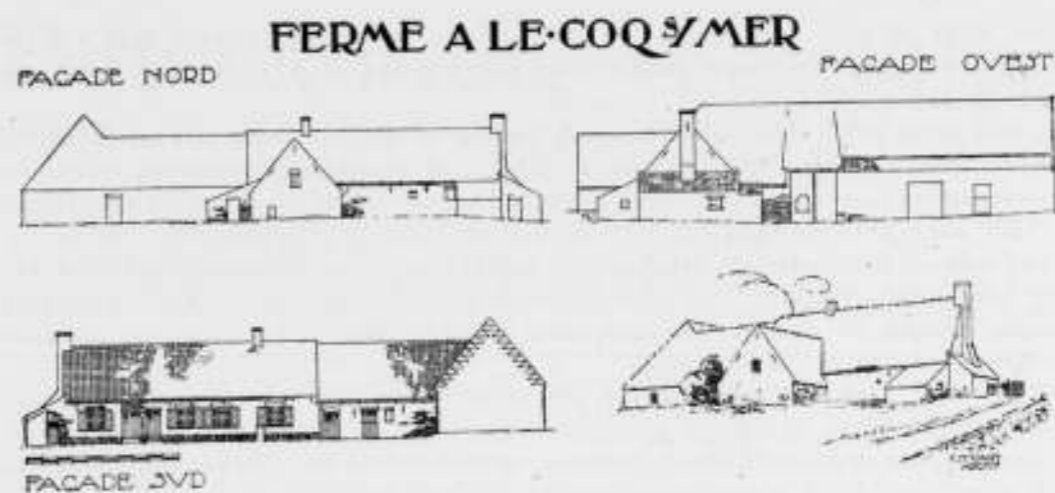
ILLUSTRATIE UIT: LES ANCIENNES CONSTRUCTIONS RURALES EN BELGIQUE.

menteele waarde, waarin de beteekenis van de andere aangehaalde werken in de eerste plaats ligt, heeft dit boekwerk een praktisch aesthetische strekking. Het beoogt namelijk een beeld te geven van het karakter in het bouwkunstige schoon van de verschillende landstrekken en steden in België. Hiervoor hebben de architecten de meest typeerende gebouwen, waarin het karakter van een locale bouwwijze het duidelijkst tot uiting komt, uitgezocht en getracht in schets, in projectie, in aquarel of beschrijving dat karakter naar voren te brengen, te doen spreken.

Dit is voorwaar een moeizame arbeid. Immers de karakteriseering van landschapschoon is, wil men niet in dichterlijke fantasieën vervallen, verre van gemakkelijk, bovendien moesten de verschillende gebouwen aan die karakteristiek getoetst worden en de keuzen der meest representatieve bouwwerken van die karakteristiek ten slotte zeer critisch worden gedaan.

De drie architecten hebben dezen arbeid met zeer veel zorg verricht en, zijn er bovendien in geslaagd hun werk vrij te houden van studeerkamerlucht. Het boek getuigt van enthousiasme en is frisch en artistiek.

En nu over het nut van een dergelijk boek. Aan de samenstelling van dit werk ligt een overtuiging ten grondslag, die niet door alle architecten wordt gedeeld, maar die toch inderdaad de grondslag moet zijn waarop een architect zijn heele streven moet baseeren. De overtuiging n.l. dat een bouwwerk niet alleen een uitdrukking moet zijn van den geest van den tijd, maar dat het bovendien in innige harmonie moet zijn met de plaats, waar het staat. Hoeveel stedenschoon is niet verloren gegaan, omdat fantastische dwaasheden op architectonisch gebied misschien wel met den geest des tijds, maar absoluut niet strookten met het locale karakter van de omgeving.

ILLUSTRATIE UIT: LES ANCIENNES CONSTRUCTIONS RURALES EN BELGIQUE.

De invloed van de omgeving op een bouwwerk — en omgekeerd — is een vraagstuk, waarbij zich voor den scheppenden kunstenaar vele en eigenaardige moeilijkheden voordoen, die veelal eerst na consciëntieuse bestudeering kunnen worden opgelost.

Het boek van de heeren Clement, Ghobert en Huart doet voor de oplossing der moeilijkheden geen middel aan de hand, — de gevoelens dienaangaande zijn te gedifferentieerd, dan dat het mogelijk zoude zijn voorschriften te geven, — maar het wijst er op dat de moeilijkheden er zijn, en kan hiermede niet reeds de bouwkunst gebaat zijn?

Uit dit oogpunt heeft het boekwerk niet uitsluitend beteekenis voor België, en is het bestudeeren ervan ook voor Hollandsche architecten zeer aan te bevelen.

J. P. M.

DE RESTAURATIE VAN DE OUDE KERK TE AMSTERDAM.

Einde Maart verscheen van de hand van den heer Jan de Meyer een tweetal ingezonden stukken betreffende deze zaak in het „Alg. Handelsblad“.

De heer de M. richtte daarbij een vrij „onstuimigen“ aanval op den architect der kerkgebouwen van de Ned. Herv. Gemeente te Amsterdam, meer speciaal met betrekking tot diens wijze van restaureeren.

Het trof mij dat de heer de M. daarbij de meening was toegedaan „dat deze zaak niet in een dagblad kan worden besproken“, doch tot op heden verzuimde, dit belangrijk onderwerp in een vakblad ter sprake te brengen. Dit verbaast mij tevens, wanneer ik let op de groote tegenstelling tusschen het stuk van den heer de M. en het antwoord van den heer Posthumus Meijes.

In het stuk van den eerste lees ik:

„Waar de heer Posthumus Meijes op voorhanden zijnde gegevens wijst, kunnen wij wat b.v. de versierselen in bladform op de dekljsten der topgevels betreft, welke den heer P. Meijes meent te kunnen namaken erop wijzen, dat er op geen der topgevels één enkele hogel bestaat“

Het antwoord van den heer P. Meijes luidt:

„Omtrent het al of niet aanwezig zijn van hogels op de topgevels rondom de

Oude Kerk is geen twijfel, daar de plaatsen zijn aan te wijzen waar deze vroeger waren. Bovendien geven oude betrouwbare afbeeldingen in de Oude Kerk die hogels duidelijk aan"

Met opzet ga ik thans de technische kwestie in de fundeering met den aanleve van dien voorbij meenende dat de architect die binnen het gebouw en binnen de bouwschutting zich vrij van onderzoek bewegen kan, voorloopig nog alleen het woord heeft.

Dit sluit evenwel niet in, dat nu ook de rest als afgedaan dient beschouwd. Waar hier nu de zooveelste maal in een dagblad weder eens gedemonstreerd wordt, dat een paar architecten het „ditmaals niet eens zijn" (en dan op zoo'n onprettige manier) mogen de collega's er toch zeker wel op eenige nadere, ter zake dienende toelichting in een vakblad rekenen?

M.i. kan hier bij voorbaat van een afschuwelijk misverstand geen sprake zijn. Wat is de strekking van dezen pennestrijd dan wel? Ik zou het ten zeerste op prijs stellen zoo de tegenstrijdigheid hiervoor aangetoond in het Bouwkundig Weekblad eens klaar en zakelijk wordt belicht en uit den weg geruimd.

Het komt mij voor dat één der heeren, op z'n zachtst uitgedrukt wat te veel op gevoel gewerkt heeft, hoe is het geval anders te verklaren.

Ter voorkoming van misverstand diene, dat ik de meening van den heer de Meyer betreffende de wijze van restaureeren der Nieuwe Kerk volkomen deel.

ADR. MOEN.

INGEZONDEN.

De Heer A. J. Kropholler meent zich in het Bouwkundig Weekblad van 22 Mei jl. te moeten beklagen naar aanleiding van een afkeurend oordeel der Schoonheidscommissie te Amsterdam over zijn ontwerp voor de pastorie der kerk van St. Rita aan den Hagedoornweg aldaar. Hij is zoo voorzichtig, daarbij slechts die gevels te doen afbeelden, waartegen de minste bezwaren bestonden en die, welke in hoofdzaak tot het afkeurend oordeel leidden, achterwege te laten. Bovendien is voor een juist oordeel over het karakter der pastorie-architectuur kennisneming van het project voor de aangrenzende kerk onmisbaar.

Waar de Heer Kropholler niet schroomt, in het openbaar het oordeel der Schoonheidscommissie gezocht en volkomen ongegrond te noemen, meent zij van hem te mogen verlangen, dat hij thans ook zijn ontwerp voor de beide andere gevels, zoomede dat voor de aangrenzende deelen der kerk, in het Bouwkundig Weekblad doet afbeelden, althans haar machtigt, tot deze publicatie over te gaan.

Namens de Schoonheidscommissie te Amsterdam,
J. GRATAMA, Voorzitter,
E. H. P. ROSENBOOM, Secretaris.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUÏ, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOU-
WERK. Redacteur: J. P. MIERAS : : : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitend. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Grootte
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 19 JUNI 1920. - No. 25.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Van Burcht tot Raadhuis, door J. P. M.
— Afgekeurd door de Schoonheidscommissie,
door A. J. Kropholler. — Doetinchemsche IJzer-
gieterij, door A. H. Wegerif Gzn. — Prijsvragen. —
Ontvangen boekwerken.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

JAARVERGADERING. B.N.A.

De Jaarvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 10 Juli in het Gebouw van den B.N.A. te Amsterdam, Marnixstraat 402.

De agenda zal worden opgenomen in den beschrijvingsbrief, welke zoo spoedig mogelijk aan de leden zal worden toegezonden.

Het is de bedoeling van het Bestuur na afloop van de vergadering een bezoek te brengen aan een in aanbouw zijnd bouwwerk; hiervan zal nog nader mededeeling worden gedaan.

BUREAU B. N. A.

Het Bestuur van den B.N.A. heeft aangekocht het perceel Weteringschans 102 te Amsterdam, waarin met ingang van 1 Augustus a. s. het Bureau van den B.N.A. zal worden gevestigd.

BEZOEK VAN ENGELSCH EN NOORSCH ARCHITECTEN EN WONINGSPECIALISTEN AAN ONS LAND.

Op initiatief van de International Garden Cities and Town Planning Association is een excursie georganiseerd, waarbij in den loop van de volgende week ook enkele plaatsen van ons land zullen worden bezocht, o. a. Heerlen, Arnhem, Hilversum, Amsterdam, Den Haag en Rotterdam.

De leiding van dezen tocht berust bij den Secretaris van de Int. Garden-Cities and Town Planning Association, Mr. Pardom, terwijl de organisatie berust bij den heer Jan Pauw.

Op Woensdag 23 Juni a. s. zal Amsterdam

worden bezocht, waar de nieuwe woningbouw-complexen zullen worden bezichtigd.

's Avonds om half negen zullen de deelnemers aan de excursie, — een 10-tal Engelschen en 50 Noren — ontvangen worden in de Industriële Club op den Dam door het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting, den B. N. A. en het Genootschap A. et A.

Op deze bijeenkomst zal de heer Mr. D. Hudig een uiteenzetting geven over het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting, de heer Dr. H. P. Berlage, zal het uitbreidingsplan Zuid van Amsterdam bespreken, terwijl de heer A. W. Weissman een overzicht zal geven van de historische ontwikkeling van het Stadsplan van Amsterdam.

Bovendien ligt het in de bedoeling dat eenige lichtbeelden van moderne Nederlandsche bouwkunst zullen worden vertoond, waarbij de heer Slothouwer een toelichting zal geven.

Degenen der leden, die een kennismaking met onze gasten op prijs stellen, zullen op dezen avond welkom zijn.

De lijst der bezoekers is te lang om de namen van alle deelnemers aan de excursie op te noemen. Van de Engelschen vermelden wij hier:

Mr. Caltin, Hon. Secr., Mr. Pardom, Hon. Secr. van de Int. Garden Cities and Town Planning Association, Mr. Chapman van de Intern. Garden-Cities and Town Planning Association, Mr. Sturge van de British Garden Cities and Town Planning Association, Mr. Soutar, Architect van de Hampstead Garden Suburb Trust.

Mr. Adams uit Canada, Mr. Seager uit Nieuw-Zeeland.

De leider van de Noorsche deelnemers is Christian Gierloff, Secretaris Generaal van de Norsk Forening for Høligreformer.

VERZOEK UIT WEENEN AAN DE HOLLANDSCHE ARCHITECTEN.

De Akademischer Architektenverein an der K. K. Technischen Hochschule te Weenen, heeft zich tot de Hollandsche Architecten gewend, met het volgende verzoek.

Sehr geehrter Herr!

Der akad. Architektenverein an der Technischen Hochschule in Wien erlaubt sich an Sie mit einer, allerdings anspruchsvollen, Bitte heranzutreten.

Wir glauben, dass wir Ihnen nicht die trostlosen Verhältnisse schildern müssen, in denen

wir Wiener Studenten leben und die für uns Architekten noch drückender erscheinen, da sich uns, infolge der derzeit gänzlich brachliegenden Bautätigkeit, keinerlei Verdienstmöglichkeit bietet.

Gewiss traten verschiedene Aktionen ins Leben, die die Not der Studierenden zu lindern versuchten, in erster Linie dadurch, dass sie es Studenten ermöglichten, sich im Auslande einige Zeit zu erholen. Und Dank jenen edlen Menschen, die solche Aktionen ermöglichten.

Welche Vorteile würden sich nun einem Studierenden bieten, wenn er gleichzeitig seine wissenschaftlichen, künstlerischen Bestrebungen befriedigen könnte?

Gerade wir Architekten haben es notwendig, fortwährend zu arbeiten, natürlich hauptsächlich in der Praxis, wozu uns aber leider nur in den Ferien Zeit übrig bleibt.

Es wird nun vielleicht nicht unmöglich sein, dass Sie, Herr Architekt einen oder zwei junge Architekten als Hilfskraft benötigen würden. Wie gerne würden da ein, zwei (selbstverständlich auch mehrere) Studenten sich Ihnen zur Verfügung stellen, wenn Sie ihnen Kost und Wohnung frei hielten. Gewiss haben Sie vielseitige Beziehungen zu anderen Architekten, die diesen Vorschlag, junge Wiener Architekten über Sommer in ihrem Atelier gegen freie Wohnung und Verpflegung aufzunehmen, sympathisch gegenüber stehen.

Die Erstehung der allerdings hohen Fahrkosten bleibt natürlich uns, d.h. dem Gesuchsteller überlassen und wir hoffen, dass uns hierbei die Regierung oder sogar irgendeine Aktion entgegenkommend sein wird.

Sehr geehrter Herr Architekt, nehmen Sie uns

diese grosse Bitte nicht übel; doch hoffen wir, dass wir nicht vergebens an Ihre Grossmuth appellierten.

Nehmen Sie den Ausdruck unserer ergebensten Hochachtung entgegen

Arch. PICHLER KORT.
G. PFEIFTSINSAAR.
Cand. arch. WILLY PETERLE.
Dr. AMMANN.

De Redactie heeft dit schrijven gaarne opgenomen en verzoekt dengenen, die bereid zijn in dezen te helpen, zich onmiddellijk te wenden tot het secretariaat van genoemde vereeniging, Wien, IV Karlsplatz 13.

UITBREIDING VAN DEN RIJKSWONING-RAAD.

Bij Koninklijk Besluit van 25 April is tot lid van den Rijkswoningraad benoemd de heer Ir. J. H. W. Leliman, Architect te Baarn.

Er is indertijd den Minister van Arbeid op gewezen dat het zeer gewenscht zou zijn ook een architect in dit belangrijke college op te nemen, hetgeen toen niet het geval was. Door de benoeming van den heer Leliman is hier thans in voorzien.

TENTOONSTELLING TEEKENINGEN BOSCH EN PARKLAAN TE ROTTERDAM.

De Rotterdamsche kring zal van 3—24 Juli een tentoonstelling houden van ontwerp teekeningen van het Bosch- en Parkplan vervaardigd door de leden Irs. M. Ph. J. H. Kleijnen, M. J. Granpré Molière en P. Verhagen Lzn., die Zaterdag 3 Juli voor het geven van inlichtingen aanwezig zullen zijn. (N. R. C.)

VAN BURCHT TOT RAADHUIS.

Het middeleeuwsche kasteel te Helmond, dateerend van ± 1400, is aangekocht door de Gemeente Helmond. De Raad besloot op 12 April jl. het kasteel te bestemmen voor Gemeentehuis. Blijkens een mededeeling van Mr. A. Loosjes in „Buiten“, moet de bestemming der verschillende vertrekken nog worden vastgesteld. Bij den aankoop heeft de bedoeling voorgezeten om in het kasteel onder te brengen de Gemeentesecretarie en den dienst van Publieke Werken.

Het is een eigenaardige bestemming die men dit kasteel geeft. „Het Raadhuis was in zekeren zin een symbolisch gebouw tevens, de tabernakel der burgerlijke vrijheid, welks gekanteelden weergang met rondeelen langs den dakvoet aantoonde, dat men niet zonder strijd zich die vrijheid weder zou doen ontnemen“. Aldus teekent C. H. Peters het karakter van het oude Raadhuis. Ware eenmaal een besluit van gelijke strekking genomen door de Helmondsche vroedschap in de 16de eeuw, het bouwwerk had misschien nog als symboliek van toenmalige stedelijke macht, beteekenis gehad.

Maar moet achter deze massieve muren en donjons en binnen deze diepe burchtgrachten een democratisch stadsbestuur zetelen, waarvan de burgerij openbaarheid verlangt van iederen stap, van iedere handeling, en welks beambten zij wil zien zitten achter ritsen spiegelruitjes, met dunne gordijntjes, zwoegend en zweetend achter de stapels paperassen, waarmede de vroede vaderen van thans van hun onkreukbare democratische trouw tegenover de burgerij plegen te doen blijken?

In symbolischen zin kan Helmonds keuze van Gemeentehuis niet een gelukkige worden genoemd. Is het dan wellicht een veiligheidsmaatregel als, ondanks Heemskerks jongste geesteskind, dat staat geboren te worden, straks een roode vlag in Helmond zal wapperen? Of is het een daad van piëteit, om ergere voornemens met het eerwaardige bouwwerk, dat uit geschiedkundig oogpunt tot een der merkwaardigste in ons land behoort, te voorkomen?

Maar dan rust op de tegenwoordige eigenares de plicht het monument zooveel mogelijk te sparen. Hiermede staan zij die het dan zullen moeten aanpassen aan de eischen die de outillage voor een hedendaagsch Stadsbestuur eischt, wel voor zeer groote moeilijkheden.

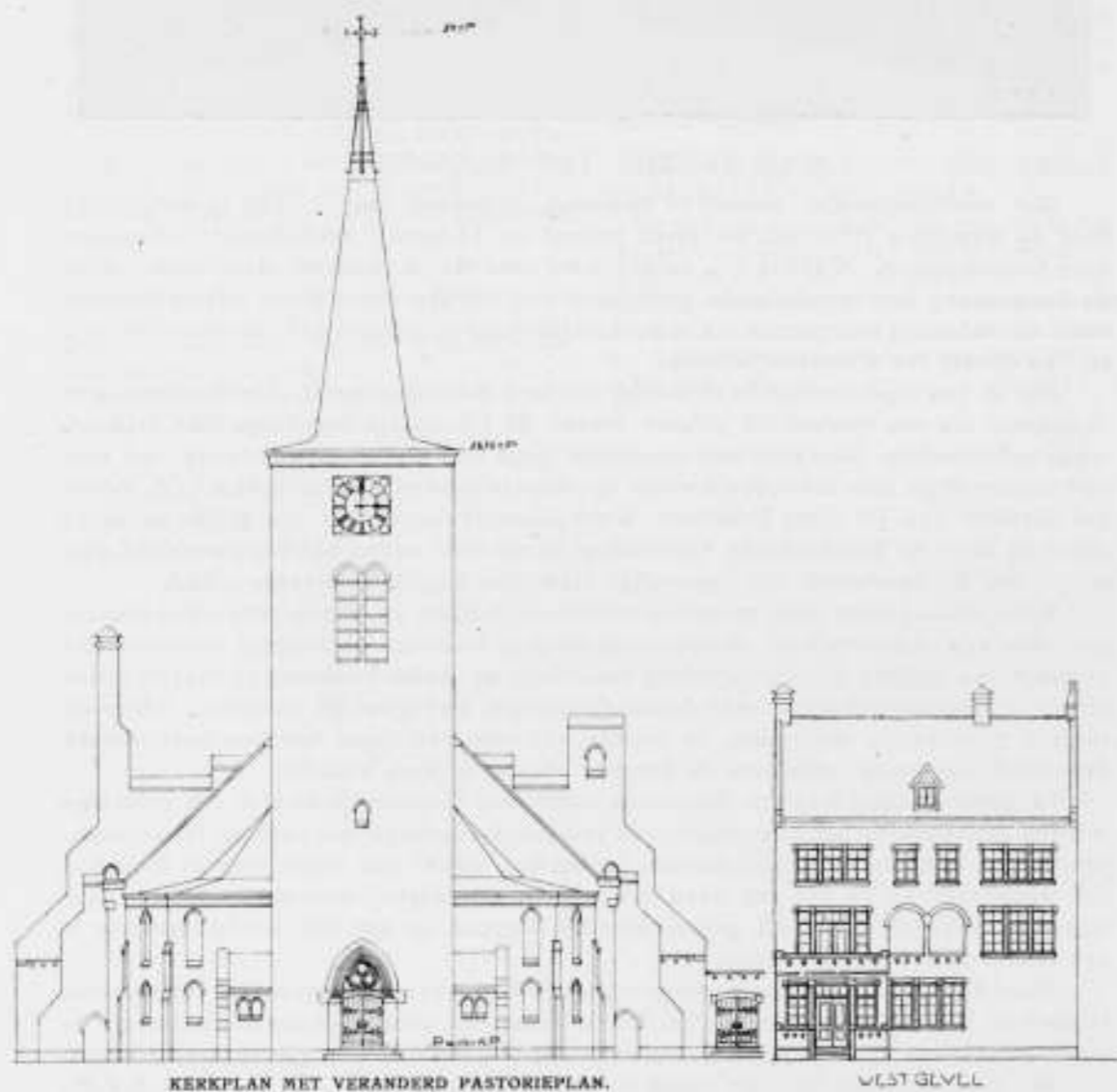
Wij zijn benieuwd hoe die zullen worden opgelost.

J. P. M.

AFGEKEURD DOOR DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

In het Bouwk. Weekblad van 22 Mei publiceerde ik de voornaamste teekeningen van mijn kerkplan over 't IJ te Amsterdam. In het volgend nummer verscheen een artikel namens de Schoonheidscommissie die het plan had afgekeurd (omdat naar haar idee de pastoreramen niet rustig genoeg verdeeld waren) waarin werd betoogd dat ik „zoo voorzichtig (was) daarbij slechts die gevels te doen afbeelden, waartegen de minste bezwaren bestonden en die, welke in hoofdzaak tot het afkeurend oordeel leidden, achterwege te laten”.

Welke waarde aan deze insinuatie mag worden toegekend kan worden afgeleid uit een schrijven dat ik drie weken daarvoor namens de Schoonheidscommissie ontving en als volgt luidde: „In antwoord op uw briefkaart d.d. gisteren heb ik de eer U te berichten dat het bezwaar der Commissie algemeen is en zich niet richt tegen een der gevels in het bijzonder.”

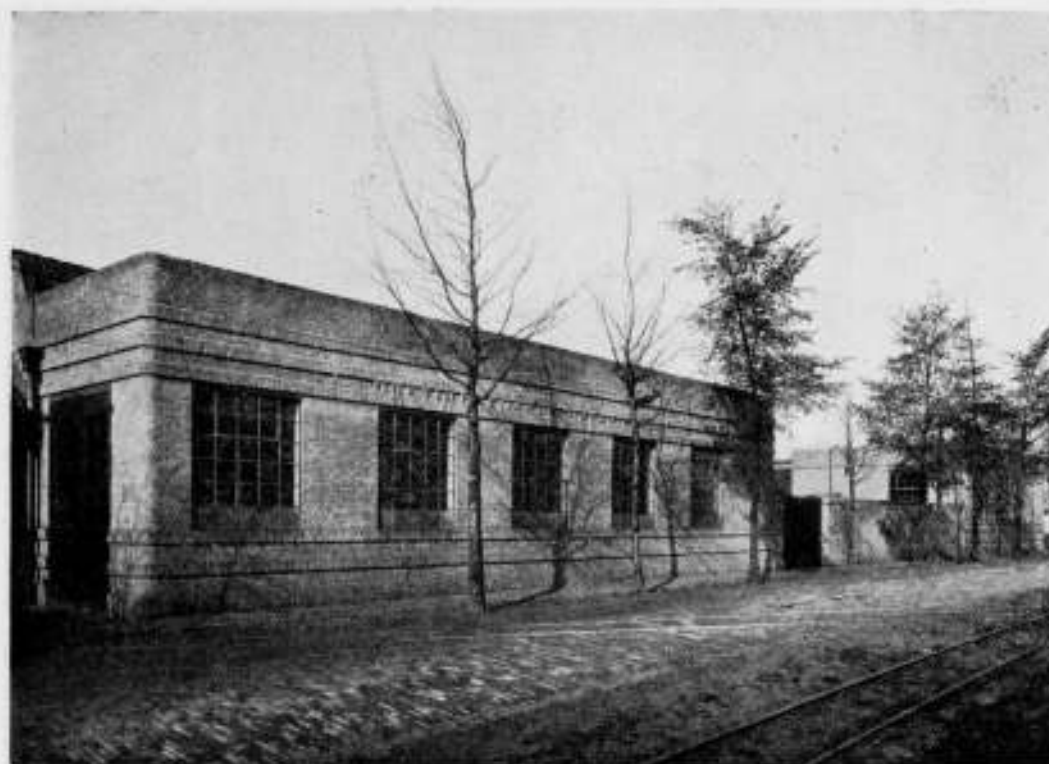
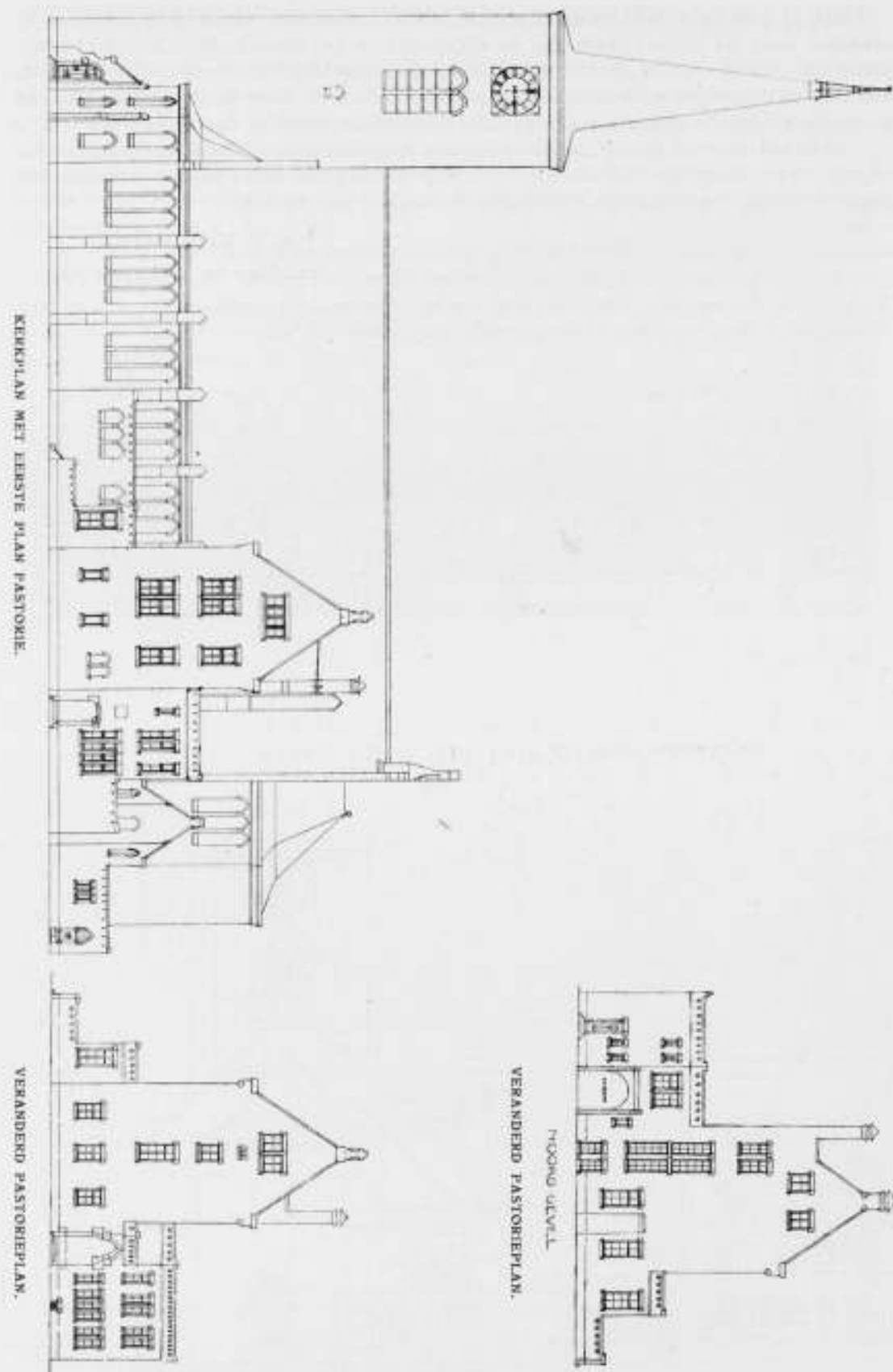

Het is trouwens vrij duidelijk dat ik mij bepaalde tot enkele teekeningen af te drukken, daar de cliché's duur zijn en de ruimte in het Bouwk. Weekblad niet onbeperkt. In overleg met de Redactie publiceer ik echter hierbij gaarne verdere gevels, aan den deskundigen lezer overlatend, te beoordeelen of voor de tegen deze plannen gevoerde obstructie ook maar eenigermate voldoende grond is aan te voeren.

Daar het mij voorkomt, dat de leden der Schoonheidscommissie een geheel ander begrip van schoonheid hebben als ik, schijnt het mij toe beter te zijn, wanneer ten deze een ander bouwkundige zich hare zienswijzen laat opleggen.

A. J. KROPHOLLER.
Architect te Scheveningen.

AANBOUW I. OETINCHEMSCHE IJZERGIETERIJ.

A. H. WEGERIF GZ.N. ARCHITECT.

DOETINCHEMSCHE IJZERGIETERIJ.

Op de foto is weergegeven een aanbouw aan de bestaande Doetinchemsche IJzergieterij. De ruimte wordt gebruikt voor bankwerkerij en is van zijlicht en bovenlicht voorzien. De ruimte wordt in de lengte doorsneden door een tramlijn. In de verte is een machinekamer zichtbaar. Het geheel is opgetrokken van miskleurige klinkers en platvol gevoegd. De ramen zijn van ijzer en evenals het andere ijzerwerk rood geschilderd. De deuren zijn groen.

Het interieur stelt voor het directiekantoor. De wanden zijn geheel van kasten voorzien. Al het houtwerk is zwart geschilderd, met uitzondering van de deurpaneeltjes en de zoldering, welke donkerblauw zijn en de latten langs de balklaag, welke oranje zijn. De schoorsteentegels zijn groen met zwart. Het paneel boven den schoorsteen is ontworpen en vervaardigd door den heer M. C. A. Meischke b. i.

A. H. WEGERIF. GZ.N.

PRIJSVRAGEN.

Prijsvraag voor het ontwerpen van een transformatorstation uitgeschreven door de Vereniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen.

De inzendingen voor deze studieprijsvraag moeten voor 1 October 1920 ingeleverd worden bij den Secretaris der Jury Emmastraat 3 Groningen.

De deelname aan deze prijsvraag is voor ieder bouwkundige opengesteld.

De Jury bestaat uit de architecten:

AANBOUW DOETINCHEMSCHE IJZERGHIETRIJ, DIRECTIEKANTOOR.

L. Drewes, M. G. Eelkema, Jan Kuiler, P. Ploegh en P. v. d. Wint.
Uitgeloofd wordt een eerste prijs groot f75.— en een tweede prijs f50.—.

Het programma is op aanvraag gratis verkrijgbaar bij het bovengenoemde Secretariaat der Jury.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Geschiedenis der Bouwkunst in Nederland door J. Godefroy. Uitgave Wed. Ahrend Geb. f4.90.

Dit boekje weerspiegelt de wijze, waarop op de examens M.O. teekenen de geschiedenis der bouwkunst wordt behandeld. Het is bedoeld als een overzichtelijk beknopt werkje, te gebruiken door studeerenden M.O. Een student voor deze examens met een contemplatieve geest, stikt echter alras in de opsommingen der bloote feiten, waarin geen enkel punt wat gloed, wat warmte, wat licht verkrijgt, geen enkel monument met iets anders dan een sterootiep „mooi” of „fraai” verheerlijkt wordt.

De monotome indruk, dien het boekje wekt, doet afbreuk aan de waarde van studie-materiaal, die het overigens zeer zeker bezit. De teekeningetjes van Godefroy zijn met zeer bekwame hand vervaardigd.

De behandeling der moderne bouwkunst doet aan inventarisatie denken; ook zijn de daarbij opgenomen plaatjes te weinig typeerend.

„Tegenover de Beurs van Berlage verrees de Nieuwe Effectenbeurs van Jos. Cuypers, die met J. Stuyt de Boerhave-kliniek bouwde. De laatste bouwde het zusterhuis van de kliniek”. Dit soort acrobatie komt in het boekwerkje meer voor.

Op enkele, hier en daar gevaarlijke drukfouten na, is het boekwerkje goed verzorgd.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOU-
WEG. Redacteur: J. P. MIERAS
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij voorsitbet. f12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN
v. 1—6 regels f1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 26 JUNI 1920. - No. 26.
INHOUD: OFFICIEEL GEDIELTE. — BOUWKUNDIG
GEDIELTE. De Karenhuizen te Alkmaar. —
B.N.A. Honorarium-regeling voor uitbreidings-
plannen. — De Schoonheidscommissie te Delft,
door J. P. M.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

JAARVERGADERING. B.N.A.

De Jaarvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 10 Juli in het Gebouw van den B.N.A. te Amsterdam, Marnixstraat 402.

De agenda zal worden opgenomen in den beschrijvingsbrief, welke zoo spoedig mogelijk aan de leden zal worden toegezonden.

Na afloop van de vergadering zal een bezoek worden gebracht aan het in aanbouw zijnde complex volkswoningen van Architect M. de Klerk, aan de Zaanstraat te Amsterdam, onder leiding van den Architect.

NIEUWE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Tot lid van den B.N.A. zijn toegelaten:

H. C. M. van Beers, Architect te Rotterdam.	
Han Groenewegen, „ te 's-Gravenhage.	
W. Kromhout Czn., „ te Rotterdam.	
J. N. Mannik, „ te 's-Gravenhage.	
L. Cussell, „ te 's-Gravenhage.	

PERSONALIA.

De heer J. Neisingh, Architect B.N.A. te Assen is benoemd tot Bouwkundig Hoofdambtenaar bij de Gemeentewerken te Leiden.

DE INDISCHE TECHNISCHE HOOGESCHOOL.

In Juli a. s. wordt de Indische Technische Hoogeschool geopend. Naar aanleiding daarvan deelt de rector-magnificus Prof. Ir. J. Klopper iets mede over de totstandkoming van die instelling en hare inrichting in het „Tijdschrift van de

Mij. van Nijverheid”*), waarvan wij de belangrijkste gegevens laten volgen.

VOORGESCHIEDENIS.

In 1917 werd door voormannen op het gebied van handel en industrie in Nederland drie miljoen gulden bijeengebracht voor een geschenk aan Indië. Over den vorm van het geschenk was weinig verschil: het zou een technische hoogeschool zijn. De opgerichte vereeniging kreeg den naam „Koninklijk Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Nederlandsch Indië”.

Het Bestuur dier vereeniging kiest uit zijn midden den Raad van Beheer, belast met de dagelijkse leiding der werkzaamheden, thans bestaande uit de heeren: C. J. K. van Aalst, eerevoorzitter; J. W. IJzerman, voorzitter; W. D. H. Baron van Asbeck, secretaris, een vertegenwoordiger van het Departement van Koloniën en van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Een ontwerp leerplan werd opgemaakt door een Commissie van Advies, bestaande uit de H.H. Prof. dr. S. Hoogewerff, Prof. Ir. C. W. Weys en Ir. R. A. van Sandick en wel voor twee faculteiten: die voor civiel ingenieur en die voor scheikundig ingenieur. Nader is besloten, waar het aantal aanvankelijk te verwachten studenten niet groot wordt geacht, te beginnen met alleen de civiele faculteit; de organisatie is echter berekend op toekomstig eventueel snellen groei.

De architect Ir. H. Maclaine Pont maakte een ontwerp bouwplan op, waarmede de Raad van Beheer zich vereenigde, waarna aan dien Architect de definitieve plannen werden opgedragen. Prof. Klopper begaf zich in het voorjaar van 1919 naar Indië met den heer IJzerman. De Gouverneur-Generaal aanvaardde toen het volgende door het Instituut gedane aanbod: het Instituut sticht te Bandoeng de Indische Technische Hoogeschool, aanvankelijk alleen voor civiel ingenieurs;

in de exploitatiekosten draagt het Gouvernement bij wijze van subsidie de helft bij;

het diploma wordt, nadat de noodige waarborgen in zake het peil van onderwijs zullen zijn gegeven, door het Gouvernement gelijkwaardig gesteld met het Delftsche.

De voorbereidingen zijn sindsdien regelmatig voortgezet.

*) Meinummer 1920.

De gemeente Bandoeng bood kosteloos den benodigden grond aan; in het noordelijk uitbreidingsplan is een terrein van 30 H.A. gereserveerd. De werkplaatsen der S.S. te Bandoeng zagen het hout, benodigd voor den bouw. Grenzend aan het terrein, verkreeg het Instituut van de gemeente tegen den minimum-prijs een flink stuk grond voor woningbouw.

ARCHITECTONISCHE OPZET.

De opzet is, dat niet groote monumentale gebouwen worden opgetrokken, maar in een als park behandelde omgeving, kleinere paviljoens, die eenvoudig en goedkoop kunnen blijven en door hun eenvoud zich gemakkelijk aanpassen aan de verschillende en wellicht veranderende eischen hunner bestemming.

Aan weerskanten van den ingang worden echter een tweetal meer verzorgde ruimten opgetrokken, die ruimte bieden voor het eerste jaar. Waar niet de volstrekte zekerheid bestond, dat deze tijdig gereed zullen zijn, worden meer naar achter twee eenvoudiger, in het plan passende gebouwen gezet, die zeker vroeg genoeg gereed zullen zijn. Want begin Juli a.s. wordt de Hoogeschool geopend.

STUDIE GELIJKWAARDIG DOCH NIET GELUKVOR- MIG MET DIE VAN DELFT.

Bij het opmaken van het leerplan heeft op den voorgrond gestaan, dat de studie zonder voorbehoud gelijkwaardig moest zijn met die te Delft. Gelijkwaardigheid sluit echter niet in gelijkheid, en het programma zal dan ook op verschillende punten afwijken van het Delftsche. Een eerste verschil is:

VEREENVOUDIGING DER PROPÆDEUSE.

Vooral de wiskundige opleiding zal worden vereenvoudigd, waarnaar de Afdeling der Wegen Waterbouwkunde te Delft reeds sinds jaren (echter nog zonder genoeg succes) streeft. Voorts zal uit raard bij het onderwijs in de eerste plaats rekening worden gehouden met Indische toestanden; polders, kanalen, sluizen zijn onderwerpen, die bij de studie te Delft meer op den voorgrond treden dan te Bandoeng, waar aan irrigatie, wegaanleg in bergterrein, enz., groote aandacht zal worden geschonken.

TOELATINGS-EISCHEN.

Voor de gewone ingeschrevenen, die aan de jaarlijkse examens deelnemen, is het bezit van het getuigschrift H.B.S. 5-jarige cursus of Algemeene Middelbare School vereischt.

GEEN ALGEMEENE VRIJE STUDIE.

In tegenstelling met den toestand in Nederland, zal de studie niet geheel vrij zijn, d. w. z. dat vooral in het begin eenige drang wordt uitgeoefend op de studenten, die hun ijver prikkelt, tijdvermorsing beperkt en voorkomt, dat hun

verdere studie blijvend de schadelijke gevolgen ervan ondervindt, dat de beginselen nooit voldoende zijn beheerscht.

Waar vervolgens de examens minder tijd in beslag zullen nemen dan te Delft, zoodat de jaar cursus langer wordt, duurt de

STUDIE VIER JAAR.

Ten einde te voorkomen, dat studenten, voor wie de moeilijker onderdeelen der volledige studie te groote bezwaren zouden leveren, als mislukten de Hoogeschool verlaten, is de leerstof zóódanig over de opvolgende jaren verdeeld, dat bedoelde onderdeelen pas op het laatst komen, terwijl de eerste drie jaren een afgerond geheel brengen, dat op zich zelf reeds een goede technische opleiding vormt.

PERSONEEL.

De Raad van Beheer wordt in Indië vertegenwoordigd door het College van Directeuren, bestaande uit de H.H. K. A. R. Bosscha, den president der Factorij der N. H. Mij. te Batavia en Prof. Klopper.

Voor de belangen van onderwijs en wetenschap waakt een College van Curatoren, bestaande uit zeven leden, waarvan er vier door den Gouverneur-Generaal en drie door den Raad van Beheer worden benoemd. De taak van dit College is geheel dezelfde als van de colleges van curatoren onzer instellingen van Hooger Onderwijs.

Als hoogleeraren treden thans reeds op:

Prof. Ir. J. Klopper; dr. J. Clay, Natuurkunde; dr. W. Boomstra, Wiskunde; Ir. R. L. A. Schoemaker, Bouwkunde; Ir. W. H. A. van Alphen de Veer, Kennis en Onderzoek van Bouwstoffen.

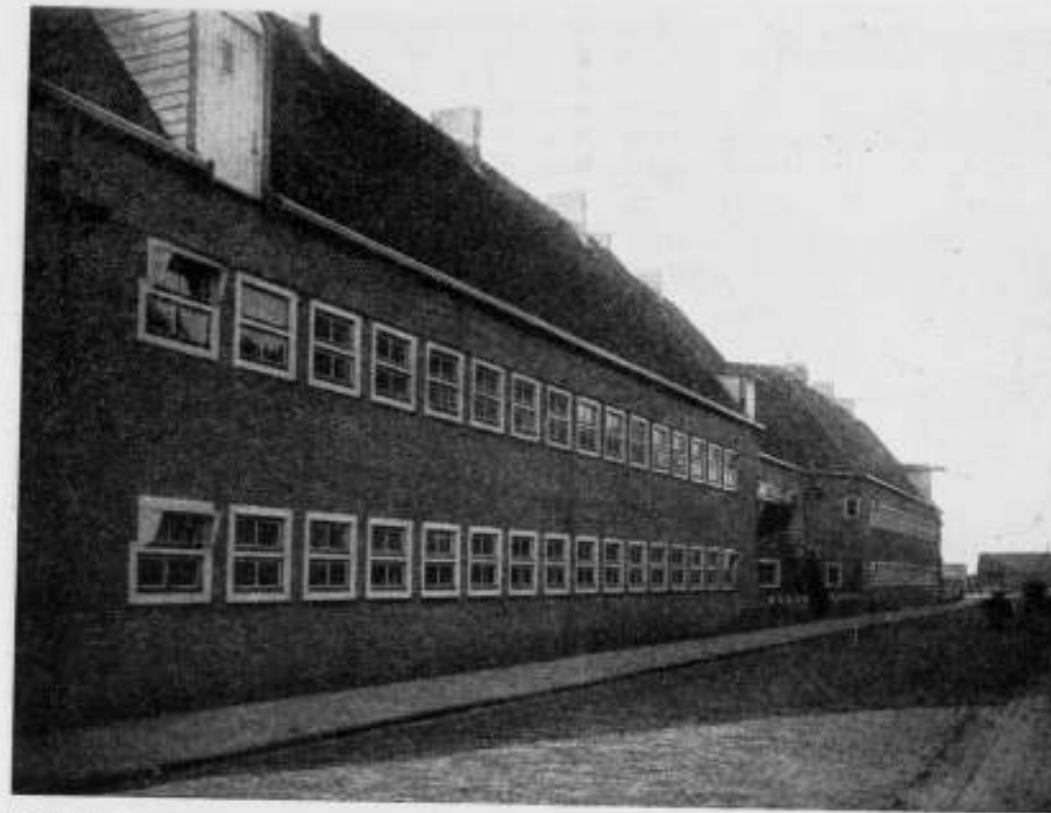
De beide laatstgenoemden worden buitengewoon hoogleeraar. Het is de bedoeling van dezen vorm van benoeming een ruim gebruik te maken. Daardoor wordt mogelijk gemaakt de technici, op hun gebied vooraanstaande, aan de Hoogeschool te verbinden, zonder ze aan hun werkkring te onttrekken, wat in Indië, dat om werkers schreeuwt, te betreuren zou zijn. Niet slechts voor het eerste, ook voor volgende jaren zijn in dit opzicht toezeggingen verkregen, die de uitspraak wettigen, dat de I. T. H. voor de belangrijkste deelen der civiele techniek kan rekenen op de besten in hun vak.

Op zichzelf is dit reeds uitermate gelukkig; bovendien bewijst dit, dat de leidende technici in Indië vertrouwen hebben in den opzet.

Taak der gewone hoogleeraren is het er voor te waken, dat het door de buitengewone hoogleeraren, die ieder uiteraard slechts eenige uren per week voor de Hoogeschool beschikbaar hebben, gegeven onderwijs niet fragmentarisch blijve.

De bibliotheek zal op encyclopedisch en bibliografisch gebied zeer ruim worden opgezet en op technisch gebied uiterst doelmatig worden.

(Overgenomen uit het
Polytechnisch Weekblad.)

KARENHUIZEN TE ALKMAAR.

VOORGEVEL.

DE KARENHUIZEN TE ALKMAAR

De „Karenhuizen“, bedoeld als een tehuis voor ouden van dagen, is het resultaat van een door de Vereeniging voor Volkshuisvesting „Alkmaar“ in 1916 uitgeschreven prijsvraag. Niet lang na de beslissing in deze prijsvraag werd de bouw aangevangen die in het einde van 1919 voltooid was. Van de prijsvraagteekeningen, reeds vroeger in dit blad gereproduceerd (Jaargang 1917 No. 31) werd, wat de planindefining betreft, slechts op ondergeschikte punten afgeweken, zoodat hiernaar kan worden verwezen, B. BIJVOET en J. DUIKER, Architecten.

B.N.A. HONORARIUM-REGELING VOOR UITBREIDINGSPLANNEN. ¹⁾

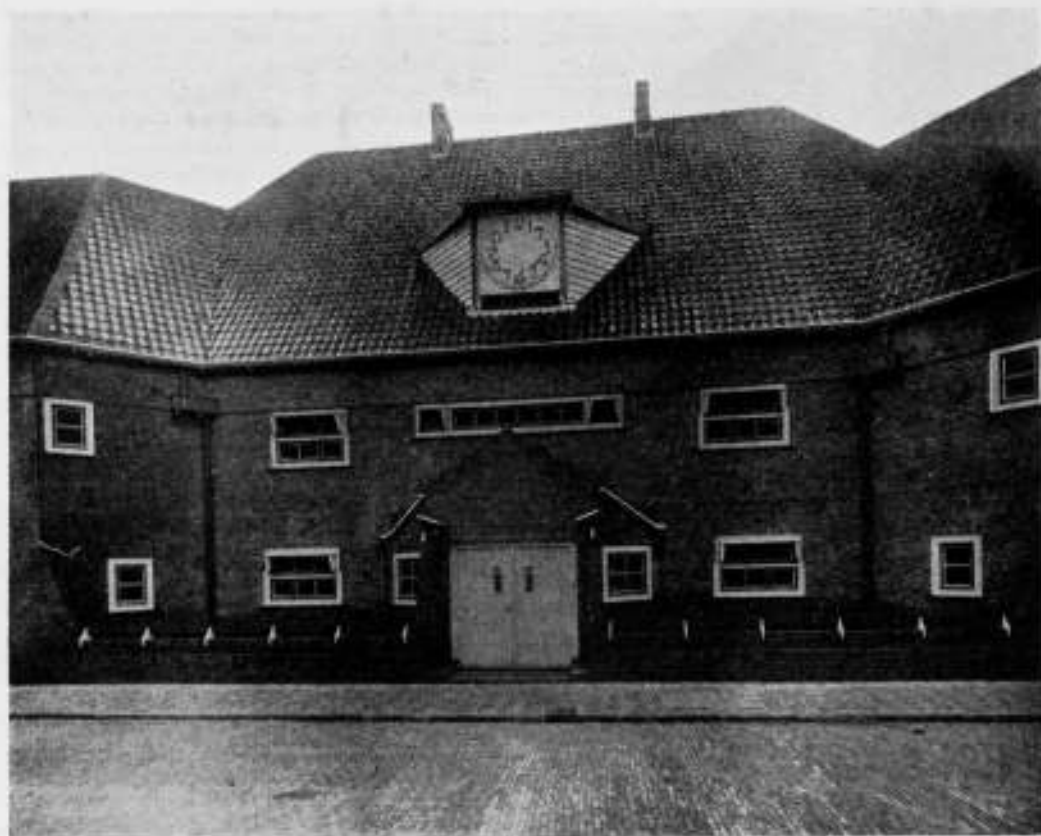
Bij de regeling van het honorarium voor uitbreidingsplannen zijn te onderscheiden:
STEDELIJKE UITBREIDINGSPLANNEN.
LANDELIJKE UITBREIDINGSPLANNEN.
VERKAVELINGS-PLANNEN (over beperkte oppervlakken).

EERSTE CATEGORIE.

*Uitbreidingsplannen ingevolge de Woningwet, meest te bezigen schaal
1 op 10000 en 1 op 2500.*

I. Onder Stedelijke uitbreidingsplannen worden bedoeld:
Ontwerpen waar voor uitbreiding van steden of zulke landelijke gemeenten die

¹⁾ De Commissie heeft nog eenige wijziging gebracht in haar ontwerp voor een honorarium-regeling voor uitbreidingsplannen, zooals dat werd opgenomen in No. 19 van dezen jaargang. Op verzoek van de Commissie wordt het gecorrigeerde ontwerp hier in zijn geheel opgenomen.

KARENHUIZEN TE ALKMAAR.

HOOFDINGANG.

door industrie of andere sterke bevolkingstoename zich verder in den gesloten bouw als steden gaan ontwikkelen.

Het overwegend gedeelte dezer studie zal aan alle eischen van de Woningwet moeten voldoen, en bouwverbod bepalingen worden over het geheele stelsel van bouwblokken doorgevoerd. (normaal tarief.)

II. Onder landelijke uitbreidingsplannen worden begrepen:

Ontwerpen voor landelijke gemeenten, waarvan de plannen slechts voor een deel op gesloten bebouwing betrekking hebben, maar die verder ruime open bebouwing in de eerste toekomst veronderstellen en waarbij over een groot oppervlak, geen bepaalde bouwblokken moeten worden ontworpen. Wel moeten door rooilijnen de ruimten van straten, pleinen enz. worden vastgelegd. Bouwverbod kan eventueel tot een beperkt oppervlak worden doorgevoerd. Het honorarium te berekenen op drie kwart van dat voor stedelijke uitbreidingsplannen. (laag tarief).

TWEDE CATEGORIE.

Verkavelings- of bebouwingsplannen, welke niet het onmiddellijk gevolg zijn van de voorschriften der Woningwet.

Terrein verkaveling, woonwijken, tuindorpen, villaparken enz. schaal 1 op 1000 en 1 op 500.

Ten dienste van de exploitatie van terrein voor verkoop of de stichtingen van groote woninggroepen, zullen gedetailleerde plannen moeten worden gemaakt die niet onder beide groepen der eerste categorie vallen, maar als de nadere uitwerking op groote schaal zijn te beschouwen voor kleinere oppervlakken.

KARENHUIZEN TE ALKMAAR.

BOVENGANG.

Bij dezen arbeid zijn toepasselijk, cijfers van het normaal tarief te vermenigvuldigen met twee.

EERSTE CATEGORIE.

Uitbreidingsplan ingevolge de Woningwet.

OMSCHRIJVING DER WERKZAAMHEDEN IN DE OPDRACHT BEGREPEN.

Het ontwerp omvat in verband met de Voorschriften der Woningwet de navolgende onderdeelen.

I. Hoofdverkeerswegenkaart.

De hoofdverkeerswegen in verbinding met de omgeving, zoowel intercommunaal, te land en te water, normale schaal 1 op 10000, daarbij toekomstig tramweginet of andere verkeersbanen op te nemen.

II. Bebouwingskaart.

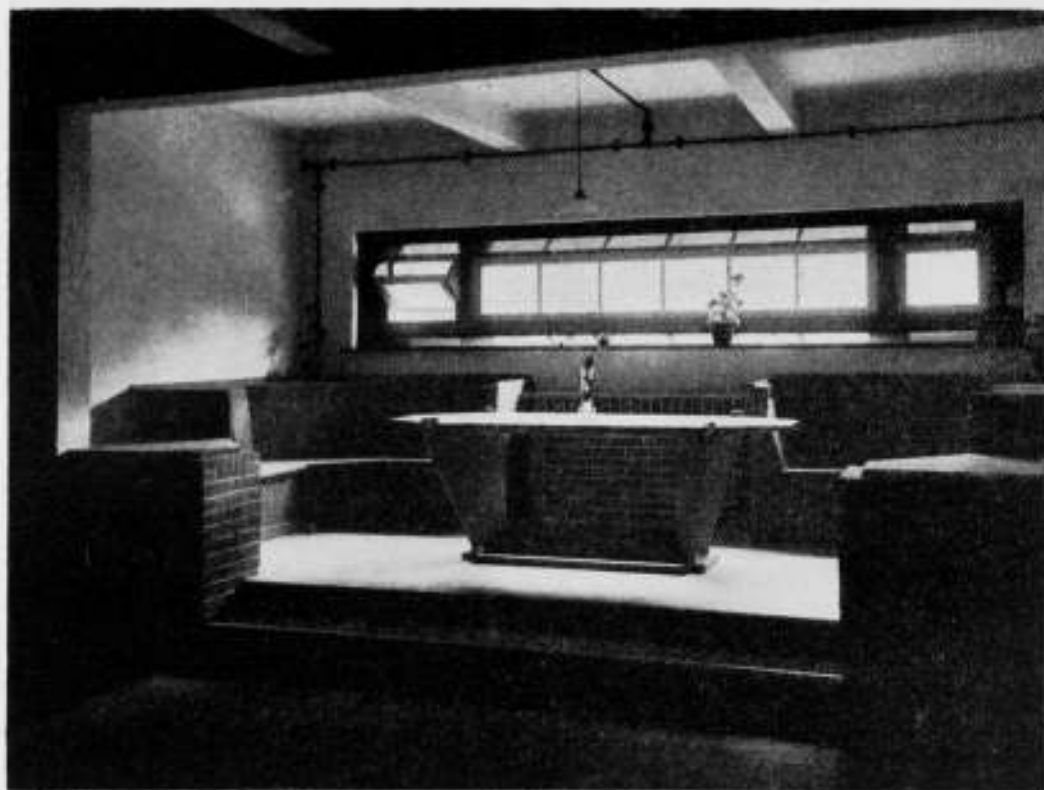
Aanduiding der bijzondere bestemming van de wijken als woonwijken, industrie-wijken, arbeiderswijken, tuinstad aanleg-ovenbebouwing, parkreserven enz. Deze kaart in kleuren bewerkt al of niet op die der hoofdverkeerswegen als ondergrond 1 op 10000, evenals in onderdeelen aan te geven op de kaart 1 op 2500.

III. Eigenaarskaart.

Schaal 1 op 2500, of zoo groot als de aanwezige kadastrale kaarten mochten aangeven. Deze wordt onder leiding van den ontwerper, op kosten van den opdrachtgever bewerkt.

Bij de eigenaarskaart vereischt de Woningwet voor een uitbreidingsplan de lijst der namen van de eigenaars, die in het bedoelde ontwerp begrepen zijn, met de nummers der hun toebehoorende perceelen. Deze lijst wordt door administratief personeel ten raadhuize onder leiding van den ontwerper, op kosten van den opdrachtgever bewerkt.

Wordt ook een besluit tot bouwverbod, nadat door een eerste raadsbesluit het plan is vastgesteld, door den gemeenteraad genomen, dan moeten aan de eigenaarslijsten ook

KARENHUIZEN TE ALKMAAR.

CENTRUM BOVENGANG.

worden toegevoegd in afzonderlijke kolom de oppervlakken dier terreinen, welke onder bouwverbod vallen, naast de geheele oppervlakte van het eigendom te dier plaatse, ten einde na te gaan of het bouwverbod meer dan $\frac{1}{3}$ in beslag neemt.

VI. Spinwebkaart.

Spinwebkaart waarop de verdere verdeling door hoofd- en secundaire verkeerswegen is aangegeven, waarop nog in het midden wordt gelaten, de nadere detaillering van de woonwegen enz. Deze kaart veronderstelt dat de ontwerper toch reeds in schets het tracé van de belangrijkste bouwblokken heeft doorgewerkt 1 op 2500. Als deze arbeid geschiedt moet de eigenaarskaart reeds beschikbaar zijn.

V. Wegenkaart.

Schaal 1 op 2500 (minstens).

Dezelfde kadastrale kaart als grondslag nemende, wordt voor het definitieve uitbreidingsplan eene kaart gemaakt, waarvan onder toepassing van de dwarsprofielen op de typische bouwblokken, die allen nauwkeurig zijn uitgewerkt in verband met de bestemming.

VI. Rooilijnenkaart.

Het trekken van rooilijnen zowel van voorgevels als achtergevels, stelt dan ook vast waar voortuinen moeten komen, of inpandige perceelen toegelaten zijn, deze rooilijnen worden vastgelegd in de typische dwarsprofielen, en in lijn en cijfers op het uitbreidingsplan aangeduid.

VII. Dwarsprofielen.

Over straten en wegen.

De dwarsprofielen zullen bij meer saamgedrongen stedelijke bebouwing bijzondere aandacht verdienen in verband met verkaveling en studie van en kritiek op de bouwverordening.

VIII. Memorie van Toelichting.

In de toelichting wordt een beredeneerd overzicht gegeven van de geheele ontwikkeling van het plan en de belangrijkste overwegingen die daarbij hebben gegolden.

TWEDE CATEGORIE.

Verkavelings- of bebouwingsplannen, welke niet het onmiddellijk gevolg zijn van de voorschriften der Woningwet.

Terreinverkaveling, woonwijken, tuindorpen, villaparken enz. schaal 1 op 1000 en 1 op 500.

Ten dienste van de exploitatie van terrein voor verkoop of de stichting van groote woninggroepen, zullen gedetailleerde plannen moeten gemaakt die niet onder beide groepen der eerste categorie vallen, maar als de nadere uitwerking op groote schaal zijn te beschouwen voor kleinere oppervlakken.

Bij dezen arbeid zijn toepasselijk, cijfers van het normaal tarief te vermenigvuldigen met twee.

GRONDSLAG VAN OVEREENKOMST INZAKE HET ONTWERPEN VAN UITBREIDINGSPLANNEN.

I. Alle beschikbare statistische gegevens worden door of op kosten van den opdrachtgever verzameld en ter beschikking van den ontwerper gesteld.

II. Vanwege den opdrachtgever worden vervaardigd de noodige calques op linnen: een overzichtskaart schaal 1 op 10000 of schetsbladen der stafkaart, van de bestaande kadastrale kaarten, zoo noodig bijgewerkt en verder gedurende den studietijd bijgehouden.

op een schaal van minstens 1 op 2500 behandeld, in overeenstemming met achter volgende handleiding.

III. Eveneens worden vanwege den opdrachtgever bezorgd, die waterpassingen en opmetingen die de ontwerper noodig heeft, zoowel van de oude of nieuwe wegen als van de terreinen welke in studie zijn te nemen.

IV. De kosten van alle afdrucken worden door den opdrachtgever gedragen. Eveneens worden door den opdrachtgever gedragen de kosten van het op linnen plakken der kaarten.

V. De opdrachtgever bezorgt de eigenaarskaart met het administratief daaraan verbonden werk van de lijsten der eigenaars der straten, pleinen, en zoo noodig de verdere aanvulling voor het Bouwverbod, daarmede is bedoeld een afdruk van de kadastrale kaarten 1 op 2500, waarop de perceelen aan een en denzelfden eigenaar toebehoorend met eenzelfde kleur worden aangeduid langs de eigendomsgrenzen, hetgeen van nut is bij het traceeren der bouwblokken, of wel door de eigenaars te nummeren in de lijst en de nummers met een cirkel omgeven in alle de hun toebehoorende perceelen in te schrijven. Deze laatste methode laat ook reproductie door lichtdruk toe, en is voor onteigeningskaarten aan te bevelen.

VI. De ontwerper maakt studie van het te behandelen deel der gemeente en van de technische en economische elementen, die den grondslag vormen voor het plan, hij stelt zich in verbinding met autoriteiten, instellingen of particulieren, voor zoover dat voor een plan noodig is, hij voert echter geen onderhandelingen zonder bijzondere opdracht van den opdrachtgever.

VII. Het schetsontwerp in potlood zoowel als dat van de hoofdverkeerswegen als dat van het uitgewerkte plan, wordt met den opdrachtgever besproken en zoo noodig gewijzigd; daarna wordt tot uitwerking van het definitieve plan overgegaan.

VIII. De ontwerper stelt eene Memorie van Toelichting op ter verklaring van zijn plan.

IX. De reis- en verblijfkosten verbonden aan den arbeid buiten de plaats van inwoning van den ontwerper worden door den opdrachtgever vergoed, volgens de algemeene regelen van Hon. Tabel voor Architecten.

X. Door den ontwerper worden in twee /
drie } voud ingeleverd:

- a. de Hoofdverkeerswegenkaart 1 op 10000.
- b. de spinwebkaart eventueel tezamen bewerkt met de wegenkaart, 1 op 2500.
- c. de wegenkaart (het doorwerkte uitbreidingsplan met de bestemming van wijken en rooilijnen, zoo deze niet afzonderlijk worden behandeld).
- d. de dwarsprofielen der wegen.
- e. een Memorie van Toelichting.

Deze stukken worden aanvankelijk in enkelvoud overgelegd voor de behandeling in den Raad, tot het nemen van het voorloopig besluit tot vaststelling van het uitbreidingsplan.

Na de tervisielegging en de definitieve goedkeuring door den Raad, worden de overige copieën afgewerkt en ingeleverd.

XI. Het honorarium wordt uitbetaald in 4 termijnen als volgt:

1. bij indiening van de hoofdverkeerswegenkaart 20 pCt. van het bedrag.
2. bij goedkeuring van het voorloopig ontwerp van de wegenkaart 40 pCt. van het bedrag.
3. bij indiening van het definitief ontwerp, met de in sub. X bedoelde stukken 30 pCt. van het bedrag.
4. bij indiening der copieën, 10 pCt. van het bedrag.

Deze termijnen zijn eventueel te splitsen voor de onderdeelen der Gemeente.

XII. Wijzigingen na het voorloopig besluit van den Raad bedoeld in sub X evenals de daarna vereischte conferenties, zullen worden verrekend in verhouding tot den daaraan besteden tijd en teekenloonen.

XIII. De technische uitvoering, aanleg van wegen, straten, enz. geschiedt door de ambtelijke technici.

Een juist begrip van het auteursrecht brengt mede, dat wijzigingen in de uitbreidingsplannen niet anders dan onder medewerking en goedkeuring van den ontwerper tot stand gebracht worden.

XIV. In die gevallen waar alleen een voorloopig ontwerp wordt vereischt, dat door een Publieke Dienst of ander bureau verder technisch en administratief wordt uitgewerkt, zal voor de beide categorieën het honorarium berekend worden op 60 pCt. van de in de tabel opgenomen cijfers.

REGELING betreffende de bewerking van Uitbreidingsplannen in verband met de Woningwet, bindend te stellen bij de toepassing der Honorarium-tabel van den B. N. A.

EERSTE CATEGORIE.

Teneinde de vergelijking en beoordeeling te vergemakkelijken, verdient het aanbeveling de navolgende schalen aan te houden, voor de kaarten van uitbreidingsplannen 1 op 10000. Hoofdverkeerswegenkaart.

1 op 2500, de overige kaarten, tenzij het kadaster grootere schaal bezigt en deze bij de behandeling van het uitbreidingsplan geen bezwaar biedt.

BEHANDELING DER TEEKENINGEN.

Het uitbreidingsplan wordt bewerkt op linnen calques van de kadastrale kaarten.

Alle gebouwde perceelen worden met vlakke tint ingevuld. Aldus zijn alle aanwezige bouwwerken donker zichtbaar op de afdrukken die (zwart op wit) gemaakt worden van de calque der kadastrale kaart. Ter plaatse moeten de nieuwe bouwwerken worden opgenomen en op de calque bijgewerkt. Alle kadastrale nummers moeten worden ingeschreven. Een stel afdrukken dient als terreinkaart (veldkaart) daarop worden bij de opnamen ter plaatse de aantekeningen gesteld.

Een ander stel afdrukken, waarop de nummers duidelijk leesbaar zijn, wordt bewerkt

als eigenaarskaart, aan de hand van de lijsten der eigenaars, op het kadaster samengesteld, worden de gronden van elken eigenaar op eigenaardige wijze met kleur aangeduid.

Een derde stel dient om daarop het voorloopig ontwerp te teekenen en in kleur af te werken. Dit voorloopig ontwerp wordt met autoriteiten bestudeerd (B. & W.) en na overeenstemming gekregen te hebben, wordt hierover de linnen calque gelegd en het definitief plan met zwaardere lijnen getrokken over het kadastrale plan. De kaarten voor het definitief ontwerp alsmede de copieën worden in kleur bijgewerkt.

Alleen ontwerpen die het complete kadastrale plan als ondergrond vertoonen, hebben eenige waarde voor den beoordeelaar. Zonder dat is niet te oordeelen, welke hinderpalen aanwezig zijn, hoe de eigenaars getroffen worden, in welke richting de grenslijnen staan ten opzichte der straten of wegen. Ook is aldus met de eigenaarskaart daarnaast gelegd, vast te stellen of meer dan een derde van een eigenaar voor openbaar verkeer wordt bestemd.

De werkkaarten worden niet gerold, maar in kleinere vakken verdeeld en gevouwen, al of niet op linnen geplakt.

De af te leveren kaarten worden op linnen geplakt gevouwen in veelvouden van de maten 20 x 33 c.M. (overeenkomende met maat van alle geschreven bescheiden van de departementale, provinciale, gemeentelijke besturen). Deze platte kaarten in platte stijve omslagen gebogen zijn handig voor het bewaren en voor het uitleggen ter tafel.

Als maximum afmetingen der kaarten kunnen worden aangehouden 3 x 30 of 90 c.M., 2 x 3 x 22 of 132 c.M. Langs de aansluitende zijden kunnen strooken van enkele centimeters als overslag dienen.

De bijschriften worden zooveel doenlijk aldus aangebracht, dat het Noorden van de kaart naar boven is gericht. Elke kaart wordt van een windroos of noordpeil en een geteekende schaal voorzien, waardoor eventueel krompen is na te gaan.

Bij de voltooiing wordt de datum en de naam van den ontwerper er op geplaatst.

Het is gewenscht, dat de ontwerper een compleet stel van alle betreffende bescheiden, voor zijn archief vervaardigt.

De Commissie van den B. N. A. tot het doen van voorstellen inzake Honorarium Uitbreidingsplannen,

H. VAN DER KLOOT MEYBURG.

G. VERSTEEG.

JOSEPH CUYPERS.

DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE DELFT.

Zooals reeds in dit blad is medegedeeld, hebben Burgemeester en Wethouders van Delft aan den Raad voorstellen gedaan inzake het instellen van een Schoonheidscommissie. Men denkt hierbij willekeurig aan het spreekwoord van het kalf en den te dempen put — trouwens Delft heeft zelf aanleiding gegeven dat men bij het hooren van zijn naam aan dempen gaat denken — want het is een feit dat de nieuwe uitbreiding in den Wippolder, onherstelbaar verknoeid is. De nieuwe wijk in den Wippolder, waar de vele groote gebouwen van de Technische Hoogeschool tot het vormen van een interessante stadswijk hadden kunnen meewerken, is een mislukking en geen schoonheidscommissie zal daar nog iets fatsoenlijks van kunnen maken. Maar gelukkig is de Wippolder Delft niet, en bij de hopelooze taak om den Wippolder te verbeteren, zal de schoonheidscommissie een dankbaar werk vinden in het voorkomen van verdere pogingen tot ontsiering van het prachtige oude Delft zelf.

Kunnen wij dus het voorgenomen plan van het instellen van de commissie ten eerste toejuichen, minder enthousiast staan wij tegenover de samenstelling van de

commissie zelf, die, gelijk Artikel 4 van de verordening regelende de samenstelling en den werkring van de schoonheidscommissie bepaalt, zal bestaan uit 5 stemgerechtigde leden, waarvan 2 deskundigen.

De deskundigheid verkeert in dezen beknopten bijzin in labiel evenwicht, want de bijzin had — even beknopt — kunnen luiden: „waarvan 3 niet-deskundigen. Immers de deskundigheid wordt niet door het woordje „minstens“ als minimum aangegeven, maar is hier zeer positief als constant vastgesteld.

Wat hiervan de bedoeling is, weten wij niet. Maar wel dient tegen een zoodanige samenstelling van een schoonheidscommissie ernstig te worden gewaarschuwd.

Wij zullen de laatsten zijn om er voor te ijveren, uitsluitend architecten te doen kiezen in schoonheidscommissies. Waar bij de beoordeeling in hoogste instantie niet enkel verstand, maar vooral gevoel, moet spreken, daar is het zeker zaak het lekenoordeel niet te versmaden, dat een hoogst te waardeeren tegenwicht kan vormen. Maar het zal niet bij voorbaat al overwicht in de schaal mogen leggen, omdat men staat tegenover het werk van vakmensen, (helaas vaak zoogenaamde).

Men vergete niet de gevoelens van een vrijbuitend en vrijbouwend publiek, dat plots een schoonheidscommissie tegenover zich krijgt. Het is zeker noodig dat de commissie zich te allen tijde van een onaantastbaar prestige, gegrond op haar deskundigheid, verzekerd moet weten. Burgemeester en Wethouders wenschen de leden van de Commissie zelf te kiezen, in afwijking van de Gezondheidscommissie, die in overweging gaf twee leden der Commissie te doen benoemen door het Hoofdbestuur van den Bond van Architecten te Amsterdam. B. en W. vinden dat, zodoende, een buitenstaander te groote invloed wordt toegekend op de vitale belangen van Delft.

Wij zouden willen zeggen: Burgemeester en Wethouders, weest zoo bang niet. De Delftenaren toch hebben de vitale belangen van hun schoone stad, wat betreft de bouwkunst, zóó vergeten, dat er thans een schoonheidscommissie noodig, hoog noodig, is. Beroep op hen behoeft dus geen eerste daad te zijn. Heel ons land, en vooral de kringen van de architecten zullen gaarne medewerken, zonder zijn directe belangen ook maar eenigszins op zijde te schuiven, om de schoonheid te bevorderen van Delft, welks stadsaspect eens het penseel van een Vermeer waardig was.

J. P. M.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE
MOLIERE, Joh. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOU-
WER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10. —
's jaars, voor Indië en Buitend. bij vooruitbet. / 12.50
Afs. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abo-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 3 JULI 1920. - No. 27.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Het Stadion te Aarhus, door J. P. M. —
Holle Baksteenvormen, door Ir. V. Jockin. —
Inter-Allied Housing and Town Planning Con-
gress. London 1920. — Ingezonden.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdlijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

JAARVERGADERING. B.N.A.

De Jaarvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 10 Juli in het Gebouw van den B.N.A. te Amsterdam, Marnixstraat 402, des v.m. 11 uur.

De agenda zal worden opgenomen in den beschrijvingsbrief, die Zaterdag 3 Juli wordt verzonden, tegelijk met de jaarverslagen. In het drukken van het financiële verslag is eenige stagnatie gekomen, zoodat dit pas Woensdag 7 Juli aan de leden kan worden toegezonden. In verband hiermede zijn de bureaux der gewestelijke kringen aangeschreven de vergaderingen der kringen te houden op Vrijdag 9 Juli.

Na afloop van de vergadering zal een bezoek worden gebracht aan het in aanbouw zijnde complex volkswoningen van Architect M. de Klerk, aan de Zaanstraat te Amsterdam, onder leiding van den Architect.

DIRECTEUR GEMEENTEWERKEN TE ARNHEM.

Tot Directeur van Gemeentewerken te Arnhem is benoemd de heer M. A. Brinkman Visser (adj. directeur der gemeentewerken te Groningen).

VERSLAG SCHOONHEIDSCOMMISSIE AMSTERDAM OVER 1919.

Het verslag van de Schoonheidscommissie over 1919 is ditmaal verschenen in een versierden om-

slag, waarvan slechts te betreuren is dat de lettertypen niet passen bij de randversiering.

De omslag is geteekend door Mej. Johanna Coster. Uit het verslag vermelden we het volgende:

De Commissie hield in het verslagjaar 23 vergaderingen ter beoordeeling van ontwerpen, terwijl bovendien 3 maal door de Commissie in pleno werd vergaderd ter bespreking van ontwerpen van algemeenen aard.

Beoordeeld werden in totaal 213 nieuwe of gewijzigde ontwerpen en detailteekeningen.

In niet vele gevallen kon het eerste ontwerp terstond worden goedgekeurd. Waar dit niet mogelijk bleek, werd de ontwerper door den secretaris mondeling in kennis gesteld van de bij de Commissie gerezen bezwaren en hem, zoo verbetering mogelijk was geoordeeld, aangegeven, welke verbeteringen zij noodig oordeelde; zoo verbetering niet mogelijk was geoordeeld, werd medegedeeld, waarom het ontwerp was afgekeurd en in overweging gegeven, een ander ontwerp in te leveren. Gaf het ingediende ontwerp den indruk, dat de gestelde taak de krachten van den ontwerper te boven ging, dan werd den bouwheer in overweging gegeven, zich te wenden tot een bevoegde kracht.

Herhaaldelijk werden voorts ontwerpers in de gelegenheid gesteld, hunne ontwerpen in de vergadering der Commissie persoonlijk toe te lichten en de gerezen bezwaren met haar te bespreken.

Over het algemeen had de Commissie ook dit jaar niet te klagen over gebrek aan medewerking bij de ontwerpers of bouwheeren.

In verreweg de meeste gevallen werd aan hare wenken tot het aanbrennen van verbeteringen, het maken van nieuwe ontwerpen of het kiezen van een anderen ontwerper aanstonds gevolg gegeven.

1. Onder de voorwaarden, waartegen door de Gemeente grond in erfpacht wordt uitgegeven, komt gewoonlijk eene clause voor, inhoudende, dat de bebouwing van het terrein zal moeten geschieden volgens door Burgemeester en Wethouders in alle opzichten goedgekeurde plannen, terwijl zonder hunne vergunning in het aldus gebouwde geen verandering mag worden gebracht. De met de handhaving dezer bepaling belaste autoriteiten vatten haar algemeen zoo op, dat zij den eigenaar niet beperkten aanzien van de kleuren, die hij door keuze van materialen

of verwerk aan het gebouwde wil geven, en hem evenmin belet in die kleuren alle wijzigingen te brengen, die hij wenscht. Hierdoor kan het nuttig effect van het voormelde voorschrift voor een zeer groot deel worden teniet gedaan, vooral bij een bouwwerk dat een onderdeel vormt van een grooter samenhangend en als één blok bedoeld geheel. De Schoonheidscommissie heeft daarom bij Burgemeester en Wethouders er op aangedrongen, dat de redactie van deze voorwaarde aldus worde gewijzigd, dat ook de eerste keuze der kleuren van materialen en verwerk, zoodaande wijzigingen in een en ander, aan het oordeel van Burgemeester en Wethouders zullen moeten worden onderworpen.

2. Zoals in het jaarverslag 1918 is vermeld heeft de Schoonheidscommissie in dat jaar gewezen op de wenschelijkheid van het vaststellen eener zgn. „welstandsbeplating“. Inmiddels opgedane ervaringen hebben de overtuiging der commissie, dat voor Amsterdam eene zoodanige beplating dringend noodzakelijk is, nog versterkt, zoodat zij nogmaals bij Burgemeester en Wethouders er op heeft aangedrongen, de Bouwverordening ten spoedigste met zulk een voorschrift uit te breiden.

3. De tot dusver door de Schoonheidscommissie met de beoordeeling van ontwerpen van volkswoningbouw opgedane ervaringen waren in het algemeen niet bemoedigend. In tal van gevallen bleek de architectonische beheersing van zoo groote opgaven de krachten der ontwerpers te boven te gaan.

De bij weinig omvangrijke en minder belangrijke projecten op ander gebied door de commissie toegepaste werkwijze, t.w. het geven van herhaalde aanwijzingen, totdat ten slotte een enigszins dragelijk resultaat verkregen is, kan geen toepassing vinden bij zoo groote en gewichtige onderwerpen als die voor den volkswoningbouw, waarbij het in den regel gaat om de oprichting van geheele stadswijken. De fouten bij deze ontwerpen zijn gewoonlijk gelegen in de slechte massaverdeeling, het gemis aan rythme e.d., en worden veroorzaakt door fundamenteel gemis aan architectonisch kunnen bij de ontwerpers.

Door het geven van aanwijzingen op detailpunten kan de Schoonheidscommissie uit den aard der zaak aan dit gemis niet tegemoetkomen, zoodat haar in dergelijke gevallen niet anders overblijft dan de ontwerpen finaal afkeuren. In normale tijden levert dit geen overwegend bezwaar op, doch wel in tijden als de tegenwoordige, nu de geweldige woningnood tot zoo groot mogelijke bespoediging van den aanbouw dringt. De Commissie richtte zich daarom tot den Directeur van den Woningdienst met een schrijven, waarin zij er op wees, dat de huidige praktijk

in tweeërlei opzicht kan worden verbeterd. In de eerste plaats, door het oordeel der Schoonheidscommissie in een vroeger stadium in te winnen, en niet, zooals thans, kort voordat tot uitvoering zal worden overgegaan. In de tweede plaats, door niet volledig uitgewerkte teekeningen in te leveren, doch schetsen, waaruit het karakter van het ontwerp spreekt, welke schetsen zoo noodig kunnen worden aangevuld door afbeeldingen van ander werk van denzelfden ontwerper. Blijkt uit deze schetsen c.a., dat de ontwerper niet over voldoende architectonisch kunnen beschikt, dan dient terstond aan de bouwvereniging in overweging te worden gegeven, de medewerking van een anderen architect in te roepen. Hierdoor wordt het verrichten van veel nutteloozen arbeid voorkomen. (Voor particulieren bouw wordt dit stelsel sinds eenigen tijd door de Commissie toegepast).

De Commissie verzocht daarom voormelden Directeur, bij het Gemeentebestuur te willen bevorderen, dat de ontwerpen voor woningcomplexen, aanvankelijk in schetsvorm, en in een zoo vroeg mogelijk stadium der voorbereiding, aan haar oordeel zullen worden onderworpen.

DE KERK TE OOSTHUIZEN.

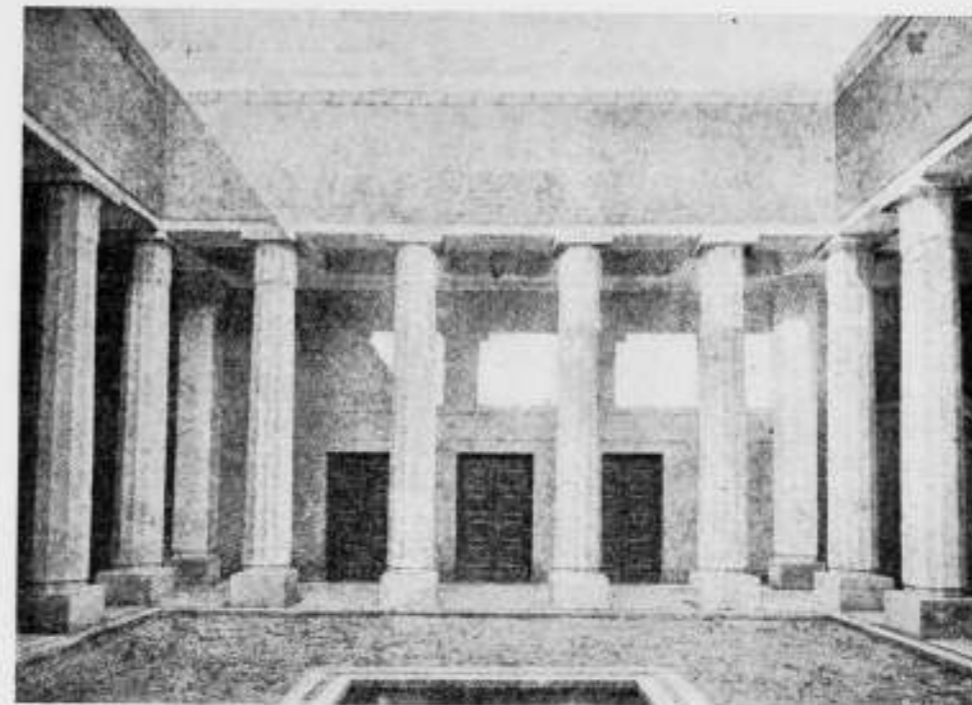
Het prachtige 16e-eeuwsche kerkgebouw van de Ned. Herv. Gemeente te Oosthuizen zal worden gerestaureerd.

De rijkscommissie voor monumentenzorg heeft haar aandacht hieraan gewijd en de heeren dr. Kalf, Posthumus Meyes en de Bazel, die een onderzoek ter plaatse instelden, kwamen tot de conclusie, dat herstelling van het oude gebouw noodzakelijk was. Een daartoe opgericht restauratie-comité heeft daarna den architect Kok te Bussum een begroeting doen opmaken, volgens welke de kosten van restauratie f 200.000 zullen moeten bedragen. Verwacht wordt, dat rijk en provincie met een belangrijke bijdrage in deze kosten tegemoet zullen komen, vooral als de burgerlijke gemeente hierin voorgeat. De kerkvoogdij heeft zich daarom tot den gemeenteraad gewend met verzoek, om financieelen steun voor de restauratie van het kerkgebouw. B. en W. konden zich met het verzoek om financieelen steun geheel vereenigen, omdat het hier betreft het behoud van een kunstwerk van groote waarde.

Als het kerkgebouw gerestaureerd wordt, willen zij ook den toren, die aan de burgerlijke gemeente behoort, doen herstellen, eveneens met steun van rijk en provincie.

In een volgende vergadering zullen B. en W. nu met een definitief voorstel komen, inzake financieelen steun voor de restauratie van het kerkgebouw.

(H.bld.).

STADION TE AARHUS.

OPEN-MIDDENHOF.

A. HØEG-HANSEN, ARCHITECT.

HET STADION TE AARHUS.

In het Deensche tijdschrift „Architekten“ treft men nog al vaak aan de stad Aarhus, waar veel gebouwd schijnt te worden.

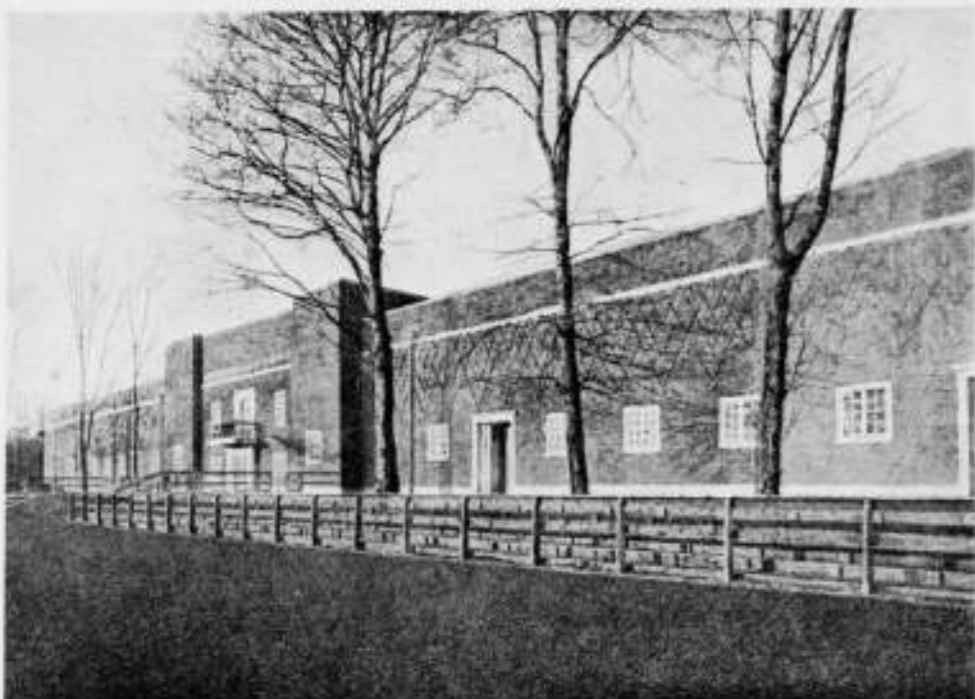
Aarhus ligt aan het Kattegat en is een van de oudste steden van Denemarken. Er werd reeds omstreeks 951 door keizer Otto I een bisdom ingesteld. De fraaie Domkerk dateert uit de 13e eeuw.

In een van de laatste nummers van „Architekten“ werd weer de aandacht op deze stad gevestigd door een beschrijving van het pas voltooide stadion, waarmede een lang gekoesterde wensch van de bewoners van Aarhus is verwezenlijkt.

Verschillende gymnastiekverenigingen hadden reeds lang, maar steeds tevergeefs pogingen gedaan om tot het bouwen van een stadion of „Idraetspark“ (sportpark), zooals het officieel heet, te komen. Ze koesterden bescheiden wenschen, maar gebrek aan eensgezindheid — dat schijnt dus ook in die kringen voor te komen — verhinderde steeds de uitvoering der plannen. Totdat Directeur Lausen van de Oliefabriek in Aarhus zich voor de zaak ging interesseeren en door het schenken van een groote som geld den stoot gaf tot het stichten van een veel grooter gebouw dan aanvankelijk was bedoeld. Toen kwam er gang in. Verschillende burgers van Aarhus volgden het voorbeeld van Lausen en toen het geld er was, bracht Lausen de verenigingen bij elkaar, die achter de stapels banknoten hun oneenigheid weldra kwijt raakten en een commissie benoemden om de definitieve plannen voor te bereiden.

Zoo kwam deze bouw tot stand.

In deze heele historie, ook al omdat zij in dat oude Aarhus plaats vond, ligt iets van een fabel; zij zweemt naar een vertelsel van Grimm, en Dulac zou er bij kunnen tekenen. Dat verre, heel ver strand, die aardmannetjes, die kibbelden over een groote, erg groote schuur, die ze zouden bouwen, om in te dansen en te springen en te zingen. Maar de kwade fee schiep oneenigheid zoodat er van het bouwen van de schuur niets

STADION TE AARHUS.

ARCHITECT A. HØEG-HANSEN.

kwam, totdat opeens de koning kwam, met de sterkste takkenbossen, het buigzaamste riet en het taaiste stroo, en dat alles opstapelde aan de voeten der aardmannetjes, die verbaasd opkeken en hen kibbelen lieten en ras hun schuur bouwden, (— aardmannetjes benoemen geen commissies —) al springend en juichend en dankend de goede fee, die de kwade verjoeg en den koning zond.

Ook deze fabel heeft een moraal, zij is niet diepzinnig, ligt voor de hand, en uit haar zijn, evenals uit de heusche historie van het Stadion te Aarhus, wijze lessen te trekken.

Maar revenons à nos moutons.

De plaats, die voor het stadion is gekozen, is zeer gunstig. Zij ligt in een omgeving van bosch en heuvels, en het terrein biedt voldoende ruimte voor de oefenvelden. Men was oorspronkelijk van plan deze gelijktijdig met het gebouw gereed te maken, door het duurder worden van de materialen moest hier echter van worden afgezien.

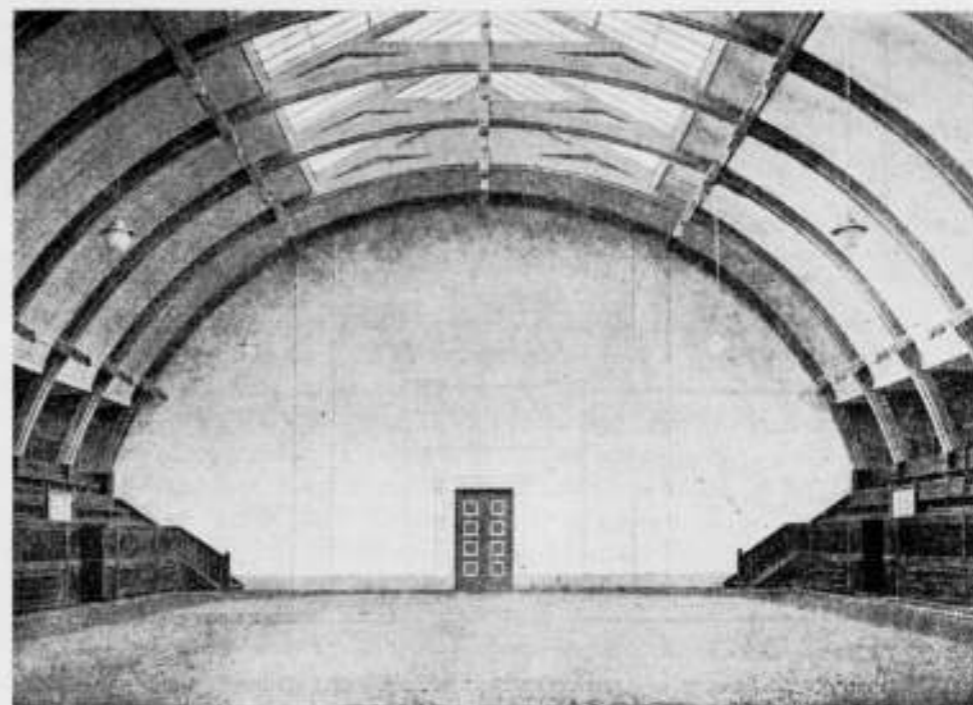
De weg, die werd aangelegd naar het stadion, vormt een verbinding met een groote nieuwe woonwijk en met het bosch. Hij is aangelegd recht op den toren toe van een nieuw te bouwen kerk en den hoofdingang van het stadion.

De toegang tot de gymnastiekzalen heeft plaats door een open hof, die tusschen de hogere deelen van het gebouw inligt. De linker hal is voor tennisspel, de rechter hal voor gymnastiek. Beide hallen hebben bovenlicht, op zijde zitplaatsen, waaronder de kleedkamers, toiletten enz. In het tusschengebouw zijn bovendien nog zalen voor vergaderingen, enz. aangebracht.

De kosten van het gebouw zelf bedroegen ongeveer 420.000. kr.

Zoo heeft thans Aarhus zijn stadion, dat zijn trots en zijn vreugde is en dat, behalve de verheerlijking van de lichamelijke sport en directeur Lausen, ook een beeld geeft van hedendaagsche bouwkunst in Denemarken.

J. P. M.

STADION TE AARHUS.

GYMNASTIEKZAAL.

A. HØEG-HANSEN, ARCHITECT.

HOLLE BAKSTEENVORMEN.

De groote oorlog heeft veel gewijzigd, het baksteen- en pannenproduct is gelijk gebleven. Intern mogen de verhoudingen in de kleiproducentenfabrikage heel wat wijzigingen hebben ondergaan, naar buiten spreekt uitsluitend het zeer verhoogd prijzen-niveau van een nieuwen tijd.

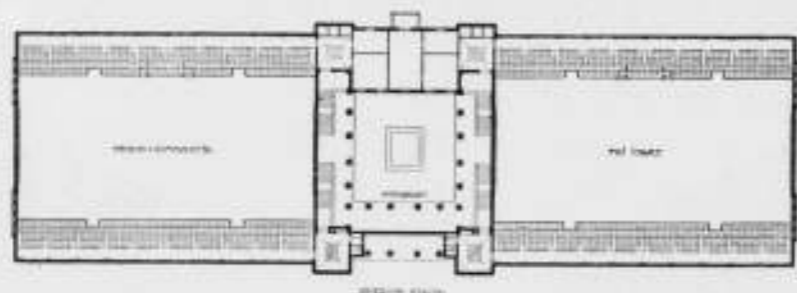
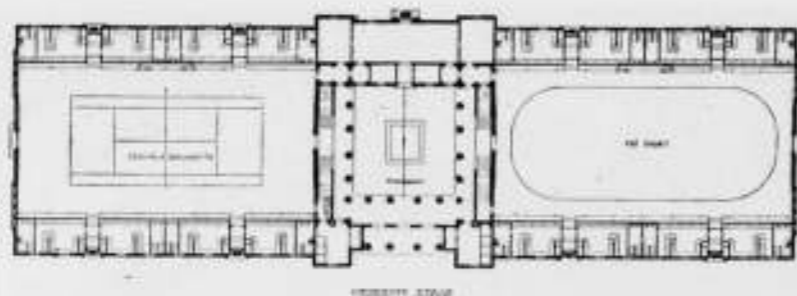
Toch bestaat er voor de baksteenindustrie wel aanleiding om niet alles bij het oude te laten. Belangstelling voor het typisch nationale product en voor een economische volkshuisvesting is de aanleiding deze opmerking te maken en in het kort toe te lichten. De baksteenprijzen zijn hoog, dus ziet men om naar goedkoopere producten. Belgische steen wordt in verhoogde mate ingevoerd. Architecten van naam trachten deze steen ook voor de gevels ingang te doen vinden. Kalkzandsteen, als gevelsteen voor „onder architectuur” gebouwde huizen verstooten, wordt in enorme kwantiteiten voor binnenwerk toegepast. Zelfs Amsterdam, dat een tijdlang dit materiaal niet aanmoedigde, ging in den laatsten tijd veel meer tot toepassing daarvan over.

Drijfsteen wordt bij de huidige prijzen in veel gevallen te duur geacht; en dan veelal niet door baksteen, doch door slakkensteen vervangen.

Ten slotte ontstaat meer en meer neiging de baksteen door betonsteen te vervangen. Duitschland en Engeland gingen voor. In Nederland vond de betonbouw nog weinig navolging, maar ernstig uitgebreide plannen voor betonbouw zijn op meerdere plaatsen in voorbereiding.

Kan de baksteenindustrie dit alles met stoïcynsche kalmte aanzien en zonder meer in de oude banen voortgaan?

De Duitsche toestanden zijn niet gelijk aan de onze. Daar lijdt men onder een ontzettend brandstoftekort en moet dan wel omzien naar Ersatz waarvoor geen of minder brandstof noodig is. Daarenboven moet men tevens zorgen woningen te bouwen, welke 's winters weinig brandstof eischen, goed warmte isoleerend zijn. De „Thermos” bouwwijze is één der vele uitvloeisels van dezen brandstofnood.

STADION TE AARHUS. PLATTEGROND. A. HOEG HANSEN, ARCHITECT.

In Engeland kan men de baksteenproductie niet op het oude peil krijgen voornamelijk door gebrek aan arbeidskrachten voor deze industrie, samenhangend met een huisvestingsgebrek nabij de bakkerijen. Mede door de hoge prijzen voor het baksteenproduct is men daar gekomen tot de aanbeveling van talloze betonbouwwijzen met het zeer waarschijnlijk gevolg, dat aan het einde van dit jaar meerdere honderden betonhuizen bewoond zullen zijn.

De bekende gebreken van betonbouw, brachten nu tevens het vraagstuk van de warmte-isolatie der gebouwen meer op den voorgrond. Wand met hollen en spouw verkregen nieuwe aantrekkelijkheid en worden door velen gesteld boven den massieven baksteenwand.

Trouwens ook in Duitsland kwam men tot holle betonwanden. Immers vereischt de vervaardiging van 1 M³ baksteen ongeveer evenveel steenkool als de hoeveelheid Portland-cement, (180 KG.) welke voor 1 M² beton van voldoende hechte samenstelling noodig is. Men trachtte dus op het materiaalverbruik te besparen door de holle ruimten tot 40 % op te voeren.

Met Duitsch Gründlichkeit worden de mogelijkheden van de nieuwe bouwwijzen nagevorsch en men is dan ook reeds zoover, dat een bezadigd man als Dr. ing. Fritz Emperger de volgende stellige verklaring voor zijn rekening durft te nemen. „Wir stehen jedenfalls vor einem grossen Wendepunkt in der gesammten Hochbaupraxis, weil die von der schwierigen Kohlenbeschaffung herrührende Verschiebung in den Preisen nichts vorübergehendes ist und die gebrannten Lehmziegel sich ihre Alleinherrschaft, die sie vor dem Kriege besessen haben, nie wieder werden erringen können, sofern die Betonhohlsteinindustrie zur richtigen Zeit mit einwandfreien Vorschlägen auf den Plan tritt und durch geeignete Formen und Normen sowie durch Schaffung entsprechender Maschinen und Erzeugungsstellen sich das Gebiet des Wohnungsbaues erobert“.

Daartegenover worden dan ook, in navolging van Amerika, waar de „hollow tile“, een holle baksteen van groot formaat, reeds sinds lang opgang maakte, in Engeland in den laatsten tijd holle terra-cottavormen aan de markt gebracht, welke den gebakken wand weer op gelijk warmte-economisch peil met den hollen betonwand moeten

brenge. Volgens het „Interloc system“ van George E. Clare werden reeds meerdere huizen gebouwd en zijn belangrijke complexen in uitvoering.

Clare maakt ook gewapende holle vloeren met zijn holle baksteenvormen; deze vormen doen tevens dienst voor platte daken, terwijl een andere holle panvorm voor hellende daken toepassing vindt. De blokken vormen, uit één steen, muren van 9", 6" of 3" dikte en meten 18" en 9" in lengte en hoogte.

In Nederland hebben we betrekkelijk weinig te lijden onder kolennoed en baksteenschaarschte, daarentegen is hier het gebrek aan een voldoende aantal bouwvakarbeiders het groote punt.

We moeten dus huizen gaan bouwen, welke minder arbeid voor de oprichting eischen. Daarvoor zullen nu allerlei betonconstructies beproefd worden. Daarnaast is het dan gewenscht, dat de baksteenindustrie zich aan den nieuwen eisch aanpast.

Ons Waalformaat, om van het Rijnformaat niet te spreken, is reeds uit snelmetsoogpunt onvoordeelig door de kleine afmetingen t.o.v. meerdere buitenlandse producten. In Duitsland heeft men naast het standaardformaat 25 × 12 × 6.5, voor monumentaalbouw reeds 28.5 × 13.5 × 8.5 ingevoerd. Voor laagbouw brengen de Deutsche maten t.o.v. het Waalformaat geen voordeel, omdat de éénsteensmuur dikker wordt dus meer ruimte en materiaal eischt. Vergroting van de dikte zou eenigszins helpen, al blijft om praktische en aesthetische redenen een verhouding 4 : 2 : 1 te verkiezen. Daarom is te streven naar een steen waarbij de breedtemaat, de muurdikte vormt. Voor volkswoningbouw met beganengrond en één verdieping in de kap, of voluit met looze kap is een muurdikte van 15 c.M. voldoende te achten (uit een oogpunt van stabiliteit en sterkte) al zal het wellicht moeite kosten van menig bouwtoezicht minder dan ± 18 c.M. goedgekeurd te krijgen.

Het doel snel-metselen zou dan medebrengen een steenformaat van 40-60 c.M. lengte en 20-30 c.M. hoogte. Dergelijke steenen zouden onhandig zwaar worden, slecht te vervaardigen zijn en bovendien weinig waterdichte, slecht isoleerende muren geven.

Daarom komt men vanzelf tot den eisch van holle steenvormen. Tot dusver bezitten we echter uitsluitend in dit genre de Luytensche holle platen van 6 × 20 × 33 voor binnenwanden aanbevolen. Deze platen kwamen vooral door de niet-spijkerbaarheid betrekkelijk weinig in toepassing, mede door de prijsverhouding tot andere lichte scheidingswandconstructies.

Ligt het niet op den weg van de vereenigde baksteenfabrikanten om dit vraagstuk nader onder de oogen te zien en niet bij Amerika en Engeland achter te blijven. De nieuwe tijd eischt besparing aan grondstof, brandstof voor de fabriekage, arbeidsloon bij het metselen en brandstof voor de woningverwarming. Dit alles kan de „hollow tile“ geven. Wanneer de vervaardiging zaakkundig, volgens juiste standaardmaten geschiedt, zal de volkshuisvesting daarmee ten zeerste gebaat zijn en de baksteenpositie tegenover opduikende en tot dusver blijkbaar geringgeschatte concurrenten, wellicht nog tijdig, versterkt worden.

IR. V. JOCKIN.

INTER-ALLIED HOUSING AND TOWN PLANNING CONGRESS, LONDEN 1920.

Onder voorzitterschap van Dr. Addison, Minister van Volksgezondheid, werd Donderdagochtend, 3 Juni, het Woning- en stadsbouw-congres geopend in de Central Hall, Westminster, een zeer groote ruimte met soms buitengewoon hinderlijke echo. Op het podium hadden plaats genomen, behalve de Minister van Volksgezondheid van Engeland en diens Fransche collega, het congresbestuur met zijn wakkeren en onvermoeiden secretaris, Mr. Aldridge, en de officieele afgevaardigden van ongeveer 25 landen, waaronder Mr. J. Kruseman als vertegenwoordiger van de Nederlandsche regering.

Nadat de tonen van het vurige Fransche en het meer zalvende Engelsche volkslied waren weggestorven, nam de voorzitter het woord, om de talrijke afgevaardigden uit verschillende deelen der wereld welkom te heeten en zijn voldoening te kennen te geven over de groote internationale belangstelling, die dit congres is te beurt gevallen. Hij legde nadruk op de groote beteekenis van het woningvraagstuk, ook voor Engeland, waar men thans de oplossing krachtig ter hand wenscht te nemen, wat blijkt uit het feit dat in het laatst van Mei 187 000 woningen in voorbereiding waren, terwijl de bouw van 107 000 huizen werd gegund waarvan er reeds eenige zijn voltooid. Er wordt verwacht, dat dit jaar ongeveer 100.000 woningen gereed zullen komen.

De officieele vertegenwoordigers van de verschillende deelnemende landen, geven hierna in een vrij eentonige opeenvolging, een overzicht van het woningvraagstuk in hun land, behalve de afgevaardigde van Liberië, die zich wegens heeschheid moest verontschuldigen, en de afgevaardigde van Zwitserland, die verklaarde noch de Engelsche noch de Fransche taal voldoende machtig te zijn om zich daarin zonder voorbereiding te kunnen uiten.

Uit deze uiteenzettingen bleek, dat de woningnood in alle landen zeer groot is en men overal met ongeveer dezelfde moeilijkheden heeft te kampen, behoudens in China waar wel gevaar dreigt, doch waar men thans nog in de gelukkige omstandigheid schijnt te verkeren dat ieder gezin zijn eigen woning heeft.

Ook een der Amerikaansche afgevaardigden zag het vraagstuk niet zoo somber in. Op humoristische wijze hekelde hij den weelde-zin van den Amerikaanschen werkmans, die in de oorlogsjaren wel geld beschikbaar had voor een piano, ook al kon niemand van zijn gezin erop spelen, zich zelfs het genot van een eigen automobiel veroorloofde maar niet wilde betalen voor een behoorlijke woning, ondanks zijn groot inkomen. Hiertegen wenschte hij stelling te nemen; hij achtte het een gezonde politiek de huur op den werkelijken kostprijs te stellen, zoodat het particulier initiatief tot ontplooiing kon komen, evenals dit geschiedt met den kostprijs van levensmiddelen en kleding waarop toch ook geen toeslag wordt gegeven.

Een ander afgevaardigde uit de Vereenigde Staten, Dr. Copeland, lid van de New-Yorksche Gezondheidscommissie, dacht hierover echter geheel anders en achtte een diepgaande woning-hervorming met staatssteun dringend noodzakelijk om uit het moeras te komen en anarchisme of bolsjewisme buiten de deur te houden.

In een zeer moeilijke positie verkeert ook België, waar de nood dubbel ernstig is, omdat behalve het tekort in aanbouw, een, verhoudingsgewijze, zeer groot aantal huizen door den oorlog is verwoest. De sympathieke afgevaardigde van België, Senator Vinck, welbekend bij degenen die het vorig jaar het congres te Brussel bijwoonden, deed uitkomen, dat de regeering verplicht is den woningbouw krachtig te steunen, omdat het particulier initiatief niet in staat is in den nood te voorzien. De financieele steun zal daar zeer groot moeten zijn, omdat het inkomen van den Belgischen arbeider, in tegenstelling met den Amerikaanschen, laag is. Hij kan daarom niet meer dan 1/15 á 1/10 van zijn loon aan huishuur besteden.

Het heeft weinig zin, zou zelfs zeer vervelend worden, de verschillende redevoeringen waarop wij gedurende de eerste congres-zitting werden onthaald, weer te geven; alle afgevaardigden sloegen op hetzelfde aambeeld. In verschillende toonaarden werd de groote sociale beteekenis van het woningvraagstuk bezongen, waarbij de vrees voor revolutionaire woelingen nu en dan duidelijk merkbaar was. Algemeen werd erkend dat in de volkshuisvesting een groote achterstand heerscht en op de regeeringen der verschillende landen de zware verplichting rust de bestaande misstanden zoo snel mogelijk uit den weg te ruimen, hoe moeilijk dit ook moge zijn, vooral voor landen als Polen, waar nog tal van andere vraagstukken om oplossing roepen.

Zooals de elegante Fransche afgevaardigde Architect Rey deed uitkomen, moet een volk ten gronde gaan als niet een goede woningpolitiek wordt gevolgd, waarbij

de regeering de leiding moet nemen en niet terug mag deinzen voor ingrijpende maatregelen en belangrijke financieele offers!

De middagzitting, die gepresideerd werd door den Minister van Schotland, Mr. Robert Munro, was gewijd aan de behandeling van een resolutie, waarin de wensche-lijkheid werd uitgesproken voor ieder land een wettelijke regeling inzake den volkswoningbouw te treffen, welke door samenwerking tusschen Regeering en plaatselijke overheid en vereenigingen, alsmede het particulier initiatief, tot uitvoering zal moeten worden gebracht en wel met een dusdanigen spoed, dat binnen een tijdvak van 20 jaar ieder gezin over een behoorlijke woning zal kunnen beschikken.

Met de algemeene strekking van deze resolutie bleek het congres zich wel te kunnen vereenigen, ofschoon enkele afgevaardigden eenigszins pessimistisch waren gestemd ten opzichte van dien termijn van 20 jaar, waarbinnen het vraagstuk opgelost moet zijn. Voor sommige congressisten was echter de toevoeging, dat ook het particulier initiatief voor den woningbouw in aanmerking kon komen, een steen des aanstoots. Hierover werden warme, soms heftige debatten gevoerd, die waarschijnlijk zeer breedvoerig zouden zijn geworden als de spreektijd niet op 10 minuten was gesteld, waaraan de laconieke voorzitter zich onverbiddeijk hield.

Mr. Shawcross, voorzitter van de „National Housing and Town Planning Council”, die de resolutie inleidde, verklaarde van meening te verschillen met den Amerikaanschen afgevaardigde, die zoo'n groot vertrouwen betoonde in het particulier initiatief. Indien de Engelsche Regeering het woningvraagstuk niet ter hand had genomen, zou er geen huis zijn gebouwd en was er ongetwijfeld een revolutie uitgebroken. Wij hebben £ 7.000.000 per dag uitgegeven om den oorlog te winnen — zoo zeide hij — wij kunnen nu ook wel eenige millioenen uitgeven om de volkshuisvesting op een behoorlijk peil te brengen.

Meerdere Engelsche afgevaardigden sloten zich hierbij aan en verklaarden zich heftig tegen het particulier initiatief, dat zij van bemoeiingen inzake den volkswoningbouw geheel wilden uitsluiten. Anderen echter, zooals Myf. Bushel van de „Garden City Association”, konden hiermede niet instemmen en meenden, dat het particulier initiatief in den woningbouw toch ook wel iets goeds tot stand heeft gebracht.

Nuchter zakelijk is de opmerking van Mr. Vos uit den Haag, die zegt, dat wij geen principes, doch huizen noodig hebben en het er ten slotte weinig toe doet hoe die tot stand komen. Ook Howard, de vader van de tuinstadbeweging, pleitte op zijn eigenaardige krachtige wijze vóór de resolutie.

De tegenstanders lieten zich echter niet overtuigen en dienden een amendement in om de gewraakte passage te schrappen. Dit amendement werd echter verworpen en de resolutie met een groote meerderheid van stemmen aangenomen.

In de ochtend-zitting van Vrijdag, onder voorzitterschap van M. Berton, den Franschen Minister voor Volksgezondheid, werden de minimum-eischen besproken waaraan een woning moet voldoen.

De heer Aldridge stelde een resolutie voor waarin de minimum-eischen waaraan een woning moet voldoen, werden vastgelegd en die omvatten:

- a. een slaapkamer voor de ouders en voldoende afzonderlijke slaapkamers voor volwassen kinderen van beide seksen.
- b. Sanitaire gemakken voor ieder gezin afzonderlijk;
- c. badgelegenheid voor ieder gezin, hetzij in huis of in overeenstemming met plaatselijke gebruiken.

Hierbij moet in aanmerking genomen worden dat de oppervlakte der vertrekken niet onder een in ieder land gebruikelijk minimum mag gaan. Dit minimum moet voor ieder land wettelijk worden vastgelegd en geen financieele steun moet worden verleend voor den bouw van woningen, die daaraan niet beantwoorden.

Verscheidene Engelsche afgevaardigden achtten deze minimum-eischen te laag en wilden ze aanzienlijk opvoeren; een dezér sprekers zou als minimum-woningtype wenschen:

ontvangkamer, woonkamer, keuken enz., minstens drie slaapkamers en een badkamer, alles van behoorlijke ruime afmetingen. Hij vreesde dat er anders een neiging zou ontstaan om het Engelsche woningtype te drukken, en dat moest vóór alles worden voorkomen, aangezien het hier gaat om verhooging van den levensstandaard van het volk.

De afgevaardigde van Polen wilde de resolutie als een maximum beschouwen, terwijl die van Zweden erop wees, dat de levensgewoonten in ieder land verschillend zijn en daarom de resolutie de noodige ruimte moest laten.

Een vrouwelijke Engelsche afgevaardigde kwam met een praktisch bezwaar tegen te groote woningen, n.l. dat het voor een arbeidersvrouw vrijwel onmogelijk wordt zoo'n groote woning behoorlijk te onderhouden zonder sloof van haar huis te worden.

De voorstanders van een hooger minimum konden dan ook het pleit niet winnen. De resolutie werd ongewijzigd aangenomen.

Wordt vervolgd.

INGEZONDEN.

In het nummer van het Bouwkundig Weekblad van 19 Juni j.l. heeft de Heer Kropholler, gevolg gevende aan de tot hem gerichte uitnodiging, ook de andere gevels der pastorie a. d. Hagedoornweg zoomede de aangrenzende gedeelten der kerk doen afbeelden. De lezers zijn thans in de gelegenheid na te gaan, of de heer Kropholler het recht heeft, de niet-goedkeuring van zijn project te qualificeeren als „gezocht en volkomen ongegrond" en te spreken van „obstructie" tegen zijne plannen. Uit den aard der zaak is de Commissie niet bereid, met iederen ontevreden inzender van plannen in het openbaar een polemiek te voeren over de al- dan niet-gegrondheid van haar oordeel, en zeker niet, wanneer die inzender spreekt van „obstructie" tegen zijne plannen, daarmede de Commissie kwade trouw ten laste leggende. Alleen wil zij, ter verklaring van de schijnbare tegenstrijdigheid tusschen haar door den Heer Kropholler geciteerd schrijven en haar in het B.W. van 12 Juni j.l. opgenomen ingezonden stuk, er op wijzen, dat dit schrijven betrekking had op het eerste door den Heer Kropholler ingezonden project, terwijl in voormeld ingezonden stuk wordt bedoeld op het tweede, door den Heer K. gewijzigde en in het B.W. van 22 Mei j.l. gepubliceerde project.

Namens de Schoonheidscommissie te Amsterdam,

J. GRATAMA, voorz.
E. ROSENBOOM, secr.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOU-
WER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : : :
Bureau van Redactie: Marxstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12,50
Afz. Nos. f 0,25, fr. p. p. f 0,26 — ADVERTENTIËN:
v. 1—6 regels f 1,80, elke regel meer f 0,30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 10 JULI 1920. - No. 28.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Inter-Allied Housing and Town Plan-
ning Congress, Londen 1920. (Vervolg) — Een
oase in de stadswestlijn. — Afgekeurd door
de Schoonheidscommissie.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van
den B.N.A. worden de leden dringend ver-
zocht mij op te geven hunne beroepsin-
komsten over 1919, ten einde daarnaar het
percentage van den Hoofdelijken Omslag
te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER.

De heer W. A. uit in het Centraalblad der Bouw-
bedrijven de volgende klacht naar aanleiding
van het examen B.O.

„Bij het dit jaar gehouden mondeling examen
voor B.O. troffen mij enkele zonderlinge voor-
vallen, waaraan ik meen meerdere bekendheid
te moeten geven. Zooals men weet, moet het
totale aantal punten, voor de dertien hoofdvakken
behaald minstens 39 zijn, of ten minste voor elk
hoofdvak voldoende. Dat zulks mogelijk is be-
wijst het aantal geslaagden. Maar het bezit van
het diploma op zich zelf is m.i. niet genoeg.
Immers men vraagt steeds naar de behaalde
punten.

Ik neem een der hoofdvakken als voorbeeld,
n.l. gas- en waterleiding. Hierover wordt slechts
een vraag gedaan; aan sommige kandidaten soms
in het geheel geen! Beantwoordt men zoo'n en-
kele plotseling gestelde vraag wat onvolledig,
dan krijgt men voor dit vak terstond onvoldoende,
terwijl bij meerdere navraag pas zou kunnen
blijken, of de kandidaat er voldoende kennis
van bezit.

Dat hierin een onbillijkheid schuilt, behoeft
geen nader betoog, als men bedenkt, dat men
dan, om het diploma te behalen, voor een ander
hoofdvak beslist een 4 moet halen.

Verschillende examinatoren verstaan de kunst
van onderzoeken m. i. ook niet volmaakt. Waarom
vermoet men een kandidaat met af te keuren
als hij schets en woordelijk weergeeft wat in zijn
studieboeken voorkomt? De schrijvers daarvan

zullen hun constructies wel weten te verdedigen
tegenover een examiner, die op het examen
steeds over een zekere macht beschikt en hiervan
soms met wellust gebruik maakt; maar kan men dit
van een kandidaat verlangen. Ware het dan niet
gewenscht, dat de examinatoren zelf de leer-
boeken voor hun vak uitgaven? Dan behoeften
de kandidaten deze slechts kritisch te bestudeeren
en zouden zij bij goede studie tenminste van hun
succes verzekerd zijn, terwijl zij nu alle kans
loopen schipbreuk te lijden.

Misschien kan het bovenstaande tot nut strekken
en voor a.s. kandidaten B.O. een aanwijzing zijn:
„Past op, want de examinatoren verlangen heel
veel van U!"

De Redactie van het Centraalblad voegt hier
aan toe:

„De klacht van den inzender staat niet op zich
zelf. Ons bereikten meerdere aanmerkingen op
de wijze van vragen stellen door de H.H. examina-
toren. 't Wil ons voorkomen dat men bij het uit-
kiezen van voor examiner geschikte personen
wat meer diende na te gaan, of iemand zooveel
welwillendheid in zijn omgang toont, dat men
van hem met grond kan verwachten, dat hij uit
den examinandus zal trachten te halen wat er
in zit. Veel te veel worden nog stokpaardjes be-
reden. Veel te veel wordt door sommige examina-
toren hun eigen groote kennis naar voren ge-
bracht ten koste van de rust van den kandidaat.
Veel te veel vergeet men, dat een examen voor
sommigen beteekent: ontzettende geestelijke in-
spanning!"

Deze zooveel mogelijk te verminderen moet het
streven van elk examiner zijn, opdat hij met
de grootst mogelijke zekerheid kunne beslissen
of de kandidaat te licht is of zwaar genoeg
weegt. Velen hebben er waarschijnlijk nooit
over nagedacht wat het eigenlijk wil zeggen,
op grond van de antwoorden op enkele vragen
over iemands toekomst te beslissen."

HET NUTSGEBOUW TE AMSTERDAM.

De ambtenaren hebben den Minister van Water-
staat op een adres van het „Instituut van Bouw-
kunst" laten antwoorden dat het behoud van
den gevel voor het perceel N.Z. Voorburgwal 212,
te Amsterdam (de fraaie Lodewijk XVI gevel
van het Nutsgebouw) niet mogelijk was.

De motiveering luidt als volgt: dat het bij de ontworpen geveloplossing en de voor den dienst noodige indeeling van het te stichten dienstgebouw niet mogelijk is den onderwerpelijken gevel daarin op te nemen; terwijl behoud van het daarachter gelegen gebouw elke goede oplossing voor den dienst in den weg zou staan."

Hier worden dus twee argumenten aangevoerd: 1. dat de bereids ontworpen geveloplossing de opname van den historischen gevel niet mogelijk maakt en 2. dat een goede plattegrond bij het behoud niet te maken is.

Bezien wij deze argumenten nader, dan blijkt dat zij niet veel om het lijf hebben. Dat de fraaie oude gevel niet achteraf passend te maken is in een ontwerp waarbij bij zijn behoud niet bij voorbaat werd gerekend, behoeft aan adressant niet gezegd te worden. Zij beoogden juist een zoodanige omwerking van het ontwerp uit te lokken dat overeenstemming tusschen de beide deelen een oud en een nieuw, alsnog zou worden bereikt.

Uit het sub. 1 aangevoerde argument moet worden geconcludeerd tot volslagen onwil om het bestaande ontwerp om te werken.

Het tweede argument schijnt krachtiger. Die kracht vermindert evenwel tot nul als men weet hoe hetzelfde argument bijv. werd aangevoerd om de slooping van het fraaie Spinhuis te Amsterdam te rechtvaardigen. Later bleek het aan de leden der Schoonheids-Commissie wel degelijk mogelijk om het oude monument deel te doen uitmaken van het nieuwe Hoofdbureau van Politie op eene wijze, die alle praktische dienst-

eischen van den hoofdcommissaris bevredigde. Het gebouw bleef dan ook gespaard.

Wij zijn er dan ook absoluut van overtuigd dat een vernuftig ontwerper wel degelijk zou slagen in de taak die den betrokken rijksbouwmeester onoplosbaar voorkomt. Uit het ministerieele antwoord blijkt bovendien niet dat inderdaad een poging gedaan is om tot een goede oplossing te komen.

Het lot van een der fraaiste en merkwaardigste onder de weinige monumentale Lodewijk XVI-gevels in ons land is door de beschikking van den Minister van Waterstaat vrijwel bezegeld. Uit dit inderdaad ergerlijike geval wordt toch misschien iets goeds geboren. Het heeft n.l. aanleiding gegeven tot krachtige vertoogen van meerdere zijden — ook van de Rijks-monumenten Commissie — tegen de dwaze manier waarop het eene departement (ditmaal Waterstaat) ongedaan maakt wat het andere (O. K. en W.) moeizaam tracht te bereiken: pietist voor oude kunstwerken en monumenten.

Wellicht dat dus in de toekomst de noodige samenwerking ontstaat tusschen de verschillende departementen.

Het Rijk zelf is in deze weer een der gevaarlijkste monumenten-verdelgers van ons land gebleken. Zonder noodzaak heeft Waterstaat lukraak een terrein gekocht waarop een zeer merkwaardig gebouw staat en in stede nu de fout zooveel mogelijk goed te maken, maakt de Minister zich op gezag van zijn ambtenaren met eenige nietszeggende phrases van de zaak af, zonder daarbij den indruk te geven dat althans eenige moeite is gedaan. (De Bouwwereld).

PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERPEN VAN EEN TRANSFORMATORENSTATION, UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

BEANTWOORDING DER VRAGEN.

VRAGEN.	ANTWOORDEN.
1. Moet een kap worden toegepast of mag vlakke afdekking gebezigd?	Wordt vrijgelaten.
2. Is zolderruimte boven plafond gewenscht?	Neen, doch het gebouwtje moet geheel vocht- en brandvrij worden gemaakt.
3. Is het gewenscht om het gebouwtje meerdere hoogte te geven dan uit de opgegeven hoogtemaat is af te leiden?	Neen.
Dit met het oog op aan te brengen en bevestigingen geleidingsnet.	
4. Moet de deur worden geplaatst als schets aangeeft, of mag die in 't midden van den voormuur worden aangebracht?	Als schets aangeeft, dus niet in 't midden van den muur.
5. Is plaatsing van verlichtingsopeningen vrij?	Ja, doch alleen in den voorgevel.
6. Moet ruimte binnen geheel vrij blijven?	Ja.
7. Behoeft niet met plaatsing toestellen rekening te worden gehouden?	Neen.
8. Situatie van het gebouwtje?	Wordt vrij gelaten.
9. Schuifte van den berm?	5 c.M. per M. helling.
10. Mag de deur in het midden geplaatst worden?	Zie antwoord vraag 4.
11. Moet het raamlicht in den voorgevel of mag het ook in een der zijgevels?	In den voorgevel.

Voor de Jury,

De Secretaris: P. PLOEGH.

INTER-ALLIED HOUSING AND TOWN PLANNING CONGRESS, LONDEN 1920.

Vervolg van blz. 166.

Lord Astor, die gedurende de middagzitting den voorzittersstoel innam, gaf ter inleiding van de laatste resolutie, waarin een lans werd gebroken voor de tuinstad-beweging, een overzicht van de onoplosbare problemen, waarvoor de groote steden en in de eerste plaats Londen, zich gesteld zien. Deze zijn dusdanig overbevolkt, dat de uiterste grens is bereikt en misstanden zijn ontstaan, die niet langer kunnen worden geduld. De tuinstadbeweging opent echter een nieuw verschiep en zal het mogelijk maken, dat het komende geslacht in betere levensconditie zal komen dan het tegenwoordige. De tuinstad zal datgene bieden, wat aan de tegenwoordige steden ontbreekt, n.l. licht, lucht en ruimte.

In de resolutie waren vier beginselen vastgelegd: In de eerste plaats dat voortaan wettelijk zal worden bepaald hoeveel huizen per H.A. gebouwd mogen worden. In Engeland zou men het aantal willen terugbrengen van 30 op 20, hoogstens 25.

In de tweede plaats dat decentralisatie van de industrie en ondersteuning van tuinstad-stichtingen moet plaats hebben.

Ten derde, dat een organisatorische samenwerking tusschen de regeering en plaatselijke autoriteiten moet worden verkregen, teneinde een harmonische ontwikkeling, ook in de toekomst te verzekeren en

Ten vierde, dat de regeering leiding zal nemen bij het aanleggen en onderhouden van verkeerswegen.

Deze resolutie werd door verschillende buitenlandsche afgevaardigden ondersteund, waaronder die van Zweden, die op de noodzakelijkheid van een goed uitbreidingsplan wees. Naar het oordeel van den afgevaardigde van Nieuw-Zeeland, ging de resolutie niet ver genoeg en stelde hij een amendement voor, strekkende om ook voorschriften omtrent het aanleggen van kinderspeelplaatsen en het bouwen van winkels te geven. Ofschoon dit amendement van verschillende zijden bijval verwierf, meenden andere afgevaardigden dat men niet te veel in details moest treden, doch de uitwerking aan ieder land moest overlaten. Deze meening behield ten slotte de overhand en ook deze resolutie werd ongewijzigd aangenomen.

Nadat op voorstel van den heer Aldridge en eenige buitenlandsche afgevaardigden, een adres aan den Koning was aangenomen, en senator Vinck den wensch had uitgesproken, dat het volgend congres, in 1921 te Rome te houden, inderdaad zou zijn een internationaal congres waarbij niet met sentiment doch met menselijkheid rekening zou worden gehouden, werd de zitting opgeheven.

Tot veler opluchting was hiermede aan den woordenstroom, die gedurende twee dagen had gevloeid, somtijds gebruis, een einde gekomen. Het woningvraagstuk was thans van verschillende zijden bekeken en de groote lijnen, die bij de oplossing ervan in 't oog moeten worden gehouden, waren vastgelegd. Toch is een zeer belangrijke zijde van het vraagstuk niet belicht, namelijk de aesthetische zijde. Hierover werd op het congres weinig of niets gezegd, terwijl evenmin in de resoluties, die nu als richtsnoer voor de beschaafde wereld moeten dienen, eenige aanwijzing werd gevonden. Slechts een enkele maal — en dat was bij het officieel diner — werd er met klem op gewezen, dat de aesthetische zijde van het woningvraagstuk niet uit 't oog verloren mocht worden en dat tegen een eenzijdige overheersching van nieuwe technieken moest worden gewaakt.

Het is zeer gewenscht, dat op het aanstaand congres te Rome hieraan meer aandacht worde geschonken en de architecten daar met goed gedocumenteerde voorstellen komen. Het schijnt echter dat de Engelsche architecten zich in het algemeen nog niet veel om het arbeiderswoningvraagstuk bekommeren, behoudens dan bij den bouw van

tuinsteden, die echter niet als arbeiders-kolonies kunnen worden beschouwd. Althans hebben de Engelsche architecten als zoodanig, zich op het congres niet doen hooren en werden wij, op onze verschillende tochten naar arbeiderswoning-complexen, slechts éénmaal met den architect van den bouw in kennis gesteld. Het waren steeds de besturen der woningbouw-comité's waarmede wij in aanraking kwamen en die geheel de leiding schenen te hebben, met voorbijgaan van den architect, wiens aandeel in de tot-stand-koming meestal verzwegen bleef.

Waar in ons land bijna alle architecten zich met den volkswoningbouw bezighouden, met gevolg dat de aesthetische verzorging van onze moderne arbeiders-woning-complexen, in vele gevallen tot voorbeeld mag worden gesteld, zou de B.N.A. een zeer nuttig werk kunnen verrichten door dit onderwerp in studie te nemen en de noodige voorschriften te formuleeren, die aan het volgend woning- en stadsbouw-congres ter behandeling worden voorgelegd.

Misschien zal daarmede tevens kunnen worden bereikt, dat voortaan tusschen de Nederlandsche congressisten een band zal bestaan, die ditmaal geheel ontbrak. Er bestond tusschen de ruim 50 Nederlandsche congresbezoekers zoo goed als geen samenwerking, althans in de eerste dagen niet. Eerst gedurende de excursies ontstond er eenige aansluiting en wisten enkele heeren een deel van de Hollandsche afgevaardigden tot een diner te vereenigen. Vooral gedurende de twee zittingdagen van het congres deed zich het gebrek aan organisatie gevoelen. Belangrijke vraagstukken, die ernstige overweging verdienden, werden door het congres behandeld, zonder dat het mogelijk was daarover van tevoren onderling van gedachten te wisselen. Hierdoor is waarschijnlijk de taak van Mr. Kruseman, die onze regeering vertegenwoordigde, zeer zwaar geworden en kon de stem van Nederland niet zoo krachtig klinken als wij gehoopt hadden. Het is dan ook in hooge mate gewenscht dat tegen een volgend congres een goede organisatie van Nederlandsche afgevaardigden worde tot stand gebracht, opdat de te behandelen onderwerpen behoorlijk kunnen worden bekeken. Een gemis aan organisatie zooals in Londen aan den dag trad, mag een tweeden keer niet voorkomen.

Den volgenden dag, Zaterdag, werd de reeks van excursies, die aan het congres verbonden waren, geopend met een tocht naar Bristol waar twee van de acht bouw-complexen werden bezocht die men voornemens is te stichten ter voorziening in den woningnood. Het tekort aan woningen in Bristol, een stad van ongeveer 370.000 inwoners, wordt geschat op 5 à 8000, waarbij nog minstens 1000 woningen komen ter vervanging van onbewoonbaar te verklaren krotten. Het woningbouwcomité, dat in 1918 werd opgericht, heeft voorgesteld over te gaan tot den bouw van ongeveer 5000 huizen, waarop het gemeentebestuur is ingegaan en waarvoor de medewerking van de regeering is verkregen. Bovendien heeft het comité den aanleg van belangrijke verkeerswegen ter hand genomen, opdat de nieuwe wooncentra, ver buiten de stad, in een fraaie omgeving, konden worden gesticht. In totaal werd ongeveer 300 H.A. land aangekocht tegen een gemiddelden prijs van f 6500.— per H.A.

Voor de situatie-plannen wordt het comité bijgestaan door den architect C. F. W. Dening, terwijl door middel van een prijsvraag een achttal architecten voor den woningbouw werd aangewezen.

Bij onze aankomst te Bristol werden wij direct gevoerd naar het bouwcomplex te Fishponds, waar thans 1056 huizen gebouwd worden. De aanleg is zeer ruim; slechts 24 huizen per H.A., terwijl nog een groot sportterrein is vrij gehouden. Eenige huizen waren reeds voltooid, doch nog niet bewoond.

Zij zijn verdeeld in drie types; het kleinste type bevat een keuken-woonkamer, speelkeuken met bergplaats en badruimte en twee slaapkamers. Deze woningen zijn zeer eenvoudig behandeld en hebben o. a. opgeklampte kamerdeuren, die, evenals het overige houtwerk, donker bruin zijn gebeitst. De grootste woningen bezitten naast de woonkamer nog een ontvangkamer. Bovendien hebben zij op de verdieping een

badkamer en drie slaapkamers. Ook zijn deze woningen iets beter afgewerkt en van eenige meerdere gemakken voorzien. Ben ik goed ingelicht, dan bedragen de stichtingskosten van een kleine woning, met inbegrip van grond, ongeveer £ 800.—, van het middeltype £ 900.— en van het grootste type £ 1000.—, wat, vergeleken bij onze arbeiderswoningen, zeer hoog mag heeten. Echter dient hierbij in aanmerking te worden genomen, dat de bovenvertrekken niet in de kap, doch tot een volslagen verdieping zijn uitgebouwd. De kap dient in het algemeen hoofdzakelijk voor isolatieruimte. Doch ook de huurprijs is vrij hoog in vergelijking met dien van onze arbeiderswoningen. Deze bedraagt resp. f 8.40, f 10.20 en f 18.60 per week. Een vergelijking wordt echter moeilijk omdat in den huurprijs mede is begrepen de huurbelasting, die door de woningbouwvereniging wordt geïnd, en de woningen voorzien zijn van haarden, bad- en warmwater verzorging.

Na een lunch in „Colston Hall”, waarbij de Lord Mayor van Bristol voorzat, die in een geestige speech verklaarde, dat de stad Bristol thans is ontwaakt en zich aan het hoofd wil stellen van de woningbouwbeveging, werd een bezoek gebracht aan het in het eerste stadium verkeerende woningcomplex te Sea-Mills.

Op een prachtig terrein, ongeveer 75 H.A. groot, omzoomd door statige boomgroepen en met heerlijke vergezichten, eigenlijk te mooi om te worden bebouwd, zullen 1583 huizen worden opgericht, benevens de noodige scholen, kerken, vereenigingsgebouwen, sportterreinen en wat dies meer zij. Bovendien grenst aan dit toekomstige tuindorp een der mooiste parken van Engeland, dat door Mr. P. Napier Miles, eigenaar van deze terreinen, aan de natie is geschonken en voor het openbaar verkeer is opengesteld. Men is thans bezig een breeden verkeersweg aan te leggen, die deze nieuwe nederzetting zal verbinden met de stad enerzijds en de haven anderzijds. Langs den spoorweg, die aan den voet van het hoog gelegen terrein loopt, zijn gronden beschikbaar voor industriële doeleinden.

De bedoeling is, dat ook te Sea-Mills het gewone Engelsche arbeiderswoningtype zal worden gebouwd en wel in groepen van twee en vier woningen. Zij zullen worden gebouwd volgens het systeem „Dorlonco” aldus genoemd naar de firma Dorman, Long en Co., waarvan de heer Oud in het Bouwkundig Weekblad No. 23 een beschrijving gaf. Men had hier gelegenheid de wijze van uitvoering na te gaan aan een reeks huizen, die in verschillende stadia van bewerking verkeerden. Nadat de fundering van slakken-beton gereed is, wordt het ijzeren geraamte gesteld en worden vervolgens de baksteen schoorsteenen gemetseld en de houten dakbeschieping aangebracht zonder gebruik van gordingen. Vervolgens worden de vloeren gelegd van gewapend haringgraatstaal en beton, de houten kozijnen en ramen gesteld en de buitenwanden opgetrokken van haringgraatstaal, dat gepleisterd wordt. Ten slotte worden de binnenmuren en binnenspouwmuren van een soort bimsplaten gesteld en de afwerking ter hand genomen.

Men stelt zich voor door deze wijze van werken op de bouwkosten te kunnen bezuinigen en sneller te kunnen produceeren dan op de gewone wijze van bouwen met baksteen. Wegens gebrek aan voldoende ervaring kan hierover echter nog geen oordeel worden uitgesproken, evenmin over de bruikbaarheid der woningen. Doch wel kan worden verklaard dat van een aesthetisch oogpunt beschouwd, geen bevestigende oplossing is verkregen en het niet is gelukt een karakteristiek vorm te vinden, die zich aansluit bij deze nieuwe op normalisatie berustende bouwwijze. Het is dan ook niet zonder bezorgdheid dat men zich afvraagt wat er van de bijzondere schoonheid van dit terrein zal overblijven als het met die ruim 1000 woningen zal zijn volgeplant.

Een interessante wandeling van ongeveer een half uur door het fraaie park met zijn eeuwenoude eiken, sappige grasvelden, kronkelende wegen en steeds wisselende vergezichten over het in de middagzon badende landschap, bracht den stroom van deelnemers naar het station Shirehampton, waar de trein naar Bristol afreed. Een diner in Colston Hall werd in een vrij snel tempo afgewerkt, omdat wij ons iets hadden

verlaat, en de terugtocht naar Londen werd aanvaard. Tegen middernacht kwamen de excursionisten hier aan, dankbaar gestemd door het onvergetelijke uitstapje, waarbij zooveel natuurschoon te genieten viel en ook nog gelegenheid bestond eenige arbeiderswoningen in aanbouw te bezichtigen.

Na twee dagen van ingespannen vergaderen en een dag van vermoeiend reizen en trekken, en met nog verscheidene tochten in het verschiet, was het goed dat de Zondag als een rustdag werd beschouwd, waarover de congressisten naar believen konden beschikken. Alleen werd hun een middagdienst geboden in de Westminster Abdey, doch overigens waren zij aan zich zelven overgelaten. Een groot aantal Hollandsche gedelegeerden maakten van deze vrijheid gebruik om zich 's avonds te verenigen aan een diner, waar ook de heer en mevrouw Aldridge aanzaten en waar een aangename stemming heerschte, waarover echter niet behoeft te worden uitgeweid, als vallende buiten het officieel programma.

Maandagochtend, 7 Juni, werd een bezoek gebracht aan Well Hall, nabij Woolwich, waar in het begin van den oorlog, toen door de groote uitbreiding van de munitiefabrieken te Woolwich een plotselinge behoefte aan arbeiderswoningen ontstond, in negen maanden tijds een tuindorp werd gebouwd van ongeveer 1300 woningen. Deze stichting bood wel het beste van wat wij op onze tochten aan volkswoningbouw te zien hebben gekregen en gaf een voortreffelijken indruk van de wijze waarop men zich in Engeland voorstelt in den woningnood te voorzien. Ook hier is de bebouwing zeer ruim opgevat; alle huizen bezitten voor- en achtertuinen, bovendien zijn groote grasvelden met oude boompartijen gespaard, die veel tot de verhooging der schoonheid bijdragen. De architectuur der woningen is goed verzorgd, terwijl er ook naar afwisseling is gestreefd. De gevels zijn ten deele in baksteen en ten deele in ruw pleisterwerk uitgevoerd. Ook vakwerk en houtbeschietsing is hier en daar toegepast. Zoowel door de wijze van aanleg als door het karakter der bebouwing heeft dit nieuwe dorp een zeer schilderachtig aspect verkregen, wat ongetwijfeld een zekere bekoring heeft. Het doet eenigszins denken aan een oud-Engelsch dorp met zijn romantische sfeer, zooals wij die o. a. kennen uit de werken van Dickens. Weet men zich echter boven deze stemming te verheffen en zich duidelijk te maken dat dit dorp niet in den loop der tijden is gegroeid, doch als 't ware op eenmaal is ontstaan ter voldoening aan plotseling opkomende behoefte, dan verwondert men zich dat van dit ongekende feit niet meer partij is getrokken en de bewonderenswaardige organisatie die dezen snellen bouw mogelijk maakte en de geweldige, allesoverheerschende krachten die daartoe werden aangewend, geen bijzonder stempel op het karakter van de stichting heeft gedrukt. Het is thans een verzameling van huizen en huizengroepen, ieder voor zichzelf zeer goed en zeer wel bij elkaar passend, doch een groote, breede gedachte, overeenstemmende met dit moderne probleem, ontbreekt eraan. Het zakelijke van onzen tijd, en vooral van de oorlogsjaren, wordt er niet in weerspiegeld.

Dit gemis openbaart zich trouwens bij de meeste Engelsche arbeiders-woningcomplexen en doet vermoeden, dat de bouwmeesters zich nog niet ten volle bewust zijn welk een geweldig grootsch gegeven hun thans ter oplossing wordt voorgelegd.

Ofschoon men in Engeland, wat ruimte van bebouwing en afmeting en inrichting der woningen betreft, ons verre vooruit is en waarschijnlijk vóór zal blijven, omdat de kosten van den bouwgrond steeds in ons nadeel zullen zijn, mag toch wel worden geconstateerd, dat wij in massa-groepeering en het respecteren van groote lijnen bij den arbeiderswoningbouw, onze burens aan de overzijde van het groote water, de loef afsteken en wij resultaten hebben bereikt, die daar nog lang niet zijn benaderd. Billijkheidshalve dient echter direct te worden erkend, dat wij allen tijd gehad hebben het vraagstuk rustig onder de oogen te zien, terwijl het Engelsche volk in een wereldworsteling was gewikkeld. Het arbeiderswoningbouwvraagstuk verkeert in Engeland

nog in een stadium dat bij ons reeds is overschreden. Doch als de Engelsche bouwmeesters tot bezinning zullen zijn gekomen en zich in de grootschheid van het vraagstuk, ook in aesthetisch opzicht, hebben ingedacht, dan is het zeer waarschijnlijk dat zij ons, die verhoudingsgewijze met nauwe bebouwing en klein woningtype hebben te werken, verre zullen voorbijstreven. Zij verkeeren althans in de gunstige conditie den massa-bouw van een breed standpunt te kunnen behandelen. Al weten de Engelsche architecten daarvan voor het oogenblik geen voldoende partij te trekken, dan staat er toch een ruim verschiet voor hen open en kan hun arbeiderswoningbouw voor de beschaafde wereld van dezelfde betekenis worden als hun landhuisbouw eenmaal is geweest.

De woningen te Well Hall zijn in vier verschillende hoofdtypen gebouwd, waaronder ook eenige kleine flat-woningen. De kleinste woningen bevatten slechts een woonkamer, keuken, badkamer en twee slaapkamers. De grootste types, die op het houden van kostgangers zijn berekend, bevatten beneden drie kamers en een keuken en boven drie of vier slaapkamers met een badkamer. De stichtingskosten van deze huizen hebben bedragen, zonder aankoop van grond, doch met inbegrip van straat-aanleg, respectievelijk £ 399, £ 465, £ 606 en £ 713, waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat zij in het begin van den oorlog zijn gebouwd. De huur bedraagt voor de flat-woningen f 4,2 en f 4,5 per week en varieert voor de andere woningen van f 7,10 tot f 9,90.

Ook bij deze woningen viel weer op de praktische inrichting en de geringe verdieping-hoogte. Bijna alle vertrekken waren voorzien van open haarden. In de woonkamer wordt thans veel toegepast een combinatie van open haard, keukenfornuis en braadoven, soms nog gecombineerd met warmwatervoorziening. Hiervoor wordt echter ook wel een afzonderlijke kachel geplaatst in verbinding met den waschketel in de keuken. Een geëmailleerd ijzeren badkuip met koud- en warmwatervoorziening ontbreekt in geen enkele woning. In de meest bescheiden woningen wordt het bad soms geplaatst in de keuken. Er wordt dan een houten blad op gelegd, dat als keukentafel kan dienen en tegen den wand kan worden opgeklapt.

Opvallend is ook de lage verdieping-hoogte; terwijl bij ons een verdieping-hoogte van 3 M. tusschen vloer en plafond vaak als een minimum wordt beschouwd, zijn de woon- en slaapvertrekken in Engelsche arbeiderswoningen gewoonlijk niet hooger dan 2,55 M. Bij de bezochte woningen waren er zelfs die een hoogte bezaten van slechts 2,45 M. Hierdoor wordt een belangrijke besparing in de bouwkosten verkregen en blijkt ook de bewoning aangenamer en economischer te zijn.

(Wordt vervolgd.)

H. V. D. KLOOT MEYBURG.

EEN OASE IN DE STADSWOESTIJN.

Bij de bespreking van zijn jaarlijksch rapport aangaande den bouwvelstand in onze stad heeft de Bouwraad aanleiding gevonden zijn aandacht te vestigen op de Kloostergang der Domkerk, die in den laatsten tijd ook in het Utrechtsch Dagblad eenige malen werd genoemd.

Een oase in de in vele opzichten troosteloze woestijn, die het Utrecht onzer dagen te zien geeft. Vooreerst in bouwkundigen zin.

Bij zijn rondgang had de Bouwraad moeten constateeren, hoe het stadsbeeld door de nieuwe gebouwen van het jaar 1919 weder doorgaans was achteruit gegaan. Welk een verademing, dat althans één plekje binnen de singels kon worden gevonden, dat een architectonisch aspect van schier volmaakte schoonheid aanbiedt! Vooral uit den Zuid-Oosthoek gezien geven de lijnen van het koor en het zuidelijke uiteinde van het transept onzer kathedraal, waarnaast de lantaarn van den Domtoren met haar fijn kantwerk zich hoog opheft, een prachtigen indruk van zuivere Gothiek. En wanneer

de zilveren klanken van het carillon op den stillen hof neerfladderen als een vlucht witte duiven, wordt een harmonisch moment voor gezicht en gehoor geschapen, dat nergens elders bereikbaar is. Maar ook voor geest en gemoed!

Want ook in anderen zin is onze Kloostergang een oase. Een stilte, een gelegenheid tot rustige bezinning in het jachtige en tierende leven van de om haar welvaart worstelende stad.

Een verkwikking, als de rust van het Begijnhof naast de drukte van de Kalverstraat in onze hoofdstad of de Béguinage in Brugge. Zou, zoo vroeg men zich in den Bouwraad af, onze burgerij van dit eenige plekje niet meerder genot kunnen hebben, dan thans de enkele haastige voorbijganger ondervindt, die misschien een vluchtigen blik ter zijde werpt, maar schier nimmer daar zijn oogenblik van verpoozing kiest? Zeer zeker, wanneer de autoriteiten, wier gebied zich over dit plekje uitstrekt, tot medewerking konden worden bewogen. Reeds gaf het curatorium der Universiteit een goed voorbeeld door, als antwoord op een wenk in het Utr. Dagbl., nu en dan de fontein te laten springen, wier zacht geklater de kalme stilte eigenaardig accentueert.

De Bouwraad besloot een poging in dezen zin te wagen. Hij heeft wenschen voor enkele veranderingen. Eén stoute misschien. Dat verdwijnen moge de in het laatst der vorige eeuw aangebrachte glazen wand, die thans de overdekte gang van den hof afscheidt en de eenheid van atmosfeer tusschen beiden verbreekt, die ruitjes met hun flikkering als van blik daar te kwade ure geplaatst, die de prachtige afwisseling van diepe schaduwen en lichtende bogen, het gansche relief van de afsluiting aan drie zijden geheel vernielen! Zijn niet de breede platte drempels der boog-openingen als bestemd voor rustige zitplaats? Mocht ook het dwaze, klein-burgerlijke hekje vallen, dat thans den voorbijganger beperkt tot den engen doorloop langs de kerk. Wanneer gang en hof weder één geheel waren, eenige monumentale banken binnen en buiten noodden tot vertoeven, zou dan onze kloostergang niet een prachtig en weldadig rustpunt kunnen worden voor burger en vreemdeling?

Men stelle zich de bezwaren van zulk een openstelling toch niet te onoverkomelijk voor. De straatjeugd? O zeker, hier niet minder dan elders geeft ze vaak reden tot ergernis met haar geneigdheid tot vandalisme. Maar onze plantsoenen staan voor haar open en over schending van het schoon daar hoort men toch stellig weinig. We hebben eenige maanden geleden hier de theorieën van Mevr. Montessori toegejuicht, zouden ze ook op deze wijze niet in praktijk kunnen worden gebracht ten bate van dat deel onzer burgerij, dat het meest de opvoeding in schoonheid behoeft? Als toegang tot het Auditorium zou de gang toch ook bij openstelling kunnen blijven dienen en mogelijk zou eenig toezicht gemakkelijk en doeltreffend kunnen worden uitgeoefend, wanneer men op de uren, dat het verkeer de doorgang niet meer behoeft een der uitgangen, b. v. die aan het Munsterkerkhof afsloot.

De Bouwraad wil beproeven zijn wensch te verwezenlijken en gaat een beroep doen op de sympathie voor het plan bij het Stadsbestuur, bij het tal van vereenigingen, die hier in den geest van den Bouwraad werkzaam zijn, maar ook bij de Utrechtsche burgerij in haar geheel. Hij hoopt van die sympathie talrijke bewijzen te krijgen en daarop steunende met vrijmoedigheid bij de autoriteiten te kunnen aankloppen.

DE BOUWRAAD.

AFGEKEURD DOOR DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

De Redactie ontving van den heer Kropholler de mededeeling, dat, naar zijn meening, de geciteerde brief gerekend kan worden te slaan op het tweede plan, waarin, zooals de Schoonheidscommissie hem bij schrijven van 30 April mededeelde, „haar bezwaren tegen het eerste project geenszins zijn ondervangen“.

De polemiek is hiermede gesloten.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ
MOLIERE, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOU-
WER. Redacteur: J. P. MIERAS : : : : :
Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10,—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Grootte
letters naar plaatsruimte. Advertentie bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 17 JULI 1920. - No. 29.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Het doopsgezinde weeshuis „De
Oranjeappel“, te Amsterdam, door E. van Hou-
ten. — Inter-Allied Housing and Town Planning
Congress, Londen 1920. (Vervolg en slot.) —
De oudheidkundige bond en de architecten, door
Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van
den B.N.A. worden de leden dringend ver-
zocht mij op te geven hunne beroepsin-
komsten over 1919, ten einde daarnaar het
percentage van den Hoofdelijken Omslag
te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER.

Hooggeachtte Redacteur,

Met genoegen zag ik, dat U het artikel uit het
Centraalblad der Bouwbedrijven over het „Exa-
men Bouwkundig Opzichter“ in het „Bouwkundig
Weekblad“ overgenomen hebt.

Doordat het als hoofdartikel geplaatst is, meen
ik de gevolgtrekking te mogen maken, dat U het
van belang acht, dat van de zijde der examina-
toren er iets over gezegd wordt. Aan deze stil-
zwijgende uitnoodiging voldoe ik gaarne, omdat
ik het examen, gedurende de vier jaren, dat ik
onder de examinatoren behoor, hoog heb leeren
waardeeren.

Een van de meest te waardeeren eigenaardig-
heden van dit examen is, dat alle kandidaten in
elk geval het geheele examen mede mogen maken,
hetgeen bij het Waterstaatsexamen volgens een
ingezonden stuk in het Centraalblad van 12 Juni
niet het geval is. Bij dat examen schijnt aan het
wiskundig gedeelte zulk een groote waarde te
worden toegekend, dat het beslissend kan zijn
of men verder aan het examen mag deelnemen.
Bij het Bouwkundig Opzichters-examen is dit niet
het geval. Daar is het praktisch inzicht van grooter
beteekenis, al wordt wiskundige kennis hoog ge-
waardeerd.

Het praktisch inzicht kan vooral uit het mon-
deling examen blijken; de candidaat is dan in
de gelegenheid zijn inzicht in de constructie naar
voren te brengen en de welwillendheid van de

examinatoren ligt dan vooral in het meer letten
op het grondig begrijpen dan op de manier van
zeggen. Dat de meeste kandidaten geen school-
sche opleiding ontvingen, wordt steeds in aan-
merking genomen, te meer daar door de examen-
commissie er ook op gewezen wordt.

Dat er bij een der hoofdvakken maar één vraag
gedaan wordt en bij eenig onvolledig antwoord
een onvoldoende volgt, zou zeker ten sterkste
af te keuren zijn, maar zonder bewijs is dit niet
aan te nemen.

Volkomen ben ik het met den heer W. A. eens,
dat bij meerdere navraag pas kan blijken of de
candidaat er voldoende kennis van bezit. Men
moet echter niet vergeten, dat twee examinatoren
verantwoordelijk zijn voor het aantal punten en
mij is het nooit overkomen, dat het oordeel van
mijn mede-examinator niet eensluidend was met
het mijne. Bovendien, is men in een vak minder
gelukkig, dan heeft men wegens de vele vakken
ruimschoots gelegenheid het in te halen en bo-
vendien de behaalde punten worden op de alge-
meene vergadering van de examinatoren nog eens
getoetst voordat besloten wordt geen diploma
uit te reiken.

Dat de examinatoren de kunst van onderzoeken
niet volmaakt verstaan, behoeft aan geen discussie
onderworpen te worden, maar als men vraagt
waarom vermoet men een candidaat met af te
keuren als hij schetst en woordelijk weergeeft
wat in zijn studieboeken voorkomt, dan kan ge-
zegd worden, dat niet een examinator het aantal
punten daarvan afhankelijk zal stellen, al mag
het den candidaat zoo toeschijnen. In werkelijk-
heid beslist de totaal-indruk, welken men van de
bekwaamheden van den candidaat ontvangt. Het
groot aantal geslaagden, in aanmerking genomen
de dikwijls gebrekkige opleiding, bewijst dit
overvloedig.

Wat de opmerking over leerboeken betreft kan
geen betere raad gegeven worden, dan meer dan
één boek over hetzelfde vak kritisch te bestu-
deeren. Hetgeen men in het eene niet vindt komt
licht in het andere voor en men wordt bewaard
voor het zweren bij één schrijver.

Het bezadigd en welwillend onderschrift van
de Redactie van het Centraalblad maakt het ge-
makkelijk de eenigszins scherpe nitvallen van
den heer W. A. niet te hoog op te nemen.

Dat de examinator volgens den heer W. A. over

een zekere macht beschikt is niet tegen te spreken, maar dat hij soms met een zekeren wellust daarvan gebruik maakt is zoo maar niet aan te nemen. De indruk welke ik van mijn mede-examinatoren ontving, is, dat men die onvermijdelijke macht alles behalve aangenaam vindt.

De opmerking van de Red. van het C. B. „Veel te veel wordt door sommige examinatoren hun eigen groote kennis naar voren gebracht ten koste van de rust van den candidaat", raakt meer de kern van het examen en niet alleen van dit, maar van alle examens.

De Red. van het C. B. zal gaarne toegeven, dat het tot de uitzonderingen behoort, dat dit opzettelijk plaats heeft, maar we willen op gezag van de Red. van het C. B. die wat examens betreft een rijke ervaring bezit, aannemen dat het onwillekeurig wel eens plaats heeft.

Ik gevoel, dat men bij het afnemen van examens iets van den geest van Montessori moet hebben, dat is, zich gaarne op den achtergrond willen stellen om den candidaat meer de gelegenheid te geven op den voorgrond te treden, waardoor het zelfvertrouwen in den candidaat wordt opgewekt. Het onderzoek naar de kennis van den candidaat moet zijn een voortdurend verkennen van het terrein, niet zooals in den oorlog om dengene die tegenover ons staat te doen verliezen, maar om te laten winnen; volgt geen voldoende antwoord op een vraag, dan stapte men er van af en tracht met andere vragen het terrein te verkennen. Een groote mate van tact en welwillendheid is daarvoor zeker noodig.

Gaarne geef ik de Red. van het C. B. toe, dat een examen voor sommigen beteekent, ontzettende geestelijke inspanning, maar er mag zeker wel aan toegevoegd worden, ook voor de examinatoren. Om uit de zwakke kandidaten te halen wat er in zit kost veel inspanning. Een oprissing voor den geest is het, wanneer men daarna sterke kandidaten voor zich heeft, die zich kunnen meten met den examiner. Achter het hoogst bereikbaar aantal punten van hen zetten we in gedachten nog een plusteeke en wenschen hun in de maatschappij veel succes toe. Het staat vast, dat de examinatoren liever hooge dan lage punten geven, maar het verantwoordelijkheidsgevoel tegenover de geheele maatschappij mag men hen niet weerhouden de punten naar eer en geweten vast te stellen.

De Red. van het C. B. heeft volkomen gelijk,

dat een examiner geen stokpaardjes mag berijden en ik zou er nog aan willen toevoegen, iemand, die geringschattend op het examen neerziet, moet nimmer de benoeming als examiner aannemen.

Groote waardeering voor het examen leidt tot tact, welwillendheid en het zich verplaatsen in de geestesgesteldheid van den candidaat.

VL. PL. VAN DEN BERG.

Amsterdam, 7 Juli 1920.

SALARISREGELING OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Aan het Bestuur van den Bond van Nederlandsche Architecten, te Amsterdam.

Mijne Heeren,

Wij hebben de eer U mede te deelen dat bij onze commissie zijn ingekomen de antwoorden van de 5 betrokken organisaties op het indertijd door ons samengestelde rapport.

Waar de organisaties der werknemers in een eensluidenden brief zonder meer verklaren „het zeer gewenscht en noodzakelijk" te achten, „dat de salarissen in het rapport genoemd ten spoedigste door de leden van den B.N.A. zullen worden betaald" geeft slechts Uw schrijven ons aanleiding tot de navolgende opmerkingen:

Met genoegen constateerden wij, dat de conclusies 1, 2, 4 en 7 ongewijzigd door Uw bestuurs- en ledenvergadering zijn aanvaard.

De veranderingen voorgesteld ten aanzien van de conclusies 5, 6, 8 en 9 ontmoetten in onze commissie geen bijzondere tegenstand, waarom wij daarmee accoord kunnen gaan.

Het niet aanvaarden van conclusie 3, wekte bij de grootst mogelijke meerderheid van onze commissie verklaarbare teleurstelling. Nu echter de werknemersorganisaties te kennen geven dat zij desondanks de regeling wenschen te aanvaarden, meenen wij, dat momenteel niet meer op de genomen beslissing moet worden gereageerd, doch dat integendeel de regeling ook zonder verplicht lidmaatschap zoo spoedig mogelijk moet worden ingevoerd.

Om tegemoet te komen aan Uwen wensch betreffende een regeling met meer klassen stellen wij U de navolgende cijfers voor:

Minimum Salarisregeling.

BENAMING.	Leef-tijd.	Klasse 1.		Klasse 2.		Klasse 3.	
		p. maand.	p. jaar.	p. m.	p. jaar.	p. m.	p. jaar.
Aank. Technicus . . .	18	f. 50.—	f. 600.—	f. 47.50	f. 570.—	f. 45.—	f. 540.—
	20	„ 90.—	„ 1080.—	„ 82.50	„ 990.—	„ 75.—	„ 900.—
	22	„ 160.—	„ 1920.—	„ 142.50	„ 1710.—	„ 125.—	„ 1500.—
	24	„ 210.—	„ 2520.—	„ 187.50	„ 2250.—	„ 165.—	„ 1980.—
Bekwaam Technicus . .	25	„ 225.—	„ 2700.—	„ 202.50	„ 2430.—	„ 180.—	„ 2160.—

Voor de indeeling der plaatsen in voornoemde 3 klassen zouden wij ten grondslag willen nemen de regeling, welke daaromtrent voor de Rijksambtenaren is getroffen. Wij hebben hiermede echter alleen een basis willen aangeven, doch zijn er van overtuigd, dat de genoemde regeling niet zonder meer als een schablone ook voor het bouwvak toepasselijk is. Zoo zullen b.v. de Gemeenten in de onmiddellijke omgeving der groote steden gelegen, in de 1e klasse moeten worden gerangschikt.

Wij stellen daarom voor dat tegelijk met het in werking treden der regeling worde benoemd een Permanente Commissie bestaande uit 2 leden werkgevers en 2 leden werknemers aan te wijzen respectievelijk door het Bestuur van den B.N.A. en de Federatie, welke 4 leden zich een onpartijdig Voorzitter assumeren. Deze commissie rectificeert waar en wanneer noodig, de rijksregeling en lost alle daaruit voortvloeiende geschilpunten op. Naast de Commissieleden benoemen de organisaties plaatsvervangers die hen bij ontsien vervangen.

Ten aanzien van dat gedeelte van Uw schrijven, waarin meer speciaal naar een zinsede in het praeadvies van Uw Bestuur verwezen wordt merken de werknemersleden op dat indien de bekwaamheid „uitsluitend en alleen" door de architecten zou worden beoordeeld daarmede het met moeite verkregen resultaat van conclusie 2 (bindend verklaring) te niet zou worden gedaan. Onze geheele commissie onderschreef deze opvatting en stelt daarom voor bij eventuele verschillen de beoordeeling in handen te leggen van dezelfde commissie die voor de klassenindeeling zal moeten worden gevormd. In deze commissie zouden de werknemersorganisaties echter alleen bouwkundigen onder hare leden mogen benoemen. Resumeerend verzoeken wij U:

a. de e.v. ledenvergadering van den B.N.A. te willen voorstellen, de regeling, zooals deze thans door ons, rekeninghoudend met Uw opmerkingen, is gewijzigd vanaf 1 Juli 1920 (dus uit te betalen op 1 Aug. 1920 a.s.) bindend te verklaren;

b. daarna over te gaan tot het aanwijzen der leden en plaatsvervangende leden voor de door ons noodig geoordeelde commissie.

Betreffende de door U bedoelde voortzetting van het werk der commissie, in casu het ontwerpen van een collectief contract, gaven de werknemers-leden de voorkeur aan de gebruikelijke manier, waarbij de vakorganisaties zelfstandig een ontwerp samenstellen, waarna de besturen der werkgevers- en werknemersbonden daarover onderhandelen en trachten tot overeenstemming te komen.

De Commissie vereenigde zich geheel met deze zienswijze en beschonwt dientengevolge voortloopig haar taak als afgedaan.

Hoogachtend voor de Comm.

G. VERSTEEG, Voorzitter.
Namens den Secretaris
BREYER.

LIJST AANGEVENDE DE RANGSCHIKKING DER GEMEENTEN OF ONDERDEELEN VAN GEMEENTEN IN KLASSEN.

Eerste klasse.

Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Groningen, Haarlem, Heerlen, Leiden, Rotterdam (behalve Hoek van Holland), Schiedam, Schoten, Sloterdijk (Gem. Sloten), Utrecht, Velsen (behalve Jan Gijzenvaart, Santpoort en Driehuis-Westerveld), Watergraafsmeer, Zaandam.

Tweede klasse.

Aalsmeer, Alkmaar, Almelo, Alphen aan den Rijn, Amby, Amersfoort, Amstelveen, Apeldoorn (dorp), Assen, Assendelft, Baarn, Balkbrug (Gemeente Avereest), Bergen (N.H.), Bergen op Zoom, Berg en Terblijt, Beverwijk, Bildt (de), Blerick (Gemeente Maasbree), Bloemendaal, Bochtoltz, Bodegraven, Boskoop, Breda, Brielle, Brunsum, Buiksloot, Bussum, Delfzijl, Deventer, Doesburg, Doetinchem, Dongen, Dordrecht, Driehuis-Westerveld (Gemeente Velsen), Durgerdam (Gemeente Ransdorp), Edam, Eindhoven, Emmen, Enkhuizen, Enschede, Eindhoven, Geleen, Ginneken (Stadsdeel: gemeente Breda), Goes, Gorinchem, Gouda, 's-Gravenzande, Haarlemmerliede en Spaarwoude, Haarlemmermeer, Hansweert, Harlingen, Heemstede, Heer, Heerenveen, Helder, Hellevoetsluis, Helmond, Hengelo (O.), Den Bosch (behalve Othen), Hillegersberg, Hillegom, Hilversum, Hoek van Holland (Gemeente Rotterdam), Hoensbroek, Hoogeveen, Hof van Delft, Hoorn, Houthem, Hulsberg, Katwijk, Kerkrade, Klimmen, Koog aan de Zaan, Krommenie, Kruisberg (Gemeente Doetinchem), Jan Gijzenvaart (Gemeente Velsen), Laren (N.H.), Leeuwarden, Lisse, Loosduinen, Maassluis, Maastricht, Meerssen, Meppel, Middelburg, Musselkanaal, Naarden, Nieuwendam, Noordwijk, Nuth, Nijmegen, Oldenzaal, Ouder-Amstel, Oud-Valkenveen, Overschie, Princenhage (Stadsdeel: gemeente Breda), Purmerend, Rhenen, Roermond, Roosendaal, Rijswijk (N.H.), Santpoort (Gemeente Velsen), Sappemeer, Schaesberg, Scheemda, Schellingwoude (Gemeente Ransdorp), Schinnen, Schin op Geulle, Schinveld, Schrans (Gem. Leeuwarderadeel), Simpelveld, Sittard, Sneek, Stadskanaal en Stadsmusselkanaal, Terneuzen, Teteringen, Tiel, Tilburg, Ubach over Worms, Vaals, Valkenburg (L), Veendam, Veenhuizen (Gemeente Norg), Venlo, Vlaardingen, Vlissingen, Voerendaal, Voorburg, Vrijenban (Stadsdeel: Waalwijk), Wageningen, Wassenaar, Weesp, Westzaan, Wildervank, Woerden, Wormer, Wormerveer, Wijnandsrade, Zandijk, Zandvoort, Zeist, Zierikzee, Zuidbroek, Zutphen, Zwolle, Zwijndrecht.

Derde klasse.

De overige gemeenten of gedeelten van Gemeenten.

LEDENVERGADERING B. N. A. OP 7 AUG. 1920.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B. N. A. is in verband met de Statutenwijziging, vastgesteld op 7 Augustus 1920. Plaats en agenda zullen in het volgend nummer worden bekend gemaakt.

BESLUITEN GENOMEN OP DE LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP 10 JULI 1920 (JAARVERGADERING).

Benoemd werden tot lid van het Bestuur van den B. N. A. de heeren C. N. van Goor en Ir. D. F. Slothouwer, tot lid van de Commissie van Onderzoek de heeren A. P. Smits en Jan de Meijer, tot lid van de Commissie van Redactie de heer H. G. Jansen, tot leden van de Commissie van Financiën de heeren W. J. de Groot, A. Mondt Jr. en Mr. E. H. P. Rosenboom, tot leden van de Commissie van Onderwijs de heeren J. Coenraad Meischke en Ir. W. de Vriad Jr., tot plaatsvervangende leden van de Commissie van voorlichting de heeren B. van Bilderbeek, A. J. Kropholler en B. J. Ouendag.

De begroting voor 1920, opgenomen in Mededeelingen No. 9, werd aangenomen, alsook de hoofdelijke omslag, te heffen voor het progressief tarief No. 1.

Het jaarverslag van den B. N. A. over 1919 werd goedgekeurd.

In het Ondersteuningsfonds van den B. N. A. zal worden gestort de som van f 5000.

De bibliotheek van den B. N. A. wordt tijdelijk in bruikleen afgestaan aan de Openbare Bibliotheek en Leeszaal te Amsterdam.

Aangenomen werd de volgende motie, ingediend door de heeren Ir. Jan Gratama en Ir. D. F. Slothouwer:

„De ledenvergadering van 10 Juli a.s. spreekt als hare meening uit, dat de B. N. A. gaarne de ambtenaar leden onder zijn leden wil behouden, aangezien een splitsing voor ons vakverenigingsleven zeer ongewenscht zou zijn en dat het noodzakelijk is een speciale gemengde commissie te benoemen om te trachten tot overeenstemming in deze materie te geraken“.

In de speciale gemengde commissie werden benoemd, de heeren Paul J. de Jongh, H. Fels, J. B. van Loghem, J. de Bie Leuveling Tjeenk, J. Gratama, P. G. Buskens, A. R. Hulshoff en G. C. Bremer.

Het schrijven van de loonregelingscommissie, opgenomen in dit nummer, kon, als zijnde te laat ingekomen, niet worden behandeld. In het volgend nummer zal het Bestuur over dit schrijven praeadviseeren.

Het schrijven zal behandeld worden op de a.s. ledenvergadering op 7 Augustus.

Het Bestuur van den B. N. A. verzoekt echter den

leden van den B. N. A., de in het laatste rapport opgenomen salarissen, reeds nu zooveel mogelijk aan te houden.

SALARISSEN VOOR OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Het Bestuur verzoekt den leden, hoewel de overeenkomst omtrent de salarissen met de werknemersorganisaties formeel nog niet de eindsanctie van de ledenvergadering heeft, — het hier opgenomen rapport van de commissie kon op de vergadering van 10 Juli niet officieel behandeld worden — de in het rapport opgenomen salarissen reeds nu zooveel mogelijk aan te houden en de salarissen der regeling uit te betalen op 1 Aug. 1920.

Er zij hier op gewezen dat de salarissen der klassen I en III op de ledenvergadering van 24 April te Hilversum zijn aangenomen.

VERKOOP VAN OUDE TIJDSCHRIFTEN.

In verband met de verplaatsing van het bureau van den B. N. A., zullen eenige tijdschriften aan de leden en aspirantleden van den B. N. A. en de leden van het Genootschap Architectura et Amicitia worden verkocht. Deze tijdschriften liggen ter inzage in de groote vergaderzaal van den B. N. A., Marixstraat 402, Amsterdam. De verkoop zal plaats vinden op Dinsdagavond 27 Juli a.s. des avonds 7 uur, in genoemde localiteit.

De collectie, die bij opbod zal worden geveild, is gewoonweg reusachtig, te veel om op te noemen. We noemen slechts: „De Beweging“, Algemeen Maandschrift voor Letteren, Kunst, Wetenschap en Staatskunde, onder redactie van H. P. Berlage, A. Verweij en Is. P. de Vooy. Jaargang IX, X, XI, XII en XIII, geheel compleet. Antiquarisch. „De Twintigste Eeuw“, jaargang 1902—1906, compleet. „Tweemaandelijksch Tijdschrift“, jaargang 1895—1901, compleet. „Technisch Studenten Tijdschrift“, verschillende jaargangen, buitengewoon compleet. „Het Huis Oud en Nieuw“, Maandelijksch Prentenboek gewijd aan Huisinrichting, Bouw- en Sierkunst. Uitgave van Ed. Cuypers, architect, J. Luykenstraat 2, Amst. 60 afleveringen uit verschillende jaargangen, bevattende vele specimina uit het oeuvre van den bekenden bouwmeester, benevens archeologische onderwerpen. Buitengewoon. „The Architectural Review. Fraai geïllustreerd Engelsch maandschrift ± 50 afleveringen uit de jaargangen 1914-1915-1916-1917. Voorts „De Ingenieur“, „Building News“, een stapel incomplete jaargangen ter hoogte van 1 M. f. „Decoratieve Kunst“ meer dan 100 afleveringen, „The Studio“, „Buiten“, „Klei“, „Organ der Nederlandsche Baksteenfabrikanten“, „Berliner Architecturwelt“, „Architectura“, „Technisch Weekblad“, „de Bondsstem“, enz. enz.

Men kome en zie.

WEESHUIS „DE ORANJEAPPEL“.

HET DOOPSGEZINDE WEESHUIS „DE ORANJEAPPEL“, TE AMSTERDAM.

In het pas verschenen achttiende jaarboek van „Amstelodamum“ geeft de heer Fred. Kuiper een geschiedkundig overzicht van het weeshuis Doopsgezinde Collegianten „De Oranjeappel“, gewijd aan de nagedachtenis der stichters. De bestemming als weeshuis, heeft n.l. aldaar opgehouden te bestaan. Het gebouw aan de Heerengracht (op de afbeelding het breede pand met trapjesgevel) en aanliggende panden aan de Heerengracht en de Huidenstraat, is aangekocht door het Rijk en zal ingericht worden tot kantoren van het agentschap van het Ministerie van Financiën.

Architectonisch is het gebouw zeer zeker van groote beteekenis, vooral wat het uiterlijke betreft. Gebouwd in den tijd der renaissance, is het een der weinig overgeblevene. Het is nog een der eerste bouwwerken welke in de groote stadsuitlegging van 1606 gesticht werden. Inwendig heeft het in den loop der jaren verschillende veranderingen ondergaan. Uitwendig verkeert het nog nagenoeg in oorspronkelijken staat. Alleen de kruiskozijnen zijn in 't laatst der 18de eeuw door ramen met roeverdeeling vervangen. Ook het nevenstaande smalle pand is van denzelfden stichtingstijd. In 1893 werd dit echter met een verdieping verhoogd en zeer ten nadeele van het stadsschoon, de voorgevel weggebroken en door een toen gebruikelijken zoogen. Heerenhuisgevel vervangen.

De 19e eeuw, de eeuw van verval, heeft meer schade aan deze inrichting toegebracht. Het aardige toegangspoortje in de Huidenstraat (ook voorzien van een oranjeappel) werd zonder bekende redenen weggebroken. Ook veranderde men den toegang van het pand aan de Keizersgracht. Voor beide werden eenvoudige deuren met ijzeren paneelwerk aangebracht. De Oranjeappel werd geremplaceerd door een hardsteenen plaat met het opschrift „School met den Bijbel“. De Oranjeappel prijkt thans in den gevel van het nieuwe huis De Lairessestraat No. 11, waarheen het weeshuis thans verplaatst is.

Bij de afdeling „Landsgebouwen“ waar de plannen voor verbouwing in behandeling zijn, bestaat het voornemen het gebouw uitwendig in den tegenwoordigen toestand te behouden en het naastgelegen pand, waarvan de gevel toch niet meer oorspronkelijk en zonder kunstwaarde is, zooveel mogelijk bij eerstgenoemd huis aan te passen.

E. VAN HOUTEN.

INTER-ALLIED HOUSING AND TOWN PLANNING CONGRESS, LONDEN 1920.

Vervolg van blz. 171. Slot.

Ter afwisseling van de naarstige studie van het woningvraagstuk, werd het congres 's Maandagsmiddags door de regeering een tuinpartij aangeboden in het prachtige park van het welbekende Hampton Court Palace. In een der zalen van het eerbiedwaardige kasteel werden de gasten minzaam ontvangen door den Minister van Volksgezondheid, om zich vervolgens naar een afgesloten gedeelte van het park te begeven, waar in twee groote tenten welyvoorziene buffetten waren opgesteld. Voor de treurige ervaring, door eenige Hollandsche congressisten het vorig jaar in Brussel opgedaan, door Kromhout zoo geestig in de N. R. Courant vastgelegd, bleef men ditmaal gespaard. Althans voor zoover bekend is werd niemand aan de poorten der heerlijkheid teruggewezen wegens gemis aan voldoende uiterlijke deftigheid en kon iedere invité, hetzij in ernstig zwart of kleurig fantasie, zich te goed doen aan de heerlijkheden, die met gulheid werden geboden.

Voor Dinsdag 8 Juni stond op het programma een autotocht van ongeveer 70 mijl, ter bezichtiging van verschillende, in aanbouw zijnde woning-complexen ten Noorden van Londen. Allereerst werd afgestapt aan de „Old Oak Common Housing Estate”, waar drie nieuwe woninggroepen zullen verrijzen. Een gedeelte, behoorende tot de London Country Council, bestond reeds voor den oorlog en maakt door zijn welverzorgde architectuur en weelderige begroeiing, een zeer vriendelijken indruk. Mooi van kleur zijn ook de gevels, die gemetseld zijn van warm-roode baksteen, afgewisseld met blauw-paarsch gesintelde koppen. Aantrekkelijk zijn mede de tuinomrasteringen, die in hun verscheidenheid niet weinig tot een mooi straatbeeld bijdragen.

In aansluiting met dit aardige tuindorpje worden thans nieuwe woninggroepen gebouwd, omvattende 282 woningen, die echter veel eenvoudiger zijn. Terwijl de oude bebouwing sterk naar het schilderachtige helt, schijnt bij de nieuwe woningen, vooral bij een groepje, dat als een pleinaansluiting is gedacht, meer naar het monumentale te zijn gestreefd, zonder echter het doel volkomen te bereiken.

Deze nieuwe woningen worden op de gewone wijze in baksteen uitgevoerd, ofschoon bij een ander groepje pogingen worden aangewend om door gebruik van terra-cotta bouwsteen tot eenige besparing te komen. De bouwpreizen zijn dan ook schrikbarend hoog in vergelijking met vóór den oorlog. Woningen, bevattende drie vertrekken en een keuken, die vroeger £175.— kosten, eischen thans een uitgaaf van £675.—. Voor vier-kamerwoningen bedragen deze cijfers respectievelijk £235.— en £900.— en voor vijf-kamerwoningen £300.— en £1125.—. De kostentoe name is dus nog heel wat ongunstiger dan bij ons. Toch laat men zich daardoor niet van bouwen weer-

houden, omdat men vrijwel algemeen de meening schijnt te zijn toegedaan dat, waar het volk voor zijn land heeft geleden en gestreden, het land verplicht is voor een behoorlijke volkshuisvesting te zorgen, ongeacht de hooge kosten.

Aan de Westzijde van „Old Oak Common” is door een andere corporatie de bouw van 172 woningen ter hand genomen als het begin van een grooter plan. Hier wil men ook proeven gaan nemen met nieuwe materialen en nieuwe bouwconstructies, waarvan echter nog niets was te zien. Met bekwamen spoed werd dan ook de tocht voortgezet naar Hays en Ruislip.

Daar het inmiddels aanzienlijk later was geworden dan het programma aangaf en eenige auto's aan het dwalen waren geraakt, wat een niet geringe vertraging met zich bracht, is er van een rustige bezichtiging van arbeiderswoningen dien dag niet veel gekomen. In vrij groote haast werd nog een in aanbouw zijnd woning-complex te Ruislip bezocht, waaromtrent echter niets bijzonders viel op te merken. Alweer ging het verder door een prachtig landschap met ongelooflijk stoffige wegen, thans naar Watford waar een lunch ons wachtte.

Het woningvraagstuk is in Watford, een plaatsje van 50.000 inwoners al even dringend als overal elders. Er is hier een tekort van bijna 2000 woningen waarin men zal trachten te voorzien door de stichting van vier nieuwe wooncomplexen, waarvan de „Harebreaks” met ± 1000 huizen het belangrijkste zal worden. Men heeft hiertoe een terrein aangekocht van ruim 50 H.A. tegen een prijs van ongeveer f 6600.— per H.A. De architect E. Vincent Harris heeft het bebouwingsplan ontworpen, doch de uitwerking der onderdeelen wordt aan andere architecten overgelaten. Het ruitvormig terrein zal in de lengterichting doorsneden worden door een hoofdweg van 24.38 M. breedte, op sommige plaatsen tot 60 M. verwijfd. De overige wegen zijn echter slechts 3.65 M. breed en worden door grasbanden omzoomd. Er worden thans drie typen van woningen gebouwd, waartoe de door de regeering verstrekte normale typen als grondslag zijn genomen, te weten: 44 woningen zonder ontvangkamer en met drie slaapkamers, 87 met ontvangkamer en vier slaapkamers en 744 met ontvangkamer en drie slaapkamers, waarbij als vanzelfsprekend de woonkamer, keuken en badkamer. De huizen zullen worden uitgevoerd in baksteen, meerendeels op de gebruikelijke wijze met spouwmuur. Volgens een afgesloten contract zullen de bouwkosten per huis gemiddeld £ 980.— bedragen, waarbij dan nog gerekend moeten worden de kosten van den grond en den wegeaanleg met rioleering, die op ongeveer £ 134.— per huis kunnen worden gesteld, zoodat iedere arbeiderswoning omtrent f 13.500.— zal kosten, of ongeveer het dubbele van hetgeen ten onzent wordt besteed.

Gelegenheid tot bezichtiging van de in aanbouw zijnde huizen bestond er niet dan alleen in het voorbijrijden: wij moesten met bekwamen spoed naar Welwyn Garden City, of juister gezegd naar de plaats waar deze eenmaal zal verrijzen, want van eenigen wegeaanleg, laat staan van nieuwe huizen, was zoo goed als geen spoor te bekennen. Alleen stonden er eenige keeten voor werklieden, die bezig waren een spoorbaan aan te leggen. In een dezer loodsen werd, door vriendelijk toedoen van den Voorzitter en de Directeuren der Tweede Tuinstad Vereeniging, thee geschonken, die na de zeer stoffige expeditie zeer welkom was. Bovendien werd het gezelschap onthaald op een gloedvolle redevoering van den Voorzitter, waarbij een en ander omtrent de plannen werd geopenbaard.

De „Welwyn Garden City Limited” stelt zich voor een tuinstad te stichten voor 40.000—50.000 inwoners op een terrein, aan beide zijden van de „Great Northern Railway” en gelegen op ongeveer 21 Eng. Mijl uit het hart van Londen. Deze nieuwe stad zal als een zelfstandig geheel worden opgevat en zijn eigen takken van dienst krijgen, als gas-, water- en electriciteitsvoorziening, enz. Om het landelijk karakter te verzekeren, zullen er niet meer dan dertig huizen per H.A. gebouwd worden, echter met dien verstande, dat het gemiddelde over het totaal, niet boven de 12 huizen per H.A. zal gaan.

De opzet is geheel commerciëel; daar de terreinen tegen een zeer lagen prijs zijn aangekocht, n.l. gemiddeld f 1000.— per H.A., stelt men zich voor door verkoop van bouw- en industrieterrein, alsmede door het exploiteeren van verschillende openbare diensten en inrichtingen een behoorlijke winst te kunnen maken.

Om een stamkapitaal bijeen te brengen wordt thans een 7% leening uitgeschreven groot £ 250.000 in aandelen van £ 1, zoodat een ieder zich ervoor kan interesseeren. Wordt meer winst gemaakt dan voor rente en aflossing noodig is, dan zal dit ten goede komen aan de toekomstige bewoners dezer nieuwe tuinstad. Uit den geheelen opzet blijkt, dat de tuinstad-beweging, die voor ons nog iets fantastisch heeft, in Engeland reeds volkomen is ingeburgerd en dat de oplossing van het woningvraagstuk daaraan wordt vastgeknoopt.

Na van deze grootsche plannen te hebben kennis genomen, en een korte wandeling over het mooi gelegen terrein te hebben gemaakt, werden de auto's weer opgezocht en werd de terugtocht naar Londen aanvaard.

Nauwelijks verzameld, kwam in den Hollandschen wagen aldra eenige ontevredenheid tot uiting. Verschillende leden van het gezelschap waren minder erover gesticht, dat na een langdurig en weinig aangenaam verblijf in dichte bruine stofwolken, op den vasten bodem terugkeerende, slechts toekomstplannen werden ontvouwd en alleen eenige piketpalen te zien waren. Men meende, dat wij van dien aard meer konden bieden en onze Engelsche gastheeren eens moesten uitnoodigen tot een wandeling om de Zuiderzee, teneinde hun de plaats te wijzen waar niet één doch meerdere dorpen en steden wellicht zullen verrijzen.

Zeer zeker zijn ook deze plannen grootsch te noemen. Evenwel dient niet te worden vergeten, dat de verwezenlijking ervan nog in een zeer ver verschieft ligt, doch de Engelschen daarentegen reeds meerdere nieuwe nederzettingen hebben gesticht of binnen enkele jaren tot stand zullen hebben gebracht.

Terwijl wij doorgaan met het bouwen van kazerne-woningen, in onze groote steden, waar de menschen als koopwaar worden opgeborgen, staat men in Engeland reeds op het standpunt, dat een goede volkshuisvesting alleen te verkrijgen is door het stichten van ruim aangelegde dorpen waar ieder gezin zijn eigen woning heeft met een flink stuk grond erbij. Ook voor ons is dit geen onbereikbaar ideaal, vooral nu de werktijd tot ongeveer 8 uur zal worden ingekrompen, zooals met het Rotterdamsche tuindorp op betrekkelijk kleine schaal reeds is aangetoond. Er zijn op eenigen afstand van de groote steden genoeg terreinen beschikbaar voor een prijs, die een ruime bebouwing veroorlooft. Laten ook wij beproeven de arbeiders vanuit de stad naar buiten te brengen, hun levensgeluk zal er zeer zeker door worden bevorderd en de volkskracht verhoogd.

Aanvankelijk waren de zware auto's opnieuw in stofwolken gehuld, doch gelukkig werden weldra betere wegen bereikt, zoodra men weer vrij kon ademen en genieten van het fraaie landschap met zijn ruime grasvelden en romantische boschpartijen waarin reuzen-bouquetten van rhododendrons verspreid lagen.

Met twee extra treinen, bestaande uit gerieflijk ingerichte restauratiewagens, werd het gezelschap den volgenden dag, Woensdag 9 Juni, naar Birmingham en Bournville gebracht. Bij aankomst te Bournville stonden autobussen gereed voor een tocht door dit fraaie tuindorp en omgeving naar de Town Hall van Birmingham waar de gedelegeerden door den Lord Mayor officieel werden ontvangen.

Uit diens redevoering en de mededeelingen van den Voorzitter van het Woning-Comité, vernamen wij dat ook in deze belangrijke industrie-stad de woningtoestanden dringend voorziening behoeften. Er is een tekort van ongeveer 14.000 woningen, waarbij nog gevoegd moet worden een aantal van 2000 in verband met de bevolkingstoename. Bovendien zullen 50.000 woningen, die niet meer aan behoorlijke eischen voldoen,

vervangen moeten worden. Een der eerste maatregelen is geweest beslag te leggen op geschikte terreinen ver buiten de stad. Te Yardley Wood werd een terrein gekocht van 150 H.A., waaraan men nog een terrein van ongeveer 100 H.A. hoopt te kunnen toevoegen. De prijs varieerde hier van f 3000.— tot f 4500.— per H.A. Te Quinton werden ongeveer 270 H.A. aangekocht tegen prijzen van f 1350.— tot f 5100.— per H.A. De uitvoering van de bouwplannen wordt echter bemoeilijkt door de groote kosten en gebrek aan materialen en arbeidskrachten voor wegeaanleg. Ook voor den huizenbouw is het moeilijk voldoende werkkrachten te krijgen. Daarom heeft men zich tot nu toe moeten bepalen tot het bouwen van eenige woninggroepen aan- of nabij bestaande wegen en op betrekkelijk bescheiden schaal. Men koestert echter de verwachting, dat de uitvoering van de plannen, die den bouw van 14.250 huizen omvatten, in een steeds sneller tempo zal kunnen geschieden.

Een tweetal in aanbouw zijnde woninggroepen werd bezocht. Het bleek dat ook hier het door de regeering verstrekte schema tot grondslag was genomen. De huizen werden in baksteen uitgevoerd en met leien gedekt, doch ter plaatse werden ook beton-stenen vervaardigd, die voor binnenmuren zouden worden gebruikt. Aesthetisch konden de huizen weinig bevrediging schenken; de verhouding van muurvelden en dakvlakken liet te wenschen over, terwijl kleine erkertjes niet tot verhooging der schoonheid bijdroegen.

Meer in den smaak viel dan ook Bournville, dat echter reeds van voor den oorlog dateert. Alvorens een wandeling door dit schilderachtige tuindorp te ondernemen, werden wij ontvangen in het Meisjes Paviljoen, waar Mr. George Cadbury het congres een tea aanbod en jonge dames, na afloop, een turnuitvoering te zien gaven. Natuurlijk ontbraken ook niet de noodige redevoeringen. Mr. Cadbury, de grondlegger dezer stichting en ijverig voorvechter van de tuinstadbeweging, wees op het groot maatschappelijk belang dat aan een tuindorp als dit verbonden is en haalde verschillende voorbeelden aan om te doen uitkomen dat de levensvoorwaarden te Bournville veel gunstiger zijn dan in een groote stad. Inderdaad mag het leven in een plaats als Bournville ideaal genoemd worden en hebben de bewoners zeer veel voor boven de duizenden en duizenden, die opgepropt zijn in de overbevolkte buurten onzer groote steden, verstoken van voldoende frissche lucht en zonneschijn en afgestompt voor het genot der vrije natuur.

Er bestaan thans in Bournville 925 huizen met een bevolking van 4100 zielen. De huurprijzen dezer woningen loopen van f 2.40 tot f 4.80, waarbij echter de huur-belasting niet is inbegrepen, die op ruim $\frac{1}{2}$ van de huur kan worden gesteld. Daar de vraag naar huizen hier blijft aanhouden, ligt het in de bedoeling de stichting te vergrooten met een terrein van ruim 30 H.A.; bovendien zijn er nog plannen voor verdere uitbreiding onder handen. Doch hiermede acht het bestuur zijn taak niet geëindigd. Er zijn hier proefhuizen gebouwd in verschillende constructie-systemen, om na te gaan of het mogelijk is tot een andere wijze van woningbouw te komen, waardoor spoediger en goedkoper in het gebrek aan woningen kan worden voorzien.

Op het proefterrein vinden wij allereerst twee ongeveer gelijkwaardige huizen zonder verdieping, z.g. bungalows, waarvan de eene in baksteen en de andere in hout is uitgevoerd. Het baksteenen huis met binnenspouwmuren van een soort bims-platen bevat: ontvangkamer, woonkamer, keuken, drie slaapkamers en een badkamer en heeft een bebouwde oppervlakte 9.15×10.21 M. Het is gebouwd in slechts 7 weken tijds. De bouwkosten bedroegen £ 800.—, waarvan door het Rijk £ 260.— werd bijgedragen. De huur is gesteld op f 7.80 per week, zonder belasting. De kosten van het houten huis bedroegen evenveel als voor het steenen; echter was de bijdrage van het Rijk slechts £ 160.—. Deze woning bevat: vrij groote woonkamer, keuken, bad- en linnenkamertje en drie slaapkamers. De bebouwde oppervlakte is 5.79×14.02 M. De houten wanden zijn geplaatst op een steenen voet en aan de binnenzijde bekleed met „Beaver board“. Beide woningen zijn voorzien van haarden, keukenfornuizen,

badinrichting, warmwatervoorziening, enz., terwijl een aardig tuintje het geheel omgeeft.

Een derde woningtype, dat nog niet, zooals de beide vorige, bewoond is, is vervaardigd van Winget-blokken volgens het Winget-systeem. Het is een dubbel huis, dat bevat: beneden een ontvangkamer, woonkamer en keuken en boven drie slaapkamers en een badkamer. De buitenmuren zijn behandeld als spouwmuren; de buitenwand bestaat uit blokken van 1 cement op 6 zand, geperst in daarvoor speciaal gemaakte machines, de binnenwand uit koolaschblokken in een verhouding van 1 cement op 6 koolasch; de vloeren zijn van beton vervaardigd en vlak afgewerkt. Daar de kosten van den bouw nog niet bekend waren, is het moeilijk een vergelijking met de twee voorgaande te maken; de bouwtijd is echter langer geweest, nl 5 maanden.

Naast het Winget-huis is een vierde blok opgericht dat samengesteld is uit betonblokken volgens het John Mitchell-systeem. De buitenmuren van het huis bestaan uit een buitenwand ter dikte van 10 cM. en een binnenwand van 5 cM., met een tusschenruimte van eveneens 5 cM. Het huis bevat hetzelfde aantal vertrekken als het voorgaande, doch de indeeling is eenigszins anders. Ook van dit huis was de kostprijs nog niet bekend, daar het niet geheel was voltooid.

Nog minder leende zich voor vergelijking het laatste huis van de reeks proefhuizen, dat in gestampte aarde (Pisé de Terre) werd uitgevoerd. Men was hier nog niet verder gevorderd dan tot ongeveer een meter hoogte van de omtrekmuren. Eenige arbeiders waren vlijtig aan het stampen van de bruinroode aarde, eenigszins kleihoudend, in houten bekistingen, die gemakkelijk in elkaar gezet en uiteen genomen konden worden, doch verder viel er niet veel te zien. De leem-muren ter dikte van 45 cM. worden opgetrokken op een baksteen en betonnen fundeering, die met zorg is aangelegd met het oog op het groote gewicht van den opbouw. Veel hangt bij dit systeem af van een juiste keuze van het materiaal en een zorgvuldige uitvoering, waartoe ook behoort het pleisteren der wanden om deze tegen beschadiging te beveiligen.

Behalve deze vijf proefhuizen was er op eenigen afstand nog een woning gebouwd volgens het reeds genoemde „Dorlongco” systeem. We konden dus te kust en te keur gaan en er bestond ruimschoots gelegenheid tot welwillende kritiek. Om echter tot een juiste waardeering van de verschillende proefnemingen te kunnen komen, ontbrak de tijd en miste men ook voldoende gegevens om met kennis van zaken te kunnen oordeelen. Bovendien zal de ervaring een belangrijke factor vormen, zoodat het eerst over eenige jaren mogelijk zal zijn een besliste uitspraak te doen. Niettemin moet het in hooge mate worden gewaardeerd, dat zoo ernstig naar nieuwe wegen wordt gezocht om het woningvraagstuk zoo voordeelig en zoo snel mogelijk tot oplossing te brengen.

Met het bezoek aan Bournville was het congres officieel geëindigd. Den buitenlanders werd echter nog een klein vervolg geboden in den vorm van een bezoek aan „Hampstead Garden Suburb” en de „First Garden City” te Letchworth en . . . een officieel diner.

Donderdagsmiddags — 'smorgens waren afgevaardigden van de deelnemende landen op audiëntie bij den Koning geweest ter aanbieding van een adres — bracht het sterk gedunde gezelschap, over enkele auto's verdeeld, een bezoek aan het tuindorp Hampstead. Onderweg werd nog even afgestapt bij een prachtig landgoed, ter grootte van ongeveer 60 H.A., naar ik meen voormalig eigendom van Pierpont Morgan, bestemd voor de stichting van een arbeiderskolonie, die den naam zal krijgen van „Roehampton”. De architect die ons ontving toonde een situatietekening en gaf daarbij een verklaring, doch overigens kon men zich slechts aan de ongerepte schoonheid van het park vergasten: de plannen waren nog niet tot uitvoering gekomen.

Na al hetgeen over Hampstead is gepubliceerd, valt hierover niets nieuws te zeggen. Opnieuw werd men getroffen door den fraaien ruimen aanleg en de harmonische eenheid van wegen, bebouwing en beplanting. Vooral de wegen-aanleg is schitterend

en het ware wel te wenschen, dat alle autoriteiten en in de eerste plaats de dorpsautoriteiten, die zweren bij woonstraten van 12 M. breedte en meer, met klinker- of keibestrating in het midden en tegel-trottoirs met natuursteenen banden langs de huizen, hier eens een kijkje kwamen nemen. Ongetwijfeld zouden zij dan dadelijk van meening veranderen en tot het besef komen, dat met veel minder kosten een veel fraaier geheel is te verkrijgen. Bijzonder aantrekkelijk waren vooral de wegen, waarvan het rijvlak aan beide zijden werd begrensd door een doorgaande rij struiken waarachter, langs de heggen der voortuintjes, een smal voetpad was aangelegd, dat door een dubbele rij van niet te groote boomen werd overkruist.

Ook omtrent het den volgenden dag gebracht bezoek aan Letchworth kan met een enkel woord worden volstaan. Echter dient even te worden gewaagd van de vriendelijke ontvangst door den heer Howard, den vader van de tuinstadbeweging, die door woord en daad zooveel voor zijn land, ja voor de geheele menschheid, heeft gedaan. Het moet voor dezen onvermoeiden strijder voor een schoon, verheven idee, een groote voldoening zijn, dat hij in den avond van zijn welbestede leven de droomen zijner jeugd tot werkelijkheid heeft zien worden. Direct en indirect is zijn invloed op een gezonde hervorming van de volkshuisvesting zeer groot geweest, zelfs tot buiten de grenzen van zijn schoon vaderland, en als de tuinstad-idee thans gemeen goed is geworden moet daarvan in de eerste plaats Ebenezer Howard dank worden betuigd.

Dat men in Letchworth niet stiltzigt bewijst wel dat weer nieuwe woningcomplexen onderhanden zijn of worden voorbereid. Deze woningen behooren wat ruimte en doelmatigheid betreft van indeeling en aesthetische verzorging tot de beste die wij op onze tochten hebben gezien. Ofschoon zeer eenvoudig van behandeling en meerendeels in ruw pleisterwerk uitgevoerd, maakten de huizen ook uitwendig een zeer gunstigen indruk. Hier zou de oud-Hollandsche spreuk: „Lest best” van toepassing zijn.

Het officieel diner op Donderdag, met de daarbij gebruikelijke speeches, zou gevoegelijk stilzwijgend voorbijgegaan kunnen worden, ware het niet, dat aan het einde nog een zakelijk besluit werd genomen, dat men aan een diner niet zou verwachten.

Op voorstel van den heer Aldridge werd namelijk besloten dat het Internationale Comité voor woning- en stadsbouw, dat te Brussel zetelt, zal worden verzocht zich zoodanig te hervormen, dat de verschillende vereenigingen van alle landen, die zich op het gebied der volkshuisvesting bewegen, daarin vertegenwoordigd zullen zijn, opdat dat comité tot een levend organisme zal groeien, waarvan een groote, stuwende kracht zal uitgaan. De heer Vinck, lid van het Comité, verklaarde zich onder applaus bereid den wensch der gedelegeerden over te brengen en meende dat, zoo het Comité niet in staat mocht zijn aan dat verzoek te voldoen, het plaats zal moeten maken voor een andere organisatie, die zich wél met die omvangrijke taak zal willen belasten.

Zoo is het congres, zij het dan ook op een eenigszins eigenaardige wijze, nog tot een positief resultaat gekomen, dat voor de menschheid van het grootste belang kan worden. Want door een waarlijk internationale samenwerking en mobilisatie van alle krachten, geen uitgezonderd, zal het mogelijk zijn het groote kwaad van den woningnood, dat over de wereld is gekomen, snel te niet te doen en de broederschap onder de volkeren te herstellen. Mocht deze samenwerking worden bereikt dan zal het Londensche Congres van 1920 niet licht worden vergeten.

HERM. V. D. KLOOT MEYBURG,
Architect B. N. A.

Voorburg, Juni 1920.

DE OUDHEIDKUNDIGE BOND EN DE ARCHITECTEN.

In het Avondblad van het Algemeen Handelsblad van 10 Juli komt een kort verslag voor van een vergadering van den Oudheidkundigen Bond, waarin een uiting van den Voorzitter staat, die naar ik meen in ons blad niet onbesproken mag blijven.

Volgens dit verslag is op die vergadering door Dr. Kalf gesproken over de Limburgsche dorpskerken, waarbij hij wees op de gevaren die ze bedreigen door de uitbreiding der Limburgsche gemeenten ten gevolge der ontwikkeling van den mijnbouw; hierdoor worden de kerkjes te klein, ze moeten worden uitgebreid, hetgeen zelden op behoorlijke wijze geschiedt zoodat door Dr. K. er op werd aangedrongen dat „de bond zijn invloed zou aanwenden bij de Limburgsche clergé, teneinde bij voorkomende gevallen zulke architecten de uitbreiding of verbouwing der kerkjes te doen uitvoeren van wie men verwachten kan, dat ze het oude schoon zooveel mogelijk behouden zullen”.

Hierop moet door den Voorzitter zijn geantwoord dat hij „meende dat architecten als dr. K. wenschte, schaars te vinden zouden zijn”.

Het was een verblijdend teeken dat in den laatsten tijd de oudheidkundigen en architecten elkaar beter leerden begrijpen; al heerscht onder de laatsten nog verschil van meening omtrent de wijze waarop oude belangrijke bouwwerken moeten worden gerestaureerd of uitgebreid; de beide richtingen hebben door woord en daad getoond dat zij van het standpunt uitgaan, dat het oude schoone niet dan bij uiterste noodzaak moet verdwijnen. Over die al of niet noodzakelijkheid zal verschil van opinie ook tegenover de oudheidkundigen bestaan en wel altijd blijven bestaan; de moderne architecten hechten groote waarde aan de eischen van hun eigen tijd, maar daaruit volgt geenszins dat — zooals de Voorzitter van den O. B. veronderstelde — bijna alle architecten bij een opdracht tot het vergrooten van die kerkjes zich van de oude schoonheid niets meer zouden aantrekken. Zulke vandalen zijn wij beoefenaars van de schoone bouwkunst niet. Een heel enkele kan er misschien zijn die door de geweldige maatschappelijke woelingen van den tegenwoordigen tijd nu maar al het oude overboord gaat gooien, maar het percentage dat zoo den kop kwijt is, legt geen gewicht in de schaal. Indien de bewuste woorden gesproken zijn met het oog op hen, die in den modernen stijl restaureeren, dan moet hier nog eens uitdrukkelijk worden verklaard, dat het een dwaling is te meenen, dat deze architecten minder liefde voor het oude schoone zouden hebben; geestloos imiteeren houdt zeker niet de ware appreciatie voor de oude stijlen in.

Het is mogelijk dat het in vergadering zuiver gesprokene niet tot bovenstaande opmerkingen aanleiding zou geven; er zit eenig gevaar in om op een kort verslag af te gaan, maar waar dit als dagbladartikel onder de oogen van zoovelen komt, leek het mij toch gewenscht er op te wijzen. Zooals het er staat wordt den architecten onrecht aangedaan.

IR. J. DE BIE LEUVELING TJEENK.

Amsterdam, 11 Juli 1920.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bureau van Redactie: Marnixstr. 402, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIEN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 24 JULI 1920. - No. 30.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Eerecode van den Ned. Kring van beeldhouwers. — Over de organisatie in de Ambachts-kunst, door V. Huszar. — Uit Duitschland, door J. P. M.

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.

Ingevolge art. 6 § 13 der statuten van den B.N.A. worden de leden dringend verzocht mij op te geven hunne beroepsinkomsten over 1919, ten einde daarnaar het percentage van den Hoofdelijken Omslag te kunnen vaststellen.

De Penningmeester.

Met ingang van 1 Augustus a. s. zal het Bureau van den B. N. A. en het Bureau van Redactie van het Bouwkundig Weekblad gevestigd zijn:

Weteringschans 102 Amsterdam.

ADRES AAN B. EN W. VAN 'S-GRAVENHAGE.

Door het Bestuur is het volgende adres gezonden aan Burgemeester en Wethouders van 's-Gravenhage.

Aan
de Edelachtbare Heeren Burgemeester
en Wethouders van de Gemeente
's-Gravenhage.

Edelachtbare Heeren,

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A., vernomen hebbende, dat Uw College binnen korten tijd voor de benoeming zal worden gesteld van een Directeur voor het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te 's-Gravenhage.

van meening zijnde, dat de nieuw te benoemen

functionaris de kwaliteiten zal moeten bezitten om de minder gunstige samenwerking, zooals deze in de laatste jaren is ontstaan tusschen den dienst van het Bouw- en Woningtoezicht en het bouwend publiek, te verbeteren.

neemt hierbij de vrijheid Uw College te kennen te geven dat voor deze functie uitsluitend in aanmerking dient te komen een persoon, die zoo mogelijk reeds in een andere groote stad, waarvan bekend is dat de dienst van het Bouw- en Woningtoezicht op strenge doch tevens vlotte wijze werkt, een verantwoordelijke betrekking aan zulken dienst heeft bekleed en die tevens in nauw verband met de praktijk van het architecten- en aannemersbedrijf heeft gestaan en van die praktijk geheel op de hoogte is.

't Welk doende enz.

PAUL J. DE JONGH,
Vice-Voorzitter,
D. F. SLOTHOUWER,
Secretaris.

17 Juli 1920.

LEDENVERGADERING.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 7 Augustus a. s. te Amsterdam, in de vergaderzaal van het Gebouw Heystee Smit, Heerengracht 545-549.

De beschrijvingsbrief met de agenda zal spoedig worden rondgezonden.

BIBLIOTHEEK B.N.A.

Ingevolge het Besluit van de ledenvergadering van den B.N.A. van 10 Juli j.l. is de bibliotheek overgebracht naar het gebouw van de Openbare Leeszaal en Bibliotheek te Amsterdam.

De boeken zullen thans eerst gecatalogiseerd worden, op de wijze zooals het in deze inrichting gebruikelijk is, en opgesteld worden in de daarvoor bestemde kasten.

Met het oog hierop zal van de bibliotheek tot nader order geen gebruik kunnen worden gemaakt.

ONDERWERP: PRIJSVRAAG TRANSFORMATORENSTATION

V R A G E N :

A N T W O O R D E N :

12. Komt het gebouwje zoover op den berm, dat een gelijke fundeeringsaanleg kan plaats hebben, of moet en dan zeker voor rechterzijgevel, dieper worden gefundeerd?	Zie antwoord vr. 9.
Ingeval van diepen aanleg mogen zeker voor begane grond vloer ijzeren balken met froggeweljes of een gewapend betovloer worden toegepast.	Ja.
13. Mag voor de dakafdekking en is zulks zelfs niet gewenscht, een gewapend betondak worden toegepast?	Wordt vrijgelaten; zie ook antwoord op vraag 2.
14. Moet de rioleering voor afvoer van hemelwater van het dak worden bijgeteekend?	Kan geen kwaad.
15. Het ijzeren lichtraam in voorgevel, mag dat niet worden vervangen door glazen bouwsteen?	Ja.
16. Mogen nergens anders lichtspelen, zooals glazen bouwsteen worden aangebracht en zoo ja in welken gevel en op welke plaats in verband met binneninrichting?	Slechts in den voorgevel mogen lichtramen worden aangebracht.
17. Hoeveelste gedeelte lichtoppervlak moet aanwezig zijn?	Wordt vrijgelaten.
18. Voor het ontwerp behoeft zeker voorloopig geen rekening te worden gehouden met de installatie?	Neen.
19. Wat wordt met hoofd-detail bedoeld?	Wordt vrijgelaten.
20. Mogen de in Art. 2 genoemde teekeningen, uitgezonderd de perspectief op één blad komen?	Wordt vrijgelaten.
21. Het tekenpapier, moet dit wit tekenpapier of mag het ook dik transparant detail zijn?	Wordt vrijgelaten.
22. De perspectiefteekening moet die in kleur of een penteekening zijn?	Wordt vrijgelaten.
23. Is de weg langs het gebouwtje een grindweg of moet nog rekening gehouden worden met tegeltrottoir (mede in verband met de geveloplossing aan die zijde)?	Grind- of straatweg.
24. Hoe hoog is bovenkant vloer boven kruin weg, of is dit de aangegeven hoogte van 0,20 M.?	Zie programma.
25. Hoe ver komt het gebouwje uit den kant van den weg?	Wordt vrijgelaten.
26. Volgens de platte grond is aangegeven een ijzeren lichtraam, mogen er meerdere lichtopeningen toegepast worden?	Ja, doch slechts in den voorgevel.
27. Is men gebonden aan bepaalde afmetingen omtrent oppervlakte en plaatsing ten eerste van lichtraam ten tweede van de ijzeren deur?	Zie antw. op vr. 26. en slechts in het programma.
28. Hoe is de situatie wat betreft omgeving, wegbreedte, hooien, sloot, breedte van den berm enz. met de ligging ten opzichte van het Noorden?	Wordt vrijgelaten.
29. Mag het rooster, in een der gevels aan te brengen nabij den onderkant plafond (18 x 33) teruggebracht worden tot een aantal van kleinere afmetingen?	Neen.
30. Mag men houten kozijnen toepassen met ijzeren ramen en deur er in?	Neen.
31. Mag het raam afgesloten worden door een ijzeren luik?	Neen.
32. Is aan den prijswinner eventueele uitvoering toegezegd?	Neen.

EERECODE VAN DEN NED. KRING VAN BEELDHOEWERS.

Van den Nederlandschen Kring van Beeldhouwers ontving de Redactie onderstaande Eerecode, die op 4 Juli j.l. van kracht is geworden voor de leden van deze vereeniging.

Art. 1. Ter bevordering van een goede onderlinge verhouding van beeldhouwers heeft ieder werkend lid zich te gedragen volgens de artikelen opgenomen in deze eerecode van den Ned. Kring van Beeldhouwers, waarin hij als scheppend beeldhouwer verboden is. Hij zal zich in den Raad van Negen van zijne daden kunnen verantwoorden, eventueel door den Raad van Negen kunnen worden geroyeerd.

Art. 2. Al het werk, dat den naam draagt van het werkend lid, moet diens geestelijk eigendom zijn, zoowel de conceptie als de detaillering (schetsen) en de geboetseerde uitwerking. Hij zal elke opdracht weigeren, waaronder hij zijn naam niet mag plaatsen.

Art. 3. Het werkend lid zal de te maken schetsontwerpen, waaronder voorstudies en prijsberekeningen, vergoed moeten krijgen, ook wanneer het werk van den opdrachtgever, waarvoor de voorarbeid bestemd is, niet doorgaat.

Art. 4. Hij zal het maken van uitvoerig gedetailleerde schetsen, door opdrachtgevers ontworpen, weigeren, daar de Kring alleen zelfstandig werkende beeldhouwers kent.

Art. 5. Ieder werkend lid zal eischen bij het werk, waaraan hij heeft deelgenomen, als ontwerper vermeld te worden.

Art. 6. Het is den leden van den Kring verboden, hetzij als lid der Jury, hetzij als mededinger, deel te nemen aan eenige prijsvraag, waarbij de strekking der algemeene regelen van het prijsvraagreglement van den Kring niet in acht is genomen.

Art. 7. Indien aan het werkend lid bekend is dat de opdrachtgever prijsopgave vraagt aan meerdere beeldhouwers, met de bedoeling goedkoop werk te krijgen, dient hij zich van mededinging te onthouden.

Art. 8. Ieder werkend lid behoudt zich het recht van controle voor op de uitvoering van zijn eigen werk, hetwelk hij aan de uitvoerders moet overlaten. Bij onthouding door opdrachtgevers van dit recht, moet hij deze opdrachten weigeren. Hij behoort ook de zekerheid te hebben, dat zijn ontwerpen niet gebezigd worden voor andere doeleinden dan waarvoor ze vervaardigd werden, en het opnieuw toepassen van oude ontwerpen niet door den opdrachtgever buiten toestemming van den beeldhouwer zal geschieden.

Art. 9. Het werkend lid is verplicht, van bijzondere gevallen, waarin deze eerecode niet voorziet, mededeeling te doen aan den Raad van Negen, welke deze kwestie eventueel op de algemeene ledenvergadering bekend laat maken.

Aldus goedgekeurd op de vergadering van 4 Juli 1920.

Leden van den Raad van Negen,

Het Dagelijksch Bestuur,

H. F. BIELING.
H. A. VAN DEN EYNDE.
Mej. TH. VAN HALL.
G. J. VAN DEN HOF.
Mej. G. J. W. RUEB.

TJIPKE VISSER, *Voorzitter-Penningmeester.*
G. HOPPEN, *Vice-Voorzitter.*
THEO VAN REIJN, *1° Secretaris.*
S. KLINKENBERG, *2° Secretaris.*

OVER DE ORGANISATIE IN DE AMBACHTS-KUNST.

DOOR V. HUSZAR.

Er wordt in den laatsten tijd veel geschreven en gesproken over „vakeigen middelen” in de kunst, speciaal in die kunstambachten die ontstaan uit de architectuur.

Wij zullen nu nader onderzoeken wat „vakeigen middelen” beteekent en hoe wij „Architectuur” moeten opvatten.

Men is gewend, als men over architectuur spreekt alleen of in hoofdzaak aan „het bouwen” te denken en de rest ondergeschikt aan het bouwwerk te beschouwen. Dit is ook zoo in het geval, waar de sierkunstenaar (verbastering van den oorspronkelijk beeldenden kunstenaar) de kleur of vorm invult, wat inderdaad een ondergeschikte rol speelt.

Nemen wij schilder-, beeldhouw-, meubel-, enz. kunsten als zelfstandige geestelijke uitingen van een persoonlijkheid, die naar evenwichtige verhoudingen, met rhythmien, ruimten enz. beeldt, zooals een goede bouwmeester (maar met andere middelen), dan kunnen wij niet meer over een ondergeschikte kunst spreken, wel over kunsten die zich ten dienste stellen van de „architectuur” waardoor ze gebonden zijn aan ruimten, welke die bouwmeester ontwerpt.

Deze gebondenheid is even zoo noodzakelijk als het noodzakelijk is dat een bouwmeester zich gebonden houdt aan de gegeven praktische eischen.

Dus wij zijn allen van elkander afhankelijk, als tenminste architectuur in den zuiveren zin opgevat wordt.

Het is wel begrijpelijk dat dit niet geldt voor de individualisten in de kunstambachten die geen universeel inzicht hebben, die alleen hun doel richten op het uitleven hunner gevoelsaandoeningen.

Heeft men het ideaal de architectuur te zien als een organisch geheel, ontstaan uit een universeel inzicht, waarin het individu een ondergeschikte rol heeft, zoo zal men inzien dat dit doel bereikbaar is in onzen tijd, waarin al een eenheid in de beelding bij de verschillende moderne ambachten te vinden is, die daarin bestaat dat zij ieder op zijn gebied naar enkel verhouding zoeken.

Dit is nu zeer algemeen gezegd, en daar ik schilder ben, kan ik niet in detail-leeringen treden, want dan kom ik op eigen vakgebied wat hier niet in de bedoeling ligt. Beschouwen wij nader hoe het mogelijk is, zoo een streven te verwerkelijken dan komen wij tot de volgende werkverdeling, wier grenzen in de praktijk bepaald worden.

Wij moeten eerst leeren de renaissanceistische opvatting, n.l. dat een bouwmeester de alzeggende en scheppende is en de andere kunsten bijzaak in de architectuur, als een overwonnen standpunt beschouwen.

Mijn ondervinding heeft geleerd, dat er al bouwmeesters zijn die hun eigen grenzen kunnen vaststellen, maar het merendeel voelt zich nog als „alles-beheerscher” en niet als zuiver „bouw”-kunstenaar.

Dit begint al bij de opdracht.

Hadden alle bouwmeesters de vaste overtuiging dat de opdrachtgever alleen aangeven moet wat hij *practisch* nodig heeft, dan zullen wij geheel andere resultaten van bouwkunst beleven.

Ik weet wel de tegenwerping van de lastgevers die zeggen: „ik wil in een huis wonen waarin ik mijn wenschen vervuld zie en niet die van een kunstenaar” enz. Dan moest een bouwmeester hem zelf laten bouwen of naar een aannemer sturen.

Maar hoeveel zijn er van de bouwers, die zoo denken en doen??? En toch, hebben bouwers van huizen en straten niet veel méér te verantwoorden en kunnen zij niet veel méér verknoeien met hun stabiele werk dan de schepper van het losse kunstwerk?

„Wanneer de bouwmeester zoo deed zou hij van individualistisch standpunt uit-

gaan”, zeggen de tegensprekers. Neen, want dit is ten voordeele van *de Kunst* op zich zelf, van alle samenwerkende kunsten n.l.

Wist een bouwer zijn eigen beperking te houden dan kon op de volgende manier een architecturaal werk georganiseerd worden, met vakeigen middelen.

1. De opdrachtgever heeft alleen zijn praktische behoeften te uiten.

2. De bouwer heeft alleen de ruimten plastisch te beelden. Ik meen, als hij dit goed doet in alle opzichten, waarbij alle technische en constructieve onderdeelen in 't geheel goed opgelost zijn, dat een bouwer dan genoeg te doen heeft. Zijn eigen vak eischt een grondige studie. Doet hij dit, zoo zal hij vanzelf inzien dat hij aan de andere vakken gelegenheid moet geven tot uiting. Zoo zal b. v. ook de beeldhouwkunst opgenomen worden in het gebouw.

Daar kleuren een zeer belangrijke beteekenis hebben ook op straat, zoo moet de bouwer al bij de keuze van het materiaal met een schilder overleggen, welke steenen houtsoorten als kleur zich tegen over elkaar verhouden.

In het interieur evenzoo.

Daar de betimmering en de meubel-oplossing op zich zelf een gansch leven eischt om tot goed resultaat te voeren, moet hij hiervan afstand doen ten bate van den binnenhuis-architect.

3. De binnenhuis-architect moet rekening houden bij de keuze van zijn materiaal met de door den schilder aangegeven *kleuren*, in verband met de rest van het gebouw, dus hij is alleen *vorm* scheppend in de ruimte.

4. De schilder, de meest vrije, moet ook rekening er mee houden dat hij alleen in overleg met den vorm scheppenden kunstenaar zijn kleuren-compositie toepast om geen schade aan de vormen te doen.

Het komt vanzelf bij de moderne schilderkunst, dat zij aan het gebouw geen schade doet, daar zij op vlakken met vlakke kleuren, in de ruimte, abstracte ruimten schept. Dus hier in wezen met *andere* middelen hetzelfde streven. Dit komt doordat elke zuiver moderne kunst in wezen hetzelfde wil.

Dit zijn nu de hoofdpunten; in de praktijk komen er nog meer bij, maar als elk vakman inziend dat hij zich beperken moet, zoo volgt het eene uit het andere en de ervaring heeft mij geleerd, dat het zoo kan.

Wij zien al, dat door deze werkwijze drie kunstambachten vereenigd zijn, wat voor uitbreiding vatbaar is, (smeed-, weef-, enz. kunsten). Hierdoor is niet alleen aan den eisch van werkverdeling maar ook aan dien van werkverschaffing voldaan.

Deze werkverschaffing en werkverdeling brengt als gevolg dat de verschillende kunsten steeds nauw met elkander voeling moeten houden.

Dit alles gaat een sociale beteekenis krijgen, waardoor het zoo wel ethisch als aesthetisch op de massa werken zal. Zoo zal de kunst in het leven komen te staan.

Denk b.v. aan de tallooze arbeiders- en burgerwoningen, de openbare gebouwen, die noodzakelijk zijn; denk dat elk exterieur en interieur van een gebouw op de zuivere oplossing gebaseerd is, dat de vormen en kleuren als harmonisch geheel aandoen.

Hieruit zal ook volgen dat de kunsten niet den enkeling dienen maar de maatschappij.

Dat zoo een samenwerking niet op eens en in alle opzichten gaat is begrijpelijk.

Denk maar aan de architecten, die nog *alles* doen (en hoe?!), dat ze hun grillige gevoelens in de meest omvattende kunst, de architectuur, willen uiten, — dan ziet men dat nog heel wat gezuiverd moet worden.

Wij zullen steeds moeten strijden voor de nieuwe kultuur, een kultuur, welke de specialisatie der vakken en ook een harmonische samenwerking meebrengt.

Onze tijd is sterk gericht op specialisatie op ieder gebied, daar wij zoo omvangrijke kennis bezitten.

Denken wij alleen op het gebied der kleurenstudie, hoe die door de traditie (de schilderkunst) en de hulp der wetenschap tot exacte verhouding kwam; aan al de

technische oplossingen op het gebied van constructie enz. enz. dan moeten wij nog eens zeggen:

Bouwmeesters beperkt U, staakt Uw experimenten op het gebied waar gij niet thuis behoort.

Geeft gelegenheid aan de andere vakken tot hun recht te komen, waardoor een organisch geheel ontstaan zal; geeft ze gelegenheid te werken.

Ik meen dat geen vereeniging beter dan de V.A.N.K. dit denkbeeld kan propageeren.

(Overgenomen uit het Orgaan van de
Ned. Vereeniging voor Ambachts- en
Nijverheidskunst, Juni 1920.)

UIT DUITSCHLAND.

De Duitschers zijn vaak bespot om hun manie om overal en voor iedereen, een „Denkmal“ op te richten. De hogere beteekenis van het oprichten van een gedenkteeken scheen hun ontgaan en de poppen en grotten, banken en bronnen, beelden en zuilen, ze gaven ten leste meer inspiratie aan de Simplicissimus, dan de rest van het dankbare vaderland.

Toch blijkt deze zoo bespottende zucht een andere drijfveer te bevatten dan die eens worstelaars, die zijn gespierde borst behangt met eenige dozijnen blinkende medailles, als uiterlijke teekenen van zijn te duchten kracht.

Want Duitschland maakt nog Denkmäler!

Nog worden prijsvragen uitgeschreven voor een erehal op de kyffhäuser, voor een bron te Schrobenshausen, voor een „Heldenhain“ te Oberachem in Beieren, en nog voor vele meer.

En dat terwijl het angstspook van ellende en gebrek van alle kanten grijnst en terwijl er conferenties gehouden worden, die alle enthousiasme voor wat iets meer is dan het allereerste noodzakelijke, zouden verstikken.

Die Denkmäler-zucht is een mooie trek in het karakter van het Duitse volk, dat deze tijden wel te boven zal komen. Nieuwe inzichten breken baan. Albert Gessner en Paul Mebes zijn benoemd aan de Academie des Bauwesens en wat nog opmerkelijker is, in Potsdam is een „Meister Atelier“ voor bouwkunst opgericht op den grondslag van een arbeidsgemeenschap. Hans Poelzig zal er onderwijs geven.

Dergelijke gebeurtenissen beloven veel voor de toekomst.

J. P. M.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPÉ,
MOLIERE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. : :
Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOULTON & Co Herderstraat 5 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.—
's jaars voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50
Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIE:
v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 31 JULI 1920. - No. 31.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE, De Haagsche monumentenverorde-
ning. — De moderne bouw-beeldkunst in gevaar,
door Willem C. Brouwer. — Tijdschriften.

BESTUURSFUNCTIES.

Op de Bestuursvergadering van 26 Juli 1920 is
er in de verdeling der bestuursfuncties wijziging
gekomen. De functies zijn als volgt verdeeld
Ir. A. Broese van Groenou, Voorzitter.
Ir. D. F. Slothouwer, Vice-Voorzitter.
Paul J. de Jongh, Secretaris.
Jan van der Valk, Penningmeester.
H. Fels
C. N. van Goor } Leden zonder functie.
G. Versteeg

VERPLAATSING VAN HET BUREAU VAN DEN B.N.A.

Met ingang van 1 Augustus is het Bureau van
den B.N.A. verplaatst naar Weteringschans 102.
Het Telefoonnummer blijft Z. 2736.

COMMISSIE TOESTANDEN IN HET BOUW- BEDRIJF.

De Minister van Arbeid heeft met ingang van
12 dezer ingesteld een commissie van onderzoek
naar de toestanden in het bouwbedrijf en aan
deze commissie opgedragen:

1°. een onderzoek in te stellen naar de toe-
standen in genoemd bedrijf;

2°. in een rapport mede te deelen, in hoeverre
de toestanden in het bedrijf als ongewenscht zijn
te beschouwen en, mede met het oog op de voor-
ziening in den woningnood, wijziging behoeven;

3°. in dat rapport aan te geven, wat naar het
oordeel der commissie als redelijke arbeidsvoor-
waarden voor het bouwbedrijf zijn aan te merken.

In de commissie zijn benoemd:

tot lid en voorzitter: professor Chr. K. Visser,
hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te
Delft;

tot leden: G. Efferich, 2de-voorzitter van den
Centralen Raad voor de bouwvakken in Neder-
land, te Rotterdam; Ir. W. M. T. Thijssen, secre-
taris van den Centralen Raad voor de bouwvakken

in Nederland, te Amsterdam; H. Rutgers, be-
stuurslid van den Centralen Raad voor de bouw-
vakken in Nederland, te 's-Gravenhage; P. de
Vilder, bestuurslid van den Ned. R.-K. Bond van
Bouwpatroons, te Sloten; A. Allessie, voorzitter
van den R.-K. Bouwvakarbeidersbond St. Joseph,
te Utrecht; H. J. Terwey, voorzitter van den Ned.
Chr. Bouwvakarbeidersbond, te Utrecht; L. van der
Wal, voorzitter van den Alg. Ned. Bouwvakarbeiders-
bond, te Amsterdam; C. A. de Klerk, voorzitter
van de Land. Federatie van Bouwvakarbeiders
in Nederland, te Amsterdam; L. A. Fruytier,
hoofdinspecteur van den arbeid, te 's-Gravenhage;
Jhr. G. de Graeff, inspecteur van de volksgezond-
heid, te 's-Gravenhage; Mr. M. A. Engels, hoofd-
commissie bij het Departement van Arbeid, te
's-Gravenhage; Mr. L. J. A. Trip, thesaurier-generaal
bij het Departement van Financiën, te 's-Graven-
hage;

tot plaatsvervangers van deze leden C. Kakes,
bestuurslid van den Centralen Raad voor de
bouwvakken in Nederland, te Zaandam; J. A.
de Moet, bestuurslid van idem, te 's-Gravenhage;
C. G. Simonis, bestuurslid van idem te Rotterdam;
E. B. Wirtz, bestuurslid van den Ned. R.K. bond
van Bouwpatroons, te Hilversum; C. A. van Zee-
land, bestuurslid van den R.K. bouwvakarbeiders-
bond St. Joseph, te Utrecht; J. J. de Jongh,
secretaris van den Christ. Nat. bouwvakarbeiders-
bond, te 's-Gravenhage; G. Kapteyn, penning-
meester van den Alg. Ned. bouwvakarbeidersbond,
te Amsterdam; W. van Blijenburgh, penning-
meester van de Land. Federatie van bouwvak-
arbeiders in Nederland; A. J. Kloos, inspecteur
van den arbeid, te 's-Gravenhage; W. van Boven,
inspecteur van de volksgezondheid, te 's-Graven-
hage; Mr. G. Jansen, hoofdcommissie bij het
departement van arbeid, te 's-Gravenhage; Mr.
A. Spanjer, hoofdcommissie bij het departement
van financiën, te 's-Gravenhage;

tot secretaris: A. J. Kloos, inspecteur van den
arbeid, te 's-Gravenhage. (St. ct.)

DEVONSHIRE HOUSE.

Devonshire House, het prachtige Londensche
woonhuis van den hertog van Devonshire, dat
omstreeks 1735 door William Kent werd gebouwd,
is met het daarbij behorende terrein voor 1 mil-
lioen guinjes verkocht aan een kapitalist uit Lon-
den en een reeder uit Liverpool, die meenen,

dat zij het paleis het best renderend kunnen maken, door het in te richten tot een bioscoop — van nog ongekeerde luxe met daaraan verbonden mondain restaurant en danszalen! (N. R. Ct.)

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 7 AUGUSTUS 1920, DES NAMIDAGS 2 UUR IN GEBOUW „HEYSTEESMIT“, HEERENGRACHT 545-549 TE AMSTERDAM.

Agenda:

1. Opening der vergadering.
2. Mededeelingen.
3. Ingekomen stukken.
4. Stafutewijziging.
5. Rapport van de Commissie van Financiën over de rekening en verantwoording van den Penningmeester over 1919.
6. Rapport van de Commissie voor de invoering van een Salarisregeling voor Opzichters en Teekenaars.
7. Voorstel van het Bestuur het lidmaatschap van den B.N.A. van den Bond Heemschut op te zeggen.
8. Voorstel van het Bestuur tot wijziging van art. 6 van het Huishoudelijk Reglement.
9. Rondvraag.

RAPPORT BETREFFENDE DEN BOUW WELSTAND IN DE GEMEENTE UTRECHT EN DE GEBOUWEN. BEOORDEELING VOOR HET JAAR 1919.

Evenals het vorige jaar brengt de Bouwraad hierbij een verslag over den bouw welstand in de gemeente Utrecht en tegelijk de beoordeeling over de in 1919 opgerichte gebouwen.

In het vorig jaar, toen zich de Bouwraad voor het eerst aan het werk zette, werd besloten de in de laatste negen jaren opgerichte gebouwen te beoordeelen. Dit bleek toen een vrij dankbaar werk. Van het groot aantal der te beoordeelen gebouwen bleef na schifting toch een vrij groot aantal over, dat voor eene bekroning in aanmerking kon komen. Veel minder dankbaar is de beoordeeling der in 1919 opgerichte gebouwen geweest.

Van de bouwwerken, die (volgens een door het Bouw- en Woningtoezicht der Gemeente Utrecht verstrekte lijst) in aanmerking kwamen bleek slechts een viertal een nadere beschouwing waardig, de andere konden alle direct van de lijst geschrapt, daar van eenig streven naar architectonische schoonheid daar geheel bleek te zijn afgezien.

De Bouwraad acht zich dan ook verplicht reeds aanstonds zijn diepe teleurstelling uit te spreken over het resultaat van de bouw werkzaamheid in 1919 en er op te wijzen, hoe onze stad, zoo niet spoedig verandering komt, op bouwkunstig gebied haar ondergang tegemoet moet gaan.

Waar juist in deze jaren Utrecht op zoo menig gebied blijk geeft van energie en durf, van zelfs grootsch initiatief, daar moet onze Gemeente

beseffen, dat in een toekomst van ontwikkeling en bloei die men zich voorstelt, een verwaarloozen van den bouw welstand in dezen tijd een schuld op haar laadt voor de toekomst, die dan niet anders dan met de grootste opofferingen zou kunnen worden geboet.

De huizenbouw zoowel als de stedenuitleg moet uit handen van onbevoegden in die van geschoolde en artistiek voelende vakmannen overgaan zoo we aan een volgend geslacht een stad willen nalaten, waarvan de uiterlijke gedaante een waardig hulsel voor innerlijke kracht en rijkdom zal zijn.

De Bouwraad spreekt dan ook den wensch uit, dat vele burgers, dat vooral ook de Utrechtsche Pers telkenmale zullen willen medewerken om op te komen tegen de onverschilligheid op bouwkunstabied. Een onverschilligheid, die ook — de Bouwraad zegt het met leedwezen — ons gemeentebestuur niet vreemd is. Wel konden we in een vorig rapport met ingenomenheid den scholenbouw en den woningbouw aan het Ondiep prijzen maar dit jaar trof ons opnieuw hoe aan de schoonheid van vorm en vooral van plaatsing van kleinere dienstgebouwtjes sedert lang weinig aandacht gegeven werd. Men zie bijv. de disharmonie op het Ledig Erf! Zoo ons stadsbestuur eens kon besluiten een zijner bekwame bouwkundige ambtenaren op te dragen als aesthetisch adviseur hier in te grijpen en de zoo hoog noodige eenheid te scheppen. Het is stadsbelang ook voor de toekomst! Caveant consoles.

Thans zullen wij overgaan tot de beoordeeling.

Het zou zeker niet ondienstig zijn, indien wij ieder bouwwerk aan een beschouwing onderwerpen. Gezien echter, de geringe architectonische beteekenis van velen en het vrij groot aantal gebouwen of verbouwingen, meenen wij onze beoordeelingen te moeten beperken tot eenige algemeene opmerkingen, om daarna enkele gebouwen meer in 't bijzonder te bespreken.

Het heeft den Bouwraad getroffen, dat vooral bij kleine verbouwingen, zooals: winkelpuien, het plaatsen van nieuwe deur- of raamkozijnen, enz. dikwijls zoo weinig getracht is het verband tusschen het nieuwe en het bestaande werk in acht te nemen. Men is blijkbaar steeds van de veronderstelling uitgegaan, dat het nieuwe ook beslist „nieuw“ moet zijn, althans zoodanig verwerkt, dat dit onderdeel speciaal de aandacht trekt. Daarbij komt, dat bij dergelijke bouwwerkjes bij voorkeur „Schijn-architectuur“ is toegepast. Waarom toch altijd de lust iets meer te doen schijnen dan het werkelijk is? Waarom vurenhout eiken geschilderd, enz.?

Wel het meest sprekende voorbeeld van deze dwaasheid, dat de Bouwraad op zijn rondgang heeft aangetroffen, is de verbouwing tot melksalon, koffiehuis en restaurant „de Ster“ aan de Oude Gracht.

Wordt vervolgd.

DE HAAGSCHE MONUMENTENVERORDENING.

In „De Gemeente“ schreef de heer M. Vrijenhoek:

Het is niet de eerste maal, dat in dit blad de aandacht wordt gevestigd op de taak, die de gemeente heeft te vervullen op het gebied van het behoud van het stads- en natuurschoon. Dit nu kan zoowel geschieden door het vanwege de gemeente tegengaan van het aanbrengen van karakter- en smakelooze reclames, het plaatsen van wanstaltige publicatieborden en onaesthetische gebouwtjes op plaatsen, welke de omgeving schaden en het stadsbeeld verknoeien, of op de wijze waarvan een meer preventieve uitwerking uitgaat, n.l. door aan het uiterlijk van gebouwen of onderdeelen daarvan zekere welstandseischen te stellen.

Dergelijke eischen komen tot dusverre nog slechts voor in gemeenten, welke gronden in erfpacht uitgeven, of ook wel voor gebouwen die op particulieren grond verrijzen, doch waarbij de gemeente de gelegenheid heeft kunnen benutten, om de wijze van bebouwing van zekere eischen afhankelijk te stellen. Voor wat den welstandseisch betreft, kan tot groote verheugenis worden geconstateerd, dat verscheidene gemeenten, welke in de laatste jaren de bouw- en woonverordening hebben herzien, aan het begrip van welstand een uitgebreidere beteekenis hebben gegeven. Zoo is in de op 1 Juli j.l. afgekondigde bouw- en woonverordening van Den Haag een artikel opgenomen, bepalende dat alle gebouwen zonder onderscheid, 't zij groot of klein, belangrijk of onbeteekenaend, onverschillig of deze op erfpachts- of particulieren grond zullen verrijzen, aan door B. en W. te stellen eischen van welstand moeten voldoen. De uitvoering van dit artikel vraagt een nauwgezette voorbereiding, zoodat eerst op 1 October a.s. dit artikel van de verordening van kracht zal worden verklaard. Wij hopen dan ook te zijner tijd deze belangrijke aangelegenheid, waarbij de taak der schoonheidscommissie niet onbesproken kan blijven, nader onder het oog te zien.

Naast dit perspectief heeft de Raad in zijn vergadering van 28 Juni j.l. aangenomen een verordening op de monumenten in de gemeente 's-Gravenhage. In de toelichting op het voorstel hebben B. en W. er terecht op gewezen, dat tot nu toe een particulier vrij zijn eigendom, dat uit een schoonheidsoogpunt waarde heeft voor de gemeenschap, kan vernietigen. Zeer veel, wat historische of architectonische waarde vertegenwoordigde, is daardoor verloren gegaan. Vereenigingen als „Heemschut“, de Bond van Nederlandsche Oudheidkundigen en de meer speciaal te Amsterdam bekende vereeniging „Hendrick de Keyser“ hebben reeds jaren geageerd tegen dit vandalisme. Onder deze omstandigheden is het verlangen naar een wettelijke regeling ter bescherming van monumenten van kunstwaarde sterk toegenomen. Bovendien heeft een Rijkscommissie zich bezig gehouden met het opmaken en uitgeven van een inventaris en een beschrijving van de Nederlandsche monumenten voor geschiedenis en kunst.

Afgescheiden van de overweging, dat eenmaal een dergelijk wetsontwerp de Staten-Generaal zal bereiken, hebben B. en W. van Den Haag gemeend, op grond van de groote gemeenschapsbelangen, die door het uitblijven eener wettelijke regeling verwaarloosd worden, een verordening in het leven te moeten roepen, ja zelfs al zou deze ingrijpende beperking van hooger hand kunnen worden betwist.

De strekking van de verordening komt op het volgende neer: Door een in het leven te roepen commissie van advies wordt een lijst samengesteld van gebouwen of gedeelten van gebouwen, welke uit een oogpunt van geschiedenis en kunst van belang zijn. Deze lijst kan — door amendeering van eenige artikelen onzerzijds — naar behoefte worden aangevuld en gewijzigd, waardoor ook de gelegenheid wordt geopend gebouwen van den laatsten tijd, dus meer speciaal uitingen van moderne bouwkunst en beeldhouwkunst tegen vandalisme te beschermen. Men herinnere zich de geschiedenis van Berlage's landhuis „Parkwijk“ te Amsterdam. Aan den anderen kant is het mogelijk gebouwen, waarvan de kunstwaarde van een twijfelachtig gehalte is en waarover de meeningen in den loop der tijden zich kunnen wijzigen, van de lijst af te voeren.

De commissie van advies bestaat uit elf leden, waarvan vier door B.W. en aan te wijzen vereenigingen van belangstellenden ieder één lid aanwijzen, en drie leden rechtstreeks door B. en W. worden aangewezen. De directeurs van den dienst der stadsontwikkeling en volkshuisvesting, van het bouw- en woningtoezicht van de gemeentewerken en van den dienst voor kunsten en wetenschappen zijn ambtshalve leden. De werkwijze dezer commissie zal door een instructie worden geregeld.

De eigenaar, wiens eigendom op de lijst is geplaatst, krijgt daarvan onmiddellijk bericht en kan daarover binnen dertig dagen in beroep gaan bij den gemeenteraad. Behoudens vergunning van B. en W. is het verboden een gebouw of een gedeelte van gebouw geheel of gedeeltelijk te sloopen of in- en uitwendig te veranderen. B. en W. zijn voorts bevoegd aan die vergunning voorwaarden te verbinden. Is eenmaal een vergunning voorwaardelijk verleend of geweigerd, dan staat aan den belanghebbende beroep open bij den gemeenteraad, mits dit bezwaarschrift binnen dertig dagen na het besluit wordt ingediend. De Raad benoemt uit zijn midden een commissie, ten einde de bezwaarschriften te onderzoeken en daarover aan hem bericht uit te brengen, op de wijze als het beroep op den Raad ingevolge de bouw- en woonverordening is geregeld.

Ten slotte is de strafbepaling overeenkomstig de wet en gelijklopend met die welke voor overtredingen van de bouw- en woonverordening wordt toegepast. Er is twijfel geopperd of vandalen zich door de geringe geldboete van ten hoogste 25 gulden of 6 dagen hechtenis zullen laten weerhouden om hun booze plannen ten uitvoer te leggen. De strafmaat is evenwel niet het criterium; de medezeggenschap van het bestuur der gemeente over het beheer der monumenten is het leidende beginsel geweest.

Moge spoedig een gunstig besluit van Gedeputeerde Staten volgen en andere gemeenten doen overwegen in denzelfden geest werkzaam te zijn.

DE MODERNE BOUW-BEELDKUNST IN GEVAAR.

Onze moderne tijd heeft behoefte aan 't groote gebaar. Daarmee wil allerminst gezegd zijn, aan „pompeus gebaar”. Het groote dat *grootsch* is. Het groote, dat groot gezien is (visioenair), door groote mannen geschapen. Een groot man, die in allerlei maatschappelijke moeilijkheden, toch *groot* kan zijn en blijven, en zich niet laat intimideeren, door ijdelheid en liefkoozingen, waarvan het tastbare effect is, een goed gevulde geldzak . . . een groot man, die als een Rembrandt *onaantastbaar is, omdat hij niet anders kan* (en niet omdat hij zich deze tooneel-allure heeft eigen gemaakt), een groot man, in deze beteekenis, zal blijken te zijn . . . in onze meer dan verslachte maatschappij van vriendje-en-champagne . . . een natuurwonder. Een maatschappelijke excentriek, en toch . . . wij allen *snakken* er naar, dat er *eindelijk* weer eens een groot man zal geboren worden, die met volle vuisten durft vechten tegen conventie, en fatsoen, en alles liever ondergaat, dan te buigen voor den wil der menschheid.

Wij allen gevoelen, dat er slechts redding voor onze ziel te vinden is, door afzondering in de grootsche, en toch reine, en bovenal . . . oprechte natuur. Natuurmonumenten, als 'n bosch, of 'n hei, of 'n zee . . . wat schragen ze, wat bouwen ze op, wat staan ze loodrecht gekant tegen de kleine menschheid in zijn centengepieker. Dat vervloekte centengepieker is de oorzaak van aller menschen kleinheid. Want in oorsprong *moet* de mensch geweest zijn: *heerscher*.

De tot nu toe nog niet heelemaal aangetaste en zieke „mensch” gevoelt dit alles evenzoo, en levende in onzen modernen tijd, heeft hij . . . die de drager is van den tijd . . . behoefte aan 't groote gebaar.

De *Bouwkunst*, die het totaal-begrip is van 's menschen hooger psychisch leven, die de drager is van alle saamgevoegde en gelijkgestemde klanken van den nieuwen

tijd. Zij toont al meer en meer, in onze samenleving, dat ook zij behoefte heeft aan 't groote gebaar. Men bouwt bijna geen huisjes of huizen meer. Men bouwt geheele straten, geheele bouwblokken. Al dan niet met ramen en deuren van fabriekswerk vastgestelde maten . . . (als zijnde de kleingeestige bijkomstigheden van weinig of geen belang). Men bouwt paleizen voor den geldhandel, voor de ijdelheid, voor 't vermaak, voor het *kloppende moderne leven*. Zoo-ooit, dan is *nu* toch wel heusch voorbij, de aanbidding-van-ons-verleden. Alle renaissance . . . wat is ze in uiting, in aanvoeling, toch buitengemeen kleinzielig. Klein gezien . . . welwillend en braaf, en bovenal fatsoenlijk en netjes. De St. Pieter te Rome, is en blijft ten slotte . . . *klein-van-geest*.

Wij die een forscher tijd beleven, en van dien tijd zelf een onafscheidelijk deel vormen, *kunnen* niet langer dat dualisme aanvaarden, toestaan, op-den-koop-mee-nemen . . . Wij, wij *kunnen* niet anders, (wanneer wij waarachtig en oprecht zijn, en *niet* om onzen geldzak denken) dan ons er vierkant tegenoverstellen, met een élan, en een overtuiging, die geen weerstand kent. Wij moeten *geen* water bij den wijn gieten, wij moeten niet voorzichtig de klippen omzeilen, om ons leven uit te zeggen, maar wij moeten desnoods beuken met vuisten. Er moet geleefd worden, er moet gebeeldhouwd, gesierd . . . zoo als onze grootsche tijd dat gebiedt, en wee hem, die uit kleinzielige overwegingen . . . in casu uit geldzakoverwegingen, zich zelf verloochent. De *tijd* . . . zal hem uitstooten.

Zoo heeft de *tijd* reeds menigeen uitgestooten. Al de beeldhouwers, die hun brave Renaissance-werk gereed maakten, voor de gebouwen, die 't-betalen-konden, als Vredespaleis, of Rotterdamsch Raadhuis . . . ze hebben hun brevet van *onvermogen* meegegeven. *Juist door hun* . . . museum-van-antiquiteiten-werk. Toon Dupuy, Prof. Odé, Halbertsma, ook al verbreekt daarmee de *eenheid* van begrip. Een staalkaart van beeldhouwers-vaardigheden, die feitelijk allemaal op 't zelfde neerkomen, en *das* niets meer te zeggen hebben, en daardoor juist het begrip *bouwbeeldkunst* dat het heelemaal niet is, maar 't wil schijnen, omdat het aan een gebouw vastzit, in discrediet brengen.

Wat brengen al die beelden ons verder. Alléén *nog* verder van de grootsche godenkunst van Egyptenaren, en Boedhisten. Met de Grieken zijn wij in het *realisme* beland, en . . . ook al hebben de Romantiek en de Gothiek ons beelden van geestesvervoering gegeven . . . wij zijn er helaas *nooit* meer uitgeraakt. De opmerking, moeten wij dan terug naar de Egyptenaren, naar de Perzen, naar de enz. enz. is te veel een kruideniersvraag, dan dat wij ook maar willen trachten, daar onze beantwoording naar te richten. Wij willen *noch* Renaissance, *noch* . . . Egyptische kunst . . . wij willen *ons zelf*. En dat wij de reflectanten zijn van den *tijd* (dien wij zelf weer deden bestaan . . .) die grootsch is door zoeken naar *oprechtheid* in levensgang, en uit hoofde van dien, slechts den drang gevoelen van het groote(sche) gebaar, geeft ons het recht, ons met alle macht te verzetten, tegen de saai en welwillende brave sleur der conventionisten.

De beeldhouwkunst heeft geen boetseerspanen nodig. Ze heeft stoere vuisten nodig, die met een honten hamer modelleeren, en beeldhouwers, die slechts *dat* visioenair zien, wat *grootsch* is.

Nog niet lang geleden klonk het door den lande . . . *er is kondschap gedaan, dat monumentale gebouwen alleen monumentaal kunnen zijn wanneer ze in natuursteen zijn opgetrokken*.

Dat onze moderne tijd bezig is, het *tegendeel* te demonstreeren, zullen de

Utrechtanaren U wel kunnen duidelijk maken. Immers daar wordt gebouwd, en is bijna gereed, het groote en grootsche monument-van-moderne-administratie der moderne Nederlandsche Spoorwegen, welke modern-gefuseerd zijn. Daar is een paleis gezet, dat aan stoere en monumentale en *toch* fijne kracht, een (onbewuste) herleving is van het Paleis van Darius, der Perzen.

Dat er aan dit moderne gebouw, dat een *grootsch gebaar is*, geen moderne *bouw-beeldkunst* toegepast is kunnen worden, is ook alweer een gevolg van onzen modernen tijd, die alle geld opslokt, voor den arbeider die de gehate bourgeoisie wil nadoen in zijn onmiskenbare levensfouten en kleinheden met grootheidswaan.

Er zal een tijd komen, dat de gedane kondschap in cursief hierboven, een demonstratie wordt van een kleinburgerlijk begrip.

Onder de jonge moderne bouwmeesters, die het waarachtige hooger stellen dan den geldzak heeft een dergelijke kondschap dan ook meer de kracht van een roode lap voor een stier, dan juist andersom. Er zullen dan ook wel redenen zijn van anderen aard, (welke in dit bestek geen bespreking behoeven), dat er groote plannen worden in gereedheid gebracht van hotelbouw, van bankbouw, van *leven-bouw*, die in natuursteen-uitvoering zullen geraken.

De bouwmeesters... ze gevoelen bij voorbaat de groote lijn, en gaven hun opdrachten reeds in Muschekalksteen, of in Travertin of Dolimyth, en andere graniet-soorten. Heusch niet uit 'n oogpunt van onverwoestbaarheid. Die het *leven* om zich heen begrijpt, zal ook inzien, dat *al wat bestaat, waard is dat het vergaat*. Wie garandeert ons, dat het nageslacht, het nu nieuwe Rotterdamsche Raadhuis niet afbreken zal, voor luchtvaartdoeleinden, om eens iets gansch-onverwachts te noemen. Neen... *niet* uit 'n oogpunt van „burgerlijk-gevoelde slijtage”, maar alleen uit 'n oogpunt van *aesthetisch-krachtig aanvoelend* materiaal. Maar... *dan moet er ook bouwplastic zijn, die even krachtig en monumentaal meespreekt*. Dan moeten er mannen zijn, die met houten hamers modelleeren, die met volle vuisten werken, en grootsch zien. Die niet „prutsen” zooals dat op een academie wordt geleerd, door brave en veel-anatomie-geslikt-hebbende leeraars. Beeldhouwers, als stoere mijnwerkers. Kerels als bokkers. En nu wil dit *natuurlijk allerminst zeggen... lichamelijk krachtig, doch geestelijk feodaal en grootsch*. Door de twee genoemde gebouwen, is er meteen een *selectie* ontstaan onder de beeldhouwers van- en zonder- naam. *Deze juist... heeft onze moderne tijd niet nodig*.

De tijd van dualisme is voorbij. De beide genoemde gebouwen... ze brachten ons aan beeldhouwkunst *niets verder*. Nu is het de tijd geworden voor de jonge beeldhouwers, die, zooals Kromhout dat laatst nog zoo duidelijk heeft gezegd... *saamgegroeid zijn met de Moeder aller kunsten. Saamgegroeid met de bouwkunst*.

Vrederust, Leiderdorp.

WILLEM C. BROUWER.

TIJDSCHRIFTEN.

Berliner Architecturwelt, Jaargang XXI. Heft 11/12.

Dit geheele nummer is gewijd aan het werk van den architect Otto Kuhlmann, specialist in Kerkgebouwen, in allerlei stijl en religie.

Deze aflevering is de laatste; het tijdschrift houdt op te bestaan.

Het eindigt tegelijk met een tijdvak in de Duitsche bouwkunst, dat ongeveer 20 jaar duurde, en waaraan nu alle levensgeesten ontwijken moesten, omdat de huidige sociale atmosfeer er geen levenskracht meer aan geven kon.

Het is het tijdperk van de glorie der Cremers, der Wolfensteins, der Kaisers, der Lichts, en hoe ze allemaal heeten.

De Berliner Architecturwelt zal voor den toekomstigen bouwkunstgeschiedvorschuer documenteële waarde hebben.

Voor den scheppenden architect hebben de 28 fraaie banden geen beteekenis meer. Hebben ze het eigenlijk ooit wel gehad?

J. P. M.

188

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPÉ, MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOVEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1-6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 7 AUG. 1920. - No. 32.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Arbeiderscoöperaties, door Ir. J. B. van Loghem. — Commissies van advies inzake woningbouw, door J. P. M. — Ontvangen boekwerken. — Het platte dak.

ADVIESCOMMISSIE INZAKE WONINGBOUW.

De Minister van Arbeid heeft ingesteld een commissie welke taak het zal zijn hem van advies te dienen in zake maatregelen betreffende: 1e. de distributie der aanwezige werkkrachten; 2e. den invoer van buitenlandsche werkkrachten; 3e. regularisatie in den bouw; 4e. de opleiding van werkkrachten, een en ander voor zoover het betrekking heeft op den burgerlijken bouw hier te lande, en in die commissie benoemd: tot lid en voorzitter den heer W. de Vlughwethouder der gemeente Amsterdam; tot lid de heeren ir. J. W. Albarda, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te 's-Gravenhage, voorzitter der Centrale Commissie van Bijstand voor de arbeidsbemiddeling; A. Allesie, lid van het hoofdbestuur van den Nederlandschen Roomschen Katholieken Bouwvakarbeidersbond te Utrecht; Ir. P. Bakker-Schut, directeur van den Gemeentelijken Dienst der Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting te 's-Gravenhage; W. van Blijenburg, lid van het hoofdbestuur der Landelijke Federatie van Bouwvakarbeiders te Amsterdam; Anth. Folmer, directeur van den Dienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling te 's-Gravenhage; F. den Herder, voorzitter van den Nederlandschen Aannemersbond te Zwolle; G. Kapteijn, lid van het hoofdbestuur van den Algemeenen Nederlandschen Bouwvakarbeidersbond te Amsterdam; ir. A. Keppler, directeur van den Gemeentelijken Woningdienst te Amsterdam; mr. L. Lietaert-Peerbolte, directeur-generaal, hoofd der afdeling Volksgezondheid bij het Departement van Arbeid te 's-Gravenhage; ir. A. Plate, directeur van den Gemeentelijken Woningdienst te Rotterdam; H. Rutgers, voorzitter van den Bond van Patroonsvereenigingen in Nederland te 's-Gravenhage; J. A. Schaafsma, lid van het centraal bestuur van den Nederlandschen Christelijken Bouwvakarbeidersbond te Utrecht; H. van der Schaar, bouwondernemer te Amsterdam; J. F. H. Spier, voorzitter van den Centralen

Raad voor de bouwbedrijven te Amsterdam, en tot secretaris den heer Meijer de Vries, commissie bij den Dienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling te 's-Gravenhage (H.bd.)

AMSTERDAMSCHER TENTOONSTELLING VOOR WONINGINRICHTING.

Naar we vernemen wordt de tentoonstelling voor woninginrichting, welke van 15 Augustus tot 15 September in het Stedelijk Museum alhier gehouden zou worden, uitgesteld. De datum is nu vastgesteld op 15 Mei tot 30 Juni 1921. Hierdoor heeft de werkkommissie van het tentoonstellingscomité, waarvan de Heer Keppler, Directeur van den Woningdienst het voorzitterschap heeft aanvaard, de gelegenheid gekregen de tentoonstelling in de puntjes voor te bereiden. Zooals bekend is, zal hier slechts datgene ge-exposeerd worden, dat door de deskundige Commissie geschikt geacht wordt voor de inrichting van de moderne arbeiders- en kleine middenstandswoning. Al wordt de omvang hierdoor beperkt, het gehalte kan daarbij slechts winnen. De Commissie heeft zich op het standpunt gesteld, dat geen vaak misleidende reclame van firma's, maar zaakkundige voorlichting de aantrekkingskracht van de tentoonstelling moet vormen. Ze ziet zich in haar streven aangemoedigd doordat Burgemeester Tellegen het Eere-Voorzitterschap heeft willen aanvaarden, terwijl Wethouder Wibaut daarvan Voorzitter werd.

Als technisch en aesthetisch raadsman zal het Comité ter zijde staan, de architect E. J. Kuipers, die op dit gebied reeds meermalen goed werk leverde.

In hoofdzaak zal de tentoonstelling bestaan uit de inrichting van een zestal woonkamers en evenveel slaapkamers. De ontwerpen daarvoor worden door bekende meubelarchitecten in overleg met de werkkommissie vervaardigd. Daarbij is het moeilijke probleem op te lossen voor weinig geld een geheel te verkrijgen, dat voldoet aan redelijke eischen voor duurzaamheid en goede vormen. Nu gelukkig in de laatste jaren meer en meer voor den volkswoningbouw architecten van naam zich beschikbaar stelden, verdient het streven hartelijke toejuichingen, ook de stoffeering van deze woaringen in overeenstemming daarmede te brengen. De vereenigingen „Kunst aan het Volk” en „Kunst voor Allen” welke ook vertegenwoordigd zijn in het tentoonstellingscomité, deden op dit gebied reeds menig verdienstelijk

stuk werk. De tentoonstelling sluit bij dezen arbeid aan en wil een prikkel zijn tot nieuwe pogingen in deze richting.

Maar ook de zuivere praktische eischen, van zooveel belang voor de huisvrouw, die het zonder betaalde hulp moet stellen, hebben de volle aandacht. Een tweetal keukeninrichtingen, alsmede badkamers en waschgelegenheden zullen hiervan doen blijken.

De commissie heeft hiervoor de zeer deskundige voorlichting kunnen verkrijgen van Mevrouw v. d. Ploeg-Deggeller, Directrice van de Nieuwe Huishoudschool en Mej. Wolf, Directrice van de Gem. Openbare Huishoudschool, terwijl ook de diensten der Electriciteitswerken en Gasfabrieken hun volle medewerking verleenen.

Aan de tentoonstelling zal nog een loterij verbonden worden. De prijzen zullen bestaan uit allerlei onderdeelen van de woninginrichting, de hoofdprijzen zullen gevormd worden door eenige der geëxposeerde woonkamer-ameublementen en slaapkamerinrichtingen.

NADERE VOORSCHRIFTEN VOOR WONINGBOUW.

De minister van arbeid heeft een circulaire tot de gemeentebesturen gericht, waarin o.a. gezegd wordt:

De ervaring heeft geleerd, dat het voor woningbouwverenigingen en gemeentebesturen wenschelijk is, eenige normen te hebben, waaraan zij zich bij het ontwerpen van bouwplannen van arbeiderswoningen kunnen houden.

Dit geldt in het bijzonder de inhoudsruimte van woningen en de verhouding tusschen exploitatiekosten en huurprijzen.

Ik ben daarom voornemens in het vervolg de volgende schaal toe te passen bij de beoordeeling van woningplannen.

Woningen met een inhoud van minder dan 225 M³ moeten in den regel opbrengen aan huur ten minste 50 % van de exploitatiekosten; woningen met een inhoud van 226-275 M³ in den regel ten minste 60 % van de exploitatiekosten; woningen met een inhoud van 276-300 M³ in den regel ten minste 70 % van de exploitatiekosten. Voor woningen met grooteren inhoud worden voorschotten en bijdragen niet verleend.

Ik vestig uitdrukkelijk uwe aandacht er op, dat bovenstaande percentages, die aan huren moeten worden opgebracht, minima zijn en dat bij de vaststelling van de definitieve huren rekening moet worden gehouden met de hoogere draagkracht van de huurders.

Winkels vallen buiten deze regeling; zij worden met de daarboven liggende woningen als een geheel beschouwd, dat een huur moet opbrengen, die de exploitatiekosten dekt.

Voor woningen voor groote gezinnen ben ik bereid eenige afwijking van deze schaal, zoowel wat inhoud als wat huur betreft, toe te staan.

De inhoud van de woningen wordt gemeten buitenwerks van den bovenkant van den vloer; heeft de woning een schuine kap dan tot de halve

kaphoogte. Opdat zooveel mogelijk nuttige woonruimte worde verkregen verdient het aanbeveling geen hooge schuine kappen te maken, maar lage gebroken kappen.

Voor hoogte van woonverdiepingen moet als regel worden aangenomen 2.70 M., voor hoogte van slaapverdiepingen 2.40.

Bij de berekening van den inhoud van de woningen worden buiten rekening gelaten schuren en kelders, bij verdiepingswoningen bovendien een matige bergruimte op den zolder. Kelders kunnen wegens de hogere kosten slechts bij uitzondering worden toegelaten en dan nog alleen indien de meerdere bouwkosten van de kelders door hogere huuropbrengst worden gedekt. In den regel kan met kelderkasten worden volstaan.

Indien boven- en benedenwoningen worden gebouwd, behoeven de benedenwoningen niet aan den eisch betreffende drie slaapkamers te voldoen, wanneer het aantal van die woningen niet meer dan een derde van het geheele bouwplan bedraagt.

Op de teekeningen van bouwplannen waarvoor steun wordt gevraagd, moet in het vervolg de inhoud van de woningen worden vermeld.

Het heeft meermalen de aandacht van den Minister getrokken dat, ook in bouwplannen van vrij beperkten omvang, verschillende typen van woningen worden opgenomen, die zich meermalen dan nog kenmerken door grilligheid en gezochtheid. Blijkbaar bestaat er een streven om de schoonheid te vinden in veelafwisseling van woningtypen en in grilligheid en gezochtheid van lijnen voor ieder type. Dit alles drijft de kosten opzonder dat de schoonheid gediend wordt.

Met den meesten aandrang wijst de circulaire op de noodzakelijkheid, in dezen de grootste soberheid te betrachten, zoowel ter besparing van onnoodige kosten, als ter wille van de schoonheid, die hier zonder kostenverhooging kan worden gediend.

In het vervolg kan dan ook niet meer worden gerekend op steun voor plannen als hier bedoeld.

Binnenkort zalden gemeentebesturen een verzameling van woningtypen worden toegezonden, die als grondslag voor bouwplannen kunnen dienen.

Met betrekking tot den bouw van middenstandswoningen merkt de minister het volgende op:

In het vervolg zal subsidie alleen gegeven worden voor woningen, die niet meer dan 450 M³ inhoud hebben, gemeten als hierboven aangegeven. In den regel behoeven de woningen niet zoo ruim te zijn, maar kunnen zij min of meer beduidend beneden deze grens blijven.

De huur moet voortaan berekend worden op den grondslag van 170 à 200 % van de bouwkosten van 1914.

De bovenstaande nadere regeling voor arbeiderswoningbouw en voor middenstandswoningbouw zal niet gelden voor plannen, waarvan de voordracht van B. en W. bij den Raad reeds aanhangig was op den dag, waarop de circulaire den gemeentebesturen werd toegezonden. H.BI.

ARBEIDERSCOÖPERATIES.

Aan het verzoek van de jaarvergadering van den B.N.A. van 10 Juli l.l. om mijn gedachten te willen uiten over arbeiderscoöperaties voldoe ik hierbij gaarne, en spreek tevens den wensch uit, dat zij, die bekend zijn met de werking van bestaande coöperaties of zij, die op de hoogte zijn van plannen tot het oprichten van coöperaties, hiervan melding zullen maken in de kolommen van dit blad.

Daar het in de bedoeling van het bestuur ligt het onderwerp in een ledenvergadering te behandelen, zal het van veel belang zijn, dat ieder zich thans reeds een duidelijk beeld vormt van de nieuwe maatschappelijke uitingen, die zeker ook den arbeid van den architect zullen wijzigen. Ik zal trachten, voor zoover de ruimte het toelaat de veranderingen van onzen arbeid sedert ongeveer 1910 aan te duiden, en hieruit conclusies te trekken.

Tot omstreeks 1910 kon de architect in de meeste gevallen, hetzij bij publieke, hetzij bij onderhandsche aanbesteding erop rekenen, dat een voldoende aantal aannemers niet alleen concurrerend inschreven, maar ook zoodanig, dat de aanneemsom ongeveer overeenkwam met de begrooting van den architect. Dit getuigt van groote stabiliteit van materiaalprijzen en arbeidsloonen, zoodat de verschillen in de aanbestedingsbedragen in hoofdzaak kunnen geacht worden te zijn voortgekomen uit de factoren, die in het algemeen het vrije concurrentiesysteem in zijn hoogste fase beheerschen. Voor den architect was deze tijd uit administratief oogpunt de tijd zonder zorgen. Zijn begrootingen waren in werkelijkheid grootheden, die klopten, en zijn administratieve arbeid kon na de aanbesteding zoo goed als afgedaan beschouwd worden. De aannemer had niet te kampen met moeilijkheden in zake aankoop materiaal en geschillen der werklieden; hij kon zich geheel aan zijn werk geven, en dit zoo economisch mogelijk regelen.

Na 1910 ontstaat een kentering. De voor dien tijd sporadisch voorkomende geschillen met arbeiders nemen toe, wat ten gevolge heeft, dat ook van de aannemers andere eigenschappen o.a. diplomatieke worden gevergd.

Tegenover de hechter wordende aaneensluiting der arbeiders, treden de aannemers eveneens in meer gesloten gelederen op. Het is de strijd, die in alle kapitalistische landen met steeds grooter kracht in de nieuwe eeuw wordt gevoerd en door den oorlog niet alleen tot ongekende hoogte is gestegen, maar ook duidelijk in de praktijk heeft aangetoond, wat theoretisch reeds lang door Marx e. a. was aangekondigd.

De tijd van 1910 tot 1914 kenmerkt zich in het bouwbedrijf, doordat in dezen tijd de vrije concurrentie, de groote kracht van den bloeitijd van het kapitalistisch stelsel, begint te vervormen om langzaam plaats te maken voor de samenwerking van hen, die gemeenschappelijke belangen hebben, welke samenwerking niet uit een oogpunt van maatschappelijk belang geschiedt, maar uit zelfverdediging in eerste instantie, daarna tot bevoordeeling van eigen kring ten koste van de gemeenschap.

De architect heeft zich in dezen tijd voor den oorlog niet altijd rekenschap gegeven van de exacte waarde der werkende factoren (het groeiend proces teekent zich thans ook duidelijker af dan toen), maar de tegenzin, die bij den eenen architect meer, bij den anderen minder tegen het systeem van aanbesteding heeft bestaan in die jaren, is een duidelijk bewijs, dat de architect gevoelde, dat hij bij de uitvoering der werken niet meer de noodige toewijding van de zijde van den aannemer bemerkte. Dit sproot ten deele voort uit moeilijkheden, waarin de aannemers kwamen door den algemeenen economischen strijd, waardoor minder tijd beschikbaar was voor hun werk, maar ten deele ook uit het feit, dat gemakkelijker methoden om zich financieel staande te houden dan met arbeid, de aannemers lokte zich deze methoden eigen te maken. Zij volgen de werkwijzen van andere kapitalistische groepen, die door aaneensluiting tot prijsbepaling komen.

Elk architect heeft dit bewust of onbewust gadeslagen en heeft zich instinctmatig verweerd tegen het verzwakken der goede werkmethode. Aanvankelijk heeft

hij dit gedaan door publieke aanbesteding te vervangen door onderhandsche en ten slotte door uitvoering in eigen beheer of door opdracht aan enkele aannemers, die te midden der zakkende tendenzen nog liefde voor hun werk hadden behouden. Bij het werken in eigen beheer, zoowel als bij opdracht aan een enkelen aannemer is het concurrentiesysteem verlaten, niet uit vrijen wil, maar als noodzaak, omdat het systeem verworpen is en zichzelf heeft overleefd. De architecten, die het systeem der vrije concurrentie tot voor den oorlog hebben gehuldigd door dik en dun, hebben dit meestal uit sleur of gemakzucht gedaan of onder invloed van den lastgever, maar zeker niet uit besef, dat zij daarmee hun werk hoog hielden, want zij moeten hebben gezien, dat het peil der uitvoering steeds daalde.

Tijdens den oorlog is op kunstmatige wijze veel gestabiliseerd. Door distributie en toeslagen zijn zoowel loonen als materialen nog lang binnen zekere grenzen vooraf te beoordeelen geweest, maar deze stabiliteit werd zwakker en zwakker om ten slotte geheel labiel te worden. De stijgende vraag naar gebouwen, heeft het vrije concurrentiesysteem vrijwel geheel teniet gedaan, daar de aannemers slechts dat werk aanvaarden, dat een zoodanige risicowinst kan opleveren, dat alle onzekere posten dubbel en dwars zijn gedekt.

Dit heeft aan de eene zijde groote winsten aan de aannemers bezorgd, maar aan de andere zijde verbittering tegen hun handelingen verwekt, daar niet alleen de luxe bouw hieronder gedrukt ging, maar ook de woningbouw overmatig financieel werd belast. Het blijkt dus, dat de aannemers zich voorbeeldig aan de wisselende tijden hebben aangepast. Zij werden in plaats van vaklieden gewone handelaars in verwerkte materialen en arbeidsloonen. Hun werkplaatsen zijn overbodig geworden, doordat de fabrieken allen arbeid voor hen verrichten. Zij administreeeren alleen den arbeid, en zij doen dit zoo goed, dat zij in hun ijver om eigen veiligheid te verzekeren, de belangen der gemeenschap en de belangen van het werk, dat aan hen wordt opgedragen, niet voldoende behartigen.

Zoedoende zijn zij oorzaak, dat terwijl vroeger de aannemer ook door de werklieden als de kundige vakman zoo niet geëerd dan toch gewaardeerd werd, deze waardeering thans haar nulpunt nadert en zelfs in vele gevallen beneden nul is gedaald. Het spreekt vanzelf, dat hierbij de goeden door de kwaden mede lijden.

Het proces is niet meer te keeren, temeer omdat aan de zijde der arbeiders niet alleen het respect is gedaald voor den patroon, die geen vakman is, maar tevens omdat onder de arbeiders door organisatie het begrip van eigen kracht is gewekt, en omdat die kracht met geen geweld zal zijn te keeren. In dit stadium heeft thans de architect zich rekenschap te geven van zijn houding tegenover de arbeidersmachten, die zich organiseren en den strijd aanbinden tegen een systeem, waarbij de aannemer als onmisbaar geldt. Waar de architect in de oorlogsjaren met steeds grooter tegenzin het aannemersgilde heeft zien opereeren, en van vakorganisatie heeft zien degenereren tot slimme handelaarsbent, zal hij zeker met blijdschap het ontstaan van nieuwe vormen van aanneming begroeten. De architect bedenke hierbij, dat ook zijn werkkring zich zal moeten wijzigen. De tijd is te ernstig voor de luxe van het handhaven van uitsluitend teekenarchitecten. De architect, die zich niet geeft geheel aan het maatschappelijk gebeuren, en hierdoor zijn scheppingen niet tot de meest economische tijdsuiningen maakt, zal nog slechts tot stand kunnen brengen de laat-kapitalistische bouwwerken, die hoewel soms niet zonder bekoring, toch als kasbloemen op bloeiende zomerweide zullen schitteren en vergaan.

De moderne architect zal geroepen zijn in het geheele productieproces de meest economische wijze van werken te zoeken en tevens weer te ontdekken waar nog liefde voor den arbeid om den arbeid is, en hoe die liefde kan aangewakkerd worden. Voor liefde tot arbeid is ook geloof noodig in de noodzakelijkheid van dien arbeid en geloof in de voorwaarden waaronder die arbeid plaats heeft.

Nu is het geloof in arbeid onder een patroon als loonarbeider kapot en elke

loonarbeid zal op den duur failliet gaan. In wezen bestaat er een groot verschil tusschen inkomsten die door eigen initiatief kunnen vergroot of verkleind worden en tusschen loonarbeid, ook al zal door tariefwerk door eigen kracht een vergroting van het loon mogelijk zijn. Dit laatste zal zelfs den tegenzin in loonarbeid bij den arbeider vergrooten. Hij gevoelt, dat de ontwakende krachten van zelfwerkzaamheid door tariefwerk worden gedood, omdat zijn geest zich steeds moet dwingen binnen het kader van hetzelfde werk, zoodat zijn slechtste zijden, zijn slimheden werden aangeweekt ten koste van zichzelf en het werk. De werking is geheel anders, wanneer een arbeider zich in het belang van het einddoel en tevens uit eigen voordeel inspannt in vrijen gemeenschappelijke arbeid, dan wanneer hij in welken vorm ook als loonarbeider tot grooter arbeidsprestatie wordt aangespoord. Waar het geloof in loonarbeid kapot is, zal geen poging blijvend slagen om dezen loonarbeid weer economisch tot een hoogte op te voeren, waardoor de productie gebaat zal zijn. De arbeiderscoöperaties, die bestaan en zullen ontstaan, hebben dus reeds bij den aanvang deze voorsprongen, dat loonarbeid en tariefwerk onherroepelijk zijn verdwenen, om plaats te maken voor verdiensten, die door eigen kunnen en durf worden geregeld.

Maar juist dit laatste, het „kunnen” en de „duif” zijn twee factoren, die niet in gelijke mate worden aangetroffen als „ontevredenheid”, die ook een der oorzaken is, dat de arbeiders zich van den patroon wenschen te ontdoen.

Maar het „kunnen” en de „duif” zijn voorhanden onder de arbeiders, en wat aan kwaliteit en kwantiteit ontbreekt, zal door het geloof in het nieuwe productieproces aangevuld worden. De arbeiders zelf zien in, dat zij langzaam en voorzichtig moeten beginnen, omdat anders de uitsluitend ontevredenen hun gelederen binnendringen ten koste van hen, die kunnen en durven. De uitsluitend ontevredenen zijn in de massa-actie bruikbaar, in de coöperaties zijn ze althans voorloopig nog misbaar.

Hoe zal nu de architect tegenover de coöperaties staan? We kunnen zeggen vol hoop, maar eenigszins afwachtend, hoewel dit laatste ook zeker niet in te groote mate moet geschieden. Waar de arbeiders vertrouwen hebben in den architect als hun medewerker, behoort dit vertrouwen niet beschaamd te worden.

De architect zal zich dus terdege op de hoogte moeten stellen van de coöperaties. De besprekingen met zijn principaal zullen moeten bewijzen, dat hij niet afwacht, wat gaat gebeuren, maar hij zal de idee moeten verder dragen.

Wellicht zullen de komende tijden verschillende coöperatieve vormen zien geboren worden, zoowel omvattend alle werklieden als uitsluitend die van bepaalde vakgroepen. Hoe sterker het federatief verband tusschen deze groepen, hoe meer kans van slagen. — Wanneer de coöperaties zich tot de vakgroepen beperken zal de architect zijn bestekken moeten vervormen, zoodat partieele aanbesteding onmogelijk is — meer arbeid hierdoor ontstaan moet blijmoedig aanvaard worden, omdat hij een nieuw en groeiend productiesysteem helpt opbouwen, een systeem, waarin weer liefde tot den arbeid mogelijk zal zijn. Er zijn symptomen, die aanwijzen, dat aan de eene zijde coöperaties zullen ontstaan, die uitsluitend den arbeid zullen aannemen, zonder levering van bouwmaterialen, terwijl aan de andere zijde coöperaties bestaan en nog ontstaan, die de werken geheel, hetzij partieel, hetzij totaal zullen aannemen. Hoewel bij het eerste systeem een zekere premie zal gegeven worden voor het economisch verwerken van de door den bouwheer te leveren materialen, is de verantwoordelijkheid te dien opzichte minder groot dan in het laatste geval. Persoonlijk ben ik van meening, dat we premiestelsels te boven zijn, en dat deze ook geen middel zijn om tot werkelijk economisch gebruik der materialen te geraken.

Het opgerichte Amsterdamsche Bouwgilde schijnt op deze wijze met premies te zullen werken. De methoden zijn nog niet volledig te overzien, maar ik hoop, dat deze werkwijze slechts als overgang zal plaats vinden, daar een groot deel der krachten van de arbeiders onbenut blijft, terwijl een oneconomisch werkend ambtenaarscorps

die krachten zal moeten vervangen. Ten slotte moet de meest consequent doorgevoerde verantwoordelijkheid van elk lid der coöperatie het winnen.

Wat ik echter een onbegrijpelijkheid vind, is het feit, dat het Amsterdamsche Bouwgilde het tariefwerk blijft handhaven. Ik acht dit een zoodanige wondeplek in deze coöperatie, dat ik niet betwijfel of binnen zeer korten tijd zal hiertegen van arbeiderszijde ernstig geïnteresseerd worden. Als architect acht ik het uit den boze om de reeds genoemde redenen. Ik sta er zoo vijandig tegenover, omdat ik het menschonwaardig vind en economisch onverdedigbaar. Waar geloof in eigen kunnen is, en dit behoort in de coöperaties tot uiting te komen, werkt tariefwerk verzwakkend. Het is een uitbuitsysteem, dat in arbeiders-coöperaties zal blijken niet meer noodig te zijn. Evenmin als men hoofdwerk tot tariefwerk wil gemaakt zien, zoo behoort handenarbeid ook niet door tariefwerk verlaagd te worden. Al moge het gelukken tot heden nog in Amerika de hersens der arbeiders uit te schakelen in tariefwerk, de mentaliteit der Hollandsche arbeiders verzet zich daartegen, en gelukkig, want alles wat men elimineert zal blijken te geschieden ten nadeele van de gemeenschap.

Hoe zullen de aannemers staan tegenover een groeiend aantal coöperaties van arbeiders? Ik geloof, dat zij ze noode in het strijdperk zien treden, maar ze toch een open kans zullen geven. Trouwens tegenwerking zou weinig baten, daar bouwwerken, en vooral de woningbouw, zoo diep de algemeene belangen raken, dat tegenwerking van een groep moet mislukken, ook al zou deze groep nog zoo machtig zijn en h.v. gesteund worden door fabrikanten en handelaars in bouwmaterialen. De laatsten zullen gaan inzien, dat coöperaties met flinken ruggesteun zeker grooter waarborg bieden dan aannemers, die met arbeiders in loondienst schadelijk werken. En daar tevens het coöperatieve productiesysteem baanbreekt op elk terrein, zal de fabrikant ook van die zijde rekening moeten houden met de toekomst.

Mochten intusschen toch enkele aannemers moeilijkheden in den weg leggen aan arbeiders, die coöperatief werken, wanneer deze tijdelijk in loondienst moeten overgaan, dan zullen de arbeidersverenigingen krachtig genoeg zijn zich hiertegen te verweren. De architecten zullen ook daarvan op de hoogte moeten blijven, en zich gezamenlijk moeten keeren tegen insluipende misbruiken.

De thans werkende uitsluiting laat n.l. zien, dat ter bereiking van een gesteld doel door de aannemers en patroons middelen gebruikt worden, waarvoor zij zich moesten schamen, en welke middelen zij zeker, voordat ze in het nauw gedreven waren, niet zouden beraamd hebben.

De B. N. A. zal gaan beseffen, dat hij door nieuwe maatregelen een reguleerend wapen zal moeten verkrijgen, om dergelijke handelingen te keeren.

De groeiende coöperaties zoowel onder arbeiders als architecten en technici zullen mede door het groeiend vakverenigingsbewustzijn der leden, een phalanx kunnen vormen, die de maatschappij helpt in nieuwe banen te voeren en reactionnaire stroomingen tegenhoudt.

Ir. J. B. VAN LOGHEM.

COMMISSIES VAN ADVIES INZAKE WONINGBOUW.

In het officieel gedeelte van het Bouwkundig Weekblad No. 31 is een bericht opgenomen over instelling van een commissie van onderzoek naar de toestanden in het bouwbedrijf, ingesteld door den Minister van Arbeid. Aan de commissie is opgedragen:

1. een onderzoek in te stellen naar de toestanden in het bouwbedrijf
2. in een rapport mede te deelen, in hoeverre de toestanden in het bedrijf als ongewenscht zijn te beschouwen en, mede met het oog op de voorziening in den woningnood, wijziging behoeven,
3. in dat rapport aan te geven, wat naar het oordeel der Commissie als redelijke arbeidsvoorwaarden voor het bouwbedrijf zijn aan te merken.

Eenige dagen later gewagen de bladen van een andere door dezen Minister ingestelde commissie, welke tot taak zal hebben hem van advies te dienen in zake maatregelen betreffende: 1°. de distributie der aanwezige werkkrachten, 2°. den invoer van buitenlandsche werkkrachten, 3°. regularisatie in den bouw, 4°. de opleiding van werkkrachten, een en ander voor zoover het betrekking heeft op den burgerlijken bouw hier te lande.

Het is duidelijk dat de adviezen van beide commissies van veel beteekenis kunnen zijn bij de te nemen maatregelen voor den woningbouw, en daardoor voor het werk van den architect.

De architecten echter zijn in beide commissies *niet* vertegenwoordigd.

Dit feit moet in vakkundige kringen toch wel een vreemden indruk maken.

Wat is de leidende gedachte bij het samenstellen van dergelijke commissies?

Nu weten we allen wel dat het samenstellen van een staatscommissie of ministerieele adviescommissie een fijn en teer werk is. Zoo'n commissie is een bonbonnière, waarin de onderscheidene precieus stukjes met kennis en smaak wél overwogen uitgezocht en gerangschikt moeten worden.

Voor zoo'n commissie geldt dus zeker het bekende spreekwoord: *la critique est aisée, l'art est difficile.*

Maar als in één week tijd tot twee maal toe in belangrijke commissies, die adviezen moeten geven den technischen kant van het bouwvak rakend, de architecten ontbreken, dan mag van deze zijde toch zeker wel de vraag gesteld worden, hoe men zich in regeeringskringen de conjunctuur in het bouwvak in de naaste toekomst denkt.

Het is waar dat, vooral in de laatste commissie, personen zijn benoemd, van wie zeker is dat zij de belangen van de architecten, i. c. die van hun vak oefening, niet uit het oog zullen verliezen en ze zullen verdedigen, maar wie kan dat per slot beter dan de architecten zelf.

Want alleen zij, die sinds jaren de verworping van het ambacht, de verflauwing van de liefde ervoor en den achteruitgang van de kennis ervan bij de uitvoering van hun projecten hebben kunnen constateeren, alleen zij, zijn in de eerste plaats in staat te zeggen hoever het kwaad is ingevreten en bevoegd te beoordeelen welke middelen moeten worden aangewend om verbetering te kunnen krijgen.

Alleen zijn zij in staat de toestanden in het bouwbedrijf te onderzoeken en te schetsen, waarin zij sinds jaren hun ontwerpen slechts (en veelal nog slecht) konden verwezenlijken, dan na groote fysieke inspanning, waarbij de toewijding van den architect op de hoogste proef wordt gesteld door de nuttelooze beslommeringen en moeiten, vanwege . . . de toestanden in het bouwbedrijf.

Maar de architect is nitgeschakeld.

Hij is *quantité négligeable*.

Het bouwbedrijf is er niet meer om te bouwen, maar het is het terrein, waarop de maatschappelijke groepen zich thans hebben ontmoet en ontmaskerd.

En daarop schijnt geen plaats meer voor de architecten, die geen groep vormen, met een sociaal tendentiens streven.

Maar kan in dezen strijd tegen de macht van de materie over de menschelijke samenleving, (zooals P. L. Tak zich uitdrukte) de architect afzijdig blijven of gehouden worden, in wiens streven en werken de synthese moet liggen van de fundamenteele instincten van den geestelijken mensch?

Bij de samenstelling van den Rijkswoningraad heeft de Minister achteraf nog een architect — eerst niet opgenomen, — benoemd. Wellicht verandert hij ook thans nog van gedachte.

A chance may win what by mischance was lost.

J. P. M.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Technische meetinstrumenten en hun gebruik, handleiding tot 't terreinmeten, waterpassen, peilen en stroomsnelheidsmeten door F. Wind. 239 bladz. 303 figuren. Prijs f 6.90 gebonden.

Uitgever N.V. Uitgevers Mij. voorheen v. Mantgem & De Does.

Dit werkje verschijnt onder gewijzigden titel als 2e druk van „Landmeten en Waterpassen“; het is geschreven voor Bouw- & Waterbouwkundigen en geeft op duidelijke wijze wat deze noodig hebben.

De stof is zeer uitvoerig behandeld, de schrijver stelt zich blijkbaar op het standpunt, dat de grondbegrippen nooit in 't geringste verwaarloosd mogen worden.

Daar de samenhang van een en ander door den gemiddelden leerling zelden wordt ingezien, zou 't aanbeveling verdienen. Hoofdstuk V (Het uitzetten van gebouwen) met eenige voorbeelden te vermeerderen.

De schrijver heeft getracht een methodische uiteenzetting te geven en is daar m. i. in geslaagd. De uitvoering is goed verzorgd, het boek zal velen studeerenden welkom zijn.

SCHB

Het stadswoninghuis in Nederland gedurende de laatste 25 jaren, door J. H. W. Leliman, 4e en laatste aflevering. Uitgave Martinus Nijhoff.

Dit werk is thans met deze, laat verschijnende aflevering voltooid. In deze aflevering is ook de tekst opgenomen, die een beknopt overzicht geeft van het geleidelijk verval van het woninghuis van patricierzetel tot blokbouwmolecuul.

De schrijver concludeert:

„Wanneer wij in het algemeen de ontwikkeling overzien, die het stadswoninghuis gedurende de laatste jaren onderging, dan blijft, alles samengenomen, een indruk achter van herleving en vooruitgang, van toenemende belangstelling, die, in weerwil van vele belemmerende omstandigheden, stemt tot bevrediging en vertrouwen in de toekomst“.

De illustraties van deze aflevering geven ook vrijwel weer bekend werk. Enkele werken van jongere moderne architecten zijn plots op het tapijt gekomen. Hiermede verandert echter niet onze eerste indruk van het werk, toen we de eerste aflevering bespraken.

Bij een eventueelen herdruk zullen eenige onnauwkeurigheden dienen te worden verbeterd. De plattegrond op pag. 129 past b.v. niet bij den daarbij gereproduceerden gevel van hetzelfde huis. Voor een architect is dit niet erg — 't is maar zelden als zijn plattegrond met zijn gevels klopt — maar de belangstellende leek weet daar zoo gauw niet uit wijs te worden.

J. P. M.

HET PLATTE DAK.

In „Klei“, Orgaan van den Bond van Ned. Baksteenfabrieken en van den Bond van Dakpannenfabrikanten, staat het volgende bericht, onder den titel: „Waarom ook geen Pannendak“: „Te Bergen aan Zee nam een windhoos het dak van het huis der familie Denten en wierp het een eind verder weg, gelukkig zonder persoonlijke ongelukken te veroorzaken. Het was het eenige platte dak in het dorp. De bewoners van het huis waren afwezig“.

Dit ongeval doet ons plots een groot gevaar van het platte dak kennen, want door zijn *platheid* reageert het somtijds op stooten van een windhoos. Dat is een hebbelijkheid van het platte dak, die onaangenaam is en gevaarlijk zijn kan. Die *platheid* zou zelfs persoonlijke ongelukken kunnen veroorzaken. 't Is echt plat.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie; Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars. voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Grootte letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 14 AUG. 1920. - No. 33.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Wat zou kunnen zijn, door J. B. — Verkeersverbeteringen omtrek Spui te Amsterdam.

SALARISREGELING VOOR OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Op de jongste ledenvergadering is de salarisregeling nog niet bindend verklaard. Aangezien echter de salarissen van het rapport zijn goedgekeurd en aangenomen op de ledenvergadering van 24 April te Hilversum, dringt het Bestuur van den B. N. A. er bij de leden zeer dringend op aan deze salarissen aan te houden en opmerkingen, naar aanleiding van artikel 9 van de regeling, aan het Bestuur mede te deelen.

ADRES VAN DEN B.N.A. EN DE REDACTIE.

Het bureau van den B.N.A. is thans gevestigd: Amsterdam, Weteringschans 102. Telefoon Zuid 2736.

BESLUITEN GENOMEN OP DE LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. VAN 7 AUGUSTUS 1920.

De wijziging van Art. 6 § 13 en Art. 6 § 14 overeenkomstig den in de Mededeelingen No. 10 opgenomen tekst werd aangenomen.

De vaste contributie der leden en asp-leden bedraagt dus f 25.—.

De rekening en verantwoording van den Penningmeester over 1919 werd goedgekeurd en de Penningmeester gedochargeerd.

Betreffende het rapport van de salariscommissie werd door een der leden van den Gewestelijken Kring „Deventer“, namens den Kring, in overweging gegeven terug te komen op het

2 klasse stelsel. Over dit punt zullen alle Gewestelijke Kringen worden geraadpleegd.

Aangezien de Commissie zich niet bleek te kunnen vereenigen met de door het Bestuur van den B.N.A. voorgestelde voortzetting van haar taak, zal ook dit punt nog nader besproken dienen te worden.

Deze verandering in de voorstellen en het geringe aantal aanwezigen was de reden dat er over de bindend verklaring van de salarisregeling geen besluit werd genomen.

Inmiddels drong de vergadering er op aan dat aan de leden dringend zou worden verzocht de salarissen van het rapport aan te houden.

De punten 7 en 8 van de agenda werden aangehouden.

WEER EEN NIEUWE VEREENIGING.

De N. R. Ct. meldt:

„Vrijdag jl. hebben de gemeente-architecten en bouwkundigen van de eilanden IJsselmonde en de Hoekschewaard vergaderd om een eenvoudig bouwplan voor arbeiderswoningen vast te stellen. De vergadering werd geleid door den heer V. Vegt, gemeente-architect te Barendrecht.“

Op voorstel van den heer Lammers, gemeente-architect te Strijen, werd besloten, dat de aanwezigen elk voor zich een eenvoudige type arbeiderswoning in tekening zouden brengen, ter vergelijking met de verzameling, die de minister van arbeid heeft toegezegd.

Daarna is een Vereeniging van Gemeente-Architecten en Bouwkundigen ten Plattelande opgericht met een voorloopig bestuur, waarin gekozen werden de heeren C. Vegt te Barendrecht, J. Hulst te Oud-Beijerland en D. L. Lammers te Strijen, resp. als voorzitter, secretaris en penningmeester.

Het doel van de vereeniging zal zijn: krachten steun te verlenen aan eenvoudigen volkswoningbouw, en bevordering van een billijke uitvoering van de Woningwet.

Het ligt in het voornemen, de vereeniging te doen uitbreiden over geheel Z.-Holland en zoo mogelijk over het geheele land.“

PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERPEN VAN EEN TRANSFORMATORSTATION UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

VRAGEN:

34. Moet voor het inbrengen der kabels gerekend worden onder den vloer een kabelkoker, aan den voorgevel te sluiten met een lossen tegel met gaten of een kelder. Zoo ja hoe hoog en breed moet deze koker dan zijn en hoe diep de kelder?
35. Voor het opstellen van den transformator moet men dan nog rekening houden met gaten in den vloer?
36. Hoe hoog moet de lichtopening uit den vloer zijn?
37. Bestaat een vaste grootte voor de deur?
38. In plaats roosters mogen deze vervangen worden door Hasselmann kap?
39. Mag natuursteen of terracotta gebruikt worden?
40. Mogen muurverzwaringen gemaakt worden?
41. Mag het rooster iets grooter?
42. Moet het huisje van binnen bepleisterd?
43. Dienen de roosters voor ventilatie?
44. Mag hierin op andere wijze worden voorzien?
45. Mag het lichtstraal in anderen gevel?
46. Hoe groot minimum hoogte deur en moet deze naar buiten draaien?
47. Is de keus der steen vrij?
48. Mogen door eenzelfden ontwerper 2 of meer ontwerpen worden ingeleverd?
49. Moet de perspectiefteekening op een schaal 1 à 20?

ANTWOORDEN:

- In den betonvloer komt een opening voor het inbrengen der kabels.
Er komt geen kelder.
- Er komen eenige gaten in den vloer welke evenwel niet aangegeven behoeven te worden.
- Zie antwoord vraag 27.
Een bij 2 meter.
- Neen.
- Ja.
- Ja.
- Ja.
- Ja.
- Ja.
- Neen.
- Neen.
- 1 x 2 M.
- Ja.
- Ja.
- Ja.
- De grootte dezer wordt vrij gelaten.

WAT ZOU KUNNEN ZIJN.

Wel, dat is er tot nu toe nog niet. Aan het slot van een opstel, gepubliceerd in het nummer van 29 Mei, heb ik getracht, belangstelling te wekken en medewerking te verkrijgen voor de publicatie van woningontwerpen, gebaseerd direct op de tijdsbehoefte, en daarover discussies te openen in het Bouwkundig Weekblad.

De ontwerpen kwamen niet; bijgevolg ook geen discussie over de waarde van de voorgestelde middelen.

Er kan dus rustig geconstateerd worden, dat, wat men verwacht van dergelijke experimenten, niet veel is. Ten onrechte, naar ik meen.

Gewoonlijk plaatst een architect zich op het standpunt, dat hij zich aan moet passen bij de eischen, die lastgever en opdracht zelf hem stellen. Hierin kan zeker een prachtig arbeidsveld gevonden worden. De meeste opdrachten van den laatsten tijd gaan evenwel niet van bepaalde personen uit, maar van groepen menschen met ongeveer gelijke belangen. Dit heeft de bouwkunst allerminst geschaad niet alleen, maar juist de gelegenheid geopend, met bouwmassa's te werken, en deze tegen elkaar te stellen op een wijze, als tot kort geleden voor onzen tijd nauwelijks denkbaar geacht werd. De lastgevers zijn in het algemeen niet de onmiddellijk belanghebbenden meer, maar menschen, die den woningbouw een warm hart toedragen; die op hun terrein alles doen, om den woningbouw te bevorderen.

Het is hier niet de plaats om dit te preciseren, maar het is algemeen bekend, hoeveel er op sociaal, economisch en organisatorisch terrein voor de bevordering van het bouwen gedaan wordt; hoe er van den kant, waarvan de belangstelling komt, die zich om den woningbouw samentrekt, scherp acht geslagen wordt op maatschappelijke stroomingen, om er het beste van te maken, wat er voor dien bouw van te maken valt.

Of dit de bouwkunst ten goede komt of niet, staat buiten de zaak; de belangstelling is er en kan niet anders dan hoogelijk gewaardeerd worden; het is dan ook een verschijnsel, waar dankbaar rekening mee gehouden dient te worden. Moet daarom deze belangstelling van buiten af geen prikkel voor de architecten zijn, nu ook een meer open oog te hebben voor de maatschappelijke ontwikkeling, daar zij het toch zijn, wien het groote geluk ten deel valt, daaraan vorm te kunnen geven?

Door den zooveen geschetsten overgang van persoonlijke lastgevers in groepenlastgevers is de bouwkunst al een goed eind op weg naar gemeenschapskunst. Dit is een groote vooruitgang, waar wel eens meer de aandacht op gevestigd mocht worden. Zal evenwel een sterke kunst ontstaan, dan zullen de maatschappelijke verhoudingen direct hun invloed op de bouwkunst moeten kunnen uitoefenen, en moeten haar beoefenaars er ontvankelijk voor zijn. Waarom dan niet een stap verder gegaan, en de lastgevers alleen gezocht in de eischen en normen, die gedictieerd worden door de levensverhoudingen, zelfs nog vóór ze gezift worden door verordening-bepalingen en dergelijken!

Overal wordt gesproken over concentratie van krachten, ten bate van bouw, bouwkunst en woningvraagstuk; de meest grootsche plannen worden voorbereid om tot centralisatie te geraken.

Hoort men de enthousiaste organisatoren, dan moet de Architectuur een bedrijf worden in de naaste toekomst, geïndustrialiseerd worden enz. Van dien kant tracht men dus werkelijk alles in het werk te stellen, wat den woningbouw bevorderen kan. ¹⁾ Is het mettertijd zoo ver, dan zullen die groote organisaties terecht als eerste eisch stellen: maar nu woningen bouwen ook, en wel zoo spoedig mogelijk! Is het dan niet de plicht van den architect, ook van zijn kant gereed te zijn, en moet hij zich geen afgeronde voorstelling gemaakt hebben, hoe hij heeft te staan tegenover de nieuwe eischen, en weten, wat te bereiken valt en wát niet. Als enkeling zal hij vrijwel machteloos staan tegenover de groote dingen, die staan te gebeuren, en zal hij volkomen onder den voet georganiseerd worden.

Is het trouwens niet beter, dat het lot van de bouwkunst berust bij hare beoefenaren dan bij belangstellenden, wier goede wil nu eenmaal niet voldoende is; die niets voelen kunnen van dat, waar ons aller groot verlangen al sinds jaren naar uitgaat: naar een kunst, die de weerspiegeling is van haar tijd? Meer dan eens werd aangetoond, dat de kans, die groote kunst te verkrijgen, grooter wordt, naarmate de belangen meer samengaan. Welnu, duidt het verlangen naar concentratie niet op samengaan van belangen, en wat méér zegt, idealen? Wil de architectuur een weerspiegeling zijn van haar tijd, dan zal ze zich niet kunnen onttrekken aan die concentratie.

Een architect voelt zich evenwel het meest dienaar van zijn kunst, wanneer hij zijn individualiteit behouden kan en zich uitleven in de opgaven, hem gesteld. Met hand en tand zal hij er dan ook voor waken, dat, wat hij als het beste van zijn kunst beschouwt, onaangetast blijft. De samenleving begint echter eischen te stellen van collectief werken; de geste van een enkeling begint haar waarde te verliezen. Het zullen dus toch *groepen* menschen zijn, die normen stellen en voor de naaste toekomst vastleggen, geen *enkelingen*. Met onze medewerking, wanneer er van een ernstig streven blijkt gegeven wordt, dat wat er in de maatschappij omgaat, ook weerklank bij ons vindt; *zonder* onze medewerking, wanneer individualiteit voorop gesteld wordt.

En wéér kom ik daarom terug op de publicatie van min of meer ideaal-projecten. Als ideaal-projecten ooit waarde gehad hebben, dan is het nu.

Wanneer ze gepubliceerd worden, zooals in mijn vorig artikeltje bedoeld, dan kan er geen sprake van zijn, dat iemand zich belemmerd zal voelen in het uitdrukken van zijn gedachten, terwijl er toch een overzicht verkregen kan worden van alles, wat er leeft en groeit.

Worden aan die publicaties algemeene discussies verbonden, dan zal spoedig blijken, wat algemeen bereikbaar wordt geacht; en wat niet. Aan den anderen kant zal uit te maken zijn, in hoeverre individualiteit als egoïsme bestempeld moet worden, en in hoeverre zij de samenleving dienen kan en er daardoor juist de grootste waarde voor heeft.

Aan alle gepubliceerde ontwerpen zullen gebreken kleven; niemand zal er bezwaar tegen hebben, die op zaakkundige wijze in de vakpers besproken te zien.

Een, veel kostbaren tijd roovende liefhebberij, zult U zeggen. Ik meen van niet. Afgaande op de aanbestedingen, zijn er bureaux, die een capaciteit ontwikkeld hebben van 3 á 4 woningen per dag. Deze capaciteit zou slechts 3% achteruitgaan, wanneer één dag per jaar alles, wat bij het werken volgens bepaalde verordeningen hinderlijk is, voor één plan uitgeschakeld werd, om een meer ideële behandeling te ondergaan. Mij dunkt, de verlokkelijke perspectieven, die dergelijke ontwerpen openen, zijn uitnoodigend genoeg, om er een zóó klein gedeelte van den beschikbaren tijd aan op te offeren.

Bureaux met een groote praktijk zijn dan juist in de gelegenheid met hun meerdere geoutilleerdheid, hun sterk aangevochten waarde te bewijzen. Het oordeel van bureaux met veel praktijk en ondervinding kan juist zooveel waarde hebben. De tijd, aan de belangrijke productie onttrokken, is toch luttel, en zal de vervulling van langgekoesterde wenschen zooveel nader kunnen brengen.

Nu heeft het ontwerp van bouwmeester Rave, gepubliceerd in het nummer van 29 Mei j.l., weinig belangstelling gehad, wat jammer is, daar er toch zoo veel in verwerkt is, dat werkelijk van belang is voor de hedendaagsche wooncultuur. Hierbij vindt U nu afgedrukt een schetsontwerp van ondergeteekende, dat ook tracht tegemoet te komen aan de eischen, die de samenleving stelt. Dat het bij dit artikel gevoegd wordt, geeft het natuurlijk een eenigszins pretentieus karakter. Ik had het daarom liever opgenomen gezien bij andere ontwerpen, in verband met beschouwingen, die ik mij voorstelde, dat gepubliceerd zouden zijn geworden. Die publicatie is evenwel achterwege gebleven; degenen die niet voor den dag kwamen met hun denkbeelden,

hebben dus aan dit pretentieuze karakter de meeste schuld, en... als afwezig, het grootste ongelijk.

Ik hoop intusschen, dat het ontwerpje aanleiding zal geven tot het openen van een algemeene discussie over het door mij voorgestelde onderwerp.

In den strijd tusschen lage bebouwing en hooge, heeft de lage bebouwing het al lang in het hart van iedereen gewonnen. Woningbouw is evenwel niet alleen een hartaangelegenheid; in de praktijk komt daarom voor steden de verdiepingwoning nog het meest in aanmerking.

Het is trouwens bekend genoeg, dat laaggehouden voorsteden spoedig verkeersmoeilijkheden doen ontstaan, die het eerder noodig maken, dat ondergrond- en viaductbanen ingevoerd worden, en de kosten van wegeaanleg in wanverhouding komen te staan tot het genot, dat men er van heeft. Wie in groote steden het verkeer gezien heeft met zijn, in letterlijken zin, als borsten volgepropte voorstad-treinen, zal toegeven, dat het genot van het buitenleven voor stadsbewoners (dat in de nabijheid van steden toch al betrekkelijk is) door de dagelijks weerkerende volksverhuizingen tot een kwelling worden kan. Om eventuele voorsteden te bereiken, zullen voor ons land ook spoedig viaductbanen noodig zijn, daar ondergrond-verbindingen in het algemeen wel uitgesloten zullen zijn. Nu kan men die viaducten beschouwen als een noodzakelijk offer aan den tijd, het enerverend gerammel van treinen hoog in de lucht, halve nachten door, doet het verblijf in die steden tot een ramp worden. ²⁾

Wanneer men nu denkt, dat het met onze steden zoo'n vaart niet zal loopen, meen ik te mogen opmerken, dat we daar nader aan toe zijn, dan men wel denkt. Amsterdam b.v. heeft, nog ongerekend de voorgenomen annexatie, ²⁾ van het aantal inwoners van Hamburg, waar al sinds een tiental jaren viaduct- en ondergrondverbindingen met de voorsteden bestaan. Natuurlijk is men daar ook niet voor zijn genoegen tot dien maatregel overgegaan, maar werd er toe gedwongen door de uitbreiding van de stad.

De meeste laagbouw-voorsteden van Londen zijn noodlijdend, werd mij verzekerd, door de geweldige kosten van straataanleg en onderhoud. Dit alles, om aan te toonen, dat laag gehouden voorsteden ook wel iets tegen hebben, en dat de veel gesmade verdiepingwoning niet geheel zonder voordeelen is in een stadsplan.

De oplossing van het woningvraagstuk is dus misschien eerder te vinden in het verbeteren van stadswoningen en hun directe omgeving, dan in het ontvluchten van de steden in half landelijke aangroeisels er van.

Een hoofdvoorwaarde is hierbij, dat dan ook werkelijk alle voordeelen uitgebuit worden, die een meer gesloten bebouwing geven kan. De techniek biedt mogelijkheden te over, die in de stadswoning een besparing van arbeid geven kunnen en deze daardoor een grooten voorsprong bezorgen op meer landelijke behuizingen.

In het hierbij gevoegde project is een en ander nader onder oogen gezien in den vorm van een klein type middenstandswoning, dat veel ruimte bespaart, waarop hieronder nader teruggekomen wordt, en welke besparing het mogelijk maakt, de verschillende verbeteringen in te voeren.

Tot de dingen, die al lang op het verlanglijstje staan voor woningverbetering, waarvan men vermindering van huiselijken arbeid verwacht, behooren: eenvoudige bediening, centrale verwarming, warmwatervoorziening, liften, bad, gemakkelijke reiniging en afvoer van huisafval; alle kostbare zaken, die alleen door een meer collectief gebruik ingevoerd kunnen worden.

Liften, om maar direct met het meest kostbare te beginnen, zijn bezwaarlijk aan te brengen voor woningen met het gebruikelijke flat-plan, daar dan hoogstens 8 woningen op een lift aangesloten kunnen worden, ze dus te kostbaar worden, en het niet eens mogelijk zal zijn op de trappen uit te zuinigen. Wil men dus een lift mogelijk maken, dan zal het noodig zijn méér woningen op één lift aan te sluiten.

Zoals in den aanvang gezegd is, hoop ik, dat dit artikel aanleiding zal geven tot discussies; er zijn genoeg aanvechtbare dingen in behandeld.

J. B.

¹⁾ Intusschen zijn reeds ingrijpende bepalingen van de regeering gepubliceerd.

²⁾ In België is men al zoo ver; voor Brussel heeft de senaat met 34 tegen 33 stemmen, en 3 onthoudingen het crediet goedgekeurd voor de doortrekking van de spoorlijn van Noord naar Zuid, dwars door de stad.

³⁾ Zijn hier niet in reproductie opgenomen.

VERKEERSVERBETERINGEN OMTREK SPUI TE AMSTERDAM.

De Commissie voor het Stadsschoon, gedurende geruimen tijd het plan tot verkeersverbeteringen in de omgeving van het Spui bestudeerend, komt daarbij tot de volgende overwegingen:

Zij betreurt in het algemeen het aantasten van ons zoo schoon een zoo sterken eigenaard bezittend stadsplan, voornamelijk waar het de nooit genoeg volprezen grachten betreft. Dit betreuren vloeit niet voort uit behoudzucht, doch is een erkenning van de volmaaktheid van ons grachtensysteem.

In het onderhavige geval is er juist sprake van een verbindingswater, dat zal verdwijnen, de Beulingsloot. Het verdwijnen van dit water zal het grachtensamenstel niet bederven, daar het geen integreerend deel van het grachtensysteem is. Wel vormt de brug over haar uitmonding in de Heerengracht een aardige verbreking der straat-hoogte, en als zoodanig een typisch weinig voorkomend stadsbeeld.

Voor de scheepvaart is de Beulingsloot practisch gesproken, een onding. De nieuw ontworpen verbindingsgracht tusschen Singel en Heerengracht zal zoowel een waardig lid in het grachtensamenstel, als van groote praktische beteekenis zijn. Het stadsbeeld vanaf het Spui wordt er door verfraaid.

Wat wij evenzeer betreuren is het verdwijnen van goede, dikwijls zeer belangrijke specimen van vroegere architectuur. Niet dat wij van de stad een onderscheidsmuseum willen maken, doch in zeer vele gevallen blijken de vroegere huizen — meestal in latere tijden van hun waarde beroofd — met goeden wil en eenig overleg weer levende, zeer bruikbare elementen in de samenleving te kunnen zijn. Overlegde men dit nu, en had men dit vroeger meer gedaan, dan waren onze stadsbeelden minder onnut achteruitgegaan in architectonische eenheid.

Te dien opzichte hebben de thans levende bouwers nog steeds een zware taak te vervullen.

Deze gerechtvaardigde liefde voor het goede en levende in het bestaande uit welken tijd ook, waaruit geboren wordt het betreuren van ondoordachte en daardoor nuttelooze veranderingen, sluit niet buiten het hebben van een ruimen, aan bepaalde grondslagen getoetsten blik op den noodwendigen groei en ontwikkeling onzer levende stad.

Wij stellen voorop, niet, zooals velen, overtuigd te zijn van de „cityvorming” der binnenstad, d. w. z. dat de binnenstad op zal houden woongedeelte te zijn en heel en al zakengedeelte zal worden. Het uit zoovele gemengde factoren bestaand karakter van Amsterdam verzet zich vanzelf hertegen, ondanks het uitbroeien van de z.g. moderniteiten in de hoofden van enkelen. „cityvorming” is een modewoord, dat wij niet onnadenkend moeten gebruiken, ja beter nog in 't geheel niet moeten gebruiken.

(Wordt vervolgd.)

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUÏ, Ir. M. J. GRANPÉ
MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. : :
Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co Herderstraat 5, 's-Gravenhage

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 18.—
's jaars, voor Indië en Buiteni, bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen

41STE JAARG. - 21 AUG. 1920. - No. 34.
INHOUD: OFFICIEEL GEDRUKTE — BOUWKUNDIG
GEDRUKTE. De taak van de vrouw in de archi-
tectuur, door Ir. Beb. Zeeman. Verkeersver-
beteringen omtrek Spui te Amsterdam. (Slot.)—
Jaarverslag 1919. Kunstnijverheidsschool „Quel-
linus.”

NIEUWE LEDEN.

Sedert de vorige opgaaf zijn als lid van den
B.N.A. toegetreden de heeren

Victor Marres, Architect te Maastricht, A van
Hasseltkade 4.

G. J. Rutgers, Architect te Amsterdam, Nico-
laas Maesstraat 123.

W. J. Sandhövel, Architect te Maastricht,
Bassin 22.

Jos. Wielders, Architect te Sittard.

SALARISREGELING VOOR OPZICH- TERS EN TEEKENAARS.

Op de jongste ledenvergadering is de
salarisregeling nog niet bindend verklaard.
Aangezien echter de salarissen van het rap-
port zijn goedgekeurd en aangenomen op
de ledenvergadering van 24 April te Hil-
versum, dringt het Bestuur van den B. N. A.
er bij de leden zeer dringend op aan deze
salarissen aan te houden en opmerkingen,
naar aanleiding van artikel 9 van de rege-
ling, aan het Bestuur mede te deelen.

ADRES VAN DEN B.N.A. EN DE RE- DACTIE.

Het bureau van den B.N.A. is thans ge-
vestigd: Amsterdam, Weteringschans 102.
Telefoon Zuid 2736.

BESCHERMING DER SCHOONHEID IN LIM- BURG.

We ontvangen het volgende communiqué:
Zondag vergaderden, opgeroepen door den
Limburgschen Kunstkring, een 20-tal vooraan-
staande kunstenaars uit Limburg tot bespreking
van de instelling eener Provinciale Schoonheids-
commissie.

De heer Hanstinx, voorzitter van den Lim-
burgschen Kunstkring, gaf het woord aan den
heer Jos. Ritzen, architect te Heerlen, die in een
verzorgde inleiding de noodzakelijkheid en het
nut van zulk een instituut bepleitte.

Geen streek in ons land, aldus zijn gedachten-
gang, wordt meer geliefd en geprezen om haar
schoonheid dan Limburg en 't is juist in Limburg,
waar, door de niet voldoende verzorgde archi-
tectuur van de omvangrijke uitbreidingen van
steden en dorpen, het ernstigst de schoonheid
wordt geschaad.

Na ernstige besprekingen kwam de vergade-
ring tot besluit, in deze commissie voor welke
onverwijld instelling zich ieder uitsprak, ook
competente menschen op gebied van monumen-
tenzorg, zooals archeologen, en van natuur-schoon-
zooals schilders, op te nemen.

De hoop werd uitgesproken, dat de gemeente-
besluiten en Provinciale Staten het belang van
dergelijk instituut zouden inzien en het in zijn
moeielijke doch voor Limburg zoo dankbare taak
zouden steunen.

Hierna werd overgegaan tot verkiezing van een
voorloopige commissie, welke de geopperde
ideeën nader zou uitwerken.

In deze commissie werden gekozen de heeren
Jozef Cuypers, Josef Ritzen, jonkheer Graafland,
A. v. d. Zandt en Ir. Dinger.

Na enkele korte besprekingen sloot de voor-
zitter de vergadering, waarvan hij het groote
belang nog eens naar voren bracht en dankte de
aanwezige heeren voor hun opkomst, in het bij-
zonder den heer Ritzen, op wiens loffelijk initiatief
deze vergadering was belegd. N. R. Cl.

HYGIËNE-TENTOONSTELLING TE 'S-GRA- VENHAGE.

In den Dierentuin wordt ter gelegenheid van de
25e vergadering van het Congres voor Openbare
Gezondheidsregeling een tentoonstelling gehou-
den op het gebied der algemeene sociale hygiëne.

De tentoonstelling is gesplitst in 7 onderdeelen,
te weten: de algemeene hygiëne, de ontsmetting,
volks- en schoolbaden en schoolhygiëne, de volks-
huisvesting, de voedingshygiëne, de arbeidshy-
giëne en Geneeskruiden en Geneesmiddelen.

Blijkens de ons toegezonden keurig uitgevoerde
gids, heeft de volkshuisvesting een betrekkelijk
groote ruimte op deze tentoonstelling in beslag
genomen. Het was de bedoeling met deze afdee-

ling een overzicht te geven van hetgeen in de laatste jaren op het gebied der volkshuisvesting uit hygienisch oogpunt is bereikt, in het bijzonder na de totstandkoming van de woningwet en als gevolg van die wet.

Wij nemen ons voor op de tentoonstelling nader terug te komen.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE BUSSUM.

Te Bussum is een Schoonheidscommissie ingesteld.

Leden ervan zijn K. P. C. de Bazel, W. M. Dudok en Prof. Dr. Jan Veth.

Naar „de Bouwwereld“ meedeelt, heeft de gemeenteraad van Bussum in zijn zitting van 3 Augustus tevens besloten aan de leden der Schoonheidscommissie een vacatiegeld van f 8 per bijgewoonde vergadering toe te kennen.

SAMENSTELLING VAN DE PERMANENTE COMMISSIES VAN DEN B. N. A.

Commissie van Onderzoek.

S. de Clercq, J. W. Hanrath, Jan de Meijer, H. A. Reus en A. P. Smits.

Commissie van Onderwijs.

Ir. W. de Vrind Jr., G. Versteeg, J. C. Meischke, A. A. Kok en B. J. Ouëndag.

Commissie van Financiën.

W. J. de Groot, A. Mondt Jr., Mr. E. H. P. Rosenboom.

Commissie van Redactie.

Ir. M. Th. Elout, Ir. M. J. Graupré Molière, H. G. Jansen, J. D. Looyen en Ir. D. F. Slothouwer.

Commissie van Geschillen.

B. J. Ouëndag, Paul J. de Jongh, S. de Clercq, H. G. Jansen, J. Verheul, P. G. Buskens.

Commissie voor het Ondersteuningsfonds.

Jan van der Valk, Paul J. de Jongh en H. G. Jansen.

Commissie van Voorlichting.

Ir. Jan Gratama, Jan de Meijer, Ir. J. Limburg, (leden), A. J. Kropholler, B. J. Ouëndag en B. v. Bilderbeek (plaatsvervangende leden).

RAPPORT BETREFFENDE DEN BOUW WEL-
STAND IN DE GEMEENTE UTRECHT EN DE
GEBOUWEN. BEOORDEELING VOOR HET
JAAR 1919. (Zie ook No. 31)

(Vervolg en slot.)

Deze verbouwing heeft het aspect van een der schoonste gedeelten van onze stad voor misschien vele jaren op ergerlijke wijze bedorven. De onderpui, van slechte architectonische vormen, opgetrokken op een plint van hardsteen (waartusschen tegeltjes) is in imitatie-elken bewerkt. Het reclame-bord in groene kleur is in disharmonie met het bruin van het houtwerk.

In de entree treft ons een zonderlinge combinatie n.l. eene z.g. moderne tegelbekleding, muurschilderingen met Oostersche voorstellingen (kameelen, negers enz.) en bloemguirlandes!

Dan willen wij nog wijzen op het armelijke van de bovenpui en de zwaarmoedige kroonlijst met zijn fries van peuterige tegeltjes. Deze strakke, niets zeggende horizontale lijn met het kleine dakschildje geeft ten slotte een armoedige afsluiting van het geheel.

Wel heeft men bij enkele verbouwingen het houtwerk in een vlakke tint behandeld, doch in vele gevallen zijn de kleuren daar onharmonisch met de omgeving.

Het is juist de omgeving waarmee door vele bouwers nog te weinig rekening wordt gehouden. Men behandelt nog te veel elk bouwwerk en elk onderdeel op zich zelf. Toch is het trachten naar harmonie met de omgeving een der eerste eischen van ware bouwkunst.

Hierna geeft de Bouwraad een uitvoerige beschrijving van de bouwwerken, welke voor bekroning in aanmerking kwamen, n.l.:

1°. de Rembrandt-bioscoop, Oude Gracht.

2°. Winkelpui, Corn. Begeer, Oudkerkhof.

3°. Cabaret „Modern“, Steenweg.

4°. Woning-complexen aan de Maas-, Waal- en Dinkelstraat.

De eindconclusie van den Bouwraad is, dat een tweede prijs, zilveren penning van de gemeente Utrecht, kan worden uitgereikt aan den Heer M. Rietbergen, ontwerper van de Rembrandt-bioscoop en een derde prijs, een bronzen penning van de „club van Utrechtsche leden van het genootschap „Architectura et Amicitia“ aan den ontwerper van de Winkelpui Corn. Begeer, Oudkerkhof.

De Bouwraad heeft gemeend dit jaar geen verdere prijzen te mogen uitreiken, daar het werk zooals reeds gezegd is, doorgaans van zeer geringe waarde is.

Teleurstellend noemden we het resultaat van onzen beoordeelingsarbeid! Toch brachten wij onze meening uit vol moed en hoop op de toekomst in de overtuiging, dat wij daardoor konden prikkelen tot belangstelling en aanzetten tot betere bezinning. Hij, die bouwt, werkt niet, mag niet werken, alleen voor zichzelf maar moet bedenken, dat hij invloed oefent op zijn omgeving, ten goede... of ten kwade!

Wanneer wij menschen elkander iets konden beloven, wanneer wij nog konden gelooven als toen wij kinderen waren, dan zou de Bouwraad de Utrechtsche burgerij willen toeroepen: belooft elkander eens om in de volgende jaren beter en mooier te bouwen, belooft elkander eens om van nu af de stad Uwer inwoning niet te vernooien maar het als iets schoons o. te voeren, opdat het nageslacht met eerbied aan U, burgers van Utrecht zal kunnen terugdenken en gij de schakel, die het verleden, het heden en de toekomst bindt, hebt doen zijn van het hardste en edelste metaal.

I. E. BOUWRAAD.

DE TAAK VAN DE VROUW IN DE ARCHITECTUUR.

Het zal zeker al spoedig noodig zijn dat er onder den titel: „De vrouw en de architectuur“ een hoofdstuk wordt toegevoegd aan dergelijke nuttige boekjes als: Beroepskeuze voor het jonge meisje. Dat is niet zoo heel moeilijk om te doen, en gezien het groote aantal meisjes, dat zich tegenwoordig tot architectuur en aanverwante vakken voelt aangetrokken, is er stellig reeds behoefte aan. Met het opnoemen van eenige eischen, die dit vak geestelijk en lichamelijk stelt, met het wijzen op den mooien zoowel als op den moeilijken kant en dan tot slot eenige wenken over een eventuele „toekomst“ voor de vrouw in de bouwkunde, zoover daar nu reeds over geoordeeld kan worden en de uitspraken van groote vakmensen daaromtrent, als schitterende clou, zou al een bruikbare en zakelijke verhandeling gegeven zijn. Toch zou de vraag naar de taak van de vrouw in de architectuur daarin niet onaangeroerd mogen blijven en deze vraag is veel minder simpel te beantwoorden en dat ik mij daar hier in het kort aan waag, gebeurt dan ook op verzoek der redactie.

Op het oogenblik heeft de vrouw in de bouwkunst nog maar zoo weinig gepresteerd en ook kunnen presteeren, dat zij nog met geen mogelijkheid haar eigen hoekje heeft kunnen vinden op het groote gebied der architectuur. Wel is er van het begin af een zekere voorkeur merkbaar, die zich direct uit in het feit dat het aantal meisjes dat zich gaat wijden aan binnenhuiskunst in verhouding groot is tegenover het aantal mannelijke beoefenaars.

En dat de voorliefde van de vrouw gewoonlijk niet naar het technische en constructieve uitgaat, daarover zal niemand verwonderd zijn. Dat vindt men nu eenmaal geen vrouwenwerk. Trouwens, dat de jongens-studenten daar heel anders tegenover stonden dan wij, meisjes, heb ik in Delft gedurende mijn studie maar al te goed kunnen merken; zij voelden er meer voor en hadden er een beteren en vluggeren kijk op, waren er zeker handiger in dan wij.

Het tweeledige in de architectuur is al heel dikwijls filosofisch gewikt en gewogen, onderzocht en uiteengezet en de een vindt het den grootsten zegen terwijl de ander het den ergsten vloek noemt. In het woord bouwkunst zit dat tweeledige al opgesloten. Van den éénen kant bezien is het kunst en kunst bij uitstek; volgens velen nog en vroeger zeker algemeen de kunst. En van den anderen kant bezien het bouwen, goed en degelijk, droog en zakelijk, practisch, nuttig en constructief juist.

Beide richtingen liggen voor de vrouw open en op beide zal zij zeker haar krachten willen probeeren, maar mijns inziens zal zij op het gebied der kunst in het algemeen niet haar beste werk als vrouw kunnen leveren.

Bij al wat kunst is toch, komt het persoonselement op den voorgrond. In groote kunsttijdperken, wanneer een meeslepemde idee was gegroeid en rijp geworden en doorgedrongen bij het heele volk, dan werkte wel ieder individu in dezelfde richting, maar toch gaf ieder steeds een persoonlijke uiting, nooit gaf hij iets gelijkloeiend met werk van een ander, al was het steeds volkomen harmonieerend. In de Gothische kathedralen bijv. zijn geen twee gelijke kapitelen, geen gelijke consoles, geen gelijke spuwte vinden. Als men dit persoonlijke wil abstraheeren en onderdrukken worden de uitingen koud en hard en missen levenslust, wat in de heel moderne schilderkunst al te bemerken is.

Toch moet ook het individu niet oppermachtig alleenheerscher zijn, er wordt van hem gevraagd, dat hij bezielde is door een groot idee. Des te krachtiger deze idee, des te meer personen zal zij bezielen, mannen en vrouwen zullen daardoor hun stuwkracht krijgen en al deze menschen zullen in hun kunstuitingen deze idee weergeven in zich zelve, getuigen van hun eigen innerlijk, van hun drang, van hun levenslast en levensleed, en samen vormend de kunst van dien tijd, en deze eenheid is niet te splitsen in een mannelijk en een vrouwelijk gedeelte.

Wel kan er eens een tijd zijn waarin één gedachte vele vrouwen bezig houdt,

al strijden en lijden ook talloze mannen er voor mee, er zal dan allicht een vrouw komen, die ons die idee weergeeft in kunstvorm.

Zoo zingt Henriette Roland Holst ons in „de Vrouw in het Woud“ den strijd van de vrouwen maar zij geeft ons tevens den drang van het proletariaat en den gloed van het socialisme en door deze veelzijdige specialiseering is het alles samen Mevrouw Roland Holst en niet de Vrouw van deze jaren of de Socialist van dezen tijd.

Wel kan dus de vrouw de kunstrichting in de architectuur kiezen en prefereren, toch zal het, naar mijne meening niet de richting zijn waar zij als vrouw iets typisch eigens zal geven. En daar gaat het, dunkt mij hier toch om; dat niet de vrouw uitsluitend zullen wandelen op het door mannen gebaande pad, maar dat zij op dien, voor haar nog onbekenden weg, ook haar eigen spoor zal achterlaten. Haar gebied moet dus liggen in de richting van het bouwen zelf, al zal het zeker niet zijn het constructieve gedeelte met zijn sterkteberekeningen en droge details. Het is het oude liedje van de vrouw die thuis hoort, op een klein weinig gevarieerd wijsje, het is de vrouw die van het thuis tracht te maken wat er maar bij mogelijkheid van te maken is. Dit geldt voor gezelligheid en handigheid, voor gezondheid en fleurigheid, het geldt langs alle kanten. Want daar waar den heelen dag geleefd en gewerkt wordt, dat zijn de plaatsen, die de vrouw het meeste trekken, die zij het belangrijkste vindt. (Ik bedoel hier natuurlijk niet werk in den zin van je plicht doen en een bepaald aantal uren op bureau of kantoor doorbrengen, maar het werken aan je eigen ontwikkeling, het verder komen voor je zelf of het meewerken voor de ontwikkeling van anderen).

Dat is in de aller, allereerste plaats het woonhuis, in al zijn verschillende en uiteenlopende aspecten, het stadshuis en het buitenhuis, de arbeiderswoning of het etage-complex, een internaat voor loslopende jonge mannen of vrouwen, of een kindertehuis. Niet voor niets is de woordcombinatie huis-vrouw zoo heel veel gebruikt.

Niet voor niets is uit den treuren herhaald dat de taak van de vrouw in het huis ligt. Ieder voelt dat zij de persoon is die de sfeer van huiselijkheid schept, zorgt voor de gezelligheid, die maakt dat ieder het thuis naar zijn zin heeft. De liefde voor het huis is de vrouw dus aangeboren. Verwijt haar desnoods dat zij ook hierin weer de veelgesmade overeenkomst vertoont met de katten, maar erken de waarheid. Dat de vrouw zich dus ook aangetrokken voelt tot het bouwen van huizen in het algemeen is zeer begrijpelijk. Er is mij ontzaglijk dikwijls gezegd: „Wat moet Bouwkunde een heerlijk vak zijn“ met zoo'n werkelijke overtuiging, dat het onmogelijk als lief praatje of conversatie-zinnetje bedoeld kon zijn.

De geheele opzet, de indeeling en de afwerking, de totale idee die aan het plan van een huis ten grondslag ligt, dit zijn alle dingen, die de vrouw om haars zelfs wille interesseeren, die haar iets direct en niet alleen iets abstracts te zeggen hebben, die haar kunnen pakken.

Natuurlijk kunnen dit ook wel andere gebouwen zooals b. v. scholen, vanaf het klein-kinderschooltje tot de academie en de lange lijn van alle mogelijke vakscholen, maar alle dezen zullen meer onze liefde en toewijding hebben dan de zuivere monumentaalbouw of dan de utiliteitswerken. Die eischen meer het mannelijk sterke en krachtige, die vragen minder het vrouwelijk zachtere en intiemere.

Uit dit alles volgt ook zeer natuurlijk de groote voorliefde die er van vrouwelijken kant bestaat voor de binnenhuiskunst, want de inrichting van het huis is haar misschien nog nader dan het huis zelf. Meestentijds is het toch het werk van de vrouw het nieuwe huis in te richten, hetzij dan met behulp van een firma voor woning-inrichting of louter met de hulp van een behanger en stoffeerder, nadat misschien de man de keuze van het huis had beslist. De publieke opinie vindt deze zijde van het bouwvak dan ook veel meer vrouwenwerk dan het werkelijke bouwen omdat men daar steeds het voor haar wel heel afschrikwekkend vooruitzicht van „den steiger op“ achter ziet.

Toch lijkt mij bij den geheelen huizenbouw voor de vrouw zoo'n mooie plaats.

En nu tegenwoordig zoo gestreefd wordt naar verandering, naar verbetering en vooral naar vereenvoudiging van de huiselijke bezigheden, nu het heele huiselijke leven door dienstboden nood en verder gebrek aan hulp, door den verkorten werkdag, het mindere arbeidsvermogen en den minderen arbeidslust (zou de wereldberoemde Hollandsche zindelijkheid hierdoor naar de maan verplaatst worden) en tevens door de duurte van opbouw zoowel als van onderhoud, op een geheel andere manier zal moeten worden geregeld, nu het totaal anders zal moeten aangepakt worden dan in vroeger tijd, nu in vele opzichten een coöperatief handelen in de plaats moet komen van het werk in ieder particulier huis apart, nu geloof ik, dat het speciale arbeidsveld voor de vrouwelijke bouwkundige kant en klaar ligt en er van haar geëischt kan worden om met alle kracht mee te helpen zoeken naar de goede oplossing in een dergelijk moeilijk vraagstuk van een overgangstijdperk. Hier vindt zij haar taak, hier mag zij niet ontbreken op het appél, waar veler medewerking aan dit probleem noodig zal zijn, wil het ooit tot een goed einde worden gebracht, om gebruik te maken van haar eigenaardig gunstige positie die haar in staat stelt mee te voelen zoowel met de huismoeders als met de architecten, die haar plaatst in een kruispunt van belangen in dezen economisch zoo ingrijpenden strijd.

Ir. BEB ZEEMAN.

VERKEERSVERBETERINGEN OMTREK SPUI TE AMSTERDAM.

(Vervolg en slot van pag. 202.)

De ontwikkeling van Amsterdam stelt het Gemeentebestuur en allen, die belangstelling in de stedenbouwkundige vraagstukken hebben voor een zware taak. Zulke vraagstukken kunnen niet met een enkel „ik keur af“ van de baan worden geschoven.

Wil men er over oordeelen dan is het noodzakelijk dit niet alleen door oudheids-liefde bezielde te doen, doch er zich als thans levend mensch tegenover te plaatsen. Met dit „thans levend“ wordt niet bedoeld „nuchter zakelijk“, doch het standpunt, dat de bouwende kunstenaar, in de eerste plaats de architect, steeds moet innemen, dat is, met inachtneming van alle geestelijke en nuttigheidsfactoren die oplossing trachten te vinden, welke in de behoefte van het oogenblik voorziet, zonder de oplossingen van de toekomstige behoeften in den weg te staan, meer nog de oplossingen, welke in de toekomst zullen worden verlangd, mogelijk te maken. Die taak komt niet zoozeer in het enkele bouwwerk dan wel in die architectonische vraagstukken, welke den stedenbouw raken, en een goede functioneering van de toekomstige stad beoogen.

Dit is nu hier het geval. Aan het veranderen van den omtrek van het Spui zijn vele vraagstukken verbonden. Het Gasthuis-, het Universiteitshuis- en ook wellicht het Raadhuisvraagstuk, zullen, zooals de Commissie zich kan indenken, wel de verplaatsing der Nederlandsche Bank, noodzakelijk maken. Aangenomen dat dit zoo is, waarbij gevoegd de noodzakelijkheid dat de Nederl. Bank in de buurt der Beurs en van de groote koopmanszaken moet blijven, zoo zou dit, indien de Commissie voor de oplossing zou worden gesteld, ook haar noodzaken die oplossing te zoeken in een andere bestemming van een bestaand complex woonhuizen. Plaatsing van zulk een monumentaal gebouw (als dat der Nederl. Bank) zonder meer in een bestaand stadsbeeld, zou stedenbouwkundig te veroordeelen zijn. Het zou stukwerk wezen. De ontwerper van het plan, dat nu zoovele gemoederen bezig houdt, heeft dit schijnbaar ook gevoeld. In het plan zijn, in verband met de veranderde bestemming van het complex woonhuizen tusschen Singel en Heerengracht en in de Spuistraat, tevens de verkeersdoelstellingen tot het Spui betrokken en ook de zoo belangrijke verkeersweg voor de binnenscheepvaart, welke door de Leidschegracht de stad binnenkomt en door

de Heerengracht, het Singel en zoo het Rokin en de Binnen-Amstel op zijn vlugst moet bereiken, verbeterd. Deze verbetering moeten wij toejuichen. Het valt geheel in de lijn van ons voortdurend streven tot behoud van het karakteristieke element van Amsterdam, het water. De Leidschegracht zal niet meer kunnen worden aangetast.

Bekijken wij het plan van het Gemeentebestuur met een blik op de toekomst, vooral met het oog op de verbindingstraten vanuit de buitenstad, dan hebben wij bij een andere gelegenheid reeds betoogd, dat die verbindingen moeten worden gezocht in de straalsgewijs gelegen straten en de voor dat doel gedempte grachten. Tientallen jaren geleden is o. m. de Elandsgracht gedempt om als voortzetting van de Kinkerstraat te dienen.

Tot nog toe is zij van niet veel nut geweest. Hoe de voortzetting van dezen halfaffen verkeersweg ook zal zijn: naar het Spui of naar de N. Z. Voorburgwal, zeker is het, dat hij moet worden voortgezet, en niet de Passeerdergracht, welke, volgens ons zeer onwaarschijnlijk voorkomende geruchten, zou worden gedempt. Zij toch loopt, zich voortzettende in de Bosboom Toussaintstraat, in die buurt dood tegen de Gasthuizen.

Doch wat moordend voor de geheele binnenstad zou zijn, ware het doorbreken — nota bene nog wel in scheeve richting — van Keizers- en Heerengracht.

Wij mogen veronderstellen dat aan den dienst der Publ. Werken het algemeene plan bestaat, waarop al de hierbovengenoemde en er mee samenhangende vraagstukken zijn bestudeerd en bekeken, voordat partieel het onderhavige plan Spui is openbaar gemaakt. De beoordeeling nu van dit plan zou er bij winnen, indien het er innig mee samenhangende plan der andere verbindingswegen in algemeene trekken ware bekend gemaakt.

Ten slotte, het uitgeven van de gronden aan de Spuistraat ten behoeve der Rott. Bankvereniging moge ongewenscht zijn ten opzichte van den woningnood, de Spuistraat zelf — in vroeger jaren door demping hopeloos verknoeid — zou door deze radicale wijziging mogelijk een beter stadsbeeld geven.

Wij komen dus als samentrekking van onze beschouwingen tot het besluit, dat het voorgestelde plan tot verandering der omgeving van het Spui in zijn situatie groote waarschijnlijkheid biedt tot het verkrijgen van goede stadsbeelden. De waarschijnlijkheid kan tot zekerheid worden, als de opstand de architectuur ook in goede handen wordt gesteld. Het Gemeentebestuur heeft in de schoonheidscommissie een instituut, welke voor die belangen kan waken.

JAARVERSLAG 1919. KUNSTNIJVERHEIDS-SCHOOL „QUELLINUS.“

Welke mogelijkheden het kunstonderricht aan deze school tot gevolg heeft, geeft de zeer verdienstelijke omslag te zien van dit jaarverslag, ontworpen door den heer P. Bolken. De geestige teekening, zonder eenig motief en zonder eenige greus, beeldt op speelsche wijze het vlak. Hoe gevoelig deze wijze van decoreren is, bewijst de achterkant van den omslag, waar het effect der teekening nihil is.

Uit het verslag zelf vestigen we de aandacht op het volgende:

De afdeling Bouwkunst, binnenarchitectuur en meubelkunst, verkreeg een goede aanvulling door de toevoeging eener practische meubelklasse, waaraan alle leerlingen dezer afdeling deelnemen. De eenjarige resultaten zijn natuurlijk nog niet in staat daarvan een volledig denkbeeld te geven. Over het geheel genomen nadert het onderwijs der school meer en meer zijn doel, namelijk het geven van degelijk goed uitgewerkt, kunstvakonderricht op de basis der practijk. Dat doel zal vollediger bereikt kunnen worden, indien ook andere scholen op denzelfden voet worden ingericht, waardoor inniger samenwerking dier scholen mogelijk zal kunnen worden met het gevolg, dat elke school zich voor haar eigen taak kan specialiseeren.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red. Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER, Redacteur: J. P. MIERAS : : Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNERENTSPIJS: voor Nederl. fr. p. p. f. 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f. 12.50 Afz. Nos. f. 0.25. fr. p. p. f. 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f. 1.80, elke regel meer f. 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 28 AUG. 1920. - No. 35. INHOUD: OFFICIEEL GEDRUKTE. — BOUWKUNDIG GEDRUKTE. Schetsen, door J. C. Meischke. — Verantwoordelijkheid van den Architect, door H. G. J.

SALARISREGELING VOOR OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Op de jongste ledenvergadering is de salarisregeling nog niet bindend verklaard. Aangezien echter de salarissen van het rapport zijn goedgekeurd en aangenomen op de ledenvergadering van 24 April te Hilversum, dringt het Bestuur van den B. N. A. er bij de leden zeer dringend op aan deze salarissen aan te houden en opmerkingen, naar aanleiding van artikel 9 van de regeling, aan het Bestuur mede te deelen.

ADRES VAN DEN B.N.A. EN DE REDACTIE.

Het bureau van den B.N.A. is thans gevestigd: Amsterdam, Weteringschans 102. Telefoon Zuid 2736.

BEBOUWING STADHUISPLEIN TE BATAVIA.

Op 29 April zond het Bestuur van den B. N. A. een adres aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën inzake de bebouwing van het Stadhuisplein te Batavia. Dit adres is door den Minister doorgezonden aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië.

Thans heeft het Bestuur het volgende schrijven ontvangen van den Burgemeester van Batavia.

Aan de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, Amsterdam.

In beleefd antwoord op uw schrijven van 5 Mei jl., handelende over de bebouwing van het Stadhuisplein alhier, heb ik de eer U te berichten, dat met evenveel waardeering voor de goede bedoeling uwer Maatschappij, als belangstelling van den inhoud dezer letteren is kennis genomen.

Ik acht me gelukkig hieraan de mededeeling te kunnen toevoegen, dat de Gemeente Batavia

niet blind is, integendeel een open oog heeft voor stedenbouwkundige belangen, waarvan de behartiging aan een specialen dienst is opgedragen.

De leiding van bedoelden dienst is opgedragen aan een bekwaam architect (bouwkundig ingenieur), die daarin bijgestaan wordt door ter zake deskundige ingenieurs en in bijzondere gevallen daarenboven gebruik maakt van de voorlichting van met de oplossing van stedenbouwkundige vraagstukken vertrouwde particuliere architecten.

Het behoeft dan ook hopelijk geen nadere uiteenzetting, dat der door u voorgebrachte kwestie de noodige aandacht wordt geschonken, waarvan u zich overigens verzekerd kunt houden.

DE BURGEMEESTER VAN BATAVIA.

DE INTERNATIONAL GARDEN-CITIES AND TOWN PLANNING ASSOCIATION.

Ingevolge besluit van het Bestuur van 24 Augustus is de B. N. A. als lid toetreden tot de International-Garden Cities and Town Planning Association.

Het hoofddoel van deze Vereeniging is de studie van de tuinstadbeweging te bevorderen en daarbij met de verschillende toestanden in de bij de vereeniging aangesloten landen rekening te houden.

Voorzitter van de vereeniging is Ebenezer Howard, de bekende pionier op het gebied der tuinsteden, Penningmeester is Raymond Union en Secretaris de heeren E. G. Culpin en C. B. Purdom.

Het Bestuur bestaat uit vertegenwoordigers van aangesloten vereenigingen in Australië, België, Canada, Frankrijk, Engeland, Nederland, Italië, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Polen, Rusland, Spanje, en de Vereenigde Staten van Noord-America.

Vertegenwoordiger van Nederland is Jan Pauw, architect te Laren.

Het officieel orgaan van de vereeniging is „The Garden Cities and Town Planning Magazine“ een geïllustreerd maandschrift, onder redactie van C. B. Purdom.

DE C. B. V.

De Minister van Waterstaat heeft

I. ingesteld een Commissie, aan welke is opgedragen een onderzoek in te stellen naar de gestie van de N. V. Centrale Bouwmaterialen-Voorzie-

ning, te 's-Gravenhage, en in verband daarmee te beantwoorden de vraag of er voor de regeering aanleiding bestaat mede te werken tot continuatie van deze vennootschap voor de thans nog resterende 8 jaren;

II. in die Commissie benoemd:

a. tot lid en voorzitter: J. L. Huysinga, oud-chef van den dienst der exploitatie bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht;

b. tot leden: Mr. J. F. Dijkstra, te Scheveningen; Mr. G. H. A. Grosheide Jr., advocaat en procureur te Amsterdam; J. N. Hendrix, aannemer te Amsterdam en J. M. A. Zoetmulder, architect te Heerlen. (Bouwwereld).

HENRY VAN DE VELDE.

Henry van de Velde is nu voor goed uit Zwitserland, waar hij zich in Uetwil aan het Meer van Constanza een klein landhuis had gekocht, naar Holland vertrokken, waar hij zich heeft gevestigd. Hier vond hij bij den bekenden grootindustriële en kunstverzamelaar Krölller, voor wien ook in 1911 Peter Behrens een landhuis met een schilderijengalerij ontworpen heeft, geestdriftige bewondering. Hij bouwde voor hem, naar het voorbeeld van de Cicerone, een nieuw museum voor de werken van de Fransche impressionisten van van Gogh, enz., welke Krölller bezit.

De vooruitzichten, van de Velde weer aan Weimar en daarmee aan Duitschland te binden, zijn dus niet in vervulling kunnen gaan.

Dit zal door de Deutsche kunstvrienden oprecht betreurd worden.

LIEFDE VOOR MONUMENTEN.

In de N. R. Cr. van Donderdagavond lezen we het volgende:

„Het volgend adres is gericht aan den gemeenteraad van Rotterdam:

Rotterdam, 26 Augustus 1920.

Geeft met verschuldigde gevoelens te kennen, Eduard Gerard Schürmann, Mauritsweg 28b, dat op 17 October 1916 aan de Parklaan een monument is onthuld, gewijd aan de nagedachtenis van wijlen zijn broeder den letterkundige Willem Schürmann, aan de gemeente aangeboden door een commissie uit de burgerij;

dat bij die gelegenheid door den burgemeester

Mr. A. R. Zimmerman de volgende woorden zijn gesproken aan het einde van zijn onthullingsrede: „De gemeente aanvaardt dit monument en zal het zorgzaam hoeden”;

dat noch van de door den burgemeester in het vooruitzicht gestelde dankbaarheid, noch van de zorgzame hoede vanwege het gemeentebestuur iets gebleken is;

dat de toestand waarin het monument zich thans sedert geruimen tijd bevindt, eerder als een hoon dan als een hulde aan Willem Schürmann's nagedachtenis is te beschouwen;

redenen waarom ondergeteekende zich eerbiedig tot uw College wendt met het beleefd doch dringend verzoek hem te willen toestaan voor zijn rekening genoemd monument in den toestand terug te brengen waarin het door de gemeente is aanvaard.”

Dit adres zal met al zijn bitterheid, elkeen ontroeren, die het leest. In de eerste plaats om de nagedachtenis van Willem Schürmann, die anders had moeten worden geëerd dan met een verwaarloosd monument en een voor Rotterdam weinig verheffend punt op de agenda van zijn gemeenteraad, en in de tweede plaats voor dit bewijs van liefdeloosheid van ons volk voor het aan hem toevertrouwd openbaar goed.

Er is in het algemeen geen liefde voor dergelijke monumenten, zelfs geen genegenheid. Dit is een bewijs van armoede van gevoel. De steenen en de metalen, zij glimmen en zij glinsteren, maar spreken doen zij niet meer tot het hart des volks. Eerst heel langzaam zal dat gevoel weer ontwaken, waarin het volk de taal weer zal verstaan van de steenen en de metalen, zooals de Egyptenaren en de Grieken die beluisterden en begrepen. En dan zal vanzelf de beschermende liefde er weer zijn, die nu moet worden afdwongen. J. P. M.

DIRECTEUR BOUW- EN WONINGTOEZICHT TE 'S-GRAVENHAGE.

In de Gemeenteraadszitting van 23 Augustus j.l. werd tot Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te 's-Gravenhage benoemd de heer G. A. Meijer, directeur van de gemeentewerken te Hengelo, No. 2 van de voordracht, No. 1 op de voordracht stond de heer E. Jacobs, adjunct-directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te 's-Gravenhage.

SCHETSEN.

Een onderdeel van den vooruitgang, welken wij heden beleven, is de terugkeer naar vroeger; een terugkeer, die nu eens niet een achteruitgang is.

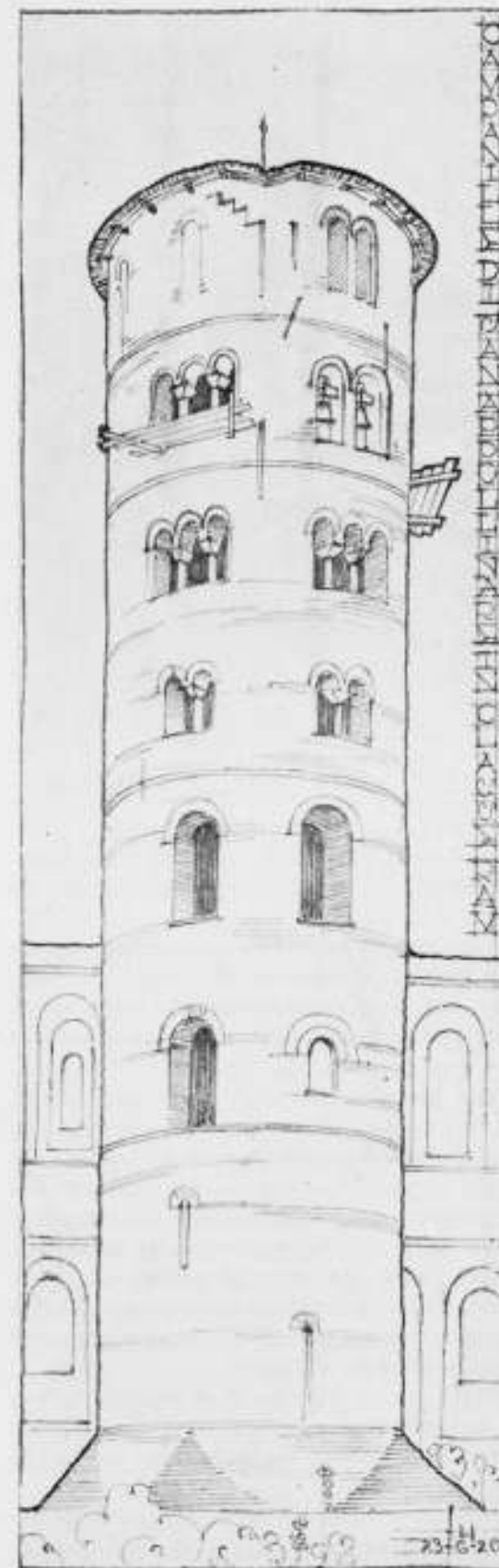
Zoo zachtjes aan komen we weer in den tijd, toen de wereld één land scheen en grenzen slechts denkbeeldige stippelijnen waren, ergens toevallig op een kaart.

Inderdaad een verademing na de dagen van opsluiting, die achter ons liggen! De doodende stroom vaart niet meer door den draad, die wel het geweldigst symbool van de scheuring der volken was. En hoewel de macht van het „kleine” gansch nog niet gebroken is en de vrede nog den naklank van den oorlog galmt, zoo is toch de benepenheid geweken en de beklemming voorbij.

Is het wonder dat die herkegen vrijheid lokt! Veel wordt er weer gereisd en heel ver weg.

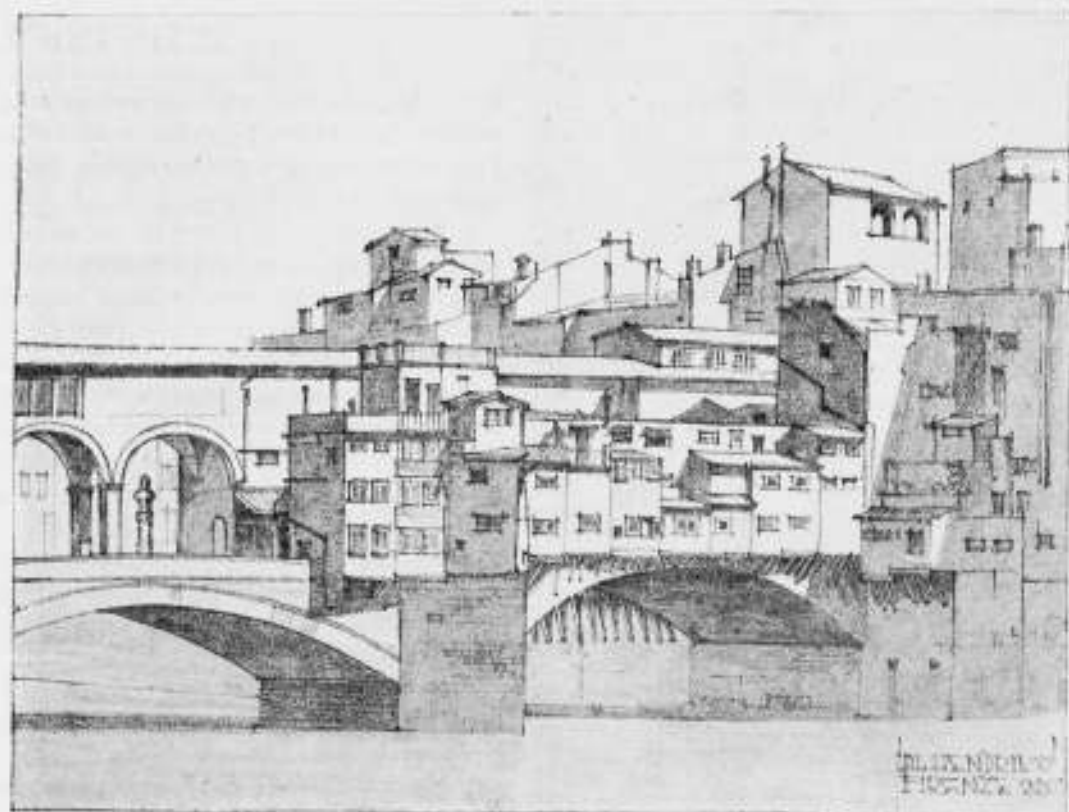
Maar als men niet uittrekt omdat de koers zoo gunstig is of om een hooge belasting te ontwijken; als men niet gaat om de sensatie van het verwoeste, — dat geenszins den mensch op zijn verhevenst spiegelt — niet à l'américain, simpel om er geweest te zijn; doch zich weet over te geven aan den machtigen invloed van de natuur, dan zal de charme van het vreemde schoone niet sterker blijken dan de liefelijke bekoring van eigen beemd en veld. Dan gaat er een geheime kracht van de natuur uit, die van groote bezieling is en wonderlijk tevens: — de wijde zee wordt er een ongerept vlak; een breed heideveld met een enkele majestueuze boomrij een brok geestesarchitectuur, dat de Muraglia del Poikile in de villa van Hadriaan in de schaduw stelt; en welke geweldige bouwwerken kunnen niet de grootsche, geordende opstapelingen der machtige bergen te voorschijn tooveren? Dan voelt men hoe zulke stukken natuur iets daarbinnen doen opbruisen, den schepingsdrang opwekken en als het ware tot werken drijven.

Doch niet de natuur alleen, ook alle waarlijk groote kunstwerken — uit allen tijd, zelfs de nieuwste — bezitten dit vermogen. Het ligt er maar aan, hoe men ze

RAVENNA.

S. APOLLINARE.

PONTE VECCHIO.

FLORENZE.

bezielt. Kijkt men er verkeerd naar, dan wordt zelfs het groote klein-van-geest.

En hier blijkt meteen de groote beteekenis van goed-„zien“, wat feitelijk de quintessence van alles is.

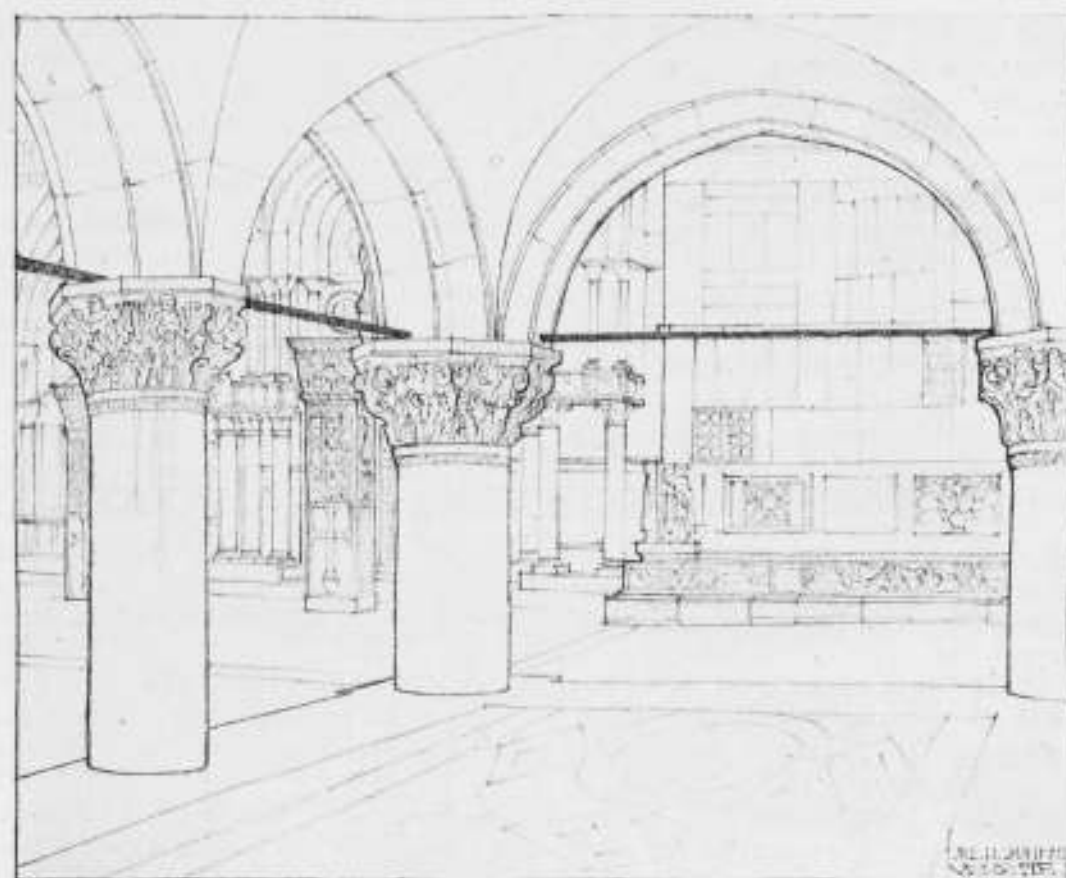
Het geheim van de schoonheid van elk kunstwerk schuilt in zijn verhouding, en het juiste begrip (inzicht) van verhouding en maat is daarom een fundamenteel belang. Zien, d.i. juist-opmerken, waarborgt een goed oog voor verhouding en dit wordt alleen verkregen door — het klinkt wel ouderwetsch en conventioneel, doch alle waarheid is dat min of meer — natuurteekenen . . . en veel.

Natuurteekenen moet daarom de basis zijn van alle teekenonderwijs, niet alleen, van dat voor den schilder en beeldhouwer, doch vooral ook van dat voor den architect.

De bouwkunst is een plastische kunst. Haar middelen zijn massa en ruimte. De taak van den architect is: het in de ruimte geestelijk-geziene door middel van het platte vlak te brengen tot werkelijkheid, of anders: de drie afmetingen der visie door de twee van het vlak van teekening te voeren tot de drie der werkelijkheid. De nadruk moet hier gelegd worden op „middel“, omdat hierin een waardebepaling ligt; want er is verschil tusschen architect en teekenaar. Er is onderscheid tusschen een Olbrich en een Ohmann, om een paar namen ter vergelijking te noemen; beiden eminente teekenaars, doch hoe verschillend in hun daadwerkelijke nitingen!

Voor den architect moet teekenen „middel“ zijn en blijven; doch een middel van zoo groote importantie, dat hij er wel tot in de perfectie over mag beschikken. Eigenlijk zou er meer geboetseerd moeten worden, omdat daardoor het dichtst de werkelijke materie benaderd wordt.

Het zuivere begrip van het middel is van lieverlede vertroebeld, waardoor het besef van de derde dimensie verloren gegaan schijnt te zijn. Te veel waarde is er gehecht uitsluitend aan het platte vlak en de vlakversiering, wat fataal is voor den

SAN MARCO.

VENETIE.

architect, die juist moet werken met ruimten en massa's en de daarmede ten nauwste verbonden factoren licht en schaduw, om van kleur nog niet eens te gewagen.

Bouwen is het logisch ordenen van eenvoudige stereometrische lichamen tot een rhythmisch geheel. Het platte vlak behoort als onderdeel eerst in de tweede of latere plaats te komen. Dus beschouwd zou het ongetwijfeld ook beter begrepen worden, hetgeen in zijn eenzijdige verheffing van thans niet het geval kan zijn. Het is dezelfde fout als met de opvoering van het „systeem“ tot basis (ter vervanging van fantasie), in plaats van zulks alleen toe te passen ter verfijning en vastlegging van verhoudingen. Het ontwerp moet er zijn vóór het schema. Het omgekeerde kan nooit het geval zijn, omdat het laatste juist door het eerste bepaald wordt.

Bij het ontwerpen nu, komt eerst recht de waarde aan 't licht van het natuurteekenen, *which must always be the backbone of the higher classes of design*, zooals reeds in 1907 werd geconstateerd in een rapport over the National Art Competition in South-Kensington (Rijksschool voor Kunstnijverheid).

In het algemeen wordt op de scholen de waarde van het natuurteekenen te zeer onderschat, en toch is dit van heel veel belang voor de ontwikkeling van het oog (opmerkingsvermogen), waarop geheel het verdere kunnen feitelijk steunt. Het is de grondslag, ook van de schets, die voor den architect als 't ware de stenografische aantekening is van het in werkelijkheid of visie waargenomene en daarom onmisbaar. Door het niet snel en juist neerschrijven van de gedachte is er verlies; een verlies dat niet te herstellen is en daarom teleurstelt. De hand moet dus de gedachte even snel volgen.

De noodige vaardigheid daartoe moet door gestadige oefening verkregen worden. Doorgaans is er geen voldoende tijd voor, ook al omdat er veel te vroeg „ontworpen“

moet worden. Helaas „they seek to soar, ere they can fitly creep“. Men is vergeten dat de schets van den meester een *resultaat* is en niet na de eerste poging al te bereiken.

Het is daarom een verblijvend verschijnsel wanneer jongeren een schetsboek op reis meenemen en zij de klik van de kodak kunnen weerstaan. Wel is de foto goed voor nabetrachting, doch een waardevolle bestudeering, die blijvend nut heeft kan slechts de schets waarborgen.

Met genoegen zag ik dan ook de studies van den heer J. P. L. Hendriks, oud-leerling der Rotterdamsche Academie, gedurende een drie-maandelijksch verblijf in Italië gemaakt en waarvan enkele hier zijn afgebeeld, omdat zij de waarde illustreeren van het op de juiste wijze „zien“ van oude architectuur, waarvan de goede invloed straks ongetwijfeld zal terugslaan op 't eigen werk.

Rotterdam, Aug. 1920.

J. C. MEISCHKE.

VERANTWOORDELIJKHEID VAN DEN ARCHITECT.

Voor eenigen tijd werd in het Jaarverslag van een Woningbouwvereniging een quaestie naar voren gebracht, waarvan het verloop zeker de aandacht verdient van alle architecten, die de hun opgedragen bouwwerken bij aanbesteding plegen uit te voeren.

Het betrof nl. de vraag in hoeverre een architect aansprakelijk kan worden gesteld voor gebreken in de uitvoering, die eerst na de eindoplevering, wanneer dus verhaal op den aannemer, volgens de contractueele overeenkomst niet meer mogelijk is, worden geconstateerd.

Bij het bedoelde werk — een groot woningcomplex — was, zooals later bleek, de stopverf voor het inzetten der ruiten, niet aangemaakt met lijnolie, doch had men dit, in den oorlogstijd bijzonder kostbare product, geheel of gedeeltelijk vervangen door zeepwater.

De Directie had dit bedrog niet bemerkt: de kneedbaarheid en de reuk van het surrogaat hadden haar bij de verwerking geen reden tot argwaan gegeven. Geruimen tijd later bleek echter, dat het stopsel, in plaats van te verharden, verdroogd was tot een korrelig poeder, zoodat de ruiten bij de minste drukking of trilling uit de sponningen vielen.

Het Bestuur der Vereeniging heeft toen den architect aansprakelijk gesteld, oordeelende, dat hij nalatig is geweest bij het keuren van de stopverf en daardoor te kort is geschoten in het volvoeren van het hem opgedragen werk. Volgens het Bestuur had de architect 1° speciaal toezicht moeten doen houden bij de bereiding van de stopverf en 2° had hij de stopverf scheikundig moeten laten onderzoeken.

De architect verweerde zich door te betoogen, dat de stopverf op de in de practijk gebruikelijke wijze (op gevoel en reuk) gekeurd was, dat de stopverf zich goed liet verwerken en na het verwerken behoorlijk verhardde; dat alzoo niet vermoed kon worden, dat dit materiaal een verborgen gebrek in zijn samenstelling had, dat dergelijke nadeelige gevolgen met zich zou brengen.

Tot na de eindoplevering is van de slechte samenstelling der stopverf niet gebleken. De enkele gebreken, die zich bij de opname vertoonden, komen meer voor en gaven geen aanleiding tot argwaan. De eigenlijke catastrofe is begonnen na de vorstperiode in den afgeloopen winter.

De architect ontkende dus met beslistheid alle *schuld* van de zijde der Directie. Daartegenover staat dat, volgens hem, van de zijde der aannemers, bij monde van een der vennoten, het bedrog erkend is.

Om de onaangename zaak te beëindigen had de architect aangeboden de helft van de kosten voor zijn rekening te nemen (de andere helft door de aannemers te voldoen), echter zonder erkenning van schuld.

Het Bestuur heeft geweigerd dit aanbod te aanvaarden en verlangd dat de architect schuld zal erkennen en daarmee de aansprakelijkheid aanvaarden niet alleen voor dit geval, doch zonder eenig voorbehoud voor alle denkbare gevallen zonder eenige uitzondering.

Dit is in het kort het verloop der zaak.

Op een vergadering van het Bestuur der Woningbouwvereniging is den architect dit standpunt van het Bestuur medegedeeld en is hem voorgesteld het geschil door arbitrage te doen uitmaken.

De architect heeft zich niet dadelijk bereid verklaard hiertoe mede te werken, doch na de vergadering het Bestuur schriftelijk doen weten, dat volgens zijn opvatting art. 1645 van het Burgerlijk Wetboek (tienjarige aansprakelijkheid van bouwmeester en aannemer) hier van toepassing kon zijn.

Het Bestuur heeft toen geantwoord, dat het den architect, krachtens het bepaalde bij de artt. B. W. 1837 e.v. aansprakelijk stelt voor de kosten, welke het gebruik van ondeugdelijke stopverf heeft medegebracht en de gevolgen daarvan; en dat het de quaestie bij de arbitrage-commissie aanhangig zal maken.

De zaak is daarop in handen gesteld van de Commissie voor Geschillen tusschen architect en opdrachtgever voor den bouw van woningen voor de volkshuisvesting, welke commissie uit haar midden drie arbiters (waarvan één architect) heeft aangewezen om uitspraak te doen.

De beslissing van dit scheidsgerecht luidde, wat de hoofdzaken betreft, als volgt:

„Het scheidsgerecht wijst de opvatting, als zou de architect aansprakelijk zijn voor ieder gebrek in het gebouw, dat na de opnemings mocht blijken, nadrukkelijk af.

De architect is tegenover den bouwheer, wat de uitvoering van het werk betreft, tot niets anders verplicht dan tot leiding, toezicht op en controle van den aannemer. De architect heeft bij de overeenkomst, die hij met den bouwheer sloot, zich geenszins verbonden aan dien bouwheer een bepaald gebouw op te leveren, dat is de verplichting, die de aannemer op zich nam, de architect staat dus ook niet in voor de deugdelijkheid van het geleverd werk of de daarbij gebruikte materialen.

De eenige grond, waarop dus de architect kan worden aangesproken bij na de levering gebleken gebreken, is een tekortkoming in zijn eigen verplichtingen tot leiding en controle.

Het scheidsgerecht heeft zich dus de vraag voorgelegd of zulk een tekortkoming aan den architect kan worden verweten. Het neemt daarbij op grond van gewisselde stukken en de mondelinge behandeling der zaak als vaststaande aan:

1. de bij het werk gebruikte stopverf is geweest van ondeugdelijke kwaliteit, dit is niet tijdens het werk noch bij de oplevering gebleken maar eerst na eenige maanden uitgekomen; waarschijnlijk is deze ondeugdelijke samenstelling te wijten geweest aan toevoeging van zeepwater of ander ondeugdelijk materiaal aan de stoffen, waaruit de stopverf is vervaardigd;

2. de architect heeft althans éénmaal de stopverf persoonlijk onderzocht door haar op de gewoonlijk gebruikelijke wijze in de handen te rollen en te ruiken;

3. er waren op het werk (den bouw van 85 woningen) niet meer dan twee opzichters;

4. de hoofdopzichter, noch zijn hulp, hebben bijzondere aandacht aan de stopverf gewijd;

5. de architect heeft geen aanleiding gevonden in de bijzonder sterke prijsstijgingen van de lijnolie, die zoozeer tot fraude aanleiding gaven, om bijzondere aandacht aan de samenstelling van de verfmaterialen te wijden noch om de aandacht van den hoofdopzichter daarop te vestigen.

Op grond dezer feiten is het scheidsgerecht van oordeel, dat inderdaad het toezicht op de bereiding van de stopverf onvoldoende is geweest. Wel mag in het algemeen van den architect niet gevraagd worden dat hij stopverf chemisch laat onderzoeken en evenmin kan hem er een grief van gemaakt worden, dat lijnoliedik in stopverf is

gebruikt, maar hier moet geregeld in de stopverf een andere substantie, waarschijnlijk zeep zijn verwerkt, en hiervan heeft noch de architect, noch de opzichter voor wien hij aansprakelijk is, iets bemerkt. Het mag niet van den architect geveerd worden, dat hij zelf geregeld op het werk aanwezig is en voortdurend het gebruikte materiaal keurt en op de bereiding toeziet, maar wel, dat hij zorgt, dat zoodanig toezicht en keuring van zijnerwege geschieden. Voor het gebrek aan toezicht en de fouten der opzichters is hij aansprakelijk. En nu moet er alle nadruk op worden gelegd, dat men tijdens dit werk zich bevond in een tijdperk van voortdurende buitensporige prijsstijging van de lijnolie, en dientengevolge daarmede voortdurend geknoeid werd.

De architect had daarom voor een scherpere controle moeten zorgen dan in normale tijden, hij had den opzichter op de mogelijkheid van fraude moeten wijzen en hem tot bijzondere maatregelen aansporen. Dit heeft hij nagelaten, integendeel hij heeft dit onderdeel van zijn taak eenigszins oppervlakkig behandeld, in deze bijzondere omstandigheden dus niet gehad de zorg, die van hem mocht worden gevraagd. Was het toezicht geweest zooals het had behooren te zijn, dan was de knoerij, die thans heeft plaats gehad naar alle waarschijnlijkheid niet mogelijk geweest. De gevolgen van deze tekortkoming zijn voor rekening van den architect, hij is dus tegenover de woningstichting voor de door deze geleden schade aansprakelijk.

Het scheidsgerecht stelt het op prijs zijn standpunt omtrent de aansprakelijkheid van de aannemers en de verhouding van deze tot die van den architect met een enkel woord uiteen te zetten.

Het scheidsgerecht is van oordeel, dat de woningstichting zich met volle recht tot de aannemers kan wenden, daar ook deze — en deze in de eerste plaats — voor de slechte hoedanigheid der geleverde stopverf aansprakelijk zijn. Staat vast, dat deze hoedanigheid bij de oplevering nog niet kon blijken, dan kunnen deze hunne aansprakelijkheid niet afweren met een beroep op de verkregen goedkeuring van het werk. De aansprakelijkheid van den architect staat dan daarnaast, in dezen zin dat de Woningstichting vrij is en de aannemers op grond van de slechte kwaliteit van het geleverde en den architect op grond van het gebrekkige toezicht aan te spreken.

Tot de aannemers heeft de Woningstichting zich nog niet gewend. Mede daarom acht het scheidsgerecht het juist thans nog niet een veroordeeling tot betaling tot een bepaald bedrag uit te spreken. Daartoe ontbreken trouwens vooralsnog de cijfers. Zoo noodig kan het daartoe later nog komen, het scheidsgerecht vertrouwt echter, dat partijen op grond van de boven gegeven beslissing de zaak zullen afdoen.

Gelijk bekend geacht mag worden, is voor den volkswoningbouw een speciale geschillen-commissie ingesteld, waarin ook niet-architecten zitting hebben. In dit geval was zelfs de eenige architect tegenover zijn niet-bouwkundige medeleden in de minderheid.

Toch is ook ditmaal, evenals in tal van beslissingen, bij geschillen over quaesties die onder de gewone tabel ressorteeren, het beginsel gehuldigd, dat de architect alleen aansprakelijk kan gesteld worden voor fouten in zijn ontwerp, bestek en verdere bescheiden, zoomede over het niet betrachten van de normale zorgvuldigheid bij het leiden en houden van toezicht op de uitvoering.

De onbeperkte aansprakelijkheid, die het Bestuur voorstond, is nadrukkelijk afgewezen.

Uit onvolledige of minder juiste verhalen en dagbladberichten had menigeen den indruk gekregen, dat de hier gevallen beslissing van veel verder strekking was dan uit bovenstaand relaas kan worden afgeleid en dat met deze uitspraak een precedent was geschapen, waardoor de uitoefening van de architectenpraktijk tot een al te riscant bedrijf zou zijn geworden.

Om dus de zaak tot de juiste proporties terug te brengen en ook om het vraagstuk der verantwoordelijkheid eens op de publieke tribune te brengen, werd het bovenstaande opgesteld.

H. G. J.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE
MOLIERE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. :
Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12,50
Aft. Nos. f 0,25, fr. p. p. f 0,26 — ADVERTENTIEN:
v. 1—6 regels f 1,80, elke regel meer f 0,30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abon-
nement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 4 SEPT. 1920. - No. 36.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Joseph M. Olbrich, door J. P. M. —
Arbeiders-Coöperaties, door Ir. B. A. Verbeij. —
De Hygiëne-Tentoonstelling te 's-Gravenhage,
door M. Th. E.

MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOOL TE
HAARLEM, VOOR BOUWKUNDE, WATER-
BOUWKUNDE, ELECTROTECHNIEK EN
SCHEEPSBOUWKUNDE.

Met ingang van 1 September zijn aan de M.T.S.
benoemd:

a. tot leeraar in de Wiskunde, de Mechanica
en de beg. der Weg- en Waterbouwkunde: de
Heer Ir. T. Heijblom, civ. ing. bij de Gem. Openb.
Werken te Haarlem;

b. tot leeraar in de Weg- en Waterbouwkunde:
de Heer Ir. H. J. Struijk, civ. ing. bij Weg en
Werken der H.I.J.S.M. te Haarlem;

c. tot leeraar in de Werktuigbouwkunde en
de Electrotechniek: de Heer Ir. B. D. Schild,
electrot. ing., te Enkhuizen;

d. tot leeraar in de Werktuigbouwkunde en
de Mechanische Technologie: de Heer H. Felix,
Constructeur en Leeraar M.O. te Hengelo (O.);

e. tot leeraar in het Boekhouden en de Fabrieks-
administratie: de Heer P. van Gijn, Accountant
en Leeraar M.O. te Overveen;

f. tot leeraar in de Kennis van Wetten en de
Staathuishoudkunde: de Heer Ir. J. Goudriaan
Jr., werkt. ing., Inspecteur v. d. Arbeid te Am-
sterdam;

g. tot assistent in de ijzerbewerking: de Heer
D. J. Blad, Leeraar M.O. te Haarlem.

NIJVERHEIDSONDERWIJS.

Ingesteld is een commissie, welke de Regeering
van advies zal hebben te dienen inzake de al-
gemeene maatregelen van bestuur tot uitvoering
van de artt. 29, 30, 32 en 38 der Nijverheids-
onderwijswet en de programma's bedoeld in het
eerste lid van art. 47 dier wet, en die dienaan-
gaande uitgewerkte voorstellen zal hebben te
doen. Benoemd zijn:

tot lid en voorzitter H. J. de Groot, insp. ge-
neraal van het nijverheidsonderwijs, chef der
afdeeling Nijverheids- en Handelsonderwijs van
het Departement van Onderwijs;

tot lid en secretaris A. C. van Braam Houck-
geest, hoofdcommissie bij dat Departement;

tot leden M. J. van Alphen de Veer, insp. M. O.
te 's-Gravenhage; P. H. Brunsmann, leeraar amb-
achtsschool en burgeravondschool te Alkmaar;
W. H. Cool, insp. M. O. te 's-Gravenhage; H.
Diederiks, Dir. Vakschool voor kleermakers te
's-Gravenhage; P. Doorn, idem Academie van
Beeldende Kunsten, 's-Gravenhage; H. Ellens,
idem Rijksrietsvechtschool, Noordwolde; L. van
Essen Rzn., idem Ambachtsschool Utrecht; A.
Falise, beeldhouwer te Wageningen, leeraar
burgeravondschool Nijmegen; A. Fledderus, dir.
ambachtsschool Delft; A. A. de Groot, leeraar
ambachtsschool Alkmaar; H. de Groot c. i. dir.
middelbare technische school Dordrecht; G. A.
Groote Haar, inspecteur M. O. Haarlem; H. C.
Grosjean w. i. leeraar middelb. techn. school te
Amsterdam; H. Hoek, dir. vakschool voor schoen-
makers, 's-Gravenhage; J. L. v. Ishoven, leeraar
te ambachtsschool Amsterdam; E. Jelsma, dir.
3de ambachtsschool, Amsterdam; N. Kai, leeraar
middelb. techn. school Dordrecht; R. Kraakman
idem ambachtsschool, Haarlem; Mevr. M. E. Leli-
man-Bosch, insp. M. O. Baarn; A. D. F. W. Lich-
tenbelt, hoogl. Techn. Hoogeschool; H. Luns, dir.
Kon. school voor kunst, techniek en ambacht,
lid onderwijsraad 's-Hertogenbosch; mej. Th.
Mansholt, directrice Rijksopleidingsschool voor
leeraren bij het landbouwhuishoud-onderwijs
te den Hulst, a. d. Dedemsvaart; H. J. W. Mens,
leeraar Kon. school voor kunst, techniek en am-
bacht, 's-Hertogenbosch; Mej. W. Munch, Arnhem,
directrice amb. landbouwhuishoudschool van den
Aartsdioc. Boeren- en Tuindersbond; mej. C. Neeb,
leerares Acad. van Beeldende Kunsten 's-Graven-
hage; T. J. Noordraven, leer. zeevaartschool
Zeemanshuis, Amsterdam; B. J. Ouendag, Archi-
tect te Amsterdam; Dr. A. Pit, insp. M. O. Laren
(N. H.); E. J. Reinders, Leeraar ambachtsschool
Arnhem; L. Ronner, directeur grafische school
Amsterdam; H. Rozenbeek, leeraar R. H. B. S.
Heerenveen; Mr. H. Smeenge, lid Eerste Kamer
Amsterdam; Joh. Schmidt, alg. secretaris Ver-
ter veredeling van het Ambacht te 's-Graven-
hage; mevr. A. S. Tydeman-Verschoor, oud-dir.
kook- en huishoudschool, 's-Gravenhage; B. W.
Wierink, dir. industrieschool Mij. voor den Wer-
kenden Stand, Amsterdam;

aan de commissie is toegevoegd als adj.-secr.
mr. P. F. Westerling, adj. comm. bij het dep.
van Onderwijs.

Bepaald is dat de Commissie zitting zal houden te 's-Gravenhage.

HET ROTTERDAMSCH RAADHUIS

Het Nieuwe Raadhuis te Rotterdam is op 1 September jl. ingewijd, d.w.z. partieel ingewijd. De inwijding gold representatieve vertrekken (waaronder de Raadzaal) met uitzondering van de groote feestzaal. Dan komt er nog eens een inwijding. Dat zal dan de derde zijn. De Burgemeester heeft in zijn openingsrede een en ander aangestipt uit de geschiedenis van dezen bouw, waartuit wij het volgende aanhalen.

Nadat reeds vroeger andere oplossingen waren gezien, besloot de Raad op 13 Mei 1909 om de onteigening aan te vragen van een deel der oude stad, teneinde op het na afbraak vrijkomend terrein een nieuw raadhuis te stichten. Tegelijkertijd werd met den Minister van Waterstaat overeengekomen, dat de onteigening zou worden uitgebreid, om naast het stadhuis een nieuw postkantoor te kunnen bouwen. Bij een en ander sloot zich aan het besluit, om doordemping van den Coolsingel voor de beide monumentale gebouwen een breeden verkeersweg in het leven te roepen.

Door de krachtige medewerking der regeering werd bij wet van 15 Juli 1910 de onteigening gelast. De panden werden daarna aangekocht en afgebroken en in Augustus 1913 was de geheele bebouwing, waarin een bevolking van plus minus 2400 menschen had gewoond, gesloopt.

Wat de voorbereiding van den bouw betreft, werd in den aanvang van 1910 met 's raads medewerking een commissie ingesteld, om burgemeester en wethouders met haar advies ter zijde te staan. Daarin hebben zitting de burgemeester als voorzitter, 2 wethouders, 3 leden van den gemeenteraad, de gemeentesecretaris, de directeur der gemeentewerken en de directeur der bouwpolitie, terwijl de heer mr. J. H. Lugt haar secretaris is. Deze commissie is sedert dien werkzaam gebleven. Kort nadat de commissie in het leven was geroepen, werd aan professor Henri Evers, hoogleeraar in de bouwkunde te Delft, het maken van een voorontwerp opgedragen opdat men zich nader van indeeling en bouwsom kon rekenschap geven en den grondslag verkrijgen, waarop eenige bouwmeesters zonden worden uitgenoodigd een plan in te zenden. Dit voorontwerp is op 1 September 1911 aan den gemeenteraad aangeboden en op 5 October 1911 door dat lichaam voor het aangegeven doelaanvaard. Vervolgens werd een jury in het leven geroepen, bestaande uit den burgemeester als voorzitter, en verder den directeur van gemeentewerken, den directeur der bouwpolitie en de architecten Jos. Th. J. Cuypers te Amsterdam, D. E. C. Knuttel, rijksbouwmeester te 's-Gravenhage, J. H. W. Lellman te Amsterdam, C. Muysken te Baarn, A. Salm G.B.zn., voorzitter der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Am-

sterdam en J. P. Stok Wzn. alhier als leden en den heer mr. J. H. Lugt als secretaris.

Nadat de jury een programma van eischen had opgesteld, werd de uitnodiging om een definitief ontwerp in te leveren, gericht tot de volgende bouwmeesters: K. P. C. de Bazel, architect te Bussum, professor Henri Evers te Delft, W. Kromhout Cz., architect te Rotterdam, Alb. Otten en W. F. Overeinder, architecten te Rotterdam, Jan Stuyt, architect te Amsterdam en C. B. van der Tak en M. Brinkman, architecten te Rotterdam. Deze inlevering had plaats op 1 Februari 1913, waarna op 24 Maart d.v. de jury haar rapport uitbracht en op 20 Mei 1913 door Burgemeester en Wethouders aan den gemeenteraad werd voorgesteld, de keuze te vestigen op het ontwerp van professor Evers en het stadhuis daarnaar te doen uitvoeren.

De heer Evers zette zich aanstonds aan den arbeid om zijn voor de prijsvraag ingezonden plannen geschikt te maken voor de uitvoering. Hij verkreeg daarbij op zijn werk de medewerking van den heer A. J. Th. Kok, architect bij den dienst der plaatselijke werken.

Nadat in April 1914 het directiegebouw was gereed gekomen, nam het graafwerk voor de fundering een aanvang op 9 Juli 1914 en was voltooid op 20 October 1914. De eerste der 8336 palen werd geslagen op 12 Augustus 1914, de laatste op 9 Februari 1915. Onmiddellijk daarna kon het betonwerk van den onderbouw worden begonnen en op 15 Juli 1915 werd door Hare Majesteit de Koningin de eerste steen gelegd. De bovenbouw werd aanbesteed op 14 September 1915.

Op 17 Februari 1916 werd begonnen met het stellen van den zandsteen, op 10 April 1916 met het metselen van den torenromp.

Op 20 September 1917 was de hoogste punt van den toren 71½ M., bereikt en op 10 Augustus 1918 was het gebouw geheel onder de kap.

Op 15 Juni 1918 was het werk zoover gevorderd, dat de Woningdienst er in ondergebracht kon worden. Van de secretarie-afdeelingen waren de afdeelingen Bevolking en Burgerlijke Stand de eerste, die hier hun intrek namen en wel op 20 Januari 1919, gedurende den loop van 1919 en 1920 door alle andere onderdeelen der administratie gevolgd.

De vertrekken, aangewezen voor den burgemeester en den secretaris, waren gereed op 1 Juli 1920 en op 17 Augustus 11. had de eerste vergadering van Burgemeester en Wethouders in de daarvoor bestemde kamer plaats. Dat de kosten door de stijging van arbeidsloonen en van de materialenprijzen aanzienlijk hooger zijn dan in den aanvang werd voorzien, spreekt van zelf. De raming bedroeg voor den grond 9275 vierk. M. à f 150 per vierk. M., f 1.391.000, voor den bouw f 4.000.000, tezamen f 5.391.000. De uitkomst is dat voor den grond is betaald f 1.172.000 en dat de bouw met inbegrip der meubilering zal vorderen f 6.850.000, tezamen f 8.022.000.

JOSEPH M. OLBRICH.

(EINE MONOGRAPHIE VON JOSEPH AUGUST LUX). *)

De tijdgenooten zien een groot mensch — als zij zijn grootheid zien — vrijwel altijd in abnormale proporties, waaraan eerst de tijd de correcties aanbrengt, waarmede het standvastiger en juister beeld van dien mensch zal kunnen ontstaan.

Eerst nadat in het continuë tijdsverloop de schitteringen van zijn geest gedempt zullen zijn in de gouden stralen van de historische grootheden, en de bewonderaars zullen zijn ontkomen aan de suggestie van zijn wezen of de bedwelmung van zijn scheppingskracht, zal de groote mensch zijn juiste plaats vinden in de rijen van hen, waarin de menschelijke geest zich het schoonst, het rijkst en het edelst heeft geopenbaard.

In de beoordeeling van de plaats van een bepaalde figuur in de rij der grooten dezer aarde, heeft de oneindigheid van den tijd een duidelijke beteekenis; de benadering der plaats is het zuiverst, wanneer de beteekenis van de figuur wordt gezien in een groot en bepaald tijdsverband. Zoo zijn de groote Grieksche denkers en kunstenaars te zien in het groote tijdsverband van den Griekschen bloeitijd, zoo is Aquino te zien in het tijdsverband der Middeleeuwen, perioden waarin de standvastigheid der figuren wordt verkregen, doordat het tijdsverband is geworden een bepaald begrip.

Mist een tijdsverband dit karakter, dan blijft iedere persoonsbeoordeeling een beschouwingswijze, waarin de plaats, die den persoon wordt toegevoegd, geheel onbepaald, geheel willekeurig is en afhankelijk van elk individueel inzicht en gevoel.

En deze individueele beschouwingswijze geldt zeker voor de tijden, die nog aanwijsbaar, merkbaar contact hebben met die, waarin wij leven!

Immers een zuiver begrip van den na-renaïssancistische tijd hebben we nog niet, om niet te spreken van ons inzicht in den geest van onzen tijd. Want al moge men dezen geest materialisme toedenken, pantheïsme aanwrijven, geen waarheid-zoekende zal deze zwakke, vage fundamenten voor hecht willen aanzien en daarop voortbouwen.

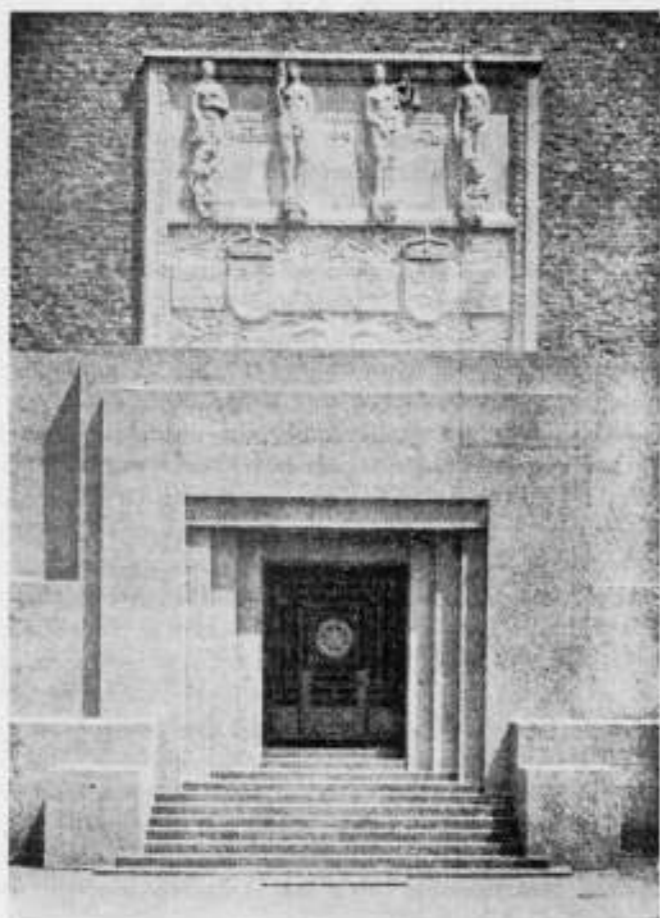
Ons inzicht is hier nog zeer betrekkelijk hetgeen zoo vaak vergeten wordt, zooals wel weer blijkt uit de volgende aanhaling uit het boek van Lux, hierboven genoemd.

„Wenn man die umfangreichen Mappen Olbrichscher Werke durchblättert, so findet man in kunstgewerblicher und ornamentaler Hinsicht allerdings auch viele Gelegenheits-schöpfungen, die, für den Tag geschaffen, den Stempel jener Übergangszeit tragen und heute nur mehr entwicklungs-historisch zu weten sind. Dieser Vergänglichkeit unterliegen jedoch keineswegs die tektonischen Leistungen Olbrichs, sondern lediglich das Ornament. Wer daher nicht genau unterscheiden kann oder mag und in Bauch und Bogen erklärt, Olbrich sei veraltet und gehöre der Übergangsepoche an, ist entweder ein Idiot oder ein Lügner. Denn es heisst die Wahrheit unterschlagen, wenn man nicht gleichzeitig anerkennt, dass der Hauptsache nach schon in der Frühzeit Werke von unvergänglicher Schönheit entstanden sind, die nicht nur damals, sondern auch heute noch und darüber hinaus eine nie versagende Quelle von Anregung bilden. Eine Ausnahme ist allerdings in bezug auf das Ornament zu machen“.

Dit is wel een pootige betoogtrant, maar de Olbrich in de monographie van Lux blijft niettemin de Olbrich van Lux.

De monographie werd in 1913 geschreven, vijf jaren na het sterven van den kunstenaar en het is begrijpelijk, dat na zulk een kort tijdsbestek de verblindende schittering van het genie van Olbrich nog naglansde en trilde in het gemoed van zijn bevrienden bewonderaar. Dit verklaart veel. Dit vergoelijkt veel. Het boek is één doorlopende adoratie, in superlatieven geuit, van Olbrich's persoon en werk en ten

*) Uitgegeven in 1919 door Verlag Ernst Wasmuth, A. G. Berlijn. Prijs f 1.50.

INGANG HOCHZEITSSTURM TE DARMSTADT. ARCHITECT JOS. M. OLBRICH.

slotte verwekt deze volharding, meer dan voor den beschrevene, belangstelling voor den schrijver, wegens diens in dit opzicht sportieve talenten. Bewondering kan in veel minder woorden, misschien krachtiger worden geuit!

Het zou de moeite waard zijn, nog een tiental monographiën te lezen over Olbrich, van zijn vijanden, van zijn niet bevriende bewonderaars, desnoods ook nog van andere bevriende bewonderaars. Waarschijnlijk zou daar de lofzang van den heer Lux mee gebaat zijn.

Toch heeft het boek van Lux, naast deze, ik zou haast zeggen, amusante zijde, een documenteële, die belangrijk is. Het geeft namelijk een publicatie van verscheidene brieven van Olbrich, die ons omtrent zijn wezen, omtrent zijn ideeën, en zijn wijze van werken een dieperen blik geven. Deze documenten maken het boek belangrijk en bieden ons vele gegevens om ons in te werken in de kunst van dezen bijzonderen man, dezen Frohnatur, wien alles, wat als aardisch geluk beschouwd wordt, schijnt deelachtig te zijn geweest.

De oorlog verhinderde de uitgave in 1913, die daardoor tot 1919 werd uitgesteld. Lux droeg het boek indertijd op aan Groothertog Ernst Ludwig, den Hessischen kunstbeschermmer en vriend van Olbrich. Ondanks de plaats gehad hebbende gebeurtenissen, die den groothertog deden afstand doen, veranderde de opdracht niet.

Het boek is geïllustreerd met een 30-tal illustraties van Olbrich's meest bekende werken, waarvan wij er hier eenige overgenomen hebben

J. P. M.

VILLA „FEINHALS“ TE KEULEN. ARCHITECT JOS. M. OLBRICH.

ARBEIDERS-COÖPERATIES.

Hoewel nit andere overwegingen, dan die door Ir. J. B. van Loghem in het Bouwkundig Weekblad van 7 Augustus 1920 worden aangevoerd, is ook mij de oprichting van arbeiderscoöperaties welkom.

Steeds heeft mij als Directie van een werk gehinderd in het geheel geen invloed te hebben op geschillen tusschen aannemer en arbeiders. Toch is dit onjuist. De principaal kan door geschillen tusschen aannemer en arbeiders, geheel buiten zijn schuld, aanzienlijk worden benadeeld, en voor een directie, die zich vereenzelvigd met den principaal, moet dit vooral tegenwoordig een doorlopende ergernis zijn.

Waar bij het systeem der arbeiderscoöperaties aannemer en arbeider één en de zelfde zijn, behoeft de principaal geen vrees meer te hebben voor geschillen tusschen aannemer en arbeiders, waarvan hij de dupe wordt.

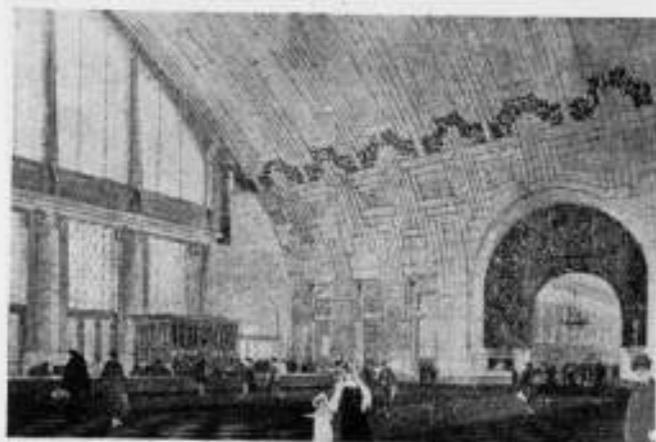
Het is echter te hopen, dat de arbeiderscoöperaties aan de hoog gespannen verwachtingen van Ir. Van Loghem zullen voldoen. Want tot mijn groote spijt moet het hier worden uitgesproken, er is niet alleen onlust in het werk te constateeren, doch ook grove onkunde. Hoewel het mij lastig valt, kan ik mij indenken, dat de arbeider nit onlust tegen het kapitalistische systeem, met opzet minder werk verzet, dan redelijkerwijs van hem verwacht kan worden. Onbegrijpelijk is mij echter, dat hij het werk, dat hij verricht, slecht verricht.

Door langzaam werk benadeelt hij den gehaten patroon, door slecht werk benadeelt hij den principaal, dat wil dus zeggen in dezen tijd van volkswoningbouw zijn eigen klassegenooten.

Daar ik mij dus niet kan indenken, dat de arbeider met opzet slecht werkt, moet ik nog eens herhalen, dat gebrek aan vakkenis de eenige reden kan zijn.

Echter ook hierom zie ik de arbeiderscoöperaties met genoegen optreden. Waar thans opmerkingen over slecht werk van den arbeider aan den aannemer kenbaar gemaakt moeten worden, kan men bij de arbeiderscoöperaties den verantwoordelijken persoon direct daarvoor aanspreken.

Mij dunkt dan ook, dat architecten en ingenieurs, die de arbeiderscoöperaties, uit welke overweging dan ook, een goed hart toedragen, in de eerste plaats er hun

GROOTE HAL IN HET STATION TE HAZEL. ONTWERP VAN JOS. M. OLBRICH.

aandacht aan moeten wijden, dat de arbeider op de werken, die onder hun toezicht worden uitgevoerd, goed werk leveren.

Heeft men niet met een arbeiderscoöperatie, doch met een aannemer te doen, dan kan een bepaling in het bestek, dat de directie onbekwame arbeiders van het werk mag verwijderen, zijn nut hebben.

Ik ontken niet, dat dit middel slechts negatief is, doch verwacht ervan, wanneer het door alle architecten gestreng wordt toegepast, dat de arbeider zich meer op zijn vak zal gaan toelagen.

Ik wil dit artikel toch niet eindigen zonder den aannemer op een hooger plan te stellen, dan Ir. van Loghem dit doet. Want niet alleen is de aannemer koopman, hij is ook de organisator van het werk, en of de doorsnee arbeider thans in staat zal zijn den doorsnee aannemer als organisator van het werk te vervangen, is voor mij een vraag, die ik op het oogenblik niet gaarne bevestigend zou willen beantwoorden.

Het spijt mij, dat ik niet zoo gunstig van den arbeider heb kunnen getuigen als Ir. van Loghem, mijn langdurige praktijk heeft mij anders geleerd.

Toch mag hieruit niet besloten worden, dat ik den arbeider geen goed hart toedraag, ik wilde aantoonen, dat het denkbeeld der arbeiderscoöperaties slechts algemeen te verwezenlijken is, wanneer de arbeiders zich beter in hun vak bekwamen en zich beter ontwikkelen, dan thans het geval is.

Ook Ir. van Loghem gevoelt dit, waar hij schrijft: „De uitsluitend ontevreden zijn in de massa-actie bruikbaar, in de coöperaties zijn ze althans voorloopig nog misbaar”.

Zachte heelmeeesters maken stinkende wonden; beter en oprechter zou het zijn geweest, het laatste deel van den zin te doen luiden: „in de coöperaties zijn ze onbruikbaar”.

Wanneer wij allen, ingenieurs, aannemers en arbeiders slechts doordrongen waren van het begrip, dat slechts hij rechten kan doen gelden, die plichten erkent, dan zouden arbeiderscoöperaties naast aannemers vreedzaam kunnen werken, doch ook arbeiders in dienst van aannemers zonder onlust hun taak kunnen volbrengen.

Ir. B. A. VERHEIJ.

DE HYGIËNE-TENTOONSTELLING TE 'S-GRAVENHAGE.

Volgens onze belofte in een der vorige nummers van het B. W. komen wij nog even terug op wat deze drukbezochte tentoonstelling te zien gaf, vooral op het gebied der volkshuisvesting. Er kan gezegd worden, dat het geheel een groot succes is geweest, getuige het drukke bezoek. Het tentoongestelde was dan ook een aanblik overwaard. Voor 30 cent kon men hier een geheelen dag nuttig doorbrengen en naast al de „griezigheden”, die men aanschouwelijk voorgesteld kreeg, als vervalschingen van levensmiddelen met blauwzuur en arsenicum, de beroepsziekten, afgekeurd vleesch op sterk water, de gevolgen van alcoholmisbruik enz., kon men hier met het werk van goede architecten kennismaken.

Weliswaar hadden wij de afdeling „Volkshuisvesting” liever in eene omgeving gezien, die wat meer architectonisch verzorgd was en sommige teekeningen wat meer tot hun recht liet komen, toch was er gestreefd naar overzichtelijkheid en meer kan men dan ook op een hygiëne-tentoonstelling niet verwachten.

Bij het bestrijden van den woningnood mogen twee dingen geconstateerd worden. Dat de zoo noodzakelijke versnelling van het bouwtempo — welke overigens nog allermint overeenkomstig de dringende behoefte is — over het algemeen geen aanleiding heeft gegeven tot verslapping der eischen door de hygiëne gesteld en dat de architectonische verzorging der complexen niet in het gedrang is gekomen.

De Rijkswoningraad exposeerde o.a. grafische voorstellingen betreffende door het Rijk verleende voorschotten voor Woningbouw. Hieruit blijkt het voorgenomen aantal en het werkelijk tot stand gekomen aantal woningen, met Rijkssteun, voor gemeentelijken en voor vereenigingsbouw te zamen. Sedert 1905 bedraagt het aantal, wat den voorgenomen bouw betreft, 37266 en wat het tot stand gekomen aantal aangaat 21447. Voor 1917 zijn deze cijfers resp. 11127 en 4719. Van latere jaren zijn geen gegevens gepubliceerd. Gesplitst voor gemeente-woningen en vereenigingswoningen zijn de cijfers betreffende 1917 aldus: Voorgenomen van gemeentewege 5766, gebouwd 203; voorgenomen van vereenigingswege 5355, gebouwd 4511.

Bij de inzending van Amsterdam vonden we bijzonderheden omtrent het aantal onbewoonde woningen; het aantal was in 1907 5744, in 1916 1393 en in 1919 476, waarvan slechts 3 woningen te huur stonden.

Het tekort bedroeg op 1 Januari 1919 (ongerekend de oorlogsvluchtelingen) 12000 woningen, de normale aanbouw valt te stellen op 4000 woningen per jaar. In 5 jaar zijn dus noodig 20,000 woningen benevens 17000 voor den bestaanden achterstand; in totaal dus 72000 woningen, dat is per jaar 6400. Er is geen sprake van dat deze aanbouw thans bereikt wordt.

De Haagsche inzending van den Dienst der Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting gaf ons eenige interessante cijfers over de dichtheid der bewoning.

Voor 1916 en 1919 zijn de aantallen afzonderlijk wonende gezinnen resp. 67144 en 69002, met een ander gezin samen wonende gezinnen 6704 en 12956 en met 2 of meer andere gezinnen samen wonende gezinnen 573 en 1738. Een aanzienlijke toename van het samen wonen.

Het aantal kostgangers steeg van 4700 in 1916 tot 6067 in 1919, daarentegen daalde het aantal kamerbewoners van 13307 in 1916 tot 9658 in 1919.

Met deze enkele gegevens zullen we volstaan.

Behalve de inzendingen van de drie groote gemeenten, waarop we aanstonds terugkomen verdienen vermelding.

1. Het Philipsdorp te Eindhoven en in het bijzonder het uitbreidingsplan van de Bazel, en een ontwerp-teekening voor een „Kleuterschool” van Hanrath.

2. Een bebouwingsplan van staatsmijn „Emma” tot staatsmijn „Hendrik,” waarvan met verschillende teekeningen en foto's een groote maquette was geëxposeerd.

3. Van den kopwand bij het betreden van de afdeling „de Heyplaat” van Baanders.
 4. Plan voor de tuinstadwijk „Daal en Berg” met goede teekeningen van Jan Wies.
 Van Jan Wies gesproken vermelden wij nog even de uitgave van den Haagschen Kunstkring: „Volkswoningbouw”, geïllustreerd door dezen knappen teekenaar naar ontwerpen van verschillende namen met omslag-verzorging van v. Huszar, waarmee de uitgeefster een geheele uitstaltafel volgelegd had.

Ook de afdeling: „Volks- en schoolbaden en schoolhygiëne” was uit een architectonisch oogpunt de moeite waard. Van de inzending noemen wij:

1. Het „Stoepsbad” te Bloemendaal van Ed. Cuypers.
2. Een gemeentebadhuis aan de Zaanstraat te Amsterdam volgens het ringsysteem.
3. Het marinebad te den Helder van Hoekstra. In de kamer, waar de stofzuiger gedemonstreerd werd, hingen nog eenige zeer goede perspectieven van woningbouw in Limburg van Jan Stuyt. Het verband tusschen stofzuigers en Jan Stuyt is ons overigens niet duidelijk geworden.

Rotterdam geeft een overzicht van de ontwikkeling van het woningtype en laat verschillende bouwblokken zien. Afzonderlijk is er nog geëxposeerd de ontwikkeling van den bouw met overheidssteun.

Amsterdam opent haar inzending met een algemeen overzicht van den woningvoorraad en den woningbouw in de laatste jaren. Hierboven deden wij reeds uitkomen dat de „voorraad” niet bijster groot is en de aanbouw niet snel genoeg kan gaan. Hetgeen trouwens volstrekt niet uitsluitend voor Amsterdam geldt.

De geschiedenis van de volksbuurt „de Jordaan” was grafisch in beeld gebracht. Verder werd een overzicht gegeven van de woningtypen der nieuwe stad, onderscheiden naar oorsprong en bouwtydperk, waarbij de invoering der Woningwet natuurlijk het belangrijke keerpunt vormt.

Van actueel belang zijn de plannen, welke de hoofdstad voor de naaste toekomst heeft, betreffende de stadsuitbreidingen aan den Nieuwendammerham (welke grootendeels reeds tot stand is gekomen) en aan de Buiksloterham, en de plannen voor Amsterdam-Zuid, tusschen Boeren-Wetering en Amstel, en bij het Stadion; verder die voor Watergraafsmeer, voor de Spaardammerbuurt en voor Oostzaan.

Afgezien van critische overwegingen omtrent het beleid van den Amsterdamschen Woningdienst, kan gezegd worden, dat de hoofdstad goed voor den dag komt. Belangwekkend zijn voorts de inzendingen, — ook die van woningbouwverenigingen — voor de moderne architectuur der huizenblokken.

De Haagsche inzending was voor het publiek in het algemeen interessant, omdat men daar de houten modellen van woningtypen kan zien en de reeds hierboven vermelde blokbebouwingen volgens de bouwverordeningen der drie grootste steden. De inzending heeft hierdoor aan aanschouwelijkheid zeer gewonnen. De Haagsche blokbebouwing maakt een veel gunstiger indruk dan die van Amsterdam en Rotterdam en, de Residentie heeft in haar nieuwe bouw- en woonverordening *al weer gezorgd voor strengere eischen.*

Na een algemeen overzicht van den woningbouw bevatte de Haagsche inzending voornamelijk bijzonderheden over de ontwikkeling van de arbeiderswoning en plannen van enkele recente woningcomplexen. Tal van foto's verduidelijkten het beeld, dat men hier van den modernen Haagschen woningbouw verkrijgt.

Architectonisch is de woningbouw hier ter stede wel is waar nog niet zóo marquant als te Amsterdam, doch van de meeste nieuwe bouwblokken kan toch in dit opzicht een gunstig getuigenis worden gegeven.

Het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting en de Sociaal Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten hadden ter tentoonstelling hun verschillende boekwerken en geschriften ter inzage gelegd. Van het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting en van het Ned. Congres voor Openbare Gezondheidsregeling zijn voorts verschillende modellen van woningen afkomstig.

M. TH. E.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Grootte letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 11 SEPT. 1920. - No. 37. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Gemeentelijke Volkswoningen, polder „Spangen” Rotterdam. —

TENTONSTELLING TEEKENINGEN PRIX DE ROME.

In het Gebouw van de Rijks Academie van Beeldende Kunsten zal van af Maandag 6 September tot en met Woensdag 15 September van 9 tot 4 uur (uitgezonderd Zondag en Zaterdag middag) een tentoonstelling worden gehouden van de werken door den heer Charles Vos (beeldhouwer) gedurende zijn tweede en die door den heer H. de Vries (architect) gedurende zijn eerste stipendiumjaar vervaardigd.

EEN PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERPEN VAN FRANKEERZEGELS.

De directeur-generaal der Posterijen en Telegrafie, daartoe gemachtigd door den minister van Waterstaat, heeft een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerpen van frankeerzegels.

Aan een desbetreffende, door het Hoofdbestuur der Post- en Tel. samengestelde brochure, ontleenen we de volgende bijzonderheden:

De heeren M. de Klerk en J. L. M. Lauweriks te Amsterdam, Chr. Lebeau te 's-Gravenhage, S. H. de Roos te Biaricum en Jan Toorop te 's-Gravenhage worden uitgenoodigd, twee ontwerpen van frankeerzegels te maken, te weten een met en een zonder de beeltenis van het hoofd van den Staat, met bevoegdheid, slechts één ontwerp te vervaardigen.

VOORWAARDEN EENER PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERPEN VAN FRANKEERZEGELS.

1. De prijsvraag is openbaar en betreft ontwerp-teekeningen van Nederlandsche frankeerzegels. De mededinging is opengesteld voor alle Nederlandsche kunstenaars.

2. De inzending moet onder aangegevend couvert geschieden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie te 's-Gravenhage. Bij iedere inzending moeten zich bevinden twee gesloten en verzegelde enveloppen, beide op den buitenkant enkel vertoonende het motto of ken-teeken, waaronder het ontwerp wordt ingezonden (welk kenteeken zich ook moet bevinden

op elk tot de inzending behoorend stuk) benevens op de eene enveloppe de aanduiding:

„Inhoud: naam van den inzender”, op de andere enveloppe de aanduiding: „Inhoud: correspondentie-adres”. In de eerstbedoelde enveloppe moet zich bevinden enkel de naam van den inzender en eene verklaring, dat het ingezonden ontwerp diens geestelijk eigendom is. In de laatstbedoelde enveloppe moet zich bevinden enkel een adres om, zoodoosig, met den inzender te kunnen correpondeeren zonder diens anonimiteit op te heffen.

Het schrift op de stukken mag niet zijn het handschrift van den ontwerper.

3. Elke inzending moet ten minste bestaan uit een ontwerp uit één der series, hierna in het programma onder 1 omschreven. Zij mag ten hoogste bestaan uit niet meer dan één ontwerp voor elk der waarden uit de 2e en 3e Serie, en voor drie der waarden uit de 1e serie.

Elke inzending behelst dus als minimum één ontwerp, als maximum 1e serie 3 ontwerpen,

2e	2
3e	1 ontwerp,

te zamen 6 ontwerpen.

4. De ontwerpen kunnen in zwart en wit en tevens in kleuren worden weergegeven; mits een ontwerp in zijn verschillende weergaven hetzelfde is, gelden deze voor niet meer dan één ontwerp.

Van de ontwerpen eener serie moet ten minste één ontwerp in zwart en wit zijn uitgevoerd. Indien de ontwerpen eener serie op groter schaal worden vervaardigd, moet ten minste één fotografische reproductie op de werkelijke grootte daarbij worden gevoegd.

5. De inzenders zijn uiteraard vrij meer dan één inzending in te zenden, mits elke inzending een afzonderlijk motto draagt en ook overigens voldoet aan de eischen voor de prijsvraag geldende.

6. Alle stukken tot de inzending behoorende, moeten blijkens den poststempel der aangeteekende zending naar het onder 2 genoemd adres zijn verzonden vóór of op 1 Januari 1921.

7. De ontwerper mag zich vóór de uitspraak der Jury niet als vervaardiger van eenig ingezonden ontwerp bekend maken.

8. Inlichtingen, de prijsvraag betreffende, kunnen worden aangevraagd aan het Hoofdbestuur

der Posterijen en Telegrafie, mits de aanvraag aldaar ontvangen wordt vóór 1 October 1920.

Antwoorden, welke de Jury oordeelt daarvoor in aanmerking te komen, zullen worden gepubliceerd, tengevolge waarvan zij voor alle deelnemers, die nog niet hebben ingezonden, geldend zijn.

9. Eene inzending, welke naar het oordeel der Jury niet voldoet aan de bepalingen van de prijsvraag of het programma, verliest aanspraak op mededinging en bekroning.

10. Alle ontwerpen blijven het eigendom van de ontwerpers met dien verstande, dat het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie het reproductierecht verkrijgen van de bekroonde ontwerpen, ten behoeve van de uitgifte van frankzegels.

Het Hoofdbestuur behoudt zich buitendien het recht voor, om op advies der Jury het reproductierecht van meerdere ontwerpen aan te koop, tegen een bedrag van f 200.— per ontwerp. De bekroonde ontwerpen blijven gedurende een jaar na de einduitspraak der Jury onder berusting van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, waarbij de bedoeling voorzit om zoo mogelijk aan een of meer der bekroonden het definitief ontwerp en de leiding der uitvoering van een of meer zegels op te dragen. De niet bekroonde ontwerpen worden na openbare tentoonstelling binnen drie maanden aan de correspondentie-adressen teruggezonden. Zolang de ontwerpen nog niet weder ter beschikking der inzenders zijn gesteld, mogen zij niet worden gepubliceerd, dan met toestemming van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie. Dit heeft het recht de bekroonde ontwerpen, zonder vergoeding aan de ontwerpers, te publiceren.

11. Voor de inzendingen worden uitgelooft: een 1e prijs van f 1000, een 2e prijs van f 500, vijf premies van f 200. De Jury heeft de bevoegdheid om, bij niet volledige bekroning over een of meer inzendingen gratificatiën te verdeelen.

12. De Jury voor beoordeeling der ontwerpen zal bestaan uit: (Alfabetisch)

K. P. C. de Bazel, architect, W. A. van Konijnenburg, kunstschilder, J. C. Pull, controleur bij de Posterijen en Telegrafie; Mr. J. F. van Royen, Algemeen Secretaris bij het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie; G. v. d. Schooren, Voorzitter van den Nederlandschen bond van Vereenigingen van Postzegelverzamelaars, en J. G. Veldheer, Voorzitter der vereeniging tot bevordering der Graphische Kunst.

De Jury zal binnen drie maanden na den datum van inzending een gemotiveerd rapport uitbrengen, houdende haar eindbeslissing. Voor belangstellenden zal de gelegenheid tot kennisneming van het rapport worden opengesteld. De uitspraak der Jury zal door publicering in eenige bladen worden bekend gemaakt.

13. Vanaf de ontvangst tot de terugzending zullen alle stukken tegen alle schade worden verzekerd.

14. In gevallen waarin door de Voorwaarden niet is voorzien, beslist de Jury, na overleg met het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

PROGRAMMA.

1. De zegels bestaan uit de hierna volgende series en waarden: het door de perforatie begrensd oppervlak is bij elke serie vermeld.

1e serie: waarden van: $\frac{1}{2}$, 1, 1 $\frac{1}{2}$, 2 $\frac{1}{2}$, 3, 4 $\frac{1}{2}$, 5, 7 $\frac{1}{2}$, 10, 12 $\frac{1}{2}$, 15, 17 $\frac{1}{2}$, 20, 22 $\frac{1}{2}$, 25, 40, 50 en 60 cent, oppervlak 24 x 19 $\frac{1}{2}$ mm.

2e serie: waarden van: 1 en 2.50 gulden, oppervlak 23 x 30.5 mm.

3e serie: waarde van 5 gulden, oppervlak 24 x 40 mm.

2. De zegels van 5 cent en hooger moeten als hoofdmotief bevatten de beeltenis van het hoofd van den Staat; de beeltenis moet worden weergegeven van ter zijde gezien, kijkende voor den beschouwer naar links. De zegels van lager waarde kunnen worden ontworpen met een ornamentale of figurale voorstelling.

3. De zegels van 15, 17 $\frac{1}{2}$, 20, 22 $\frac{1}{2}$, 25, 40, 50 en 60 cent zullen in 2 kleuren worden gedrukt. Die van 2 $\frac{1}{2}$ cent moeten zijn gedrukt in groen, van 5 cent in rood, van 12 $\frac{1}{2}$ in blauw.

4. De ontwerper is vrij in de keuze van de techniek van zijn ontwerp. Bij de beoordeeling van het ontwerp zal rekening worden gehouden met de omstandigheid of de gekozen techniek bruikbaar is voor het vervaardigen van de postzegels. (Zie de inlichtingen).

INLICHTINGEN.

Een frankzegel vertegenwoordigt een zekere geldswaarde, daarom moet het moeilijk namaakbaar zijn en het publiek moet eventueel namaak gemakkelijk kunnen onderscheiden.

Voor dit laatste is noodig het kiezen van een voorstelling, die het publiek gemakkelijk onderscheiden en zich herinneren kan; tegen het eerste wordt gewoonlijk een zoo fijn mogelijke gravure benut, opdat retonches, welke in den valschen overdruk onvermijdelijk zijn, gemakkelijker zullen worden herkend.

Ook wordt als middel tegen namaak gebruik gemaakt van watermerken of speciale bewerking van het papier, in verband met het gebruik van een of meer dezer middelen kan voor het drukken der zegels plaatdruk, boekdruk of steendruk worden gebezigd.

De meer kostbare plaatdruk zal uiteraard gewoonlijk voor de hoogere waarden worden gebezigd.

Ten behoeve van den aanmaak van de oorspronkelijke gravure, welke dienen moet voor de vervaardiging van de drukplaten, is een zoo zuiver en scherp mogelijke afwerking van het ontwerp vereischt.

De ontwerper van een postzegel moet zich dus goed rekenschap geven van de methode, welke hij voor het verkrijgen van de eerste cliché kiezen zal en de techniek daarvoor liefst zelve beheerschen.

GEVEL AAN DE POTGIETERSTRAAT.

GEMEENTELIJKE VOLKSWONINGEN, POLDER „SPANGEN”, ROTTERDAM.

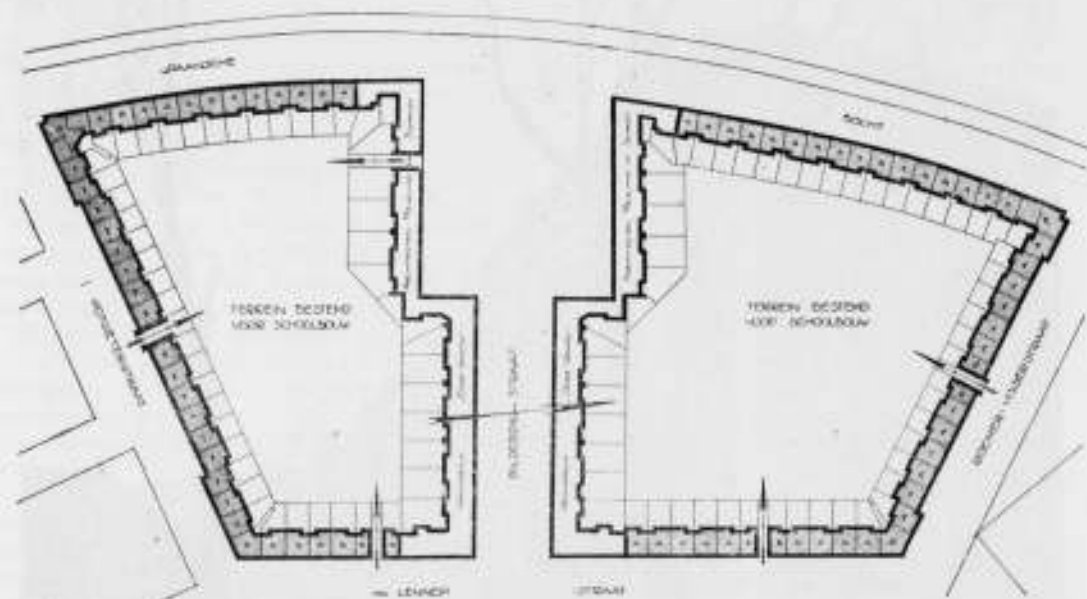
De beide hierbij afgebeelde woningblokken (gemeentelijke volkswoningen blok I en V „Spangen” Rotterdam) zijn ontworpen in het begin van 1918, aanbesteed in Augustus 1918 en voltooid in April van dit jaar. De bouwkosten waren gemiddeld per woning: f 4825. Aannemer was de heer W. Korevaar te Alblasserdam.

De indeeling van het algemeen woningtype dezer blokken is in Rotterdam meermalen toegepast: voor het eerst door architect C. N. van Goor. De indeeling van het gereproduceerde normaaltype A. wijkt in zooverre van het oorspronkelijk type af, dat door verplaatsing van sommige kasten, den schoorsteen en de ramen naar eenige meerdere regelmaat gezocht is, die in binnen- en buitenarchitectuur tot uitdrukking komt.

Zoals bekend is, worden de keukens van dergelijke woningen opzettelijk klein gehouden, meer als kook- en spoelplaats behandeld, om te beletten, dat de groote kamer aan haar eigenlijke bestemming onttrokken en de keuken tot woonkamer gepromoveerd wordt. Er is evenwel gebleken, dat dit, niettegenstaande de beperkte afmetingen, ook hier nog geschiedt.

Als gevolg van de destijds bestaande moeilijkheden om goed behangerslinnen en behangselpapier te verkrijgen, alsook, omdat meermalen bij ondervinding bleek, dat de door wasschen en koken in woonkamers ontwikkelde waterdamp of het op muren condenseerend vocht, het behang sterk aantast, onoogelijk of los maakt, zijn de muren bij wijze van proef op de hoogte van een schilderijlijst voorzien, waaronder de wand in kleurspecie afgeschuurd is, terwijl het gedeelte daarboven, evenals het plafond, wit afgepleisterd werd.

Uiterlijk voldoet dit veel beter; het in verband met deze muurbehandeling in sterke kleurcontrasten (geel, grijs, blauw, zwart) door Theo van Doesburg schilderkunstig

TYPE A.

DEGANE-GROND.

18 VERDIEPING.

28 VERDIEPING.

TYPE F.

DEGANE-GROND.

18 VERDIEPING.

WOONKAMER NORMAAL-TYPE MET MEUBELN VAN RIETVELD.

opgeloste interieur maakt behang overbodig. Hoe de bovenbedoelde afwerking der muren van dergelijke woningen op den duur voldoen zal, valt niet te zeggen. In verschillende steden heeft men daarmede tegenstrijdige ervaringen opgedaan: beweerd wordt, dat onderhoud moeilijker is dan van behangwerk, omdat het, in het algemeen, gemakkelijker is papier bij te plakken dan stucadoorswerk te herstellen. Ook zou de vlakke kleur der muren besmettelijker zijn dan bont behangspapier, waarbij de decoratieve versieringen veel ongerechtigheden opnemen en verbergen. Het ideaal zou hier zijn een hard, glad, gekleurd oppervlak, dat afwasbaar is. Hoewel daaraan ook voor ganglambrizeeringen groote behoefte is, is dit voor redelijken prijs niet te verwezenlijken. Ook het metallisatieproces geeft geen uitkomst, omdat dit niet alleen duur is, maar bovendien, wat kleur betreft, van toevallige omstandigheden afhangt, terwijl het voorloopig nog niet mogelijk schijnt, gelijkmatige vlakke kleuren aan te brengen.

Over de binnenafwerking der woningen is verder niet veel te zeggen. De scheidingswanden zijn gemaakt van houtweefsel en cementspecie (1 cement, 1 kalk, 4 zand) dik 5 c.M. Pogingen om voor de, in dergelijke wanden te plaatsen, kozijnen een standaard-doorsnede te vinden, waarmede allerlei combinaties te maken zijn, terwijl de aftimmering steeds een bevredigend geheel oplevert, leidden tot een type, dat bij detaillering aanmerkelijke tijdsbesparing opleverde en dat voor nieuwe plannen nog verbeterd is kunnen worden. Zooals bekend is, is de oplossing der koplatten bij de (voor dergelijken bouw) gewoonlijk toegepaste binnendeurkozijnen in hoeken, bij muuraansluitingen, enz. verre van fraai.

Boven de voordeuren bevinden zich glas-in-loodraampjes naar ontwerp van Theo van Doesburg.

Het situatieplan was door de rooilijnen vrijwel bepaald. Het beloop dezer rooilijnen, die elkaar onder scherpe of stompe hoeken ontmoeten en voor zoover de Spaansche Bocht betreft, een onregelmatig gebogen lijn vertoonen, veroorzaakte bij het maken van werkteekeningen en in ophouw veel tijdroovend teken-, pas- en meetwerk. In het algemeen is een eenvoudig rechthoekig, in elk geval een regelmatig, stratenplan van groot belang voor een vlugge en economische totstandkoming van den bouw, wat in dezen tijd gebiedend noodzakelijk is. Alle goede voornemens daartoe falen, als niet reeds bij de vaststelling van stratenplannen daarmede rekening gehouden is.

Zooals gezegd, zijn ook bij het hier afgebeelde plan de moeilijkheden daarvan ondervonden. Zelfs weinig van elkaar afwijkende hoeken maakten afzonderlijke oplossingen of, voor correcte uitvoering, minstens geheel nieuwe werkteekeningen noodzakelijk.

Behalve deze hoekoplossingen zijn nog eenige poortgebouwen (3 met 4; 1 met 2 woningen) ontworpen, als toegang tot de, op de binnenterreinen te bouwen, scholen. De grootte dezer poortgebouwen is afgeleid van de breedtemaat der normaaltypen, zoodat het rythme der raamverdeling behouden bleef.

Op praktische, zoowel als op aesthetische gronden — wat deze laatste betreft, uit overweging dat een straatwand niet in het bijzonder de aandacht vragen moet, maar door een zekere onopvallendheid en gelijkmatig-rhythmische bewogenheid een tegenstelling moet scheppen tot, en de architectonische werking moet ondersteunen van daarvoor in aanmerking komende, belangrijke hoekoplossingen of vrijstaande gebouwen — is gestreefd naar eenvormigheid van onderdeelen. Het gegeven zelf trouwens bood daartoe in dit geval alle aanleiding.

De economische voordeelen hiervan mogen, wat de bouwkosten betreft, minder groot zijn dan in aanvankelijk enthousiasme wel gedacht is, ook bij de voorbereidings- en uitvoeringskosten spreken ze mee. Economische vergelijkingen dienaangaande zullen zich dan ook niet alleen tot de bouwkosten mogen bepalen.

Wat ramen en deuren betreft is de eenvormigheid zoover doorgevoerd, dat aan de voorgevels der beide blokken slechts één raam- en één deurmodel is toegepast, terwijl de gewenschte afwisseling gezocht is, door het vereenigen dezer onderdeelen tot groepen, een vereeniging, die practisch geboden was door de afmeting der verschillende vertrekken, waardoor sommige een lichtoppervlak ter grootte van 3, andere van 1 of 2 normaalkozijnen vereischten.

De groepeerings van het geheel ontstond door vóór- en achteruitschuiving van sommige huizen.

De vierde zijde van elk der bouwblokken wordt gevormd door de — thans in aanbouw zijnde — woningcomplexen der vereeniging „Onze Woning“.

De architecten daarvan, de heeren Meischke en Schmidt, verklaarden zich na overleg bereid de verdiepinghoogten, de 3 zwarte banden van het plint, het dak met gootlijst, enz. zoodanig in hun ontwerp te verwerken, dat de bouwblokken gecompliceerd worden, zonder dat onderbreking der gevelwanden plaats heeft.

J. J. P. OUD.

Er wordt nog de aandacht op gevestigd dat bij het drukken van tweekleurige postzegels de mogelijkheid bestaat dat de vorm van de eene kleur niet op de juiste plaats komt ten opzichte van den vorm der andere kleur. Zijn nu beide kleuren, waar zij samenkomen, scherp afgegrensd, dan doet zich dikwijls het geval voor dat zij niet te juistere plaatse aaneensluiten (registeren) en een ongelijke teekening gaan vertoonen. Dit levert vele misdrukken (uitschotten) op.

Deze omstandigheid kan worden vermeden, — door indien het ontwerp dit toelaat — de grenzen der beide kleuren, waar die samenkomen, niet scherp af te teekenen, doch te laten uitvloeien en wel zoodanig, dat de uitersten der beide vormen even in elkaar uitloopen. Een iets verkeerde stand der vormen bij den druk heeft dan geen invloed op het aanzien der teekening, en levert dus geen uitschotten op.

Verder bevat deze brochure het schrijven der Adviescommissie van de V. A. N. K. en uitvoerige inlichtingen en wenken betreffende praktische en technische eischen waarmede de ontwerper rekening te houden heeft, samengesteld door W. F. Gouwe.

Hieraan is toegevoegd een opgave van litteratuur en voorbeelden van: Plaatdruk, Steendruk en Boekdruk, door P. Dupont gegraveerde zegels.

Wij hopen nader op deze belangrijke prijsvraag terug te komen die op zoo degelijke en hoogst te waardeeren wijze is ingezet.

HENRY VAN DE VELDE.

Het bericht in een vorig nummer omtrent de vestiging van Henry van de Velde te den Haag, is ontleend aan „Der Städtebau“ Jaargang XVII Heft 1 en 2.

Het werd bij het bericht verzuimd dit mede te deelen.

HET GRAF VAN HENDRIK DE KEIJZER.

In „De Bouwwereld“ van 25 Augustus vestigt de heer A. W. Weissman de aandacht op het graf van Hendrik de Keijzer, wiens overlijden op 15 Mei 1921 driehonderd jaar geleden zal zijn.

Het graf, waarvan de zerk zeer afgesleten is, bevindt zich in de Zuiderkerk te Amsterdam.

„Zijn tijdgenooten“ schrijft de heer Weissman, „hebben voor Hendrik de Keijzer geen gedenkteeken gesticht. Kunstenaars kwamen voor zulk een eer gedurende onze „gouden eeuw“ niet in aanmerking. En ook in het buitenland niet. Dit bewijst het graf van den vermaarden Sir Christopher Wren, in de St. Paulskerk te Londen, met het opschrift: „Lector, si monumentum requiris, circumspice“.

De zoon van Wren, die dit opschrift liet plaatsen, dat den lezer vraagt, in het gebouw rond te zien, als hij het gedenkteeken van den bouwmeester zoekt, heeft daardoor zijn vader geëerd, die in het laatst van zijn lange leven op zulk een onwaardige wijze door intriganten uit zijn ambt werd gezet.

De erfenamen van De Keijzer hebben er zich toe bepaald, de zerk, waaronder de kunstenaar rust, te versieren, maar van die versierselen is al heel weinig overgebleven.

Het „dankbaar“ nageslacht heeft nu goed te maken, wat de tijdgenooten verzuimden. Een nieuwe zerk zou niet gewenscht zijn, want de oude is, ook in haar afgesleten staat, een gedenkteeken. Het grafchrift van Wren zou zeker niet ongepast wezen, doch toch een groote armoede van geest doen blijken.

Voor een eenvoudigen gedenksteenis er plaats in den muur, tusschen de deur van de kamer der Kerkmeesters en het raam daarboven.

Laten wij hopen, dat die steen den 15en Mei 1921 zal worden onthuld. Hendrik de Keijzer heeft zulk een eerbewijs zeker wel verdiend.

VERKEERSTOESTANDEN EN STADSSCHOON.

(Vragen van Kamerleden.)

De heer prof. dr. D. van Embden, lid van de Eerste Kamer, heeft de volgende vragen gesteld aan den Minister van Waterstaat, betreffende de verkeerstoestanden en het stadsschoon te Amsterdam.

In zijn antwoord op de vragen No. 337 van het lid der Tweede Kamer den heer van Dijk heeft de Minister o. m. te kennen gegeven, dat op de drukste tijden van den dag het aantal treinen en de rangeerdienst te Amsterdam C. S. reeds ongeveer even sterk zijn als vóór den oorlog en dat, zoolang de uitbreidingswerken ter verkrijging mede van grootere rangeerterrainen voor dat station niet voltooid zijn, aan Amsterdam C. S. een mogelijkheid van vertragings bestaan blijft.

I. Zijn met deze uitbreidingswerken onder meer bedoeld de reeds uitgevoerde versmalling van het Westerdok en de aanplemping van het Oosterdok?

II. Zoo ja, zijn dan deze, reeds in 1913 of vroeger ontworpen, maatregelen voor het spoorwegbelang nog wel afdoende te achten? Zijn zij ook berekend om zonder vertragings een verkeer te onderhouden, welks omvang dien van vóór den oorlog aanmerkelijk overtreffen zal?

III. Bij ontkennende beantwoording der vragen sub II, bleef dan het plan beoogd bij de Onteiningswet van 13 Juli 1914, „Staatsblad“ 309, voor wat het Oosterdok betreft, niet beter onuitgevoerd, om aan te sturen op het sub 6 en 7 gevraagde, opdat niet, voor kortstondig nut, een der mooiste stadsbeelden bedorven en bovendien aan de binnenvaart zeer noodige, steeds druk gebruikte ligruimte ontnomen worde?

IV. Bij bevestigende beantwoording der vragen sub 2, voor een ongeveer hoeveel percent grooteren dienst en mitsdien voor waarschijnlijk hoeveel jaren wordt de voorgenomen verkleining van het Oosterdok toereikend geacht?

V. Zou men bij nog verdere uitbreiding van het spoorwegverkeer moeten overgaan tot eene verdere aantasting van het stadsschoon op dat

punt en eene vernieuwde benadeeling der binnenvaart?

VI. Zoo ja, kan dit en kan misschien zelfs nog de voorgenomen aanplemping in haar huidige omvang niet worden afgewend door de plannen voor een Zuiderstation, hetwelk ook om zijne directe voordeelen zeer gewenscht is, ter hand te nemen met veel grooteren spoed dan thans blijkbaar betracht wordt?

VII. Hoever zijn de plannen voor den aanleg van de zuidelijke ringbaan thans gevorderd?

(Alg. Hbd.)

DE ZOO ZELDZAME KUNSTMAECENAS.

De Prins van Thurn en Taxis heeft uit sympathie voor de Nederlandsche kunstenaars in 't algemeen

en voor die van den „Haagsche Kunstkring“, wier werkzaamheden de prins den afgelopen winter met belangstelling heeft gevolgd, in het bijzonder, aangeboden om ieder jaar één of meer leden van die vereeniging gedurende eenigen tijd op zijn verblijf in Italië als gast te ontvangen. Alle kosten aan dat verblijf verbonden, daaronder begrepen de kosten van de heen- en terugreis, worden door hem gedragen.

In aanmerking voor uitnoodiging komen alleen jonge kunstenaars van talent (schilders, beeldhouwers, architecten), die niet uit eigen middelen de kosten van een dergelijk verblijf zouden kunnen dragen.

Het bestuur van den „Haagsche Kunstkring“ heeft deze schenking met groote waardeering aanvaard.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 18 SEPT. 1920. - No. 38.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Teekeningen en schetsen van den Heer Herman de Vries (prix de Rome) in de Rijksacademie, door J. P. M. — Een conflict met de Haagsche schoonheidscommissie, door X. — De postzegelprijsvraag, door S. — Uit Denemarken, door D. F. S.

HET GEBOUW VAN DE NED. HANDEL-MAATSCHAPPIJ TE 'S-GRAVENHAGE EN DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

De Ned. Handel-Mij. heeft, naar men weet, het voornemen een nieuw kantoor te stichten voor een agentschap harer Maatschappij te 's-Gravenhage. Zij heeft aan de architecten M. A. en J. van Nieukerken opdracht verstrekt de plannen te ontwerpen. Deze waren in Febr. j.l. zoover gevorderd, dat toen tot het indienen van een beginsel-aanvraag voor het verkrijgen van de vereischte bouwvergunning bij Burg. en Weth. werd overgegaan. Bij schrijven van dit college, d.d. 18 Juni, werd echter onder de aandacht van de Ned. Handel-Mij. gebracht, dat de gevelteekeningen hun goedkeuring niet konden wegdragen, op grond van het ongunstig advies der Schoonheidscommissie voor die gemeente.

In een adres aan den Gemeenteraad van 's-Gravenhage zegt de Ned. Handel-Mij., dat zij met zorg haar architecten heeft uitgekozen, en dat juist zij de personen waren om een ontwerp te maken van een gebouw, dat zich geheel zou aanpassen aan de omgeving daar ter plaatse. Zij meent, dat de architecten daarin volkomen zijn geslaagd. De architecten verzekeren, dat het door hen ontworpen gebouw eene goede architectonische schepping is en zal blijken in alle opzichten aan te passen aan de omgeving ter plaatse. De architecten kunnen en willen niet voldoen aan den wensch, welke, blijkens gehouden besprekingen met enkele leden der Schoonheidscommissie, door deze zou worden gesteld en welke daarop neerkomt, dat de heeren het karakter, dat aan hun werk eigen is, zouden moeten verloochenen. De Schoonheidscommissie was niet bereid in te gaan op de bereidverklaring van de ontwerpers om, onder behoud van het karakter, bepaaldelijk aan te wijzen fouten in de gevels

— indien zij aanwezig waren — te herstellen; zij heeft uitdrukkelijk te kennen gegeven in dit geval dezen bouwstijl niet te wenschen.

De Ned. Handel-Mij. stelt den Raad de vraag, of het de roeping van een Schoonheidscommissie kan zijn het uitsluitend bouwen in een bepaalde stijlrichting te bevorderen en andere kunstuitingen en daarmee ook een erkend bekwaam bouwmeester van goeden naam uit te sluiten. Na grondige studie is een dusdanig goed overwogen plan voor het gebouw vastgesteld, dat verandering daarvan niet meer mogelijk is.

Door het niet verleenen van de bouwvergunning wordt zij in een zoodanige positie geplaatst, dat, naar zij vreest, de bestaande bouwput op een der mooiste punten van 's-Gravenhage zal blijven liggen in den toestand, waarin hij thans verkeert, wat zoomin in het belang der gemeente als in dat der Ned. Handel-Mij. zou zijn.

De Maatschappij zegt, dat zij bij de besprekingen met leden van het college van B. en W. vernam, dat dit college de bouwvergunning niet zou hebben kunnen weigeren, indien het voor haar niet noodig ware geweest vrijstelling te vragen van de bepalingen in de betrokken bouwverordening betreffende het gedeeltelijk onbebouwd laten van het terrein en het overschrijden der voorgeschreven hoogte. Daargelaten de vraag, in hoeverre het juist is op grond van de betrokken bepalingen de vereischte bouwvergunning aldus feitelijk alleen om redenen van welstand in te houden, veroorlooft de Handel-Mij. zich de opmerking, dat zij genoemde eigenaardige samen koppeling van voorwaarden op zulk een verschillend gebied, welke in dit geval door het verkrijgen der bouwvergunning zijn gesteld, niet bevorderlijk acht aan eene gezonde behandeling der zaak. De bedoelde zakelijke vrijstellingen van de bouwverordening moeten beoordeeld worden in verband met de belendingen, de eischen van hygiëne en verkeer, terwijl de overwegingen der Schoonheidscommissie geheel liggen op het terrein der kennis en waardeering van de onderscheiden bouwrichtingen.

Het adres eindigt met het verzoek aan den Raad, een zoodanige beschikking te nemen, dat de vereischte vergunning tot bouwen worde verkregen.

(Alg. Hbd.)

DERDE ALGEMEEN KUNSTCONGRES.

Het Verbond van Ned. Kunstenaarsverenigingen heeft een 3de algemeen Kunstcongres georganiseerd, dat van 7-9 October a.s. in de Grafelijke Zalen (Binnenhof) te 's-Gravenhage wordt gehouden.

Als sprekers zullen optreden de heeren: prof. dr. A. J. der Kinderen, historische en algemeene inleiding; mr. dr. R. S. Bakels, Schilder en Maatschappij; mr. J. F. van Royen, Boekkunst en Samenleving (mede naar aanleiding van de gelijktijdig te 's-Gravenhage door de Vereeniging „Joan Blaeu" in te richten tentoonstelling van het „mooie Boek"); Jac. Jongert, De Organisatie der Kunstenaars; dr. H. E. van Gelder, De Overheid en de Kunst; Jan van Gilse, De Toonkunstenaar en de moderne Maatschappij; Ko Arnoldi, Tooneelkunst en Samenleving; Ir. J. B. van Loghem, Het geestelijke en het zinnelijke in de komende Architectuur; dr. Jac. van Ginneken S. J. De Roeping der Woordkunst in onzen democratischen Tijd; H. C. Verkruijsen, Kunstonderwijs en Maatschappij.

De Ministers van Onderwijs en van Arbeid hebben het eere-voorzitterschap van het congres aanvaard, terwijl de vice-president van den Raad van State, mr. dr. W. F. van Leeuwen, de commissaris der Koningin in Zuid-Holland, E. C. baron Sweerts de Landas Wyborgh, de burgemeester van 's-Gravenhage, mr. J. A. N. Patijn en de voorzitters der beide Kamers van de Staten-Generaal, de heeren J. J. G. baron van Voorst tot Voorst en mr. D. Fock, als eere-leden optreden.

Vice-voorzitters van het congres zijn de heeren dr. H. P. Berlage Nzn., dr. P. C. Boustens, dr. Willem Royaards, Jan Toorop en dr. Joh. Wagenaar.

Er is eene commissie van ontvangst gevormd, waarvan de leden in zoover de plichten van gastvrouw en gastheer zullen vervullen, dat zij de kennismaking tusschen de deelnemers aan het congres gemakkelijk zullen maken en het gezellig onderling verkeer zullen bevorderen. Tot het zitting nemen in deze commissie zijn bereid gevonden de volgende dames en heeren: Mevr. van der Lugt Melsert-van Ees, mevr. Martens-Spaans, mevr. Romeyn-Tuckerman, mej. G. J. W. Raeb, mej. Annie Salomons, mevr. Snijder van Wissenkerke-Helfrich, mej. Jo de Wit, mr. J. Duparc, prof. dr. W. Martin, Cor van der Lugt-Melsert, Ir. Joh. G. Robbers, mr. dr. H. J. Romeyn en Willy Sluiter.

Op Donderdag 7 Oct. zal het congres des namiddags te halfvijf officieel worden ontvangen door het gemeentebestuur van 's-Gravenhage in het gebouw Javastraat 26.

Denzelfden dag zal te 7 uur een gemeenschappelijke maaltijd worden gehouden in Hotel „Witte Brug". Na afloop zal voor de deelnemers door de leden van De Haarlemsche Tooneelclub een Revue worden opgevoerd.

Vrijdag 8 Oct. 's avonds 8 uur, zal De Tooneelvereniging, directeur Herman Heijermans, in den Koninklijken Schouwburg opvoeren een nieuw stuk, waarvan de keuze zal geschieden in overleg met de congrescommissie.

Na afloop van het congres, des Zaterdag-avonds 9 Oct., te 8 uur, zullen de deelnemers de gasten zijn van het Schilderkundig Genootschap „Pulchri Studio" en van de Vereeniging „Haagsche Kunstkring" in het gebouw van eerstgenoemd genootschap aan het Lange Voorhout. Daar zal hun worden aangeboden: 1o. een uitvoering van kamermuziek door het Haagsch Strijkkwartet onder leiding van Ch. van Isterdael, 2o. een opvoering van „Die Coffee-Cantate" van J. S. Bach en van „Die Magd als Herrin" van G. B. Pergolese, door A. Siermans' Gezelschap voor Klassieke Zangspelen, met orkest onder leiding van dr. Joh. Wagenaar, 3o. „Der Todt des Verraters", van P. Cornelius, kwartet onder leiding van Henk van den Berg.

Vrijdag- en Zaterdagmiddag tusschen 4 en 6 uur zullen de dames werkende leden van den „Haagschen Kunstkring" den deelnemers aan het congres, met hun dames, in de zalen dier vereeniging de thee aanbieden.

De deelneming aan het congres en de daaraan verbonden feestelijkheden staat voor ieder open.

Kunstenaarsleden der tot het verbond van Ned. Kunstenaarsverenigingen behorende genootschappen betalen voor de congreskaart (hoofdkaart) f 9; alle niet-kunstenaars-leden dezer vereenigingen en alle andere personen f 12. Dames en heeren leden van het congres kunnen à f 5.50 ten hoogste twee introductiekaarten voor dames krijgen; daarenboven kunnen dames-leden voor dezelfde som een heer introducereen.

Men dient zich vóór 25 Sept. a.s. op te geven aan den penningmeester van de congrescommissie, den heer A. D. Loman Jr., Jan Willem Brouwersplein 29 te Amsterdam. Bij de aanvraag moet terstond het verschuldigde bedrag worden overgemaakt. Dit is voor de congreskaart (hoofdkaart) f 9 of f 12; voor elke introductiekaart (bijkaart) f 5.50; voor elke dinerkaart f 5.50 en voor een plaats in den schouwburg f 2.50.

Het bestuur van het Verbond van Ned. Kunstenaarsverenigingen en de congrescommissie vertrouwen, dat alle schilders, grafische kunstenaars, beeldhouwers, architecten, beoefenaars van kunstnijverheid, tooneelkunstenaars, toonkunstenaars, en allen die tot een dier kunsten in betrekking staan, of er belang in stellen, deze gelegenheid, zoo eenigszins mogelijk, zullen aangrijpen om aan de werkzaamheden van het congres deel te nemen en gedurende eenige dagen in aanraking te komen met op elk gebied van kunst bekende personen. Dan vooral zal het congres aan zijn doel beantwoorden en de vruchten afwerpen, die daarvan mogen worden verwacht.

KERKJE TE GARMMERWOLDE. SCHETS DOOR H. DE VRIES.

TEEKENINGEN EN SCHETSEN VAN DEN HEER HERMAN DE VRIES, (PRIX DE ROME) IN DE RIJKSACADEMIE.

Of het de ongelukkige buitenlandsche toestanden waren, of dat „de liefde tot zijn land, die ieder is aangeboren" de reden ervan was, weet ik niet, maar het lijkt mij een goede gedachte, aan de buitenlandsche reizen van den Prix de Rome een reisje door zijn eigen land te doen voorafgaan. Al is het maar om te ontkomen aan de penible situatie, waarin wereldtrotters verkeerden, wanneer ze moeten bekennen alles, behalve hun eigen land gezien te hebben. Doch behalve dit society-gemak, geeft een studie van onze eigen bouwkunst een waarborg, dat de bewonderende jonge kunstenaar niet dadelijk bij het zien van de eerste de beste grandiose buitenlandsche schepping, deze verkeerdelijk overschat.

De heer de Vries heeft van zijn rondreis door ons land in 't bijzonder gebruik gemaakt zich te verdiepen in de oude baksteenarchitectuur, waarvan vooral de noordelijke provincies zulke mooie specimina geven in de dorpskerken. Van vele dezer kerken maakt de heer de Vries aardige vlotte schetsen en van enkele ook opmetingen. De kleurenweelde van deze oude gevels komt m. i. in deze teekeningen echter niet goed tot haar recht.

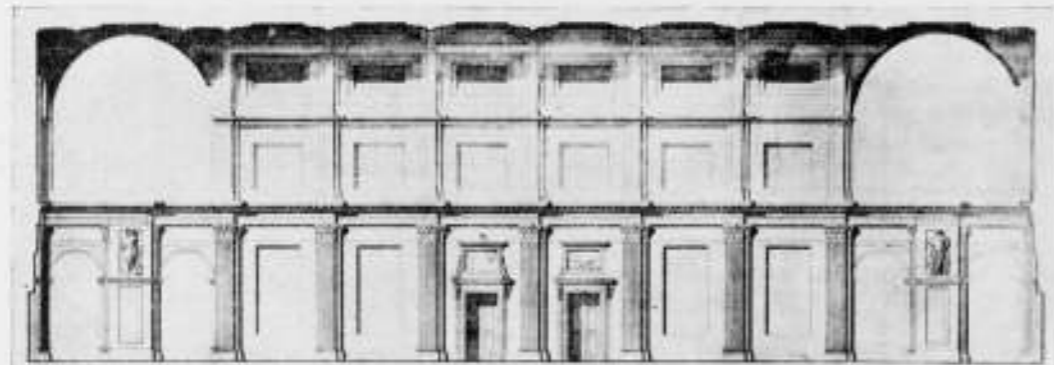
De hoofdteekening van de tentoonstelling was een opmeting van een der galerijen in het Kon. Paleis op den Dam te Amsterdam (hier gereproduceerd).

Jacob van Campen ging eerst naar Rome en maakte toen zijn stadhuis. De heer de Vries teekende eerst het stadhuis en ging toen naar Rome. Zou hierin de oorzaak liggen dat de teekening, die vrij uitvoerig en minutieus behandeld is, toch niet het voorname cachet uitdrukt, die de marmeren wandbekleedingen in werkelijkheid maken?

De heer de Vries exposeerde ook eigen werk. Met de scherp uitgesproken zakelijkheid van de objecten zijner schetsen en opmetingen vormen deze droomfantasieën wel een groot contrast.

Toch kan de gelegenheid tot vrije schepping, die voor andere Prix-de-Rome-kunstenaars ook open blijft, den studeerenden kunstenaar niet anders dan ten goede komen, en daarom is deze nieuwigheid op deze tentoonstelling een verbetering.

J. P. M.

FRAGMENT KON. PALEIS OP DEN
DAM TE AMSTERDAM.

OPMETING DOOR
H. DE VRIES.

EEN CONFLICT MET DE HAAGSCHE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

In de dagbladen stond een bericht te lezen, volgens hetwelk de Nederlandsche Handelmaatschappij zich met een adres tot den Raad van den Haag heeft gewend, naar aanleiding van het ongunstig advies der Schoonheidscommissie over het ontwerp van de architecten M. A. en J. van Nieukerken van een agentschap der Maatschappij te 's-Gravenhage en hetgeen zou moeten verrijzen op de plaats van het vroegere restaurant Royal aan den Vijverberg.

In dat adres stelt zij o.a. de vraag of het de roeping van een Schoonheidscommissie kan zijn het uitsluitend bouwen in een bepaalde stijlrichting te bevorderen en andere kunstuitingen en daarmee ook een erkend bekwaam bouwmeester van goeden naam uit te sluiten.

Is dit bericht juist, dan heeft de Haagsche Schoonheidscommissie niet willen spreken over veranderingen in het voorgelegde ontwerp, maar heeft zij het in zijn geheel afgekeurd omdat een gebouw van die opvatting niet bij zou dragen tot het stadsschoon van den Haag op een zoo belangrijk punt aan den onovertroffen Vijverberg.

Het is zeker geen toeval, dat indertijd de Amsterdamsche Schoonheidscommissie bij een ontwerp der zelfde architecten tot een gelijklopende conclusie kwam. Het gold hier het ontwerp voor het Koloniaal Instituut, hetgeen toch gebouwd werd omdat men die instelling voor Amsterdam niet wilde verliezen, maar welk conflict geleid heeft tot een gewijzigd reglement der Schoonheidscommissie, waarbij deze ingesteld wordt door den Raad en daardoor dus een meer officieel karakter gekregen heeft.

Langzamerhand schijnt het traditie te worden, dat groote lichamen — wij denken hierbij ook aan den Kon. Holl. Lloyd met het onvergeeflijke gebouw op den hoek van de Martelaarsgracht te Amsterdam, dat indertijd ook volledig werd afgekeurd door de Schoonheidscommissie — in beroep gaan bij den Raad om op die manier de Schoonheidscommissie uit te schakelen.

Het is zeer zeker de taak der Schoonheidscommissies in den meest breeden zin te waken voor de belangen van het stadsschoon en al zal zij niet bepaalde stijlen mogen veroordeelen, zij zal wel bepaalde stijlloosheden moeten tegengaan — zie de K. H. Lloyd! —, zelfs al verklaren de ontwerpende architecten, dat het door hen ontworpen gebouw een goede architectonische schepping is.

Mocht de Raad twijfelen aan de bevoegdheid van hare steeds wisselende Schoonheidscommissie, laat hij dan in hoogste instantie het advies inwinnen van een erkend bekwaam stedenbouwkundige, waarvoor in dit geval de man aangewezen lijkt, die het uitbreidingsplan der stad maakte.

X.

DE POSTZEGELPRIJSVRAAG.

Het College van Advies der V. A. N. K. aan wien wij de zeer geslaagde opzet van deze prijsvraag te danken hebben, kan tevreden zijn met de wijze, waarop de Minister van Waterstaat dat advies heeft opgevolgd en de uitwerking, die daaraan door den Directeur-Generaal der Posterijen is gegeven.

Den laatsten tijd zijn wij reeds af en toe verrast door de betere typografische verzorging van enkele nieuwe postformulieren en het is een publiek geheim, dat wij dit grootendeels danken aan het inzicht van den Algemeen Secretaris der Posterijen en Telegrafie te 's-Gravenhage, Mr. J. F. van Royen. Ook het programma van deze prijsvraag ziet er weer zeer verzorgd uit. Behalve de verschillende beschikkingen en het eigenlijke programma, is daarin opgenomen het advies van het College van Advies der V. A. N. K., gevormd door Berlage, Kalf, Penaat, Pit en van Royen.

Bovendien zijn in het boekje opgenomen inlichtingen en wenken betreffende praktische en technische eischen waarmede de ontwerper rekening te houden heeft, samengesteld door W. F. Gouwe, waarin o.a. gesproken wordt over de voorstelling, het formaat, de uitvoering, den druk en het stempelen.

Ten slotte is er een opgave van literatuur, bijna geheel Duitsch en eenige voorbeelden van plaatdruk, steendruk en boekdruk.

De inlichtingen van den Heer Gouwe zijn klaar en duidelijk, maar toch is het een uitmuntend denkbeeld om de deelnemers in de gelegenheid te stellen de technische voorwaarden voor een goed ontwerp te bestudeeren, hetgeen kan gebeuren bij de Firma Enschede te Haarlem, die de Nederlandsche postzegels drukt en die zich bereid verklaard heeft elke gewenschte inlichting te verschaffen en desgewenscht de technische middelen en hun toepassing in zijn drukkerij te toonen.

Een ander uitmuntend denkbeeld is het organiseeren van een tentoonstelling door den Nederlandschen Bond van Vereenigingen van Postzegelverzamelaars in deze maand te Rotterdam, waar het Hoofdbestuur der Posterijen voorbeelden zal toonen van druk-soorten en ander voorlichtend materiaal op dit gebied.

Het programma geeft uitvoerig aan welke waarden verlangd worden. Bij de inlichtingen wordt gezegd dat de meer kostbare plaatdruk uiteraard gewoonlijk voor de hoogere waarden zal worden gebezigd. Het is niet geheel duidelijk of daarmee de in plaatdruk ontworpen lagere waarden minder kans hebben om voor bekroning in aanmerking te komen.

Bovendien wordt voorgeschreven, dat de zegels van 5 cent en hooger als hoofdmotief de beeltenis van het hoofd van den Staat moeten bevatten. Dit is een vrij sterke beperking voor de fantasie van den kunstenaar, maar erger lijkt ons de voorgeschreven afmeting. Wel is waar behoeft de tekening niet het geheele oppervlak te vullen, waarvan de Heer Gouwe ook voorbeelden aanvoert, maar een speling in de afmetingen was toch zeker gewenscht geweest, terwijl het niet duidelijk is welke bezwaren daartegen kunnen worden aangevoerd.

Intusschen is hier, ook door de samenstelling der Jury en de uitnoodiging van eenige bekende kunstenaars, een kans geboden om tot een schoonen postzegel te geraken. Het belang hiervan behoeft hier niet speciaal naar voren gebracht te worden. De Heer Gouwe zegt het zoo nitmuntend: „De postzegel brengt iets van onze grafische kunst, en daardoor iets van onzen geest, ook volksleven en zijn eigen aard tot in de verste streken; zij wordt dagelijks in een aantal, dat de oplage van elk ander drukwerk met millioenen te boven gaat, tot in de meest afgelegen hoeken der aarde verspreid; van geen ander grafisch werk kan zóo zeer gezegd worden, dat het onder aller oogen komt.”

S.

UIT DENEMARLEN.

Degenen, die vertrouwd zijn met de latere Deensche architectuur zal het bericht in de Deensche bladen getroffen hebben, dat Hack Kampmann overleden is. Daarbij denkt men dan in de eerste plaats aan het nieuwe gedeelte van den Carlsberg glyptothek, een van zijn meest bekende werken. Het karakteristieke van zijn oersterke natuur was wel hierin gelegen, dat hij een architect was zonder programma en zonder richting maar dan toch een zoo begaafd ras-echt architect dat, hoe verschillend hij telkens de meest uiteenlopende opgaven oploste, steeds een karaktervol geheel ontstond.

Op zijn 26ste jaar kreeg hij de kleine medaille van de Academie; 2 jaar later na een buitenlandsche reis en een verblijf aan de Parijsche Academie, de groote gouden medaille. De opgave was een nieuw raadhuis voor Kopenhagen, waarvan hij een zeer grootsch forum maakte met enorme hallen en trappenhuisen, terwijl de bureaux slechts ondergeschikte nevenruimten waren. Een opleiding van een idealist, hetgeen hij, ondanks alle onderlinge kwesties en moeilijkheden, zijn heele leven lang gebleven is.

Jonger dan Martin Nyrop behoorde hij tot dezelfde school, die met voorliefde bij de oude inheemsche architectuur en bij Italië in de leer ging. Op den Deenschen kunstenaar van zijn tijd kan men met een variant van een bekend gezegde toepassen: „qu'il avait deux pays, le sien et puis l'Italie". Bekend is o.a. zijn opmeting van de Libreria vecchia te Venetië. Toch heeft hij zich minder op Italië geïnspireerd dan Nyrop, die bij het ontwerpen van zijn raadhuis het marktplein van Sienna niet heeft kunnen vergeten.

De onverwoestbare liefde tot hun vak en de eerbied voor het ambacht en het materiaal waren de teekenende eigenschappen voor de architecten van hun generatie waarvan zoo vele jongeren hebben weten te profiteren. Karakteristiek voor Kampmanns eerste periode is zijn Rijksarchief te Viborg. In het werk: Dansk Arkitektur gennem 20 Aar, zijn verscheidene zijner werken weergegeven, waarvan vooral het postkantoor in Aalborg opvalt door het ingeboren gevoel voor massawerking en verhoudingen.

D. F. S.

POSTKANTOOR TE AALBORG.
H. KAMPMANN, f.
ARCHITECT.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPÉ
MOLIERE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER, Redacteur: J. P. MIKRAAS : :
Bure. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars. voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25. fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE : :
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonne-
ment tegen belangrijk verminderde prijs: n.

41STE JAARG. - 25 SEPT. 1920. - No. 39.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDEELTE. Tentoonstelling Wegen-congres te
Scheveningen, door E. — Om de schoonheids-
commissie, door A. S. — Is een universeel beel-
dingsbegrip thans mogelijk? door Theo van Does-
burg — Waarom niet bij ons? door K.

PROVISIE.

(VERZOEK AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A.)

Door den Directeur eener meubelfabriek (?) is aan verschillende architecten provisie aangeboden voor leveranciers ten behoeve van door hen uitgevoerde opdrachten. Een der leden van den B.N.A. heeft hierop een schrijven gericht aan de firma, waarin op het ontoelaatbare van deze handelingen werd gewezen, waaraan publiciteit zou worden gegeven, wanneer niet onmiddellijk het door de firma den architecten gedane aanbod werd ingetrokken.

De firma heeft hierop geantwoord, dat zij bereid was aan dezen wensch te voldoen. In verband hiermede verzoekt het Bureau van den B.N.A. den leden, die het eerste schrijven van de firma ontvingen, te willen mededeelen, of hierop bij hen in een tweede schrijven inderdaad is teruggekomen.

REORGANISATIE VAN DE SCHOONHEIDS-COMMISSIE.

B. en W. deelen den gemeenteraad mee, dat reorganisatie van de bestaande schoonheidscommissie noodzakelijk is, in verband met de nieuwe Bouw- en Woonverordening, waarin wordt voorgeschreven, dat de plaatsing en het uiterlijk van een gebouw met de daarbij behorende terrein-afschiedingen, als hekken, muren en dergelijke, zoo wat het gebouw zelf, als wat het verband met de omgeving aangaat, naar het oordeel van B. en W. moet voldoen aan de eischen van welstand.

Dientengevolge zal de taak der nieuwe schoonheidscommissie aanzienlijk uitgebreid zijn dan die der bestaande. Het aantal leden wordt daarom gebracht van 5 op 9. Door splitsing in afdelingen is een behoorlijke verdeling van werkzaamheden mogelijk gemaakt en tevens practisch een hooger beroep in de schoonheidsrechtspraak verkregen, aangezien de afdelingen aan B. en W., maar de commissie in haar geheel aan den Raad advies zal uitbrengen.

Infasschen is de mogelijkheid opengelaten, dat ook B. en W. het advies der volledige commissie inwinnen. Voorts is aan de leden presentiegeld toegedacht. (N. R. Cl.)

VERGROOING VAN HET SCHEEPVAARTHUIS TE AMSTERDAM.

Binnenkort zal een aanvang worden gemaakt met de werkzaamheden tot uitbreiding van het Scheepvaarthuis. Een aantal aan dit gebouw grenzende perceelen aan de Prins Hendrikkade en Buiten Bantammerstraat zullen in verband met deze uitbreiding onder sloopershanden vallen. De voorgevel van het vergrootte Scheepvaarthuis zal zich na de voltooiing uitstrekken van den Binnenkant tot de Buiten Bantammerstraat. Met de afbraak zou reeds eerder een aanvang zijn gemaakt, doch het was niet mogelijk vroeger de beschikking over alle noodige perceelen te krijgen. In één daarvan is n.l. gevestigd de Inspectie van den Havenarbeid.

Naar wij vernemen, zal deze thans ondergebracht worden in het vroegere gebouw van de Stoomvaartmaatschappij „Nederland" eveneens aan de P. I. Kade gelegen. Naar verwacht wordt, zal het bouwwerk in ongeveer 5 jaar gereed komen. (Hbd.)

GEMEENTERAAD EN SCHOONHEID.

Wat weten wij na de behandeling van het in ons vorig nummer opgenomen adres van de Ned. Handel-Maatschappij aan den Raad van 's-Gravenhage over de bouwvergunning van het gebouw Kneuterdijk-Lange Vijverberg, in de gemeenteraadszitting van Maandag 20 Sept 1920?

1°. Dat het adres in handen is gesteld van B. en W. ter afdoening.

2°. Dat de heer Koster, lid van den Raad, interpellant, vond, dat het mooie of leelijke der bouwplannen van de heeren Nickerken met deze kwestie niets te maken heeft.

3°. Dat de heer Koster pertinent de bevoegdheid van de schoonheidscommissie ontkent om haaroordeelnitte spreken over een bepaalden stijl.

4°. Dat de heer van As, lid van den Raad vindt, dat in de architecten-wereld de middelmatigheid zegeviert. Voorts

5°. Dat de heer van As het afkeurende oordeel van de schoonheidscommissie een zeer onvoorzichtige daad acht, vooral nu men weet, dat aan de heeren van Nickerken dezer dagen nog is

opgedragen den bouw van het Koloniale Instituut te Amsterdam, een bouwwerk van 6½ miljoen gulden.

6°. Dat de heer Verburg, lid van den Raad, van oordeel is, dat de Raad een groote moreele verantwoordelijkheid op zich heeft geladen, doordat de Ned. Handel Mij. door de schoonheidscommissie op groote financieele kosten is gejaagd.

7°. Dat de heer van der Meulen het ontbreken van een uniformen stijl in het villa-park Zorgvliet toeschrijft aan de schoonheidscommissie.

8°. Dat de zaak nog eens aan de orde komt en dat de heer Siebolts een motie indiende waarin de raad als zijn meening zou te kennen geven, dat het wenschelijk is ook de gereorganiseerde schoonheidscommissie het plan te laten beoordeelen, en daarbij het inzicht in te winnen van de ontwerpen van het uitbreidingsplan der gemeente.

Dit zijn de voornaamste punten, die wij weten uit de verslagen, die de bladen over het debat gaven. Wat voor een debat het eigenlijk was, is niet heel duidelijk, want ieder debater greep de zaak aan een anderen kant vast, en daardoor krijgen we verschillende indrukken. Waar gaat het om? Gaat het om de *vrijheid* van den architect, om de *financiën* van de Ned. Handel Mij. of van die van de gemeente Den Haag, of tegen de *macht* van de schoonheidscommissie?

We weten alleen zeker dat het in den Raad niet ging om de *schoonheid* van de stad, en toch is dit wel het voornaamste punt van deze kwestie.

We zullen afwachten of bij het vervolg van het debat uit het Haagsche raadscollege ook nog de stem zal klinken van iemand, die, vrij van eenige andere bedoeling, zuiver en eenvoudig voor de schoonheid zal pleiten.

J. P. M.

HOOFDINSPECTEUR DER VOLKSGEZONDHEID.

Tot hoofdinspecteur der Volksgezondheid is benoemd Ir. H. v. d. Kaa, Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam.

MONUMENTENZORG OP DE STAATSBE-GROOTING 1920.

Als subsidien voor tot dusver niet ondersteunde monumenten worden aangevraagd: voor den Toren te Baardwijk f 2500; voor Kerkvensters in de Ned. Herv. Kerk te Blokzijl f 3000; voor den toren te Edam f 20.000, te verdeelen in vier termijnen van f 5000 elk; voor den toren te Garderen f 5250; voor het Kasteel Geysteren (gem. Wansum) f 5000 als eerste termijn van f 10.000; voor het Orgel in de Luthersche Kerk te 's-Gravenhage f 8800, waarvan de eerste helft voor 1921 wordt aangevraagd; voor de Raadszaal te Harderwijk f 2250, als eerste helft van het in uitzicht gestelde subsidie; voor den Toren te IJsselstein f 40.000, te verdeelen in 10 termijnen van f 4000 elk; voor den Toren te Kapelle f 24.000,

in zes termijnen te verleen; voor de N. H. Kerk te Kloosterzande f 15.000, te voldoen in drie termijnen; voor de N. H. Kerk te Koog aan de Zaan een eerste termijn van f 10.000 van een totaal bedrag van f 100.000; voor de Augustijnenkerk te Maastricht f 42.200, te verdeelen in vijf termijnen, waarvan de eerste vier ieder groot f 9000 en de vijfde f 7200; voor de N. H. Kerk te Maurik een eerste termijn ad f 5100 van een subsidie van f 30.500; voor de Waag te Medemblik f 1600; voor het Huis „In de Steenrotse" te Middelburg 4 termijnen van f 7500; voor de N. H. Kerk te Minnertsgra f 25.000, te verdeelen in 5 termijnen van f 5000 elk; voor de N. H. Kerk te Nisse f 38.000, te verdeelen in 4 termijnen; voor den Toren te Nisse f 22.450, te verdeelen in 3 termijnen van f 6000 elk en een eind-termijn van f 4450; voor de St. Plechelmuskerk te Oldenzaal f 27.000, te verdeelen in drie termijnen van f 9000; voor de Ned. Herv. Kerk te Oosthuizen f 90.000 voor Rijksrekening te nemen, te verdeelen in 6 termijnen van f 15.000 elk; voor den Toren der R. K. Kerk te Oud-Zevenaar f 6000, te verdeelen over twee jaren; voor het Raadhuis te Ransdorp f 10.000, in twee termijnen van f 5000; voor de Ned. Herv. Kerk te De Rijp f 20.000 in 5 termijnen; voor den Toren te De Rijp f 4000, te verdeelen over twee jaren; voor den toren te Rijswijk (Z. H.) f 8000 over twee jaren verdeeld; voor den Toren te Sleen f 15.000 in drie termijnen; voor het Raadhuis te Son f 6000, over twee jaar te verdeelen; voor de R. K. kerk te Swolgen f 18.000, te verdeelen over 3 jaren; voor de Ned. Herv. kerk te Tricht f 30.000, in 4 termijnen; voor Valkenburg, ruïne Kasteel f 30.000, over 4 jaren te verdeelen; voor den Gevel van het huis Schreurs te Venlo f 5500 voor eens.

EEN ALGEMEEN BOUWBUREAU.

Naar wij vernemen worden er onderhandelingen gevoerd tusschen den gemeentelijken Woningdienst, bestuurders der hier gevestigde Architectenbureaux en het bestuur der Federatie van woningbouwverenigingen om een geregelde samenwerking tot stand te brengen voor de uitvoering van bouwplannen. De bedoeling van dat Bureau zou zijn de uitwerking der plannen van de architecten en toezicht op de uitvoering van den bouw. Door deze regeling zou feitelijk, wat de bedoeling is, de bouwcontrole worden uitgeoefend door een vertegenwoordiging van alle belanghebbenden.

Wanneer de onderhandelingen slagen zouden B. en W. de leden van dat Bouwbureau benoemen uit een voordracht, door de daartoe medewerkende lichamen gedaan. In het Bouwbureau zullen dan zitting nemen één vertegenwoordiger van den Woningdienst, één van de Federatie van Woningbouwverenigingen en één lid voorgedragen door de Architectenverenigingen.

(Hbd.)

TENTOONSTELLING WEGEN-CONGRES TE SCHEVENINGEN.

Nu het verkeer in onze groote steden en op de verbindingswegen hiertusschen den laatsten tijd zulke afmetingen gaat aannemen, dat men bij het ontwerpen van een stadsplan in de eerste plaats rekening heeft te houden met de eischen door het verkeer gesteld, kan een congres als dezer dagen te Scheveningen gehouden en de daaraan verbonden tentoonstelling, ons architecten niet onverschillig laten.

Wij wenschen daarom met een enkel woord eenige bijzonderheden te vermelden, die ons, bij een bezoek aan deze tentoonstelling opvielen, zij het dan ook niet alles rechtstreeks met ons vak in verband staande.

Het is een tentoonstelling van den weg, zoowel wat betreft aanleg, onderhoud en beheer, als gebruik van den weg. Geen wonder dus, dat men er zeer vele auto's ziet. Vooral vrachtwagens e.d. Het zijn speciaal deze laatste, die het vraagstuk van den weg een bijzondere urgentie gegeven hebben. Vandaar dan ook, dat men op een der reclame-platen (ontwerper de heer G. Hordijk) zoo'n motor-gevaarte ziet afgebeeld. Even juist is het, dat de andere prent, in goede vlak-verdeeling, laat zien, een modernen weg, met masten en geleidingen voor elektrische tram of spoor.

De tentoonstelling beoogt het publiek in kennis te brengen met de onderscheiden methoden van weg-construcie, de diverse materialen en de bij de constructie gebezigde werktuigen, alsook met een nieuwe en voorname categorie van vervoermiddelen: de vrachtauto, welke een geheel nieuwe taak aan de gewone wegen doet ten deel vallen, voor het goederen-transport, doch welke tevens nieuwe en zeer zware eischen stelt aan de constructie van den weg en aan de verhardingsmaterialen.

Zeer practisch is het, dat voor zakelijke voorlichting voor den leek ter tentoonstelling gezorgd is, doordat eenige ingenieurs en technische studenten zich bereid hebben verklaard om aan het publiek alle gewenschte inlichtingen te verstrekken.

In de verschillende hallen vindt men inzendingen betreffende de volgende groepen: kaarten, modellen, statistieken en fijne instrumenten; wegmateriale, wegconstructies en stofbestrijdingspreparaten; werktuigen en machines voor aanleg en onderhoud van wegen; wegstoffering, verlichting en beplanting; vrachtautomobielen, tractors e. d., andere mechanisch voortbewogen voertuigen; motoren; onderdeelen en banden; accessoires; brandstoffen, oliën en brandbluschapparaten; kleeding en uitrusting.

Als laatste nieuwtje vermelden wij een vrachtauto met elektrische overbrenging op de achteras. De benzinemotor drijft n.l. een dynamo en deze voedt op zijn beurt weer een electromotor. Door het inschakelen van weerstanden heeft de aandrijving van de achteras door deze laatste motor dientengevolge bijna onmerkbaar, zonder schok plaats, dus zonder onnoodige bandenslijtage en zonder versnellingsbak.

Van de andere inzendingen noemen we hier nog die van de provincie Overijssel, betreffende wegbeheer en wegonderhoud, en die van het departement van Waterstaat, omvattende grafieken, kaarten en teekeningen, betreffende wegen, bruggen en veeren. Van de inzendingen, die in verband staan met het bouwvak, teekenen wij het volgende aan.

Muurbespuiting met „Ingersol Gunite", een Amerikaansche vinding, om door middel van een „cement gun" een metaalgaaswand te bespuiten. Iets dergelijks als het veripistool, n.l. een spuit, die een dunne brei van cementspecie onder druk van een luchtcompressor op den muur verspreidt.

De inzender laat foto's zien van een landhuis in verschillende stadia volgens zijn constructiemethode.

- 1 houten geraamte.
- 2 bekleed met asfaltpapier en metaalgaas.
- 3 ruw bespoten met „gunite."
- 4 afgepleisterd.

De stand van de wed. Ahrend heeft, behalve waterpastroestellen enz. een harer uitgaven tentoongesteld, getiteld „Wegenbouw” door B. J. Kerkhof, voor welks beoordeeling wij verwijzen naar de rubriek „Ontvangen boekwerken”.

Zeer belangwekkend is de stand van de Ransome Machinery Co. te 's-Gravenhage om haar vloeijzeren damwand, haar heilier, haar betonmolen volgens het baksysteem, wat den opzichter in staat stelt de gemengde massa bak na bak nauwkeurig te controleren, door haar zandfilters voor drinkwater en hare asphaltmengmolens. Het Industrieel Weekblad No. 32 wijdt aan deze inzending een geïllustreerd artikel, waarnaar wij voor verdere bijzonderheden verwijzen. Even staan wij stil bij de Ransome paalmuts voor betonpalen. Deze dient voor het heien van alle mogelijke afmetingen van betonpalen, zoowel voor het gemakkelijk in stelling brengen van den paal als tijdens het heien zelf. De paal ontvangt 95 pct. van de aangewende kracht en wordt tegen beschadiging beschermd. Na het heien wordt de muts weer voor een anderen paal gebruikt.

Vele nieuwe wegconstructies waren er overigens niet te zien, wel wegverzwaringen en -verbeteringen.

Toe te juichen is de oprichting van de N.V. Bituneweg, zich ten doel stellende het aanleggen van bitumineuse wegen.

Hiertoe heeft zich een kapitaalcrachtige combinatie gevormd, bestaande uit de Basalt-Maatschappij te Rotterdam, N. V. Stoomwalsenbedrijf v.h. H. Boesewinkel en Zn. te Zutphen, N. V. Key's Asphaltfabrieken te Rotterdam en de N. V. Utrechtsche Asphaltfabriek v.h. Firma Stein en Takken te Utrecht.

Aan de steeds toenemende eischen, welke als gevolg van het opkomend snelverkeer aan onze wegenverharding gesteld worden, verwacht men te kunnen voldoen door den aanleg van gewalste asphaltwegen. Tevens zal de nieuwe vennootschap zich bezighouden met het vraagstuk der stofbestrijding op de wegen. E.

OM DE SCHOONHEIDS-COMMISSIE.

Na een buitengewoon verwarde en rumoerige zitting heeft de Raad van 's-Gravenhage a.s. Maandag te beslissen over de beide navolgende moties.

De motie Koster:

„De Raad kennis genomen hebbende van de bouwplannen door de architecten Van Niekerken, ontworpen voor een Kantoorgebouw voor de Nederlandsche Handel-Maatschappij, te stichten op den hoek van den Langen Vijverberg en den Kneuterdijk, kennis genomen hebbende van het ongunstig advies der Schoonheids-commissie van 3 Juni jl., waarin zonder motiveering beweerd wordt, dat het ontworpen plan het karakter mist van een voornaam kantoorgebouw, maar zakelijke aanwijzing van fouten in het ontwerp ontbreekt;

van oordeel, dat het niet de roeping der Schoonheids-commissie kan zijn, een bepaalde stijlrichting uit te sluiten;

overwegende, dat de Nederlandsche Handel-Maatschappij haar aanvraag indienende niet kon vermoeden, dat goedkeuring der gevelontwerpen door de Schoonheids-commissie zou kunnen geëischt worden en dat, wanneer zij geen vrijstelling had behoeven aan te vragen van het bepaalde bij enkele artikelen der Bouw- en Woningverordening, B. & W. de verlangde bouwvergunning niet zouden hebben kunnen weigeren;

noodigt B. & W. uit, alsnog aan de Nederlandsche Handel-Maatschappij de vereischte bouwvergunning ten spoedigste te verleen.”

De motie Vrijenhoek:

„De Raad van oordeel, dat de bebouwing van het terrein op den hoek Lange Vijverberg uit een stedenbouwkundig oogpunt aan bijzondere eischen zal moeten beantwoorden;

228

besluit, de wijze van bebouwing aan het oordeel van de gereorganiseerde schoonheidscommissie te onderwerpen en daarbij het inzicht in te winnen van den ontwerper van het uitbreidingsplan dezer gemeente.”

De B.N.A. heeft steeds, hoewel dit voor eigen vakgenooten een vrijheidsbeperking inhoudt, gepleit voor het instellen van een Schoonheids-Commissie, welke uit den aard der zaak een veelomvattende aesthetische zeggingskracht behoeft.

Wat Den Haag betreft, mag zeker gezegd worden, dat de Raad in de vigerende nieuwe bouwverordening terecht de taak der Schoonheidscommissie heeft uitgebreid van een „uitsluitende bepaling tot het uitwendige van het voorgenomen bouwwerk” tot „het uiterlijk aanzien, het verband met het inwendige, en de omgeving”.

Het komt er nu op aan dit instituut der Schoonheidscommissies te handhaven in volle waarde.

Heeft de Schoonheidscommissie in het geval van den bouw Ned. Handel-Mij. slechts een voorloopig en ruim gesteld oordeel geveld over een principe, zij moet in de gelegenheid gesteld worden, straks wanneer het definitieve plan wordt aangeboden, nader op deze materie in te gaan. Intusschen is reeds duidelijk, dat zij het zoogen. „karakter” van de Oud-Hollandsche renovatie van de heeren van Niekerken niet waardeert, en dus iets karaktervollers wenscht op een zoo belangrijk punt van 's-Gravenhage.

Dit heeft weinig te maken met den zoogenaamden „stijl” van het bouwwerk.

De Schoonheidscommissie heeft getoond bij beoordeeling van moderne bouwwerken b.v. van den architect Kropholler, volging van Berlage, evenzeer bezwaren te hebben, waardoor zij geacht kan worden geenszins een „bepaalde stijlrichting uit te sluiten of te propageeren”. Heeft zij voorloopig niet tot in details haar oordeel gemotiveerd, evenzeer mag worden geconstateerd, dat het adres van de Ned. Handel-Mij. in gebreke is gebleven met redenen te omkleeden, waarop hare speciale keuze van architecten is gebaseerd, waarom deze een „bepaald eigen karakter in hun werk hebben”, en wshalve er sprake is van „een goede architectonische schepping, die in alle opzichten zal blijken aan te passen aan de omgeving ter plaatse”.

Een tactische misstap is het van de Schoonheidscommissie, de bouwmeesters niet te hebben gehoord. Het is ondenkbaar, dat deze ruim-denkende architecten de door hen geboden oplossing als de eenig juiste zouden vasthouden. Zoo zijn deze heeren niet, dat zij meenen, dat zij uit de tientallen van mogelijkheden nu juist de eenigware hebben getroffen. Het zou immers getuigen van geborneerdheid.

Naar onze meening is het daarom de motie Vrijenhoek, die de oplossing van deze strijdzaak tot de juiste afmetingen terugbrengt, door de beslissing naar de Nieuwe Schoonheidscommissie te verwijzen.

Deze Schoonheidscommissie heeft in de nieuwe bouwverordening drieërlei territoir, zoodat in eerste instantie de wijk-commissie het plan wederom zal beoordeelen. Er is hooger beroep bij de beide andere wijk-commissies: terwijl het ten slotte aan B. en W. vrijstaat in bijzondere gevallen buitengewone leden aan te wijzen.

Zou als buitengewoon lid worden aangewezen de ontwerper van het uitbreidingsplan der gemeente, dan zouden alle waarborgen, die men zou kunnen eischen, inderdaad ook gegeven zijn.

Tenzij — de Raad meent, zich een oordeel boven dit alles te kunnen aanmatigen. Hoewel in het debat sommige raadsleden aanvingen met te constateeren dat zij aesthetisch onbevoegd waren, lieten zij dikwerf niet na, zich toch op dit gebied te bewegen, waar uit den aard der zaak hun autoriteit echter niet die van de Schoonheidscommissie vermocht te dekken.

Tenslotte komt de zaak hierop neer: De procedure van de Schoonheidscommissie, die nog slechts met een voorloopige vergunning van een voorloopig ontwerp te maken had, mag niet worden verstoord. Indien gebruik wordt gemaakt van het gelukkig toeval van de instelling van de nieuwe Schoonheidscommissie (die hooger beroep kent en bijzondere adviezen) zullen alle waarborgen zijn gegeven, dat niet over één nacht ijs

229

wordt gegaan. Valt dit oordeel na ernstig contact met de architecten, onverhoopt ongunstig uit, dan zijn toch alle waarborgen gegeven, dat dit oordeel wel gefundeerd is.

Dan zullen B. en W. en c.q. de Raad een zware verantwoording op zich laden, wanneer zij, hoewel erkennende onbevoegd te zijn, toonen het oordeel van bevoegden te minachten en zich een andere zienswijze aan te matigen.

Dan zou immers blijken, dat de Raad aan de Schoonheidscommissie alleen gelegenheid geeft over details te rechten, zonder haar bevoegd te achten de groote lijnen te beoordeelen. Dan zou geen enkel architect van betekenis meer drang gevoelen mede te werken in de Schoonheidscommissie, daar zij gedésavouéerd zonden worden in groote zaken en tegenover groote machten.

Dan zou de Raad zijn eigen creatie, bedoeld om de vrijheid, alléén te erkennen in gebondenheid, vernietigen en voet geven aan de ongebreidelde vrijheid, waaraan wij sinds tientallen van jaren het bederf van ons stedschoon wijten.

Moge dan aanstaanden Maandag de Raad van 's-Gravenhage den weg aanwijzen, die leidt tot deskundige beslissing, doch laat hij wat betreft de schoonheidsbeoordeling zelf, in hooghartige zelfbeperking verklaren:

„Hands off“!

In dat geval zal de motie Vrijenhoek een gunstig onthaal vinden. A. S.

IS EEN UNIVERSEEL BEELDINGSBEGRIIP THANS MOGELIJK?

door THEO VAN DOESBURG.

Naar aanleiding van V. Huszár's „Over de organisatie in de Ambachtskunst“. Bouwkundig Weekblad No. 30.

Ondanks het onzuivere taalgebruik, waardoor veel van Huszár's bedoeling verloren gaat, las ik met groote belangstelling en dikwijls met instemming het artikel „Over de Organisatie in de Ambachts-kunst.“ Eén zin is er echter in dit artikel waartegen ik mij gedrongen voel verzet aan te teekenen.

Het wil mij voorkomen, dat de schrijver, gedreven door zijn idealisme een beetje op de werkelijke *feiten* vooruit loopt. Wanneer hij althans meent, dat onze tijd — een tijd van vermaterialiseerd eigenbelang en openlijken roof — dat onze samenleving, voor de verwezenlijking van architectuur in den uitgebreidsten zin rijp zou zijn, vergist hij zich deerlijk. Huszár schrijft:

„Heeft men het ideaal de architectuur te zien als een organisch geheel, ontstaan uit een universeel inzicht, waarin het individu een ondergeschikte rol heeft, zoo zal men inzien, dat dit doel bereikbaar is in onzen tijd, waarin al een eenheid in de beelding bij de verschillende moderne ambachten te vinden is, die daarin bestaat, dat zij ieder op zijn gebied naar enkel verhouding zoeken.“

Deze zin nu is geheel in strijd met de waarheid. 't Mocht wat! Er is geen sprake van een universeel inzicht, waarvan uit 'n organisch architectonisch geheel tot stand zou kunnen komen. Er is geen sprake van het zich ondergeschikt maken aan zoiets als 'n collectieve kunstuitdrukking, een stijl van enkel verhouding.

Er is geen sprake van een collectief verhoudingsbegrip, of zelfs van het zoeken daarnaar. Ik spreek hier uit ervaring.

Wanneer men met de paar moderne kunstenaars in Holland, in wie dit oer-begrip opnieuw levend en bewust geworden is, dit onderwerp bespreekt, blijkt al aanstonds, dat ieder een aparte, dus individueele, *mening* betreffende „verhouding“ heeft. En ieder houdt zijn meening voor het ware *inzicht*. Bij den een is verhouding, het evenwicht van ongelijkheden (dus identiek met harmonie), bij den ander is het de gelijk-

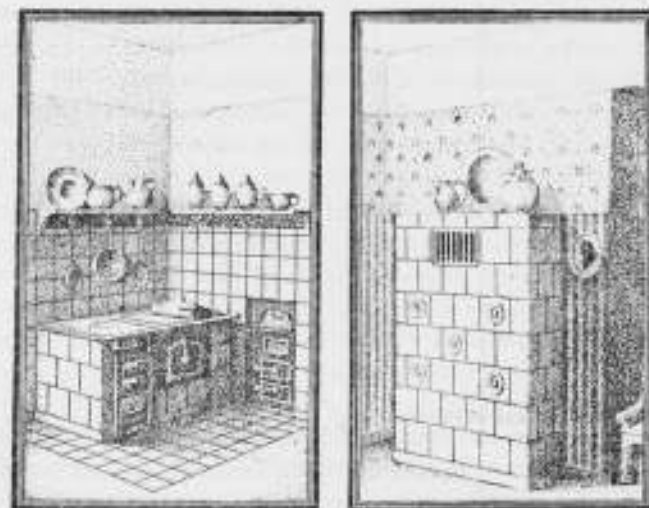
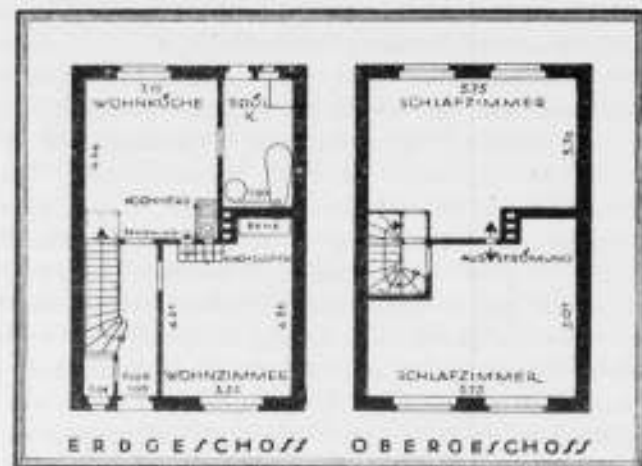
waardige tweehed, bij weer een ander zuivere contractwerking; bij de meer praktisch reële vakken: de gelijkwaardige bepaling van middel, functie, constructie en schoonheid. Ik zou hier nog vele individualistische opvattingen van het verhoudingsprincipe kunnen opnoemen, zonder aan één universeel inzicht — waarnaar ook volstrekt niet gezocht wordt — toe te kennen. Dit bestaat niet!) en aangezien er geen universeel inzicht betreffende het fundamentele voor de verwerkelijking van een collectieve kunstuitdrukking, voor een zuivere gemeenschapskunst bestaat, spreekt het vanzelf, dat er van een georganiseerde architectuur — als eenheid van alle plastische kunsten zooals Huszár bedoelt — geen sprake kan zijn. De heer Huszár zal toch niet zoo naïef zijn te meenen, dat er een universeel inzicht bestaat, omdat enkele karakterloozen, parasiteerend op den nieuwen geest, deze begrippen gretig aan- en toepassen, om zich daarmee persoonlijk te bevoordeelen of zich een air van moderniteit te geven! Huszár zij dan zeer voorzichtig met zijn a priori voor een architectonischen stijl. Deze soort aesthetische gelukzoekers en tafelschuimers zijn juist het gevaar voor de verwezenlijking van het ideaal, dat Huszár voor oogen heeft.

Alleen bij de schilders bestaat er over de geheele linie der avant-garde *an fond* één kunstconceptie, welke zich meer of minder consequent — in verhouding tot de beleving van het nieuwe inzicht — te verwerkelijken tracht. Het is echter alleen in de uiterste consequentie van deze kunstconceptie, dat er van de noodzakelijkheid eener collectieve discipline, van een gelijkwaardig samengaan met de andere kunsten en ambachten gesproken kan worden. Voorloopig is er van een samengaan in een begrip geen kwestie, te meer omdat slechts enkelen tot die consequentie kwamen.

De binnen- en buitenlandsche exposities (men zie b.v. den verrijnden hordeelstijl der Fransche kunstijveraars!) leveren daarvan het bewijs: een wild dooreen van verhoudinglooze prullen van barbaarschen bombast, gebaseerd op de imitatie van verouderde decoratieve opvattingen, welke het gevolg waren van een zinnenprikkelend zelfgenoegzaam individualisme vermengd met bestanddeelen van sentimenteële zielsverweking (oorzaak: Christendom).

Slechts een radicale zuivering |zooals het anti-sentimenteële, oergezonde Dadaïsme reeds op 't gebied der kunst (anti-kunst!) is| maatschappelijk en artistiek, slechts een meedoogenloos neerslaan van het systematische gefokte dilettantisme in alle vakken, kan de maatschappij geschikt maken de genade van het Nieuwe Inzicht, dat in enkelen groot en zuiver leeft, te ontvangen. Slechts dan wanneer de strijd om het bestaan voor den kunstenaar is opgeheven, zal deze in staat zijn een gemeenschappelijke beeldingsidee te aanvaarden, om georganiseerd, het doel van een monumentalen, universeelen stijl, waarin de collectieve persoonlijkheid der volkeren — nu gebonden, dan vrij — tot volledige uitdrukking zal komen.

!) Zelfs de zich „communist“ noemende kunstenaars willen een individualistische kunst aanhouden. Dit blijkt duidelijk uit de volgende regels van den „Communistische“ schilder P. Alma; in de Nieuwe Groene van 6 Maart 1920. „Het werk van Mondriaan is als persoonlijke uiting van groot belang en om zijn kunstwaarde tot het schoonste van dezen tijd te rekenen. De theorie, die op dit werk bouwt, is een algemeene theorie en als zoodanig juist, maar alleen als algemeene theorie van één persoon, als wereldlijk van één persoon. Wanneer zij de draagster wordt van een groep, dan wordt het een verstandelijk sectarisme. (De Stijl-beweging). In de door mij gecursiveerde zinsdeelen ligt de contradictie besloten, die bewijst, dat de Heer Alma nog „oud“ voelt. Stel U voor een Algemeene . . . theorie, voor één, zegge één persoon. Omdat de heer Alma aan het nieuwe inzicht nog niet toe is, verwerpt hij die algemeene grondslagen waarop een collectieve, zoo hij wil: Communistische kunstuiting juist alléén maar mogelijk is en eischt hij van elken kunstenaar een aparte kunstuiting. Het looppunt van individualisme dus! Voor een dergelijk soort ri-ra-revolutionairen, die wij in de nieuwe beelding kunnen missen, geldt Picabia's dadaïstische banvloek: *Messieurs les révolutionnaires vous avez les idées aussi étranges que celles d'un petit bourgeois de Bisanzon.*

HERDECKE OF ENECKE

WAAROM NIET BIJ ONS?

Een van de vele problemen van den modernen woningbouw is een eenvoudige en praktische verwarming. Bovendien een zoo zuinig mogelijke verwarming, waarbij zooveel mogelijk alle nuttig effect gebruikt wordt. Het is verwonderlijk, dat men hier in ons land nog steeds aan de gewone kachels blijft vasthouden of overgaat tot de zoo kostbare centrale verwarmingssystemen, terwijl men in Skandinavie en in Duitschland zooveel profijt heeft van de steenen of porceleinen kachels. Zeer zeker zijn vele systemen verouderd, maar het principe om een steenmassa de warmte zoolang mogelijk te doen behouden, is ook op moderne wijze toe te passen.

In de bekende kolonie van Krupp op de Margarethen Höhe bij Essen heeft de architect Metzendorff een zeer eenvoudige en praktische verwarming bereikt met toepassing van een moderne kachelofen-zentralheizung. Wij geven hierbij een afbeelding ontleend aan een prospectus der firma Drüner & Kattenberg te Essen, die dezen aanleg maakte volgens aanwijzingen van den architect. Daarbij is in de keuken een kookhaard aangebracht, waarin tevens een spiraal voor warmwatervervoorziening, terwijl de verwarming van de woonkamer geschiedt vanuit de keuken, terwijl de rookgassen van de keuken tevens gebruikt worden voor de verwarming van de woonkamer.

Gedurende de zomermaanden worden deze rookgassen door een bijzonder kleppensysteem dadelijk afgevoerd. Bovendien is het volgens dit systeem mogelijk, om in de daarboven gelegen kamers ook warme lucht toe te voeren. Waarom niet bij ons? K.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentien bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijs: 20.

41STE JAARG. - 2 OCT. 1920. - No. 40.

INHOUD: OFFICIEEL GEDERLDE. — BOUWKUNDIG GEDERLDE. Woonhuizen aan de J. J. Viottastraat en in het Willemspark te Amsterdam, door G. J. Rutgers, Architect. — De Haagsche Raad en de Schoonheids-Commissie, door J. P. M. — Ontvangen boekwerken.

EEN MONUMENT TE SCHEVENINGEN.

Blijkens een mededeeling uit Scheveningen, heeft het comité ter huldding van de nagedachtenis der tijdens den wereldoorlog verongelukkete Scheveningsche visschers in het geheel reeds ruim f 20.000.— aan de weduwen uitgekeerd.

Het comité zal ook een gedenkteeken oprichten voor de omgekomen visschers, volgens een ontwerp van den heer C. J. M. van Duyn, architect te Scheveningen, die zich geheel belangeloos beschikbaar stelde, en dat zal worden geplaatst aan den Westduindijk, nabij de Duinstraat. Daar bevindt zich een steekduin van ongeveer 10 M. hoog, vanwaar men een mooi gezicht heeft op de zee en de visschershavens.

De duinheuvel zal een onderdeel van het geheel vormen. Daarop zal komen een platform met een in horizontale lijnen ontworpen middenstuk, waarop een inschrift zal worden aangebracht, en rond dat platform een gemetselde omsluiting, waarin rustbanken. Twee toegangswegen, aangegeven door vier, 7 M. hooge pilaren zullen den wandelaar naar het platform leiden.

Het geheel zal uitgevoerd worden in baksteen. (Kie).

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE DELFT.

In de raadsvergadering van Woensdag 29 Sept. j.l. is met 14 tegen 6 stemmen aangenomen het voorstel van B. en W. tot vaststelling eener verordening, regerende de samenstelling en den werking van de schoonheids-commissie voor de gemeente Delft. De schoonheids-commissie beoogt desgevraagd aan particulieren, die wenschen te bouwen, kosteloos advies te geven.

Zij zal in de eerste en voornaamste plaats advies hebben te geven aan B. en W. over plannen en ontwerpen, welke door dit college moeten worden voorbereid of goedgekeurd, vooral in verband met het behoud van gevels en gebouwen, die architectonische waarde hebben.

OPGRAVINGEN IN AQUILEJA.

Bij opgravingen in Aquileja werd onder de campanile der basiliek een uitgebreid mozaïkveld blootgelegd. Verder gravend vond men nog de overblijfselen van twee zeer oude onderaardsche basilieken, die door gangen verbonden waren; ook hier werd mozaïkwerk ontdekt uit de beste periode der oud-christelijke kunst en van groote decoratieve waarde.

CONGRES VAN MODERNE KUNST TE ANTWERPEN.

Te Antwerpen zal op 10 en 11 October a. s. in de Beethovenzaal, een congres worden gehouden van Moderne Kunst.

De werkzaamheden zijn als volgt verdeeld: ZONDAG 10 OCTOBER.

Inleidende rede door Heer adv. Jozef Muls, voorzitter.

Heer Hub. Hoste: De bouwkunst en de moderne samenleving.

Heer L. Van der Swaelmen: Het modern woningcomplex.

Heer Lodewijk Ontrop: Nieuwe uitzichten in de Muziek.

Na de lezing van den heer Ontrop zullen, ter illustratie, enkele kenschetsende scheppingen uit de jongste muzikale beweging worden uitgevoerd, door den heer van Bulck.

MAANDAG 11 OCTOBER.

Heer Huszar: De huidige plastiek.

Heer Ed. Leonard: Over nijverheidskunst.

Heer Eng. De Bock: Het jonge Vlaanderen en de letterkunde.

Heer Marnix Gijsen: Over Tooneel.

Heer H. Craeybeckx: De psychoanalyse als grenswetenschap van de aesthetische critiek.

Heer M. de Meyer: De betekenis van het populaire in kunst en letterkunde.

Voor gewone lid van het congres betaalt men fr. 5, voor beschermend lid fr. 25, voor eeredid fr. 100 (?)

EEN NIEUW RAPPORT VAN DEN GEMEENTELIJKEN WONINGDIENST TE AMSTERDAM.

Het Hbl. meldt:

In opdracht van den wethouder voor de volkshuisvesting werd door den woningdienst hier ter stede een onderzoek ingesteld naar verschillende nieuwe woningbouwmethoden.

De resultaten van die enquête door den directeur, den heer A. Keppler, en den ingenieur van den dienst, den heer V. Jockin verricht, zijn neergelegd in een door genoemden ingenieur samengesteld rapport, hetwelk thans bij de Stadsdrukkerij is verschenen.

In de inleiding wordt er op gewezen, dat gebrek aan voldoende vakkundige arbeiders, gebrek ook aan materiaal oorzaak zijn, dat alom, maar in 't bijzonder in Engeland, naar nieuwe woningbouw-systemen wordt uitgezien. Ook de bouwduur doet in dezen zijn invloed gelden.

In het rapport wordt uitvoerig melding gemaakt van het vele, dat de te Londen gehouden Building Trades Exhibition te zien gaf. De verschillende methoden waarbij beton blokken en platen of gegoten betonwanden worden gebruikt zijn nader toegelicht; ook de raamwerkbouw wordt besproken. De verschillende artikelen zijn met vele technische illustraties toegelicht.

Ten slotte wijzen de enquêteurs er dan op, dat men getracht heeft het goede in de nieuwe bouwwijzen te waardeeren.

Volkomen doordrongen van het besef, dat de huidige bouwconstructies voor verbetering vatbaar zijn, dient gewaakt te worden, aldus het rapport, dat niet onder den druk van den huidige onbevredigenden toestand in moedeloosheid oude schoenen worden weggegooid voor men betere daarvoor in de plaats heeft gekregen.

Het kan niet ontkend worden, dat de nieuwe woningen kostbaar zijn en te langzaam gereed komen. Maar het zou struisvogelpolitiek zijn de oogen dicht te knippen voor het feit, dat de langzame bouw in vele gevallen niet zoozeer te wijten is aan de bouwmethode, als wel aan het toegescherpte antagonisme tusschen werkgever en werknemer.

Het kiezen van een nieuwe bouwmethode kan nu onder meer ten doel hebben, de ruimte aan arbeidskrachten te vergroten door het betrekken van andere groepen van arbeiders in den woningbouw; terwijl bovendien het gebruik van andere materialen het monopolie der steenen- en pannenfabrikanten kan breidelen.

Wanneer wij nu uit dien hoofde baksteen vervangen door cement en grint, vallen we vrijwel van den wal in de sloot. De huidige grintprijs van pl.m. f 12 te Amsterdam is reeds zeer abnormaal hoog, doch zou bij belangrijke stijging van de vraag niet onwaarschijnlijk daarvoor buitengewoon gevoelig blijken. Voor het cement geldt hetzelfde.

Vervanging van het pannendak door een ander materiaal, vooral bij hoogbouw, kan beter kans toegeschreven worden. Bij de huidige prijzen voor pannen gevraagd kan het platte dak, met bitumen afdekking, zeer goed tegen een met pannen gedekte kap concurreren. Ook architectonisch zijn met het platte dak goede resultaten te bereiken. Zelfs kan deze bovenafsluiting een keumerkenden trek van een goed deel der moderne architectuur genoemd worden.

Vervanging van den houten vloer door een betonvloer heeft ontegenzeggelijk voordeelen uit hygiënisch oogpunt en ter bestrijding van wandluis. Indien men geen genoegen neemt met den eenvoudig afgepleisterden vloer, doch daarop een meer isoleerende en elastischer deklaag eischt, zoo zijn de kosten van dien vloer hooger dan de gebruikelijke constructie. Ter besparing aan tijd en geld zijn dan geen voordeelen te verwachten.

Toch doet de hooge prijs van het hout omzien naar een materiaal dat het hout grootendeels vervangt. Voor de ramen is een bruikbaar element in het Crittal standaardraam gevonden, dat in prijs wel tegen de houten ramen kan opwerken. De bezwaren tegen de toepassing van deze ramen zijn drieërlei, wanneer we afzien van het niet overeenkomen van de afmetingen met ons waalsteenformaat. Eerstens zal na het optreden van roest in den loop der jaren het opnieuw verven van de ramen belangrijk meer zorg eischen, dan bij verwerk op hout het geval is.

Tweedens is het kozijn profiel niet geheel doelmatig voor het verhinderen van regendoorslag bij de aansluiting van het muurwerk. Derdens vragen de ijzeren ramen in de gevel-architectuur om ijzeren deuren, die zeer belangrijk duurder zijn dan de houten afsluiting.

Het vervangen van de houten trap door andere materialen buiten de gevallen waarin dit nu reeds geschiedt, kan uit kosten-oogpunt geen aanbeveling verdienen.

Al is nu voor de wandconstructie bij vervanging door beton geen direct voordeel te verwachten, zoo wil hiermee niet gezegd zijn, dat het niet gewenscht is, met enkele der meest aantrekkelijke methoden eenige niet te klein opgezette proeven te nemen. Dit geschiedt in Engeland trouwens reeds.

Tot het nemen van een proef met bekleeden vakwerkbouw vinden de rapporteurs geen aanleiding en evenmin heeft de bouwwijze met groote eenheden door kranen tot huizen in elkaar te zetten en aaneen te kiffen haar aannemelijkheid eenigszins waarschijnlijk gemaakt. Principieel de beste methode wordt, gezien in de monoliete bouwwijze, de gegoten huizen. Wanneer hiervoor een praktische kisting is gevonden en voorzorgen voor voldoende isolatie zijn genomen, dan is, onder gunstige prijsverhoudingen voor de materialen, hiervan resultaat te verwachten, vooral wanneer de woningblokken genormaliseerd zijn en daarmede gunstige voorwaarden bieden voor een soort massafabricage.

Voor deze bouwwijze is de inrichting van de kisting het systeem.

Geen der bekend geworden kistingsvormen lijkt echter voldoende geschikt om daarmee reeds met vertrouwen een proef van eenigszins groote afmeting te nemen. In deze richting zal verder gezocht moeten worden naar een bevredigende oplossing.

BEOUWING J. J. VIOTTA STRAAT.

G. J. RUTGERS, ARCHITECT.

WOONHUIZEN AAN DE J. J. VIOTTA STRAAT EN IN HET WILLEMS PARK TE AMSTERDAM.

Het publiceren van bovenstaand plan moet eenigszins voorbarig geacht worden, aangezien het nog slechts een begin van uitvoering is gegeven. Zooals de toegevoegde situatie laat zien, luidt de opdracht het straatgedeelte, gelegen tusschen de Cornelis Schuyt- en de Banstraat, ter weerszijden als een geheel te bebouwen; een zeer gewaardeerde opdracht van een kunstzinnigen principaal.

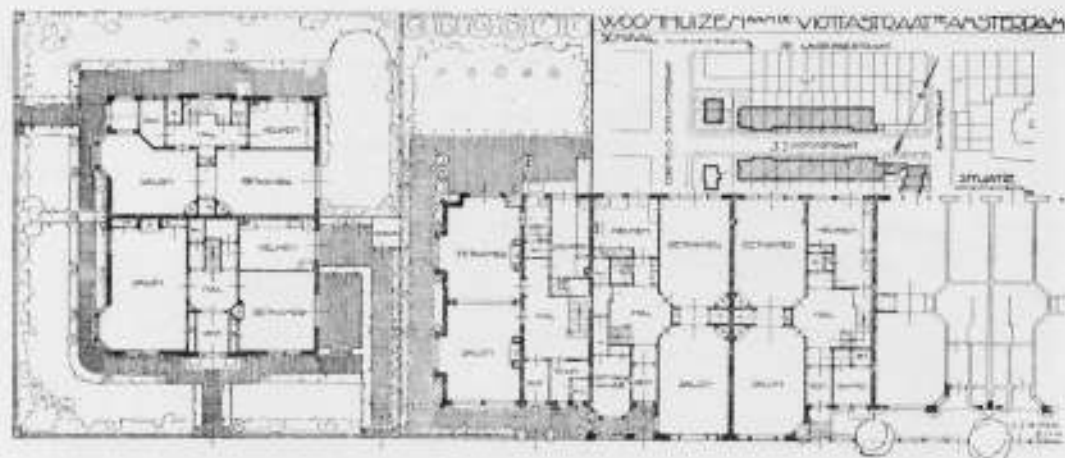
Begonnen werd met het dubbel woonhuis op den hoek der Corn. Schuyt- en de Viottastraat, bestaande uit twee geheel verschillende plattegronden; desondanks verwerkt tot één geheel.

Vervolgens is de onderbouw uitgevoerd van een gesloten rij van elf perceelen; waarvan daarna drie, vervolgens vier in uitvoering genomen zijn en waarvan de resteerende vier bovengronds nog begonnen moeten worden.

Het buitenmuurwerk is, en wordt ook verder, opgetrokken met roode Vechtsche handvorm. Het eerste huis is keurig gevoegd met geknipte baarden, te keurig; de volgende zijn volgemetseld en schoongemaakt zonder meer. Een enkele open gebleven voeg wordt gevuld. Met deze werkwijze blijft het karakter van den handvorm beter bewaard dan bij de eerstgenoemde. De kozijnen, ramen en lijsten zijn zeer licht geel en wit geverfd. Begonnen is met teakhouten deuren, waarvan de onbevredigende kleur voor 't vervolg geleid heeft tot een gewoon grenen deur, die evenals de luiken, groen en zwart geverfd konden worden.

Het eerste dak is gedekt met molenleipannen van „Ouderzorg“, de volgende met Vechtsche holle pannen, met een beetje nuance in de kleur, verkregen voor diverse sorteeringen gemengd te verwerken.

De tuinen zijn, en worden vervolgens, verzorgd door den heer C. Spaan te Utrecht. Wat ik mij in overeenstemming met mijn opdrachtgever van dit straatje voorstel, blijkt grootendeels uit de situatie. Als toelichting het volgende: de De Lairessestraat vormt de grens tusschen de bestaande stad en het Plan Zuid. Van deze straat wordt

ten aanzien van de bebouwing in de Corn. Schuytstraat een climax beoogd in Zuidelijke richting. Vandaar dat het hoekhuis rondom ten minste 5-Meter tuin voorgeschreven kreeg. De overbuurman kreeg ditzelfde voorschrift, zoodat beide symmetrisch kwamen te staan ten opzichte van de as der Viottastraat, tot die straat een verruimden toegang open latend. De verdere bebouwing zou gesloten zijn en op de rooilijn staan. Van deze laatste gedachte heb ik gemeend ten deele te moeten afwijken. De straat is 15-Meter breed en op twee punten, n.m.l. bij de uiteinden, was mij deze breedte welkom; doch alleen dan wanneer in het daartusschen zich uitstreckende langere deel wat meer ruimte kon worden geschapen. Ik heb gemeend dit doel te kunnen bereiken door bij wijze van afsluiting in de twee over elkaar gelegen tweede perceelen van elke gesloten rij een op de rooilijn staanden topgevel te ontwerpen met een hoogte gelijk aan de straatbreedte. Het straatprofiel vertoont dus een kwadraat met zijden van 15-Meter. (Voor dit doel was het tweede perceel het aangewezen omdat het eerste noodig bleek tot afsluiting van het blok in langsrichting.) Het volgende perceel verwijderd zich van de rooilijn en laat ter weerszijden van de straat 2-Meter voortuin vrij. Daarbij komt dat de horizontaal afgedekte gevels langs dit terug-liggende gedeelte geen grootere hoogte dan 9.50 Meter bereiken met het gevolg dat het straatprofiel een liggenden rechthoek met zijden van 9.50 en 19-Meter vertoont.

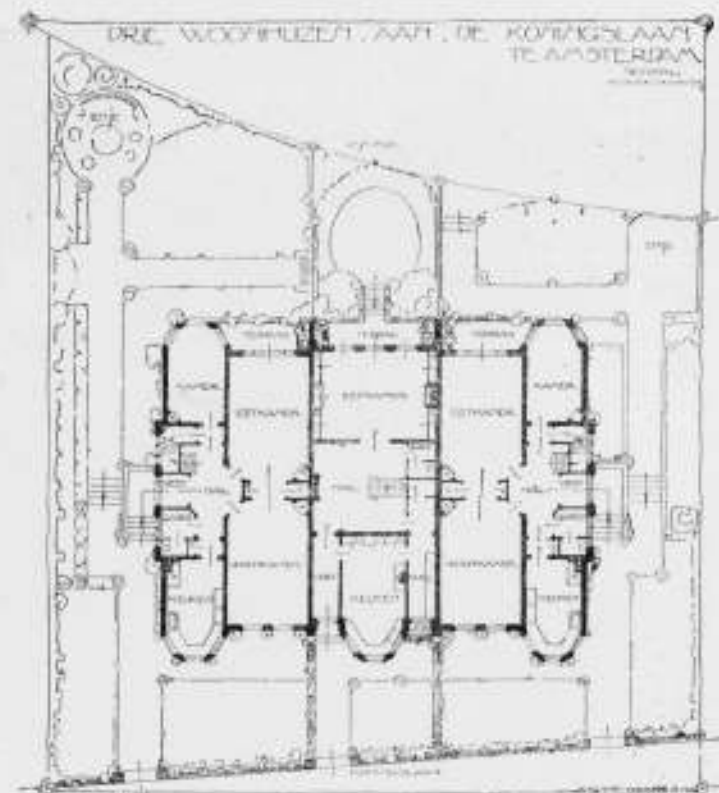
Hiermede verwacht ik het beoogde doel te bereiken. De uitvoering is voorloopig niet zoover gevorderd, dat te beoordeelen is, in hoeverre het resultaat aan die verwachting beantwoordt.

Bij het oostelijk einde van dit straatje is de toestand anders. De oostzijde van de Banstraat is bebouwd en tegenover de Viottastraat eenige meters achter de rooilijn. De noordkant van deze straat blijft over een lengte van rond 30 Meter onbebouwd; terwijl over die lengte een verbreed voetpad gemaakt is ten koste van de aangrenzende tuinen, die afgesloten zijn door een 2.50 M. hoogen tuinmuur.

Hier heb ik de twee eerste huizen van de rijen op de rooilijn geplaatst en afgesloten met de vorengenoemde topgevels, die hier om zekere redenen iets lager blijven dan de vorengenoemde. Tegenover den tuinmuur is de straatwand eveneens achteruit geplaatst, zoodat daar het verbrede en beplante voetpad herhaald kan worden; waardoor wederom een zekere ruimte vóór den toegang tot het straatje ontstaat.

Ten aanzien van de plattegronden, die overigens geen bijzonderheden bevatten, kan nog worden opgemerkt, dat getracht is van een aantal zeer verschillende typen een geheel te maken.

Een gunstig gelegen terrein tusschen de Koningslaan (Willemspark) en den vijver van het Vondelpark bood de gelegenheid tot het stichten van een steedsch buitenhuis zoodat het Willemspark er meerdere doet kennen. De ervaring opgedaan met een

drietal voorgaande bouwwerken, ontworpen en gedetailleerd voor den onder eigen beheer uitvoerenden eigenaar, maakte deze opdracht tot een aangename. Want, hoewel deze werken moeten worden gerangschikt onder „eigenbouw”, zijn zij met groote zorg en correct uitgevoerd, zoodat zij het „directie-werk” vrijwel evenaren.

Zoodat het gegeven terrein er lag, en zonder kennis te hebben genomen van den kostprijs, kwam het mij voor, dat hier een dubbel huis behoorde te verrijzen. Een blok van drie neemt te veel van de beschikbare ruimte in beslag en laat naar verhouding de bebouwen oppervlakten te weinig tuin vrij. Aan dit euvel is het Willemspark vrijwel ondergegaan en ook hier zouden wij aan dat lot niet ontkomen. Bijgevolg ontstond het hierbij afgebeelde blok van drie, dat nog juist de voorgeschreven 6 Meter zijtuin over kon laten. De betrekkelijk geringe breedte voor elk perceel maakte een grootere diepte noodzakelijk, zoodat ook voor voor- en achterhuis slechts smalle grondstrooken restten.

Over het plan (de ruimteverdeling) valt bij den hierbij gegeven plattegrond der hoofdverdieping niet veel op te merken. Het is als vele en bevat niets ongewoons, omdat het een courant plan moest zijn.

De opbouw had plaats met gebruikmaking van grijze waalsteen, waarin de kozijnen en ramen licht grijs en wit geverfd zijn, evenals de overstekende dakgedeelten en gootlijsten.

Het bouwbeeldwerk, dat als afdekking of afsluiting van metselwerk, ter bekroning van den ingang en tusschen de ramen der 2e verdieping in het middenhuis is toegepast, is het werk van Willem Brouwer; terwijl het glas-in-lood op verzoek van den eigenaar ontworpen en verzorgd werd door Mej. Margareta Kropholler.

Aan het aspect ontbreekt nog de beplanting, die niet vóór den aanstaanden winter kan worden aangebracht, en een passend gebruik van de geplaatste bloembakken, dat van de bewoners verwacht wordt.

Amsterdam, Sept. '20.

G. J. RUTGERS, B.N.A.

WOONHUIZEN IN HET WILLEMS-PARK.

G. J. RUTGERS, ARCHITECT.

DE HAAGSCHE RAAD EN DE SCHOONHEIDS-COMMISSIE.

Allard Pierson zei indertijd, dat alle Nederlanders stommelingen waren. Thans zijn er in den Haagschen Gemeenteraad enkele menschen, die verstand hebben van aethetica. Intellectueel zijn we er dus wat op vooruitgegaan.

Dit gewin aan intellect staat echter tegenover een verlies aan verlangen naar onstoffelijke verrijking en onstandvastigheid in den strijd daarvoor.

Men herinnert zich hoe enkele jaren terug de kranten avond aan avond advertenties bevatten over allerlei zaken, die verhandeld konden worden onder N. O. T. condities. Dat schijnen zeer belangrijke condities te zijn geweest. Ik weet niet of ze billijk waren of niet. Daar zal trouwens wel door niemand naar gevraagd zijn; in het vertrouwen, dat de condities er waren voor ons stoffelijk welzijn, vroeg niemand daarnaar, tenzij misschien enkele belanghebbenden. Ook zijn er, naar ik meen, in den Haagschen Raad geen moties over aan de orde geweest.

Maar nu de Schoonheidscommissie eens een conditie stelt, de conditie, dat de hoek van den Kneuterdijk en den Langen Vijverberg behoorlijk en fatsoenlijk moet worden bebouwd — dat is je nou toch maar een eisch — nu wil men ineens tekst en uitleg hebben over wat zij toch met dien eisch bedoelt, en waar of ze nu toch in 's hemelsnaam het recht vandaan haalt, om zulk een conditie te stellen.

Toen de N.O.T. haar condities stelde, ter bescherming van de stoffelijke waarden van het dierbare vaderland — hetgeen naar vele onmiskenbare teekenen wel gelukt is — toen was men lijdzaam en duldde alles.

Nu de Schoonheidscommissie een simpele voorwaarde stelt, ter bescherming van

WOONHUIZEN IN HET WILLEMS-PARK.

G. J. RUTGERS, ARCHITECT.

het onvergelykelijke stadsschoon aan den Vijverberg, nu verwijt men haar dadelijk maar terrorisme en noemt haar optreden ringeloorend. Nu staat de helft van den overigens door en door fatsoenlijken Haagschen Raad op zijn achterste pooten en galmt over alles en nog wat. Men eischt het recht op, het recht van het individu, men slaat zich op de borst, en wil de vrijheid van den architect als het hoogste. Men geeft geschiedenisles en spreekt over de Hollandsche Renaissance en haar renovatie (wat had dat hier nu eigenlijk mee te maken), men beroept zich op gezaghebbers als Victor de Stuers, Tutein Nolthenius, men leeraart over aardrijkskunde, haalt daar zelfs Noorwegen bij te pas. En behalve dit, liefhebbert men nog in ingezonden stukken (met dikke woorden als „œuvre") over aethetica, enz. enz. en neemt dan zoo vlug mogelijk een beslissing, waarmede die pedante voorwaarden stellende commissie kan inpakken.

Dit is het eind van deze zonderlinge geschiedenis.

Intusschen hebben de architecten weer voor de zooveelste maal gezien dat het met groote heeren kwaad kersen eten is. Hun aethetisch oordeel moet wijken, zoo er andere belangen gemoeid zijn. Het is de waarheid, die zij hier in al haar schrilleheid zien. Het werk van Schoonheidscommissies is goed en wel, als het gaat om kleine huisjes, villa's op erfpachtgronden, winkelpuizen en dergelijk klein spul, maar als het

gaat om groote, vooral kostbare, bouwwerken, dan treden andere factoren op, en dan staan de schoonheidscommissies wankel.

Wat te doen. Moeten de schoonheidscommissies doorgaan en weer risqueren en blijven strijden als de „immer Strebende“ voor het ideale doel, of moeten zij wachten met hun werk tot tijd en wijl de menschen zich beter kunnen indenken in de grootere imponderable belangen, die mooie bouwkunst voor de ware beschaving van de menschheid medebrengt.

De architectenvereeningen, die een groot aandeel hebben in het tot stand komen van schoonheidscommissies, mogen dit thans wel overwegen. J. P. M.

ONTVANGEN BOEKWERKEN

Handboeken voor Architecten. *Tuinstdeden* en volkshuisvesting in Nederland en Buitenland, met beknopt overzicht van woningwetgeving en crisismaatregelen, door G. Feenstra.

Dit boekwerk werd met verlangen tegemoet gezien, omdat het, behoudens enkele kleine geschriften, het eerste Nederlandsche werk zou zijn op dit gebied. Het besef van dit laatste schijnt den schrijver verleid te hebben alles van het uitgebreide gebied te willen behandelen, hetgeen de titel ook al eenigszins uitwijst. De schrijver heeft te veel detail-onderwerpen bij het speciale gebied van de tuinsteden geannexeerd, en deze gevaarlijke annexatie verdedigd door het werk den titel van „handboek“ te geven. Het boek hinkt daardoor niet slechts op twee gedachten, maar (als dit statisch mogelijk is) op nog méér dan twee. Dit is jammer, te meer daar juist de gedeelten, die buiten het hoofdonderwerp vallen, de minst geslaagde zijn. Want in de hoofdstukken over woningplattegronden, over de meubilering en het interieur, en tuinen wordt een aesthetiek ten beste gegeven, die naar de M. T. S. riekt en voor een handboek voor architecten bekenden kost genoemd mag worden.

De aan de Tuinsteden zelf gewijde hoofdstukken zijn beter geslaagd en geven datgene, wat men in een handboek zoeken wil.

Behandeld worden behalve de algemeene beschouwingen over tuinsteden en volkshuisvesting, de praktische toepassingen in het buitenland en zoo goed als volledig de Hollandsche toepassingen, alsook een door den schrijver zelf ontworpen klein tuinstadsplan ter toelichting en verklaring van verschillende stedenbouwkundige eischen.

Het boekwerk is royaal uitgevoerd door de N. V. Uitgevers Mij. v. h. van Mantgen en de Does, bevat vele, meerendeels uitstekende afbeeldingen; Jaap Burger ontwierp den band, die praktisch, doch weinig zinrijk is.

Wegenbouw door B. J. Kerkhof. N. V. Wed. J. Ahrend en Zoon te Amsterdam, f 10.50 gebonden.

Niet vaak verschijnt een boek juist zóó op het goede moment. De verschijning van dit boek, is dan ook in verband met het eerste Ned. Wegencongres zeer actueel.

De schrijver behandelt het onderwerp zeer uitvoerig en wijdt aan alle gebruikelijke soorten van wegenconstructie zijn aandacht. Hoewel het onderwerp meer ressorteert onder het vak van den ingenieur, bevat dit boekwerk van een kleine 300 pagina's met 59 illustraties, ook vele gegevens, die een architect van dienst kunnen zijn, zoodat wij het ook voor hem kunnen aanbevelen.

De N. V. Wed. J. Ahrend en Zoon heeft met dit boek weer een degelijk technisch werk meer in den handel gebracht.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JON. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : : Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: : : MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenz. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 9 OCT. 1920. - No. 41. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Wat niet is, door B. N. A.

AAN DE LEZERS.

Tengevolge van de poststaking is de expressiefbrief met de drukproeven voor het Weekblad blijven liggen op het postkantoor te Amsterdam, zoodat de voor deze week bestemde copy gedeeltelijk niet geplaatst is kunnen worden.

De staking is tevens oorzaak van de vermoedelijke vertraging, die de verzending deze week aan verschillende adressen zal ondervinden.

De Redactie.

HET UITBREIDINGSPLAN VAN DORDRECHT.

Het ontwerp van dit plan, oorspronkelijk ontworpen door wijlen den heer J. E. van der Pek, is aangenomen door den Raad.

Het plan omvat in hoofdzaak het terrein gelegen tusschen de spoorbaan Rotterdam—Gorinchem en de Zuidelijke grens der gemeente, het terrein is gelegen in den Noordpolder, den Oud-Dubbeldamschen polder, den Zuidpolder en den Wioldrechtschen polder.

De ontwerper heeft zich de uitbreiding niet middeleeuwsch of klassiek gedacht, maar toch rekening houdende met het feit, dat Dordrecht als eilandstad, als een door dijken omgeven rivierstad, die afgescheiden is van het vasteland, haar karakter moet handhaven, haar eigen leven moet kunnen leiden, dus zonder groot stadsverkeer.

Bij de bebouwing zijn drie hoofdzaken in het oog gehouden n.l.: 1e de uitbreiding moet zoo geschieden, dat de huizen in de beste conditie komen, wat de zonbestraling aangaat; 2e de uitbreiding moet zoo geriefelijk mogelijk zijn, niet wijdloopig, niet vervelend, maar huiselijk en niet stijf en 3e de exploitatie voor de gemeente mag niet duur zijn, dus zooveel mogelijk recht-hoekige snijdingen. In verband met het onder 1e genoemde is stratenaanleg van Oost naar West uitgezonderd. De blokken huizen zijn over het algemeen rechthoekig ontworpen met de korte zijden naar het Noorden en Zuiden.

Als diepte van een blok arbeiderswoningen gaf de ontwerper aan 35 M. minimum en 40 M. met voortuin, meestal echter van 40—45 M. De diepte

voor burgerwoonblokken is op 70—100 M. gesteld.

Als terrein voor burgerwoningen en villabouw meende de ontwerper het hart der uitbreiding te moeten aanwijzen, in de nabijheid van het station en den Krispijnschen weg, welke hoofdverkeersader wordt, gelegen. De blokken burgerwoningen zouden dan het villaterrein omgeven.

De ontwerper, wijlen de heer J. E. van der Pek, heeft den wensch genit, dat van de oudste Nederlandsche stad gezegd zou kunnen worden, dat ze een der best bebouwde is en dat leek hem niet onmogelijk, daar er nog weinig bedorven was.

Het door B. en W. ingediende ontwerp wijkt slechts weinig van het plan van der Pek af, het bevat een park en een sportterrein (ontworpen langs den Nieuweweg), de waterpartijen zijn uit het oorspronkelijk plan gelicht, evenals de verbindingsstraat tusschen Sint Jorisweg en Groenedijk, welke getrokken was door het park Merwestein.

Verder is een zoodanige stratenindeeling langs de spoorbaan Dordrecht-Gorinchem en Dordrecht-Zwaluwe in het ontwerp opgenomen, dat voorkomen wordt, dat, zoodat te Rotterdam, langs de spoorbanen huizen worden gebouwd met de achtergevels gekeerd naar de lijn. (N.R.Ct.)

DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE 'S-GRAVENHAGE.

Naar het Vad. meldt, heeft de Schoonheidscommissie het onderstaande stuk aan B. en W. verzonden:

Naar aanleiding van het verhandelde in de gemeenteraadszitting van 27 September jl. waarin de motie-Koster met meerderheid van stemmen werd aangenomen en waarmee de mogelijkheid ontstaan is, dat Uw College gevolg geeft aan den in de motie uitgesproken wensch, ons advies inzake bouw Nederlandsche Handelmaatschappij te desavoueren, achten wij het onzen plicht Uw College in kennis te stellen, dat de Schoonheidscommissie haar functie in dat geval neerlegt. De Commissie heeft gemeend tot het oogenblik, waarop hieromtrent Uw nadere berichten zijn ingekomen, haar werkzaamheden te moeten schorsen. (N. R. Ct.)

PRIJSVRAGEN.

Op de door de Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst te Groningen uitgeschreven prijs-

vraag voor het ontwerpen van een transformatorstation, zijn 56 antwoorden ingekomen, onder de navolgende motto's:

1. Herfst; 2. Trans; 3. Lentestemming; 4. LUX; 5. De Toekomst; 6. Twee hamers, schietlood en haak; 7. G. E. B.; 8. Voorwaarts; 9. Bliksemstraal; 10. Greta; 11. Bobby; 12. IJzer; 13. Steen; 14. Marie; 15. *Conditio sine qua non*; 16. Jantje; 17. A T; 18. N; 19. *Mathesis Scientiarum Genitrix*; 20. M. A. V.; 21. Baksteen; 22. Tine; 23. Idsefecit; 24. Gretha; 25. Voorwaarts; 26. Buiten; 27. Zonder pannen; 28. Drie cirkels met haak; 29. Rien sans peine; 30. 1920; 31. Paddestoel; 32. Ik denk 't niet; 33. Studie; 34. Herfst; 35. Studie; 36. Volt; 37. Uil in driehoek; 38. Ik maak zwak; 39. Elsbeth; 40. Studie A; 41. Studie B; 42. Pro et Contra; 43. Herman; 44. GEB; 45. Drie pijlen; 46. Schets; 47. N. N.; 48. Electra; 49. Electron; 50. Leven; 51. Fiel; 52. De Vonk; 53. *Modo Meo*; 54. Doid no; 55. Jeane; 56. Stad.

Namens de Jury
De Secretaris
P. PLOEGH.

ONTSIERING VAN OVERHEIDSWEGE DOOR DEMPING VAN HET OOSTERDOK TE AMSTERDAM.

Prof. van Embden heeft als lid der 1e Kamer eenige vragen gericht tot den Minister van Waterstaat betreffende de verkeersomstandigheden en het stadsschoon, speciaal over de gedeeltelijke aanplemping van het Oosterdok voor de uitbreiding van het spoorwegemplacement.

Dit zou een zeer ingrijpende ontsiering worden van een der meest karakteristieke stadsdeelen. Wij verwijzen naar onze artikels in 1914 Nr. 20 en 1915 Nr. 25.

Men heeft niet vernomen dat B. en W. in dit geval krachtig voor het stadsschoon zijn opgekomen. Trouwens, zou men hen nu niet veel ergere inbreuken kunnen voorhouden? Hun verzet in 1914, op gronden van stadsschoon, tegen demping van een stukje Kloveniersburgwal bij de Nieuwmarkt is gebleken niet meer te zijn dan een voor de goegemeente sympathiek schoon gelegenheidsgebaar.

Door het dempingsplan wordt een der mooiste stadsgezichten, het statige watervlak van het Oosterdok, waar men zich nog eenigszins de oude ligging van Amsterdam kan voorstellen, vernietigd. Bij de behandeling der, voor de aanplemping noodige onteigeningswet in de 2e Kamer heeft Mr. Smeenge eenige opmerkingen gemaakt. Hij werd echter met een kluitje in het riet gestuurd.

In de 1e Kamer is destijds het opgeworpen bezwaar der ontsiering door eenige leden beantwoord met de geniale opmerking, dat aan dit bezwaar na de groote ontsiering van vroeger niet al te veel gewicht mocht worden gehecht. Inderdaad is de oorzaak van alle kwaad de mislukte spoorwegaanleg, die destijds door het Rijk tegen de gemeente werd doorgedreven. Die fout

is onherstelbaar. Zij draagt middellijk en onmiddellijk de voornaamste schuld aan de verminking en karakterverandering van Amsterdam. Edoch, dat mag geen reden zijn om nu moedeloos alle verdere gevolgen te aanvaarden zonder te trachten deze naar mogelijkheid te verzachten.

Dit nu probeert prof. van Embden. Hij stelt zeven vragen van welke eenige het stadsschoon betreffen. Na sub II gevraagd te hebben of de, reeds in 1913 ontworpen maatregelen voor het spoorwegbelang nog wel afdoende zijn te achten in verband met een verkeer, welks omvang dat van vóór den oorlog aanmerkelijk zal overtreffen, gaat prof. van Embden in de 3e vraag voort: „Bij ontkennende beantwoording der vragen sub II, bleef dan het plan, beoogd bij de Onteigeningswet van 13 Juli 1914, Staatsblad 309, voor wat het Oosterdok betreft, niet beter onnitgevoerd, om aan te sturen op het sub VI en VII gevraagde, opdat niet, voor kortstondig nut, een der mooiste stadsbeelden bedorven en bovendien aan de binnenvaart zeer noodige, steeds druk gebruikte ligruimte ontnomen wordt?”

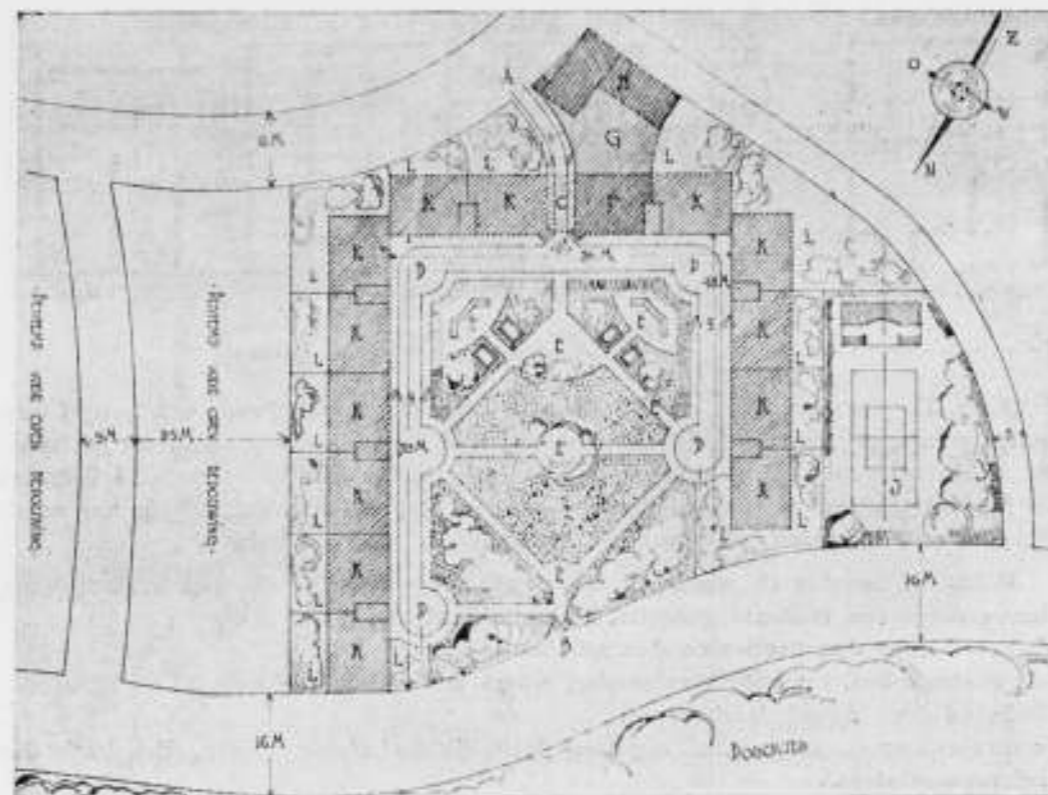
De 4e vraag informeert er naar voor hoeveel percent groteren dienst en voor waarschijnlijk hoelang, de voorgenomen verkleining van het Oosterdok toereikend wordt geacht. De 5e luidt: „Zou men bij nog verdere uitbreiding van het spoorwegverkeer moeten overgaan tot een verdere aanlasting van het stadsschoon op dat punt en eene vernieuwde benadeeling der binnenvaart?” Daarbij sluit zich aan de 6e: „Zoo ja, kan dit en kan misschien zelfs nog de voorgenomen aanplemping in haar huidige omvang niet worden afgewend door de plannen van een Zuiderstation, hetwelk ook om zijne directe voordeelen zeer gewenscht is, ter hand te nemen, met veel groteren spoed dan thans blijkbaar betracht wordt?”

Al zal ook ditmaal de Minister zich wel weer met een onbevredigend, nietszeggend antwoord van de zaak afmaken, dan heeft prof. v. Embden toch bereikt, dat de aandacht weer eens op de dreigende ontsiering gevestigd en de onverantwoordelijkheid er van nog eens duidelijk in het licht gesteld wordt.

(Bouwwereld.)

REIMS.

Op ongeveer 144 miljoen francs worden de kosten geraamd voor het herstel van de kathedraal te Reims. Er is natuurlijk geen sprake van, het heerlijke bouwwerk in den ouden luister te herstellen. Daarvoor is te veel onherstelbaars, de schoone vensters en veel van het beeldwerk, verloren gegaan. Doch de muren zijn nog goed en de prachtige torens nog op volle hoogte. In stand houden schijnt de aangewezen taak der herstelleraars, en men mag hopen, dat de adviseurs van het Fransche ministerie der monumenten niet méér zullen willen beproeven.

SITUATIE.

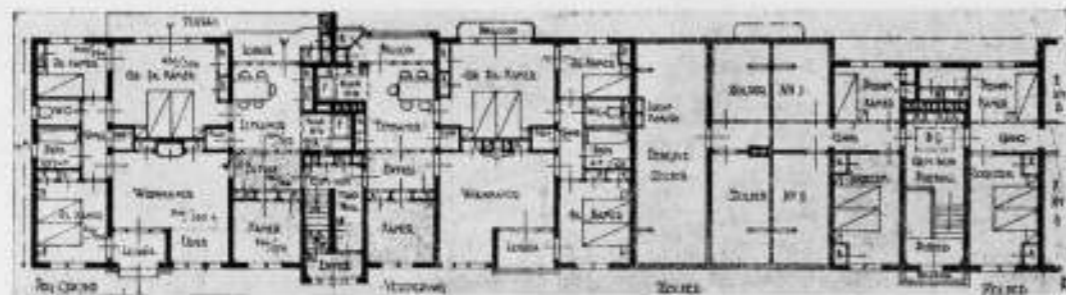
WAT NIET IS.

De aanhef van het artikel van J.B. „wat zou kunnen zijn”, klinkt eenigermate als een klacht van weinig belangstelling en medewerking voor de publicatie van „woningontwerpen, gebaseerd direct op de tijdsbehoeften”. De reden ligt naar mijn meening in hoofdzaak daarin dat er meer behoefte is aan de dingen die worden tot stand gebracht, dan alleen aan ontwerpen van nieuwe woonwijken. De geest is nog vlugger dan de stift; het papier is geduldig, maar de stap, die bij nieuwe woonwijken noodig is om tot verwezenlijking, en dus tot meer dadelijke belangstelling te geraken, blijkt moeilijker te zijn.

Geaarzel heb ik dan ook, hiernevens openbaar te maken een gebouwgroepje, dat door eenige ernstige jonge huishoudens theoretisch was uitgebracht, en dat mij was opgedragen ter praktische uitwerking, met de mededeeling dat de strikte bouw 25.— fl. per M³. en niet meer zou mogen kosten. Hoewel toen ter tijd bijgaande plannen daaraan voldeden, zijn zij gestrand op de kosten van erfpacht, terrein-inrichting, en van den dienst; — terwijl tevens enkele der aanstaande bewoners vonden, dat zij te weinig waar voor hun geld zouden verkrijgen.

Sinds zijn de verhoudingen nog ongunstiger geworden, en is het alleen te betreuren, dat niet vóór den oorlog, toen weliswaar de nood minder drong, doch tegenlagen van proeven beter gedragen konden worden, zulke bouwplannen werden voltoerd.

Onder deze omstandigheden heb ik getwijfeld aan het nut J.B. te volgen op zijn pad: „wat zou kunnen zijn”; — doch vond het ten slotte zóó jammer te bemerken, dat iedere medewerking uitbleef, dat ik het haast vergeten plan weer eens opzocht, en hier dus ter overweging bied: „wat niet is”!

PLATTEGROND DER WONINGEN.

Doel: Te verwezenlijken (niet alleen te bepiekeren) den bouw van hoogst eenvoudige woningen voor den middenstand, zoo min mogelijk afwijkende van gebruikelijke behoeften, en indien noodig daartoe terug te brengen en uitsluitend voorzien van die installaties en die gedeeltelijke coöperaties, welke gewettigd zijn ter noodzakelijke verlichting der huishoudelijke besommeringen.

Middelen: Behalve de woningen zelf bevat het, eenigszins als open hofje opgevat, huizen-groepje een centraal gedeelte. Daarvan gaat uit:

- a. beheerd door den portier en den administrateur:
de centrale kas, centrale verwarming, warm water, huistelefonen.
- b. beheerd door de administratrice:
centrale keuken en eetzaal, afgifte gedeeltelijk toebereide spijzen, distributie der schoonmaaksters.
- c. beheerd buiten de centrale leiding om; maar ook ter algemeene beschikking, zij het hier en daar tegen nader te bepalen vergoeding:
fiets en kinderwagen-berging bij ingang, wandeltuin met zandbakken en banken, tennisveld, terzijde.

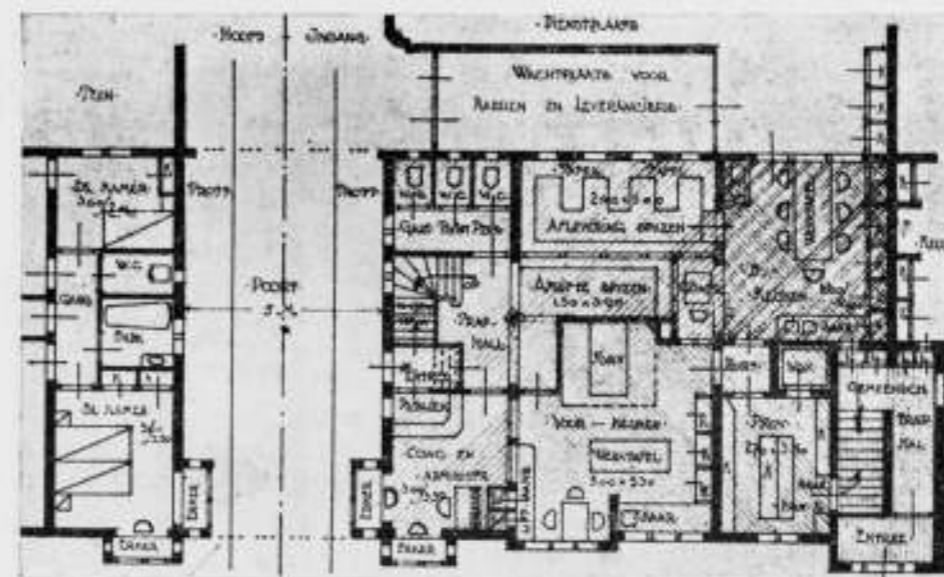
Leefwijze: De bedoeling is het huishouden desgewenscht te bestieren zonder dienstbode. Deze zal wat betreft grof huishoudelijk werk worden vervangen door, volgens rooster te verkrijgen, hulp van de centrale leiding. Evenzoo zal het koken vereenvoudigd worden doordat het voorbereidend werk, aardappelen schillen, groenten en visch schoonmaken, daár zal geschieden, en het eigenlijk toebereiden naar den smaak van ieder gezin in eigen woning. Ter vereenvoudiging is in de plaats van een keuken de eetkamer getreden, en wordt de spijs toebereid, de pannen en schalen geborgen tijdens den maaltijd, in een kooknis: waar dus fornuis, aanrecht en dergl. plaatsing vinden, en die door een extra ontluchting wordt afgezogen. Verder zijn de huizen voorzien van 2 warmwater kranen (keuken en badkamer) en kunnen alleen door bijbetaling in het verbruik meerdere tapplaatsen (vaste waschtafels) wordt verkregen. In de badkamer wordt echter een vaste waschtafel geleverd.

Hetzelfde geldt de centrale verwarming, er zijn slechts vier vertrekken verwarmd, — en meerdere verwarming geeft surplus-kosten. Per twee onder- en bovenwoningen is een steenen trap gedacht, de gezinswoning is dus een étage-woning. Het trappenhuis wordt door de centrale leiding schoon gehouden.

Ieder huis is voorts voorzien van doorgeef-kastje voor leveranciers, afvalkoker, terras, balkon, en een keldertje en zolder.

Bovendien zijn er een algemeene en afzonderlijke zolders, en zijn daarbij per 4 woningen ontworpen 2 groote en 2 kleine kamertjes. Deze zijn voor logés of dienstboden op korteren of langeren termijn afzonderlijk te huren.

Werkwijze van het centraal gedeelte. Is de werkwijze in de woningen zelf, die bouwkundig zoo stofvrij en naadloos mogelijk zijn ontworpen, dus zeer verlicht, op de centrale leiding komt natuurlijk alles aan.

CENTRAAL GEDEELTE

BEGANE GROND.

Daar is een kamer, met balie voor publiek en bewoners voor uitbetaling, daar werken de portier, de juffrouw der telefonische aansluitingen, en de boekhouder-administrateur.

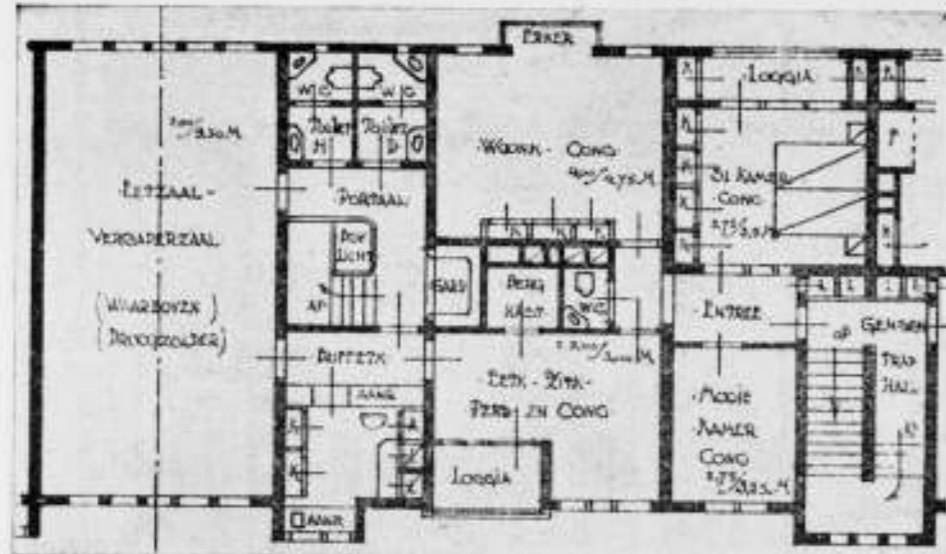
Voorts is er een bijkeuken en keuken met toebehooren. De bijkeuken is van grooteren omvang dan gewoonlijk, omdat daar de voorbereidingen der spijzen voor alle bewoners plaats heeft. De keuken is kleiner omdat slechts enkelen de spijzen, als van den kok, in huis bezorgd willen krijgen van deze centrale keuken, en het eetzaaltje (bestuurskamer) boven slechts voor een beperkt aantal gasten (bij ziekte of bij bezoek en dergl.) is ingericht. De opzet van het geheel is van dien aard, dat een huisvrouw, die in oorlogstijden een stedelijke centrale keuken bestierde, verklaard heeft, dat zij bij haar veel omvangrijker afzet een dergelijk ruim geheel niet ter beschikking had.

Ik zal in onderdeelen van den plattegrond niet afdalen, zij zijn uit de teekening duidelijk.

Het blijkt dat in het centrale gedeelte óók de conciërge woont, en bovendien is er beneden een waschkelder en boven een droogzolder, die een dag na elkaar en volgens rooster ter beschikking van de bewoners staan. Het geheele centrale deel heeft den omvang van één beneden en één bovenwoning benevens de poortverbouwing, welke laatste als ingang van het geheel wat hooger is opgetrokken.

Ten slotte nog een woord over het verdere bijbehooren. In de eerste plaats aan den ingang de rijwiel- en wagenbewaarpplaats, deze is te verhuren of in ieder geval zonder kosten af te staan, waarbij voor de bewoners eenige voordeelen zullen zijn te bedingen. De huurder zal als rijwielhersteller vrij zijn ook andere bewoners van dat stadskwartier te bedienen. Alle benedenhuizen hebben een eigen tuin, doch aan den gemeenschappelijken tuin wordt de meeste zorg besteed. Hij is voorzien van gazon (croquet), zandbakken (jeugd), banken (volwassenen), en dergl. Door den hoefijzervorm van den bouw wordt uitzicht op blijvend bosch gewaarborgd en een tourniquet zorgt ervoor dat de bewoners wel naar het bosch, doch de voorbijgangers niet in den tuin kunnen komen.

Ook is er een tennisbaan, die b.v. in de week te verhuren ware (ze heeft eigen toegang en eigen tennishuisje), doch b.v. Zondags ter beschikking van de bewoners

CENTRAAL GEDEELTE.

VERDIEPING.

kan blijven. Ook daarvan worden geen bijzondere lasten, eerder zekere geldelijke voordeelen verwacht.

Bouwkundige uitweidingen zijn bij een zoo eenvoudigen huisbouw overbodig; sociale zouden verleidelijk zijn, doch wellicht minder in deze kolommen thuis behooren.

Indien het waar is dat in het gezinsleven een groote zucht tot behoud heerscht, en volwassenen er veelal naar streven, de jeugdervaringen van ouder tot ouder te handhaven, dan zijn deze plannen een onvruchtbaar pogen. Indien er echter met blijmoedigheid en ernst naar gestreefd wordt, het gezinsleven aan den nieuweren tijd zich te doen aanpassen, voordat dienstboden-nood of een andere sociale dwang daartoe verplicht, — dan ware een toekomst voor dit soort samenleving weggelegd. Men bedenke daarbij, dat evolueerende woonwijzen geenszins het huiselijk geluk buitensluiten. Wij die het hier anders gewend zijn, mogen voor een Amerikaanse woonwijze weinig voelen, dit belet den Amerikaan niet, zich daarbij volkomen gelukkig te voelen.

Hoe dit zij, de tijden van overgang zijn moeilijk, vooral voor volwassenen en ouderen van dagen en daar deze juist het besluit tot deze proeve voor een nieuwe woonwijze hebben te nemen, is er naar gestreefd, ook bij mislukken van de centrale leiding bruikbare „gewone” verdiepinghuizen over te houden. De geschiedenis leert, dat woonveranderingen zeer hecht wortelen in voorafgaande tijdperken, — de poging, zulk een sprong dus niet ineens te maken, belooft beteren uitslag.

Na veel en sympathiek pogen is echter gebleken, dat het niet mogelijk was tot een self-supporting geheel te geraken, zelfs niet indien op een kleinen rijks- of gemeentesteun wordt gerekend. Onder die omstandigheden zal alleen een sociaal voelend man van fortuin een dergelijke proef kunnen wagen. Geen juist kleine vermogens, — die bij deze proeven toch het meeste belang zouden hebben, — mogen meer daartoe worden aangewakkerd.

Hieruit volgt dat dit soort plannen nog lange jaren zal behooren tot de plannengroep van „WAT NIET IS”!

B. N. A.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUÏ, Ir. M. J. GRANPÉRE, MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUYON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars. voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12,50 Afz. Nos. f 0,25, fr. p. p. f 0,26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels f 1,80, elke regel meer f 0,30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijs-n.

41STE JAARG. - 16 OCT. 1920. - No. 42. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE, Arbeiders-Coöperaties. — Eer aan een dooden en een levenden Architect, door J. P. M.

een der afdelingen over deze zaak reeds uitgebracht advies, daaraan niet mede.

Waar in deze verordening wordt gesproken van „de Commissie”, worden daarmede zowel de Commissie in haar geheel, als de afdelingen elk voor zich bedoeld, tenzij van het tegendeel uitdrukkelijk blijkt.

Art. 7. Het advies der Commissie wordt gevraagd:

I. betreffende het niterlijk aanzien van in de Gemeente nit te voeren bouwwerken, waarvan de teekeningen aan de goedkeuring van Burgemeester en Wethouders worden onderworpen, zoo in eersten aanleg, door Burgemeester en Wethouders als, in geval van beroep door den Raad;

II. betreffende alle andere zaken, waarin Burgemeester en Wethouders of de Raad haar voorlichting wanschelijk achten.

Art. 10. Bij de beoordeeling van bouwwerken zal de Commissie zich bepalen tot het niterlijk aanzien daarvan, mede in verband met de omgeving.

De Commissie is bevoegd, bij de beoordeeling van het niterlijk aanzien, het verband met het inwendige van het bouwwerk mede in aanmerking te nemen.

Zij is verder bevoegd nadere inlichtingen te verlangen, ook in verband met de omgeving van het ontwerp, hetwelk aan haar beoordeeling wordt onderworpen.

Art. 11. De Commissie laat zich in haar werkzaamheden ter zijde staan door een secretaris en een onder diens leiding staand bureau. Zij benoemt en ontslaat den secretaris en de aan het bureau verbonden personen, stelt hun bezoldiging vast en regelt hun werkzaamheden, een en ander onder goedkeuring van Burgemeester en Wethouders.

Art. 13. Het bureau bereidt de behandeling der aan het oordeel der Commissie onderworpen gelegenheden voor op de door haar vast te stellen wijze. Het verstrekt inlichtingen aan degenen, aan wier ontwerp Burgemeester en Wethouders of, in hooger beroep de Raad, de goedkeuring hebben onthouden of wier ontwerp de Commissie ongewijzigd niet vatbaar acht voor goedkeuring.

Art. 17. De kosten van het secretariaat en het bureau, alsmede de kosten voor het houden harer vergaderingen, worden aan de commissie vergoed.

HET NIEUWE REGLEMENT VAN DE HAAGSCHE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

Wij geven hier eenige der voornaamste artikelen van het nieuwe reglement, dat eenige weken geleden door den Raad werd goedgekeurd.

Art. 2. De Commissie bestaat uit negen, te 's-Gravenhage of in naburige gemeenten wonende, gewone leden.

Van deze leden worden benoemd zes door Burgemeester en Wethouders, drie door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten.

Voorts hebben in de Commissie zitting als adviseerende leden: de Directeur van den Dienst der Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting, de Directeur der Gemeentewerken, de Directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht, de Directeur der Gemeente-plantsoenen en de Directeur van den Dienst voor Kunsten en Wetenschappen.

Burgemeester en Wethouders kunnen in bijzondere gevallen buitengewone leden aanwijzen.

Art. 3. De Commissie verdeelt zich in drie afdelingen, elk van drie gewone leden, en wijst aan elke afdeling een deel van het grondgebied der Gemeente als werkkring toe. Telkens na een jaar worden deze afdelingen opnieuw gevormd. Van de samenstelling der afdelingen wordt onmiddellijk aan Burgemeester en Wethouders mededeeling gedaan. De Adviezen aan Burgemeester en Wethouders worden uitgebracht door de afdeling der Commissie, binnen wier grondgebied het object, waaromtrent advies wordt gevraagd, is of zal zijn gelegen, onder eigen verantwoordelijkheid, tenzij Burgemeester en Wethouders uitdrukkelijk het advies der volledige Commissie hebben gevraagd.

De adviezen aan den Raad worden uitgebracht door de Commissie in haar geheel.

Indien het advies der Commissie in haar geheel wordt gevraagd, werken die leden, welke hebben medegewerkt aan een eventueel door

De gewone leden genieten voor het bijwonen der vergaderingen een presentiegeld van f. 10.— per vergadering.

Buitendien genieten buiten de Gemeente 's-Gravenhage wonende leden vergoeding van reis- en verblijfkosten volgens door Burgemeester en Wethouders vast te stellen tarief. Indien op denzelfden dag meer dan één vergadering wordt gehouden, wordt slechts voor één vergadering presentiegeld genoten.

Burgemeester en Wethouders stellen in elk bijzonder geval vast de aan buitengewone leden uit te keeren vergoeding.

BEREKENING VAN HET HONORARIUM, BIJ BOUWSOMMEN BOVEN f 1.500.000

Artikel 11 van de Regelen en Tabel voor de berekening en uitbetaling van het honorarium van architecten, voor bouwwerken voor woningbouwverenigingen en in 't algemeen voor woningen voor de volkshuisvesting, luidt:

(Alinea 2) Voor aannemingsommen of bouwsommen hooger dan 1.500.000 gulden daalt het honorarium voor iedere 500.000 gulden met $\frac{1}{20}$ tot een aannemingsom of bouwsom van 3.000.000 gulden is bereikt. Daarna vindt geen verlaging van het honorarium meer plaats.

Het is gebleken dat deze bepaling niet steeds op dezelfde wijze wordt uitgelegd.

De Commissie voor Geschillen van de volkshuisvesting heeft naar aanleiding hiervan aan het Bestuur van den B.N.A. bericht, dat volgens haar de bedoeling van de bepaling is dat het honorariumpercentage bedraagt:

voor een aannemingsom of een bouwsom van f 1.500.000, 2.20, van f 2.000.000.— 2.15, van f 2.500.000.— 2.10 en van f 3.000.000.— 2.05.

Daarna vindt geen verlaging van het percentage meer plaats.

BOND VAN ARBEIDERSWONINGBOUWVEREENIGINGEN.

Onder leiding van den heer K. R. van Staal, in café „De Kroon”, vergaderde het bestuur van den Bond en de afgevaardigden van de Provinciale Centrales, aangesloten bij den Bond van Arbeiderswoningbouwverenigingen. Met algemeene stemmen werd besloten tot het constitueren van eigen advies-, bouw- en inkoopbureaux.

Tot directeuren van het bouw-bureau werden benoemd de heeren H. G. van Kalleveen en J. H. Grolle. Het bestuur kreeg opdracht nader uit te werken de rechtspositie van beide functionarissen, terwijl voorbereid wordt het aanstellen van directeuren voor het adviesbureau, inkoopbureau, bond-accountant en overig personeel.

De hoofdzetel van deze bureaux zal waarschijnlijk gevestigd worden te Utrecht. (Hbd.)

BAUWANDLUNG.

„Bauwandlung” (mogen we aan het Hollandische „Wendingen” denken?) heeft een nieuw opgericht genootschap van architecten, te Darmstadt gevestigd. Men wil deze stad, waar Olbrich's invloed nog leeft, opnieuw maken tot een centrum van modern bouwkunstig streven. Met dat doel zal in 1921 een tentoonstelling worden ingericht, waar ook werk van buitenlanders, met wie men zich in geestelijke gemeenschap denkt, zal worden te zien gegeven. (Hbd.)

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE DELFT.

De gemeenteraad heeft op 30 Sept. vastgesteld een verordening, regelende de samenstelling en den werkring van de schoonheidscommissies.

Zooals reeds in het ontwerp der verordening stond, zullen ook particulieren kosteloos advies van de commissie kunnen krijgen.

DE KERK VAN ZUIDLAND.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dr. de Visser, heeft een bezoek gebracht aan de gemeente Zuidland op Voorne en Putten, ten einde aldaar in oogenschouw te nemen de met Rijkssteun ondernomen restauratie van de kerk, welke eenige jaren geleden door brand werd vernield.

De Minister was daarbij vergezeld door den secretaris-generaal Jhr. mr. Feith, den president der Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, mr. Gratama, het lid dier commissie, architect Berlage en dr. Kalf, directeur van het Rijksbureau voor Monumentenzorg.

De gemeente prijkte ter eere van het ministerieele bezoek in vlaggentooi.

MIDDENSTANDBOUWVEREENIGINGEN

In verband met de centralisatie van de arbeiderswoningbouwverenigingen en de organisatie van huurders van gemeentewoningen, heeft het bestuur van den Haagschen Huurdersbond het initiatief genomen tot de vorming van een Centrale van Middenstandsbouwverenigingen.

Vereenigingen, werkzaam in het belang van de huisvesting van den Middenstand in Nederland, die dat doel nastreven, zonder daarbij winstbejag in eenigen vorm te beoogen, wenscht men samen te brengen in de verdere bouwpropaganda te leiden. Het correspondentie-adres der organisatie is de Riemersstraat 7 te 's-Gravenhage. (H.B.D.)

ARBEIDERS-COÖPERATIES.

De heer W. J. de Groot, Adviseur en Oud-Onder-Directeur der Publieke Werken van Amsterdam, geeft in het October-nummer van het Technisch Gemeentebled een beschouwing en enkele mededeelingen over arbeiders-coöperaties, naar aanleiding van het artikel van den heer van Loghem in No. 32 van ons blad.

De heer de Groot deelt een en ander mede uit de statuten en het huishoudelijk reglement van den Amsterdamschen Coöperatieven Bouwersbond.

Voor het goede inzicht in het doel en de samenstelling van zulk een coöperatie, zijn de mededeelingen belangrijk.

Wij laten hier de door den heer de Groot opgenomen artikelen grootendeels volgen:

Het doel der Vereeniging wordt in art. 3 harer Statuten omschreven als volgt:

Art. 3. De Vereeniging stelt zich ten doel het uitvoeren of doen uitvoeren van bouw- en timmerwerken en het verrichten of doen verrichten van handelingen, die tot het aannemers- en bouwvak in betrekking staan, alsmede in het exploiteeren en beheeren van gebouwen aan de vereeniging zelf of aan anderen in eigendom toebehoorend.

Van het Lidmaatschap dezer Coöperatie wordt gezegd:

Art. 4. Als lid der vereeniging kan worden aangenomen hij, die bekwaam is om overeenkomsten aan te gaan en zijn verlangens om lid te worden aan het bestuur heeft kenbaar gemaakt.

Het bestuur beslist over de toelating, behoudens beroep van den afgewezenen op de ledenvergadering.

Het bestuur geeft kennis van de toelating of van de niet-toelating aan den betrokkene.

Art. 7. bepaalt o.a. wat de aandeelen betreft: Door de vereeniging worden aandeelen uitgegeven, alleen aan de leden, groot f 100.— De aandeelen luiden op naam. Ieder lid moet houder zijn van één aandeel. Bij zijn toetreden moet het lid f 25 storten.

De verdere storting heeft plaats door:

a. verplichte maandelijksche stortingen van f 1.—

b. vrijwillige stortingen van op zijn minst f 1.—

c. bijstortingen uit de winst.

Van het Bestuur gelden de volgende bepalingen:

Art. 15. Aan het hoofd der vereeniging staat een bestuur, bestaande uit drie leden.

Art. 17. De leden van het bestuur kunnen te zamen of afzonderlijk door den raad van commissarissen worden geschorst en door de ledenvergadering worden ontslagen. In geval van schorsing roept de raad van commissarissen binnen veertien dagen een ledenvergadering bijeen, waarin aan den geschorste of geschorsten de gelegenheid wordt gegeven zich te verantwoorden en waarin over de handhaving der schorsing of het ontslag wordt beslist. De schorsing is opgeheven, wanneer zij niet binnen éne maand, nadat zij is toegepast, door de ledenvergadering is verlengd. De raad van commissarissen is verplicht in geval van schorsing alle maatregelen te nemen, die hij noodig acht, om de vereeniging tegen schade te vrijwaren. Hij kan, zoo noodig, het geheele bestuur overnemen.

Van den Raad van Commissarissen zegt het statuut:

Art. 19. Het toezicht op het bestuur wordt uitgeoefend door een raad van commissarissen, bestaande uit 3 leden, gekozen uit en door de leden.

Art. 22. De raad van commissarissen is verplicht eens in de drie maanden de boeken van den penningmeester na te gaan en de kas op te nemen. Hij is bevoegd dit te doen telkens wanneer hij dit noodig oordeelt.

Bij art. 23 wordt eene Commissie voor geschillen ingesteld en de verdeling der winst is geregeld als volgt.

Art. 32. Er wordt niet geacht winst te zijn, dan nadat alle kosten der exploitatie, als loonen, renten, koopsommen van materialen enz. volledig zijn afgedaan en bovendien op de eigendommen der vereeniging een telkens door de leden-vergadering op voorstel van het bestuur, te bepalen bedrag is afgeschreven, welk bedrag in geen geval lager mag zijn dan tien pct. der aankoop-waarde, en nadat zooveel materiaal is aangeschaft als met het oog op behoorlijke voortzetting van het bedrijf noodig wordt geacht.

De overige winst wordt als netto-winst beschouwd. Deze wordt in de eerste plaats bestemd om aan de leden over de bedragen, die in het begin van het boekjaar, waarover de winst loopt, reeds op hunne aandeelen waren gestort, een dividend uit te keeren, waarvan de hoogte jaarlijks door de ledenvergadering wordt bepaald, maar dat niet hooger mag zijn dan vijf procent. Dit dividend wordt in contanten uitgekeerd.

25 pct aan een te vormen reservefonds, met bevoegdheid van de algemeene vergadering om deze storting op een gezamenlijk voorstel van het bestuur en den raad van commissarissen na te laten of te verminderen, als het reservefonds krachtig genoeg is, om deze storting zonder gevaar voor de vereeniging geheel of ten deele te kunnen ontberen. Hetgeen van de winst na deze storting overblijft, wordt verdeeld tusschen hen, die gedurende het afgelopen boekjaar minstens acht achtereenvolgende weken bij de vereeniging hebben gewerkt, en in verhouding van het door ieder van hen verdiende loon.

Het aan een lid der vereeniging toekomende winstaandeel wordt voor de helft op naam van het lid in de boeken der vereeniging te goed geschreven en voor de wederhelft in contanten uitgekeerd.

Telkens wanneer het ten name van een lid der vereeniging te goed geschrevene honderd gulden of meer bedraagt, wordt hem een volgestort aandeel der vereeniging uitgereikt. —

Het huishoudelijk Reglement doet de volgende bepalingen lezen omtrent de aanstelling en het ontslag der werklieden.

Art. 13. Het te werk stellen en ontslaan van werklieden geschiedt door den Voorzitter namens het Bestuur, evenzoo de verdeling der werklieden over de verschillende werken. Een lijst wordt vastgesteld bevattende de volgorde der werkelijke indienststelling, de namen der leden met dien verstande, dat de bestuursleden steeds de nummers 1, 2, 3 zijn als van zelf door hun functie daartoe aangewezen, waardoor de eigenlijke nummering der werklieden begint met 4, zoodat de eerste No. 4 en de tweede No. 5 wordt en zoo vervolgens.

Na aftreding komt een lid van het Bestuur op zijn ancienniteitsnummer terug.

Meent de Voorzitter wegens speciale geschiktheid van een arbeider voor een bepaald werk van bovenbedoelde volgorde te moeten afwijken, zoo kan dit slechts geschieden volgens besluit van het Bestuur.

De opgeroepen arbeider is verplicht binnen 24 uur op te geven of hij binnen drie dagen te werk kan komen. Verzuimt hij die kennisgeving of is hij niet in staat binnen den genoemden tijd aan de oproeping te voldoen, dan is het volgende nummer aan de beurt van oproeping. Als het noodig is om spoedig te kunnen beslissen wie in dienst kunnen treden, heeft de Voorzitter het recht alle leden op te roepen en zijn deze verplicht aan deze oproeping te voldoen. Verzuimt een der werklieden hieraan te voldoen, dan kan hij gepasseerd worden en heeft de Voorzitter het recht uit de opgekomen werklieden te werk te stellen. Wanneer wegens vermindering van werk, arbeiders moeten worden ontslagen, geschiedt dit in omgekeerde volgorde.

Is de lijst van arbeiders uitgeput, dan kunnen door den Voorzitter tijdelijk andere werklieden worden te werk gesteld.

Art. 14. De werklieden kunnen ten allen tijde door of namens den Voorzitter worden ontslagen.

De bond heeft thans 53 leden, waarvan 48 timmerlieden en 5 bouwvak-sjouwerlieden.

Arbeiders-reglementen en permanente scheidsgerichten, schrijft de heer de Groot verder, zijn bij dezen bond onbekende zaken, zij laten het aan Gemeentebesturen over om zich daarin te verheugen, zoolang zij die nog wenschen te gebruiken. —

De verhoudingen bij den bond zijn vrijwel gelijk aan die welke bestonden tusschen den humanen patroon en den goedgezinden werkman van een 30-tal jaren geleden. —

Aangenomen of tariefwerk komt tot heden in principe bij den bond niet voor, doch in hoeverre dit buiten gesloten kan blijven valt niet met zekerheid te zeggen, en dient te worden afgewacht. — De coöperaties van welken aard ook, behooren bij eene maatschappij welke als „kapitalistisch” staat aangemerkt, door welke naamgeving al heel wat bedorven is, omdat men feitelijk met die benaming al de uitwassen en gebreken die deze maatschappij aankleven heeft willen brandmerken en daarom zoekt naar alles wat eene oplossing, welke haar minder of in 't geheel niet meer „kapitalistisch” doet zijn, in de hand kan werken. Alsof het mogelijk ware den dienst van het gouden kalf uit de wereld te doen verdwijnen, waar al zoo lang naar gezocht is als hij bestaat en steeds tevergeefs.

In het begin onzer jaartelling met de stichting van het Christendom, heeft men gepredikt de naastenliefde, heden ten dage wil de moderne mensch daarvan niet meer hooren en predikt men liever het „gemeenschapsgevoel” en wekt men op daarvoor zich warm te maken.

Of men het heeft over socialisatie of over nationalisatie of over welke economische verhouding ook, zonder den ethischen eischen in hun vollen omvang alle recht te doen wedervaren zal men het niet redden, noch bij den werkgever noch bij den werknemer; dit is een wet even vaststaand als een natuurwet en daarvoor schijnt de tegenwoordige wereld momenteel meer verblind dan vroeger wel eens het geval schijnt te zijn geweest. Terugkeeren naar die afgedwaalde wegen van goede zeden schijnt geboden door allen die bij het bouwvak betrokken zijn. Als de Heer van Loghem iets, en terecht, heeft op te merken ten aanzien der maatregelen getroffen door werkgevers en daarin meent iets te moeten afkeuren, verzuimt hij melding te maken van krasse staaltjes, welke werknemers van hun zedelijke verwording en gouden-kalfdienst hebben doen zien.

Niemand gaat ten deze vrij uit en allen hebben schuld in deze.

De heer de Groot geeft nu een lijst van 20 te Amsterdam zelfstandig werkende groepen in het bouwbedrijf en vervolgt:

„Persoonlijk heb ik slechts ervaring van den Coöperatieven Bouwersbond, welke tot heden van P. W. één minder en één meer belangrijk werk heeft aangenomen en tot volle tevredenheid der Directie heeft opgeleverd.

Vorengenoemde Arbeiders-Coöperaties hebben uit den aard der zaak een groote behoefte bij het mededoen aan openbare aanbesteding aan gemakkelijke betalingsvoorwaarden of zelfs wel crediet- of voorschotverleeningen en heeren besteders zijn in hun belang het meest gebaat, zoodat uit de lijst blijkt, op partieele aanbestedingen en heeren architecten, als Directies der werken zullen dus hun administratief werk belangrijk kunnen zien toenemen en zullen hun honorariumtabel dan daarmede in overeenstemming hebben te brengen. Het doel dezer arbeiders beoogt dan mijns inziens o.a. het nitschakelen of overbodig maken van den éenen verantwoordelijken aannemer en zijn verdiensten en winsten te besparen en ten deele of geheel zich zelf ten goede te doen komen. Acht men bij de tot heden geldende gebruiken zich het meest veilig gedekt door de meerdere kapitaalcracht eens aannemers, thans zal men zich meer hebben te laten beïnvloeden door de deskundig- en betrouwbaarheid der betrokken arbeiders-coöperatie bij de gunning van werken. Dit is zeker een aanwinst in moreel opzicht, welke aan het instituut der aanbesteding ten goede komt. Naar mijne meening kunnen de goede en bekwame werkgevers met volkomen kalmte deze arbeiders-coöperatie zich zien ontwikkelen, en aan hunne ontwikkeling fair chance geven. Ik erken echter dat zij gevaar opleveren voor de beunhazen en „duizend-pooters” in het onder-

aannemersvak, doch dat deze van den aardbodem verdwijnen, acht ik geen betreurenswaardige omstandigheid. Hun bestaan is van te parasietischen aard. De onmisbare goede saamhoorigheid en absoluut noodige goede trouw en liefde voor gemeenschapsgevoel ten behoeve van de goede functioneering eener arbeiders-coöperatie hierbij bedoeld, zullen voorshands, bij de tegenwoordige mentaliteit der werklieden of wat zich daar thans onder wil gerekend zien, naar mijne meening een beletsel blijken te zijn voor hun al te grooten bloei in de allernaaste toekomst."

EER AAN EEN DOODEN EN EEN LEVENDEN ARCHITECT.

Amsterdam heeft tegenwoordig een voortreffelijke inrichting om op een goedkoope manier dooden te eeren.

"Een dooie is een duur ding" zei Kegge, en hij wordt nog duurder, als hij bovendien geëerd moet worden. De kosten van een monument zijn niet gering te schatten. En dan nog de „kwesties" over den vorm, de plaats, om alleen deze maar te noemen.

Amsterdam is daar van af; het heeft in de bovenverdieping van het Stedelijk Museum een stelletje nissen, in renaissancistische geest vervaardigd, die successievelijk gevuld worden met de beelden van dooden, die niet te duur geëerd kunnen worden.

Zoo staat nu Jacob van Campen in de nis van den voorsprong aan den vleugel hoek Paulus Potterstraat en v. Baerlestraat. Hij is gehakt uit een solide steensoort, door den beeldhouwer A. Hesselink. Het beeld geeft den kunstenaar ten voeten uit, in plechtstatige fiere houding en met ernstige ietwat weemoedige gelaatstrekken. Hoe kan 't anders. Met den wind mee geniet hij de zoetige geuren van de bierbrouwerij, gelegen aan een straat, waaraan het nageslacht zijn naam onafscheidelijk verbonden heeft.

Zoo staat hij er hoog en vrij droog. De vraag komt op, of men van plan is alle nog overblijvende nissen op een dergelijke wijze te vullen.

Een fijn gedetailleerde natuurgetrouwe figuur een meter of acht boven de straat in een nis te zetten, leidt waarschijnlijk wel tot harmonie met den renaissancistische geest van het bouwwerk, maar dat neemt niet weg, dat deze steeds rijker wordende poppenkast met beeldhouwkunst weinig te maken heeft. En zou nu de rest van de nissen niet gebruikt kunnen worden (er is nog één gevel heelemaal leeg) voor wat beters?

Worden de doode kunstenaars op deze wijze geëerd, de levende hebben van Amsterdam meer te wachten. En zij mogen wél geld kosten. Dit is gebleken in de jongste Raadszitting, waarin door een der raadsleden een onheusche aanval werd gericht tegen den Architect de Klerk, die volgens dit raadslid te luxueus en te duur zou bouwen. Het betrof het nieuwe blok arbeiderswoningen van „Eigen haard" aan den Spaarndammerdijk. Wethouder Wibaut heeft hiertegenover de beteekenis van mooie woningen als cultuur objecten — die meer moeten kosten — goed verdedigd, en door de stelligheid van zijn woorden de bouwvereniging en haar architect voor een kleinburgerlijk onderzoek naar de oorzaak van den duurderden bouw bespaard. Daarmede eerde Wethouder Wibaut den kunstenaar de Klerk, meer nog dan met zijn mededeeling, dat een der Zweden, die dezen zomer op bezoek waren, den heer de Klerk de Rembrandt onder de architecten noemde.

De Wethouder gaf volkomen toe dat de woningen duurder waren dan die van andere complexen (enkele uitgezonderd), maar al bouwt de heer de Klerk duur, hij bouwt niet te duur, want het werk van een buitengewoon kunstenaar kan dat nooit zijn.

J. P. M.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE
MOLIERE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir.
D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS : :
Bur. v. Redactie: Weteringschaus 102, Amsterdam.
Uitgevers en Bureau van Administratie: : :
MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.—
's jaars, voor Indië en Buiteni. bij vooruitbet. f 12.50
Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIEV.:
v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote
letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonne-
ment tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 23 OCT. 1920. - No. 43.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG
GEDIELTE. Het gebouw van de Ned. Handel-
maatschappij te 's-Gravenhage, door J. P. M. —
Volkswoonbouw aan den Spaarndammerdijk,
door L. Zwiers. — Jacq. van Straaten. †

ADRES VAN HET BESTUUR VAN DEN B.N.A.
AAN BURGEMEESTER EN WETHOUDERS
VAN AMSTERDAM.

15 October 1920.

Aan Burgemeester en Wethouders
van Amsterdam.

Edelachtbare Heeren,

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A., neemt de vrijheid het volgende onder de aandacht van Uw College te brengen:

Het is bij het Bestuur bekend geworden, dat het ontwerp van het Hotel „Atlanta", dat zal worden gebouwd aan de Stadhouderskade tegenover het Leidscheboschje, en waarover door Uw College het oordeel der Schoonheids-Commissie is gevraagd, door deze Commissie is afgekeurd.

Inmiddels is men door slooping der bestaande perceelen begoanen het bouwterrein vrij te maken, zoodat mag worden verwacht, dat binnenkort tot het bouwen van het hotel zal worden overgegaan.

Waar het nu hier geldt een gebouw, dat door zijne afmetingen, maar vooral ook door zijn ligging, zoowel ten aanzien der architectuur als zijne plaats in het stadsbeeld aan hooge aesthetische eischen zal moeten voldoen, daar zal, naar inzicht van voornoemd Bestuur, aan het oordeel van de Schoonheids-Commissie, ingesteld om inzake van welstand en schoonheid Uw College van advies te dienen, meer dan gewone aandacht moeten worden geschonken.

Het Bestuur voornoemd nu maakt zich ten aanzien hiervan ernstig bezorgd, nu het weet, dat het bedoelde afwijzend advies van de Schoonheids-Commissie reeds ruim een jaar geleden bij Uw College is ingediend en het haar op heden nog niet bekend is in welke richting daarop door Uw College decisie is genomen.

De bezorgdheid van het Bestuur vindt te meer grond in het feit, dat de laatste jaren juist bij

bouwwerken van meer dan gewone beteekenis, meer dan eens het afwijzend advies der Schoonheids-Commissie werd terzijde gesteld. Als zoodanig kunnen worden genoemd het ontwerp van het in aanbouw zijnd Koloniaal Instituut, en het gebouw van de Koninklijke Hollandsche Lloyd, waarvan, nu voltooid zijnde, de beteekenis voor de hedendaagsche architectuur en de waarde voor het karakteristiek stadsbeeld door eenieder kan worden beoordeeld.

Dit alles, gevoegd nog bij den onaangename indruk verkregen door het jongste conflict tusschen het Gemeentebestuur en de Schoonheids-Commissie van 's-Gravenhage, geeft het Bestuur voornoemd alle aanleiding, om in het belang eener aesthetische bebouwing van het onderhavige stadsdeel, bij Uw College er ernstig op aan te dringen, om bij het verlenen van de vergunning voor den bouw van hotel „Atlanta", met het advies der Schoonheids-Commissie ten volle rekening te willen houden.

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A.

A. BROESE VAN GROENOU, Voorzitter,
PAUL J. DE JONGH, Secretaris.

HET GEBOUW VAN DE NED. HANDEL MIJ.
TE 'S-GRAVENHAGE.

Naar de bladen vermelden, hebben Burgemeester en Wethouders van Den Haag aan de Ned. Handel Mij. de voorloopige vergunning verleend voor den bouw van het gebouw van hoek Kneuterdijk en Lange Vijverberg, naar het ontwerp van de heeren v. Nienkerken.

UITBREIDING VAN DE GEM. AMSTERDAM.
(Memorie van Antwoord).

De Ministers van Binnenlandsche Zaken en Financiën hebben beantwoord het voorloopig verslag van de Tweede Kamer betreffende het wetsontwerp tot uitbreiding van de gemeente Amsterdam, met deelen van de gemeenten Westzaan, Zaandam, Oostzaan, Diemen, Ouder-Amstel en Nieuwer-Amstel, een gedeelte van het open IJ en van de Zuiderzee, benevens met de gemeenten Buiksloot, Nieuwendam, Ransdorp, Watergraafsmeer en Sloten.

De Ministers verdedigen het voorstel als

gegrond op de verwachting welke met reden kan gekoesterd worden omtrent de ontwikkeling van Amsterdam als centrum van handel en groot-industrie, eene verwachting gesteund door de ondervinding gedurende de laatste twintig jaren.

Erkennende de juistheid van de opmerking, dat het vliegterrein als station voor den luchtdienst op Engeland aangewezen, buiten het te annexeren gebied ligt, meent de Regeering dat niet uit het oog te verliezen is, dat, waar het bestaan van goede snelverbindingen met dat vliegveld een belang is voor de gemeente Amsterdam waaraan andere belangen ondergeschikt moeten worden gemaakt, het wenschelijk is de grenzen der gemeente in de richting van het vliegveld zoover mogelijk vooruit te schuiven.

Afgezien hiervan valt te verwachten, dat nog een tweede vliegveld zal noodig blijken ten behoeve van tentoonstellingen, demonstratiën, sportdoeleinden en oefeningsterrein. Voor handhaving van de orde behoort dit vliegveld binnen de gemeente Amsterdam te komen.

Naast dit speciale argument voor de aanhangig gemaakte annexatie van landelijk terrein is er bovendien rekening mede te houden, dat elke groeiende stad binnen haar grenzen een ruime landelijke omgeving behoeft, opdat haar bestuur tijdig regelend kunne optreden, wanneer nieuwe inrichtingen in het leven moeten geroepen worden, teneinde te voorzien in de behoeften van de zich uitbreidende stedelijke bevolking en nieuwe bronnen van welvaart te openen.

Tevens moet worden voorkomen, dat er onafhankelijk van de centrum-gemeente aansluitend aan haar territoirs, stedelijke bebouwingen en inrichtingen ontstaan, die in haar toekomstige uitbreiding misplaatst zouden zijn en bebouwing volgens een bepaald plan onmogelijk zouden maken.

Hoe groot de landelijke omgeving moet zijn, valt à priori niet met wiskundige zekerheid te bepalen. De ondervinding intusschen heeft geleerd, dat Amsterdam steeds geleden heeft onder te nauwe grenzen.

Het beheer van een landelijk gebied heeft tot dusver in Amsterdam nooit aanleiding gegeven tot bezwaren. Zooals ook thans geschiedt, zal in de toekomst met de landelijke belangen rekening gehouden worden.

Het te annexeren deel van Nieuwer-Amstel is in het huidig stadium der ontwikkeling van Amsterdam voor deze laatste gemeente als on-

misbaar te beschouwen. In de bebouwing is tengevolge van den oorlog eenige stagnatie ontstaan doch zij wordt thans met zoodanige voortvarendheid uitgevoerd, dat vrij zeker binnen 20 jaren de huidige grens bereikt zal zijn.

De Regeering kan niet toegeven, dat ten aanzien van Ouder-Amstel zoude kunnen worden volstaan met een grenslijn als in het Voorloopig Verslag aangeduid. De annexatie in het wetsontwerp voorgesteld, is noodig, met het oog op de industriele exploitatie van de tusschen spoor en water gelegen terreinen.

Toevoeging van het plattelandsgedeelte van Sloten aan de gemeente Haarlemmerliede en Spaarwoude en van het overig deel aan Amsterdam zou voor eerstgenoemde gemeente een verzwaring van lasten ten gevolge hebben. Voor de verheffing tot een zelfstandige gemeente is het landelijk gedeelte van Sloten te klein.

De gemeente Watergraafsmeer levert het beste bewijs voor de noodzakelijkheid van tijdige grensuitbreiding. Een zelfstandige eenheid is deze gemeente thans allerminst en in de toekomst zoude dit in nog geringer mate het geval zijn. In de gemeente Watergraafsmeer vormt zich een stads gedeelte, dat hoewel door de gemeente bestuurd, geheel ten laste van Amsterdam komt. De bouwvoorschriften die te Watergraafsmeer gelden, kunnen voor zoover zij strekken, om slechts de welgestelden toe te laten en arbeiders te weren, in het algemeen belang niet gehandhaafd blijven. Evenmin kan het uitbreidingsplan dier gemeente aanvaard worden.

In verband met bebouwingsplannen enz. was er alle aanleiding om ter voldoening aan den uit eigen beweging door de gemeenten Ransdorp en Nieuwendam uitgedrukten wensch, de toevoeging van beide gemeenten in haar geheel bij Amsterdam voor te stellen.

Voor annexatie van een grooter gedeelte van Diemen is de tijd nog niet gekomen, omdat de uitwerking van de in voorbereiding zijnde plannen om andere deelen van die gemeente bij Amsterdam te voegen, eerst voortgang kan hebben wanneer de voorgenomen regeling ten aanzien van den Ceintuur-goederenspoorweg en het emplacement Duivendrecht vaststaat.

De Regeering acht de verdere uitbreiding van de grenzen van Amsterdam in de richting van IJmuiden met het oog op de ontwikkeling van de haveninrichtingen voorloopig niet noodzakelijk

HET GEBOUW VAN DE NED. HANDELMIJ. TE 'S-GRAVENHAGE.

Prof. Brinckmann heeft in het nummer van „Het Vaderland“ van 15 October zijn gevraagde meening neergeschreven over het ontwerp van het Gebouw van de Ned. Handel-Mij. te Den Haag van de architecten v. Nieukerken.

Wij kennen Prof. Brinckmann als een heldere man.

Aangezien dit meer dan één betekenissen heeft, zij hier bij aangeteekend, dat we bedoelen, dat hij een helder verstand heeft en meermalen geschriften heeft gepubliceerd en lezingen heeft gehouden, waarbij de helderheid van den betoogtrant opvallend was en soms meer genieting kon schenken dan het betoog zelf.

Deze reputatie was het misschien, die hem de eer schonk door „het Vaderland“ uitgenoodigd te worden, na de calamiteit der „Handelmaatschappij contra „Schoonheidscommissiekwestie“, zijn oordeel over het ontwerp in dat blad neer te schrijven, en daarmee de lezers van het blad te vergasten op eenige frissche vruchten na den papperigen schotel van de ineengezakte plumpudding gemeenteraadsaesthetiek. Als alles in dit kostelijk maal blijken ook deze vruchten tegen te vallen, vertoonende al de eigendommelijkheden van een lang liggende banaan, zoowel wat geur, smaak als substantie betreft.

Prof. Brinckmann dan stelt voor: een vergelijk. Hij neemt n.l. aan, dat de vergunning voor de uitvoering, van het ontwerp zal worden verleend (schijnt intusschen gebeurd te zijn) en erkent het doel van de Ned. Handel-Mij en de denkbeelden van haar architecten. En deze erkennende vindt hij een vergelijk makkelijk, want, zegt hij, het is ten slotte slechts te doen om geringe wijzigingen, die de heeren van Nieukerken, die zoo een proef van hun scheppingstalent hebben gegeven, gemakkelijk zullen kunnen aanbrengen, indien de N.H.M. niet voor de hier ontwikkelde gedachten ontoegankelijk is.

Duidelijk blijft welke deze geringe wijzigingen zijn.

Het gedeelte van de critiek, het gebouw betreffende, is n.l. scherp te onderscheiden in de volgende onderdeelen: 1° de gevelversieringen, 2° den gevolgden bouwstijl met betrekking tot het stadsbeeld, 3° de plaats van den toren.

Wat de gevelversieringen aangaat, Prof. Brinckmann betoogt dat er heel wat kan verdwijnen.

„Het belang der N.H.M. eischt een handelspaleis overeenkomstig haar economische beteekenis, haar wereldpositie, haar wensch om ook naar buiten een zekeren reclame-indruk te bereiken. Dat is niet alleen begrijpelijk, maar ook rechtmatig. Ik voor mij ben wel van meening, dat de grootste indruk wordt verkregen door de inwendige ruimteverdeling, die tegelijk schoon en practisch kan zijn, en dat deze ruimteverdeling door de tegenstelling met uitwendige soberheid zeer wordt verhoogd. We hebben juist aan den Vijverberg een aantal huizen uit den tijd van 1700, die van buiten heel eenvoudig zijn gehouden en die dan met een mooi trappenhuis een grooten artistieken indruk maken.

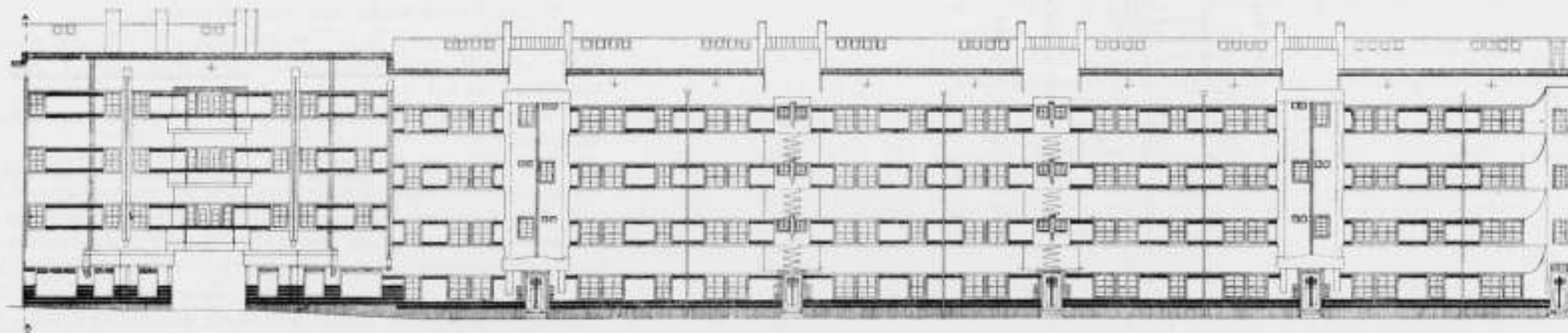
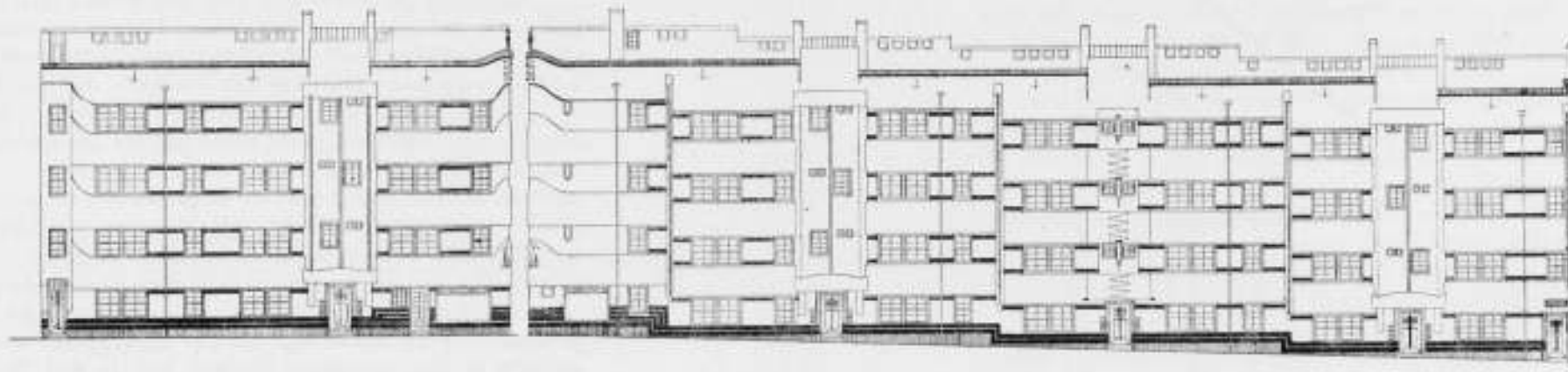
Een zekere eenvoud van het uitwendige verhoogt bij groote afmetingen, of ook reeds op zichzelf, den indruk van monumentaliteit (die toch het doel der N.H.M. is), terwijl onderverdeelingen en sierlijke rijkdom van de gevels den blik van het geheel en van het groote op bijzonderheden trekken en de algemeene uitwerking schaden.

Het Rotterdamsche Raadhuis scheen, toen het in zijn geraamte slechts massaal werkte, een der geweldigste gebouwen der wereld te zullen worden, maar toen het aan de gevels de detailleeringen kreeg, die aan de vormen der vroege Fransche Renaissance, van de Loire-kasteelen zijn ontleend, is het klein en nietig geworden, en al het geld dat er aan ten koste is gelegd, heeft de uitwerking niet verhoogd.

Het ware daarom wel aan te bevelen, bij den bouw van het kantoor der N. H. M. voorzichtig te zijn. Er zijn daar ijzeren verankeringen, vensterbogen en vensteromramingen, geveltjes en groepen van deuren (hoe monumentaal zou een samenvatting tot

ONTWERP VOOR 72 WONINGEN EN 3 WINKELWONINGEN.

ARCHITECT: L. ZWIERS TE AMSTERDAM.

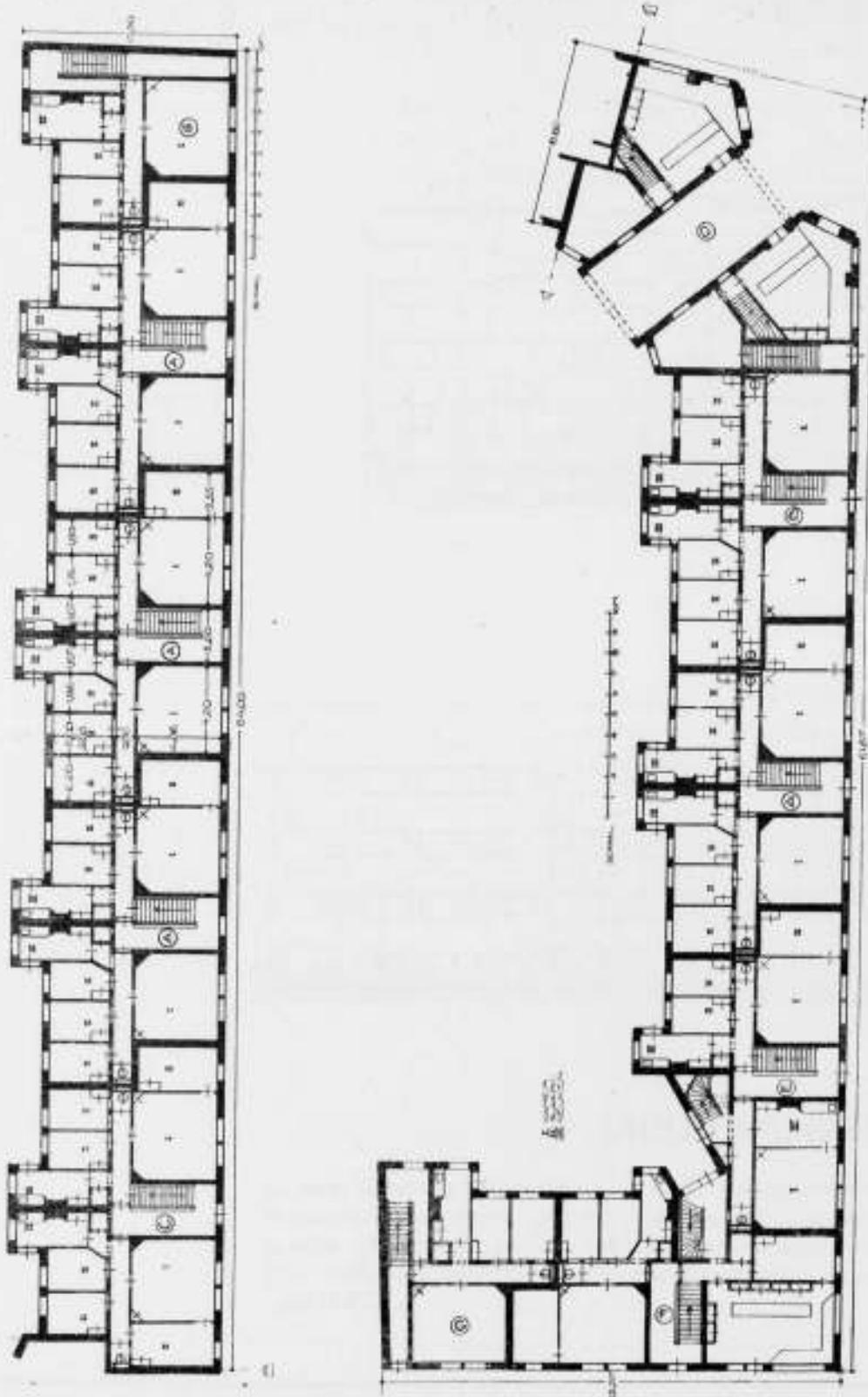
VOORGEVELS.

VOLKSWONINGBOUW AAN DEN SPAARNDAMMERDIJK.

De Woningen waarvan hier de ontwikkelde voorgevels en de plattegronden der begane grond-verdiepingen zijn afgebeeld worden gebouwd door de Woningbouwvereniging „Eigen Haard” aan de Spaarndammerdijk, Hembrugstraat en Houtrijkstraat. De panden worden opgetrokken in grijs-roode steen met banden van zwarte in teer gedrenkte steenen. De poort geeft toegang tot het achterterrein, dat vermoedelijk als speeltuin zal worden ingericht en waarop misschien een clubgebouw zal geplaatst worden. Een gedeelte van den bouw is gelegen aan een hellende straat met een hoogteverschil van 2.30 M.

L. ZWIERS.

ONTWERP VOOR 72 WONINGEN EN 3 WINKELWONINGEN.
ARCHITECT: L. ZWIERS TE AMSTERDAM.

PLATTEGRONDEN. (BEGANEGROND.)

één portaal werken! — omtrent 1700 trok men aan Hollandsche huizen gaarne bij het portaal de geheele vensteras daarboven, teneinde een grootschen indruk te verkrijgen, maar met een andere kracht dan op dit ontwerp), die met het bijbehorende traliewerk en de balkons een onrustig velerlei vormen dat aan den indruk van het geheel schaadt. Een dak kan als een machtige kap werken, hier is het klein gemaakt met erkeltjes en torentjes, die gemakkelijk tot een groote eenheid konden worden saamgesmolten. Dit zijn volstrekt geen kleinereende aanmerkingen op de architecten, want alle vormen hebben hun rechtvaardiging. Alleen moeten ze hier anders worden behandeld, als de N. H. M. haar doel, namelijk een monumentalen indruk, wil bereiken. Dat ze dat doel heeft is toch onmiskenbaar".

Men ziet welke geringe wijzigingen hier noodig zijn, om het bouwwerk fatsoenlijk te maken. Verankeringen, vensterbogen, en vensteromramingen, geveltjes en groepen van deuren, met traliewerk en balkons — en van dit alles is nog al eenige sorteering in het ontwerp! — moeten wat gewijzigd worden, en het heele dakmeubilair moet eenvoudig saamgesmolten worden tot een groote eenheid, en... het gebouw is monumentaal. Simple comme bonjour. En nu moeten de H.H. architecten niet boos worden.

Hierna krijgt de stedenbouw zijn beurt.

„Het stadsbeeld van den Haag komt in deze buurt tot zijn schoonste uitwerking. De groepen gebouwen van het Binnenhof, hoewel niet geheel oud dan toch zeer verstandig gerestaureerd, maken met den Vijver er voor een eenigen indruk. Zoo een centrum bezit geen tweede stad ter wereld. Aan den overkant van den Vijver begint in zekeren zin een andere wereld. Dit stadsbeeld is later ontstaan, de bebouwing van den Langen Vijverberg met monumentale huizen dagteekent zelfs eerst uit het einde der 17e en 18e eeuw. Deze statige huizen vormen een contrast met de middel-eeuwsche stugheid en gedrongenheid van de gebouwen van het Binnenhof. Bij dit contrast winnen beide deelen.

Jammer is 't, dat we aan den Korten Vijverberg eenige huizen zien, die, in Hollandsche-Renaissance, gelijke, zij het dan zeer slecht uitgewerkte, motieven vertoonen als de gebouwen van het Binnenhof. Is deze navolging slechts een zich voegen naar de omgeving of schaadt ze die? Als men de treffende tegenstelling van tijd en bouwvormen tusschen Binnenhof en Langen Vijverberg heeft gevoeld, zal men niet aarzelen en antwoorden, dat de overeenkomst hier verzwakking van den hoofddruk is. Geen verstandig mensch zal het in de gedachte komen, naast een mooie oude Delftsche vaas een nieuwe kopie te zetten, en meenen, dat de indruk van de versiering verdubbeld is. Veeleer zal hij weten, dat hij daarmee het echte stuk schaadt. Hij zal echter gerust rechts en links van de oude vaas een paar zilveren luchters kunnen plaatsen en door het contrast van vorm en kleur de uitwerking van de vaas verhoogen. Zoo heeft men 't vroeger begrepen. Dezen allereenvoudigsten stelregel van den artistieken stadsbouw heeft men bij de bebouwing van den Korten Vijverberg teneinde miskend.

Maar nu, terwijl men verzekert, zich niet aan het schoonste stadsbouwkundige brok van den Haag te willen vergrijpen, zou men bij vergissing het ergste doen wat men doen kon: men wil nogmaals een gelijk accent in het stadsbeeld leggen en onneemt aan de bouwgroep van het Binnenhof juist zooveel van haar uitwerking als men voor den bouw van het kantoor der N. H. M. hoopt te bereiken. En dat alles uit goeden wille! De heeren van Nieukerken zullen rustig kunnen toegeven, dat deze stadsbouwkunstige overwegingen niet in aanmerking hebben genomen, want ze kunnen er zeker van zijn, dat ook de meeste andere architecten het niet zouden hebben gedaan. En als men beweert, dat het gebouw op waardige wijze bij het historisch geheel van den Vijverberg zal aansluiten, dan zien we, dat deze aansluiting aan bijzondere voorwaarden is onderworpen, dat een zekere contrastwerking reeds in de heele situatie ligt en het gebouw van de N. H. M. zich dat contrast ten bate van het historische geheel en ten bate van zijn eigen monumentalen indruk moest ten nutte maken.

Het blijkt dus, dat de heeren van Nieukerken tegen den allereersten stelregel van den artistieke stadsbouw leelijk hebben gezondigd. Toch is dit slechts een „vergissing.“ Helaas vernemen wij niet, welke geringe wijzigingen er moeten worden aangebracht in het ontwerp, om dit stadsdeel van den Haag, zoo mooi „als geen tweede stad ter wereld een centrum bezit,“ te redden.

Het derde punt, waarmede een vergelijk mogelijk gemaakt kan worden, is de plaats van den toren. Prof. Brinckmann betoogt dat de plaats van den toren niet deugt, want de gevel ontwikkelt zich langs een straat in de breedte, en de torenbouw vindt hierin geen logische rechtvaardiging.

„Ten eenenmale komt hier aan den toren niet de beteekenis van een treffende afsluiting van een perspectief toe. Men zou het begrijpen, als hij op den hoek van Vijverberg en Kneuterdijk werd opgericht, maar dat zou een volslagen andere oplossing en groepeerings van het bouwwerk eischen.“ (Kwam die maar).

„Waarom dan met den toren een bouwstuk uitvoeren, dat zonder behoorlijke uitwerking blijft en waaraan de innerlijke, uit de omgeving voortspuitende logica ontbreekt?“

De toren moet dus of weg, of op een andere plaats.

De verdwijning van den toren zal wel niet mogelijk zijn. Een lichaam als de N. H. M., dat „overeenkomstig haar financiële beteekenis, haar wereldpositie een handelspaleis eischt,“ zal toch als distinctie een eindje toren met peer of peperbus niet kunnen missen.

Er blijft dus over een verplaatsing van den toren, en dat is ook nogal eenvoudig!

Tot deze geringe wijzigingen blijven de door Prof. Brinckmann voorgestelde en aanbevolen verbeteringen beperkt.

Wat men echter dan „meer ingrijpend“ pleegt te noemen, als de verandering van de geheele gevelgarneering, de samensmelting van het dakmeubilair, het omwerken (om dit nu maar zoo te noemen) van het karakter van het gebouw in verband met de omgeving en daarbij nog den tour de force van de verplaatsing van den toren — en daarmede alles wat daar in en onder zit of moet zitten — onder geringe wijzigingen worden begrepen, gaat onze fantasie te boven.

Niettemin hebben we nog kans, onze ongeloofigheid in dit alles beschaamd te zien, want Prof. Brinckmann is overtuigd dat „de architecten de heeren van Nieukerken, genoeg artistieke vaardigheid hebben om door kleine wijzigingen hun gebouw te maken tot een aanbeveling voor hen zelf, tot een reclame voor de N. H. M. en voor den Haag tot een bouwwerk dat gezien mag worden.“

Merkwaardig. Kunnen we het gelooven? De bevrediging van het architecturale scheppen te vinden is een aanbeveling voor zich zelf! Na de eigenaardige beschouwing die Prof. Brinckmann ten beste geeft, over het oplappen van gebouwen, om ze nog voor de kunst te „redden“, is zijn opvatting van het levensideaal van een architect toch wel het meest verwonderlijk.

J. P. M.

JACQ. VAN STRAATEN. †

Te Amsterdam is in den ouderdom van 58 jaren overleden de bekende architect Jacq. van Straaten. Groot is het aantal bouwwerken van zijn hand. Van zijn laatste werken zijn het meest bekend het gebouw van „de Bijenkorf“ aan het Damrak, en de Ned. Ind. Escompto Mij. aan de Keizersgracht, in welke werken hij echter niet gelukkig was, en die zijn vroegeren goeden naam wel afbreuk moesten doen. In zijn kleinere werken, vele winkels en bijv. het Hotel „Bosch van Bredius“ bij Bussum, kon hij getuigen van zijn talent en zijn fijnen smaak. Architect van Straaten was tevens een uitmuntend teekenaar.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50 Afz. Nos. / 0.25, fr. p. v. / 0.26 — ADVERTENTIEN: v. 1-6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 30 OCT. 1920. - No. 44. INHOUD: OFFICIEEL GEDRUKT. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Gebouw van de firma Hagen te 's-Gravenhage, door A. J. Kropholler. — Een gevaar van de Moderne Bouwkunst, door J. P. M. — Nieuwe Boekwerken.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B. N. A. zal worden gehouden te Nijmegen, op Zaterdag 13 November a.s. Plaats, uur en agenda zullen in het volgend nummer worden bekend gemaakt.

HET HAAGSCHE MUSEUM.

Naar „de Telegraaf“ verneemt, komen de plannen en teekeningen voor het te bouwen Haagsche Gemeentemuseum binnenkort gereed en bestaat het voornemen ze in Januari a.s. te exposeren.

De kansen op een spoediger aanvang van den bouw, welke tot voor kort vrij onzeker bleek, zijn aanmerkelijk gunstiger geworden.

RAPPORT DER JURY BETREFFENDE DE PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERPEN VAN EEN TRANSFORMATORENSTATION, uitgeschreven door de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen.

Uit het aantal inzendingen op deze prijsvraag, kan de Jury tot haar genoegen constateeren, dat velen zich geroepen hebben gevoeld, aan deze, thans in vele plaatsen zoo actuele opgave, hunne krachten te beproeven. En niet zonder succes.

Verscheidene inzendingen toch vertoonen uitstekende kwaliteiten en geven blijk van de toewijding en vaardigheid der ontwerpers. Er is goed en ernstig werk geleverd.

Uit de inzendingen blijkt echter ook, dat het maken van een goed ontwerp voor een dergelijk op zich zelf toch zeer bescheiden bouwstuk, ver van gemakkelijk is.

Juist de geringe afmetingen, de zeer eenvoudige hoofdvorm en de strenge eischen van het bedrijf, welke voor een dergelijk bouwstuk gelden, ma-

ken het moeilijk, om met de hierdoor nitenaard zeer beperkte middelen, in zoo'n ontwerp een gedachte of gevoelen te vertolken, hieraan een passend karakter en versiering te geven.

Sommige inzenders hebben het dan ook blijkbaar te klein en te nietig gevonden en dit trachten te vergrooten door daaraan groote muren, banken, uitbouwsels of een onnatuurlijk groot dak toe te voegen, waarbij dan als het ware het bouwstuk zelf slechts een klein onderdeel van de geheele compositie vormt, iets wat voor een zoo bijzonder zakelijk gegeven nimmer toelaatbaar is.

Naar de meening der Jury mag een dergelijk klein gebouw in een overeenkomstig het programma, landelijke omgeving, zich nimmer hinderlijk in die omgeving op den voorgrond dringen, moet daaraan in zekeren zin ondergeschikt blijven en zich daarbij aanpassen, maar zal daarbij toch zooveel geest dienen te bezitten, dat de aandacht van den voorbijganger daardoor een oogenblik wordt geboeid.

Tevens mag men, al is de uitvoering van een der ontwerpen niet in het programma opgenomen, van de inzenders verwachten, dat deze zich goed in de praktische eischen zullen inleven. Uit de plaatsing aan den openbaren weg volgt, dat het moeilijk tegen baldadigheid is te beschermen; het mag dus niet gemakkelijk zijn te beschadigen, terwijl het, hoewel dit voor een prijsvraag als deze niet den doorslag mag geven, als bedrijfsgebouw in waarde wint, naarmate het minder aan stichtingskosten en onderhoud vraagt. In elk geval echter zal het ontwerp praktisch goed uitvoerbaar moeten zijn.

Dit waren ongeveer de ideeën waaraan de Jury bij haar beoordeeling de ingekomen ontwerpen toetste.

Door het niet voldoen aan het programma moesten tot haar spijt twee der inzendingen vóór de beoordeeling ter zijde worden gelegd. Dit waren de Nos. 43. Motto „Herman“ en 48. Motto „Electra“.

Bij de eerste schifting vielen uit de Nos. 4, 5, 6, 7, 8, 11, 14, 16, 19, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 36, 38, 42, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 55 en 56, waarvan de inzenders na lezing van het bovenstaande wel zelf de tekortkomingen zullen kunnen vaststellen.

Bij de tweede schifting vielen uit die plannen, welke, hoewel eenige verdienste hebbende en

soms goed teekenaar vertoonende, toch zoodanige fouten hadden, dat ze niet voor eene nadere gedetailleerde beschouwing in aanmerking konden komen, of wel, zonder bepaald groote fouten te bezitten, overigens ook geen bijzondere verdienste deden zien. Dit waren de Nos. 3, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 27, 33, 39, 40, 41 en 45.

De bestudeering der overige inzendingen gaf tot de volgende beschouwing aanleiding.

No. 35. Motto „Studie“.

Een matig ontwerp. Het lichtstraal is echter te groot en het naar buiten draaien der deur font. De afdekking geeft bij verstopping der buis aanleiding tot lekkage.

No. 52. Motto „Volk“.

Ofschoon dit ontwerp eenige architectonische verdienste heeft en handig is opgezet, getuigt het groote lichtstraal in den voorgevel, dat de ontwerper zich niet in de praktische eischen heeft ingedacht.

No. 9. Motto „Bliksemstraal“.

Vertoont een tamelijk goede opzet en is goed geteekend. Het karakter is echter voor een landelijke omgeving te stug.

No. 2. Motto „Trans“.

Dit heeft meer het karakter van een monument dan van een utiliteitsgebouwtje en is voor praktische uitvoering ongeschikt te achten.

No. 37. Motto „Uil“.

Deze inzending geeft bijzonder keurig teekenaarwerk bij zeer goede ornamentering en details. De hoofdvorm is echter niet gelukkig en de afdekking daarbij te slap. De uitfanding op de hoeken geeft aanleiding tot beschadiging en is daarom misplaatst.

No. 12. Motto „IJzer“.

Een goed ontwerp, hetwelk zich ook wel voor uitvoering zou leenen. De versmalling van den voet doet onaangenaam aan, terwijl de horizontale banden praktisch wel iets te ver uitsteken. De omheining op de perspectief aangegeven, is gezocht.

No. 32. Motto „Ik denk 't niet“.

Het pannendak is iets te hoog, wat tegen den zijgevel uitkomt en waardoor deze te geredt wordt van verhouding. Overigens is dit een zeer verdienstelijk ontwerp, hetwelk echter door de perspectief ongunstig wordt weergegeven. Het overige teekenaarwerk is zeer goed en het detail aardig gevonden.

Aan de inzenders der twee thans nog overblijvende ontwerpen dienden, naar het oordeel der Jury, beiden eene bekroning te worden toegekend. De verdeling van ten en Zien prijs was hierbij echter zeer moeilijk, daar beide ontwerpen,

ofschoon van geheel verschillende aard, ieder op zich zelf uitstekende kwaliteiten vertoonden, die vrijwel tegen elkaar opwogen.

Na herhaalde beschouwing was de Jury ten slotte eenstemmig van oordeel, geen verschil in waardeschatting voor deze ontwerpen te moeten maken, doch van het recht, haar in artikel 4 van het programma verleend, gebruik te moeten maken, om de uitgetrokken prijzen anders te verdeelen. Beiden ontwerpen werd een prijs tot de heft van het bedrag daarvan toegekend n. l. f 62.50

Deze ontwerpen waren:

No. 10. Motto „Greta“, inzender Br. de Wilde, Houtmarkt 22, 's-Gravenhage.

Een zeer verdienstelijk ontwerp, hetwelk zich uitstekend leent voor uitvoering. Strenge zelfbeperking zullen tot deze soberen, zakelijken opzet hebben geleid, waarbij zelfs alles wat op een dak gelek werd vermeden, doch waarbij de lijnen van het stoere metselwerk een zeer waardig karakter vertoonden, even verlevendigd en gecontrasteerd door de golflijnen der, onder het bovengedeelte ter versiering, ingemetselde pannen. Ook het teekenaarwerk is karaktervol.

No. 1. Motto „Herfst“, inzender H. B. Bulder te Haren.

Eveneens een uitstekend ontwerp. De stoere plint van behakte keien vormt een interessant contrast met de daarboven in gele steenen opgetrokken muren, waaraan de verticale verzwaringen nog meer verlevendiging geven. De verlichting door ingemetselde glazen bouwsteenen is zeer verdienstelijk, eveneens de schampsteenen ter voorkoming van aanrijding, op de hoeken, gedacht. Mogelijk zou het ontwerp nog winnen, wanneer het pannendak iets forscher werd en ook eenigszins over de muren heenstak, wat nu alleen de goot doet. Ook dit ontwerp is zeer geschikt voor uitvoering, waarbij het zich, met zijn rood pannendak en frissche natuurlijke materiaal-kleuren, zelfs beter in eene landelijke omgeving zal aanpassen dan het voorgaande.

Groningen, den 21sten October 1920.

de Jury:

L. DREWES.
M. G. EELKEMA.
JAN KUIJER.
P. PLOEGH.
T. TONKENS.

Rapp.

P.S. Wegens ongesteldheid kon de Heer P. van de Wint zijn taak als Jurylid niet waarnemen, waarna door de Vereeniging tot diens plaatsvervanger de architect T. Tonkens werd benoemd.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 6 NOV. 1920. - No. 45.
INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Woningonderzoek Winterswijk 1920. — Jacq. Van Straaten. †

LEDENVERGADERING VAN DEN

B. N. A.

De aanstaande ledenvergadering van den B. N. A. zal worden gehouden te Nijmegen, op Zaterdag 13 November a.s. des v.m. 11.30 uur in het Concertgebouw „de Vereeniging“ aan het Keizer Karelsplein.

Agenda.

1. Opening van de vergadering.
2. Notulen van de vergadering van 7 Aug. 1920.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Voorstel van het Bestuur tot wijziging van het Huishoudelijk Reglement.
6. Herziening van punt 7 van het Programma voor het examen voor Bouwkundig Opzichter.
7. Honorariumregeling en tabel voor Uitbreidingsplannen.
8. Salarisregeling voor Opzichters en Teekenaars.
9. Benoemingen, o.a. van de leden voor de nieuwe Schoonheidscommissie van 's-Gravenhage.
10. Rondvraag.

Na afloop der vergadering zullen enkele bouwwerken te Nijmegen uit den laatsten tijd worden bezichtigd.

NIEUWE LEDEN.

Tot lid van den B.N.A. is toegelaten de heer J. C. Kromhout van der Meer, architect te Enschedé, en tot aspirant-lid de heer Dick Greiner, architect te Amsterdam.

RAAD VAN ARBITRAGE VOOR DE BOUW-BEDRIJVEN IN NEDERLAND.

Het secretariaat van den Raad van Arbitrage is verplaatst van Keizersgracht 349, naar Keizersgracht 392, Amsterdam.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE OUDERKERK AAN DEN AMSTEL.

Ingesteld is een schoonheidscommissie te Ouderkerk aan den Amstel. Tot leden van deze commissie zijn door den Raad benoemd de heeren Adriaan Moen, D. Heineke en H. E. J. Lippits. Tot plaatsvervangende leden de heeren E. J. Kuipers, W. Noorlander en Jaap Molenaar.

HET PAND DER LIEFDE TE HATTEM.

In afwijking van een bericht in het Handelsblad kunnen wij mededeelen dat het merkwaardige huis uit 1626 in den Adelaarshoek te Hattem is aangekocht door de Zandnigerij-Maatschappij Flevo te Hattem, die het voor haar gebruik zal inrichten, waarbij het huis hersteld zal worden onder leiding van Ir. D. F. Slothouwer, Architect te Amsterdam.

DIRECTEUR BOUW- EN WONINGTOEZICHT TE AMSTERDAM.

Tot Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam in de vacature H. v. d. Kaa, werd benoemd de heer M. E. H. Tjaden c. l., Directeur van de Gemeentewerken en het Bouw- en Woningtoezicht te Eindhoven.

CONTRA DEN AANNEMER.

In „de Bouwereld“ No. 43, lezen wij het volgende stuk:

„Het kan verkeeren. Een keer te meer wordt Bredero's gezegde bevestigd. De aannemers, die eenige jaren geleden met reden mochten vermoeden dat zij op weg waren om in het bouwvak als eenigste de lakens uit te deelen, komen in de knel. Hier zijn het werklieden-associaties of bouw-gilden, ginds is het een Haagsche Aanneming-Maatschappij, die, met overheidssteun werkend, hem willen overbodig maken. Dat zal niet aanstands gelukken en zelfs zal het in den eersten tijd ook wel vaak mislukken. Wanneer echter mettertijd die nieuwe aannemers-concurrenten over meer ervaring beschikken en zij hunne organisatie aanvullen en versterken, dan is het einde van hare ontwikkeling niet te voorzien.

„Wanneer bij dien strijd in architectenkringen over het algemeen betrekkelijk weinig sympathie mocht blijken te bestaan met den aannemer, dan behoort ons dat niet zoo heel erg te verwonderen. Immers er bestaan verschillende bezwaren en grieven. Waar is de technisch hoogstaande aan-

nemer van den ouden stempel, die zich mede-werker, raadgever van de directie gevoelt? Er zijn gelukkig nog uitzonderingen, die buiten deze beschouwing vallen.

„De brallende en daarbij ook dikwijls grievende toon, die in het officieel orgaan „De Aannemer”, bij eenig meeningsverschil bijv. over aanbestedingsvoorwaarden of over een gunning aanstonds placht te worden aangestegen tegenover architecten, is door hen niet vergeten. Er werd direct met grof geschut gewerkt. Evenmin is vergeten de voorspelling dat de aannemer de bouwmeester der toekomst zou zijn. Wie zou zich voorts niet herinneren de wijze waarop zonder eenig overleg de bindende voorschriften tot stand kwamen en hare invoering is afgedwongen. „De Bouwwereld” heeft daarover trouwens destijds het hare in het midden gebracht. In één woord: de aannemer voelde zich tegenover de onderling verdeelde en bij voorkeur over aesthetische onderwerpen kraakelende architecten heer en meester. Dat werd niet onder stoelen en banken gestoken.

„Van veel belang voor de waardeering van den aannemer was ook, dat hij hoe langer hoe meer trachtte alle technische mede-verantwoordelijkheid van zich af te wentelen op de directie, teneinde ongestoord zijn commerciële belangen te kunnen behartigen. Deze begonnen dikwijls al vóór het werk a.l. met het opzetten. Dit laatste vooral heeft, evenals „Prorato's”, den aannemer in een slechten roep gebracht.

Hunne krachtige organisatie heeft vaak haar zin weten door te zetten. Het is echter de vraag of zulks welbeschouwd altijd wel als een voordeel mag worden aangenomen. De verplichte arbitrage bijv. heeft, doordien de gemakkelijker om een „geschil” in optima forma te doen be-rechten, de minnelijke schikking bemoeilijkt, naar wij vermoeden, onnoodig veel kwaad bloed gezet. Dit wreekt zich en misschien weegt per saldo het daaruit voortvloeiende nadeel voor allen nog wel zwaarder dan het financiële voordeel van enkelen.

„Andere krachten kwamen naast den aannemer

op. Hij stuit op krachtige concurrerende organisaties. Met deze moet te meer rekening worden gehouden, omdat zij gebaseerd zijn op moeiklinkende ideeën, die in den geest des tijds liggen en speculeeren op den gemeenschapszin enz. Dat mogen voor een groot deel bolle frazen, leege leuzen zijn, doch men kan ze voorloopig niet wegcijferen. Onder die leuzen wordt echter het bestaansrecht van den aannemer ontkend, hij moet als faktor worden uitgeschakeld uit de productie in het bouwbedrijf.

„Het kan inderdaad niet worden ontkend dat de aannemers zelf voedsel gaven aan betoogen van die strekking. Zij delven hun eigen graf door de wijze waarop zij sedert de crisisjaren zich met behulp van allerlei — overigens begrijpelijke — voorwaarden van risico's ontsloegen om alleen van de goede kansen te genieten. Al worden die voorwaarden afgeschaff, de indruk is gebleven. Hij heeft o. i. mede bevorderd dat andere productie-systemen naar voren kwamen. Deze zaten weliswaar in de lucht in verband met de economische evolutie, doch wanneer de aannemer zich sympathieker en onmisbaarder had weten te maken, dan zouden waarschijnlijk die nieuwe systemen in verschillende, nu vrij onverschillige kringen op meer actieven tegenstand zijn gestuit, omdat men hun nut en reden van bestaan niet inzag. Velen begroeten ze thans als een tegenwicht en als een lesje. Ook in architectenkringen staat men vrij lauw tegenover het vraagstuk om den aannemer te verdringen. Voorloopig schijnt dit zich tot het gebied der volkshuisvesting te bepalen. Nadat dit als proefkonijn heeft gediend is er evenwel geen reden om niet te veronderstellen dat de werkkring zich ook tot particulier werk kan uitbreiden als daarvoor nog werkkrachten in genoegzaam aantal overblijven. Wanneer de aannemers, die zich nu welen tegen de nieuwe productie-systemen daarbij succes in architectenkringen willen hebben, zullen zij in menig opzigt van tactiek moeten veranderen en meer dan ooit in de eerste plaats bona-fide medewerkers der directies worden.”

IN N°. 35 VAN DEZEN JAARGANG NAMEN WIJ EENIGE REISSCHETSEN OP VAN DEN HEER J. P. L. HENDRIKS. OOK BOVENSTAANDE TEEKENING IS VAN ZIJN HAND. HET IS DE SAN DONNIO TE BROGO, EEN MERKWAARDIG OUD BOUWWERK, WAARAAN DE EEUWEN HEBBEN GEKNAAGD EN DE MENSCHEN HEBBEN GEKNOEID, MAAR DAT, MEER NOG DAN HIERDOOR, DOOR ZIJN EIGENAARDIG-BOUWSTYEM DE AANDACHT TREKT.

WONING-ONDERZOEK WINTERSWIJK 1920.

In het laatste nummer van het Technisch Gemeentebled, doet de heer Ir. J. v. d. Breggen een mededeeling over een woningonderzoek te Winterswijk in 1920, waarvan wij het volgende overnemen:

„Ongeveer een 15-tal jaren geleden had vanwege de Gezondheids-Commissie gezeld te Winterswijk een Woningonderzoek in al de gemeenten van haar ambtsgebied plaats. Verleden jaar is de commissie begonnen dat onderzoek te herhalen, doch op veel bescheidener schaal. Voor het onlangs gehouden woningonderzoek in de kom der gemeente Winterswijk werd de navolgende vragenlijst als leidraad aangenomen:

A. Huisnummer; B. Eigenaar; C. Huurder; D. Huurprijs per week; E. Aantal gezinnen en grootte van het gezin; F. Aantal woonvertrekken; G. Drinkwatervoorziening; H. Privaatrichting; I. Toestand der woning; J. Opmerkingen.

Het onderzoek heeft zich uitgestrekt over een 1614-tal woningen, dat in betrekkelijk korten tijd kon geschieden, zoodat de daaraan verbonden kosten betrekkelijk gering zijn. Hieronder zullen we een zeer beknopt overzicht daarvan geven en enkele beschouwingen daaraan vastknoopen.

Huurprijs.

Aantal woningen met een huurprijs minder dan f 1 per week	66
van f 1—f 2	508
van f 2—f 3	412
van f 3—f 4	284
van f 5—f 6	123
meer dan f 5	221

Zooals uit het bovenstaande blijkt, wordt een betrekkelijk lage huurprijs over het algemeen betaald. Gaat men nu na, welke huurprijzen betaald zullen moeten worden voor de nieuw te bouwen woningen met Rijksvoorschot ingevolge de nieuwe voorschriften van den Minister van Arbeid, waardoor de minimum te bedingen huurprijs f 5.— per week zal wezen, dan volgt daaruit op hoeveel grootere lasten de ingezetenen komen, die in die woningen huisvesting moeten vinden. Dergelijke huurprijzen zijn voor de grootere gemeenten normaal, voor het platteland zijn ze veel te hoog. Met het stellen van normen houdt men veel te veel rekening met de toestanden in de groote gemeenten en schakelt men die voor het platteland te veel uit, hetgeen door het bovenstaande m.i. bewezen wordt.

Bewoning.

In een 63-tal woningen zijn een tweetal gezinnen gehuisvest, terwijl in een vijftal woningen een drietal gezinnen onderdak vinden.

Het behoeft geen betoog, dat dergelijke toestanden tot allerlei misstanden aanleiding geven. Alleen door aanbouw van meerdere woningen kunnen deze opgeheven worden.

Aantal woonvertrekken.

23 der onderzochte woningen hebben slechts één woonvertrek
187 - - - - - 2 woonvertrekken;
288 - - - - - 3 - - -
De overige hebben 4 en meer woonvertrekken.

Drinkwatervoorziening.

Het aantal woningen zonder eigen drinkwatervoorziening bedraagt 380.

Privaat.

13 woningen hebben geen eigen privaat, d.w.z. dat meerdere gezinnen soms van hetzelfde privaat gebruik moeten maken. Voor 131 woningen is het privaat onvoldoende ingericht. Dat deze en dergelijke misstanden nog te constateeren zijn, is wel

een bewijs voor het feit, dat de heilzame gevolgen van woningwet en bouwverordening nog dikwijls ver te zoeken zijn.

In de gemeente Winterswijk bestaat een zgn. bouw- en woningtoezicht, doch dat zich alleen onledig houdt met een controle van bouwaanvragen en om na te gaan of bij nieuwbouw de bouwverordening niet ontdoken wordt.

Aan bestaande woningen wordt geen aandacht geschonken, met uitzondering voor de gevallen, dat de gezondheidscommissie ingrijpt.

Men ziet alweer hieruit, hoe noodig het is dat een bouw- en woningtoezicht, goed georganiseerd, steeds voor de volkshuisvesting waakt. Ware dit het geval geweest, dan zou het onderzoek niet dergelijke misstanden als waarvan hierboven en in volgende regelen gerept wordt, aan het licht gebracht hebben.

De woningtoestand was in 1168 woningen goed.

Gebreken.

Deze betreffen hoofdzakelijk: onvoldoende luchtversching en verlichting van slaapvertrekken; overbevolking van slaapvertrekken; onvoldoende afwatering van huiswater; slechte vloeren, lekke daken, vochtige muren, bouwvalligheid door slecht onderhoud; stankverspreiding door nabij gelegen mestvaalten en onvoldoende inrichting van het privaat; slecht drinkwater.

Vele dier misstanden zijn op te heffen, indien de eigenaren dier woningen ingevolge woningwet en bouwverordening aangeschreven worden om de verbeteringen, welke tot een beter bewoonbaren woningtoestand leiden, aan te brengen.

De woningonderzoekingen in de gemeenten Aalten en Dinxperlo hebben duidelijk aangetoond, dat de door de Woningwet verwachte verbetering der volkshuisvesting in die gemeenten uitgebleven is. Thans brengt het gehouden onderzoek in de gemeente Winterswijk aan het licht, hoe een groot deel der ingezetenen nog betreurenswaardig gehuisvest is.

Deze en meerdere van dergelijke woningonderzoekingen hebben eindelijk aan de overheid de overtuiging geschonken, dat voor elke gemeente een bouw- en woningtoezicht wettelijk verplicht moet worden. Doch ik vraag mij af, wat geeft zoo'n voorschrift, als geen maatregelen te nemen zijn, dat zoo'n bouw- en woningtoezicht ook steeds werkzaam is ten behoeve van de verbetering der volkshuisvesting. Dat dit werkelijk noodig is, leert ook weer de praktijk. Al stelt een gezondheidscommissie zulke woningonderzoekingen in, feitelijk het aangewezen werk voor de gemeente, en het gemeentebestuur neemt daarna geen maatregelen tot verbetering van de aange troffen misstanden, dan blijven deze bestendig. Het woningonderzoek heeft dan geen enkel practisch resultaat. Ondanks het feit, dat de gezondheidscommissie naar aanleiding van het uitgebrachte woningonderzoek bij de gemeentebesturen van Aalten en Dinxperlo aangedrongen heeft om sommigen eigenaren van woningen aan te schrijven om die verbeteringen aan te brengen, welke voor een goede bewoning noodzakelijk zijn gebleken, is daaraan geen gevolg gegeven. Is het niet treurig? Nog steeds zijn blijkbaar vele gemeentebesturen niet ervan overtuigd dat een goede volkshuisvesting van zooveel belang voor de volksgezondheid, de volkswelvaart en het familieleven is, anders zou men toch anders mogen verwachten.

Ten slotte nog enkele mededeelingen over de gevolgen van den woningnood.

a. In een opkamer slapen 7 personen. 's Winters staat de daaronder gelegen kelder vol met water.

b. In één slaapkamer, met raampje van 60 bij 70 cM. staan 4 ledikanten, waarin 's nachts 10 personen slapen.

c. Vijf personen slapen in de keuken.

d. Een bergplaats, zonder lucht- en lichttoevoer dient tot slaapgelegenheden.

e. In een woning zijn twee gezinnen gehuisvest. Elk gezin beschikt over één

slaapvertrek. De zoldering bestaat uit stroo. In één vertrek slapen 9 personen.
f. Een slaapgelegenheid is in de keuken aangebracht, door een gordijn afgesloten.

Zoo zouden we kunnen doorgaan en het is alweer het zooveelste bewijs, dat de volkshuisvesting verre van rooskleurig is. De gevolgen daarvan laten zich begrijpen.

Daarom is het zaak, dat alle middelen aangegrepen worden om daarin verbetering te brengen. Hiertoe behoort in de eerste plaats, dat de gemeentebesturen actief optreden, want zij zijn de aangewezen lichamen om de verbetering der volkshuisvesting in zulke banen te leiden, dat deze in werkelijkheid tot stand komt. Rapporten van woningonderzoekingen dienen niet zoo maar ter zijde gelegd te worden. Die moeten hun de overtuiging geven, dat zij een voornaam sociaal werk verwaarloosd hebben. Moet het nogmaals gezegd worden, dat een goede behartiging der volkshuisvesting van het meeste belang voor de ingezetenen is en dat daardoor de volkswelvaart, het familieleven en het huiselijk geluk in hooge mate gebaat wordt, terwijl het tegendeel oorzaak is van veel maatschappelijk kwaad.

Als dat ten slotte wordt ingezien, zijn wij op den goeden weg. Allerlei mooie voorschriften van overheidswege geven niets, de ervaring leert dat, als zij niet tot uitvoering komen.

Er is nog heel wat werk te verzetten, voor wij van een betere volkshuisvesting kunnen spreken. Dat werk door de gemeentebesturen met kracht aan te pakken is hoog noodig."

JACQ. VAN STRAATEN. †

Onder de architecten van de vorige generatie hebben vele hun loopbaan schitterend ingezet. Maar voortgaande vielen de enen naar rechts, de anderen naar links, en weinigen zijn ongeschokt ten einde gegaan. En tot deze weinigen behoorde van Straaten niet.

Zijn latere ontwerpen waren niet altijd gelukkig, tot zijn schade zijn de groote opgaven, waaraan zijn naam vooral is verbonden, gekomen na de goede tijd, toen hij fysiek en moreel aan het dalen was. En deze opgaven, steunend op het drijfzand van de grote speculatie, waren in dubbel opzicht zwaar.

Het is ook tot schade van zijn naam geweest, dat een werk als de Bijenkorf juist die deugden, juist die gebreken heeft, die onze tijd het minst eert, het meest verfoeit; ik wil er niet eens aan beginnen, om voor den bouw waardeering te vragen.

Maar wel zou ik willen, dat de herinnering aan wat van Straaten heeft gegeven niet te zeer in de schaduw van de Bijenkorf werd teruggedrongen. Zijn werk verdient dat niet, het heeft iets, waardoor het mij altijd bekoord heeft, misschien te meer, omdat het in onze tijd zoo zeldzaam is; dat is n.l. die natuurlijke gave, om in een bepaalde sfeer, voor een bepaald doel, vrijuit en onbezorgd de juiste snaar te treffen. Dat is een typies hollands gave; wanneer een kunstkenner van buiten zou komen, en aangetrokken tot het karakteristiek hollands schoon, zoeken zou naar de tijdgenoot die het zuiverst in de toon heeft voortgedicht, hij zou van Straaten zijn man vinden.

Daarnaast was hij, in zijn kunst als in zijn leven, een charmeur; spelenderwijs ontstonden die bekoorlike details, altijd licht van toets en juist van pas.

Evenwel, in de tijd van haastig jagen naar het nieuwste, acht men de vrije wandelaar, die onbekommerd zijn liedje fluit, niet. En van Straaten, met zijn kinderhart dat wijd open stond voor alle bijval, voor elke verleiding, heeft hier te weinig voedsel voor het een, te veel stof tot het ander gevonden. Het ebben kwam te vroeg, maar het kon wel nauweliks anders.

Het is haast overbodig te zeggen, dat deze intuïtieve gave vergezeld ging van een meesterschap in het tekenen; een verzameling van de allerbeste reis- en studietekeningen wordt ons nsgelaten. Wie neemt het initiatief om aan deze een plaats te geven die hen toekomt?

IR. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herdersstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.— 's jaars voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50 Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1-6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 13 NOV. 1920. - No. 46.
INHOUD: OFFICIEEL GEDeelTE. — BOUWKUNDIG GEDeelTE. Prof. Brinckmann over het gebouw voor de Handel-Maatschappij door J. P. M. — Boekbeoordelingen. — Goedkoopster bouwen door productie-coöperaties.

DR. A. KUYPER †.

Te 's-Gravenhage is overleden, in den leeftijd van 83 jaren, de heer Dr. A. Kuyper, Oud-Minister van Binnenlandsche Zaken, sedert 1902, Eerlid van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten.

BEPERKING DER VRIJHEID VAN BESTUREN VAN WONINGBOUWVEREENIGINGEN.

Een onzer leden zond ons onderstaande mededeeling, ontleend aan „Onze Woning“ No. 41, Oct. 1920, Orgaan van de Vereeniging „Bouwmaatschappij tot verkrijging van Eigen woningen.“

Door den Woningdienst was onze Vereeniging een bouwterrein aangewezen aan den Amstel-veenschen weg (eindpunt de Lairessestraat). Dit terrein biedt ruimte voor 34 perceelen met 2 bovenwoningen en is zeer goed gelegen. Ook andere bouwverenigingen zullen in die buurt gaan bouwen. De Woningdienst heeft voor de hoofdleiding dier bouwwerken architect J. Gratama aangewezen, terwijl ons bouwblok door architect Blaauw moet worden behartigd, terwijl over een gezamenlijk bouw-bureau wordt onderhandeld. Wat het woningtype betreft, daarin zijn wij niet vrij, daar het Ministerie daaromtrent beslist.

Hoewel de vergadering het opleggen van voren-gemelde vrijheidsbelemmeringen betreurt, wordt besloten het aangewezen terrein te accepteren.

MOTIE, INZAKE DE MINISTERIEELE CIRCULAIRE VAN 30 JULI 1911, Aangenomen DOOR HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De 143ste vergadering van het Genootschap Architectura et Amicitia, gezien de Ministerieele circulaire van 30 Juli 11, inzake den Volkswoningbouw, protesteert er tegen, dat in deze circulaire over de middelen tot schoonheid in den volkswoningbouw gesproken wordt op eene wijze die blijk geeft van zeer weinig begrip der essentieele waarden op dat gebied, en tevens op eene wijze, die zeer zeker het aanzien der met Rijkssteun te stichten bouwwerken deprimeeren zal, en draagt

het Bestuur op daartegen geformuleerde bezwaren in te brengen.

DE CIRKELGANG VAN DEN BOUWENDEN MENSCH.

Prof. van der Kloes geeft in het laatste nummer van het tijdschrift „Bouwstoffen“ de volgende amusante beschouwingen.

Hoezeer de mode haar invloed op de wijze van bouwen doet gelden zien wij dnidelijk aan het materiaal voor de glasroeden. In de Romeinsche bouwvallen meent menssporen aangetroffen te hebben van in gips vastgegote vensterruiten. Tot dusver heeft, voor zoover mij bekend, nog geen kunstenaar getracht dit werk na te bootsen. Anders is het geval met glas in lood; daarmede worden waarlijk schoone uitwerkingen bereikt en 't is dan ook niet te verwonderen dat de door uitslingeren van heet glasdeeg verkregen kleine glasschijven als siermiddel worden aangewend en dat de glasschilders bij voorkeur met glas in lood werken, doch ik zou niet graag veroordeeld zijn tot uitkijken door een venster met glas in lood, zooals de schilderachtigheid van sommige woningen dat meebrengt. O die mode!

Nadat de mensch (ten tijde van Louis XIV) geleerd had wat grootere glasruiten te blazen, waarvoor het lood te zwak was, kwamen de houten glasroeden in gebruik. Daarna ontwikkelde zich meer en meer een streven naar meer licht; de glasruiten werden grooter, de glasroeden danner; men begon ze van ijzer te maken. Er ontstonden gegote ijzeren glasramen, doch deze werden zelden in woonvertrekken toegepast. Anders werd het toen het walsen van ijzeren glasroeden was uitgedacht. Die dunne staven zijn indertijd veel gebruikt. Het ijzer vertoonde echter nadeelen: ongelijke uitzetting door warmte deed ruiten stukspringen; ijzerroest veroorzaakt vlekken in 't glas. De ijzeren glasroeden werden wel niet afgeschaff, doch ruimen grootendeels de plaats voor die van gebogen bladzink; deze roesten niet en haar veerkracht vrijwaart het glas tegen springen. Toch gaat er niets boven hout voor glasroeden op het punt van dichtheid, immers alleen bij hout is aanpennen mogelijk. Naarmate de vensterruiten grooter gemaakt werden verviel ook meer en meer de tegenzin in de meerdere dikte der roeden. Daarom hield men zich opnieuw langen tijd verstandiglijk aan de houten glasroeden.

Toen vond iemand de zgn. „stalen“ glasroeden uit en daar heeft de mode zich nu van meester gemaakt. De raamkozijnen zijn vervallen, de „ongezelligheid“ die aan stalen evenzeer als aan gegoten ijzeren ramen eigen is, wordt niet meer geteld en men komt voor een soort stal- of fabrieksraam te zitten. De nadelen van het ijzer zijn vergeten, men zal die nu opnieuw moeten ondervinden.

De thans heerschende tegenzin in groote venster-ruiten en spiegelglas schijnt zijn oorsprong te hebben in gelijkenis op vensters, waarin nog geen glas is.

Is dan een open raam zoo leelijk?

Ik voor mij aanschouw liever een schoone vrouw door een open raam of een groote spiegelruit dan achter glas in lood.

Een ander voorbeeld: Zoolang er ter plaatse geen of niet genoeg dakpannen te krijgen waren, dede men de daken met riet of stroo en moest men zich de nadelen daarvan getroosten: ongedierte, ratten, muizen, spinnewebben en vooral de brandbaarheid. Geheele buurten en steden brandden af. Ouden van dagen herinneren zich nog het geval van Enschede. Algemeen werden dan ook in de bouwverordeningen de riet- en stroodaken in de bebouwde kom der gemeente verboden. Totdat iemand beweerde het onbrandbaar maken van riet uitgevonden te hebben. Hoe het met die uitvinding is gesteld is men op de openlucht-tentoonstelling te Arnhem gewaar geworden. Doch de mode is krachtiger dan het verstand; meer en meer wordt daaraan geofferd, de rietdaken nemen hoe langer hoe meer in aantal toe.

In de Haagsche Post beklagt een bewoner van zoo'n riethuis zich dat de musschen eraan tornen.

Ook te Delft heeft het rieten dak opnieuw zijn intrede gedaan. Mijn opvolger n. d. T. H. heeft het daar ingevoerd.

De cirkelgang des bouwenden menschen!

BEVORDERING VAN PARTICULIEREN WONINGBOUW.

Van bevoegde zijde meldt men ons:

De Regeering wil trachten door de volgende steunregeling den bouw van woningen te bevorderen.

Voor den bouw van woningen zullen premies worden toegekend, die per woning een zeker

bedrag per vierk. M. bebouwd oppervlak bedragen. Het bedrag zal voor iedere gemeente, waar men op dezen voet wil bouwen voor een betrekkelijk korte periode worden vastgesteld. De bedoeling is, dat de premies in opeenvolgende periodes geleidelijk zullen dalen.

De premies zullen in de eerste plaats worden gegeven aan de particuliere bouwrijverheid, maar ook aan vereenigingen, die niet daarder dan deze bouwen.

De premies zullen als regel zonder nadere voorwaarden worden verstrekt; men zal dus in verkoopen en verhuren van de woningen vrij zijn. Desnoods zal, door een enkele voorwaarde evenwel eenige beperking worden gemaakt.

Aangezien de ervaring getoond heeft, dat de bouw van de particuliere nijverheid economischer is dan de aanbestede bouw, worden de premies beduidend lager dan de subsidies, die krachtens het Koninklijk Besluit van November 1919, tot dusver werden gegeven.

Deze premies worden geheel voor Rijksrekening genomen. De Regeering zal bevorderen, dat voor dezen bouw met premie zoo noodig het Rijk hypothecair crediet verleent, in dien zin, dat de gemeente met het Rijksvoorschot hypotheekhoudster wordt. Het Rijk zal het crediet geven tegen een rente, welke aan de hand van den geldenden rentestandaard zal worden bepaald; voorshands bedraagt zij 7%. De aflossing moet geschieden in 5 jaar.

De faciliteiten zullen alleen worden verleend voor deugdelijke eenvoudige woningen, zoowel voor den kleinen middenstand als voor arbeiders, en in gemeenten waar een goede bouwpolitie deugdelijk toezicht houdt.

De gevels van de woningen moeten voldoen aan redelijke eischen van welstand.

Aangezien de Regeering steun alleen verleent ter verruiming van de woningmarkt en zij door een aanvulling van de Woningnoodwet tracht tegen te gaan dat woningen aan haar bestemming worden onttrokken, zullen in het vervolg premies als subsidies alleen worden gegeven voor woningbouw in gemeenten, welke besturen aan de toestemming tot onttrekking der woningen aan haar bestemming de voorwaarde verbinden, dat de woningen, welke bestemming veranderd wordt, op kosten van den belanghebbende worden vervangen door andere. (Handelsblad.)

PROF. BRINCKMANN OVER HET GEBOUW VOOR DE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

In „Het Vaderland“ van 28 October j.l. komt onder dezen titel het volgende voor:

„We spraken met een architect over het artikel van prof dr. A. E. Brinckmann in ons Avondblad van 15 dezer. Hij had er op aan te merken, dat de afkeuring van het ontwerp niet scherp genoeg was. Maar als men goed leest . . . , voerden wij er tegen aan. Ja, erkende de architect, als men goed leest, maar het publiek leest zoo slecht. Dan moet het toch al heel slecht lezen, meenden wij.

Tot onze verrassing behoort tot dit slecht lezende publiek ook de heer J. P. Mieras, redacteur van het Bouwkundig weekblad“.

Hierna volgt vrijwel in extenso hetgeen ik schreef in het B. W. nummer 44.

Naar aanleiding hiervan schrijft Prof. Brinckmann:

Op de uitvoerige bespreking, die mijn dagbladartikel in het Vaderland van 15 October in het Bouwkundig Weekblad heeft gevonden, zij mij een kort antwoord geoorloofd.

Na de openbaar gemaakte schetsen van het gebouw der Nederlandsche Handel-Maatschappij, die men gemakkelijk met een reeks uitgevoerde gebouwen van gelijken aard kan vergelijken, moet men wel tot de erkenning komen, dat de vormen van de Nederlandsche Renaissance hier decoratief en niet organisch aangebracht zijn. Voór ruim 300 jaar heeft men zulke bouwopdrachten niet gekend, het ontbreekt dien vormen dus bij een bouwwerk als dat voor de N. H. M. aan inwendige logica. Om die reden, alleen om die reden, laten zij zich wijzigen, derhalve ook vereenvoudigen. Waarom zou zoo een gevel niet de wijzigingen kunnen ondergaan, die zich in de Hollandsche bouwkunst van 1580 tot 1700 zonder beslissende verandering van de verhoudingen van het geheel hebben voltrokken? Ik kan me niet denken dat de heer Mieras in den decoratieven gevel een integreerend deel van het ontwerp ziet. Derhalve schijnt mij een wijziging „gering“ in verhouding tot de geheele bouwopdracht.

De heer Mieras vergeve me, dat ik, in weerwil van den ellendigen toestand van mijn land, daarmee een vergelijking maak. Wij hebben wel geen schoonheidscommissies, maar een „Bauberatung“, en deze heeft met beraad, aansporing, vakkundige discussie en wijzigingsvoorstellen zeer gunstig gewerkt. Ik heb juist door het lezen van het Bouwkundig Weekblad, dat ook voor mij zelf heeft open gestaan, de zekerheid, dat Hollandsche architecten gemakkelijk dezelfde opdracht kunnen volvoeren, en ik doe de redactie van het Weekblad het voorstel, eens als taak op te geven, die vooral aan jongere architecten stellig welkom zou zijn, het gevelontwerp om te werken met behoud van de door portalen en vensteropeningen bepaalde verhoudingen. Eerst de resultaten daarvan, in het Bouwkundig Weekblad opgenomen, kunnen over onze strijdige opvattingen beslissen. Noodig zou daartoe natuurlijk zijn, dat men de oplossing van het grondplan kent, gelijk ik in mijn artikel reeds heb aangegeven.

De heer Mieras is van meening, dat mijns inziens de toren moet verdwijnen of, zoo niet, met hergroepeerings van het gebouw, op een andere plaats komen. Ik heb me dan niet duidelijk uitgedrukt. Aangezien ik die laatste oplossing voor onmogelijk houd, indien niet het geheele ontwerp terzij wordt gelegd, is het mijns inziens beter, dat de toren wegblijft.

De kern van mijn betoog, de uitwerking van het gebouw in het stadsbeeld, gaat de heer Mieras eigenlijk voorbij. Hier zij de opmerking aan toe gevoegd, dat in de geheele kwestie een ongebreideld individualisme, dat zelfs niet altijd door politiek liberalisme zal worden verdedigd, staat tegenover een democratische gezindheid, die een monumentaal openbaar gebouw als een aangelegenheid van het algemeen beschouwt. Een bouwwerk kan men niet uit den weg gaan; staat het er eens, dan is het, het eigendom van de geheele burgerij. Om die reden heeft ook het algemeen belang bij zijn verschijning. Als vreemdeling zou ik me, zonder er toe te zijn aangezocht, nooit over de zaak hebben uitgelaten. Schriftelijk en mondeling heeft men mij echter laten

blijken, dat ik met mijn meening, die ten slotte slechts theoretische waarde kan hebben, niet alleen sta.

Dat ik voor echte architektonische scheppingen den grootsten eerbied heb — hier was alleen de vraag aan de orde of een krachtig aangevallen ontwerp, dat geen geniaal scheppingswerk is, nu tot de uitvoering eenmaal was besloten, kon worden verbeterd — kan de heer Mieras in al mijn geschriften lezen, nog geheel daargelaten, dat ik zelf ook niet slechts theoreticus ben.

Ik besluit met den heer Mieras mijn persoonlijke hoogachting te betuigen, die ook door de in een zakelijke discussie ongerechtvaardigde opmerking aan het slot van zijn artikel niet is verminderd.

A. E. BRINCKMANN.

Met volle waardeering van de opvatting van Prof. Brinckmann over architectuur, moet ik niettemin bekennen, zijn inzicht niet te deelen. Juist omdat ik in den gevel van het betrokken ontwerp geen integreerend deel van het ontwerp zie, veroordeel ik het. Ik ken geen speciale „gevelarchitectuur”, annex aan een bepaald bouwwerk. Een bouwwerk is één geheel met den gevel. Het zijn nooit de beste architecten geweest die hun kracht zochten in „gevelarchitectuur”; wel zijn er geniale decorateurs onder geweest, wier werk ik zeer bewonder.

Voor het door Prof. Brinckmann geopperde denkbeeld om met behoud der platte gronden verschillende geveloplossingen te fantaseeren, gevoel ik niets, omdat het experiment met mijn opvatting over architectuur geheel in strijd zou zijn en bovendien, nu de beslissing over het uitvoeren van het project gevallen is, tegenover de architecten niet zeer gelukkig. Ik beloof echter Prof. Brinckmann, aangezien ik niet alléén de redactie voer, de Comm. van Redactie van het Bouwkundig Weekblad niettemin zijn voorstel voor te leggen.

En thans nog een woord over mijn slechte lezen. Ik heb over het bewuste artikel, met eenige architecten — waaronder niet de eerste de beste — gesproken. Ze hadden er op aan te merken dat de afkeuring van het ontwerp niet scherp genoeg was en dat hoe beter ze het lazen hoe minder duidelijk het werd. Nu de redactie van „Het Vaderland” verklaart, dat Prof. Brinckmann wél scherp is geweest in zijn afkeuringen, blijf ik het betreuren, dat dit ook aan het slecht lezende publiek niet absoluut duidelijk is gebleken. Want niet alleen heeft het woord van Prof. Brinckmann nu zijn doel voor een groot deel gemist maar het is door zijn ook hier te lande erkende autoriteit ook een steun geworden van het „ongebreidelde individualisme”, wanneer dit weer op een nieuwen aanval op de bouwkunst zint.

J. P. M.

BOEKBEOORDEELINGEN.

Where the great city stands, a study in the new civics by C. R. Ashbee. Een boek dus, dat niet bepaald architectuur behandelt, maar slechts aanroert, welke coördinatie er bestaat tusschen een te verwachten groote architectuur en de samenleving. In een enkel woord samengevat, is het de bedoeling, aan te toonen, dat alleen door vereenvoudiging van het persoonlijk leven, in een democratische maatschappij openbare grandeur mogelijk is.

De tegenwoordige groote stad wordt die van de lushangers genoemd. Eigenlijke dorpen zijn in Engeland onmogelijk, zij verliezen hun dorpskarakter al lang voor ze door de groote steden worden opgeslokt.

Het is interessant een Londenaar, die zelf de gebreken van city en suburban life ondervonden heeft, te hooren spreken.

Voor de verwerkelijking van een groote-stads idée worden evenwel slechts zeer vage lijnen aangegeven, die uitgaan van de verbetering van het communale leven, waarbij natuurlijk ethische beschouwingen op den voorgrond treden. Ten slotte heet

het, met een aanhaling van Oscar Wilde, dat Engeland nooit een geciviliseerde staat zal worden, voor het bij de andere dominions ook nog die van Utopia gevoegd zal hebben. Een boek, geschreven door een enthousiast, dat zich prettig laat lezen; de stof is gegroepeerd om een tiental axioma's, waarvan we er een citeeren.

Man's control of mechanical power has yet to be made effective. The making it effective is not only a matter of intervening or exploiting new processes, it is the discovering of means whereby mechanical power shall be best used in the public service — in other words, how it shall be "socialized", and not merely used to enable men to exploit each other. As Hellenic civilization made the gentleman with the aid of the slave, so we may make the gentleman with the aid of the machine.

Van heel anderen aard is een tweede werkje: *Naturbauweisen van Alfons Anker.* Het is uitgegeven in opdracht van het Reichsverband zur Förderung sparsamer Bauweise, en houdt rekening met de ijzeren noodzakelijkheid voor onze oostelijke naburen, om spaarzaam om te springen met alles, wat maar eenigszins waarde heeft. Kleibouw en pisébouw worden er in behandeld. Er is kleistampwerk in Duitschland gemaakt, dat de eeuwen getrotseerd heeft. De moeilijkheid bestaat in het handig aanbrenge van de stampwanden, het bevestigen van de kozijnen en het ongevoelig maken voor water van de buitenmuren.

Voor al deze dingen geeft het boekje praktische aanwijzingen.

Op dezelfde manier wordt het piséwerk van kalk en zand behandeld, benevens verschillende soorten leemwanden op stroo en rijs, zooals ze ook voor eenvoudige bouwwerken in ons land worden toegepast. Het zou ook niet oninteressant zijn, hier eens een proef te nemen met dergelijke bouwwijzen; in dit Deutsche boekje worden zeer zakelijk de voor- en nadeelen van de verschillende constructies besproken.

GOEDKOOPER BOUWEN DOOR PRODUCTIE-COÖPERATIES.

Mr. H(endriks) deelt in het jongste nummer van „De Aannemer”, van 9 November, den uitslag mede van een te Haarlem gehouden aanbesteding waarbij de Coöperatieve Bouwersbond het cijfer van 3 millioen, waar beneden 11 van de 16 aannemers inschreven, met f 560.691,— overschreed.

Het is niet ondienstig de hieraan geknoopte beschouwing van Mr. H. hier op te nemen.

De architecten staan tegenwoordig vaak in een moeilijk parket, bij de vraag, op welke wijze zij hun werken zullen uitvoeren.

Financiële, sociale, politieke overwegingen zijn hierbij een rol gaan spelen.

En hoewel het een gelukkig verschijnsel kan worden genoemd, dat niet meer het financiële belang alleen den doorslag geeft, welk stelsel zal worden gevolgd, zullen de daarnaast geldende argumenten en gevoelens vooral in den woningbouw nog niet uitsluitend beslissend op de keuze mogen werken, zoolang de financiële zijde van het woningvraagstuk de donkerste zijde is.

Mr. H. schrijft:

„De klachten over de enorme stijging der bouwkosten zijn tegenwoordig niet nieuw meer. Telkens en overal hoort men ze — en met reden. De buitengewone stijging der materiaalprijzen en vooral de zeer belangrijke loonsverhoogingen van den laatsten tijd en de inkrimping van den arbeidstijd hebben in enkele jaren de bouwkosten driemaal, ja zelfs bijna viermaal hooger doen worden dan vroeger. Van hoe grooter invloed op dit duurder bouwen de eischen der werklieden zijn is heel gemakkelijk aan te toonen.

Eenerzijds de steeds hogere loonen. Bij een thans nog in uitvoering zijnd

bouwwerk te Alkmaar stegen bijv. de uurloonen van metselaars, timmerlieden en grondwerkers bij Collectief Contract vastgesteld binnen een tijdvak van 15 maanden 102 à 103 pCt. Anderzijds de vermindering van arbeidsduur en arbeidsprestatie. Vroeger werd per week 60 uur gewerkt, nu 45 uur. Een werk zal dus, zelfs al zijn het beschikbare aantal werkkrachten en de arbeidsprestatie der werklieden gelijk aan die van vroeger, noodzakelijk thans $\frac{1}{3}$ van den tijd langer duren dan vroeger.

Het is duidelijk, dat hierdoor ook de algemeene bedrijfskosten van den bouw: afschrijving op materiaal en hulpmiddelen, renteverlies, administratie-onkosten van toezichthoudend personeel, in den regel een vrij belangrijke factor van de aannemingsom, in evenredigheid moet stijgen.

Daarnaast is evenzeer de verminderde arbeidsprestatie van zeer groote beteekenis.

De bewering is zeer zeker niet overdreven, dat, althans in de groote steden — en ook in tal van kleinere plaatsen — de werklieden in zgn. daggeld vrijwel niets uitvoeren en alleen wanneer hun in „aangenomen werk” een vermeerdering van hun uurloon niet minstens 40 pCt. wordt gegarandeerd — bereid zijn eenigszins de handen uit de mouw te steken.

Waarom derhalve wederom een verhooging is gelegen van bijna de helft der thans reeds zoo geweldig gestegen uurloonen.

Terwijl ten slotte de kosten der verschillende sociale verzekeringen en uitkeeringen een belangrijke verhooging der arbeidsonkosten beteekent welke veilig op 1 à 2 pCt. der totale thans aan uurloon uit te betalen bedragen kan worden gesteld.

Van hoe geweldigen invloed deze factoren, welke binnen enkele jaren een stijging van meerdere honderden procenten der kosten van bij het werk te verrichten arbeid hebben veroorzaakt, op de totale bouwkosten is, behoeft hier nauwelijks nader betoog.

Het is dan ook een feit van algemeene bekendheid, dat niet alleen het geheele bouwbedrijf door deze steeds toenemende stijging der bouwkosten zeer groote belemmering ondervindt, maar met name de financiering van den door den staat gesubsidieerden woningbouw geheel dreigt te worden ontwricht.

Te Amsterdam bouwt men thans arbeiderswoningen welke, indien men althans op eenigzins redelijke wijze een geleidelijke terugbetaling der door rijk en gemeente verleende voorschotten zou willen verzekeren, straks een huur zullen moeten opbrengen van minstens 10 gulden per woning en per week.

Dat een dergelijke huur bij den huidige loonstandaard moeilijk van een gemiddelden arbeider kan worden gevorderd is wel duidelijk. Hoe dan echter de financiële administratie van dit woningcomplex sluitend te maken?

En zou men toch tot het heffen van deze, voor een arbeider inderdaad hooge, huur overgaan dan kan het eenige resultaat daarvan slechts zijn nieuwe eischen tot loonsverhoging en mitsdien steeds hogere bouwkosten en dus steeds duurder woningen. Een „circulus viciosus” derhalve waaraan niet is te ontkomen zolang men in deze richting blijft voortgaan.

Het behoeft voorzeker dan ook niet te verwonderen dat men den laatsten tijd herhaaldelijk uitziet naar middelen om aan dezen, inderdaad onhoudbaar wordenden toestand, een einde te maken en allerlei maatregelen overweegt, van welke men meent te mogen verwachten, dat zij een snelleren en goedkooperen woningbouw zullen bevorderen.

Wel verwonderlijk is het echter dat men zich daarbij niet richt tegen de hierboven geschetste oorzaken van het kwaad en met name de werklieden zelf er van tracht te overtuigen dat zij in hun eigen belang moeten terug komen van hun tegenwoordig streven naar korteren werktijd en steeds geringere arbeidsprestatie, daar toch alleen door langer en vooral harder werken het beoogde doel: snelle aanbouw van goedkoopere woningen kan worden bereikt, zonder dat dit de arbeiders zelf in hun inkomen ook maar in het minst zou schaden.

(Wordt vervolgd.)

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.— 's jaars. voor Indië en Buiteni. bij vooruitbet. / 12.50 Afz. Nos. / 0.25. fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 20 NOV. 1920. - No. 47.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Kerkje voor de Apostolische Gemeente te Scheemda. — Goedkooper bouwen door productie-coöperaties (vervolg en slot). — De omslag van het Bouwkundig Weekblad.

Mr. H. J. NIEBOER. †

Tengevolge van een ongeluk te 's-Gravenhage overleden de Heer Mr. H. J. Nieboer, die zich op het gebied van de volkshuisvesting hier te lande zeer verdienstelijk heeft gemaakt.

Mr. Nieboer, die 47 jaar oud werd, had sinds 1915 zitting in den Haagschen gemeenteraad. Den 1sten Juli 1919 werd hij tot lid van de Prov. Staten gekozen. Hij was voorts lid van de Socialisatiecommissie van de S. D. A. P., en tot 1919 secretaris van de Haagsche Gezondheidscommissie, als hoedanig hij toen wegens de toeneming zijner werkzaamheden ontslag nam. De overledene was ook lid en secretaris van de staatscommissie bij Kon. Besluit van 8 Januari 1919 ingesteld, en wier taak in artikel 1 der crisiswet van 1918 omschreven is. Verder stond de 's-Gravenhaagsche vereeniging voor gezondheidkolonies onder het voorzitterschap van Mr. Nieboer.

VOORDRACHTEN VAN ARCHITECT J. H. DE GROOT.

De architect J. H. de Groot zal aan de Rijks-academie voor Beeldende Kunsten alhier en aan de Academie voor B. K. en W. te Rotterdam, een cursus geven met het onderwerp: „Systematische ontwerpen en eenige tekortkomingen in onze systemen”. De Amsterdamsche leergang zal Vrijdagsavonds van 7 tot 9 uur plaats hebben in het gebouw der Academie. (Hbd.)

WIJZIGING VAN PUNT 7 VAN HET PROGRAMMA VOOR HET EXAMEN VOOR HET DIPLOMA VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER.

Op de jongste ledenvergadering is de volgende redactie van punt 7 van bovengenoemd programma aangenomen:

Bouwkundige berekeningen.

1. Bepaling van het zwaartepunt.
2. Samenstelling en ontbinding van krachten.
3. Berekening van steunpuntreacties, buigingsmomenten en afschuivende krachten bij eenvoudige statisch bepaalde balken.

4. Elementaire kennis van elasticiteit-spanning- en breuk. Berekening van traagheids- en weerstandsmomenten van rechthoekige doorsneden.

5. Bepaling der afmetingen van constructies, waarin trek, druk, buig en knikspanning optreedt, voorzover deze statisch bepaald of als zoodanig te beschouwen zijn.

6. Kennis van de functies van ijzer en beton in gewapend beton constructies.

7. Kennis van het gebruik van een bouwkundig-vademecum.

VIJZELSTRAAT EN MIDDEN-DAMTERREIN TE AMSTERDAM.

In hun memorie van beantwoording schrijven B. en W.:

Omtrent de bebouwing van de Vijzelstraat en het midden-Damterrein kan het volgende worden medegedeeld. Met den bouw aan het middenvak der Vijzelstraat is begonnen, terwijl de onderhandelingen in zake de terreinen aan de Vijzelstraat, gelegen tusschen Singel en Heeren-gracht, in een vergevorderd stadium verkeerden. Omtrent het Damterrein zijn onderhandelingen gaande met een ernstig reflectant (De Bijenkorf, Red.) Mochten de onderhandelingen tot een gunstig resultaat leiden, dan is een bebouwing van het terrein binnen niet te langen tijd te verwachten. Waar nu de materialen voor het op het terrein te stichten gebouw in hoofdzaak door het Rokin zullen moeten worden aangevoerd, is het om de gemelde reden en dus afgescheiden nog van de groote geldelijke offers, raadzaam het vraagstuk van de demping van het Rokin eerst onder de oogen te zien, zoodra het terrein is bebouwd. Het aanleggen van een tijdelijk plantsoen op het Dam-terrein achten B. en W. met het oog op de groote kosten, welke hieraan zijn verbonden, niet gewenscht. N.R. Ct.

EEN VOLKS-GEBOUW TE AMSTERDAM.

Ten aanzien van de stichting van een volksgebouw zijn, blijkens de memorie van beantwoording van B. en W., besprekingen met vertegenwoordigers van belanghebbenden (vak- en zangvereenigingen) gevoerd en zijn van dezen gegevens betreffende de gewenschte localiteiten verkregen. Het ligt in het voornemen, dr. Berlage, in wiens beide plannen voor de uitbreiding-Zuid een volksgebouw een hoofdmoment

uitmaakte, uit te noodigen, een voorloopig-ontwerp van een dergelijk gebouw te maken. Wat de exploitatie betreft, B. en W. zijn van oordeel, dat de kosten van stichting en exploitatie voor een groot deel uit de inkomsten zullen moeten gevonden worden, waartij men rekening zal dienen te houden met het gebruik, hetwelk voor gemeentedoelinden van het gebouw zal gemaakt worden.

N. R. C.

DE BOUWRAAD TE UTRECHT OVER BEZUINIGING.

De Bouwraad heeft een adres gezonden aan B. en W. van Utrecht naar aanleiding van het door den Raad genomen besluit om op den bouw der nieuwe gemeentelijke Fröbelschool aan de Boerhavenlaan een bedrag van ongeveer f 20.000 te bezuinigen.

Niet gaarne zou de requestant op eenigerle wijze voedsel willen geven aan de onder het publiek veel verspreide dwaling dat bezuiniging zou moeten leiden tot vermindering der architectonische waarde van een gebouw, of dat de schoonheid altijd veel geld moet kosten.

Echter heeft de ondervinding, in den loop der jaren bij verschillende min of meer analoge gevallen opgedaan, geleerd, dat de gewenschte bezuiniging dikwijls wordt verkregen door het plan, hetwelk te daar bevonden werd, eenvoudig te kortwieken op een wijze, waardoor de geur en fleur er geheel afgaat.

Zoo is het b.v. voorgekomen, dat men van een bestaand plan eenvoudig de kap verlaagde of geheel deed vervallen, waardoor het karakter van het ontwerp werd geschonden, zoo niet geheel te loor ging.

In het onderhavige geval zal dan ook de bezuiniging, naar het oordeel van den Bouwraad, bereikt moeten worden, niet door aan het dure plan te plukken, maar door een geheel nieuw plan op eenvoudiger grondslag op te zetten.

De bezuiniging zal dan gevonden moeten worden door een meer compacte indeeling, door vermindering van de afmetingen der lokalen, voor zoover dit met de bruikbaarheid is overeen te brengen en door het laten vervallen of inkrimpen van die lokalen, welke weliswaar wenschelijk, maar niet noodzakelijk zijn.

Daarnaast zal dan misschien nog bezuinigd kunnen worden door kostbaarder materialen door goedkoopere, maar even duurzame te vervangen; bijv. tegels door pleister of voegwerk, glas in lood door vensterglas enz. Daardoor zal de bouw soberder worden, maar het architectonisch karakter behoeft daar niet onder te lijden. Ook een met de soberste middelen opgetrokken gebouw kan door goede verhoudingen, kleur en stemming, een hooge architectonische waarde hebben. Het gemeentebestuur van Utrecht heeft door de onderwijsgebouwen, welke het in de laatste vijf

jaar heeft gesticht, getoond te zijn doordrongen van het besef, dat ook het waken over de aesthetische belangen der gemeenschap tot de roeping der overheid behoort.

KORT VERSLAG VAN DE LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. TE NIJMEGEN OP 13 NOVEMBER 1920.

De Voorzitter de heer Ir. A. Broese van Groenou deelde mee, dat er een actie zal worden gevoerd tot het verhoogen van het honorarium voor de werkteekeningen bij volkswoningbouw. Door de stijging der teekenenloonen is de bestaande toeslag à 25 pCt. op het percentage der tabel geheel onvoldoende geworden, zoodat een verhoogen ervan tot b.v. 100 à 125 pCt. thans billijk geacht kan worden. Voorts deelde de voorzitter mede, dat in de Schoonheids-Commissie te Ouderkerk aan den Amstel tot leden werden benoemd de heeren: Adr. Moen, M. J. E. Lippits en D. Heineke, als plaatsvervangende leden de heeren J. Molenaar, W. Noorlander en E. J. Kuipers.

Voor de Schoonheids-Commissie te Rijswijk werden benoemd de heeren J. C. Speelman en R. C. Mauve.

Deze commissies zijn eerst kortgeleden ingesteld. Behandeld werd een voorstel van het bestuur tot wijziging van het programma voor bouwkundig opzicht, wat betreft de kennis van bouwkundige berekeningen.

Aangenomen werd de honorariumregeling en tabel voor uitbreidingsplannen, zoodat deze indertijd werd opgesteld door een commissie, bestaande uit de heeren: Ir. Jos. Th. J. Cuypers, H. v. d. Kloot Meyburg en G. Versteeg. Deze honorariumregeling is gepubliceerd in het „Bouwkundig Weekblad“, jaargang 1920, no. 19 en 26.

Benoemd werden tot lid van de commissie van geschillen voor de honorariumtabel van de volkshuisvesting de heer J. Herman de Roos, tot leden van de nieuwe Schoonheids-Commissie van 's-Gravenhage de heeren Han Groenewegen, A. J. Kropholler en R. C. Mauve. Vervolgens werd gediscussieerd over de vermindering van het aantal loonklassen van de aangenomen salarisregeling van 3 op 2. Een beslissing hieromtrent werd aangehouden tot de volgende vergadering.

Voorts werd op voorstel van het bestuur besloten het lidmaatschap van den Bond Heemtschap op te zeggen en door wijziging van het huishoudelijk reglement de bevoegdheid van de Bureaux der Gewestelijke Kringen uit te breiden.

Na afloop van de vergadering brachten de aanwezigen een bezoek aan verschillende nieuwe en oude bouwwerken en gevels van de stad onder leiding van den architect Oscar Leeuw te Nijmegen van wiens werk o.m. het concertgebouw „De Vereeniging“ en het Rijks Museum „Kam“ in het bijzonder werden bekeken en door hem uitvoerig werden toegelicht.

KERKJE VOOR DE APOSTOLISCHE GEMEENTE TE SCHEEMDA.

De ontwerper van bijgaand plan is niet pretentius, noch in het overdadige noch in het sobere. En dit is het waarom hier het plan van dit kleine kerkje te Scheemda, wordt opgenomen.

De geringe beschikbare bouwsom zou voor vele jongere architecten een reder zijn geweest, den asceet uit te hangen, en te pronken met een irriterende soberheid. De Rouw heeft sterke beenen gehad om de weelde van het maken van een goedkoop kerkje te dragen. Uitgaand van de eenvoudige nutsvraag, kwam hij tot een gebouwtje dat aan de eischen ten volle beantwoordend, toch iets meer werd, door een zuivere benadering van de begrepen ruimte. Van vreemde smetten vrij, werd het gebouwtje geteekend in alle simpelijkheid, die strookte met de opgaaf, de plaats en vooral met het eigen gemoed.

Hoe vaak wordt dit laatste geweld aangedaan en gewrongen door de zucht vooral iets moois te willen maken.

Wellicht komen er van de Rouw spoedig meer werken, waarin wij hopen het zuivere in dit gebouwtje terug te vinden.

J. P. M.

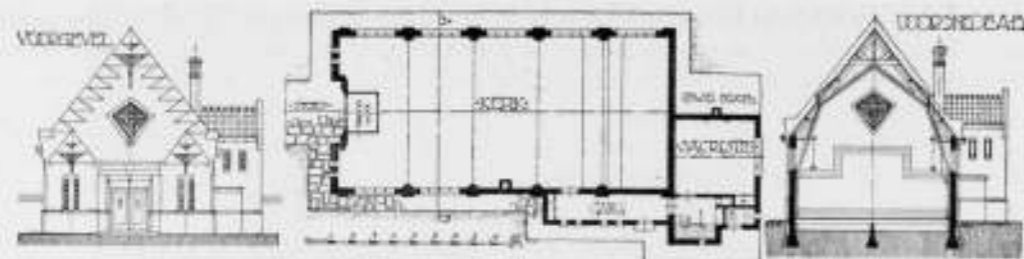
De volgende bijzonderheden van dit kerkje zijn nog te vermelden:

Tot de kerkruimte geeft een, in deze ruimte uitgebouwd, tochtportaal toegang. Links hiervan bevindt zich de doopvont, rechts is een kleine boekenkast geplaatst voor kerkelijke literatuur. Beide ruimten zijn in den voorgevel tot uitdrukking gekomen door de kleine uitbouwen.

De geheele kerkruimte is door een houten kapconstructie overdekt, die voor het grootste gedeelte door een betimmering van hetzelfde materiaal aan het oog is onttrokken. Aan het einde van de kerkruimte geven enkele treden, die over de geheele breedte doorloopen, toegang tot een verhooging waarop het altaar is geplaatst.

De wanden zijn in een gele kleur gepleisterd en aan de bovenzijde, als overgang naar de houten kapconstructie, afgedekt door een eenvoudige betimmering.

De achter het kerkgebouwtje ontworpen sacristie is door middel van een aangebouwde gang met de kerkruimte verbonden. Deze gang eindigt in een kleine vierkante ruimte, waarin zich de deur van de sacristie bevindt en waarin tevens een houten trap is ontworpen, die naar een kleinen brandstoffenzolder, boven de sacristie, voert.

KERKJE TE SCHEEMDA.

De bovengenoemde kapbetimmering is geëlied en gevernist, de nog zichtbaar gebleven zijnde spant-onderdeelen zijn, evenals het overige houtwerk, in een mat grijsblauwe toon geschilderd.

De ramen in de zijgevels zijn bezet met eenvoudig glas in lood, terwijl voor de ruitvormige ramen in den voor- en den achtergevel, glas in lood werd ontworpen met symbolisch ornament.

Voorloopig zal men zich in verband met de groote uitgaven nog behelpen met de bestaande kerk-meubelen, waardoor het interieur — jammer genoeg — niet geheel tot zijn recht komt.

Het kerkje is in eigen beheer uitgevoerd, de bouwkosten bedroegen ongeveer f 19950.—

GOEDKOOPER BOUWEN DOOR PRODUCTIE-COÖPERATIES.

Vervolg van blz. 264. Slot.

Integendeel, men zocht het kwaad in een geheel andere richting, in de huidige wijze van aanbesteding. Men tracht den aannemer uit te schakelen alsof hij de oorzaak ware van deze moeilijkheden en alleen door zijn verdwijnen uit het bouwbedrijf de zoozeer gewenschte verbetering kan worden verkregen.

De bouwgiilden van den heer Keppler te Amsterdam; de onlangs — ondanks de felle daartegen door tal van organisaties, waaronder ook onze bond, gevoerde actie — te 's-Gravenhage opgerichte Haagsche Aanneming-maatschappij, de mooi schijnende systemen van den heer Kalleveen te Utrecht, het zijn alle uitingen van datzelfde beginsel: door uitschakeling van den aannemer te geraken tot sneller en goedkooper bouwen.

Is dit streven juist? Zal dus in afzienbaren tijd werkelijk een verbetering kunnen worden verkregen?

Wij gelooven er niets van — Integendeel!

Evenals de N. V. Centrale Bouwmaterialen Voorziening — de bekende C. B. V. — tot nu haar doel: goedkoopere materialen te leveren, geheel is voorbijgeschoten en als eenig resultaat heeft gehad, dat in den regel voor materialen van inferieure kwaliteit tegen hooge prijzen en met ergerlijke leveringsvoorwaarden een afzetgebied gevonden kon worden, zoo zullen ook de verschillende al of niet met overheidssteun op te richten productie-coöperaties, waarvan men in zekere kringen nu eindelijk uitkomst verwacht, slechts tot een steeds verdere stijging der bouwkosten kunnen leiden. Om de eenvoudige reden dat — hoe fraai alles in theorie ook moge schijnen — het onmiddellijk praktisch nut ervan voor verreweg het meerendeel der werklieden — en vandaar hun sympathie voor deze instellingen — slechts bestaat in de mogelijkheid om, zonder meerdere inspanning, hun inkomen te vergrooten.

En sneller bouwen? Wij hebben ons destijds, bij de bespreking der plannen van den heer Van Kalleveen ten aanzien van dit punt reeds aan enkele voorspellingen gewaagd. Het blijft onze opvatting dat, zolang niet in het verantwoordelijkheidsgevoel

der arbeiders zelf een zeer belangrijke wijziging komt, ook in dit opzicht van de productie-coöperaties geen heil is te verwachten. De toekomst zal dit wel nader uitwijzen.

Hoe zal die toekomst voor de aannemers zijn?

Geven de nieuwe instellingen, welke men thans ziet ontstaan — de productie-coöperaties en bouwgiilden van werklieden — inderdaad voor den aannemer, den particulieren bouwondernemer, aanleiding tot ongerustheid?

In een enigszins onvriendelijk gesteld, niet ondertekend artikel in *De Bouwwereld* (redacteur de heer J. H. W. Leliman) aan het adres van den Bond — op welk artikel wij wellicht binnenkort nog wel eens nader terugkomen — vinden we daarover de volgende beschouwing:

„Andere krachten kwamen naast den aannemer op. Hij stuit op *krachtige concurrerende organisaties*. Met deze moet temeer rekening worden gehouden, omdat zij gebaseerd zijn op mooi klinkende ideeën, die in den geest des tijds liggen.

Dat mogen voor een groot deel holle frazen, leege leuzen zijn, doch men kan ze voorloopig niet wegcijferen. Onder die leuzen wordt echter het *bestaansrecht van den aannemer ontkend*, hij moet *als factor worden uitgeschakeld* uit de productie in het bouwbedrijf.”

Aldus deze anonime schrijver: de aannemer heeft te doen met „krachtige concurrerende organisaties”, — hij moet als factor worden uitgeschakeld”.

Is het gevaar voor die concurrentie en die uitschakeling van den aannemer inderdaad aanwezig? In bovenstaande, enigszins theoretische beschouwingen toonden wij aan dat o.i. dit gevaar niet bestaat.

Tot slot een vrij sprekend feit waardoor onze stelling niet onaardig wordt ondersteund.

Te Haarlem werden onlangs door een woningbouwvereniging 318 arbeiderswoningen aanbesteed welke zullen worden uitgevoerd onder leiding der architecten Kuipers en Ingwersen. Aan deze aanbesteding namen verschillende aannemers deel en ook ééne productie-coöperatie: de Coöperatieve Bouwersbond.

Bij de opening van de bus kwamen de navolgende inschrijvingen voor den dag:

H. L. Zeil	f 3,064,994	H. Hillen	f 2,654,000
L. v. d. Valk	3,125,000	D. Briun	2,965,000
C. Briller	2,908,000	J. v. Liempt	2,894,000
Chr. Boon	3,070,000	Tunnissen & Sambeek	2,686,564
H. Bikker	2,742,800	Kleijn en Winter	2,732,000
Aten en Cruson	2,998,000	Cobelens	3,300,000
J. Wichers	2,893,000	Thomas Challa Meijer	2,647,900
H. Tertage	3,020,200	J. v. d. Vlugt	2,697,450

En bovendien de Coöperatieve Bouwersbond met een cijfer van zegge f 3,560,691.

Van de 16 aannemers, die inschreven, bleven dus 11 beneden de drie miljoen. De Coöp. Bouwersbond overschreed dit bedrag echter met niet minder dan f 560,691, nogal een verschil van eenige beteekenis. Een verschil met den laagsten inschrijver bovendien van bijna één millioen gulden of bijna 40 pCt. der geheele bouwsom!

We behoeven hieraan niet veel toe te voegen. Slechts de opmerking dat, wanneer de vakcoöperaties dit voorbeeld van haar Haarlemsche zuster volgen, de aannemer voor de concurrentie van deze instellingen voorloopig nog niet al te ongerust behoeft te wezen en zijn „uitschakeling uit de productie van het bouwbedrijf” nog wel niet zoo'n vaart zal loopen!

DE OMSLAG VAN HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Zooals destijds door de Redactie werd medegedeeld, was het de bedoeling de tegenwoordige omslag slechts als een voorloopig redmiddel te beschouwen. Een definitief ontwerp was toen in de maak.

Het is echter gebleken dat er omstandigheden waren die verhinderden dat dit ontwerp tot uitvoering zou komen. Zodoende doen wij het nog steeds met den voorloopigen omslag, waaraan we langzamerhand — het is al de 47ste verschijning van ons kuische blanke velletje — beginnen te wennen.

Eerlijk gesproken bevat deze voorloopige omslag de Redactie wel en wat haar betreft, zou hij nog best eenige jaren mee kunnen, totdat zich in de toekomst in den B. N. A. een algemeene richting — b. v. een geesterichting — heeft geopenbaard, die gemanifesteerd zou kunnen worden in de uiterlijke verschijning van zijn weekblad. Zoo iets is al meer gebeurd.

Het kan echter zijn dat de leden van den B. N. A. dit bekoorlijk visioen niet deelachtig zijn en anders willen. De Redactie geeft haar opvatting, hoewel niet graag, dan toch voor beter en zal gaarne haar oor leenen aan andere opvattingen, die er in den B. N. A. zouden kunnen bestaan over den omslag van dit blad.

Zij verwacht natuurlijk geen ontboezemingen van malcontenten, maar, waar zij zelf met een scherp omlijnd plan — duidelijk gemanifesteerd in den bestaanden omslag — is voor den dag gekomen, zal zij alleen practische wenschen en raadgevingen, hetzij in den vorm van schetsen of aanwijzing van ontwerpers of anderszins, in overweging kunnen nemen.

Zij geeft gelegenheid tot 1 December a.s. om deze kenbaar te maken.

De Redactie.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ, MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bar. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.— 's jaars. voor Indië en Buiteni. bij vooruitbet. / 12.50 Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 27 NOV. 1920. - No. 48.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Algemeene beschouwingen. — De resultaten van het laatst gehouden examen voor Bouwkundig Opzichter in 1920.

LEDENVERGADERING OP DINSDAG 7 DECEMBER 1920 TE AMSTERDAM.

Ter voldoening aan de desbetreffende bepalingen der statuten, zal, in verband met de aanhangig zijnde wijziging van het Huish. Reglement een ledenvergadering worden gehouden op Dinsdag 7 December a.s. des n.m. 2 uur in het Bureau van den B. N. A. Weteringschans 102 te Amsterdam.

Agenda:
Wijziging van het Huishoudelijk Reglement. Voorgesteld worden de volgende nieuwe en gewijzigde redactie:

Toevoegen aan § 14.
In de in de maand December te houden vergadering, zullen de afgevaardigde bureauleden der Gewestelijke Kringen tegenwoordig zijn, ten einde de jaarverslagen der Kringen toe te lichten en den algemeenen gang van zaken in den Bond te bespreken.

Toevoegen § 26, 1e alinea: behalve voor aangelegenheden binnen het gebied van den betreffenden kring, en alleen met bijzondere machtiging van het Bestuur of, in urgente gevallen van den Voorzitter of den waarnemenden Voorzitter.

Toevoegen aan § 28.
Dit Jaarverslag wordt zoo tijdig vastgesteld, dat het behandeld kan worden in de vergadering van het Bestuur met afgevaardigde bureauleden, bedoeld in § 14 laatste alinea.

Invoegen als § 28 a:
In urgente gevallen kan het Bestuur van den Kring, of kunnen een of meer leden in samenwerking of in overleg met het bureau een advies aan het Bestuur inzake eene aangelegenheid van plaatselijken of algemeenen aard uitbrengen, zonder dat in een daarvoor belegde vergadering is behandeld geworden. Om als advies van den Gewestelijken Kring te gelden, moet het de sanctie van een later te houden vergadering verwerven; tot zoolang blijft het advies voor de persoonlijke

verantwoording van diegenen, die eraan hebben medegewerkt, doch wordt door het Bestuur beschouwd en behandeld als een stem uit den betrokken Kring.

EXAMENS BOUWKUNDIG OPZICHTER-BOUWKUNDIG TEEKENAAR 1920.

Onderstaand is ontleend aan het verslag dezer Examens, uitgebracht aan Z. Ex. den Minister van Onderwijs:

„Nu de gevolgen van den oorlogstoestand zich niet langer in ernstige mate op den loop dezer examens doen gevoelen, was te verwachten, dat ditmaal weder een groot aantal kandidaten zich zouden aanmelden, welke verwachting het bevredigend resultaat had, dat 203 personen zich opgaven voor deelneming aan het examen voor Bouwkundig Opzichter en zes personen voor het examen Bouwkundig Teekenaar. Van deze kandidaten trokken zich eenige vóór of gedurende het examen terug, zoodat de Commissie aan het eind der examens ten slotte te oordeelen had over 183 kandidaten Bouwkundig Opzichter en 5 Bouwkundig Teekenaar. Deze resultaten werden door de Commissie als gunstig beschouwd; de kennis door de kandidaten op de examens aan den dag gebracht, was in het algemeen niet onbevredigend, zoodat het der Commissie verheugde een betrekkelijk zoo aanzienlijk aantal diploma's te kunnen uitreiken. Percentsgewijze is deze uitkomst gunstiger dan het voorafgaande jaar, was toen het verhoudingsgetal tusschen gediplomeerde opzichters en deelnemende kandidaten ongeveer $\frac{1}{2}$, ditmaal was dit getal ongeveer $\frac{2}{3}$.

Wat het diploma Bouwkundig Teekenaar aangaat, vermocht de Commissie in het jaar 1919 slechts aan een kandidaat dit diploma uit te reiken, bij het afgelopen examen bleek zij in staat te zijn alle 5 de kandidaten die aan het examen hebben deelgenomen te diplomeeren. In hoeverre dit resultaat een gevolg is van den eenigszins gewijzigden vorm van exameneeren dezer kandidaten is thans nog niet vast te stellen; in ieder geval stelt de Commissie zich voor in dezen op den ingeslagen weg voort te gaan, waarvoor bereids een gedeeltelijke wijziging van het programma voor het examen Bouwkundig Teekenaar in behandeling is genomen.

Wat de wijze van exameneeren betreft zooals

deze sedert enkele jaren wordt gevolgd, namelijk de splitsing der schriftelijke en mondelinge examens en het afnemen dezer laatste in groepen van een beperkt aantal kandidaten, meent de Commissie te mogen opmerken, dat deze werkwijze bij voortdurende blijft voldoende en ook voor de kandidaten de meest gunstige vorm van examen doen is. Er is reeds eenige malen van de zijde der examinandi getracht den uitslag der examens vervroegd te krijgen, in verband met het miader aangename voor een kandidaat om lang in het onzekere omtrent den uitslag van zijn examen te blijven en veelal ook voor andere belangen. Hoewel de Commissie geenszins de belangen der kandidaten in dezen over het hoofd ziet, is er toch nog geen weg gevonden om aan dit verlangen te voldoen. Dit vraagstuk stuit af op de moeilijkheid om dan telkenmale een eindvergadering te houden na afloop van het examineren van enkele groepen, bijvoorbeeld wekelijks, en dit is onmogelijk om redenen van financieelen aard. De grondbeginselen voor het verlenen van een diploma zijn gelegen in de beslissing van alle examinatoren over de kandidaten en zoolang dit stelsel wordt gehandhaafd, kan in den gang van examineren en diplomeren geen verandering worden gebracht."

AMSTERDAMSCHESCHOOONHEIDS-COMMISSIE.

De vorige week vergaderde de Amst. S. C. voor de honderdste maal.

De voorzitter J. Gratama opende deze bijeenkomst met eenige toepasselijke woorden, waarin hij memoreerde wat de Commissie in haar zovleerjarig bestaan reeds had meegemaakt: dikwijls wrijving met belanghebbenden, soms ook met de overheid, doch ten slotte, als resultaat, kon toch een merkbare verbetering in het aanzien der nieuwgebouwde buitenwijken geconstateerd worden.

Nadat nog de aangename samenwerking met de afd. Bouw- en Woningtoezicht was herdacht en den ijverigen permanenten secretaris der Commissie, mr. Rosenboom, een souvenir was aangeboden, werd het verdere deel van den avond besteed aan het onderzoek der plannen tot fusie met de Commissie voor het stadsschoon, welke plannen binnenkort bij de Vereenigingen die de kandidaat-leden aanwijzen, moeten behandeld worden.

Komt deze fusie tot stand dan zal een verdeling van den arbeid der S. C. over meerdere sub-commissies kunnen plaats vinden, welke verdeling urgent wordt, wanneer met het inwerkingtreden van de herziene verordening op het bouwen, voortaan alle bouwplannen, ook die voor de binnenstad, aan de goedkeuring der Schoonheidscommissie zullen worden onderworpen.

DE GEMEENTELIJKE BEZUINIGING.

Amsterdam, 18 Nov.

"Naar wij vernemen zullen voortaan alle teekeningen, de gemeentelijke bouwplannen betreffende, door den gemeentelijken inspecteur van Bezuiniging worden nagezien, alvorens tot uitvoering dier plannen wordt overgegaan.

De aanleiding tot dit besluit van B. en W. moet, naar ons werd medegedeeld, gelegen zijn in het feit, dat op last van den wethouder voor het Onderwijs door den dienst van Publieke Werken plannen waren opgemaakt voor den bouw van twee scholen, die o.a. elk een aula hebben en dan ook op groote kosten komen te staan. Waar de dienst van P. W. zeer geruimen tijd aan deze plannen heeft gewerkt en het maken van nieuwe plannen wederom groote kosten met zich zou brengen, hebben B. en W. den voorgestelden bouw dezer scholen ditmaal goedgekeurd, doch zij hebben tevens bepaald, dat voortaan alle bouwplannen den inspecteur van bezuiniging moeten passeeren."

Bovenstaand, aan „de Telegraaf" ontleend, bericht zal zeker niet nalaten de belastingbetalende burgerij het geruststellend gevoel bij te brengen dat het met de gemeentelijke zuinigheid ernst gaat worden.

De inspecteur van bezuiniging zal voortaan alle bouwplannen hebben na te zien, alvorens tot uitvoering wordt overgegaan! De plannen zullen dus eerst geheel uitgewerkt worden — gelijk ook met de beide dure scholen schijnt te zijn geschied. — en wanneer dan blijken mocht dat ze voor bezuiniging in aanmerking komen . . . wel, dan zal men ontdekken dat het maken van nieuwe plannen wederom groote kosten met zich zou brengen (plus nog de kosten van het onderzoek op de zuinigheid) en zal men voor ditmaal . . .

Intusschen zal de zuinigheidsinspecteur niet over gebrek aan werk te klagen hebben. Alleen reeds voor de afd. Publieke Werken alle bouwplannen met derzelver bestekken, berekeningen en begrotingen te moeten onderzoeken, is voorwaar geen kleinigheid. Indien het bericht bevestigd wordt, zullen we wel spoedig vernemen dat de inspecteur voor dat deel van zijn taak een te speciaal bouwkundig bureau heeft ingericht en op het eind van het jaar krijgen we misschien te hooren wat de zuinigheid wel gekost heeft — waarmee we maar zeggen willen, dat men zich niet te vroeg moet blijmaken met den nieuwen koers.

Zou het niet beter zijn het streven naar bezuiniging te doen aanvangen bij den opzet der dingen? Of een aula bij een te bouwen school noodig is of niet, behoeft toch niet door een inspecteur van bezuiniging te worden uitgemaakt; het college dat dergelijke opdrachten geeft, kan daar het best zelf over oordeelen.

Gouverner c'est prévoir! en praten over zuinigheid is niet hetzelfde als economisch huishouden.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

We zijn in den tijd van de algemeene beschouwingen.

Deze zitten aan de dubbeltjes vast; aangezien echter deze dubbeltjes een innige gehechtheid vertoonen met alle roerende en onroerende, roerige en onroerige stoffelijkheden en onstoffelijkheden, loopen de huidige algemeene beschouwingen meer over deze laatste dan over de eigenlijke begrotingen, die ze algemeen beschouwen.

In het bouwvak kunnen natuurlijk algemeene beschouwingen dan ook aan alles vast worden geknoopt, zonder dat de beschouwer de keuze van zijn aangrijpingspunt ook maar eenigszins behoeft te argumenteeren.

Zonder opgaaft van redenen beginnen we daarom met Minister Aalberse, die in het bouwvak een belangrijke figuur is dank zij den woningnood en de daaruit voortspruitende misères. Minister Aalberse heeft het middel gevonden om uit den woningnood te geraken. In een der laatste kamerzittingen, die van 9 November j.l., kwam hij er mee voor den dag. Hij zei, dat de eenige manier om uit den woningnood te geraken, deze is, dat er snel en goedkoop en veel gebouwd zal moeten worden. Vooral zoo snel mogelijk!

Het is werkelijk opmerkelijk dat vóór hem, nog niemand op dit lumineuze idee was gekomen, dat niet alleen bijzonder oorspronkelijk, maar dat bovendien ook zoo juist, zoo precies juist is. De Kamer reageerde op dit schoone woord, zooals alleen de Kamer op schoone woorden kan reageren. En terwijl heel woninghervormend en woningbouwend Nederland zich opmaakte om den Minister te verrassen met een huldeblisk, in den vorm van een standbeeld, van 225 M³. inhoud, 's Ministers meest eigendommelijke kubiek, — waarvoor de Kring van Nederlandsche Beeldhouwers inmiddels het initiatief had genomen — komt het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam, op zijn 1431e vergadering roet in 't eten gooien, door een motie aan te nemen, waarin het protesteert tegen het weinige begrip der essentiele waarden der schoonheid in den volkswoningbouw en de middelen om daartoe te geraken, waarvan de Minister in zijn bekende circulaire van 31 Juli j.l. blijkt heeft gegeven.

Het hosanna is verstorven en de kruisiging met de geformuleerde bezwaren van het Bestuur van A. et A. staat den Minister van Arbeid te wachten.

Hoe heeft deze Minister, die zich over de oplossing van den woningnood zoo een scherp omlifnd eenvoudig practisch idee wist te formuleeren, zich vergrepen aan de middelen tot schoonheid en derzelver essentiele waarden?

Woningen, zegt de Minister, mogen 225 M³. inhoud hebben, maak je ze groter, dan kosten ze je meer; ik houd van lage gebroken kappen, grilligheid en gezochtheid verafschuw ik en dat is duur; schoonheid mag niets kosten. En wat de woningtypen aangaat, die zal ik voortaan zelf wel leveren.

Hiertegen nu zal het Bestuur van A et A. daartoe gedwongen door de 1431e vergadering van het Genootschap, geformuleerde bezwaren moeten inbrengen. Ik begrijp niet hoe. Het lijkt mij, dat de Minister de essentiele waarde der schoonheid juist goed heeft begrepen. Het woord van Goethe — was zijn huis groter dan 225 M³? — over beperking en meesterschap ligt hier toch kennelijk aan 's Ministers aesthetische opvattingen ten grondslag. En dat hij houdt van lage gebroken kappen, is zijn zaak. Als van het Bestuur van A et A. enkele leden minister waren — zoo iets is niet onmogelijk — kregen we misschien voorschrift voor hooge gebogen kappen, — maar bovendien raakt een lage gebroken kap niet de essentiele schoonheidswaarden van een volkswoning. Is de 1431e enz. bevreesd voor eenvormigheid, oh gruwel, door de aangeboden verzamelingen van woningtypen? Beethoven heeft 246 muziekstukken gemaakt op 21 thema's, welgeteld.

Daarbij had hij maar 7 noten tot zijn beschikking.

Met evenzoveel ministerieele woningtypen kunnen dan toch, de voor variatie vatbare bouwelementen nu eens zuinig op 20 schattende — met de liggende, staande, golvende, uitspringende, inspringende, overhoeksche, getande en behakte baksteenen, met de verticale, vierkante, horizontale, ronde, ovale, driehoekige, pijlvormige, polka- en fantasieruiten komt men al haast aan dit getal — minstens 738 verschillende woningen worden gebouwd! En een zelfde woningtype in Middelburg, Arnhem en Groningen, is toch ook niet hinderlijk. Victor de Stuers schreef destijds over de harmonie van het Koloniaal Instituut met de Muiderpoort, dat als men het Instituut ziet, men de poort niet ziet en omgekeerd Dat zal dan voor Middelburg, Arnhem en Groningen ook wel gelden.

Wij begrijpen de bezwaren niet.

Inmiddels zien wij de geformuleerde bezwaren, vermoedelijk steunend op een niet-economisch-dogmatisch wijsgeerig stelsel, met belangstelling tegemoet en komen onder de hand nog even terug op de uitspraak van den Minister van Arbeid, dat er vooral snel gebouwd moet worden.

Dezer dagen vertelde een architect mij, eens een groote, royale woning voor een rijken meneer te hebben gebouwd. Daaraan kwamen te pas: mevrouw, mijnheer, het bouwtoezicht en de aannemer.

Thans heeft hij het genoeg een eenvoudige werkmanswoning te bouwen, waaraan te pas komen: de Minister van Arbeid, en zijn collega van Financiën, de Afdeling Volkshuisvesting van het Departement van Arbeid, de Hoofd-Inspecteur van de Volkshuisvesting, de Inspecteur van de Volkshuisvesting, Gedeputeerde Staten, Gemeenteraad, Burgemeester en Wethouders, het veelkoppige Bestuur van een Woningbouwvereniging, het Bouw- en Woningtoezicht, de Woningdienst, de Gezondheidscommissie en de Schoonheidscommissie, terwijl hem thans nog de aangename kennismaking met het Bestuur van een Bouwgilde of van een Coöperatieve Arbeiders-Associatie, te wachten staat.

Hij vertelde met een gelukkig gezicht zelf lid te zijn van de Fabricage-Commissie, zoodat zijn project aldaar slechts veertien dagen is blijven hangen.

Intusschen vond hij zijn honorarium niet meer in overeenstemming met zijn gepresteerd arbeid. Hoe was het mogelijk. Toen hij dit echter aan de autoriteiten kenbaar maakte, keek iedereen den anderen kant op. De man heeft zich thans in verbinding gesteld met de „Commissie voor de Geschillen over het honorarium van architecten, voor bouwwerken voor woningbouwverenigingen en in het algemeen voor woningen voor de volkshuisvesting”. Snel bouwen. Wat? J. P. M.

DE RESULTATEN VAN HET LAATST GEHOUDEN EXAMEN VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER IN 1920.

Als secretaris van deze examens ben ik in staat geweest uit het groote aantal toegekende cijfers een overzicht samen te stellen van de resultaten van het examen, d.w.z. heb ik kunnen nagaan het aantal malen dat de verschillende waardcijfers in de diverse examenvakken zijn toegekend.

Statistisch nut heeft een dergelijk overzicht niet. Daarvoor zouden er meerdere over verschillende jaren noodig zijn. Ik heb de cijfers der jaren 1918—1919—1920 nagegaan, en vergeleken, doch uit deze cijfers is nog geen conclusie te trekken. Dit ligt voor de hand. Immers er zijn twee factoren, welke invloed uitoefenen op deze cijfers. In de eerste plaats de kennis van de kandidaten. In de tweede plaats de wijze van examineren door de examinatoren. Beide kunnen een overwegenden invloed hebben op het geheele resultaat.

Een analyse van elks invloed is wel mogelijk. Bekend zijn de namen der exami-

natoren, die de cijfers toekenden en bovendien is schriftelijk vastgelegd, wat zij hebben gevraagd. Deze gegevens om te werken tot statisch materiaal, waaruit conclusies zouden genomen kunnen worden, vorderde echter te veel tijd, dan mij daarvoor beschikbaar was, terwijl het bovendien twijfelachtig is, of het aantal jaren, waarop juist deze laatste gegevens verzameld zijn, voldoende is.

Toch meen ik dat een overzicht zooals dat hieronder volgt, ook zonder conclusies, zijn nut kan hebben. Een ieder kan dan vrijelijk zijn eigen conclusies trekken en daarmee bij opleiding van kandidaten of bij studie rekening houden.

In onderstaande lijst zijn aangegeven het aantal malen dat bij de volledig geëxamineerde kandidaten de cijfers 1, 2, 3, 4 en 5 zijn toegekend.

De beteekenis dier cijfers is: 1 slecht, 2 onvoldoende, 3 voldoende, 4 goed, 5 zeer goed.

SCHRIFTELIJK EXAMEN, PRACTISCHE VAKKEN *)

Cijfers.	1.	2.	3.	4.	5.	
Opmeten	—	30	94	63	9	malen toegekend.
Details kozijnen	10	54	99	29	4	-
Kapconstructie	3	90	64	33	6	-
Fundeering	29	95	40	29	3	-
Steenhouwwerk	15	77	78	21	5	-
Ijzerconstructie	3	54	99	29	4	-

SCHRIFTELIJK EXAMEN, THEORETISCHE VAKKEN.

Cijfers.	1.	2.	3.	4.	5.	
Opstel	5	56	79	46	10	malen toegekend.
Rekenen	11	73	49	42	21	-
Stelkunde	19	75	45	32	21	-
Meetkunde	19	61	87	29	—	-
Beschrijvende meetkunde	6	52	37	91	9	-

MONDELING EXAMEN, PRACTISCHE VAKKEN.

Cijfers.	1.	2.	3.	4.	5.	
Gas- en waterleiding	18	65	54	40	6	malen toegekend.
Rioleering en afvoer	16	59	51	46	11	-
Ijzerconstructie	8	76	62	33	4	-
Houtconstructie	2	23	91	59	8	-
Steen- en betonconstructies	8	48	61	41	25	-
Stucadoor- en schilderwerken	10	51	65	37	20	-
Dakbedekkingen enz.	5	44	76	49	9	-
Bouwmaterialen	3	40	63	69	8	-

*) Deze staat loopt over het volle aantal kandidaten, dat het schriftelijk examen meemaakte (196)

MONDELING EXAMEN. THEORETISCHE VAKKEN.

Cijfers.	1.	2.	3.	4.	5.	
Bouwkundige berekeningen	9	51	55	56	12	malen toegekend.
Begrootingen	2	29	71	75	6	-
Bouwwetgeving	1	26	80	65	11	-
Landmeten, waterpassen	5	39	56	53	30	-
Kennis van werktuigen	-	36	40	72	35	-
Eerste Hulp bij Ongelukken en beroeps- ziekten	-	21	92	62	8	-

Resulteerende is dus te constateeren, dat van het schriftelijk examen van de praktische vakken bij kapconstructie en fundering het waardecijfer voor onvoldoende (2) het hoogste aantal keeren werd toegekend (respectievelijk aan 90 en aan 95 candidaten); bij de vakken details kozijnen, ijzerconstructie, steenhoutwerk en opmeten, werd het hoogste aantal malen bereikt door het waardecijfer voor voldoende (3).

Bij al deze vakken, werd het waardecijfer voor goed (4) alleen bij opmeten, meer malen toegekend dan het waardecijfer voor onvoldoende (2). Wanneer men dit vak uitschakelt, kan dus het resultaat van dit gedeelte der examens in 1920 niet anders dan zeer middelmatig worden gekwalificeerd.

Bij de cijfers der schriftelijk theoretische vakken valt het volgende op te merken: Bij rekenen en stekunde is het waardecijfer voor onvoldoende (2) het meest toegekend, bij meetkunde en opstel viel het waardecijfer voor voldoende (3) het gunstigst uit; bij Beschrijvende Meetkunde was dit het cijfer 4.

Wat het technische gedeelte van het mondeling examen betreft, zien we, dat de 2 (het waardecijfer voor onvoldoende) het hoogste aantal malen is toegekend bij gas- en waterleiding, ijzerconstructie, rioleering en afvoer, terwijl dit cijfer een 3 was bij de vakken houtconstructie, steen- en betonconstructie, dakbedekking, stucadoor- en schilderwerk.

Bij gas- en waterleiding staat tegenover het hooge aantal cijfers (2) een vrij hoog aantal cijfers (4). In ditzelfde vrij gunstige geval verkeerden ook de vakken rioleering en afvoer, houtconstructie en dakbedekkingen.

Het vak „bouwmaterialen“ viel zeer gunstig uit, aangezien aan 69 candidaten een (4) en aan 63 candidaten een (3) werd toegekend.

Ten slotte de theorie-vakken op het mondeling examen.

Zeer gunstig blijkt het resultaat bij de vakken bouwkundige berekeningen, begrotingen, landmeten en waterpassen, werktuigen en gereedschappen (hoogste aantal malen het cijfer (4)); bevredigend is ook het resultaat van de vakken bouwwetgeving en Eerste Hulp bij ongelukken.

Het laagste cijfer (1) werd van alle vakken het meest toegekend bij het vak „funderingen“, aan 29 candidaten. Het hoogste cijfer (5) werd het meest toegekend bij het vak: Kennis van werktuigen en gereedschappen, 35 maal.

De theoretische vakken bij het mondeling examen vertoonden in 't algemeen betere cijfers dan de overige groepen.

J. P. M.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ, MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUYON & Co. Herderstraat 5. 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50. Afz. Nos. f 0.25. fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIEN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 4 DEC. 1920. - No. 49.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Gebouw van de Deventer Glasmaatschappij te 's-Gravenhage door J. P. M. — Algemeene beschouwingen door J. P. M.

LEDENVERGADERING OP DINSDAG 7 DECEMBER 1920 TE AMSTERDAM.

Ter voldoening aan de desbetreffende bepalingen der statuten, zal, in verband met de aanhangig zijnde wijziging van het Huish. Reglement een ledenvergadering worden gehouden op Dinsdag 7 December a.s. des n.m. 2 uur in het Bureau van den B. N. A. Weteringschans 102 te Amsterdam.

Agenda:

Wijziging van het Huishoudelijk Reglement. Voorgesteld worden de volgende nieuwe en gewijzigde redactie:

Toevoegen aan § 14.

In de in de maand December te houden vergadering, zullen de afgevaardigde bureauleden der Gewestelijke Kringen tegenwoordig zijn, ten einde de jaarverslagen der Kringen toe te lichten en den algemeenen gang van zaken in den Bond te bespreken.

Toevoegen § 26. 1e alinea: behalve voor aangelegenheden binnen het gebied van den betreffenden kring, en alleen met bijzondere machtiging van het Bestuur of, in urgente gevallen van den Voorzitter of den waarnemenden Voorzitter.

Toevoegen aan § 28.

Dit Jaarverslag wordt zoo tijdig vastgesteld, dat het behandeld kan worden in de vergadering van het Bestuur met afgevaardigde bureauleden, bedoeld in § 14 laatste alinea.

Invoegen als § 28 a:

In urgente gevallen kan het Bestuur van den Kring, of kunnen een of meer leden in samenwerking of in overleg met het bureau een advies aan het Bestuur inzake eene aangelegenheid van plaatselijken of algemeenen aard nitbrengen, zonder dat in een daarvoor belegde vergadering is behandeld geworden. Om als advies van den Gewestelijken Kring te gelden, moet het de sanctie van een later te houden vergadering verwerven; tot zoolang blijft het advies voor de persoonlijke verantwoording van diegenen, die er aan hebben

medegewerkt, doch wordt door het Bestuur beschouwd en behandeld als een stem uit den betrokken Kring.

RESTAURATIE NIEUWE-KERKTOREN TE DELFT.

Men schrijft ons uit Delft:

Er wordt ernstig gewerkt om zoo spoedig mogelijk aan te vangen met de restauratie van het onderste gedeelte van den Nieuwe-Kerkstoren, waarvan de plannen worden uitgewerkt door den Rotterdamschen architect Klijnen. De toren der Nieuwe Kerk is een der hoogste en mooiste in Nederland. Op 6 September 1396 is de eerste steen gelegd. Een eeuw later op 6 September 1496 waren kerk en toren voltooid, zij werden dus gebouwd in het bloeitijdperk der Gothiek hier te lande. Bij den kerkbrand in 1536 brandde de torenspits af, de zware klokken vielen naar beneden en het fraaie voorgevelraam werd vernield. Ten gevolge van het springen van een buskruitmagazijn in 1654 is het torengevel in puin gevallen.

Gedurende de jaren 1862 tot en met 1867 is f 56.500 besteed om het bovenste deel van den toren te restaureeren.

Op 29 September 1872 brandde de torenspits opnieuw af ten gevolge van het inslaan van het hemelvuur.

In 1876 werd hij weder opgebouwd. De toren met spits heeft een hoogte van 108.75 meter.

Sinds de buskruitram is het groote gewelf niet meer hersteld doch door een betimmering aan het oog onttrokken.

De opening van het voorgevelraam werd op een klein raampje na geheel dichtgemetseld, waardoor het benedendeel een zeer onooglijk aanzien heeft gekregen, zeker weinig geschikt voor den ingang der kerk waarin zich de grafkelder van ons Vorstenhuis bevindt en die jaarlijks door een groot aantal vreemdelingen wordt bezocht.

Eenige jaren geleden heeft de architect Van Gils aangegeven op welke wijze de toren het doelmatigst te restaureeren zou zijn. Hij stelde daarbij als eersten eisch dat de hoofdingangdeuren, vooral bij begrafenissen van leden van het Vorstelijk Huis geopend kunnen worden met verwijdering van het middenkalf. Verder meende hij dat een plan tot herstelling niet moet

bevatten alle mogelijke fantasieën, maar zoo getrouw mogelijk moet weergeven wat uit voorhanden bescheiden, boeken, prenten, beschrijvingen enz. van vroegere toestanden te putten is, zich aansluitende bij het zuivere karakter dat den oorspronkelijken bouwstijl kenmerkt.

Het voornemen bestaat thans de zoldering in het groote gewelf, waarop thans de trapbeweging van het orgel rust, weg te nemen en het gewelf in zijn oorspronkelijken toestand weder op te trekken; het orgel mechanisch in beweging te doen brengen en het geheel door een betimmering te maskeeren.

Het voorgevelraam dient weder in den geest van vroeger hersteld te worden, waardoor het portaal flink verlicht zal worden in plaats van het halfduister van thans.

De betimmering in het portaal zal mede verwijderd worden. De twee zijportalen links en rechts van den ingang, thans een paar onaanzienlijke deuren, moeten weggenomen, en met den hoofdingang tot een geheel worden gemaakt.

De oude, mooie doopkapel rechts van den ingang thans ingericht tot zandhok, dient te worden verhoogd, van vensters voorzien, het bouwvallig gewelf hersteld en het geheel een andere bestemming te worden gegeven.

Aan den buitenkant van den toren zal slechts de gewone restauratie van het metselwerk geschieden.

Eenige jaren geleden werden de kosten der restauratie geraamd op f 40.000, doch t zal nu wel wat meer vorderen.

Het rijk zal 50 pCt. en de provincie 25 pCt. der kosten vergoeden. De gemeente Delft zal echter ook een flinke som moeten bijpassen. (N. R. Ct.).

JUBILEUM VAN DEN NED. AANNEMERSBOND.

Op Woensdag en Donderdag 24 en 25 Nov. j.l. heeft de Ned. Aannemersbond zijn 25-jarig jubileum, met een tweedaagsche vergadering en verschillende feestelijkheden gevierd. Op Woensdag hield het Hoofdbestuur een receptie in een der zalen van Artis. Het Dagelijksch Bestuur van den B. N. A. maakte van deze gelegenheid gebruik het Hoofdbestuur namens den B. N. A. te complimenteeren.

JAARVERSLAG NEDERL. INSTITUUT VOOR VOLKSHUISVESTING OVER 1919.

Aan dit verslag ontleenen wij het volgende: „Ook in het afgelopen jaar zag het Instituut zich genoodzaakt op zeer bescheiden schaal zijn werkzaamheden te ondernemen. Immers de rijks-subsidie, waarop het bestuur had gemeend te mogen rekenen, werd niet verkregen (zie vorig jaarverslag) en diensgevolge bleven de financiën in kwijnenden toestand. Ondertusschen kwam hierin in den loop van het jaar eene gunstige wending, waarover beneden meer. Het bestuur vond hierin aanleiding om uitvoering te geven

aan een sedert lang gekoesterden wensch en tot het uitgeven van een tijdschrift te besluiten. In het najaar werd een commissie van redactie aangewezen, bestaande uit de heeren H. P. J. Bloemers, Mr. D. Hudig, Ir. P. Bakker Schut, Ir. J. H. Faber en Mr. H. J. Nieboer. Het duurde nog eenigen tijd voordat uitvoering aan het voornemen kon worden gegeven. In Februari 1920 kon echter het eerste nummer verschijnen.

De bestuursvergadering van 4 Januari 1919 stelde een commissie in om na te gaan of het mogelijk zou zijn te geraken tot meerdere eenheid in de bouwverordeningen. De heeren L. Cassell, C. N. van Goor, D. Heineke, Mr. D. Hudig, E. Kupers, Mr. H. J. Nieboer en A. Plate verklaarden zich bereid in deze commissie zitting te nemen. In den loop van het jaar werd de commissie nog uitgebreid met de heeren Z. Gulden, Dr. J. van Lonkhuyzen, M. J. Meyers en Jhr. A. H. Op ten Noort.

In het voorjaar van 1919 werd zooals bekead een Ontwerp voor een nieuwe Gezondheidswet ingediend. Het Instituut belegde ter bespreking daarvan een vergadering aan de hand van een inleiding, welke de Heer Mr. H. J. Nieboer vestrekte. Deze vergadering werd te Amsterdam gehouden en had een zeer geanimeerd verloop. Het ter vergadering behandelde is ter kennis van de Regeering gebracht.

Het voorontwerp tot herziening der Woningwet werd door de Regeering om advies in handen van het bestuur gesteld, een maatregel, waarvoor het bestuur Zijne Excellentie den Minister van Arbeid zeer erkentelijk is. Aangezien het advies op korten termijn werd verzocht, werd dit door het dagelijksch bestuur uitgebracht.

Met de centrale volkshuisvestingorganisaties in de belangrijkste landen werd contact verkregen. Verscheidene publicaties en tijdschriften kwamen door hun bemiddeling in ons bezit. Ten aanzien van buitenlandsche maatregelen in het belang der volkshuisvesting werden ten behoeve van het archief belangrijke bescheiden verkregen door bemiddeling van het Departement van Buitenlandsche Zaken, dat ons daartoe zijn zeer gewaardeerde medewerking verleende.

In Januari 1919 verzond het bestuur een adres tot de Tweede Kamer, naar aanleiding van het aanhangige wetsontwerp inzake bouwverbod langs rijkswegen.

Dit adres is als bijlage bij dit Jaarverslag opgenomen.

Van het bestuur van het Gezondheidscongres ontving het Instituut de uitnodiging mede te werken aan de tentoonstelling op het gebied der hygiëne, welke dat bestuur zich voorstelt in den zomer van 1920 te houden ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Congres. Als gevolg hiervan zal de afdeling Volkshuisvesting door het Instituut worden georganiseerd.

(Wordt vervolgd).

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRE MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buiteni. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIE: v. 1-6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 11 DEC. 1920. - No. 50.

INHOUD: OFFICIEEL GEDRUKTE. — BOUWKUNDIG GEDRUKTE. Landhuis te Bentveld. — De taak der nieuwe architectuur, door Theo van Doesburgh.

JAARVERSLAG NEDERL. INSTITUUT VOOR VOLKSHUISVESTING OVER 1919.

(Vervolg en slot.)

„De Commissie tot bestudeering van het vraagstuk Groot Amsterdam verzocht het bestuur een vertegenwoordiger in die commissie aan te wijzen. Dit geschiedde. De voorzitter werd daartoe aangewezen.

Eenzelfde verzoek bereikte ons van het Geldersche Genootschap tot Bevordering en Instandhouding van de schoonheid in stad en land. Ook aan dit verzoek werd gevolg gegeven. De heer Mr. A. J. A. A. baron van Heemstra vertegenwoordigt hierin het Instituut.

Toen aan het bestuur uit het voorontwerp tot herziening der Woningwet bleek dat het instellen van diensten van bouw- en woningtoezicht ook voor kleine gemeenten zou worden verplichtend gesteld, meende het een commissie te moeten instellen ten einde na te gaan of het niet wenschelijk was de sociale voorbereiding van deze ambtenaren voor hun taak te bevorderen, en zoo ja, op welke wijze dit zou kunnen geschieden. Aangenomen immers mocht worden dat wel personen zouden zijn te vinden, welke voldoende technisch voor deze taak zouden zijn onderlegd, maar dat in het algemeen de gelegenheid ontbreekt zich de voor de uitoefening daarvan zoo gewenschte sociale voorbereiding te verzekeren. In deze commissie namen op verzoek van het Instituut zitting Mevrouw Wegerif-Wegerif en de heeren W. van Bove, Ir. H. van der Kaa en J. L. B. Keurschot, terwijl de heer Mr. M. Kranenburg als secretaris fungeert.

Het aantal leden van het Instituut bedroeg op het eind van 1919 260, waarvan 35 gemeenten en 75 corporaties.

VOORSTEL TOT VERBETERING VAN DE PRAKTIJK VAN DE WONINGWET.

Van den Gewestelijken Kring „Den Haag” is bij het Bestuur het volgende voorstel ingekomen, dat op de agenda van de eerstvolgende ledenvergadering zal worden geplaatst. De kringen

worden uitgenoodigd op hun vergadering dit voorstel aan de orde te stellen.

Het voorstel betreft het oprichten van een raad van bouwkundige adviseurs uit het midden van den B. N. A. als vertegenwoordiger der Bouwkunst in Nederland, gekozen door zijne leden, erkend door de Regeering en door deze aanbevolen bij de Nederlandsche Gemeenten, als deskundige die bevoegd is te adviseeren in bouwaangelegden special in gevallen van dispensatie verleening van bouwvoorschriften.

Hij bestaat uit vijf leden met den Secretaris van den B. N. A. als secretaris-penningmeester.

Hij zetelt in het Gebouw van den B. N. A.

Hij vergadert op vastgestelde dagen in de maand.

Hij kan eventueel met subcommissies worden uitgebreid.

Hij ontvangt honorarium van den B. N. A., die de kosten van de adviezen int.

Hij geeft adviezen aan alle aanvragers.

1e. Hij geeft advies in alle gevallen, dat de vrijheid van den bouwkunstenaar belemmerd wordt door de bouwverordening.

2e. Hij neemt in ontvangst en verzamelt:

a. Alle klachten ten opzichte van de praktijk der bouwverordening, waar de kunstenaarsvrijheid belemmerd wordt en waar B. & W. niet bevoegd zijn dispensatie te verleenen.

b. Alle klachten over technische voorschriften.

3e. Hij zoekt samenwerking met de bouwpolitie der Gemeenten, bij de wijziging der bouwvoorschriften en tracht in het algemeen te verkrijgen dat B. en W. bevoegd verklaard worden tot het geven van dispensatie in zooveel mogelijk gevallen.

4e. Hij codificeert zijne adviezen o.a. in het Bouwkundig Weekblad om een vaste lijn te verkrijgen voor latere uitspraken.

5e. Hij voert actie tot het verkrijgen van wettelijke verbetering der Woningwet.

6e. In de toekomst kan hij fungeeren als raad van beroep op de uitspraken der Schoonheids-Commissies.

Het resultaat kan zijn dat de architect niet meer alleen tegenover B. en W. zijn plannen verdedigt, maar gesteund door de architectenwereld en dat B. en W. bij het verleenen van dispensatie gedekt zijn door het oordeel van door de Regeering erkende en bevoegd verklaarde deskundigen.

Het voorstel is ingediend door den heer R. C. Mauve.

MOTIEGEWESTELIJKEKRING „DENHAAG“.

Op 28 October j.l. is de volgende motie door dezen kring aangenomen:

Leden van den Gewestelijken Kring „Den Haag“ van den B.N.A. in vergadering bijeen op 28 October j.l. gehoord de inleiding van Collega R. C. MAUVE over het onderwerp „Verhoudingen van den architect tot de Bouwverordening“ besluiten het Bestuur van den B.N.A. uit te noodigen dit onderwerp zoodra mogelijk en dit wel met het oog op de a.s. behandeling der woningwet in de Tweede Kamer ter behandeling in de Algemeene Vergadering van den Bond op de agenda te plaatsen.

WIJZIGING HUISHOUELIJK REGLEMENT.

De ledenvergadering van den B.N.A. heeft op 7 December aangenomen de wijziging van het Huishoudelijk Reglement zooals deze is afgedrukt in het off. gedeelte van het Bouwkundig Weekblad No. 48 en 49.

THEO MOLKENBOER.

Te Lugano is deze week overleden de heer Theo Molkenboer, vooral bekend als decorateur. In het begin van zijn loopbaan is de heer Molkenboer als architect opgetreden en heeft toen enkele woonhuizen te Amsterdam gebouwd.

TOEZENDING DECLARATIES.

Ter vergemakkelijking der boekhouding en het vlugge samenstellen van het financiële jaaroverzicht verzoekt de Directeur, namens den Penningmeester den leden, hun declaraties van onkosten, in verband met werkzaamheden ten behoeve van den B. N. A. vóór 15 December a.s. in te zenden aan het bureau van den B. N. A. Weteringschans 102 Amsterdam.

EEN PRIJSVRAAG AAN HET WESTPLEIN.

Onder de particuliere firma's, die aan de verbetering van Rotterdam's niterlijk trachten mede te werken en er prijs op stellen kantoorgebouwen met goede architectuur te plaatsen, behoort de N. V. Furness' Scheepvaart en Agentuur Maatschappij. Voor den bouw van een nieuw kantoor op het terrein van het voormalige Hotel Leygraaf aan het Westplein, een belangrijk punt, heeft zij een besloten prijsvraag uitgeschreven.

Het programma van den bouw was eerst in overleg met de directie der maatschappij opgesteld en vastgesteld door haar architect, den heer B. Th. Kraayvanger, alhier. Deze heeft voorloopige schetsplannen gemaakt en ze ingediend bij het gemeentebestuur. Op deze schetsplannen waren o.a. aangegeven hoogte en diepte van de bebouwing, ook andere gegevens, sommige in afwijking van de bouwverordening, zooals bij

een dergelijk groot gebouw noodzakelijk voorkomt, welke plannen door het gemeentebestuur voorloopig werden goedgekeurd.

De directie heeft daarna de prijsvraag uitgeschreven, voornamelijk voor het uitwendig aspect van het gebouw, aangezien zij zich tegenover de gemeenschap verplicht gevoelde op het mooi gelegen bouwterrein een fraai stuk architectuur te doen verrijzen, dat in de eerste plaats doelmatig voor het bedrijf van de N.V., tevens een sieraad zou zijn voor de omgeving.

Met welwillende medewerking van den architect der maatschappij is deze prijsvraag tot stand gekomen, waarbij echter deze architect zelf niet in den gevelwedstrijd wenschte mede te dingen. Aan de deelnemers werden gegeven verschillende van zijn schetsteekeningen betreffende situatie en indeeling van het gebouw, waarbij zij echter vrij bleven om grootte en ligging van de ruimte te wijzigen. De op grond van de verdiensten der ingezonden ontwerpen nader uit de inzenders te kiezen architect had de verplichting het werk met den heer Kraayvanger samen uit te voeren.

De prijsvraag heeft ten slotte het karakter verkregen van een meervoudige gehonoreerde opdracht. Krachtens dit karakter heeft de directie het recht, zelf de definitieve keuze van het ontwerp te doen. Zij had zich evenwel voorbehouden, zich bij haar keuze te laten voorlichten door een onzijdig deskundige. Naar aanleiding hiervan is de heer Jan Gratama b. ir. te Amsterdam aangezocht een oordeel over het ingezonden werk te geven, voornamelijk wat de gevels betreft, met een globale beschouwing van de plattegronden.

Ingezonden waren 5 ontwerpen onder de motto's „Farnese“, „Contour“, „Ships that pass in the Night“, „Furness' Vlag“ en „Labor omnia vincit improbus“, die in deze volgorde naar de rangorde van verdienstelijkheid door den heer Gratama zijn geplaatst, waarbij deze als conclusie van zijn rapport aan de directie voorstelde den ontwerper van het onder het eerstgenoemde motto „Farnese“ ingezonden plan (naar de architectuur te oordeelen, de heeren Meischke en Schmidt, alhier) den bouw op te dragen en zijn plan met inachtneming van enkele gemaakte opmerkingen uit te voeren.

Zooals hiervoren werd opgemerkt, had de directie zich de beslissing voorbehouden. Het voor uitvoering voorgedragen plan kon haar noch wat de architectuur betreft bekoren, noch wat de indeeling betreft voldoen. De andere plannen beantwoordden evenmin aan haar eischen, zoodat nog geen opdracht tot den bouw is verstrekt, en de firma zal een definitieve beslissing over de bestemming van het terrein nog moeten nemen.

(N.R.Ct.)

LANDHUIS TE BENTVELD.

ARCHITECTEN: PAUW EN V. HARDEVELD.

LANDHUIS TE BENTVELD.

Dit landhuis te Bentveld is gebouwd door de architecten Pauw en van Hardeveld. Het is uitgevoerd in gewone miskleurige waalsteen. De steenen van de rollagen op de bloembakken en onder de ramen zijn in de teer zwart gekleurd.

Het dak is gedekt met blauwe pannen, het houtwerk is gebroken wit met een zwart randje langs de gootlijn. De eenvoudige plattegronden spreken voor zich.

De bouwkosten van dit landhuis beliepen f 17.000.

LANDHUIS TE BENTVELD.

ARCHITECTEN: PAUW EN V. HARDEVELD.

DE TAAK DER NIEUWE ARCHITECTUUR

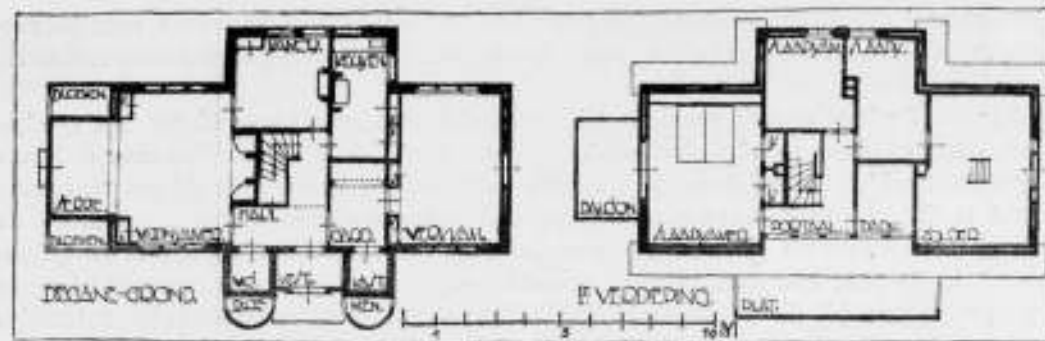
(naar aanleiding van „Schoonheid in Samenleving” door DR. H. P. BERLAGE.
W. L. & J. Brusse's Uitgevers-Maatschappij. Rotterdam).

DOOR THEO VAN DOESBURGH.

„De plus en plus les constructions industrielles, les machines s'établissent avec des proportions, des jeux de volumes et de matières tels que beaucoup d'entre elles sont de véritables oeuvres d'art, car elles comportent le nombre, c'est-à-dire l'ordre. Or, les individus d'élite, qui composent le monde de l'industrie et des affaires et qui vivent par conséquent dans cette atmosphère virile où se créent des oeuvres indéniablement belles, se figurent être fort éloignés de toute activité esthétique: ils ont tout, car ils sont parmi les plus actifs créateurs l'esthétique contemporaine.”

(L'Esthétique mécanique. L'Esprit nouveau, N° 1. 1920.)

Wanneer er van een opkomende stijleenheden gesproken kan worden, dan moet deze zich in de *verscheidenheid* der productie openbaren. Want, openbaart zich het bewustzijn en verlangen naar een collectieve uitdrukkingwijze ook al in enkele kunstenaars, deze staan met hun werk te apart om een uitgebreiden invloed op de algemeene productie, op de industrie uit te oefenen. Het dient gezegd: de culturele betekenis van een gemeenschappelijk streven hangt af van de noodzakelijkheid en niet van de opzettelijkheid. Daarom zal de nieuwe geest zich het zuiverst, d. i. het minst opzettelijk, manifesteren in de wereld der industrie, die door den nieuwen geest gedreven, haar eigen mechanische aesthetiek geschapen heeft. De eenzijdige idealisten zullen hierin misschien aanleiding vinden tot verzet, omdat zij de idealiteit slechts geopenbaard willen zien door eenig geestelijk procedé b.v. het symbool. Maar ook dit is weer een idealiteit en geen realiteit en wat de moderne tijd dwingend

LANDHUIS TE BENTVELD.

ARCH. PAUW EN V. HARDEVELD.

naar voren heeft gebracht, — in alle takken en vakken — dat is: het realiseren der idealiteit (hetzij als schoonheid of iets anders) door alle dualiteit ten eenemale op te heffen. Door zoowel de idealiteit in de materie als de materie in de idealiteit om te zetten.

Zoo ontstaat de eenheid, de stijl van den nieuwen tijd. Daarom zijn de Amerikaanse ingenieurs, die de moderne fabrieken en silo's construeeren van meer en richtinggeverder betekenis dan de zich vóór alles en ondanks alles kunstenaar-voelende architecten, waartoe ik ook Dr. H. P. Berlage reken.

Zoudt gij soms denken, dat de Amerikaansche constructeurs, die het bedrijf mathematiseeren, zich ook nog maar eenigszins verwant voelen aan de geheel verouderde dialectische systemen van Kant, Schopenhauer, Fichte, Hegel enz?

Zoudt gij soms denken dat een dezer denksystemen toereikend is om een inzicht te geven in den geest der nieuwere tijden? Het hemediteeren en kunstig vervlechten van deze systemen, waarbij het op den duur op het denken en niet op de intensiteit van het denken aankomt, is op zichzelf misschien een zeer mooie bezigheid, maar het kan het bepalen van de nieuwe schoonheid in onze samenleving slechts verhinderen. Een samenvatting van wat schoon is en onze moderne samenleving met al hare contrasten, is dan ook in Dr. Berlage's werk nergens te vinden. Alles wat hierin, niet zonder vooroordeel en pretentie, gezegd wordt staat in verband met een levenshouding die door de nieuwere tijden overwonnen is.

Deze levenshouding zou ik de „pittoresque” willen noemen, een levenshouding waarbij de „natuur” de maatstaf is voor de producten van den menschelijken geest. Vandaar dat als de synthese van het natuurlijk gevoel het symbool wordt verheerlijkt. Dit komt ten duidelijkste uit in de beschrijving van het „Pantheon der Menschheid” waarin de schrijver een der hoogste uitdrukkingvormen ziet der door hem geponeerde symbolische bouwkunst. Dit is de bouwkunst in al hare opzettelijkheid, de bouwkunst waaraan geen enkele functioneele noodzaak ten grondslag ligt, de onmaatschappelijke bouwkunst, die zich in dienst der overpeinzing stelt, iets wat geheel overeenkomt met de roomsch-katholieke levensaanvoeling van den schrijver. Hoe het verlangen naar een symbolische handeling in het „godshuis”, — volgens Dr. Berlage kan de bouwkunst zich slechts in het „godshuis” vergeestelijken, — hoe het terugverlangen naar een bezielend „godshuis” te rijmen is met de verwerkelijking van „de godsdienstige idee” in en door het leven zelf, blijft voor den lezer verborgen.

Daar het tot het fundamentele der nieuwere tijden behoort, het abstracte, het bovenzinnelijke in de realiteit om te zetten, niet te *verzinnenbeelden*, maar te *beelden*, spreekt het van zelf, dat het „godshuis” geen zin meer heeft.

Bij een meer reële beleving der hoogste idealiteit, is onze levenskracht het eenige apparaat waarmee wij, zoowel door geestelijke als materieele productie het Pantheon der menschheid optrekken. Dit zal dan niet zijn de zinnebeeldige uitdrukking van een

door ons zelf geschapen godheid (vergelijk blz. 132 en 157) of van eene onze levenskracht symboliseerende „godsidee” maar de onopzettelijke realiseering van onze volkomen, geestelijk-materieele, activiteit.

In Dr. Berlage's werk groeit het heele architectonische procédé uit een symbolische, door en door roomsch-katholieke opvatting van de Ruimte. Vandaar dat deze in den „tempel” tot haar hoogste plastische uitdrukking komt. Hoe geheel tegenover gesteld is dit aan de belangelooze ruimteplastiek der moderne tijden. Immers, uit de open ruimten van onze pleinen, uit de realiseering van de ruimte als abstract bewegingsmoment, in de moderne machinerieën spreekt een geheel andere geest, een veel frisscher levensgevoel dan uit de doode ruimtesymboliek, ontstaan uit verouderde godsdienstige dogma's. Maar Dr. Berlage betreurt het, dat het ruimte-symbool reeds in het protestantsche kerkgebouw verloren gaat. Zoo lezen wij op blz. 112: „De godsdienstige idee wint met de Renaissance als algemeenheid haar kracht niet meer terug. Wel „laait deze idee op in het protestantisme, maar slechts als nationale verbijzondering, „terwijl deze leer, krachtens haar drang naar verinnerlijking, ook de vrijheid laat aan „de persoonlijke opvatting van het godsbegrip, „Het protestantisme heeft dan ook geen „grote bouwkunst voortgebracht”¹⁾, waardoor de ruimte van het protestantsche kerkgebouw de verhevenheid van het eigenlijke godshuis mist. Bovendien is in het protestantsche kerkgebouw het altaar, de heilige plaats waar het offer wordt gebracht, „verdwenen. Een ruimte als waar in den Egyptischen tempel het allerheiligst werd „bewaard en welke ruimte de cella van den Griekschen tempel zelf is, een ruimte zooals „de bewaarplaats van den Talmud in de synagoge, of wel als de nis voor den Koran in „de moskee en eindelijk als het koor der Christelijke kerk, bestaat in het protestantsche „kerkgebouw niet. Het protestantisme kent niet het eigenlijke symbool, de verzinne- „lijking van het bovenzinnelijke. Zou nu niet juist door de afwezigheid van een sym- „bolische plaats in het kerkgebouw, de ruimte aan verhevenheid inboeten? Want „daardoor werd het protestantsche kerkgebouw het vereenigingsgebouw voor een gods- „dienstige bijeenkomst, maar zonder symbolische handeling, dus zonder een handeling „welke door de heiligheid der idee de menigte moet bezielen”.

Wanneer men dit gelezen heeft slaat men de handen ineen, hoe het mogelijk is dat iets dergelijks zonder ironie, maar in vollen ernst kan worden neergeschreven.

Dat het protestantisme het symbool niet kent, is juist wat het protestantisme karakteriseert. In wezen bedoelde het protestantisme, het protest tegen het symbool en als zoodanig was het de eerste schrede in de richting van de bevrijding van de zinnebeeldige voorstelling van alle tweeheid (vereenigd in het kruis), de eerste stap in de richting van de verovering van de religieuze grondwaarheid op het leven zelf, de eerste stap in de richting eener nieuwe, door en door gezonde *experimenteete levensreligie*. In deze laatste wordt de mensch zelf het reële beeld waaraan, waarin en waardoor zich de idealiteit voltrekt. De opheffing van de gescheidenheid van geestelijk en natuurlijk leven, de beleving van het eerste in het laatste, is iets wat zich zonder de christelijke verdieping (het z.g.n. Protestantisme) nooit had kunnen verwerkelijken.

Miste het protestantsche kerkgebouw al de zinnebeeldige ruimte (iets wat Dr. Berlage, voor wien het geestelijke nog iets apart is, weer terugbegeert), het ruimtegevoel had zich naar binnen, en het individu (als geestelijke verruiming en als meer directe beleving der religieuze grondwaarheid) verlegd. En daar dit beteekende de verovering van een nieuwe levensafmeting, spreekt het vanzelf, dat de kunst zich vrij maakte van het dwingend gezag der „godsidee” en de symbolische uitdrukking daarvan.

(Wordt vervolgd.)

¹⁾ Henriette Roland Holst. In Berlage's boek, 163 blz. druks, staan niet minder dan 164 citaten, voorwaar een heele bloemlezing uitspraken van officieele reputaties, waarmee de schrijver zijn beweringen wil staven en kracht bijzetten.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUTON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. / 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. / 12.50 Afz. Nos. / 0.25, fr. p. p. / 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels / 1.80, elke regel meer / 0.30. Grootte letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 18 DEC. 1920. - No. 51.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. De Taak der nieuwe Architectuur, door Theo van Doesburg. — Het nieuwe Raadhuis van Rotterdam, door J. P. M. — Ontvangen boekwerken. — Schetsprijsvragen door J. P. M.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

VERGADERING VAN HET BESTUUR MET AFGEVAARDIGDE BUREAU-LEDEN DER KRINGEN.

De vergadering van het Bestuur met de afgevaardigde bureau-leden van de Gewestelijke Kringen volgens § 14 van het Huish. Reglement van den B. N. A. zal worden gehouden op Dinsdag 21 Dec. 1920.

J. BAKKER †

Het Bestuur ontving het bericht dat het lid J. Bakker, architect B. N. A. te Amsterdam, is overleden.

NIEUWE LEDENLIJST.

Met Januari a.s. zal aan de leden een nieuwe ledenlijst worden verstrekt, bijgewerkt tot op 1 Januari 1921. In verband hiermede worden de leden, die kort geleden verhuisd zijn of binnenkort zullen verhuizen, verzocht hun nieuw adres op te geven aan het bureau van den B. N. A. vóór Woensdag 22 Dec. a.s.

EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER 1921.

Het examen voor het diploma van Bouwkundig Opzichter, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij ministerieele beschikking, zal in 1921 worden afgenomen op den 20 Februari en volgende dagen.

Zij, die aan dit examen wenschen deel te nemen, moeten hiervan schriftelijk mededeeling doen vóór 15 Januari 1921 aan den Directeur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, Amsterdam, Weteringschans 102, op een daarvoor bestemd formulier, dat kosteloos te verkrijgen is aan genoemd adres.

Tevens is aan dit adres kosteloos verkrijgbaar gesteld, het programma voor het examen, met de voor 1921 geldende bepalingen.

De kandidaten worden met nadruk aangeraden dit programma op te vragen, aangezien met de

nieuwe regeling, de bepalingen van vorige regelingen, niet meer van kracht zijn.

Aangifte op het daarvoor bestemde formulier is verplichtend.

Het examengeld bedraagt f 25, hetwelk tegelijkertijd met de aangifte moet worden gestort.

EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG TEEKENAAR 1921.

Het examen voor het diploma van Bouwkundig Teekenaar, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij ministerieele beschikking, zal in 1921 worden afgenomen op een nader te bepalen datum in Maart of April.

Zij, die aan dit examen wenschen deel te nemen, moeten hiervan schriftelijk mededeeling doen vóór 15 Januari 1921 aan den Directeur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, Amsterdam, Weteringschans 102 op een daarvoor bestemd formulier, dat kosteloos te verkrijgen is aan genoemd adres.

Tevens is aan dit adres kosteloos verkrijgbaar gesteld het programma voor het examen met de voor 1921 geldende bepalingen.

De kandidaten worden met nadruk aangeraden, dit programma op te vragen, aangezien met de nieuwe regeling, de bepalingen van vorige regelingen, niet meer van kracht zijn.

Aangifte op het daarvoor bestemde formulier is verplichtend.

Het examengeld bedraagt f 25, hetwelk tegelijkertijd met de aangifte moet worden gestort.

EXAMENS VOOR UITVOERDER VAN BURGERLIJKE BOUWWERKEN (onderbaas).

Dit examen zal in 1921 niet plaats vinden.

NED. INSTITUUT VOOR VOLKSHUISVESTING.

Onder voorzitterschap van den heer P. Bakker Schut, vergaderde gisteren te 's-Gravenhage het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting.

De voorz. herdacht in woorden van diepen eerbied en groote erkentelijkheid de nagedachtenis van mr. Nieboer, die zoo veel voor de volkshuisvesting geweest is. In hem is een der ijverigste en meest sympathieke medewerkers heengegaan.

In het bestuur werden gekozen de heeren J. Kruseman, M. Krulthof, A. H. Smulders en mej. H. P. Hubregtse. Tot secretaris-directeur werd met ingang van 1 Januari gekozen de heer mr. D. Hudig. (Hbd.)

OPLEIDING VAN BOUWVAKARBEIDERS.

In de Voorwaarts schrijft de sociaal-democraat Kraenburg, secretaris der afdeling van den Bouwvakarbeidersbond over opleiding van bouwvakarbeiders o.m.

„Toen eenigen tijd geleden wethouder Heijkoop in den Raad mededeelde het voornemen te hebben de opleiding van ongeschoolde vakarbeiders tot geschoolden ter hand te nemen, dachten alle meer direct in de praktijk werkzaam zijnde personen: daar komt niets van, reden waarom wij dan ook deze kwestie meer blauw-blauw hebben gelaten.

Vrijwel onverwachts echter wordt deze zaak door uwe redactie opnieuw opgerakeld, waarbij het dringend verzoek, dat zij, die in deze gelegenheid ook een woordje hebben of kunnen medespreken, er hun meening maar eens over moeten zeggen. Dit verzoek heeft ons genoopt, zij het dan in het kort, even onze meening te zeggen. Laten wij alvorens te schrijven over de middelen tot oplossing van de kwaal, vaststellen, dat ook naar onze meening er van verschillende groepen bouwvakarbeiders te weinig vrij zijn voor den woningbouw.

De groepen waarin dit tekort bestaat zijn die der stukadoors, timmerlieden en metselaars. Het tekort aan arbeiders uit deze groepen wordt nog grooter als het te bouwen aantal woningen moet worden opgevoerd, iets wat in verband met het schrikkelijk woningtekort noodzakelijk is.

Nu is het aankweken van timmerlieden en stukadoors op korten termijn geheel buitengesloten; daarover geleerde betoogen op te zetten is ten eenenmale overbodig. Aan hen die door het noemen van een enkel voorbeeld hiertegen zouden willen ingaan, zouden wij bij voorbaat willen zeggen: Krantenjongens zijn millionair geworden, maar juist die uitzondering bewijst hoe verbazend moeilijk zulks is. Met timmerlieden en stukadoors is het niet anders, ook onder hen zullen wel personen te vinden zijn die zonder al te lange voorbereiding den naam van timmerman of stukadoor waardig kunnen dragen.

Blijft over het aankweken van metselaars. Het opleiden van arbeiders tot dit vak is eveneens voor den thans bestaanden woningnood een wassen neus. Het is misschien mogelijk hier en daar een opperman te vinden, van wien met groote financiële offers van de zijde der gemeente of van den patroon (de man zelf wil natuurlijk geen schade lijden) een metselaar te maken is. Zou dit laatste het geval zijn, dan bleef hij opperman. Men onderschatte dan echter niet de beteekenis van het feit dat men door dezen menschen het metselen te leeren de best geschoolde opperlieden uit het bedrijf wegneemt.

Ook aan deze groep van werkers in het bouw-

bedrijf, zal bij snellere opvoering der woningproductie behoefte zijn. Zij welke meenen dat elke ongeschoolde arbeider onmiddellijk opperman kan zijn, raden wij aan het in den Boezem of Sprangerpolder zelf maar eens een half uur te gaan probeeren. Ook aan het Tuindorp Hilledijk kan men met succes de proef nemen.

Samengevat, komen wij tot de volgende conclusie. Van het aankweken van bouwvakarbeiders, heeft de naar een woning smachtende menscheid nog geen aardjke te verwachten." (N. R. Ct.)

Dr. J. I. A. B. VAN ROYEN.

Aan de Universiteit te Utrecht is op Dinsdag 14 Dec. j.l. gepromoveerd tot doctor in de geneeskunde, de heer J. I. A. B. van Royen, Arts te Dordrecht, op een proefschrift over: „Het geluidvraagstuk bij ziekenhuizen."

Op deze, gedeeltelijk bouw-technische dissertatie komen wij nog nader terug.

KERSTTENTONSTELLING „RO" TERDAM.

De gebruikelijke Kerstweektentoonstelling in de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen is dit jaar aan het Rotterdamse stadsbeeld gewijd en zal omvatten drie afdelingen: één voor Bouwkunst en Stedebouw, één voor aquarellen, teekeningen, etsen, litho's en schilderijen, en één voor fotografische opnamen.

De commissie voor deze expositie is gekozen uit het bestuur van de Academie, de afd. Rotterdam van den Bond van Nederlandsche Architecten en de vereenigingen „Bouwkunst en Vriendschap", Nieuw Rotterdam" en „Opbouw". Voorzitter is de voorzitter der Academie, de heer H. H. van Dam A.Cz., terwijl de burgemeester Mr. A. R. Zimmerman, het eere-voorzitterschap aanvaardde.

Er is voor deze tentoonstelling groote belangstelling geweest. Plaatselijke Werken, de Woningdienst, de Rijksbouwmeester in het 2e district, de heer Knuttel, het Eerste Rotterdamse Tuindorp, Prof. Evers en verscheidene bekende Rotterdamse architecten zullen in de afd. Bouwkunst vertegenwoordigd zijn. Terwijl tegelijk zal worden geëxposeerd het resultaat der besloten prijskamp voor de bebouwing van het vroegere hotel-Leygraaff-terrein aan het Westplein met een monumentaal kantoorgebouw voor „Furness".

Ook voor de andere afdelingen zijn belangrijke inzendingen, zoodat het doel, belangstelling wekken voor het schoone in het uiterlijk van Rotterdam, stellig wel zal worden bereikt.

De tentoonstelling wordt 24 December door den burgemeester geopend en zal tot 1 Januari duren. (N. R. Cr.)

DE TAAK DER NIEUWE ARCHITECTUUR

(naar aanleiding van „Schoonheid in Samenleving" door DR. H. P. BERLAGE.

W. L. & J. Brusse's Uitgevers-Maatschappij, Rotterdam).

DOOR THEO VAN DOESBURG.

Vervolg van blz. 280.

Ne poursuivant pas une idée architecturale, mais simplement guidés par les lois que donnent les calculs (dérivés des principes qui gèrent notre univers) et la conception d'un organe viable, les ingénieurs d'aujourd'hui font emploi des éléments primaires et les coordonnent suivant des règles, atteignent au grand art faisant ressembler ainsi l'oeuvre humaine avec l'ordre universel.

Voici des silos et des usines américaines, magnifiques prémices du nouveau temps, les ingénieurs américains écrasent de leurs calculs l'architecture agonisante.

(Le Corbusier-Saugnier in L'esprit Nouveau No. 1.)

Wanneer men de hoogbewonderde gothische cathedraal, door Le Corbusier-Saugnier terecht een „sentimenteel drama, maar geen plastisch kunstwerk" genoemd, eens ontdoet van zijn beeldenwoeker, zijn gekleurde vensters, zijn detailplastiek en alles wat de liefde heeft der sentimenteelen en men vraagt zich af wat er aan *zuiver constructieve* architectuur, die als zoodanig een esthetische beteekenis op zichzelf moet hebben, overblijft, kan het antwoord niet anders zijn dan: „bedroefd weinig". Tijdens het barok en vooral in de stijlen der 18e eeuw, is de overwoekering van de op de en ten koste van de architectuur parasiteerende kunsten, nog grooter. De „Zwinger" te Dresden ten slotte is een burleske karikatuur van het bouwkundig begrip.

Hoewel Dr. Berlage zich met de formuleering van een rationalistische bouwkunst keerde tegen de stijlarchitectuur d.w.z. tegen de imitatie van oude stijlen, was zijn bewondering voor de decoratieve bouwkunst te groot om zijn architectonische conceptie op zuiver constructieve grondslagen te herstellen en het archaïsme radicaal in zich neer te slaan. Vandaar de tegenstrijdigheden, waarop ik nog nader terugkom, in zijn waarde-bepaling der moderne architectuur. Deze tegenstrijdigheden op bijna elke bladzijde terugkerend, moeten hun oorzaak hebben in een innerlijken twijfel, die de schrijver tracht op te heffen door zich te onderwerpen aan de een of andere kunstmatige logica. De groote bewondering voor de „architectuur" van het verleden met als centrum het „godshuis" is onvereinigbaar met de geometrische, strenge en reële bouwkunst van getal en maat, van volume- en vlakverhouding, ontstaan uit de industriële cultuur.

De opvoeding der architecten, in de bewondering voor oude stijlen, ja zelfs voor anti-architectonische gedachten, die altijd nog wel uit het een en ander oogpunt te verdedigen zullen zijn, hebben het meerendeel der architecten ongeschikt gemaakt, voor een gezonde, synthetische bouwkunst, berustend op de indeeling van ruimten, volumen en vlakken, tot een onopzettelijk architectonisch geheel. Het vrouwelijk sentimenteel gedweep met de bouwvallen van verouderde of geheel doode cultuurs en het gezag harer vormen, de antieke kerkjes, poortjes en façaden, is de oorzaak der navolgings-epidemie, waaraan wij al die steenen pasteien te danken hebben, die onze steden ontsieren. Het rationalisme mag daartegen al een noodwendige en verfrisschende reactie zijn geweest, toch was de geest die het rationalisme schiep zelf te vergiftigd om een architectuur in het leven te roepen, die alleen door het brutale feit van zijn constructie frappeerde en tot eerbied dwong.

Het ligt in den aard der industriële ontwikkeling — op welken socialen bodem die zich voltrok doet hier niets ter zake — met haar nieuwe ruimte-eischen, dat de ingenieurs en wel in het bijzonder zij, die niet door het verleden vergiftigd waren en van de ruimte durfden te getuigen, door deze te zien in het licht der geometrie en der berekening, zonder als sentimenteële juffers met oude geveltjes of heele kerktorens naar bed te gaan, zonder zich te laten verblinden door het romantisch geflonker van

de een of andere bouwvallige abdij, dat de ingenieurs het werk van de architecten zouden overnemen en de richting zouden wijzen waarin zich de nieuwe vorm te ontwikkelen had. Onopzettelijk, zonder wijsgeerig a priori, zonder artistieke pretenties, maar reëel, op zuiver geometrische basis, met geen andere bedoeling dan de ruimte te beheerschen en te materialiseeren door middel van het ijzer, het glas en het beton.

Geen enkel tijdperk in de menschelijke ontwikkeling was zoozeer geschikt als het onze om uit het industriele bewustzijn, uit de noodzakelijkheid, uit den arbeid, een synthetische bouwkunst voort te brengen. De schoonheid in onze samenleving is niet te vinden daar, waar men met het hoofd in de handen peinst, maar daar, waar men met hoofd en handen werkt, waar men strijd voert tegen de materie, waar men leeft en waar men het leven overwint. Ik bedoel in de cathedralen der mechanische productie en van het menschelijk leven, in de fabrieken, in de warenhuizen enz. Door zijn eenvoud, zijn rhythmische, assymetrische indeeling, door het feit van zijn ruimte-indeeling naar binnen en zijn plastiek naar buiten, is de moderne Amerikaansche fabriek rijk aan onopzettelijke schoonheid, „donnant à l'esprit le calme et aux yeux les joies de la géométrie" (Le C. S.).

II.

Hoe geheel anders doet ons de angstig overwogen architectuur aan, die Dr. Berlage uit een vage, collectieve godsídee, vermengd met een „heilige vereering voor de natuur" (bl. 159) wil opbouwen. Een bouwkunst die zal worden aangevuld met pathetische strophen van sentimenteele dichters en met schilderwerken symboliseerend het drama van ons gemeenschappelijk bestaan. Symbolische ersatz-katholieke tempels, waar de ingedeelde ruimten slechts van naam veranderd zijn en waar wij „in de hoven der gepeinzen" met het hoofd in handen (of in de handen van anderen) gedwongen zullen zijn te treuren over het verlies van onze medemenschen. Op het gezag van den bouwmeester zullen wij moeten aannemen ons hier te bevinden in de hoogste uiting van monumentale kunst. Dit is op zijn zachtst genomen de indruk, die de beschrijving van het Pantheon der Menschheid op den lezer teweeg brengt. Ik wil hier de beschrijving waaraan de bijbelsche bijmaak niet ontbreekt, in zijn geheel laten volgen, om den lezer van deze studie in staat te stellen zelf te oordeelen.

Blz. 140: „In dat visioen zag ik dien tempel gebouwd in het midden van Europa, op een hoogen heuvel in de vlakke, acht heirwegen voeren van alle hemelstreken naar de ingangen. Deze ingangen tusschen de torens van liefde en moed, van bezieling en bezonnenheid, van kennis en macht en van vrijheid en vrede, welke torens als wachters staan rond de groote hal en 's nachts hun licht ver uitstralen, geven toegang tot dien tempel. Ter weerszijden liggen de hoven der overpeinzing ingesloten door de galerijen ter herdenking van de gevallen van de oorlogvoerende staten.

Langs de galerijen der tegemoetkoming worden groote ruimten betreden. Daar staat, ingesloten door de galerij der gedachtenis, alleen door het zenithlicht vanuit den koepel bestraald, het monument der menscheeneheid. Hoogerop worden de galerijen der erkenning der verheffing en der alomvatting bereikt, terwijl de ruimte wordt afgesloten door den koepel der volkerengemeenschap.

Aldus zag ik dien tempel staan als een Pantheon der Menschheid...."

In wat in deze bijbelsch-pathetische beschrijving de „torens van liefde en moed, van bezieling en bezonnenheid, van kennis en macht, van vrijheid en vrede" wordt genoemd, symboliseert zich, wat, maar geheel onopzettelijk, in de moderne fabrieken, gerealiseerd wordt. Het geheele nieuwe levensgevoel verzet zich tegen elke zinnebeeldige voorstelling van den geest en het is de taak der nieuwe architectuur het symbool radicaal teniet te doen. De nieuwe generatie leidt een tijdperk in van geestelijke cultuur en dit als consequentie van wat Dr. Berlage, maar in een ander verband, de overwinning van de menschheid op zichzelf noemt. Dat wil met andere woorden zeggen, de overwinning van den geest op de natuur. Opvallend in Dr. Berlage's uiteenzettingen is zijn formuleering van het begrip „natuur". Op blz. 16 lezen wij:

„Want het kan niet genoeg worden herhaald, dat het begrip als het objectieve ook is het natuurlijke en daarom het eeuwige; daarentegen de persoonlijke openbaring van dat begrip, de idee, het niet-natuurlijke en daarom het vergankelijke. En het is toch alleen het eeuwige hetwelk aan een kunstwerk zijn waarde geeft". Deze heilig-verklaring van de natuur als het eeuwige, vinden wij door het geheele werk van Dr. Berlage terug. Zij is de ontkenning van den geest en in strijd met het ontwikkelingsproces van de menschheid als geheel waarin juist de oorlog een der manifestaties is van de overheersching van het natuurlijke in den mensch. Want zooals de primitieve mensch het gezag van de natuur heeft moeten overwinnen, een overwinning, waarmede juist de bouwkunst in oorzakelijk verband staat, zoo heeft de mensch als individu alle natuurlijke waarden in geestelijke moeten omzetten.

Terwijl volgens, de ook door Dr. Berlage gevolgde dialectiek, de natuur slechts de veranderlijke verschijning is van het levensbegrip, het onveranderlijke, is bij Dr. Berlage nota bene de openbaring van het begrip, het niet-natuurlijke en „daarom" het vergankelijke. Terwijl, dan het natuurlijke, als het eeuwige aan het kunstwerk zijn waarde geeft. In plaats van het gezag van den geest wil Dr. Berlage ons het gezag van de natuur opdringen. Hieruit laat zich verklaren waarom Dr. Berlage geheel vreemd staat tegenover de richtinggevendende kunstuitingen der nieuwere tijden: cubisme, futurisme, expressionisme en dadaïsme. Terwijl deze richtingen de relativiteit van de natuur hebben aangetoond en de kunst als een uiting van onzen geestelijken wil hebben naar voren gebracht en het ook deze geestelijke wil is die de natuur geschapen heeft, evenals de godheid, wil Dr. Berlage, trouw aan zijn roomsch-katholieke levensaanvoeling, terug naar de symbolische uitdrukking eener eenzijdige idealiteit. Het kan ons dan ook niet meer verwonderen, wanneer wij op blz. 159 een zin vinden als de volgende: „De nieuwe mensch zal de natuur vereeren met een heilige liefde, omdat hij zich met haar als van eenzelvde schepping zal gevoelen. En haar oneindige schoonheid zal dan worden de nieuwe levensbron, de in volle erkenning gewaardeerde moeder, omdat de menschheid boven het materieele leed uit (een leed, dat juist veroorzaakt wordt door het gezag van de natuur, v. D.) eerst dan het geestelijke als het allerhoogste zal beleven en haar troost de eenige werkelijke zal blijken te zijn. En dan zal ook de hoogste en eerste wet, de liefde des menschen tot den mensch, door dien nieuwen godsdienst de wijding ontvangen, als de eenig ware, heilige macht, waarop men staat kan maken."

Het is ons na deze predikatie nu ook duidelijk, waarom Dr. Berlage blind is voor de groote geestelijke processen van zijn eigen tijd, processen die zich voltrekken op aesthetisch en maatschappelijk gebied. Het laat zich nu ook begrijpen waarom de schrijver in zijn uiteenzettingen over de eigenschap van stijl, den geest (dat is niet het intellect, maar het verstand en het gevoel ineen) uitsluit en de karakteristieke uitdrukking van de natuur met stijl in dieperen zin, verwacht. Dr. Berlage schrijft over stijl: „Want wat is het anders dan de eigenschap van stijl welke wij bewonderen in al het gesteente stereometrisch samengesteld! Wat is het anders dan de eigenschap van stijl, welke wij bewonderen in den sierlijken bouw en in de prachtige bewegingen der dieren . . . ; en wat is het eindelijk anders, dan de eigenschap van stijl, welke wij bewonderen in den statigen bouw en in de prachtige, bewuste bewegingen van den mensch, wanneer hij nog niet door een burgerlijke beschaving is beïnvloed?" Afgezien van het feit, „dat de bewegingen, wanneer ze „bewust" zijn, niet natuurlijk genoemd kunnen worden, terwijl de bewegingen, die niet door een burgerlijke beschaving zijn beïnvloed, onbewust zijn, blijkt uit het aangehaalde ten duidelijkste, dat Dr. Berlage stijleigenschappen toekent aan natuurlijke hoedanigheden, waarop de menschelijke geest niet heeft ingewerkt. Het eenige kenmerk van stijl is juist gelegen in de openbaring van den menschenlijken geest door orde, maat, getal en verhouding en deze niet „op de wijze der natuur" maar „op de wijze der kunst".

Dr. Berlage's opvatting van stijl is een „rustieke", geheel tegengesteld aan de meer abstracte, spiritueele van onzen tijd, zich uitdrukking in de moderne beeldende

kunsten, in de industriële en monumentale bouwkunst. Deze rustieke opvatting vinden wij reeds in Dr. Berlage's vroegere geschriften. Ik wil hier enkele fragmenten aanhalen uit een voordracht over baksteenbouw, uitgegeven in 1911.

„Bij gebruik van natuursteen kan men opmerken hoe schoon en volkomen de primitieve baksteenmuur in het landschap werkt, en wel het natuurlijkste waar zij *de rotsen*¹⁾ nabijkomt. Dus als 't ware door de natuur zelf gevormd schijnt, en het beste, naarmate de voegensneden onregelmatig en de oppervlakte pover is, zooals b.v. bij het z.g., cyclopmuurwerk, *dat daarom het schoonste, het meest schilderachtige is.*”

„Er bestaat niets schooner dan een slotruïne in een *natuurlijken stijl* in baksteen uitgevoerd, maar in een baksteen, die op natuurlijke niet-geraffineerde wijze gebrand werd, en waar de architect nog niet *beschaafd genoeg* was om steenen van één kleur voor den bouw te gebruiken, want *hoe zou een boom er uitsien* met bladeren van eenzelfde kleur?”

Nog sterker komt deze rustieke opvatting uit in het volgende:

„Het scherpst voelt men de tegenstelling tusschen een boerehuis en een villa, juist omdat het boerehuis, dat eveneens volgens het eenvoudige constructieprincipe gebouwd is, *altijd als met het landschap samengroeid schijnt* en de villa, die gewoonlijk met dit principe spot, in het landschap vloekt”.

Uit de hier aangehaalde citaten spreekt eenzelfde geest als uit „Schoonheid in Samenleving”. Het is daarom niet te verwonderen dat Dr. Berlage dezen tijd er een van geestelijke machteloosheid noemt, waaraan elk collectief levensbegrip vreemd is. Zoo laat zich ook verklaren, waarom de schrijver geen oog heeft voor de openbaring van een nieuwe geesteshouding in de industriële architectuur, in de moderne schilderkunst en in de mechanische aesthetiek. Dr. Berlage, die een geheel naturalistische, door en door pittoresque opvatting van kunst belijdt en die zijn ideaal van stijl afmeet naar de uiterlijke natuur, bevindt zich met zichzelf in conflict, wanneer hij wel de moderne materialen, de machine en de machinale bouwkunst van invloedrijke betekenis acht. Deze moderne materialen immers, zijn uit een geheel andere behoefte ontstaan dan om er slotruïnes of met het landschap samengroeiende boerehuizen mede samen te stellen. Ofschoon Dr. Berlage op verscheidene plaatsen de meer abstracte uitingen, der schilderkunst b.v., als een absurditeit brandmerkt (en dit ligt geheel in zijn lijn van aanvoelen en denken) treffen wij op blz. 116 de volgende met des schrijvers opvattingen in strijd zijnde passage aan:

„Wel is er, ook in verband met het doel, een afzonderlijke ontwikkelings-mogelijkheid van beeldhouw- en schilderkunst; maar wil de bouwkunst weer, evenals vroeger, de beide zusterkunsten *gebruiken*, ze weer in haar levenssfeer kunnen opnemen, dan moet er weer het zoo noodzakelijke stijlverband ontstaan en *dit stijlverband was met het naturalisme uitgesloten*, omdat deze wijze van schilderkunstige en beeldhouwkunstige openbaring van een andere natuuraanschouwing uitgaat. Daartoe moet de beeldhouw- en schilderkunst opnieuw het inzicht krijgen in het beginsel van ritmus, zoo wel in vorm als in kleur, welke in eersten aanleg aan elk ornament en in hoogsten aanleg aan elke bouwkunstige schepping ten grondslag ligt. Want in overeenstemming met de esthetische idee is versieren ritmisch lijnen en kleuren scheppen, bouwen ritmisch massa's scheppen en *dat inzicht werd hun bijgebracht door het werk van de vele ambachtsnijverheids- en sterkenstenaars*, die met den bouwmeester samen den opmarsch naar een nieuwe kunst voorbereidden”.

Ofschoon het nu wel voor ieder duidelijk is, dat het inzicht in het „ritmisch lijnen en kleuren scheppen” enz., om van het ritmische massa's scheppen nog niet te spreken, door de moderne richtingen in schilder- en beeldhouwkunst is ingeleid en geleidelijk de ambachts- en siervakken heeft beïnvloed, wil Dr. Berlage, dat het juist anders om is. Volgens hem mag de schilderkunst, wil de bouwkunst haar weer

¹⁾ Cursiveeringen van mij, v. D.

„gebruiken”, zich, om met die bouwkunst een stijlverband te scheppen, met mate denaturaliseeren en hoewel hierin juist het fundamentele van den modernen stijl is gelegen, schrikt de heer Berlage, evenals in de architectuur, voor de consequentie der denaturalisatie terug.

Reeds in de inleiding wordt de jongste strooming in de schilderkunst als een onzinnigheid belachelijk gemaakt. „Het schijnt wel, dat de jongste strooming in de schilderkunst de oplossing der eigenlijke voorstelling tot een volledige wil maken. Het is zonder twijfel waar, dat de kunst eerst begint, waar de zuivere voorstelling ophoudt”, „dat photographie nooit kunst kan zijn” want voor den schilder, zoowel als voor den beeldhouwer moet de natuur slechts aanleiding zijn tot zelscheppen, geen voorbeeld zijn tot zuivere nabootsing. Maar wanneer een richting in haar tegendeel gaat verkeerren, wanneer de abstractie der voorstelling tot een enkele lijn, ja zelfs tot een punt zou naderen, dreigt die richting in haar eigen onzinnigheid te vervallen”.

Daar de hier bedoelde richting tot dit punt niet genaderd is, maar integendeel door verovering van haar eigen uitdrukkingsmiddel tot „zelscheppen” gekomen is, kan de consequente doorzetting van de denaturaliseering in de schilderkunst, slechts gezien worden als de eerste uiting van een a-naturalistisch stijlbewustzijn, dat slechts stijlverband kan hebben met een architectuur, die niet is voortgekomen uit de barbaarsche behoefte aan romantische slotruïnes of met het landschap samengroeiende boerehuizen. (Slot volgt).

VERBETERING: Blz. 279 leze men 12e regel van boven: Het bemediteeren en kunstig verflechten van deze systemen, waarbij het op den duur van het denken enz.

16e regel van boven: Een samenvatting van wat schoon is in onze moderne samenleving enz.

HET NIEUWE RAADHUIS VAN ROTTERDAM.

Als men teleurgesteld is over het nieuwe Raadhuis te Rotterdam en men klaagt, dat het nageslacht ons toch wel arm zal vinden, nu het grootste bouwwerk van dezen tijd zóo moest verrijzen, dan is deze klacht niet geheel juist. Immers is in de eerste plaats de grootte van een bouwwerk, of van een kunstwerk in 't algemeen, nooit het criterium geweest van dat, waarbij de waardemeter voor het artistieke kunnen moest worden aangelegd. Integendeel, hoe vaak zijn, in iederen stijl, en nog meer in iedere locale bouwtrant, de grootste werken de zwakste gebleken en dikwijls moet het karakteristieke van den stijl worden getoetst aan kleine, soms zeer kleine werken. Men kent de reuzen werken van formidabele afmetingen van Egypte, van Indie. Maar is niet vaak het wezen van deze beide kunsten zuiver, inniger gekristalliseerd geweest in voorwerpen van kleinen omvang en van klein gewicht. In de Gothiek wijst men op de Notre Dame te Parijs, op de kathedralen te Reims en te Amiens, maar zijn er in tal van dorpen geen kleine parochie-kerkjes, waarin de Gothiek zich technisch volmaakter, aesthetisch zuiverder manifesteerde? Is de Sint-Pieter de gelukkigste schepping van de Italiaansche Hoog-Renaissance?

Het is het fatum van het groote, dat het het schoonste moet zijn, omdat het groot is.

Bovendien is het Raadhuis van Rotterdam niet het voornaamste groote bouwwerk van dezen tijd. Er zijn tal van groote complexen woningen, die het Raadhuis wel overtreffen én in grootte, én in bouwsom en last not least als opgave.

Vroeger was het Raadhuis een symbolisch gebouw.

Peters schrijft in „De Nederlandsche stedenbouw”:

„Evenals bijna elke stad haar Godshuis, het symbool van aller geloof in en van aller vertrouwen op de Godheid, met aller hulp en offervaardigheid tot een kunstvol en vaak grootsch monument had gebracht, evenzoo verlangde bijna elke stad, haar Stedehuis, het „Huis der Gemeente”, het symbool van vrijheid en zelfbestuur, met aller hulp te maken tot een karaktervol gebouw, tot een sieraad der plaats, tot aller trots”.

Zich de voorgeschiedenis voor den geest halende, van den Rotterdamschen Raadhuisbouw, waarbij de publieke meening ter zijde werd gesteld, gevoelt men wel de tegenstelling van het sociale gevoel van vroeger, vergeleken bij deze sociale uiting in onzen democratischen tijd.

Daarom mist ten slotte het vraagstuk van een raadhuisbouw den socialen ondergrond, die de vraagstukken bij den woningbouw voor den architect-kunstenaar zoo diep ernstig maken en heeft een raadhuisbouw niet à priori recht op een hooger rang, zooals hem die wel wordt toegekend.

Men zegt weleens het bouwen van een raadhuis behoort tot den monumentaal bouw. Niet alleen is dit een ouderwetsche uitdrukking, die haar grond heeft verloren, de uitdrukking is bovendien onjuist. Want zij wil suggereeren, dat monumentaal bouw, de bouw is van groote, kostbare werken. Deze 19e eeuwse opvatting wordt echter gelogenstraft door de geschiedenis, die tal van zeer kleine kunstwerken kan aanwijzen van monumentalen aard. Want monumentaliteit is geen uitwendige eigenschap der dingen, het is iets van innerlijken aard. Monumentaliteit wordt geboren uit de behoefte van de menschen, om zich te verbinden aan de Rust, en de meest uiteenlopende naturen, van de minst bewogene tot de hevigst gepassioneerde toe, zijn in de monumentaliteit te samen vervloekt als in eene hoogere sfeer.

Zoo voltrekt zich de monumentaliteit aan bouwwerken, onverschillig van welke grootte en welken aard, aan raadhuisen zoowel als aan woonhuizen, aan kerkgebouwen als aan volksgebouwen en aan beeldhouwwerken, onverschillig of het een standbeeld is, of een simpel fonteinbakje.

Op deze gronden is het Raadhuis van Rotterdam nog niet de vertegenwoordiger van de Nederlandsche monumentale bouwkunst in het 2e decennium van de 20e eeuw.

Gaan wij het gebouw wat uitvoeriger bekijken, dan blijkt het bovendien in 't geheel niet monumentaal te zijn, want monumentaliteit sluit van zelf in innerlijke kracht, volkomen beheersching en groote gevoeligheid. Want niet de brute kracht, de bravoure, de groote allure, zijn de machtsmiddelen van den kunstenaar, om tot monumentaliteit op te leven, maar het zijn juist, de afgemeten kracht, de minitieuze verantwoording, het fijne, zuivere gevoel, die, volkomen beheerscht, het monumentale zullen geven.

Deze factoren worden echter gemist in het Rotterdamsche Raadhuis, waar brute kracht, bravoure en groote allure, luidruchtig hun triomf verkondigen. De bravoure is de baas.

Als met groot gemak zijn de portalen, de gangen, de hallen en de trappen rondgespreid, de zalen hebben ieder met sierlijken zwaai hun doelmatigste plaatsen toegewezen gekregen, kunstig en behendig werd gewerkt met torens, poorten, steenen en beelden, met goud en hout, met marmer en brons.

Maar waar, waar is de verantwoording van dit alles, om te zwijgen van de minitieuze verantwoording. Welke perspectief hebben de gangen, die dank zij wat geplaatste tochtdeuren, van de oneindigheid zijn verlost. Waar is, in die groote overwelfde halruimte de superpositie, die uitdrukking moet geven aan de macht van den koepel.

Wat is het verband van de toegangspoort tot de bevolkings-bureaux met den gevel, hoe vindt de feestzaal zijn uitdrukking in den gevel, welke aesthetische betekenis hebben al de torentjes, die men van uit de binnenplaats ziet of juist niet, hoe staat de topgevel van den middenbouw aan den Coolsingel op de kroonlijst, wat beteekent de as-verschuiving der poorten aan de binnenplaats, waar is de sierlijkheid van de 8-kanten lantaarn op den toren, vergeleken bij dien op het Paleis op den Dam te Amsterdam.

Zoo kan men doorgaan. Dit is geen muggenzifterij. Met deze vragen zoekt men geen spijkers op laag water, men zoekt geen fouten. Dit zijn ook geen fouten, geen verstandelijke technische tekortkomingen. Integendeel, de opmerkingen wijzen op de oververstandelijke overweging, „the pale cost of thought” die het zwakke aesthetisch gevoelen en het zwakke aesthetisch kunnen overrompelde. De beheersching, die de

leidende kracht moet zijn van alle scheppende kunstenaars, zij is hier van meet af aan verloren geweest, en noch de quasi-artistieke charme, noch de suggestie van grootheid en durf, konden remplaceant zijn van dat, wat niet te missen is.

De factoren voor monumentaliteit, waren hier, ondanks de fabuleuse hoeveelheid steen, cement, zand, kalk, marmer en hout, waarmede de burgemeester bij de opening van het Raadhuis het monumentale meende te staven, niet aanwezig.

Is hiermede dit werk van Prof. H. Evers veroordeeld?

Hebben we genoeg gewogen, om te licht te bevinden? Mag de monumentaliteit alléén dit bouwwerk doen staan of vallen? Leggen naast dit oordeel, ook nog andere hun gewicht in de schaal. Mag men aan de monumentaliteit de hoogste waarde geven. Grijpt men lager, als men niet naar het monumentale grijpt?

Zeker is dat men, als men naar het monumentale misgrijpt, men lager grijpt. En deze misgreep oordeelt hier zeker ook over alles van dit gebouw. Het gebrek aan fijngevoeligheid, wel te onderscheiden van sentimentaliteit, is een ernstig gebrek voor een architect. Het wreekt zich zoo in alles. Een bouwwerk laat den bouwmeester in niets los. Het bindt den bouwmeester en in alles speurt men zijn smaak, zijn hand, zijn gevoel.

Het gemis aan fijne gevoeligheid in dit Raadhuis heeft zich niet kunnen verschuilen achter de vroolijke humor van de kleurige bogen van de afdelingen van den burgerlijken stand, noch achter de plechtstatigheid, die in de Raadzaal heerscht.

De weegschaal schommelt . . .

Laten wij gelooven in de woorden van den bouwmeester, die hij schreef aan het eind van zijn boekwerk over de bouwkunst: „De heilzame veredelende invloed van leidende figuren, als Messel en Hoffman, op onzelfstandige, middelmatige bouwmeesters, wijst er op dat de moderne stijl op grond der historische traditie en langs den weg der evolutie allermeest tot ontwikkeling zal komen.”

Oraison funèbre? zei de Franschman.

J. P. M.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Nederlandsche Ambachts- en Kunstnijverheid 1920. W. L. en J. Bruse's Uitgevers-Mij.

Het tweede Jaarboek van de Ned. Ambachts- en Nijverheidskunst is verschenen. Voordat het uitkwam, is er in de dagbladpers, meer dan éénmaal, de aandacht op gevestigd, dat men toch vooral niet moet denken, dat dit boek uitsluitend is voor deskundigen zelf, integendeel, dat het in de eerste plaats voor den leek bestemd is. Voor den leek, bij wien door middel van dit jaarboek waardeering moet worden opgewekt voor de ambachts- en nijverheidskunst. Waar dit nu zoo uitdrukkelijk op den voorgrond is gesteld, valt de keuze van de tekst-artikelen wel eigenaardiguit. Ik meen, dat in het 1e jaarboek de redactie heeft aangekondigd, geen bepaalde richting te zullen voorstaan. Dat blijkt nu ten zeerste. In dit jaarboek vinden we een bijdrage van J. L. M. Lauweriks voor het Decoratieve en het Constructieve, waarin wordt geconcludeerd dat de organisch-constructieve idee, de waarlijk leidende idee van onzen tijd is en baanbrekend zal zijn voor de kunst der toekomst, benevens een ontboezeming van den heer E. Wichman, die vraagt wat — als kunstnijverheid met kunst heeft te maken — „wat men dan al maar door te spreken heeft van „constructie”.

Deze bijdragen in één zelfde boekje is voor den leek om de kluts kwijt te raken. En als hij de kluts niet kwijtraakt, is hij zoo vrij van beide niets te gelooven; wat nog erger is.

Het ware beter zulke bijdragen in verschillende jaarboeken op te nemen. Het eene jaar wel constructie, het volgend jaar geen constructie, daar kan ook een leek nog wel overheen.

Een mooi geschreven artikel geeft Just Havelaar over de betekenis der ambachtskunsten. Voorts zijn er nog bijdragen van Sem Dresden, Frank Luns en Alb. Plasschaert. Het illustratie-gedeelte bevat 101-afbeeldingen van oudere en nieuwe werken.

J. P. M.

SCHETSWEDSTRIJDEN.

De Société Centrale d'Architecture te Brussel schrijft jaarlijks schetsprijsvragen uit. De wedstrijd bestaat in het leveren van een schets op één blad papier. Hiervoor wordt de tijd van 24 uur gegeven. De deelnemers, die zich vooruit moeten aanmelden, krijgen het programma thuisgezonden; 24 uur later moet de schets op de post zijn.

Dit jaar vroeg het programma de entrée voor een der militaire kerkhoven in de duinen gelegen aan het Fransche front.

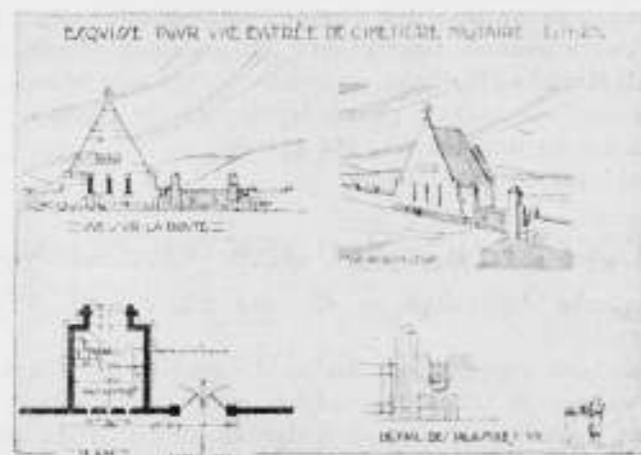
Er kwamen 4 schetsen in. De animo was dus niet heel groot. Van die 4 inzendingen voldeden er 2 niet aan het programma, dat zeer algemeen gesteld was en geen bijzondere bepalingen inhield. Onderstaande schetsen werden bekroond met den 1en en 2en prijs.

Ons lijkt zoo'n schetswedstrijd wel interessant en navolgenswaard. Het motief dat architecten met veel werk geen tijd hebben voor prijsvragen, kan niet gelden.

Echter is het resultaat van deze prijsvraag niet geslaagd te noemen, vooral als men nog in aanmerking neemt, dat de deelnemers minstens 30 jaar oud moeten zijn. De jury was hier echter van andere meening en noemde het onderste plaatje: „Habilement aquarellé et présenté non sans goût”.

Zou zoiets bij ons nog mogelijk zijn?

J. P. M.

1e prijs.

2e prijs.

Bouwkundig Weekblad

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Comm. van Red.: Ir. M. TH. ELOUT, Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE, H. G. JANSEN, JOH. D. LOOYEN en Ir. D. F. SLOTHOUWER. Redacteur: J. P. MIERAS. Bur. v. Redactie: Weteringschans 102, Amsterdam. Uitgevers en Bureau van Administratie: MOUYON & Co. Herderstraat 5, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederl. fr. p. p. f 10.— 's jaars, voor Indië en Buitenl. bij vooruitbet. f 12.50 Afz. Nos. f 0.25, fr. p. p. f 0.26 — ADVERTENTIËN: v. 1—6 regels f 1.80, elke regel meer f 0.30. Groote letters naar plaatsruimte. Advertentiën bij abonnement tegen belangrijk verminderde prijzen.

41STE JAARG. - 25 DEC. 1920. - No. 52. INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. — BOUWKUNDIG GEDEELTE. Algemeene beschouwingen, door J. P. M. — Boekbespreking.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

W. C. MULDER.

Op 71-jarigen leeftijd is overleden de heer W. C. Mulder, Architect B. N. A. te Leiden.

NIEUWE LEDEN.

Als lid van den B. N. A. zijn toegelaten de heeren:

J. B. van de Haar, Architect te Amersfoort en Albert Kool, Architect te Utrecht.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE LAREN EN BLARICUM.

Aan den heer L. J. Kruisweg is op zijn verzoek eervol ontslag verleend als lid van de Schoonheidscommissies te Laren en Blaricum, waarin hij afgevaardigde was van den B. N. A.

HONORARIUMTABEL VOOR UITBREIDINGS-PLANNEN.

Op de ledenvergadering van den B. N. A. te Nijmegen op 13 Nov. j.l. is de concept-honorariumregeling voor uitbreidingsplannen aangenomen.

De regeling is thans in drnk en zal binnenkort aan het bureau van den B. N. A. verkrijgbaar worden gesteld.

MISSIVE VAN DEN MINISTER VAN ARBEID NAAR AANLEIDING VAN HET DOOR HET BESTUUR VAN DEN B. N. A. VERZONDEN ADRES OP 10 APRIL J.L. INZAKE DE BEOORDEELING VAN BOUWPLANNEN.

Dit adres is opgenomen in het off. gedeelte van het B. W. No. 16 van 17 April j.l.

Het Bestuur ontving hierop het volgende antwoord:

Beoordeeling Bouwplannen. 25 Oct. 1920. MINISTERIE VAN ARBEID.

Vooralsnog vind ik geen aanleiding om gevolg te geven aan het bij Uw nevenvermeld schrijven gedaan verzoek. Uw Bestuur erkent, dat de door de Inspecteurs uitgeoefende critiek op het werk

van minder begaafde architecten verbetering tegevolge kan hebben en het is mij nog niet gebleken, dat architecten, wier ontwerpen aesthetisch een eigen karakter vertoonen van een beoordeeling der inspecteurs moeilijkheden hebben ondervonden.

De Minister van Arbeid.
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
A. L. SCHOLTENS.

LEERGANG: ONTWIKKELING VAN HET WIJSGEERIG DENKEN.

Door een daartoe gevormde Commissie, bestaande uit de Heeren K. de Bazel, Jan de Meijer, Jhr. D. F. Reuchlin, T. B. Roorda en Jan Sluijters, is Dr. M. H. J. Schoenmaekers aangesteld tot het geven van een leergang (November—Mei) van één lesavond per week (Dinsdags) in een der zalen van de Rijk-Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam.

De cursus zal behandelen de ontwikkeling van het wijsgeerig denken, voor zoover dit noodzakelijk verband houdt met kunst in het algemeen en met de conceptie der beeldende kunst in het bijzonder.

De cursus zal voor ieder, die zich laat inschrijven toegankelijk zijn.

Ter inleiding zal Dr. Schoenmaekers een voorbereidenden wekelijkschen cursus geven van een halfjaar, te beginnen zoo spoedig mogelijk na de Kerstvacantie. Cursusgeld voor dezen voorbereidenden cursus f 5.—

Men melde zich aan bij ondergeteekende, adres: Rijk-Academie voor Beeldende Kunsten, Stadhouderskade 86 Amsterdam, terwijl Dr. M. H. J. Schoenmaekers Laren (N. H.) verdere inlichtingen verstrekt.

Namens de Commissie
JAN DE MEIJER.

HET KASTEEL VAN CHAMBORD.

In April 1913 werd op het kasteel van Chambord op last van den president der Rechtbank te Blois, beslag gelegd, omdat het een eigendom was van prins Elie van Bourbon, kolonel van den Oostenrijkschen generalen staf. De Fransche staat eischt thans liquidatie van het kasteel.

De premier Sixte en Xavier de Bourbon, die aan de zijde der geallieerden streden hebben

uitstel van dezen maatregel gevraagd, totdat de rechtbank van Blois uitgemaakt heeft of de eigendomsrechten van prins Elie van Bourbon op het kasteel vervallen zijn of niet. Zoo uitgemaakt wordt dat de prins eigenaar is, dan zal de staat liquidatie bevelen, d.w.z. verkoop bij opbod, tenzij de staat voor zijn recht van voorkoop, gebruik maakt.

Het Kamerlid van het departement Loir-et-Cher, waarin dit kasteel ligt, heeft aan de „Eclair” verklaard, dat hij al het mogelijke zal doen om een verkoop bij opbod te voorkomen, opdat dit beroemde kasteel van Frankrijk, niet in handen valle van een of ander non-veau-riche.

Minister Honnovat heeft zijn medewerking toegezegd. (Hdb.)

PRIJSVRAAG TRANSFORMATORENSTATION, UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Bij terugzending der antwoorden bleken de onderstaande correspondentie-adressen onbekend te zijn.

No. 22 Motte Tine	C. van Lichtenberg, Korenbloemstraat 12.
- 23 - Idsetecit	Hilversum.
- 50 - Leven	J. Dekker, Achter de Muren 70, Deventer.

Nadere inlichtingen worden ingewacht door den Secretaris der Jury, Emmastraat 3, Groningen.

MAURIK.

In den loop der jaren, aldus verklaarde de president-kerkvoogd, Dr. Joh. M. van Oist in een vergadering van lidmaten, is dit gebouw zoo bouwvallig geworden, dat groote herstellingen noodzakelijk zijn. Het dak laat op verschillende plaatsen regen door, waardoor het plafond naar beneden dreigt te storten. De binten en balken van het dak zijn zoo verteerd, dat deze toestand niet langer bestendig mag worden. De ramen wachten op een goede heurt. Deze allernoodzakelijkste verbeteringen zullen buiten die aan den toren f24.000 kosten.

De buitenmuren zijn zoo verweerd, dat heele gaten gestopt moeten worden. Op den toren groeien gras en andere planten. Tegen de kerk aangebouwde gebouwtjes en de deuren van het brandspuithuisje moeten verdwijnen. De vloer is rot. De preekstoel en schepenbank, trap, zolders en deuren moeten van de dikke verflaag worden ontdaan.

Deze restauratie zal f61.000 kosten en geschieden onder toezicht van de Rijksc commissie voor Monumentenzorg.

Aangezien rijk en provincie niets bijdragen aan reparatie, maar wel aan restauratie, zal het laatste plan de kerkelijke gemeente niet meer kosten dan het eerste.

De kerk, waarin verleden jaar een muurschildering, voorstellende St. Sebastiaan, is ontdekt, is vanwege het rijk opgenomen en in tekening gebracht

Om zekerheid te krijgen, wat de gemeente zelf wil bijdragen, zullen 1e vrijwillige bijdragen worden gevraagd; 2e aandeelen van f100 of f250 b.v. à 3 pct. worden geplaatst en 3e jaarijksche giften worden verzocht.

Indien het geld er niet vrijwillig komt, zal het kerkestuur gedwongen worden een hoofdelijken omslag te heffen.

De baksteenen toren en de middenbeuk der kerk zijn wellicht uit de 13e eeuw, de zijbeuken en het koor uit de 15e eeuw.

Voor de Hervorming was de kerk toegewijd aan den H. Martinus. (N. R. Ct.)

UITBREIDINGSPLAN BUSSUM.

B. en W. deelen den Raad mede, dat herziening van het uitbreidingsplan der gemeente noodzakelijk is, en vragen machtiging de samenstelling van het ontwerp op te dragen aan den architect K. P. C. de Bazel. (N. R. Cr.)

TENTOONSTELLING VAN WONINGINRICHTING EN VOLKSKUNST TE AMSTERDAM.

In de maanden Mei en Juni in 1921 zal in het Stedelijk Museum te Amsterdam een tentoonstelling worden gehouden van woninginrichtingen en volkskunst.

Inzenders worden verzocht, naam, woonplaats en beroep en den aard van het in te zenden voorwerp op te geven aan een der volgende adressen:

G. J. Blees Kzn. te Zaandam; Mej. Elis M. Rogge Koninginneweg 93 Haarlem; Otto van Tusschenbroek, Directeur Museum v. Kunstnijverheid te Haarlem.

GELDERSCH GENOOTSCHAP TOT BEVORDERING EN INSTANDHOUDING VAN DE SCHOONHEID VAN STAD EN LAND.

Het bestuur van het Geldersch Genootschap tot bevordering en instandhouding van de schoonheid van stad en land is thans als volgt samengesteld:

H. P. J. Bloemers, burgemeester van Rheden voorzitter; Ir. W. F. C. Schaap, Arnhem, secretaris; Ir. A. M. Kuysten, inspecteur van de volksgezondheid te Arnhem, penningmeester; J. v. d. Molen Tzn., burgemeester van Renkum; Ir. D. Molenaar, wethouder van Zutphen; P. M. Wink, wethouder van Zaltbommel; Jhr. Ir. L. F. Teixeira de Mattos, wethouder van Apeldoorn; Ir. H. Seydenzaal, ingenieur Prov. Waterstaat te Arnhem; J. L. B. Keurschot, inspecteur Bouw- en Woningtoezicht te Arnhem.

Tot leden der provinciale schoonheidscommissie in Gelderland zijn benoemd: G. de Zeeuw te Apeldoorn; D. G. G. Margadant te Wageningen; D. C. Tiemens te Harderwijk; Ir. P. J. W. J. van den Burgh te Renkum; Ir. P. H. Endt, W. G. Wetering en A. R. Freem, allen te Arnhem; F. A. Eschauzier te Wageningen; A. H. Wegerif Gzn., te Apeldoorn; Oscar Leeuw te Nijmegen; G. J. Postel Hzn., te Lochem. Voorzitter Ir. W. F. C. Schaap.

De commissie zal met verschillende deskundigen worden aangevuld.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

Er is eenige weken geleden in 's Lands Vergaderzaal een aangelegenheid aan de orde geweest, die in het Bouwkundig Weekblad niet onvermeld mag blijven.

Het betrof het verlenen van opdrachten tot het maken van openbare Rijksgebouwen aan particuliere architecten.

De vraag of tot dit stelsel moet worden overgegaan, zat vast aan de benoeming van 60 tijdelijke ambtenaren bij den dienst van „Landsgebouwen” tot vaste ambtenaren. Het Kamerlid van Beresteyn meende, dat als de Minister deze 60 ambtenaren voor den dienst van den Rijksbouwmeester Knuttel aanstelde, zijn lust om de voorbereiding van Rijksgebouwen in handen van particuliere architecten, niet zoo groot was.

De Minister had, toen de heer van Ryckevorsel in de vergadering van 17 December 1919, deze zelfde zaak ter sprake bracht, te kennen gegeven dat hij er niet zoo op tegen was, en had voor de Tweede Kamer-verbouwing particuliere architecten tot mededinging uitgenoodigd.

Maar de heer van Beresteyn twijfelde wel eenigszins aan de ernstige bedoeling van den Minister, aangezien het gerucht loopt, dat die heele meervoudige opdracht of prijsvraag voor het Tweede Kamer-gebouw maar een vertooning is, dewijl de heer Knuttel, die ook mededinger is, zoo goed als zeker het gebouw wel zal maken.

De afgevaardigde vond dit eigenlijk de particuliere architecten voor den mal houden, en als dit een proef is om te zien of het systeem succes heeft, dan is op deze manier wel vooruit te verwachten wat het succes zal zijn.

Hij zette zijn bezwaren tegen het werk van het rijksbouw bureau uitvoerig uiteen.

Hij sprak van de horrible ambtelijke bouwwerken, die bovendien nog buitengewoon duur zijn en van de ondeskundige wijze waarop op het platteland b.v. postkantoren worden gebouwd — voor gemeenten met gelijk aantal inwoners alle volgens een modelteekening uit eenzelfde laasje — en van den last dien particuliere architecten van de zijde van de Rijksbouwmeesters, ondervinden, als zij eens door bemiddeling van een gemeente, die aanbiedt goedkoop te bouwen, zoo'n postkantoor uitvoeren.

Minister König is een man met een kalmte, die zelfs door zulk een aanval op het Nederlandsche Postkantoren leger niet verstoord wordt. Het „saevis tranquille in undis” past volkomen bij dezen Minister van Waterstaat. Wat het verlenen van opdrachten aan particuliere architecten betreft, weerlegde hij, daarin heeft hij zijn goeden wil getoond door, sinds zijn toezegging in December van het vorig jaar, om in deze richting werkzaam te zijn, aan één particulier architect een opdracht te verlenen, n.l. inzake het gebouw van den Raad van State. „Ik ga dus” zei de Minister „de richting in, die ik ook het vorige jaar niet heb verworpen”.

Het zal ongetwijfeld voor de particuliere architecten in ons land een genoegen geweest zijn, van den Minister zijn standvastigheid in het gaan in een niet verworpen richting te vernemen, al zal het tempo van zijn gang velen minder aanstaan. Versnelt hij zijn pas niet, dan heeft, mathematisch berekend, vandaag over een jaar particulier architect No. 2, zijn opdracht van dezen minister.

De veronderstelling, dat de postkantoren naar schablone worden gemaakt, kon Z.Ex. niet juist vinden. Hij wou wel dat het veel meer gebeurde, want sjonge, sjonge, dat kost toch zoo een hoop tijd en geld, telkens voor elk kantoor weer een nieuw plan te moeten maken! De minister wilde dan ook de richting om meer naar zelfde ontwerpen te werken, niet verwerpen.

De heer van Beresteyn toonde zich verbaasd over de ongelooflijk lichtzinnige wijze waarop deze bewindsman zaken behandelt, waarmee het dorpschoon zoo ernstig gemoeid is, en waardoor al zooveel dorpschoon is verloren gegaan. De postkantoren hebben al wat op hun geweten!

En het is inderdaad ongelooflijk hoe door dezen minister, alleen uit vrees om

met ouden sleur te breken, de ernstige waarschuwingen van den heer van Beresteyn, e.a. ook den heer van Ravensteijn, in den wind worden geslagen.

De heer Van Beresteyn noemde den Bouwraad, die redding bracht in de onderwijs-gebouwenmisère. Is de instelling van dit lichaam geen goed voorbeeld, dat oogenblikkelijk kan worden nagevolgd voor andere diensten, waarbij gebouwd wordt?

En niet alleen kan, maar moet worden nagevolgd, en waarnaar zoo krachtig mogelijk dient te worden gestreefd.

De heer Van Ravesteijn klaagde, dat de Kamer een figuur mist als Jhr. de Stuers, wiens woord in aesthetische aangelegenheden in de Kamer woog. Gelukkig is er thans de heer Van Beresteyn, die de belangen der bouwkunst en der architecten bepleit, zoolang zij dat zelf niet kunnen. Want meer en meer gevoelt men, nu de volksvertegenwoordiging door het evenredige kiesstelsel, een vertegenwoordiging is niet alleen van partijen, maar ook van de deelen ervan, de vakgroepen, dat ook een vertegenwoordiging van de architecten in de Tweede Kamer niet kan worden gemist. Er is een deskundige stem noodig in de Kamer, om dadelijk tegen uitspraken als dat het gewenscht is bij den bouw van postkantoren meer uniform te werk te gaan, krachtdadig stelling te nemen. Zulk een uitspraak getuigt van een zoodanig gemis aan inzicht van en gevoel voor bouwkundigen arbeid, dat hierop onmiddellijk van deskundige zijde dient te worden gewezen.

De architect heeft zich niet vaak op politiek terrein bewogen en het ware beter geweest, dat hij daar buiten had kunnen blijven.

Maar de geheele maatschappelijke constellatie maakt het noodzakelijk dat hij zich de gelegenheid verschaft, ook te waken voor de bouwkunst, daar waar zij, door totaal onbevoegden, eenvoudig kan worden gedecreteerd.

Over de voorbereiding van Rijksgebouwen door de rijksambtenaren of door particuliere architecten bestaat verschil van inzicht. Er zijn voor-en-tegens. Met een onbekwaam particulier architect is men slechter af dan met een goed ambtenaar-architect. Maar de Bouwwereld heeft nog een ander bezwaar. Bij het verlenen van rijksbouwwerken aan particuliere architecten komen de advies-colleges weer op de proppen en dat kan tot gevolg hebben . . . „gekuip van geheimzinnige krachten achter de schermen." Laat de minister nu zoo wijs zijn, zich daár buiten te houden, raadt „de Bouwwereld" aan.

Is het niet aandoenlijk, dat deze waarschuwing komt uit den kuischen boezem van „de Bouwwereld", die voorshands het geheele systeem der bouwkundige ambtenarij met diens aanleve, handhaven wil en het refereert boven den arbeid van den particulieren architect, met het oog op . . . eventueel gekuip van . . . eventueele z.g.n. advies-colleges, „uit een klein klikje met groote woorden samengesteld". Wanneer er naast de bezwaren van Minister König, die te hard van stapel loopen met zijn particuliere opdrachten gevaarlijk acht, geen andere bedenkingen zijn tegen dit systeem dan de „Bouwwereldlijke", dan ziet het er voor de particuliere architecten in de toekomst niet slecht meer uit.

J. P. M.

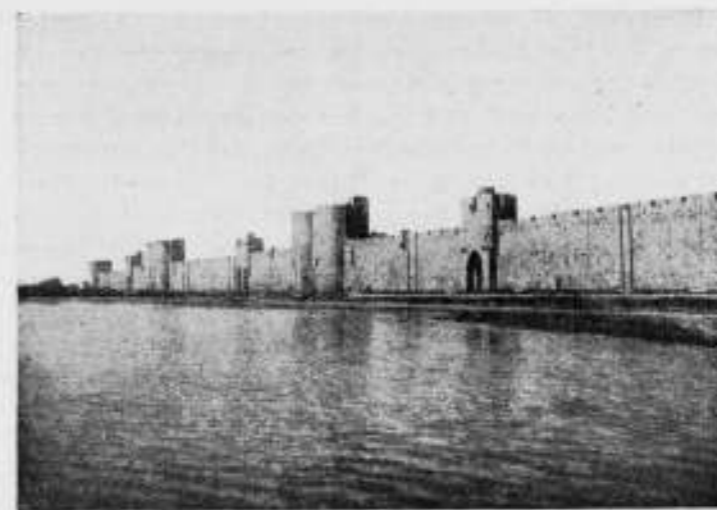
BOEKBESPREKING.

Stadtbaukunst. Dr. A. E. Brinckmann. Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion. Berlin. Prijs f 5.75.

De oorlog heeft ons het voordeel gebracht van een persoonlijke relatie met den hoogbegaafden schrijver, die nauwe banden met ons land heeft aangeknoopt, zooals ook moge blijken uit de opdracht van dit boek aan het huis Onnes van Nijenrode.

Reeds in zijn Platz und Monument, in zijn Deutsche Stadtbaukunst in der Vergangenheit en in zijn Stadtbaukunst des 18 Jahrhunderts heeft Brinckmann belangwekkende partieele beschouwingen over stedenbouw gegeven.

290

AIGUES-MORTES, STADSMUUR TEGEN DE LAGUNEN.
ILLUSTRATIE UIT STADTBANKUNST VAN PROF. DR. A. E. BRINCKMANN.

Ook het nu verschenen werk bestaat uit verschillende coupures, die echter zoodanig gekozen zijn dat het werk een aanduiding geeft van de groote lijnen volgens welke een algemeene geschiedenis van de stad opgesteld zou kunnen worden. Volgens het voorwoord zijn alleen Querschnitte door de laatste 7 eeuwen gegeven.

Na een impressie van een typisch stadje uit Schwaben, Ellwangen, tusschen Ulm en Rothenburg, begint de schrijver met een nadere beschouwing van het door hem zoozeer geliefde en in het algemeen te weinig bekende terrein van Zuid-Frankrijk. Er is daar voor den stedenbouwhistoricus een prachtig proefveld voor de ontwikkeling der gothische opvattingen, omdat daar met de romeinsche steden, de typische gestichte villes-neuves met regelmatig plan als Montauban, Aigues-Mortes, Montpazier, naast de onregelmatige als Castres, Pan en Albi te vinden zijn. Zeer belangwekkend is Cordes bij Albi, met een verrassenden invloed van Italiaansche gothiek als in Sienna, verklaarbaar door de handelsverbintenissen in de 14de eeuw.

Een volgend hoofdstuk behandelt Praag als voorbeeld van stadsuitbreiding in den baroktijd.

De schrijver, die in Frankrijk bijzonder goed thuis is, geeft dan een voorbeeld uit den tijd van Lodewijk XIII, n.l. Richelieu bij Chinon in Touraine, dat van invloed is geweest op den aanleg van Versailles.

Chronologisch verder gaande onderzocht hij nader hoe men gekomen kon zijn tot den zoo bekenden regelmatig vorm van Karlsruhe uit 1715, waarbij hij tal van werken opgeeft uit dien tijd, — waarvan enkele te Amsterdam werden uitgegeven — welke den idealen stadsaanleg behandelen.

Er zijn niet veel stadsplannen uit de 18de eeuw bekend en het is daarom van groote betekenis, dat Brinckmann een groote kaart van Rome heeft teruggevonden, een kaart uit 1748 door Nolli, waaruit men de schoonheden van het barokke Rome kan bestudeeren, niet bedorven zooals ze nu zijn door de opvattingen van la terza Italia.

Hoe de denkbeelden in de 18de eeuw in Frankrijk hebben gewerkt, wordt besproken in een hoofdstuk over den Franschen zgn. klassieken stedenbouw met voorbeelden uit Rennes, Parijs en Nantes.

Deze, in de architectuur tot nog toe zoo vaak gesmade 18de eeuw heeft in den stedenbouw grootsche dingen tot stand gebracht, waarvan hier nog nader worden behandeld Bath in Engeland en het nu zoo rampzalige Petrograd.

Dat men ook nog in het begin der 19de eeuw in dezelfde lijn voortging bewijst een

291

werk, waarschijnlijk van Huvé, waarvan een copie berust in het Kunstgewerbemuseum te Berlijn en waarin wordt aangedrongen op het beperken van den groei der steden en waarin een systeem wordt vastgesteld van aaneenschakeling van regelmatige deelen van een centrum met vele verdeelde parken, een systeem dat buitengewoon veel overeenkomst vertoont met de denkbeelden van de Garden City opvattingen van Howard.

Na een beschouwing van een door Brinckmann zeer geliefd onderdeel n.l. de onderlinge verhoudingen, optisch beschouwd, in het stadsbeeld, komt hij met een verwonderende bespreking van de Hampstead Garden Suburb als tegenstelling met de romantische ideeën van Camillo Sitte.

Het belangrijke werk wordt besloten met een hoofdstuk over den tegenwoordigen stedenbouw, met voorbeelden van Fries en Behrens en Wolf, een helder en eenvoudig gesteld betoog, waarin de hoofdzaken duidelijk zijn aangegeven.

S.

De Technische Vraagbaak door Ir. J. E. de Meyer. 3de druk. Uitgever A. E. Kluwer, Deventer.

Bij deze derde uitgave, die reeds na twee jaren noodig bleek, is de inhoud met de literatuursopgave hier en daar herzien en met nieuwe onderwerpen aangevuld, w. o. integraalrekening, gronddruk, aerodynamica.

Aan de van verschillende zijden ingekomen wenschen om den inhoud met bepaalde onderwerpen uit te breiden kon in verband met den beschikbaren tijd geen gevolg worden gegeven.

Wij hopen echter dat hieraan bij den volgenden druk zal worden voldaan.

Handleiding bij 't methodisch onderwijs in het vaktekenen voor timmerlieden door B. van der Worp Jr.

109 bladz. met figuren. Uitgave Wed. J. Ahrend & Zn. Amsterdam.

Bovengenoemd werkje is te beschouwen als een compendium voor 't onderwijs in 't vaktekenen aan timmerlieden; aansluitend op de in 1916 gegeven handleiding bij 't onderwijs in het lijntekenen.

Ongeveer alle werkstukken die in het timmervak voorkomen worden op duidelijke wijze verklaard en met schetsjes toegelicht.

Worden volgens deze methode bij de leerlingen de grondslagen gelegd, dan zullen buitengewone gevallen geen bezwaren opleveren.

Het afstandmeten (Tachymetrie) door J. van Leeven. 85 bladz. 30 figuren. Uitgave Wed. Ahrend & Zn.

Dit werkje beoogt een beknopte handleiding te geven voor het afstandsmeten.

Het is geschreven voor hen, die reeds vertrouwd zijn met de meest gebruikelijke meetinstrumenten, zooals waterpaskijker, boussole, theodoliet, enz.

Schb.

„Voor 's Lands Wederopbouw". Korte opstellen over bouwkunst, door Edward Leonard.

In dit deeltje van de Vlaamsche Bibliotheek heeft de heer Leonard een 20-tal opstellen verzameld, die ontstaan zijn met het oog op Belgische toestanden.

De schrijver vindt dat de bouwcultuur in België nog volkomen in de luren ligt, en tracht hierin te verbeteren door eenvoudige beschouwingen te geven over de bouwkunst, daarmede bij het publiek belangstelling opwekkend.

Jammer genoeg zijn zijn bespiegelende beschouwingen in dezen bundel vermengd met beschrijvingen van literatuur over en organisatie van wederopbouw, die, hoe belangrijk ook, op zichzelf de aandacht van den leek zeer zeker te sterk afleiden.

Een 24-tal niet zeer-fraaie plaatjes illustreeren een en ander.